

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**ALTERNATİF MEDYA VE BİANET ÖRNEĞİ:
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF MEDYAYA DAİR ETNOGRAFİK
ÇALIŞMA**

Doktora Tezi

Ahmet TAYLAN

Ankara-2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**ALTERNATİF MEDYA VE BİANET ÖRNEĞİ:
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF MEDYAYA DAİR ETNOGRAFİK
ÇALIŞMA**

Doktora Tezi

Ahmet TAYLAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mine GENCEL BEK

Ankara-2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**ALTERNATİF MEDYA VE BİANET ÖRNEĞİ:
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF MEDYAYA DAİR ETNOGRAFİK
ÇALIŞMA**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mine GENCEL BEK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (22/02/2012)

Ahmet TAYLAN

.....

İÇİNDEKİLER

Tablo, Şekil ve Fotoğraflar Listesi

Giriş	1
I. BÖLÜM - Radikal/Alternatif Medyanın Anatomisi	11
1. Alternatif Medyanın Kuramsal Temeli.....	11
1.1 Çeşitlilik ve İlişkisel Kavramları Ekseninde Alternatif Medya.....	21
1.1.1 Topluluğa hizmet medyası	23
1.1.2 Ana akım medyaya alternatif olarak alternatif medya	24
1.1.3 Sivil toplumla bağlantılı olan medya	27
1.1.4 Rhizome (köksap) olarak alternatif medya	28
1.2 Nesnel ve Öznel Toplumsal Teoriler Açısından Alternatif Medya	32
1.2.1 Alternatif medyaya öznel yaklaşımlar.....	34
1.2.2 Alternatif medyaya nesnel yaklaşımlar	47
1.2.3 Alternatif medyaya diyalektik yaklaşım	53
2. Alternatif Medyanın Tarihsel Bağlamı	67
2.1 İlk Radikal ve Muhalif Basın Girişimleri.....	69
2.2 Radyonun Alternatif Tarihi	81
2.3 Alternatif Sinema, Video ve Televizyon.....	89
2.4 Karşı Kültürün Taşıyıcısı Olarak Fanzinler	99
2.5 İnternet ve Etkileşimli Medya.....	107
3. Topluluklar, Toplumsal Hareketler ve Alternatif Medya.....	113
3.1 Toplumsal Hareket Medyası	115
3.2 Yeni Toplumsal Hareketler	121
3.3 Topluluklar, Kimlikler ve İnternet Medyası	127
4. Alternatif Medyanın Küreselleşmesi ve Yerellikler.....	136
4.1 Küreselleşme, Sivil Toplum ve Alternatif Medya	140
5. Türkiye’de Radikal/Muhalif Medya	156
5.1 Türkiye’de Sosyal Değişim ve Sivil Toplum.....	157
5.2 Türkiye’de Medyanın Yapısal Dönüşümü	177
5.3 Türkiye’de Ana Akım Medyaya Karşı Radikal ve Muhalif Açılımlar	186

II. BÖLÜM - Bağımsız İletişim Ağı.....	207
1. Alternatif Bir Medya Örneği Olarak Bianet	208
1.1 BİA'nın Kuruluş Süreci	209
1.2 BİA'nın Gelişimi ve Projenin Temel Ayakları	217
1.2.1 Yerel medyaya yönelik reklam havuzu	218
1.2.2 Program üretim merkezi.....	219
1.2.3 Medya izleme ve hukuksal destek.....	220
1.2.4 Yerel medya haber havuzu	221
1.2.5 Eğitim faaliyetleri.....	223
1.3 BİA Projesinin Devamı ve Hak Haberciliği.....	227
2. Bianet Web Sitesinin Analizi.....	231
2.1 Genel Görünüm.....	237
2.2 İçerik Değerlendirmesi.....	250
2.2.1 Amaç	251
2.2.2 Kullanıcı/okuyucu etkileşimi	253
2.2.3 Enformasyonun işlenmesi ve yazılı ifadeler	262
2.3 Tasarım Değerlendirmesi	265
2.3.1 Grafik tasarımı.....	266
2.3.2 Kullanıcı kolaylığı.....	267
2.3.3 Estetik ve görsel çekicilik	268
2.3.4 Düzenleme ve planlama	269
2.4 İşlevsellik Değerlendirmesi.....	269
2.4.1 Ulaşılabilirlik.....	269
2.4.2 Hız ve bant aralığına duyarlılık	270
2.4.3 Yapı ve dolaşım.....	271
2.5 Kullanıcı Değerlendirmesi	272
2.5.1 Site ziyaret analizi	274
2.5.2 Ziyaret kaynakları	277
2.5.3 Kullanıcı analizi	279
3. Bianet Haber Merkezi Analizi	285
3.1 Mekân betimlemesi	287
3.2 Grup dinamiği	297

3.3 Yazı işleri pratikleri.....	300
3.3.1 Bianet’te habere genel yaklaşım.....	309
3.3.2 Haber kaynakları	311
3.3.3 Siyasal yanlılık	312
3.3.4 Yerel-merkez dengesi.....	313
3.3.5 Haberlerde ırkçılık, ayrımcılık, nefret söylemine bakış	315
3.3.6 Eril dil.....	316
3.3.7 Barış gazeteciliği	318
3.3.8 Sağlık haberleri	319
3.3.9 İntihar haberleri	320
4. Bianet Üzerine Alan Araştırması.....	322
4.1 Bianet’in Alternatif Yapılanması Üzerine Uygulama.....	323
4.1.1 Gazeteci profili: Ana akım dilden kurtulmak.....	324
4.1.2 Siyasal kültür: Muhalif bir kimlik.....	327
4.1.3 Bianet kendi alternatifliğini nasıl kuruyor: Bağımsızlık ve Direniş... 332	
4.1.4 Organizasyon yapısı: Yataylık ve eşitlik.....	337
4.1.5 Haber üretim süreci: Kolektif habercilik.....	345
4.1.6 Bianet haberciliğinde editöryal çerçeve: Hak haberciliği	350
4.1.7 Bianet’in azınlık grupları ve toplumsal hareketlerle ilişkisi	355
4.1.8 Sivil toplum misyonu: Karışık kafalar	359
4.1.9 Okuyucu profili: “Radikal ve enternasyonalist solcu”	364
4.1.10 Katılımcı habercilik: Habere tersten bakmak.....	368
4.1.11 Bianet’te internet teknolojisi: “İnternet varlık nedeni”	377
4.1.12 Kurumsal bir hedef olarak bilinirlik: “Amaç kâr değil”.....	388
4.1.13 Bianet’in ticari girişimlere mesafesi ve alternatiflik	386
4.1.14 Devlet ve piyasayla ilişki: Diyalektik etkileşim.....	395
4.1.15 Ana akım medyayı dönüştürme amacı: “Ulvi hedef”	401
4.1.16 Bianet’in Türkiye’de medya sektörüne bakışı: Otosansürlü medya 410	
4.2 Yerel Gazetecilerin Katılımcılıkları Üzerine Uygulama.....	414
4.2.1 Yerel gazetecilerin mesleki profili: Yerel ve tecrübeli	420
4.2.2 Yerel gazetecilerin Bianet ile iletişimi: Gönüllü temsilciler.....	423
4.2.3 BİA’nın yerel gazetecilere desteği: Eğitimden haberciliğe.....	430

4.2.4 Yerel gazetecilerin Bianet haber üretim sürecine katılımı	438
4.2.5 Bianet okuyucusu olarak yerel gazeteciler: Daimi haber kaynağı	452
4.2.6 Yerel ve alternatif bir eleştiri odağı olarak yerel medya	460
Sonuç	470
Kaynakça	496
Özet.....	530
Abstract.....	531
Ekler	532

TABLO, ŞEKİL VE FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dört Kuramsal Yaklaşımın Konumlandırılması	22
Tablo 2: Alternatif Medyanın Özellikleri	26
Tablo 3: Bir Alternatif ve Radikal Medya Tipolojisi	42
Tablo 4: Bianet Sitesi Haber Sayıları	238
Tablo 5: Bianet Ana Sayfasının Çözünürlük Değerleri	269
Tablo 6: Bianet Ana Sayfası Yükleme Hızları	271
Tablo 7: Bianet Sayfası (Ana Sayfa) Ziyaret Verileri	275
Tablo 8: BiaMag Sayfası Ziyaret Verileri	276
Tablo 9: Çocuk Sitesi Ziyaret Verileri	276
Tablo 10: Kadının Penceresi Sitesi Ziyaret Verileri	276
Tablo 11: Bianet English Sitesi Ziyaret Verileri	276
Tablo 12: Bianet Ana Sayfası Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış	277
Tablo 13: BiaMag Sitesi Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış	278
Tablo 14: Çocuk Sitesi Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış	278
Tablo 15: Kadın Sitesi Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış	278
Tablo 16: İngilizce Site Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış	278
Tablo 17: Bianet Ana Sayfası Ülkelere Göre Ziyaret Sayıları	280
Tablo 18: BiaMag Sayfası Ülkelere Göre Ziyaret Sayıları	281
Tablo 19: Çocuk Sayfası Ülkelere Göre Ziyaret Sayıları	281
Tablo 20: Kadın Sayfası Ülkelere Göre Ziyaret Sayıları	281
Tablo 21: İngilizce Sayfa Ülkelere Göre Ziyaret Sayıları	282
Tablo 22: Google Analytics 2009-2010 Web Site Metrikleri	284
Tablo 23: Bianet Haber Merkezi Görüşmeci Listesi	324
Tablo 24: Yerel Medya Temsilcileri Görüşmeci Listesi	420
Tablo 25: Yerel Gazetecilerin Mesleki Profili	421
Şekil 1: Kapitalist kitle medyası ile ideal-tipik alternatif medya sistemi karşılaştırması ...	55
Şekil 2: Bianet ana sayfası (Üst bölüm)	239
Şekil 3: Bianet ana sayfası (Orta bölüm)	240
Şekil 4: Bianet ana sayfası (Alt bölüm)	241
Şekil 5: Bianet News in English sayfası	243
Şekil 6: BiaMag sayfası	244
Şekil 7: Kadının Penceresi sayfası	246
Şekil 8: Çocuk Sitesi	247
Şekil 9: Bianet'te çocuk yazarlar	248
Şekil 10: Bianet'te haber aboneliği özelliği	255
Şekil 11: Bianet'te sosyal ağlar aracılığıyla harici içerik paylaşım özelliği	255
Şekil 12: Bianet'te e-posta yoluyla harici içerik paylaşım özelliği	256
Şekil 13: Ana sayfada flash animasyonlu banner ilanlar	266
Şekil 14: Ana sayfada flash animasyonlu banner ilanlar	267
Şema 1: Bianet web sitesi nitel analiz ölçütleri	236
Fotoğraf 1: Haber merkezi dış girişi	288
Fotoğraf 2: Haber merkezi girişi, Vakıf Yön. Kurulu Bşk. Nadire Mater'in Odası	289
Fotoğraf 3: Haber merkezi giriş holü	290
Fotoğraf 4: Giriş holünde yer alan Proje Koordinatörü çalışma masası	291
Fotoğraf 5: Yazı işleri girişi	291
Fotoğraf 6: Yazı işleri bürosu	292
Fotoğraf 7: Haber merkezi	292
Fotoğraf 8: Haber merkezi	293

Fotoğraf 9: Bilgi işlem bölümü.....	294
Fotoğraf 10: Yazı işlerinde yüz yüze etkileşim ve gündem panosunun güncellenmesi	295
Fotoğraf 11: Yazı işleri duvarlarında etkinlik afişleri	296
Fotoğraf 12: Yazı işleri faaliyeti, haber üzerine tartışma	302
Fotoğraf 13: Haber üretimi	305

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunun seçilmesindeki temel neden, araştırmacının yerleşik iktidar yapılarından ve etrafımızı çevreleyen iletişim ortamından dolayı duyduğu kaygıdır. Mevcut iletişim ortamının temel bileşeni olan ana akım yaygın medya, başat siyasal ve ekonomik güçlerin bir eklentisi halini almış, adeta onları tamamlamıştır. Bu bakımdan geleneksel habercilik kodlarıyla yayın yapan ana akım medya, toplumdaki tahakküm ilişkileri içinde inşa edilen, yeniden üretilerek pazara sunulan temsil pratikleri aracılığıyla hâkim iktidar ilişkilerini ve uygulamalarını meşrulaştırmaktadır. Ignacio Ramonet'nin deyişiyle bu süreçte “dördüncü güç, kapitalist küreselleşme çağında artık kendisini toplumsal hedefler ve insan hakları ihlallerini teşhire adanmış dördüncü güç olmaktan çıkıp toplumdaki öteki güçlerle iç içe geçmiştir” (2003: parag. 4).

Ana akım medya, bir yandan siyasi iktidar ve pazar/piyasa güçleriyle etkileşim içinde olurken bir yandan da kendisi bir pazara dönüşmüştür; medya bu yapısıyla yurttaşlara demokratik süreçler doğrultusunda güç kazandırmaktan giderek uzaklaşmıştır. Kellner, büyük medya holdinglerinin ve devlet tarafından kontrol edilen kurumların egemenliği altındaki görsel-işitsel medya çağında, birçok kişinin demokratik tartışma ortamının dışında tutulduğunu ve görsel-işitsel teknolojiler tarafından dev bir enformasyon gösterisinin pasif tüketicileri konumuna düşürüldüğünü belirtmektedir; böylece medyaya erişim olanağı büyük holdingler ya da devlet tarafından yönlendirilen kurumlar tarafından kontrol edilmekte (Kellner, 1990: 444) ve azınlıkta kalan seslerin ve fikirlerin duyurulması güçleşmektedir. Toplumda seslerini duyuramayan, dışlanan, ihmal edilen kesimlerin hakları ihlal

edilmekte ve bu kesimler genellikle haberin öznesi değil nesnesi durumunda yansıtılmaktadırlar.

Ana akım medyadaki söz konusu hak ihlallerine ve eşitsiz iletişim ortamına karşı ne yapılabileceği sorusuna çeşitli yanıtlar vermek mümkündür. Bu yanıtlardan birisi de hak odaklı habercilik üzerine temellenen ve geleneksel ana akım habercilik kodlarıyla yayın yapmayan alternatif medyadır. Çünkü artık başka bir iletişim düzeninin mümkün olduğuna dair fikirler ve bu fikirlerin hayata geçirildiği alternatif medya örgütlenmeleri giderek yaygınlaşmakta ve güç kazanmaktadır. Bu çalışma da, söz konusu yanıtlardan birisi olarak “hak odaklı haberciliğin, medyadaki eşitsizlik ve ihlallere karşı kullanılabileceği” varsayımı üzerine temellenmiştir.

Eleştirel iletişim çalışmaları, genellikle ana akım medya eleştirisi üzerine yoğunlaşmakta ve mevcut iletişim düzeninin eşitsizliklerini ortaya koymaktadır. Ancak sorunu tespit etmenin ötesine geçip, çözüm yolları öneren çalışmalar görece daha azdır. Buna karşılık ana akım medyaya karşı yeni bir kamusal iletişim uzamı olarak alternatif arama çabası, tekelleşmelerin yoğunlaşmasıyla birlikte artmaya başlamış ve “alternatif medya kavramı medya araştırmacıları tarafından bir tartışma alanı olarak” ortaya koyulmuştur (Waltz, 2005: 2). Alternatif medya çalışmaları özellikle neoliberalizmin ve küreselleşmenin ağırlığını iyice hissettirdiği 1990’lı yıllardan sonra akademik gündemdeki yerini daha ön sıralara taşımış ve bu alandaki öncü/kurucu araştırmalar, iletişim alanındaki değişik kuramsal ve metodolojik çerçevelerden yararlandıkları kadar, kuramsal argümanlarını sıklıkla uygulamalı araştırma odaklı örnek olaylar üzerinden geliştirmişlerdir. Alternatif medya çalışmaları kapsamında ortaya koyulan araştırmalar yerel-küresel etkileşimi ekseninde, genellikle yerel bir örnek olay üzerinden geliştirilmekle birlikte, küresel

süreç ve yapılara dair açıklama yapma şansı da vermektedirler. Böylece alternatif medya alanı hâlihazırda güncelliğini koruyan ve kuramsal gelişimini çeşitli örnek olay ve uygulamalı araştırmalarla bağıntılı olarak hızla sürdüren çok yönlü bir araştırma sahası oluşturmaktadır. Bu çalışmada da söz konusu araştırma sahası kapsamında, bir yandan medya, iktidar ilişkilerinden özerk ve bu özerklik içinde tamamen tarafsız bir dördüncü güç olarak ele alınmak yerine ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılaşma içinde çok yönlü bir bağlama oturtularak görülmeye çalışılmış; bir yandan da ana akım-alternatif gibi geleneksel ve keskin bir antagonizme sadık kalmak yerine ana akım ile muhalif girişimler arasındaki girift etkileşim göz ardı edilmeksizin, alternatif medya kültürel ve sosyal formasyonları da çevreleyen daha geniş bir medya tanımı altında değerlendirilmiştir.

Tez çalışmasında, eleştirel bir terminoloji ve kavramsallaştırma çerçevesi kullanılmıştır. Kuramsal çerçeve öncelikle, “medyaya yönelik genelleyci bir yaklaşım yerine hangi üretim biçimlerinin üretimde egemenliklerini sürdürdüklerine ve nasıl belli bir toplumsal oluşum içinde bir arada yer aldıklarına bakmamız gerektiği” (Garnham, 2001; Golding ve Murdock, 1991) düşüncesine dayandırılmanın yanı sıra alternatif medya literatürü üzerine kurulmuştur.

Bu kuramsal çerçeve ışığında tez çalışması, yeni bir iletişim uzamı olarak alternatif medya arayışlarını ve bu arayışın bir alternatif medya örneği olan Bianet ile Türkiye ölçeğinde somutlaştırılmasını konu etmektedir. Bu bakımdan çalışmada, varlığını ana akım medyanın yanı sıra sürdürerek ona direnen bir dinamiğin nasıl yaratılabileceğine dair bir sorgulama geliştirmeye odaklanılmıştır. Çünkü bu sorgulamaya verilecek yanıtla, medyanın, siyasi ve ticari iktidarın kitleler üzerinde kötüye kullanılmasına karşı bir direniş kaynağı olarak nasıl işletilebileceğine dair bir

sorunsallaştırma yapılabilir. Bu bakımdan, eşitlikçi bir iletişim ortamı için gereken alternatif çözümlerin, iktidar ilişkilerinden bağışık kalmayı başararak onlara karşı çıkacak bağımsız medyanın çoğalmasında olduğuna dair bir argüman geliştirmek bu alanda bir araştırma yapmak için temel motivasyon kaynağıdır.

Bu doğrultuda tez çalışmasında “alternatif medya konusunda Türkiye’deki en etkin örnek olduğu varsayılan Bianet” üzerinden somutlaştırılan uygulamalı bir araştırma ortaya koyulmuştur. Tez çalışmasında, eleştirel bir perspektifle alternatif medya kavramına dair bir çerçeve çizmek ve Türkiye’den -egemen habercilik anlayışını eleştirirken kendi alternatif haberciliğini sunan- bir alternatif/muhafif medya örneği olarak Bağımsız İletişim Ağı’nın (BİA) ve bu ağın haber vitrini olan Bianet’in kurumsal yapısı, gazeteci profili ve üretim perspektifine dair ayrıntılı bir çözümleme yaparak, Bianet’in alternatifliğini ve muhafif kamusal tartışma oluşturma potansiyelini özgün bir şekilde ortaya koymak amaçlanmıştır.

Böylece bu çalışma, Türkiye’de yeni yeni gelişmeye başlayan alternatif/muhafif medya örneğinde yürütülen bir araştırmayla elde edilen güncel verilerle mevcut sınırlı literatüre katkı yapması bakımından önem taşımaktadır. Egemen medyanın işleyişinin genel bir anatomisini çıkarmaya dönük olan ve buna karşılık mevcut alternatif medya oluşumlarını ve potansiyel girişim ve deneyimleri özellikle küresel boyutlarıyla ve/veya Batı toplumları ve yayıncılık sektörleri bağlamında inceleyen çalışmalar kayda değer bir uluslararası literatür oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmanın, alternatif medyanın Türkiye örneğindeki spesifik tarihi ve karakterinin altını çizecek yönde ve eleştirel bir bakış açısıyla somutlaştırılmasının yararlı olacağı ve Türkiye’de bu alandaki literatürde mevcut boşluğun doldurulmasına katkı yapacağı söylenebilir. Bu çalışma ayrıca, alternatif

medya alanına dair kuramsal tartışmaların ışığında somut bir analiz ortaya koymaya yönelik etnografik vurgulu bir alan araştırmasından elde edilen bulgularla, bu konudaki çalışmalara özgün bir şekilde katkı sağlaması bakımından da önem taşımaktadır.

Tez çalışmasında, Türkiye ölçeğinde incelenen alternatif medya örneği olarak Bianet özellikle seçilmiştir. Başka bir medya düzeninin mümkün olduğu inancıyla giderek hızlanan alternatif medya arayışları paralelinde, son yıllarda Türkiye’de alternatif bir kamusal tartışma oluşturma bağlamında etkinlik ve etki alanı açısından ciddiye alınması gereken bağımsız/muhafif girişimler daha fazla dikkat çekmektedir. Bunların başında ise yerel ve bağımsız medya kuruluşlarından oluşan bir ağ kurmayı hedefleyen BİA ve geniş bir sivil toplum ve bağımsız medya ortamı yaratma amaçlı bu ağın yayın kanalı işlevini gören Bianet gelmektedir. Köse de, “Türkiye medya ortamına ilişkin taşıdığı toplumsal sorumlulukla, sunduğu alternatif ve sivil önerilerle üstlendiği önemli rollerden dolayı, bu geniş ve kuşatıcı proje” üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadır (2007: 354). Türkiye ölçeğinde, doğrudan ya da dolaylı şekilde medyayı ve toplumsal yapıyı yeniden organize etmek, devlet elindeki ve/veya ticarileşmiş medyaya alternatif olmak amacıyla hayata geçirilen medya projelerinin günümüzde de varlığını sürdüren en kapsamlı ve en etkin örneklerinden biri olarak Bianet’i göstermek mümkündür. Bu proje içinde yeşertilen yerel medya ortamı da Türkiye ölçeğinde Bianet’i diğer örneklerden farklı bir konuma oturtmaktadır. Ayrıca Bianet hak haberciliğini merkeze alan bir yaklaşım izlemektedir, bu durum habercilik pratikleri ve kurum içi istihdam politikalarında da göze çarpmaktadır. Sonuçta, “Bianet, sadece medyatik alanda sözü edilen dezenformasyon ortamına karşı radikal bir tavır sergilemekle kalmamakta; aynı zamanda toplumsal alanda

sesini duyuramayanlardan, mağdur ve ezilmişlerden yana ve sermayenin karşısında da açık bir tavır almakta, bir başka deyişle haklı olarak ‘taraf tutmakta’dır” (Köse, 2007: 355). Bu bakımdan Bianet, Türkiye’de çok fazla benzeri olmayan özgün yapısıyla alternatif medya konusunda yapılacak bir çalışma için elverişli bir örnek oluşturmaktadır. Bianet projesi, Türkiye’deki alternatif medya ortamını temsil etmek üzere somutlaştırılabilecek bir alternatif medya örneği olarak, üretilen içeriğin özgünlüğü ve eleştirelliği, kurumsal olarak yatay örgütlenme ve okuyucuyla içerik üretiminin her aşamasında etkileşim/katılımcılık dolayısıyla açılmıştır.

Tez çalışmasında açılan araştırma soruları şöyle sıralanmaktadır:

- Alternatif medya nedir? Alternatif medya, siyasi ve ticari iktidarın toplumun belirli grupları üzerinde kötüye kullanılmasına karşı hegemonik yapıyı dengeleyen bir dinamik olarak nasıl işletilebilir?
- Alternatif medyanın karşı ya da muhalif kamular yaratma potansiyeli nedir, farklı toplum kesimlerinin kamusal alanda kendini temsil ve ifade etme imkânı bulamadığı kanaatleri alternatif medya aracılığıyla ne ölçüde dillendirilmektedir?
- Alternatif medya oluşumuyla sivil toplum ve muhalif toplumsal hareketler arasında nasıl bir bağ kurulabilir?
- Alternatif medya, izleyici/okuyucuları medya kurumuyla etkileşim kurma ve kamusal tartışmaya dâhil etme bakımından nasıl konumlandırmaktadır?
- Bianet’in alternatif medya tanımına sokulabilecek özellik ve özgünlükleri nedir, Bianet alternatifliğini nasıl kurmaktadır?

- Bianet’te okuyucuların içeriğe katkısı ve bizzat içerik üretim sürecine doğrudan veya dolaylı katılımı doğrultusunda editöryal örgütlenme ve alternatiflik nasıl şekillenmektedir?
- Yerel medya kuruluşlarının ve yerel gazetecilerin kullanıcı ve tüketici kimliğiyle, alternatif bir medya olarak Bianet ile etkileşimi ve iletişimi nasıl şekillenmektedir?
- Bianet kullanıcıları olarak yerel medya, büyük sermayenin etkisinden kaçınmaya çalışarak ana akım medya için bir eleştiri odağı oluşturabilir mi; bunda Bianet ağıyla üretilen alternatif içerik ve fikirlerin katkısı nedir?

Çalışmada incelenen konunun kapsayacağı araştırma evreni coğrafi olarak Türkiye ve zamansal olarak -BİA’nın yayın hayatına başladığı- son 10 yıllık dönem ile sınırlandırılmıştır, bu bakımdan araştırma evreni, Türkiye’deki güncel alternatif medya ortamını kapsamaktadır.

Çalışmanın, farklı ve birden çok boyut içermesi nedeniyle, araştırma süresince farklı gözlem ve veri toplama teknikleri birlikte kullanılmış olup, dolaylı ve birincil veri toplama teknikleri tercih edilmiştir. Çalışma kapsamına, Bianet web sitesi ve Bianet haber merkezinde görev alan muhabir, editör ve yöneticiler ile Bianet ağını kullanan yerel gazeteciler dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda hem alternatif ve yerel medya sektörünü temsil eden yerel gazeteciler ve hem de Bianet’te görev yapan ve yayın politikası ile içerik üretimi açısından temsil yeterliliğine sahip olan gazetecilerden veri kaynakları olarak yararlanılmıştır. Çalışmada “olasılıkçı olmayan örneklem” türlerinden olan ve özellikle iletişim kurumları üzerine yapılan araştırmalarda sıkça kullanılan “kuramsal örneklem” (Geray, 2006: 126) ile “daha çok etnografik araştırmalarda tercih edilen” bir teknik olan “kartopu örneklem”

(Kümbetoğlu, 2008: 99) teknikleri kullanılmıştır. Bu teknikler, örneklerin belirli bir modelin kategorilerine uygunluğuna göre seçilmesine imkân vermesi nedeniyle araştırmanın kapsam ve amacına en uygun nitel araştırma tekniği olarak belirlenmiştir.

Türkiye’de alternatif medyaya bir örnek olarak Bianet’i inceleyen bu çalışma etnografik vurgulu bir çalışmadır. Alternatif medya kuruluşlarının çalışma pratiği, organizasyon yapısı ve yarattıkları kültür ile ortaya çıkardıkları ürün ve üretim sürecinin incelemesinde sıklıkla başvurulan tekniklerden biri etnografik alan araştırmasıdır. Medya etnografisi, medya yapılarını toplumsal ilişkiler ağı içerisinde değerlendirerek, “içerden bakış” (emic approach) (Livingstone, 2003: 478) yoluyla üretim süreçlerine doğrudan katılım potansiyelini çözümlene imkânı vermektedir. Bailey vd. de alternatif medyaya dair araştırma metodolojisinin doğasını açıklarken niteliksel, etnografik ve uzun dönemli araştırmayı öne çıkarmaktadırlar (2008: 19). Binark, bilgisayar dolayimli iletişim ortamını incelerken araştırmacının başvurabileceği araştırma tekniklerinin başında metin çözümlenmesi, görüşme ve katılımlı gözlem tekniğinin geldiğini söylemektedir (2005: 183). Katılımlı gözlem tabanlı bir teknik olan etnografi, insan davranışlarının ve kurumsal kültürün ilk elden gözleme dayanan sistematik tanımlamasıdır.

Etnografi, araştırmacının medya örgütünün kültürel dinamiklerini derinlemesine araştırmasına yardım eder, çünkü araştırmacının bireysel tutumlar ve küçük grup etkileşimine odaklanmasını sağlar. Araştırmacı, insanların bir gruba veya kuruma nasıl katıldıklarını ve bu grubu nasıl deneyimlediklerini, gruba dair kafalarındaki imajı, kazandıklarını ve kaybettiklerini, grubun kendilerine etkilerini anlatmalarına imkân vererek örgüt kültürü ve bireysel deneyimleri yakından keşfetme imkânı bulur (Howard, 2002: 557).

Tez çalışmasında alternatif/muhalif bir medya olarak Bianet’in üretim çıktıklarına odaklanmaktan çok, bu çıktının oluşumundaki üretim süreci ve aktörlere yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda etnografik vurgulu bu çalışmada, çalışma ortamı,

grup ilişkileri ve habercilik pratiklerine dair Bianet haber merkezinde gerçekleştirilen katılımcı gözlem, derinlemesine mülakatlar ve alanda tutulan notlar yoluyla veri toplanmıştır.

Tez çalışması iki bölüm halinde planlanmıştır. Birinci bölümde alternatif medyanın ne olduğu ve nasıl tanımlanacağına ilişkin bir değerlendirmenin ardından, alternatif medyaya dair kuramsal yaklaşımlar çeşitlilik/ilişkisel kavramları ekseninde ve nesnel/öznel toplumsal teoriler açısından irdelenmiş ve tez çalışmasında benimsenen kuramsal çatıya dair bir tartışma geliştirilmiştir. Bu bölümde ayrıca, alternatif medyanın yapılanması için bir zemin oluşturmak üzere, haber işlevi olan farklı kitle iletişim araçları bakımından radikal/muhafif medya örneklerinin doğuşu ve tarihsel gelişim sürecine dair bir betimleme yapılmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak, alternatif medyanın radikal demokratik geleneğin ideolojisini pratiğe geçirerek dezavantajlılar lehine taraf olmak bağlamında sivil toplum ve yeni toplumsal hareketlerle ilişkisinin ele alınmasının ardından; küreselleşme ve yerelleşme ekseninde alternatif medyanın direniş noktası olarak rolü ve topluluklar için taşıyabileceği potansiyel irdelenmiştir.

Birinci bölümün devamında, Bianet üzerine yapılan analizden ve alan araştırmasından oluşan uygulamalı araştırma kısmına temel sağlamak üzere; Türkiye'nin yaşadığı yapısal sosyal değişim ve sivil toplumun evrilmesi süreci özetlenmiş, buna paralel olarak ana akım medya sektöründeki dönüşüm ve tekelleşme süreci betimlenmiştir. Bu bölümün sonunda Türkiye'de egemen yayıncılık anlayışına alternatif oluşturma amaçlı girişimlerin bir betimlemesi yapılmış ve medya kaynaklı bu muhalif girişimler kapsamında sol/sosyalist, feminist, eşcinsel, etnik/azınlık ve mizah medyası örneklerine değinilmiştir. Bu bölümdeki

betimleme kronolojik bir izlek üzerine temellenmiş olup, tez çalışmasının sınırlılıkları ekseninde mümkün olduğunca genel hatlarıyla yapılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasının ikinci bölümü uygulamalı araştırmaya ayrılmıştır. Bu bölümde alternatif bir medya örneği olarak BİA projesinin kuruluş, gelişme ve faaliyetleri betimlendikten sonra, geniş bir uygulama ve alan araştırmasına yer verilmiştir. Uygulama ve alan araştırması dört temel ayak üzerine oturtulmuştur. Öncelikle Bianet web sitesine dair ayrıntılı bir nitel analiz gerçekleştirilmiş, tasarım, içerik, işlevsellik ve kullanıcı etkileşimi bakımından web sitesinin yapısı incelenmiştir. Ardından etnografik vurgulu bir yaklaşım bağlamında katılımcı gözlem ve alan notları yoluyla Bianet haber merkezi analiz edilmiş ve Bianet'in organizasyon yapısı, grup ve mekân betimlemeleri ile haber üretim süreci "alternatiflik" ve "katılımcılık" ekseninde incelenmiştir. Tez çalışmasında öncelikle Bianet'in üretim süreci ve bu süreçteki aktörlere odaklanılmakla birlikte, Bianet'in habercilik anlayışını nitel olarak somutlaştırmak amacıyla alternatifliği sağlayan haber kodlarına ve haber metinlerinden örneklere de yer verilmiştir. Uygulamalı araştırmanın üçüncü ayağını Bianet haber merkezi çalışanlarıyla yapılan derinlemesine mülakatlar ve bunların değerlendirmeleri oluşturmuştur. Uygulamalı araştırmanın dördüncü ayağı ise Bianet ile haber alışverişi ve etkileşim içinde olan yerel gazetecilerle yapılan derinlemesine mülakatlar ve bunların değerlendirmesine ayrılmış; yerel gazeteciler gerek Bianet okuyucuları olarak, gerekse de bizzat Bianet haber üretim sürecinin aktörleri olarak "katılımcılık" ekseninde değerlendirmeye alınmıştır.

I. BÖLÜM - Radikal/Alternatif Medyanın Anatomisi

1. Alternatif Medyanın Kuramsal Temeli

Medyanın liberal demokrasi haritası içinde sahip olduğu geleneksel konum, bu haritanın tamamlayıcı bir parçası olmasını ve medya kültürünün bu anlamda baskın kültürün dışında kalan kültürler için kendiliğinden dışlayıcı ve ayrımcı bir yapıya bürünmesini sağlamaktadır. Medyanın siyasal ve toplumsal süreçte “kapsayıcı ve bütünleyici” bir ortaklık söylemi oluşturması için mutlaka baskın olan bir değerler dizisini meşrulaştırmaya ve sürdürmeye hizmet etmesi gerektiği, ana akım medya tarafından -fazla dillendirilmemekle birlikte- genellikle benimsenen bir ön kabuldür. Geleneksel iletişim çalışmaları medyanın karşıt görüşlerin buluşabileceği, çekişebileceği ve birbirlerinin gücünü sınayabileceği sağlam, serbest ve herkese açık bir düşünce pazarı oluşturma yeteneğini öne çıkarırken, kökeni Marxizm’e uzanan eleştirel yaklaşımlar ise medyanın mülkiyet ve kurumsal yapısını ya da medya çıktıları ve medya tüketicilerinin algılamalarını incelemek yoluyla bir kapitalizm eleştirisi geliştirmeye odaklanmıştır.

Gerek ana akım, gerekse de eleştirel iletişim çalışmaları, -medyanın demokratik işlevleri, alternatif kamusalıklar ve tartışma alanları yaratması bakımından- olumlama ya da eleştiriye dayanan tartışmalarını genellikle geleneksel/yaygın medya ekseninde ve meşru tartışma alanının dâhilinde tutmuş, toplumun ana akımının dışındaki insanların, fikirlerin ve hatta medyanın bulunduğu alan sıklıkla ihmal edilmiştir. Bu bakımdan ana akım medya kurumlarından bağışık olarak üretilen medya çıktılarını içeren alternatif medya, uzunca bir süre iletişim çalışmaları tarafından görmezden gelinmiştir. Geleneksel olarak süregelen eril,

cinsiyetçi, ırkçı, militarist ve ayrımcı bir medya ve habercilik dilinin hâkimiyetini kırmak, medyadaki etik, kültürel ve ekonomi politik değerlerin yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Bütün bunları başka bir şekilde kurmak ise gerek kuram gerekse de pratikler bakımından aslında medyanın ontolojik ve deontolojik olarak yeniden kurulmasını gerektirmektedir. Pek çok araştırmacı başka bir seçenek sunmak ve bu yeniden tanımlama anlayışına kuramsal bir temel oluşturmak üzere alternatif/radikal veya yurttaş medyası için kavramsal ve uygulamaya dönük tanımlar geliştirmek yolunda çaba harcamışlardır (Atton, 2001, 2002a, 2003; Bennett, 2003; Couldry, 2003; Downing, 2001, 2003a; Kidd, 2003, 2005; Rodriguez, 2001; Jankowski, 2002). Bu bölümde, pratik boyutunda eşitlikçi bir medyanın kurulması için gerekli altyapıyı kuramsal bir zemine oturtmak amacıyla, “alternatif medya” kavramı tanımlanmış ve “neye alternatif oluşturduğuna” dair söz konusu tanımlar ekseninde bir tartışma geliştirilmiştir. Bu tartışma, alternatif medyanın karşılaştığı finansal kaynak, kamusal görünürlük ve daha da ötesi toplumsal katılım gibi sorunları göz önüne alarak özellikle eleştirel iletişim çalışmaları içinden bir tanımlama çabasına girişen, böylece alternatif medyayı sınıflandıran ve bir “tipoloji” oluşturmaya çalışan akademik literatürden yararlanarak, özgürleşimci toplumsal dönüşümlere katkıda bulunabilecek ve toplumsal etkisi güçlü bir alternatif medya tanımı yapmak üzerine temellenmiştir.

Ana akım medya tarafından gerçekleştirilen içerik üretim ve sunum faaliyetlerinden bir şekilde farklılaşan çeşitli uygulamaları açıklamak için yurttaş medyası, sivil toplum medyası, halk gazeteciliği, açık yayıncılık, katılımcı medya, etkileşimli gazetecilik, bağımsız medya, muhalif medya, radikal medya, alternatif medya gibi çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Bu kavramlar sıklıkla birbiri yerine

kullanılsa da aslında aralarında girift bir farklılaşmadan söz edilebilir. Bu kavramlar genellikle “sessizlerin sesi”, “üçüncü dünyanın sesi”, “tekel dışı habercilik” gibi tekeli ana akım medyadan farklılıkları vurgulayan tanımlara atıf yapmakta ve genel olarak “alternatif medya deneyimleri” olarak ele alınmaktadır. Ancak bu kavramların aralarındaki girift farklılaşmayı açıklamak gerekirse, özellikle tanım düzeyinde alternatif medyanın değişik ve birbiriyle ilişkili yönlerine odaklandıklarını belirtmek yerinde olacaktır. Bu bakımdan bazı tanımlar medya kuruluşları tarafından gerçekleştirilen içerik üretimi sürecine bireylerin katılımını öne çıkarırken, bazıları okuyucularla etkileşim çerçevesinde profesyonellerin okuyuculardan gelen geri beslemeye açık olmalarına ve bunu dikkate almak doğrultusundaki sorumluluklarına öncelik vermektedir, öte yandan bazı tanımlar için ticari medya kuruluşlarından bağımsızlık belirleyici bir ölçüt olurken, bazı farklı tanımlarda öncelik verilen diğer bazı temel ölçütlerse; medyanın sosyal sorumluluk çerçevesinde okuyucuların oluşturduğu toplulukları ya da toplumun bütününe ilerici ve devrimci bir amaç doğrultusunda motive etmesi ya da içeriğin siyasal, toplumsal ve kültürel düzeylerde radikal olması gibi farklı vurgular ekseninde şekillenmektedir.

Alankuş (2008a), alternatif medyanın çok farklı isimlerle adlandırıldığını vurgulayarak alternatif medyayı küresel medya ortamı dolayısıyla incelemiştir. Alankuş, “öteki medya” olarak kavramsallaştırdığı alternatif medyanın mevcut olandan farklı bir demokrasi arayışının peşinden gidenler için olmazsa olmaz bir “beşinci gücü” oluşturduğunu vurgulamaktadır. Öteki medyayı, karşıt kamular, radikal demokrasi ve yeni toplumsal hareketlerle olan ilişkiselliği içinde sınırları ve yetenekleri bakımından tartışan Alankuş’a göre:

Başka medyanın gündelik hayatın bütün eşitsiz ilişkilerini sorgulayarak politik alanların çoğalmasını sağladığı ölçüde demokrasinin genişlemesini ve

derinleşmesini sağlamak gibi bir rolü var. Yapısı ya da iddiası gereği ‘başka’ medya seslerini duyurmayanların seslerini eşdeğerlilikle duyurmalarında, böylelikle birbiriyle ve hegemonik çoğunlukları konuşmayı ve anlaşmayı saptadıkları ölçüde, siyasal alanın sınırlarını yukarıdan aşağıya bir itkiyle çizilmesinde özellikle işlevseldir (Alankuş, 2008a: 12).

Nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın alternatif medyaya dair tanımlayıcı girişimlerin ortak vurgu noktası okuyucuyla etkileşim, katılımcılık ve ticarileşme karşıtlığıdır. Bu bakımdan medyanın alternatif olmasının temel göstergeleri; yayın yapmaya yönelik temel motivasyon kaynağının kâr olmaması, medya içinde örgütsel olarak hiyerarşiden uzak, yatay, eşitlikçi ve katılımcı bir yapılanmaya sahip olmak, sosyal sorumluluk anlayışı gütmek ve kamusal alandan dışlanmış olan ve/veya azınlıkta kalan kesimlerin kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamak olarak sayılabilir. “Alternatif olmak” demek, sadece ürünün farklı ya da radikal olması değil, üretime dair diğer yapılanma ve süreçlerin de farklı olması ve böylece hegemonik üretim biçimine ve ana akım medyanın hâkimiyetine karşı tehdit/savunma oluşturmak ve bu doğrultuda bağımsız bir şekilde mücadele edebilmek demektir. Navaro’ya göre alternatif medya, egemen medyada duymaya alışık olmadığımız tarzda toplumu sorgulayıcı fikir ve görüntülere yer vermekte, sessiz kalana ses vermekte, bir şekilde ‘yok’ sayılanın var olduğunu kanıtlamaktadır. Alternatif medya, sadece bir kavramı ortaya atmakla kalmaz, o fikri farklı yollardan farklı kitlelere ulaştırmanın yollarını da arar, dolayısıyla sadece üretim yapmaz, dağıtım ve eğitim süreçlerini de içerir. Sözlerini geleneksel medyada söyleyemeyen, sesleri marjinalleştirilmiş olanların kamusal alana katılmalarına zemin hazırlamaya yönelmiştir (Navaro, 2004: 677, 679).

Bağımsızlığının yanı sıra alternatif medyanın ayrılmaz parçaları olan demokratik ve merkezsizleşmiş doğası ve resmi denetimin dışındaki sahip olduğu özgürlüğü, onu sivil toplum için de güçlü bir medya haline getirmektedir; her okur,

yazar olabilir ve haber üretimine yayından önce, yayın esnasında ve yayın sonrasında katkı yapılabilir. Ayrıca bazı istisnalar hariç çoğu alternatif medya kurumunda yapılan pek çok iş genellikle gönüllü çalışanlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu durum, ana akım medyanın kurbanı olduğu aşırı ticarileşme/profesyonelleşme tehlikesine karşı da alternatif medyanın sahip olduğu savunmalardan biridir. Alternatif medyada “hiyerarşi” tüm sorunların kaynağı olarak görülmektedir. Kolektif fikirler en önemli karar mekanizmasını oluşturmakta, kararlar görüş birliğiyle alınmaktadır. “Editöryal kolektif içinde görüş birliği, 24 saat kuralına göre sağlanır, buna göre: bir konuyla ilgili herhangi bir öneriye e-mail listeleri vs. yoluyla 24 saat içinde herhangi bir itiraz gelmezse bu öneri kabul edilir” (Planton ve Deuze, 2003: 345).

Sonuçta alternatif medyanın, kolektif haber üretim sürecinden başlamak ve insanların kullandığı ve tükettiği medya ürünlerinde insan etkileşimini sürekli kılmak yoluyla toplumu değiştirmeye çalışmak gibi makro bir amacı olduğundan söz etmek mümkündür. “Alternatif medya nedir” ya da “alternatif medyayı alternatif yapan nedir” sorularına, yıllardır ZMag adlı alternatif internet sitesini yayınlayan gazeteci Michael Albert de, alternatif medyayı nihai olarak toplumu ve toplumsal hayatı değiştirme amacıyla bağlantılandıran bir yanıt vermektedir:

Kartel medyası kurumları çoğunlukla yüksek kârlılık ve reklamcılara kolaylıkla pazarlanabilecek seçkin bir okur/izleyici kitlesi üzerine kurulmuştur. Toplumdaki mevcut hiyerarşik toplumsal ilişkilerin devamından yanadır ve bu devamlılıktan çıkarları olan bir sahiplik mekanizması vardır. Oysa alternatif medya kurumları, kârlılık için çalışmaz; okurları/izleyicileri reklamcılara pazarlanacak müşteriler olarak görmez. Toplumu tanımlayan hiyerarşik yapıyı bozmaya çalışır ve bunu yaparken kamu yararını gözetir. Alternatif medya, toplumsal hayatı ve yaygın medya anlayışını yeniden organize etmek isteyen bir düşüncenin parçasıdır (1997: parag. 7-8).

Alternatif medya alanının gelişim sürecini inceleyen ve buna paralel olarak alternatif medya çalışmalarına dair kuramsal bir çatı oluşturmayı amaçlayan metinler

genellikle belirli küresel/yerel örnekler ve tarihsel dönemler ekseninde incelemeler sunmaktadır. Örneğin bu kurucu çalışmaları ortaya koyan belli başlı araştırmacılardan Day (2008) İrlanda'daki topluluk radyolarının gelişiminin haritasını çıkarmış; Rodriguez (2001) "yurttaş medyası" terimini geliştirmiş ve bu kavrama dair özellikle Latin Amerika'daki örnekleri incelemiştir; Downing (2001) özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'daki "radikal medya" kavramını açıklamaktadır; Jankowski (2002) Avrupa'da bulunan topluluk radyo ve televizyonu girişimlerine yoğunlaşmıştır; Atton ise (2001; 2002a) alternatif medyayı kültürel ve toplumsal formasyonları da çevreleyen, sınırları daha geniş bir medya tanımı içine yerleştirmiştir.

Yukarıda anılan araştırmacıların yaklaşımları farklı kaynaklardan beslenseler ve kuramsal olarak alternatif medya çalışmalarının değişik yönlerine odaklansalar bile bazı önemli özellikleri paylaşmaktadırlar. Öncelikle hepsi alternatif medyayı toplumsal yapılara ve tarihsel bağlamlara oturtarak ele almaktadırlar. İkinci olarak, alternatif medya üretimi, kurumlar tarafından üretilen fiziksel çıktılara odaklanarak değerlendirilmekte ya da bir pratik olarak görülmektedir; bu nedenle sadece bu ürünlerin üretim sürecine dair bir kavrayış değil, bu gibi eylem ve ürünlerin toplumsal hareketlerin içindeki rolüne dair bir anlayış geliştirilmektedir. Üçüncü olarak, bütün çalışmalar yerel bir örnek olaydan hareket etseler de genellikle ulus ötesi yapılara atıf yapmaktadırlar, bu çalışmalar böylece, alternatif medyaya dair Amerikan, Avrupalı ya da ulusal ölçekli olmakla sınırlı kalacağı düşünülen kavramların tüm olayları açıklamaz gibi görünmesine karşın, kuramsal bakışımızı anlamlı bir şekilde genişletmektedirler.

Albert, genellikle alternatif yayıncık derken “alternatif” sözcüğünün sadece ana akımdan farklı bir içeriğe gönderme yapmak için kullanıldığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, alternatif içerik, enformasyonu zenginlerin ve güçlülerin yararına düzenleyip çerçeveleyen bir içerik değil, doğru ve dürüst olan ve iletişimi daha az zengin ve güçlü olanların lehine bir yönde değiştirmeyi amaç edinerek onları betimleyen enformasyon haline gelmektedir. Aynı şekilde alternatif medyanın “etkinliği” genellikle iyi bir malzemeyi makul derecede geniş bir okur kitlesine ulaştırmak anlamını taşımaktadır. Oysa bu sözcükten, yeni bir toplumu kazanacak olan bir sürecin parçası olmayı anlamak gerekmektedir. Dolayısıyla medyanın a) iyi bir içerik sağlaması, b) içeriğin sadece analizi değil, vizyon ve stratejiyi de kapsamaması ve c) yalnızca içerikle sınırlı kalmayıp okurların bu içeriği kullanmalarına, onu geliştirmelerine, kendi görüşlerini oluşturmalarına ve değişimleri kazanmak için bir hareket içinde birlikte çalışmalarına yardımcı olması gerekmektedir. O halde Albert’e göre sorun, medyanın sadece insanların faydalanabileceği enformasyonu sunmakla kalmayıp, okuyucularla birlikte çalışmak için ve daha fazla insanın okumasını, daha fazla insanın bu konularda düşünmesini sağlamak için neler yapması gerektiğidir (Albert, 2008: parag. 3, 35).

Alternatif olanı, ana akım olmayandan hareketle tanımlamanın ve alternatif ve ana akım medya arasındaki ikilik üzerinden kuramsal bir tartışma geliştirmenin yetersizliğine, Albert kadar Bailey de dikkat çekmektedir. Bailey, Cammaerts ve Carpentier alternatif medya çalışmalarının hâlihazırdaki, radikal ve radikal olmayan alternatif medya ile ticari ve ticari olmayan medya arasındaki “sürdürülemez” bir dizi ayrıma dayanan soy kütüğüne dair bazı öncüller ortaya koymaktadır. Buna göre

alternatif medyanın kimliği tamamen “ilişkisel ve tesadüfi” şekilde üretim, dağıtım ve tüketim bağlamlarının özelliklerine göre tanımlanmalıdır (Bailey, vd., 2007).

Atabek’e göre de, egemen ve alternatif medya kavramlarının politik bir anlamı bulunduğu; ancak, gerek egemenin gerekse de egemenin alternatifinin “birden çok odaklı olabilmesi” ve “bu odaklar arasındaki sınırların geçişken olabilme potansiyeli taşıması” nedeniyle, söz konusu politik anlamın genellikle karmaşık ve belirgin olmayan bir bağlamda ortaya çıktığı görölmektedir. “Hatta alternatif medya kavramının literatürde çoğunlukla a-politik değilse de extra-politik bir bağlamda kullanıldığı, birbirine karşıt politik konumlardaki medya kurum ve içeriklerini, tek bir kavramla, ‘alternatif’ kavramıyla birbiri içinde erittiği ileri sürülebilir” (Atabek, 2001b, parag. 1).

Alternatif medyaya dair yukarıda betimlenen tartışmalarda da ortaya koyulduğu üzere bu konudaki araştırmalarda öncelikle “ana akımı ana akım yapan nedir”, buna karşılık “alternatif olan nedir”, ve “alternatif olanın, medyayı ve dolayısıyla toplumu dönüştürmek için kullanımının somut olanakları nedir” sorularına odaklanılmıştır. Bu sorulara yanıt aramak aynı zamanda kaçınılmaz olarak “ana akım medya nedir” sorusunu gündeme getirmektedir. Ancak Downing, “Alternatif medyadan bahsetmek neredeyse bir ‘oksimoron’dur. Bazı açılardan, her şey bir başka şeyin alternatifidir” (Downing, 2001: IX) diyerek bu dikotomiye ortadan kaldırmaktadır. Bu basit anlamsal gerçeklik Downing’in “radikal alternatif medya” adlandırmasını “alternatif medya”ya tercih etmesinin de bir nedenidir.

Alternatif medyayı ele alan çalışmalarda alternatif medya farklı boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Öte yandan “alandaki terimlerin tanımlanmasına dair bariz düzensizlik, alternatif medya terimini tanımlamak için anlamlı bir yol olmadığına

dair bazı eleştirilere yol açmıştır” (Abel, 1997: 79). Alternatif medyanın doğasındaki ve işleyişindeki bu belirsizlik zaman zaman bu medyayı savunan kişileri -ve medyanın kendisini- onların varlığını sorgulayan şiddetli eleştirilere açık bırakmaktadır. Atton’a göre “radikal” kavramı temel olarak devrimci toplumsal değişimle ilgili bir tanımlamaya yön verirken, “alternatif” kavramı daha gevşek bir dayanak noktası önermektedir.

Geçtiğimiz on yılda alternatif medyaya dair oluşan gelenek ve pratik, “alternatif” teriminin daha çok tercih edildiğini göstermiştir. Atton’a göre geniş kapsamlı bir terim olarak “alternatif”in gücü “radikal”e göre daha kapsayıcı olmasında yatmaktadır, aynı zamanda alternatif yaşam tarzı dergilerini, çok çeşitli türde fanzinleri ve şiir ve edebiyat yayıncılarının küçük medyalarını da kapsamıyla “toplumsal değişim yayıncılığını” da içermektedir. Ancak analitik bir terim olarak “alternatif”, bize “ana akım olmayan” demekten biraz daha belirlilik sağlamaktadır. Bazı yorumcuların ise iki terimi karıştırdıkları görülmektedir (Atton, 2001).

Alternatif yayınlar konusunda geniş bir bibliyografya olan Alternatives in Print sınıflandırmasına göre bir yayıncı aşağıdaki ölçütlerden en az birisine sahipse onun alternatif olduğu düşünülebilir:

1. Yayıncı ticari olmamalı, yayının temel güdüsü kâr değil fikirler olmalıdır.
2. Yayının ana fikri sosyal sorumluluk ya da yaratıcı anlatıma (creative expression) ya da ikisinin kombinasyonuna odaklanmalıdır.
3. Son olarak, yayıncıların kendilerini alternatif olarak tanımlamaları gerekmektedir (Alternatives in Print, 1980: VII’den aktaran Atton, 2001: 8).

Atton'a göre böylesi basit ölçütlere dayanan bir şemalaştırmanın sorunlu olduğu düşünülebilir:

Ticari olmama ölçütü ana akım yayıncılık yapmamak için nadiren yeterliyken, fikirlerin nasıl açıklanabileceği konusunda bir ölçüt verilmemektedir. Yaratıcı anlatıma dair ikinci ölçüt alternatif medya tanımını herhangi bir edebi/sanatsal yayını içine alacak şekilde genişletmekte ancak görünüşe göre daha sonra bunu sosyal sorumluluk ve yaratıcı anlatımın bir kombinasyonundan oluşan ve alanda nadiren rastlanan bir kategoriye indirgeyerek daraltmaktadır (Atton, 2001: 8).

Atton bu iki kategorinin ayrı ayrı olduğu örneklerin varlığını belirtmesine rağmen ikisinin birlikte olduğu bir örneğe rastlamadığını ifade etmektedir. Kendini alternatif olarak tanımlamaya dair üçüncü ölçüt konusunda ise Atton, fanzinler örneğini vermektedir, “1980’lerde fanzinlerin yaygınlaşmasıyla birlikte, çoğu ana akım yayıncı (çoğunlukla da gazeteler) fanzinlerin ana akım medyaya muhalif olan ve kendi fanzinlerini onların yerine koyan genç okuyucular üzerindeki cazibesini sermayeleştirmeyi denemiştir. Bu son ölçüt böylesi bir aldatmaya izin vermemektedir” (Atton, 2001: 9).

Sonuçta Atton, bu üç ölçütün bizi Comedia tarafından en iyi şekilde özetlenen daha genel bir negatif tanımdan daha başka bir yere götürmeyeceğini belirtmektedir: “...bu yerleşik bir düzen değildir, bu kapitalist sistem değildir, bu konuya ana akım bakış değildir... ya da bu basit olarak bir şeyi yapmanın geleneksel yolu değildir” (Comedia, 1984: 95). Görüleceği gibi Atton, alternatif medya tanımının sınırlarını kesin çizgilerle belirleme çabasında olan yukarıdaki gibi genelleyici yaklaşımları sorunlu bulmaktadır; bu bakımdan alternatif medyayı kuramsal olarak tanımlamak ve kapsayıcı ve ayrıntılı bir betimleme oluşturmak konusunda daha esnek olan iki farklı modeli kullanmak daha dikkate değer bir çaba olacaktır. Bu nedenle Bailey vd. (2007) tarafından geliştirilen dörtlü tipoloji ile Fuchs ve Sandoval (2010) tarafından

geliştirilen üçlü tipoloji bu bölümde yürütülen tartışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

1.1 Çeşitlilik ve İlişkisellik Kavramları Ekseninde Alternatif Medya

Alternatif medyayı konu edinen ve bir tanım geliştirmeye odaklanan çalışmaların farklı düzeylerde farklı sınıflandırmaları kullandığı görülmektedir. Bir grup çalışma, alternatif medyanın köklerine, finansman kaynaklarına ve program çeşitlerine bakmakta ve alternatif medyayı iletişimsel bir olgu olarak görmekteyken; ikinci grupta toplanabilecek çalışmalar ise alternatif medyanın konumunu iletişim süreci ve demokrasi bakımından açıklamaktadır. Bailey, Cammaerts ve Carpentier, “Understanding Alternative Media” başlıklı çalışmalarında (2007: 3) alternatif medyaya ilişkin kuramsal yaklaşımları değerlendirerek dörtlü bir sınıflandırmaya gitmişlerdir. Burada, bu dörtlü sınıflandırma izlenerek alternatif medyaya ilişkin farklı yaklaşımlar özetlenmeye çalışılacaktır.

Bailey vd. (2007) alternatif medyayı çeşitlilik ve ilişkisellik kavramları aracılığıyla açıklamaktadırlar. Bu sınıflandırma farklı türdeki alternatif medya arasındaki sınırların belirsizliğini bir ölçüde ortadan kaldırmaya ve mevcut çeşitliliği net bir biçimde tanımlamaya yöneliktir ve temelinde özcü (essentialist) ve ilişkiseli (relationalist) yaklaşımlar ile bunların kesişimleri yer almaktadır. Bailey vd., kuramsal olarak alternatif medyayı tanımlamaya yönelik dört farklı yaklaşım olduğunu ortaya koymaktadırlar:

- a) Topluluğa hizmet medyası
- b) Ana akım medyaya alternatif olarak alternatif medya
- c) Sivil toplumla bağlantılı olan medya

d) Rhizome (köksap) olarak alternatif medya

Tablo 1: Dört Kuramsal Yaklaşımın Konumlandırılması (Kaynak: Bailey vd., 2007: 7)

	Medya Merkezli	Toplum Merkezli
Topluluk Medyasının Özerk Kimliği (Özcü)	1. Yaklaşım Topluluğa hizmet medyası	3. Yaklaşım Sivil toplumun bir parçası
Diğer Kimliklerle İlişkili Olarak Topluluk Medyası (İlişkiselci)	2. Yaklaşım Ana akıma karşı bir alternatif	4. Yaklaşım Rhizome (Köksap)

Bu yaklaşımlara göre alternatif medya; topluma hizmet etmek, ana akım medyaya alternatif oluşturmak, sivil toplumun bir parçası olmak ve farklı fikirleri, grupları, toplumsal platformları bir araya getiren heterojen bir yapı oluşturmak (rhizomatic media) gibi işlevlere sahip olması açısından sınıflandırılabilir (Bailey, vd., 2007: 5). Bu yaklaşımlar, başlangıç noktası olarak alternatif ve ana akım olmak üzere farklı iki kimlik arasındaki düşmanca gruplaşmayı ve karşılıklı bağımlılığı ele almaktadırlar. Bu yaklaşımların temelinde büyük oranda Laclau ve Mouffe'un (1985) siyasal kimlik kuramı kapsayıcı bir çerçeve olarak kullanılmıştır. Bailey vd. de özellikle bu kuramın özcü yaklaşıma getirdiği eleştirilerin bu dörtlü kategorinin oluşmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Laclau ve Mouffe, bütün farklılıklar alanını oluşturacak ve düzelterek kuşatıcı tek bir prensibin olamayacağını söyleyerek, aşırı özcü ve evrenselci siyasal kimlik yaklaşımlarını eleştirmişlerdir (Laclau ve Mouffe, 1985: 111). Bu eleştirinin odağında yer alan "özcü yaklaşımlar, kimlikleri sabit, bağımsız ve gerçek bir öze sahip olarak görürler. Buna karşılık ilişkisel yaklaşımlar ise akışkanlık ve belirsizlik olgularını ön plana çıkararak kimliklerin karşılıklı bir bağımlılık içinde olduklarını iddia eder ve tek bir 'gerçek'

özün varlığını dışlarlar” (Bailey, vd., 2007: 5). Bu karşıtlık ilişkisi alternatif medyanın kendi kimliğini belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda alternatif medyanın topluluğa hizmete odaklanan ilk yaklaşımı daha ziyade özcü bir kuramsal çerçeveden beslenirken diğerleri açık bir biçimde alternatif ve ana akım medya arasındaki ilişkilere yoğunlaşmaktadır.

1.1.1 Topluluğa hizmet medyası

Alternatif medyaya birinci yaklaşım, daha özcü bir yaklaşımdır ve medyanın “topluluk hizmeti” işlevine ve katılımcılığa odaklanmaktadır (Bailey, vd., 2007: 7). Burada “topluluk” kavramına güçlü bir vurgu vardır ve medya ve topluluk arasındaki diğer tür ilişkilere değinilse de özellikle coğrafi/fiziksel sınırların altı güçlü olarak çizilir. Bu sınırlamaları ortadan kaldırmak için coğrafi olanı olmayanla, yapısal-maddeci olanı ise kültürel olanla tamamlamak gerekmektedir (Bailey, vd., 2007: 8). Bu anlamda topluluğun coğrafi olmayan tanımlamaları “çıkar toplulukları”, “deneyim toplulukları”, “sanal topluluklar”, “yorumlayıcı” ve “tahayyül edilen” topluluklar olarak karşımıza çıkmaktadır. “Topluluklar ortak bir hedef, kaygı veya amaç etrafında birleşen ve büyük oranda yerel, ulusal ve küresel ölçekte genişleyen ve bu nedenle de coğrafi tanımlamaları aşan yapılardır” (Lewis, 1993: 13). Alternatif medya pratiğinin temelinde yer alan topluluk kavramı oldukça hareketli bir zemin üzerine oturmuş, çok boyutlu ve heterojen bir yapıya sahiptir. Alternatif medyanın bir topluluk hizmeti medyası olarak örgütlenmesi söz konusu olduğunda ortaklaşmış bir amaçtan ve yaklaşımdan söz edilebilir. Bu anlamda artık alternatif medyayı oluşturan-destekleyen topluluğun nasıl tanımladığı değil, onların bu işi nasıl yapacağı öne çıkmaktadır. Topluluğa hizmet etmesiyle tanımlanan alternatif medya

uygulamalarında açık bir biçimde yayıncı ve topluluk arasındaki ilişki ön plandadır. Bu noktada klasik medyanın konuları medya profesyonellerinin belirlediği ve hedeflenen izleyicilerin öngörülen beklentilerinin karşılanmaya çalışıldığı tek yönlü iletişim akışının dışına çıkılması önem kazanmaktadır, “topluluk medyası, topluluğunun medyaya katılımını mutlaka teşvik etmelidir” (Bailey, vd., 2007: 11). Bu anlamda katılım, medya ürünlerinin üretim (içerik dolayısıyla katılım) ve karar alma süreçlerine (yapısal katılım) profesyonel olmayan kişilerin katılımını kapsamaktadır. Böylelikle izleyici artık ortak sosyo-demografik veya ekonomik niteliklerine göre bir araya getirilmiş bir “kitle” olarak düzenlenmekten kurtulmakta, bunun yerine bünyesinde açıkça belirtilmiş bir dizi grup ilişkisi barındıran kolektif kişiler olarak tanımlanmaktadır (Bailey, vd., 2007: 14). Bu yaklaşım böylece, katılım ve bu katılım dolayısıyla sıradan insanların seslerini duyurması üzerine temellenmektedir.

1.1.2 Ana akım medyaya alternatif olarak alternatif medya

İkinci yaklaşım alternatif medyayı ana akım medyaya bir alternatif olarak görmektedir (Bailey, vd., 2007: 15). Bu yaklaşım, “alternatif” kavramı üzerine odaklanır. Bu kavramsallaştırma, ana akım ve alternatif arasında alternatifin ana akım medya için bir tamamlayıcı veya ana akım için bir karşı hegemonik eleştiri olarak görüldüğü bir ayrım ortaya koyar (Bailey, vd.: 2007: 18). Atton’un da belirttiği gibi alternatif medyanın ana akım medyayla girdiği bu hegemonik mücadele önemlidir, zira alternatif medyayı ideoloji, tahakküm ve hâkimiyet gibi kavramlardan bağımsız olarak tartışmak mümkün değildir. Bu anlamda “alternatif medya tüm biçimleriyle egemen medyanın ürettiği tüm egemen biçimlere

(dolayısıyla onun hegemonyasına) karşı geliştirilen bir mücadeleyi temsil etmektedir” (Atton, 2002a: 15). Downing’e göre de alternatif -ya da kendi deyimiyle radikal- medya genellikle küçük ölçekli ve hegemonik politikalar, öncelikler ve perspektiflere karşı alternatif bir vizyon sunan medya olarak betimlenebilir (2001: V). Bu yaklaşım çerçevesinde, alternatif medya uygulamalarında ana akım medya kanallarının yanlış temsil ettiği, sunduğu ya da çoğu zaman hiç yer vermediği düşünce, olay, kişi ve enformasyonun medyada yer almasının sağlanması anlayışı öne çıkmaktadır. Buna göre, alternatif medya, kurumsal ve içerik bakımından ana akım medyaya bir alternatiftir. Ana akım medyaya neden ve nasıl alternatif olunabileceğinin yanıtı ise “alternatif” kelimesinin diyalektik niteliği çerçevesinde aktarılmaktadır. Bu yüzden, Bailey vd. tarafından alternatif ve ana akım medyanın belirleyici niteliklerini değerlendirmek için aşağıdaki gibi bir ayırım geliştirilmiştir:

Ana akım medya:

- Büyük ölçekli bir kurum yapısına sahiptir; homojen bir izlerkitleye yönelik yayın yapmaktadır;
- Devlet kuruluşu veya ticari şirket olarak faaliyet göstermektedir,
- Dikey (veya hiyerarşik olarak) yapılanmış, profesyonellerin çalıştığı kuruluşlardır,
- Hâkim söylemin ve temsillerin taşıyıcısıdır.

Alternatif medya ise:

- Küçük ölçeklidir ve özel topluluklara, gruplara, özellikle dezavantajlı gruplara yönelik, farklılıklara saygılı olarak yayın yapmaktadır,
- Devlet ve piyasadan bağımsızdır,

- Yatay (veya hiyerarşik olmayan bir şekilde) yapılanmıştır; demokratikleşme ve çoğulculuk çerçevesi içinde izlerkitlenin erişim ve katılımını kolaylaştırmaya imkân vermektedir,
- Hâkim olmayan (hatta hegemonyaya karşı) söylem ve temsile sahiptir, kendini temsilin önemini vurgular (Bailey, vd., 2007: 18).

Bu ayrım doğrultusunda, alternatif medyanın temel özellikleri aşağıdaki gibi özetlenmektedir:

Tablo 2: Alternatif Medyanın Özellikleri (Bailey, vd., 2008: 19)

Mülkiyet	Mülkiyetin Örnekleri
Saik ya da amaç	<ul style="list-style-type: none"> • Ticari saiklerin reddi • İnsani, kültürel, eğitimsel, etnik amaçların iddiası • İktidar yapısına ve davranışına muhalefet • Destek, dayanışma ve network (ağ/şebeke) kurmak
Finans kaynakları	<ul style="list-style-type: none"> • Devlet ya da belediye (yerel yönetim) ödeneklerinin (tahsisatının) reddi • Reklam gelirlerinin reddi
Düzenleyici izin	<ul style="list-style-type: none"> • Farklı kurumlar tarafından denetlenmek • Bağımsız / 'özgür' • Başkasının kurallarını çiğnemek, fakat hepsi nadiren
Örgütsel yapı	<ul style="list-style-type: none"> • Yatay örgüt • 'Tam' katılıma elverişli • İletişimin demokratikleştirilmesi
Profesyonel uygulamaların eleştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Gönüllü sorumluluğun özendirilmesi • Profesyonel olmayanların erişim ve katılımı • Haber seçiminde farklı ölçütler
Mesaj içeriği	<ul style="list-style-type: none"> • Egemen söylemlerin ya da temsillerin eksiklerini gidermek ve aksini iddia etmek • Hegemonik politikalara, önceliklere ve bakış açılarına alternatif vizyonlar geliştirmek
Dinleyici ve/veya tüketicisiyle ilişki	<ul style="list-style-type: none"> • Kullanıcı/tüketici kontrolünün derecesi • Dinleyiciler/tüketiciler tarafından ifade edilen ihtiyaçlara ve amaçlara izin verilmesi • İletişimin demokratikleştirilmesi
Dinleyicinin bileşimi	<ul style="list-style-type: none"> • Genç insanlar, kadınlar, kırsal nüfus • Çeşitlilik ve çokluk
Dağıtım alanı	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgesel ya da ulusaldan ziyade yerel
Araştırma metodolojisinin doğası	<ul style="list-style-type: none"> • Niteliksel, etnografik ve uzun dönemli araştırma

Bu karşılaştırmadan anlaşılacağı üzere, kendilerini ana akıma alternatif olarak konumlandıran medya türleri bunu örgütlenme ve içerik düzeyinde farklılaşarak gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Özellikle “ticari kaygıların ve sermayenin hâkim olduğu ve artık bir piyasa olarak görülen medya ortamında alternatif medya kuruluşları üçüncü bir alan olma misyonunu yerine getirmektedirler” (Bailey, vd., 2007: 18). Sonuçta “yerleşik ve kurumsallaşmış siyaseti açıkça reddeden veya ona meydan okuyan kitle iletişim biçimi” olarak “alternatif medya geleneksel ana akım medyanın karşısında bir konumda değerlendirildiğinde, ana akım medyanın topluma sunduğu iletilerle, kendi iletişim ve toplum paradigmasını eleştirel olarak değerlendirmeksizin, toplumsal, siyasi ve ticari sistemin istikrarını amaçladığı söylenebilir” (Mutlu, 1995: 35, 37).

1.1.3 Sivil toplumla bağlantılı olan medya

Bailey vd. tarafından ortaya koyulan üçüncü yaklaşım alternatif medyayı “sivil toplumla” bağlantılandırmaya odaklanmaktadır (2007: 20). Topluluk medyası, devlet ve pazardan bağımsız oldukça alternatif medyanın sivil toplumun bir parçası olarak tanımlanmasını desteklemekte ve böylelikle alternatif medya, demokrasinin yaşayabilirliği için önemli bir toplumsal segment olarak konumlandırılmaktadır. Topluluklar sınırları belirsiz olabilen, dağınık ve kurumsallaşmamış bir biçimde yapılanmış ve kendi içinde heterojen gruplardır. Sivil toplum ise çok daha organize, kurumsallaşmış ve sınırları belirli bir yapı sunar.

Sivil toplumun güncel tanımları Gramsci'den beslenmektedir. Ona göre sivil toplum onlarla ilişki içinde olsa da pazardan ve devletten ayrılmaktadır. Bu ayrılmanın temelinde her ikisinin hegemonyasına karşı bir mücadele ve başkaldırı isteği bulunmaktadır. Gramsci, buradan yola çıkarak sivil toplumun alternatif siyaset ve ekonomi kavramsallaştırmalarının geliştirilebileceği bir alan olarak görülebileceğini söylemektedir (Bailey, vd., 2007: 21; Gramsci, 1971: 206).

Alternatif medyayı sivil toplumun bir parçası olarak gören yaklaşım “bu medyanın ticari medya ve devlet medyası arasında bir üçüncü alan olacağı” (Servaes, 1999: 260) düşüncesinden hareket etmektedir. “Alternatif medyanın sivil toplumun bir parçası olarak tanımlanması onun demokrasinin varlığını sürdürebilmesi için yaşamsal bir konuma oturtulması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede alternatif medya ilk olarak sivil toplumun sıradan bir parçası olarak görülmektedir” (Bailey, vd., 2007: 24). Alternatif medya, bu konumuyla demokratik iletişim kanallarını işler tutarak yurttaşların gündelik yaşama dair birçok alanda aktif rol almasına ve makro katılıma imkân vermekte, sivil toplum da ticari medya ve devlet medyasının iletişimi sınırlayıcı politikaları karşısında özgün gündemler etrafında yapılanmaktadır.

1.1.4 Rhizome (köksap) olarak alternatif medya

Diğerlerinden daha kapsayıcı olan dördüncü yaklaşım alternatif medyayı bir “köksap” (rizom) olarak tanımlamaktadır (Bailey, vd., 2007: 25). Sivil toplum yaklaşımı ve alternatif medya yaklaşımına eleştiriler Bailey vd. tarafından Deleuze ve Guattari’nin (1987: 25) “rizom”¹ metaforuna dayandırılan bu dördüncü yaklaşım tarafından radikalleştirilmiş ve birleştirilmiştir. Deleuze ve Guattari’nin köksap/rizom metaforu bilginin sunulmasında ve yorumlanmasında insanların aracılı

¹ Rizom (rhizome), aslen botanik terimi olup, Türkçe’de ayrık ot, köksap, kökdal gibi karşılıkları vardır ve bir metafor olarak şematik bir toplum açıklamasına imkân vermektedir. Deleuze ve Guattari’nin tanımladığı köksap metaforu, dallarının birbirinden beslenerek çoğaldığı, bir düzen içinde alt kategorilerine ayrıldığı ağaç ya da kök benzeri bir oluşuma benzetilebilir. Rizomatik yapılar, ayrık olmasına karşın aslında eylemsel olarak aynılık gösteren, fakat birlik ve bütünlüğü olmayan çoklukları anlatır. Rizomatik yapılar tek bir kökten kaynaklanmaz, sürekli yeni yeni yerlerden köklenir. Sabit bir düzenleri söz konusu değildir, ancak köksapın belli bir noktası başka bir nokta ile tesadüfi ve anlık olarak ilişkili olabilir.

ve/veya aracısız iletişimlerinde çokluğu ve çeşitliliği öngören, hiyerarşiyi ve doğrusallığı reddeden bir düşünme ve eylem biçimini önermektedir.²

Bailey vd. “rizomatik” yaklaşımın alternatif medyaya uyarlanması üç ana boyutu olduğunu ifade etmektedirler; a) alternatif medyanın sivil toplum kavşaklarındaki rolü, b) bu medyanın değişken, muğlak ve önceden nitelendirilemez oluşu ve c) pazar ve devletle olan karşılıklı bağlantı ve bağları (2007: 27). Rizom metaforu öncelikle, sivil toplumla bağlantılı kuruluş ve hareketlerin kavşak noktasında alternatif medyanın rolünün altını çizer. Bu rizomatik bağlantılar, yerel alternatif medya kuruluşlarının kendi konumlarını koruyarak eşzamanlı olarak yerel üstü ağlara katılmalarına olanak sağlayan kurumsal yapılarını inceleme imkânı vermektedir. Böylece bu yerel üstü ağlar alternatif medya kuruluşlarının çeşitliliğinin akıcı bir şekilde birbirine eklenmesiyle tanımlanır. Bu nedenle rizomatik yaklaşım, alternatif medyanın yerel ve küresel olanla bir karşıtlık ilişkisi bakımından konumlandırılmasına karşı çıkması ve alternatif medya aracılığıyla yerel ve küreselin birbiriyle nasıl temas edebileceğine ve birbirini nasıl güçlendirebileceğine dair yeni yollar önermesi bakımından yararlıdır (Bailey, vd., 2007: 28). Bu yaklaşımla, medyayı sivil toplumla bağlantılandıran üçüncü yaklaşımdaki sivil toplum anlayışından farklı olarak, alternatif medyanın kamusal alan olmasına değil, farklı

² Gilles Deleuze ve Felix Guattari, “A Thousand Plateaus” (1987) adlı çalışmalarında rizomatik bir yapının temel özelliklerini sıralamışlardır; bağlantı, heterojenlik, çokluk, kırılabilirlik, haritalandırma. Bağlantı ve heterojenlik rizomatik kökler arasındaki herhangi bir noktanın -diğerlerinden farklı özellikler taşıya bile- diğer noktalara bağlı/bağlantılı olduğunu göstermektedir. Çokluk da sürekli yeni yeni öğelerin yapıya eklenmesini ifade etmektedir. Kırılabilirlik, yapının belirli noktalarda kırılabilir, bozulabilir, değişebilir olduğunu, ancak aynı kök üzerinde ya da yeni oluşacak bir kök aracılığıyla yeniden bağlanabileceğini belirtmektedir (Deleuze ve Guattari, 1987: 9). Haritalandırma benzetmesi de, köksü yapının bütün boyutlarıyla açık ve erişilebilir olduğunu, bu yapının üzerinde dışarıdan bir kişi ya da grubun çalışabileceğini, bu bakımdan yapının herkes için görülebilir olduğunu ifade etmektedir (Deleuze ve Guattari, 1987: 12). Sonuç olarak Deleuze ve Guattari’nin rizom metaforunun en önemli karakteristiği her zaman çoklu giriş yolları içermesidir.

karakterdeki hareket ve mücadelelerden gelen insanların karşılaştıkları ve işbirliği yaptıkları bir kavşak noktası olarak görülmesine vurgu yapılmaktadır.

Rizomatik yaklaşım ayrıca alternatif medyayı karakterize eden “tesadüfiliğe” imkân vermektedir. Bu yaklaşımda aynı şekilde bir rizoma da uygulanabilecek olan “değişkenlik ve tesadüfiliğin” alternatif medyanın ana tanımlayıcı özellikleri olduğu öne sürülür. Örneğin “eylemci radyo istasyonları, korsan web siteleri ya da bağımsız medya merkezleri, ortaya çıkmalarını gerektiren bir olay gerçekleştiğinde meydana çıkar ve daha sonra sessizce ortadan kaybolur ya da başka bir medya eylemine dönüşürler” (Bailey, vd., 2007: 20-25).

Piyasa ve devletle olan karşılıklı bağlantısı ise alternatif medyanın, kamusal ve ticari medya organizasyonlarının kesinliği ve katılımını sorgulama olanağına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü alternatif medyayı piyasa ve devletle karşıtlık ilişkisi ekseninde konumlandırmak onun muhalif konumuna sınır koymaktadır. Aynı zamanda onun karşıtlıktan beslenmeyen bu “tanımsızlığı” alternatif medyayı bir bütün halinde yasal olarak denetlenmesi güç bir oluşum haline getirerek onun bağımsızlığını garanti altına alabilmektedir. “Aynı köksaplar gibi alternatif medya da sınırların ötesine geçme ve önceden var olan boşluklar arasında bağlantı kurma eğilimindedir” (Bailey vd., 2007: 24). Bu, aynı zamanda alternatif medyanın zorunlu olarak ana akım medyanın tam olarak karşısında olacağı düşüncesini de belli ölçülerde ortadan kaldırmaktadır. Hegemonya karşıtı olarak tanımlanan bu karşıtlık ilişkisinin zayıflamasıyla piyasa ve devletle kurulan ve hegemonya ötesi olarak tanımlanacak yeni ilişki biçimleri kendisini gösterecektir. Çoğu zaman hayatta kalmak için de olsa alternatif medya pazar ve devletle farklı biçimlerde ilişki kurmakta ve bu ilişki dolayısıyla ana akım medyayı sarsıp, sabit konumunu terk

etmeye zorlayabilmektedir. Deleuze ve Guattari'nin (1987) de metaforuna uygun olarak, köksapların belli bir noktasının başka bir nokta ile tesadüfi ve anlık olarak ilişki kurması gibi, alternatif medya bu köksap niteliğiyle devlet ve ticari medyanın katılığını kırabilmektedir. Bu doğrultuda, rizomatik medya, “moleküler devrim(ler)’ ile gerçekleşebilecek bir değişimin aracı; çok farklı ve çoğalan (tek bir kökten kaynaklanmayan, sürekli yeni yerlerden köklenen-rizomatik) yerlerden yola çıkıp bir ağ gibi yayılarak toplumu saracak, sessizleştirilenlerin, marjinalleştirilenlerin, ezilenlerin (madunların) sesi olacak ‘özgürleştirimci’ bir alternatif olarak görülmektedir” (Alankuş, 2005b: 39).

Bailey vd. gibi, Carpentier, Lie ve Servaes de (2003: 66) Mouffe ve Laclau'nun radikal demokrasi yaklaşımı ile Deleuze ve Guattari'nin rizom modelini birleştirerek geliştirdikleri alternatif medyaların birden çok sivil toplum hareketi/örgütü ile dolayısıyla birbiriyle ilişki içinde olduğu, böylelikle farklı demokratik mücadeleler arasında rizomatik bir bağın, güç birliğinin önemini ortaya koyan model önermektedir. Alankuş'a göre, böylelikle bu araştırmacılar topluluk medyaları da dâhil öteki-medyanın radikal demokratik dönüşümlerle ilgili olarak oynayabileceği rol ile birlikte, yaygın medya ile ilişkisinin olması gereken niteliğine dair önemli belirlemelerde bulunmaktadır. “Dolayısıyla öteki-medyanın kendi içinde kapanıp kaldığı, sadece kendilerinin konuşup kendilerinin dinlediği bir ortam yarattığı, yani gettolaşmış olduğu iddiasıyla ilgili duruma da alternatif sunmaktadırlar” (2008b: 134).

1.2 Nesnel ve Öznel Toplumsal Teoriler Açısından Alternatif Medya

Bailey vd. tarafından yapılan dörtlü sınıflamanın yanı sıra, alternatif medya yaklaşımlarını sınıflandırmak ve bu sınıflandırma doğrultusunda “alternatif medya nedir” sorusuna yanıt vermek üzere kullanılabilir ayrıntılı bir başka tipoloji Giddens’in (1984: XX) nesnel ve öznel toplumsal teoriler ayırımına dayanarak, Fuchs ve Sandoval (2009, 2010) tarafından geliştirilmiştir.³ Bu tipolojide “alternatif medyanın asıl amacı, eleştirel içeriklerin geniş kitlelere ulaştırılmasının sağlanması mı olmalı (nesnel yaklaşım), yoksa medya ürünlerine erişimin yaygınlaştırılması ve üretim aşamasında görev alanların desteklenmesi mi olmalı (öznel yaklaşım) sorusu” irdelenmektedir. Toplumsal teoriler ayırımını kapsayıcı bir çerçeve olarak kullanan Giddens’a göre nesne “zaman ve mekan karşısında dengelenen” şey, “toplumsal yeniden üretim sürecindeki kural ve kaynaklar” olarak tanımlanan toplumsal yapılardır (Giddens, 1984: XXXI). Özne de “düşünen insan etmeni” olarak

³ Anthony Giddens, “yapılaşma teorisi” adlı yaklaşımıyla toplumsal teorideki birey-toplum, yapı-aktör, özne-nesne ve sistem-eylem karşıtlıklarını aşmaya çalışmıştır. Giddens’a göre “bir tarafta insanı, mikro olguları ihmal edip, kurumların önceliğini savunup, yapı ve sınırlama gibi kavramları ön plana çıkaran yapısalcı-işlevselcilik, öbür tarafta aktöre önem veren ancak yapı, çatışma ve iktidarı ihmal eden yorumsamacı yaklaşımlar arasında sosyoloji iki ana kampa bölünmüştür.” Giddens, sosyolojideki krizin bu ikicilikten kaynaklandığını belirtmekte ve “toplumsal teori sistematik bir yeniden yapılanmaya gereksinim duymaktadır” demektedir (1979: 240).

Yapılaşma teorisinin amacı yapı kavramını eylemin dışsal belirleyicisi olarak görmemek ve insan eyleminin tesadüfi olduğu iddiasını reddetmektir. Giddens’ın yaklaşımında yapı artık eyleme karşı bir engel olarak değil, eylemin gerçekleşmesini sağlayan bir unsur olarak görülmektedir (1984: XXI). Yapılar eylemi gerçekleştiren insan failliğinin ortaya çıkmasının olmazsa olmaz şartlarıdır. Giddens, eylemle yapıyı birbirinin zıddı olarak görmektense, onları bir ikiliğin birbirini tamamlayıcı unsurları olarak görmektedir (1984: 25).

Giddens’a göre yapı, eylem veya aktörün varlığı dışında bir varlığa sahip değildir. Bir yapı ancak fail bir varlık olarak bir aktörün eylemini pratiğe dökmesi ile var olur. Buna karşı Giddens yapı kavramının tümenden terk edilmesine de karşıdır, çünkü yapı ve eylem sürekli olarak birbirini üreten bağımlı bir ilişkiler zinciridir. Giddens’a göre aktör ise, “günlük hayatın sürüp gitmekte olan bir parçası olarak dünyada farklılık yaratabilme yeteneğine sahip olan, farklı eylemler seçebilen ve belli ölçüde yapıdaki sosyal ilişkileri dönüştürebilme kapasitesine sahip olan varlıktır” (1984: 128).

Giddens’a göre sosyal bilimler hem bireylerin anlamlı eylemlerini hem de bu eylemlerin gerçekleştiği sosyal ortamların yapısal özelliklerini incelemelidir. Yapı hem eylem tarafından yeniden üretilir hem de eylemi kendisi meydana getirir. “Sosyal yapılar insan eylemi tarafından oluşturulurlar ama aynı zamanda bu oluşumun ortamını da meydana getirirler” (Giddens 1976: 128).

anlaşılabilir (Giddens, 1984: XX). Böylece “yapısal yönler” odaklanan tanımlayıcı yaklaşımlar nesnel, “aktörlere” daha fazla yönelenler öznel olarak adlandırılabilir.

Sandoval, bu nesnel ve öznel toplumsal teori ayrımının alternatif medya kuramı alanına da uygulanabileceğini belirtmektedir. Alternatif medyayı tanımlamaya yönelik bütün yaklaşımlar, bu medyanın hâkim kapitalist kitle medyası sistemine karşı alternatif bir tavır takındığına işaret eder. Bu durum, alternatif medyanın kapitalist kitle medyasının bazı mutlakçı yönlerini reddettiği anlamına gelmektedir. Alternatif medyanın hangi yönleri reddettiği sorusu, nesnel ve öznel alternatif medya yaklaşımları arasındaki farkı da ayırt etmektedir (Sandoval, 2009: 4).

Öznel yaklaşımlar medya aktörlerine ve bunların alternatif medyayı yaratma yollarına odaklanmaktadır. Bu yaklaşımlar, medyanın, sıradan insanların sesini duyurmak amacıyla medya üretim sürecine erişimin demokratikleşmesine katkı yapması durumunda özgürleşimci toplumsal etkileri olabileceğini iddia ederler. Öznel yaklaşımlar böylece alternatif medyanın “katılımcı medya” olarak kavranmasına dair bir iddiaya sahiptir. Nesnel yaklaşımlar ise daha çok alternatif medya yapılarına yöneliktir ve alternatif medyayı “eleştirel medya” olarak kavramaktadırlar. Bu yaklaşımlar alternatif medyanın eleştirel medya içeriği üretmek yoluyla kapitalist kitle medyasının ideolojik karakterini reddederek özgürleşimci potansiyelini fark edebileceğini iddia etmektedir. Bu bakımdan medya içeriği bir medya yapısı olarak anlaşılabilir, çünkü içerik medya üretim sürecinin süreklilik gösteren bir sonucudur.

1.2.1 Alternatif medyaya özne yaklaşımalar

Alternatif medyayı tanımlayan yaklaşımların çoğunluğu özneldir ve “katılım yoluyla özgürleştirme” (emancipation through participation) ile “medya üretiminin demokratikleştirilmesine” odaklanmaktadır. Medya sisteminin alternatif yapılanmasına dair özne yaklaşımlar Hans Magnus Enzensberger (1976), Nick Couldry (2003), Alfonso Gumucio Dagron (2004), Clemencia Rodriguez (2003), Chris Atton (2002a; 2004; 2008), Kate Coyer (2007) ve Nicholas Jankowski (2003) gibi araştırmacıların çalışmalarında belirginleşmektedir.

Bertolt Brecht, daha 1932’de radyonun tek yönlü iletişim açısından kullanımını eleştirmiş ve radyo teknolojisinin herkes için medya üretimine erişimi açmak için uygun olduğuna işaret etmiştir (Brecht, 1932: 43). Frankfurt Okulu düşünürlerinden Hans Magnus Enzensberger de (1976) benzer şekilde elektronik medya bakımından alıcı ve gönderici arasındaki ayrımın teknik nedenlerden dolayı olmadığını, aslında mevcut sınıfsal düzenin bir ifadesi olduğunu vurgulamıştır. Enzensberger, medyanın özgürleştirici kullanımı üzerine analitik bir perspektif geliştirmiştir. Bu perspektife göre medyanın özgürlükçü kullanımında tüketici ve üreticiler birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeli, kolektif üretim olmalı, medya günlük hayat ve sıradan ihtiyaçları göz önünde tutmalıdır.

Enzensberger, bu bakımdan medyanın kitleleri iletişim sürecine dâhil etme ve demokrasinin gelişmesine katkı verebilme potansiyeli üzerine önemli tespitlerde bulunmuştur. Ona göre, tarihte ilk kez medya sayesinde kitleleri toplumsallaşmış bir üretim sürecine dâhil etmenin mümkün olduğu bir aşamaya gelinmiştir. Enzensberger, medyanın bu türden bir potansiyeli harekete geçirecek bir tarzda kullanılmasıyla, bugün bu haliyle asla toplumun olmayı hak etmeyen medyanın,

kitlelerin iletişim içine girebileceği bir araca dönüşebileceğini savunmuştur (Enzensberger, 1976: 34).

Enzensberger medyanın demokratik potansiyelleri üzerine fikirlerini, analitik bir ayırım temelinde formüle etmiştir. Buna göre;

Dönüşüm, “medyanın baskıcı kullanımından” “medyanın özgürleştirici kullanımına” doğru olmalıydı. Enzensberger bu iki kategoriyi açıklarken, medyanın özgürleştirici kullanımı için gereken çerçeveleri kuramsal bir temelde tartışmıştır. Bu bağlamda Enzensberger, “bilinç endüstrisi”ni “karanlık burjuva yanı”nın ötesine taşıyacak sosyalist olanakları geliştirmekteydi. Bu devrimci medya modeli kuşkusuz farklı bir toplumsal bağlam önermiştir. Bu öyle bir iletişim dünyasıdır ki, küçük ölçekli medya kullanımı ön plana çıkmalı ve büyük medya kurumlarının bir örnek içerik yapısı tasfiye edilmeliydi (Atton, 2002a: 8).

Brecht ve Enzensberger’in medyaya yaklaşımlarını öznel olarak değerlendirmek mümkündür, çünkü özgürleşimci bir medyanın kurulması için her ikisi de belirleyici faktörün medya üreticileri ile tüketiciler arasındaki ayırımın ortadan kaldırılması olduğunu vurgulamışlardır. Böylece yaklaşımları medya aktörlerine ve bunların medya üretimine dâhil olması üzerine odaklanmıştır. Brecht ve Enzensberger için medyanın özgürleşimci potansiyeli medyanın kolektif üretim süreciyle doğrudan ilişkilidir. Alternatif medyaya bu öznel yaklaşım, böylelikle alternatif medyanın temel tanımlayıcı karakteristiği olarak medya üretim sürecine ve bu sürecin katılım yoluyla özgürleşimci potansiyeline işaret etmektedir.

Paolo Freire’nin “Ezilenlerin Pedagojisi”nde (2010: 26) ortaya koyduğu “eleştirel pedagoji” yaklaşımı da doğrudan medya alanıyla ilgili olmamasına rağmen, “katılım yoluyla özgürleştirme” vurgusu dolayısıyla alternatif medya konusunda öznel bir açılım sağlaması açısından kullanışlıdır. Eleştirel pedagojiyi “ezilenlerin pedagojisi” şeklinde kavramsallaştıran Freire, kapitalist sistemin eşitsizliğini makro düzeyde tespit etmekte ve bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması için bu sistemin ezilenler tarafından eleştirel bilinçle deşifre edilerek dönüştürüleceğine inanmaktadır.

Freire'ye göre var olan eşitsiz durumu öncelikle dönüştürecek olanlar, kendilerini ve ezenlerini özgürleştirecek olanlar ezilenlerdir (2010: 22).

Sosyal, siyasal ve ekonomik çelişkileri kavramak ve sistemin insanları ezen koşullarına karşı harekete geçmek için gereken öğrenme sürecine dikkat çeken Freire, insanın ne kadar “cahil” veya “sessizlik kültürüne” gömülü olursa olsun, ötekilerle “diyalog” içinde yüzleşerek dünyaya eleştirel bakma yeteneği kazanacağından söz etmektedir (2010: 25). Bu bakımdan Freire, herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu “diyalog” üzerinde durmaktadır, diyalog, bireylerin kendi yaşamlarını biçimlendirme, toplumsal gerçeklerin ve her türlü eşitsizlik ilişkilerinin farkına varma ve yaşamlarını bu kavrayışla yeniden kurabilme yetisini kazanmış, güçlendirilmiş özneler olmalarını sağlayacaktır. Diyaloğun, insanlar arasındaki yüzleşme olduğunu ve dünyayı adlandırmak için dünya aracılığıyla yaşandığını söyleyen Freire, “bu nedenle dünyayı adlandırmak isteyenlerle bu adlandırmayı istemeyenler arasında diyalog oluşamaz. Temel bir hak olan kendi sözünü söyleme hakkı inkâr edilmiş insanlar, ilk önce bu hakkı yeniden kazanmalı ve bu insandışılaştırıcı ihlalin sürmesini önlemelidirler” demektedir (2010: 65-66).

Freire'nin yaklaşımı temel olarak herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu, herkesin kendi sözünü söylediği, hiç kimsenin söz hakkının gasp edilmediği bir diyalog üzerine odaklanması bakımından, alternatif medyanın varlık nedeni olan, toplumda dezavantajlıların, seslerini duyuramayanların sesi olma amacıyla örtüşmektedir. Ezilenlerin özgürleşmesi yolunda nesne konumundan özne konumuna yükselebilmeleri için alternatif medyanın ezilenlere bizzat söz hakkı vermesi son derece önemlidir. Bu bakımdan alternatif medya sözü değişimin aktörlerine vererek, Freire'nin yaklaşımında belirttiği herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu “diyalog

sürecini” katılımcı bir iletişim pratiği yoluyla inşa edebilir. Böylelikle, öznel yaklaşım çerçevesinde medya, “ezilenlerin” sesini duyurmak amacıyla medya üretim sürecine erişimin demokratikleşmesine katkı yaparak özgürleşimci bir toplumsal dönüşüm yaratabilir.

Görüleceği üzere, Brecht ve Enzesberger’in yaklaşımlarında vurguladıkları ve Freire’nin yaklaşımıyla yeni açılımlar sağladığı öznel yaklaşım, medyanın özgürleşimci potansiyelini ve iletişim sürecine sıradan insanların katılımı yoluyla bir diyalog inşasını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra daha demokratik ve özgürleşimci bir medya sistemi kurulması için üretim sürecinde medya üreticileri ve tüketiciler arasındaki ayrımın kapanmasını ve sıradan insanların iletişim sürecine daha fazla katılım sağlamasını daha yakın tarihli yaklaşımlar da savunmaktadır. Örneğin “alternatif medyayı medya gücüne karşı bir meydan okuma olarak değerlendiren” Nick Couldry’nin mevcut tekeli medya sistemine dair temel eleştirisi halkın medya üretiminden dışlanmış olmasıdır (Atton, 2007a: 4). Medya yoğunlaşması bu nedenle, ticari kitle medyasının “insanların inançları üzerinde toplumsal dünyamızı çerçeveleyen bir etki yaratmasına imkân veren sembolik iktidarın yoğunlaşmasıyla sonuçlanır” (Couldry, 2003: 43). Couldry, Pierre Bourdieu’dan aldığı “sembolik iktidar”⁴ kavramından kendi alternatif medya kavramsallaştırmasında yararlanmakta ve “alternatif medyayı daha geniş bir kapsamda, gündelik hayat pratiklerine ilişik bir halde hâkim medyanın gücüne sembolik sınırlarına ve hiyerarşilerine karşı koyan bir güç olarak ele almaktadır”

⁴ Bourdieu’nun kültürel alan analizindeki temel çabası aslında toplumsal alandaki farklılıkların bir sembolik sistem olarak, yani bir distinction (fark/üstünlük) sistemi olarak, nasıl ortaya çıktığını ve de nesnel güç ilişkilerinin kendilerini sembolik iktidar ilişkileri içinde nasıl yeniden ürettiklerini görmektir. Sembolik iktidar bu bakımdan, insanların en azından olan biteni algılamak ve değerlendirmek için ortak bir zihinsel çerçeve üzerinde anlaşmalarını, aynı kategorileri kullanmasını, dünya hakkında aynı şekilde düşünmesini, hissetmesini sağlayan kategoriler, sınıflandırmalar, isimler, semboller, kimlikler; yani temsil düzeninde olan her şeydir (Bourdieu, 1984).

(Vatikiotis, 2005: 19). Bu doğrultuda Couldry'ye göre alternatif medya için en önemli görev tekelleşmiş medya sistemine, kapitalist kitle medyasının iktidarına ve emeğin yerleşik işbölümüne meydan okumaktır (Couldry, 2003: 45). Couldry'nin alternatif olana yaklaşımı Brecht ve Enzensberger'in medya üreticileri ile tüketiciler arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaya yönelik iddiasıyla benzerlik göstermektedir. Çünkü Couldry'ye göre alternatif medyanın özgürleşimci ve ilerici potansiyeli medya üretim sürecine erişimi geniş halk kitlelerine açmakta yatmaktadır. Bu durum ana akım medya tarafından inşa edilen gerçekliği diğer toplumsal gerçeklik versiyonlarıyla yüzleştirmek adına kitle medyasının iktidarına meydan okumaya imkân verecektir.

Medya iktidarını alternatif medyayı üretmek yoluyla yeniden elde edeceği düşünülen “medya aktörlerine” yapılan güçlü vurgu bu yaklaşımın öznel yönünü göstermektedir. Brecht ve Enzensberger gibi Couldry için de katılımcı medya üretimi, makro düzeyde daha demokratik bir medya sistemi kurmak için gereklidir, bu anlamda topluluk medyası yaklaşımları da katılımın öncelikle alternatif medya üretimine dâhil olan kesimlerin güçlendirilmesine katkıda bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Topluluk medyası tartışmaları büyük ölçüde medya aktörlerinin eylemlerini merkeze almaktadır. Topluluk medyası yaklaşımlarının da bu bakımdan öznel olduğunu söylemek mümkündür, çünkü odak noktaları medya üretim sürecine erişim ve bireylerin güçlendirilmesi üzerinedir. Topluluk medyası, çoğu yaklaşıma göre, belirli bir coğrafi topluluğa ya da ilgi grubuna hizmet veren ve profesyonel olmayan bireylerin medya üretimine, örgütlenme ve yönetimine dâhil olduğu medya türü olarak anlaşılabilir (Jankowski, 2003: 8; Coyer, 2007; Peissl ve Tremetzberger, 2008: 3).

Alternatif medyanın medya üretimine dâhil olan kesimlerin güçlendirilmesine katkıda bulunması gerektiğine dair vurgu aynı zamanda Clemencia Rodriguez (2003) ve Alfonso Gumucio Dagron'un (2004) alternatif medya yaklaşımlarında da merkezi bir yer tutmaktadır. Dagron için katılımcı üretim süreçleri alternatif medya girişimlerinin özünü oluşturmaktadır: "Alternatif iletişim katılımcı iletişimin özündedir ve alternatif ruh, iletişimin katılımcı öğeleri azaltılmadıkça ya da dışlanmadıkça sürmektedir" (Dagron, 2004: 48). Dagron'a göre yalnızca katılımcı medya, düşüncesini söyleme imkânı bulamayanların sesi olabilir ve "yalnızca güçlü bir azınlığın değil halkın ekonomik ve siyasal çıkarlarını" temsil ederek toplumsal değişime katkı yapabilir (Dagron, 2004: 47).

Clemencia Rodriguez, alternatif medyanın üretim sürecine katılan insanların aktif yurttaşlara dönüşümünü açıklamak için "yurttaş medyası" kavramını kullanmaktadır: "Yurttaş medyası, erkek, kadın ve çocukların kendi medyasına erişim ve geliştirme hakkını elde etmelerinin sonucu olan yetkilendirme, vicdanileştirme ve iktidarı çoğullaştırma süreçlerini açıklayan bir kavramdır" (Rodriguez, 2003: 190). Rodriguez'e göre yerleşik toplumsal kodlara, meşru kimliklere, kurumsallaşmış toplumsal ilişkilere karşı çıkan yurttaş medyasının temel görevi halkın özgür iradeleriyle yaşayacakları bir hayat kurmalarına yardım etmektir. Rodriguez, makro bir bakışla, alternatif medyanın (ya da kendi deyimiyle yurttaş medyasının) gerekliliğini, "radikal demokrasinin"⁵ bir toplumsal pratiği olarak tartışmaktadır. Yurttaş medyası kavramı, yurttaşlık inşasının toplumsal pratiği olarak tanımlanır ve çeşitli tarzlarda, formlarda ve yerlerde muhalif medya aktivitelerinden

⁵ Rodriguez, Laclau ve Mouffe'a gönderme yaparak yurttaşın liberalizmdeki gibi belirli hakların pasif alıcısı ve yasaların korumasından hoşlanan kişi olmadığını ifade etmekte ve Laclau ve Mouffe'un "radikal demokrasi" tasarımını kullanarak yurttaşlığın eylemlerdeki aktif katılımının kendi kimliklerini, toplumsal yetkilendirilmelerini yeniden şekillendirdiğini ve gücü ürettiğini söylemektedir (Rodriguez, 2001: 19).

hareketle, sembolik tartışma ve direnişin merkezliliği için bir iddia olarak ortaya koyulur. Rodriguez, bir yandan her biri yurttaş medyası pratiğinin “yenilik ve coşkunluğunu” detaylı olarak örnekleyen olaylara atıf yaparak, bir yandan da medyayı siyaset ve kültür konularıyla bağlantılandırarak, dar bir medya odaklı bakışın aşırı katılığını delmeyi amaçlayan bir kuramsal argüman sunmaktadır.

Alternatif medyaya öznel yaklaşımın bir diğer önemli temsilcisi Chris Atton’dır. Ortaya koyduğu alternatif medya modelinde, radikal bir yayıncılık anlayışının alternatif bir kültüre evrilme eğilimini takip ederek, farklı tanımlar ve deneyimler ışığında “alternatif medya nasıl tanımlanır” sorusuna yanıt arayan Atton (1999; 2001; 2002b), alternatif medyayı spontane bir siyasal ifade kanalı olması kadar, kültürel ve toplumsal formasyonları da çevreleyen, sınırları daha geniş bir medya tanımı içine yerleştirmiştir. Atton, alternatif medya literatürünün başlangıçta genel bir yapı oluşturma amacıyla geliştiğini belirtse de, kendi yaklaşımının alternatif medyanın anlam ve imkânlarını keşfetmek için çok daha ayrıntılı ve eleştirel bir girişim olduğunu belirtmektedir (2004: 157). Atton, a) ticari olmayan ve kâr amacı gütmeyen; b) sosyal sorumluluğu ve yaratıcı ifadeyi temel yayın konusu olarak alan ve c) kendisini “alternatif” olarak tanımlayan tüm yayımları alternatif medya olarak kabul etmenin alternatif alanın sınırlarını belirsizleştireceğine işaret etmektedir. Atton, bu konuda iki temel kıstasın, yani a) izleyici/okur ile etkileşimli yayın politikası ve b) egemen medya yapılarındakinin aksine, kolektif işbölümüne dayanan örgütlenmenin alternatif medya tanımı açısından belirleyiciliğini vurgulamaktadır (1999: 51). Bu vurgunun, Atton’u alternatif medyaya öznel yaklaşımlar içinde konumlandığını söylemek mümkündür.

Atton, alternatif medya teriminin sıklıkla “genellikle radikal fikir ve eylemlerin ifade edilmesi; diğer (ana akım) medyanın haber yorumlamasının eleştirilmesi veya hiyerarşik editöryal yapıları kullanmaksızın medya içeriği üretilmesi için geçilen bir yol/bulvar” olarak kullanıldığını belirtmektedir (2001: 1). Atton’un çabası, siyasal ve direniş medyasıyla sınırlı olmayan, sanatsal ve edebi medyaya (video, müzik, yaratıcı yazarlık), bunun yanı sıra enformasyon ve iletişim teknolojilerinin (Information and Communication Technology-ICT) melez formları ve fanzinler gibi daha yeni kültürel yapılara uygulanabilir olan daha geniş bir kuramsal tanım sunmaktır (2001: 3). Atton, bu modelin esasının “izleyici ve üreticiler arasındaki etkileşim, kolektif üretim, gündelik yaşama ve insanların sıradan ihtiyaçlarına ilgi” olduğunu belirtmektedir (2001: 2). Böyle bir tanımlama, bu medyaya erişimin, “çalışan insanlar, cinsel azınlıklar, sendikalar, eylemci gruplar” gibi “konumlarına uygun olarak haber metinlerinde yer alan aktörler veya haber üreticileri olarak kendi haberlerini yapabilen” kesimler için genişletilmesini gerektirmektedir (2001: 5).

Alternatif medyanın çalışma konusuyla olduğu kadar, sosyokültürel bağlamı doğrultusunda nasıl bir örgütlenme yapısı olduğuyla daha çok ilgilenen bir model geliştiren Atton, kolektif işbölümüne dayanan katılımcı üretim sürecinden başka, anti-kapitalist ve anti-yönetimsel organizasyon süreçlerinin önemini de vurgulamıştır. Bununla birlikte Atton için üretim ve organizasyon süreçlerine doğrudan dâhil olmak yoluyla okuyucuyu güçlendirme, alternatif medya girişimlerinin özgürleşimci potansiyeline işaret etmektedir. Atton, alternatif medyanın “yaratıcılık, üretim ve dağıtım açısından ana akım medyada mümkün olandan daha geniş bir toplumsal katılımı mümkün kılan bir örgütlenmeye vurgu

yaptığını” belirtmektedir (Atton, 2002a: 25). Atton için alternatif medyayı özgürleşimci yapan şey, kapitalizmin ötesinde bir toplum fikrini öngörmek yoluyla “önceleyici siyaseti” (prefigurative politics) deneyimlemektir (Atton, 2002b).

Tablo 3: Bir Alternatif ve Radikal Medya Tipolojisi (Atton, 2001: 24)

1. İçerik (siyasal açıdan radikal, sosyo/kültürel açıdan radikal); haber değerleri
2. Biçim - grafikler, görsel dil; sunum ve bağlayıcılık türleri; estetik
3. Grafik reproduksiyon yenilik/uyarlamaları - teksir kullanımı, IBM dizgi, ofset litografi, fotokopi
4. Dağıtımla ilgili kullanım (Atton, 1999) - alternatif dağıtım kanalları, gizli/görünmez dağıtım ağları, anti telif hakkı
5. Dönüştürülmüş toplumsal ilişkiler, rol ve sorumluluklar - okuyucu-yazarlar, kolektif örgütlenme, gazetecilik, basım, yayıncılıkta vb. karşı profesyonelleşme
6. Dönüştürülmüş iletişim süreçleri - yatay bağlantılar, ağlar

Atton’un yaklaşımını şekillendiren altı bileşen vardır. Tabloda 1-3. maddeler ürünleri, 4-6. maddeler ise süreçleri göstermektedir. Üretim ve süreçler arasındaki geniş bölünme beraberinde bağımsızlığı da getirmektedir. Modeli kullanarak iletişimin ve toplumsal süreçlerin (yazım, basım, dağıtım vb.) bir boyutu olarak iletişim çemberindeki her bir noktayı göz önünde tutmak mümkün olmaktadır. Boyutlar, roller ve sorumluluklar ilişkiler ve eylemler grubunu içerebilir. Radikal bir yayının radikalliği böylece çok boyutlu karakteri açısından sorgulanabilir. Atton kendi modelinden hareketle, alternatif/radikal medyayı tanımlamaya yönelik herhangi bir modelin yalnızca içerik ve iletişim aracındaki (ve dağıtım kanallarındaki) farklılıkları değil aynı zamanda iletişimin toplumsal süreci nasıl çözümlendiğine dair ilişkileri de dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Atton’un modelinde de görüldüğü üzere, sonuçta alternatif medyaya öznel yaklaşımların, birbirlerine benzer şekilde medya üretiminin demokratikleştirilmesinin önemini vurguladıkları söylenebilir. Öznel yaklaşımların

en belirgin vurgusu bu bakımdan alternatif medyanın “katılımcı medya” olarak anlaşılmasıdır.

Öte yandan Fuchs ve Sandoval, katılımcılığın alternatif medyayı tanımlamakta ne kadar uygun bir ölçüt olduğuna dair tartışmaların olduğunu belirtmekte ve katılım yoluyla özgürleştirme anlayışı için bir eleştiri geliştirmektedirler (2010: 142). Fuchs ve Sandoval, 1980’li yıllarda Comedia adlı bir araştırma grubunun alternatif medyanın katılımcı medya olarak kavranmasına güçlü bir eleştiri getirdiğini belirtmektedirler. Comedia’ya göre çoğu alternatif medya girişiminin kamusal marjinalliği “yeni izleyicilere ulaşmak için pazarlama stratejilerine ve hedef kitleye dair net bir kavrayışının yokluğunu, finansal planlama ve idare alanındaki gerekli vasıfları geliştirmede başarısızlığı ve bütün kurumsal sorunların çözümü olarak esnek olmayan bir kolektivite modeli taahhüdünü” getirmektedir (Comedia, 1984: 95). Comedia, alternatif medyanın “başarısızlığını” finansal planlama ve örgütsel etkinliğe adapte olmakta isteksizliğine bağlamış ve çözüm olarak içeriğin dönüştürülerek ana akıma yaklaştırılması gerektiğini savunmuştur (Comedia 1984’ten aktaran Atton, 2002a: 33). Comedia’ya göre hiyerarşik olmayan kolektif örgütlenme yapılarının dezavantajı zaman ve kaynakların kaybıdır. Alternatif medya bu yüzden “alternatif bir gettoda” kalacaktır. Comedia, alternatif medya üreticilerinin temel görevinin siyasal hedefler ile ekonomik gereklilikler arasında bir denge kurmak olduğunu iddia etmektedir (Comedia, 1984: 96). Bu yaklaşım “pazarlama ve tanıtımdaki kapitalist yeteneklerin ileride siyasal amaçları kolaylaştırmak için kullanılabileceğine” dair bir bakışı içermektedir (Comedia, 1984: 101).

Atton ve Hamilton da medya üretimi için gerekli kaynakları edinme mücadelesinin alternatif medyayı büyük bir baskı altına soktuğunu vurgulamaktadır. Onlara göre, “herhangi bir eleştirel girişim için genel ekonomi politik ikilem, bu girişimin çalışabileceği kaynaklara ihtiyaç duyması, ancak bu hayati kaynakların sadece değiştirmeye ya da aydınlatmaya çalıştığı toplumun içinde bulunmasıdır” (Atton ve Hamilton, 2008: 26). Mali kaynaklar olmaksızın alternatif medya üretimi üreticilerin kendi kaynaklarına, düşük maliyetli üretim tekniklerine ve alternatif dağıtım kanallarına bel bağlamaktadır. Bu durumun üretimin sürekliliğinde ve geniş okuyucu/izleyici kitlelerine ulaşmada sıkıntılar yarattığı öne sürülmektedir. Bu nedenle kamusal farkındalık yaratmanın mali kaynakları gerektirdiğini söylemek mümkündür. Kapitalist pazar/piyasa koşullarında reklam almak gibi ticari yöntemleri kullanmaksızın bu kaynakları sağlamak oldukça zordur. Ancak böylesi ticari yöntemleri kullanmanın da özgürleşimci alternatif medyanın siyasal hedefleriyle çeliştiği düşünülebilir. Yine de alternatif medya üretim ve dağıtım kanallarını işler tutmak için mali kaynaklara bağımlıdır, bu yüzden kapitalist sistemin tamamen dışında konumlandığı söylenemez.

Bu eleştirilere yanıt veren yaklaşımlar ise internet teknolojisi üzerinden bir savunma geliştirmektedirler; bazı yaklaşımlar internet teknolojisinin, artan katılımcılık ve medya üretiminde maliyet azalması gibi olanaklar sunduğunu öne sürerken (Couldry, 2003: 45; Bennett, 2003: 34; Wright, 2004: 90; Atton, 2004; Hyde, 2002), bazı yaklaşımlar da eşik bekçilerini aradan çıkardığını (Bennett, 2003: 161; Meikle, 2002: 61) ve küresel ölçekteki potansiyel okuyucu/izleyicileri ortaya çıkardığını (Vegh, 2003: 74; Meikle, 2002: 60) savunmaktadır. Zira “internet, çıktığı günden bu yana alternatif yayıncılık üzerine düşünenleri, özellikle alternatif dağıtım

kanalları yönünden heyecanlandıran, kimi zaman tümüyle ihmal edilebilir maliyetler sayesinde eski mecralara kıyasla çok daha büyük kitlelere ulaşmak için yeni fırsatlar yaratan bir mecra olarak cazibesini her geçen gün arttırmaktadır” (Löker, 2009: 139). Bu yaklaşımların doğruluk payı vardır, ancak bazı araştırmacılar aynı zamanda internetle birlikte alternatif medya üretiminde bir sorunu da belirlemektedirler, buna göre internet üzerinden “üretilen ve dağıtımına giren bütün medya içerikleri kamusal görünürlüğe sahip olamamakta ve tüketilmemektedir” (Wright, 2004: 84; Rucht, 2004: 53; Curran, 2003: 227). Bu bağlamda Pajnik ve Downing “çağdaş dünyada, işitilen şeyin, ne söylendiğinden daha önemli olması olağandışı değildir. Sonuç, eşitler arası fikir alışverişinden çok, eninde sonunda tekdüzelik ve standartlaşmaya yol açan çok sayıda monoloğun oluşturduğu bir kakafonidir” demektedirler (Pajnik ve Downing, 2008: 7).

Bu nedenle, “medya üretimine erişim kanallarını genişletmek yoluyla sıradan insanların sesi olmak gerçekten bir demokratik medya sisteminin oluşması için yeterli değildir” (Sandoval, 2009). Örneğin internet üzerindeki en yaygın uygulama olan “blog”lara istinaden Christian Fuchs, “prensipte herkes bir blogda siyasal fikirlerini yayınlatabilmektedir ancak bu duyulacağı ya da dinleneceği anlamına gelmemektedir, çünkü blog yazarlığı günümüzde, kamunun ilgisinin büyük medya şirketleri ve siyasal elitler tarafından satın alınabildiği ve kontrol edilebildiği hiyerarşik ve katmanlı bir toplumda yapılmaktadır” demektedir (Fuchs, 2008: 135). Bu bakımdan insanların yalnızca konuşabildikleri ancak işitilmedikleri bir ortamda katılımcılığın sınırlı kaldığı iddia edilmektedir. Bu nedenle medyanın özgürleşimci potansiyeline dair tartışmalar kapitalizmin merkezi bir özelliği olarak yapısal eşitsizlikleri de dikkate almak durumundadır.

Fuchs ve Sandoval'a göre (2010: 144) alternatif medyanın katılımcı medya olarak kavranmasına dair bir diğer sorun katılımcılığın aslında özgürleşim amacı olmasa da var olabileceğidir. Çünkü katılımcı örgütlenme ilkeleri aynı zamanda baskıcı medya içeriğini geliştirmek için de kullanılabilir. Katılımcı üretim sadece siyasal ilerleme için değil aynı zamanda muhafazakâr/gerici amaçlar için de kullanılabilir. Bu bağlamda farklı ideolojilere sahip medyanın alternatif tanımına girip girmediği dikkatlice düşünülmelidir; Bart Cammaerts “diğer medyanın yanı sıra internetin, radikal ve dogmatik Katolik hareket, fundamentalist İslami hareketler, aşırı sağ, post faşist hareketler gibi gerici hareketler tarafından” da yaygın kullanımına dikkat çekmektedir (2007; 137). Ancak bu eleştiriye yanıt olarak, alternatif medyayı tanımlamak için katılımcılığı öne çıkaran bazı araştırmacılar alternatif medyanın özgürleşimci etkilerinin bizzat üretim sürecinin kendisinden ileri geldiğini savunmaktadırlar (Downmunt ve Coyer, 2007; Rodriguez, 2003): “Alternatif medyanın siyasal doğası içeriği hesaba katmaksızın, katıksız bir üretim eylemi içinde yerleşik olarak mevcuttur” (Downmunt ve Coyer, 2007: 2). Bu bakımdan, katılımcılığın kapılarını sadece tek yönlü bir ideolojik görüşe açan ve baskıcı bir medya içeriği üreten medyanın zaten baştan alternatif medya olarak değerlendirilemeyeceği göz önünde tutulmalıdır. Bu bağlamda her katılımcı medyanın -baskıcı ve tek yanlı bir ideolojik yapılanmaya sahip olduğu müddetçe- alternatif olarak değerlendirilmesi mümkün değilken, her alternatif medya için “katılımcılık” gerekli ölçütlerin başında gelmektedir.

Fuchs'un bloglar örneğinde olduğu gibi, kamusal görünürlük halen güç/iktidar ilişkileri bağlamında tabakalı bir yapıya tabidir. Ancak öte yandan Dagron (2004) ve Rodriguez'e (2003) göre kamusal görünürlük alternatif medya için

bir amaç olmamalıdır. Dagron ve Rodriguez, alternatif medyanın başarısının kapsam, okuyucu/izleyici sayısı ya da dolaşım gibi kriterlerle ölçülmemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar: “Alternatif medyanın iyi bir şey olduğunu ama kapsamının coğrafi olarak ya da kullanıcılar açısından sınırlı olduğunu iddia eden biri gerçekte alternatif medyanın ne olduğunu anlamamıştır” (Dagron, 2004: 49). Dagron’a göre alternatif medya, mevcut toplumsal ağlar ya da yerel bir topluluk dâhilinde diyalog kurulmasına katkı yaptığı ölçüde başarılıdır. Bu durumda da alternatif medyanın katılımcı olarak örgütlenmesi ve her kullanıcının “özgürleşim” ve “diyalog” için aynı zamanda içerik üreticisi olması önemlidir.

1.2.2 Alternatif medyaya nesnel yaklaşımlar

Öznel yaklaşımların aksine, nesnel yaklaşımlar alternatif medyayı tanımlamak için daha çok içeriğe odaklanmakta ve alternatif medyayı “eleştirel bir medya” olarak konumlandırmaktadırlar. Bu yaklaşımlar için medya içeriği medya üretiminin uzun süreli bir sonucudur ve bu yüzden bir “medya yapısı” olarak düşünülebilir.

Nesnel yaklaşımın önemli temsilcilerinden birisi John Downing’dir. “Alternatif medyayla ilgili kuramsal çalışmalar için milat noktası olarak John Downing’in 1984 tarihli *Radical Media* adlı çalışması alınmaktadır” (Haas, 2004: 116). Downing, bu çalışmasında radikal medyayı karşı enformasyon kurumları olarak ve gelişimsel gücün aktörleri olarak göstermiştir. Downing, alternatif medyayı “hegemonik siyaset, perspektifler ve önceliklere karşı alternatif bir bakışın ifadesi” olarak “radikal medya” şeklinde tanımlamaktadır (Downing, 2001: V). Radikal

medya, karşı hegemonyayı kurabilir, görmezden gelinen konuları işleyebilir ve baskıcı anlayışı eleştirebilir:

Radikal medyanın rolü yalanlara karşı sessizliği dağıtmakta ve gerçeği aramakta görülebilir. Radikal medya, sadece gerçekleri reddeden bir halka gerçeklere dair kanıtlar sunmamakta, bundan başka hegemonik süreçlere dair sorgulayıcı bir perspektif geliştirmek için yeni yollar keşfetmekte ve yapısal bir değişikliğe mühendislik yapmak konusunda halkın güvenini arttırmaktadır (Downing, 2001: 16).

Downing için radikal medyanın mutlaka katılımcı medya olarak görülmesine ihtiyaç yoktur, ona göre bazen hegemonyaya karşı meydan okumak için profesyonel örgütlenme de önemlidir: “Örgütlü liderliğin bazı biçimleri aslında sermayenin ideolojik hegemonyasına meydan okumayı düzenlemek için ve inandırıcı alternatif program ve perspektifleri ileri sürmek içindir” (Downing, 2001: 15). Alternatif bir kamusal alanın tesisi ve baskıyı ve baskıya karşı toplumsal mücadeleleri haberleştirme Downing’e göre alternatif medya için katılımcı üretim süreçlerini gerçekleştirmekten daha önemlidir (Downing, 1995: 250).

Downing’in radikal medya çözümlemesi geniş anlamıyla üç tema üzerine temellenmektedir: toplumsal düzen ve medya arasındaki etkileşim; hem izleyici hem üreticilerin kolektif eylemlerine ve medya üretimine rehberlik eden süreçler; medyanın amaçları ve her şeyi kapsayıcı ideolojilerine dair bu süreçlerin ortaya koydukları. Downing’in çözümlemesinin bu temalar doğrultusunda on ana argüman üzerine oturduğunu söylemek mümkündür (2001: IX-XI): Birinci olarak, her radikal medya basitçe “alternatif” olarak anlaşılabilir. Downing, ister odak noktaları ve içerikleri isterse üretim süreçleri bakımından peşinen radikal alternatif medya olarak kabul edilemeyecek, ancak ana akım sınıflandırmasına da kolayca dâhil edilemeyecek çok sayıda küçük medya biçiminin var olduğunu savunmaktadır. İkinci olarak, radikal medya bazı bakış açılarından, olumsuz veya yapısal bazı güçleri

temsil edebilmektedir. Örneğin bazı radikal medya türleri toplumu ilerlemeden çok gerici bir tutumla daha ilkel koşullara götürme amacıyla oluşturulabilirler. Üçüncü olarak, radikal medya üreticileri, medya üretiminin bütünüyle radikal olduğu fikrinde olmayabilirler. Bazı durumlarda medya içeriği, üreticilerin böyle bir niyeti olmaksızın kasıtsız bir şekilde radikal hale gelebilir. Downing, bu konuda “Neyin alternatif radikal medya olarak tanımlanıp tanımlanamayacağına dair bizim ana ölçütümüz medyaya dair bağlam ve sonuçlar olmalıdır, bu konuda sınırlar genellikle her zaman bulanıktır. Radikal medya eylemcileri tarafından kullanılan her teknoloji çoğunlukla ana akım amaçlarla kullanılmıştır” demektedir (Downing, 2001, X). Dördüncü olarak, bu medya türlerinin radikallik seviyesi geniş bir yelpazede konumlanabilmektedir. Bazıları statükocu değer ve normlara tamamıyla muhalif bir konumda olabilirken, bazıları baskın toplumsal düzene dair bazı nitelikleri içselleştirebilmektedir. Beşinci olarak, radikal medya özellikle baskıcı düzenlerde veya hâkim rejimlerde yeraltına inmeye zorlandığında katı bir şekilde taraf olma özelliği kazanabilir. Devlet baskısı, “ya bizdensin ya bize karşısın” şeklinde hatalı karşıtlıklar üretilmesine yol açarak medyanın düşünce ufku dramatik şekilde kısıtlayabilmektedir. Altıncı olarak, radikal alternatif medya çok çeşitli türlerde olabilir (örn. yeni medya). Yeni iletişim teknolojileri geliştikçe, radikal/alternatif medya üreticileri kendi kullanımları için bu teknolojileri aramakta ve bu teknolojilere hızla uyum sağlamaktadır. Yedinci olarak, muhalefetin doğası ve etkinliği farklı yönlerde doğru fazlasıyla çeşitlense bile radikal/alternatif medya mantığı bütünüyle muhalif bir vasfa sahiptir. Görece gerici bir amaçla ortaya çıkan radikal medya kuruluşları da ilerici bir anlayış benimseyenler kadar muhalif olabilmektedir.⁶

⁶ Örneğin, ABD’nin “Hristiyan köklerine dönmesine” ihtiyaç duyduğu inancıyla ortaya çıkan, toplumsal hayatta Hristiyan dininin ideolojisini ve pratiklerini yaygınlaştırmayı amaçlayan radikal

Sekizinci olarak, radikal alternatif medya genellikle küçük ölçekli ve düşük bütçelidir ve sıklıkla ana akım tarafından dikkate alınmaz. Dokuzuncu olarak, radikal alternatif medya muhalif amaçları temel alınarak tanımlanabilir. Bazı durumlarda, bu muhaliflik çeşitli alt gruplardan hâkim iktidar yapılarına doğru dikey bir biçimde olabilir. Bazen de muhaliflik yatay olarak ve belirli bir mücadele için destekleyici ağlar oluşturmak için tasarlanmış olabilir. Son olarak, radikal alternatif medya çeşitli projeler arasında büyük oranda değişiklik gösterse bile daha az hiyerarşik ve daha demokratik bir tarzda yapılanmıştır.

Sonuçta, Downing'e göre medyayı alternatif kılan şey toplumsal ve siyasal değişim için sahip olduğu potansiyeldir. Downing'in yaklaşımının temel odak noktası radikal medyanın hareket ve siyasal bilinç kazandırma potansiyeline ilişkindir. Downing, Negt ve Kluge'den aldığı "karşıt kamu"⁷ kavramını radikal medya teorisinin içine yerleştirmiştir. Buna göre, karşıt kamu, karşı hegemonik anlatıların kendini ifadelendirme alanı haline gelebilir. Downing, alternatif medyanın karşıt kamuyu dolaşıma soktuğu fikirlerle oluşturduğunu ortaya koymakla beraber, karşıt kamunun yarattığı atmosfer sayesinde de radikal medyanın var olabileceğini belirtmiştir. Downing, radikal medyayı toplumsal eylem medyası olarak betimlemiş ve toplumsal hareketlerle ilişkiselliği içinde kuramsal bir çerçeveye oturtmuştur.

Buna göre, radikal medya mevcut iktidar yapılarına meydan okuyan yeni dünya

medya kuruluşları mevcuttur. Aynı zamanda bu muhalefet sadece egemen kültürün algılanan değer ve normlarına karşı değil, aynı zamanda medyanın üretildiği ve yayıldığı mekanizmalara karşıdır. Bu konuda Downing, "radikal alternatif medya kuruluşları ortak bir şeye sahiptir, o da birilerinin kurallarını çiğnemektir" demektedir (Downing, 2001: XI).

⁷ Negt ve Kluge, burjuva kamusalılığı dışındaki öteki toplumsal sınıfları ve kimlikleri öne çıkaran proleter kamusalılık ve karşıt kamu kavramlarını tartışmaya açmışlardır. Kamusalılığı, kolektif toplumsal deneyimin örgütlenme biçimi olarak tanımlayan Negt ve Kluge, kapitalist üretim ilişkilerinin dışlayarak ve sessizleştirerek dışarıda bıraktıklarının kendi deneyimlerine dayalı farklı bir kamusalılığı, işçi sınıfının politik mücadelesi içinde, özellikle sendikalar aracılığıyla kurduğuna işaret etmektedirler (1991: 68). Bu yaklaşımlar ekseninde radikal/alternatif medya, hegemonik süreçlere karşı meydan okuyan muhalif kamular oluşturma kapasitesiyle, kamusal alan tartışmaları bakımından önemli bir yer tutmaktadır.

görüşleri inşa etmek için ana araçtır. Radikal medya, Gramsci'nin yaklaşımında değinilen “karşı hegemonik güç”⁸ olarak hizmet verebilir, değişimin yalnızca tercih edilir değil aynı zamanda gerekli olduğuna dair somut örnekler ortaya koyan, bireylerin yeni eleştirel düşünme yolları keşfettikleri forumlar olarak görev yapabilir. Böylece “oluşacak karşı hegemonya, herhangi bir devrimi mümkün kılmak için kritik bir unsur olarak -mevcut ekonomi politik koşulları göz önüne almadan- bireylerde toplumsal değişim için istek uyandırabilir” (Downing, 2001: 17). Downing, bu noktada alternatif medyanın rolünü şöyle tanımlamaktadır:

(...) çeşitli bakış açılarından da deneyimlendiği gibi toplumsal yaşam için sorun olan her çeşit konuyu ve bunların muhtemel çözümlerini ve hatta günlük ahmaklıkları akıllıca paylaşmak medyanın potansiyeline bir parti, sendika veya bir birlik gibi diğer karşı hegemonik kurumlardan çok daha fazla uygundur. Direniş, diğer bir deyişle baskı ve sömürünün çok sayıdaki kaynağına karşı direniş, etkili olmak için çeşitli değişken alanlar -cinsiyet, ırk, etnisite ve milliyet, yaş, mesleki gruplar- arasında bir diyalogu gerektirir. Radikal alternatif medya bu sürecin merkezidir (2001: 19).

Alternatif medyayı tanımlamaya yönelik nesnel yaklaşımın Downing dışında bir diğer temsilcisi olan Tim O’Sullivan da medya içeriğini ölçüt alan bir alternatif

⁸ Antonio Gramsci'nin “hegemonya” kavramı toplumda bir sınıfın diğer sınıfları zaman içinde kendi -mevcut toplumsal ve ekonomik koşulları savunan- gelenekleri, normları ve değerlerini benimsemeye razı ettiği bir süreci anlatmaktadır (Gramsci, 1971: 56). Strinati, hegemonyayı “toplumda -aslen hâkim sınıfı içeren ancak yalnızca hâkim sınıftan ibaret olmayan- baskın grupların, ‘kendiliğinden sağlanan rızayı’ korumak yoluyla -işçi sınıfı dâhil- ezilen gruplar üzerinde egemenliklerini sürdürdükleri, egemen ve ezilen sınıfların her ikisinin de üzerinde birleştikleri siyasal ve ideolojik bir konsensüsün inşası sayesinde işleyen bir süreç” olarak tanımlamaktadır (Strinati, 1995: 165). İktidarı ve radikal/alternatif medyanın iktidarı hem tanımlamakta hem de bu iktidara meydan okumada oynadığı rolü çözümlenmede, iletişim çalışmaları içinde önemli bir yer tutan Gramsci'nin “kültürel hegemonya” kavramsallaştırmasına göre, “medya kurumları, sürekli olarak tutarlı bir ideoloji ile toplumsal yapıyı düzenlemekte, bir dizi ortak değerler ve mekanizmalar üreterek toplum üzerinde hegemonya kurmaktadır” (Shoemaker ve Reese, 1997: 150). Gramsci'nin modeli, ezilen grupların, sadece doğrudan kurulacak fiziksel ya da zihinsel bir bağlılık sayesinde değil, devrime dair gerekçeleri eksik veya yanlış anlamaları nedeniyle egemen güçlerin norm, değer ve liderliğini kabul ettiğini öne sürmektedir. Ekonomik hâkimiyet devrim için önemli bir önkoşuldur, ancak kamusal söylemde kültüre dair kimi düşünceler aracılığıyla somutlaştırılabileceği gibi, ahlaki ve entelektüel nitelik de eşit derecede öneme sahiptir. Kültürün kitleleri etkilemede ve devrimden uzaklaştırmaktaki gücünü açıklamak için Gramsci “kültürel hegemonya” kavramını ortaya koymuştur (Gramsci, 1971: 208). Gramsci'nin hegemonya kavramı, “yalnızca ekonomik koşullar açıkça gerektirse bile işçi sınıfının devrimi neden reddettiğini anlamak için kullanışlı olmasından dolayı değil, aynı zamanda devrimi cesaretlendirmek ve ezilen grupları özgürleştirmek için bir strateji ortaya koymaktaki değeri bakımından önemlidir” (Downing, 2001: 17).

medya tanımı yapmaktadır. O’Sullivan, alternatif medyayı “toplumsal değişimi savunması ya da en azından geleneksel değerlerin eleştirel bir yeniden değerlendirmesini yapması yönüyle yerleşik ve kurumsal politikaları açıkça reddeden veya bunlara meydan okuyan medya biçimleri” olarak tanımlamaktadır (1994: 10). Buna göre alternatif medyanın yapısal bir tanımı, radikal içeriğin var olup olmamasıyla, hatta daha da sıklıkla toplumsal değişimin bu medyada sunumuna da bağlı olarak yapılabilir. O’Sullivan (1994), bu anlamda “radikal toplumsal değişim” kavramını alternatif medyanın ana amacı olarak sunmaktadır. O’Sullivan -öznel ve nesnel yaklaşımlar ayrımını da olumlayacak yönde- alternatif medyanın ana akımdan ayrıldığı iki özellik belirlemektedir:

a) demokratik/kolektif üretim süreci ve

b) biçimde ve/veya içerikte yenilik vaadi (O’Sullivan, Dutton ve Rayner, 1994: 205).

O’Sullivan için alternatif medya, toplumsal değişimin lehinde, insanları (yurttaşları, elitleri değil) sürece dâhil etme arayışındadır ve diğer yandan içerik ve biçimde yenilik yapma vaadi vermektedir. Bu amaçlar dizisi yalnızca içeriği değil aynı zamanda haber arzını ve kurumsal prosedürleri de dikkate almaktadır. Bu bakımdan alternatif medya olumlu ve kullanışlı olarak tanımlanmaktadır.

Michael Traber, O’Sullivan’a benzer biçimde alternatif medyanın amacını daha eşitlikçi bir toplumsal ve kültürel değişime aracılık etmek olarak ifade eder: “Amaç, bireyin medya ya da siyasal güçler için bir nesneye indirgenmediği daha eşitlikçi toplumsal, kültürel ve ekonomik bütündür” (1985: 3). Traber “taban medyası” (grassroot media) kavramını ortaya koymuştur. Taban medyası sıradan

insanların doğrudan katılımı kadar, sıradan insanların kendilerini ilgilendiren yerel ve eleştirel içeriklerle oluşmaktadır.

1.2.3 Alternatif medyaya diyalektik yaklaşım

Nesnel ve öznel alternatif medya yaklaşımını karşılaştıran Fuchs ve Sandoval, medya içeriğine odaklanmanın katılımcı üretim süreçlerine bakmaktan daha yararlı olduğunu, çünkü bunun alternatif medyayı tanımlamakta daha nesnel bir ölçüt sağladığını savunmaktadırlar. Çünkü onlara göre her reformist medya radikal olmayabileceği gibi, katılımcı üretim ilerici amaçlarla olduğu kadar baskıcı bir son için de kullanılabilir. Bu nedenle, medyanın baskıcı ya da özgürleşimci karakteri üzerinde bir karara varmak için eleştirel medya içeriği gibi daha nesnel bir ölçütün gerekli olduğunu ileri sürmektedirler. Fuchs ve Sandoval, bu nesnel ölçütü alternatif medyaya diyalektik bir yaklaşım geliştirmek açısından kullanmaktadırlar (Sandoval, 2009: 9).

Fuchs ve Sandoval, diyalektik bir alternatif medya kavramsallaştırması geliştirmekte ve alternatif medyaya bu diyalektik yaklaşımın “nesnel ve öznel yaklaşımlar arasındaki ikiliğin” üstesinden gelme amaçlı olduğunu belirtmektedirler. Bu doğrultuda, Fuchs ve Sandoval, öncelikle alternatif medyayı örgütlemeye bir vizyon olarak işlev görecektir “ideal-tipik bir alternatif medya modeli” ortaya koymaktadırlar. Ancak, kapitalizmin yapısal kısıtlamalarından dolayı bunun her zaman istenen kapsamda “gerçekleşebilir” olmadığını kabul eden Fuchs ve Sandoval, bu nedenle alternatif medyayı tanımlamak için bazı asgari gereklilikleri kullanmaktadırlar (Fuchs ve Sandoval, 2009; 2010: 147-148; Sandoval, 2009: 9).

Diyalektik alternatif medya yaklaşımı, medya yapıları ile medyanın işleyişinde rol alan aktörler arasında karşılıklı bir ilişki olduğu düşüncesine dayalı medya sisteminin diyalektik bir modeline dayanmaktadır.⁹ Bu durum, medyanın yapısının medya aktörlerinin eylemlerini kısıtlayabildiği ya da serbest bıraktığı, aktörlerin eylemlerinin de medyanın yapısını şekillendirdiği anlamına gelmektedir.

Fuchs ve Sandoval'in diyalektik yaklaşımları kapsamında, alternatif medyayı tanımlamakta belirleyici sorular a) alternatif medya yapılarının ve b) alternatif medya aktörlerinin kapitalist ana akım kitle medyasından nasıl farklılık gösterdikleridir. Eleştirel iletişim çalışmaları kapitalist ana akım medyanın bir yandan ticari yapısı, diğer yandan da ideolojik yapısı gibi birbiriyle bağlantılı iki nedenden dolayı baskıcı olduğunu ortaya koymuştur. Böylece eğer alternatif medya baskıcı kapitalist medya sistemine karşı bir yapıya sahip olmak isterse ticari olmayan bir nitelik taşımalı ve ideolojik duruş yerine eleştirel içerik sunmalıdır (Sandoval, 2009: 10). Alternatif medya çalışmalarında, alternatif medyanın medya üretim sürecini geniş bir kitlenin erişimine açtığı ve medya üreticileri ile tüketiciler arasındaki ayrımı ortadan kaldırdığı için kapitalist kitle medyasından farklılaştığı vurgulanmaktadır; böylelikle Toffler'in adlandırdığı gibi hem üreten hem tüketen "prosumer"¹⁰ (üre-)tüketicisi oluşmaktadır (Toffler, 1980).

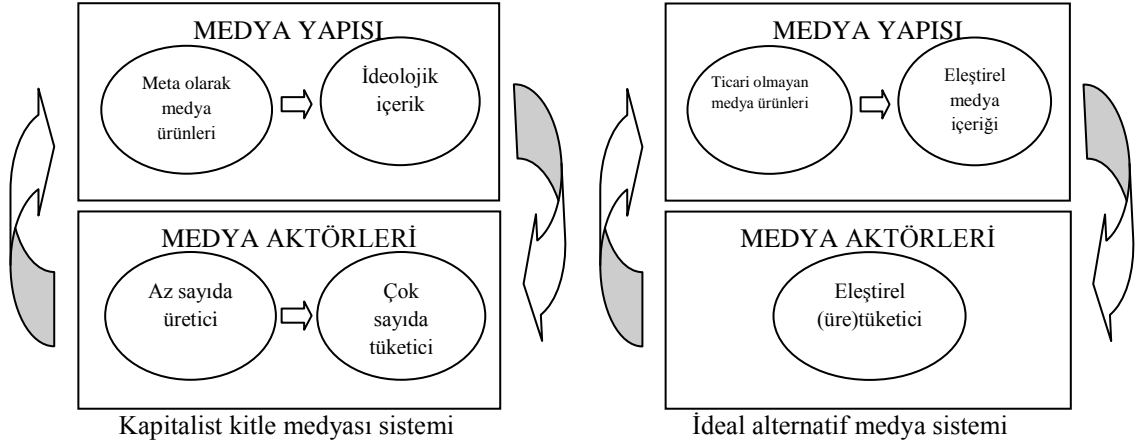
Fuchs ve Sandoval hem katılımcılığı dışlamayan, hem de içerik ve eylemlilik düzeyinde eleştirel ve muhalif olmayı sürdüren "ideal-tipik bir alternatif medya"

⁹ Medya sistemindeki aktörler medya üretiminde rol alanlar ve medya ürünlerini tüketen kişilerdir. Medya yapıları, örneğin kurumsallaşmış ilişkiler açısından (Giddens, 1984: XXXI) kurumlar, teknolojiler, medya içeriği ya da medya ürünlerinin ekonomik biçimidir.

¹⁰ Alvin Toffler, "prosumer" kavramını üretici ile tüketici arasındaki sınırların silikleştiğini ve yavaş yavaş bu iki kavramın birleşeceğini öngördüğü Üçüncü Dalga isimli çalışmasında ortaya koymuştur. Toffler'a göre, tüketici kavramı endüstri çağının bir sonucudur. Post-endüstriyel dönemde, saf tüketicilerin sayısı azalacaktır. Bunların yerini, kullandıkları ürün ve hizmetlerin çoğunu kendileri üreten, tüketen üreticiler alacaktır. (Toffler, 1980: 23).

tanımı getirmektedirler. İdeal-tipik alternatif medya yukarıda değinilen boyutları uygulamaya geçirmektedir, buna göre alternatif medya, ticari olmayan, eleştirel olan ve katılımcı bir düzende üretim yapan medyadır (Sandoval, 2009).

Şekil 1: Kapitalist kitle medyası ile ideal-tipik alternatif medya sistemi karşılaştırması (Fuchs ve Sandoval, 2010: 145).

Şekil 1’de gösterildiği gibi, kapitalist kitle medyası ile ideal-tipik alternatif medya diyalektiktir, çünkü üretim süreci boyunca medya üreticilerinin öznel bilgisi medya ürünlerinde nesnelleşmektedir. Öznel bilgi nesnel bir yapıya dönüşmekte olup, bu, medya içeriğidir. Nesnel medya içeriği olarak yapı ise alım süreci boyunca tekrar öznelleşmektedir, bu nesnel medya ürünlerinin öznel bilgiye dönüşümüdür. Bu şekilde göre aktörler ve yapısal seviye tamamıyla ayrı tekilliklere dönüşmemekte, ancak birbirlerinin alanına girmektedirler.

Ancak, Fuchs ve Sandoval’in bu sentez girişimine karşılık, radikal ve alternatif medya ile kastedilen tanım aralığını pratik boyutunda genişletmek gerekirse, bu tanım kapsamına giren medya kuruluşlarının da yapı ve içerik bakımından kendi aralarında da ciddi bir bakışma olduğu her zaman söylenemez; bu medya kuruluşlarının sürekli birbirlerini takip ettiği, ortak bir bağlam oluşturdukları pratikte her zaman deneyimlenmemektedir. Hepsinden önemlisi, kaçınılmaz olarak

bir şekilde belirli siyasal projelerin parçaları olmaları dolayısıyla bu projelerin imkân verdiği ve onların tanımladığı alanlarda faaliyet gösterdikleri için aralarında bir özdeşlik kurmak çok kolay değildir. Bu bakımdan bir yandan ana akım habercilik değerlerine karşı durmak, bir yandan da kamusal görünürlük kazanmak için sahip buldukları, içinde yaşadıkları konumların ne kadar elverişli olduğunu her bir deneyimin kendi özgül alanında gözden geçirmek gerekmektedir.

Alternatif medya kamusal görünürlük kazanmak için öncelikle finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. İdeal bir alternatif medya modelini gerçekleştirmek ise farklı toplumsal koşulların var olduğunu farz etmektedir. Bu koşullar, insanların yalnızca tüketmek için değil ancak aynı zamanda medya içeriğini üretmek için de yeterli zaman, beceri ve kaynaklara sahip olmasını ve medya üretimi için gerekli teknolojinin özgürce erişilebilir olmasını gerektirmektedir. İdeal modeli tam manasıyla gerçekleştirmeye çalışan alternatif medya bu nedenle muhtemelen geniş bir izleyiciye ulaşmakta sıkıntı yaşamaktadır. Ancak alternatif medya, ana akım medya tarafından üretilen ideolojilere eleştirel habercilik yoluyla karşı durmak istiyorsa mümkün olduğunca geniş izleyici kitlesine ulaşması anlamlı olacaktır. Bu şekilde kapitalizmin baskınlığına karşı “eleştirel bir farkındalık” yaratılmasına katkı yapma şansı artabilir. Eleştirel farkındalık da eleştirel eylem ve kapitalizme karşı direnişin ön koşuludur. Nitekim Downing de “iletişime dair küresel ticari senaryo tarafından ortaya atılan konular öyledir ki yalnızca radikal medya üreticileri ve radikal siyasa eylemcilerinin iki yönlü eylemi halkın kendileri için her türden yaşamaya değer alan inşasına imkân verme olasılığına sahiptir” demektedir (2001: 395).

Downing gibi bazı araştırmacıların açık şekilde, ana akımın baskın yöntemlerinden tam olarak bağımsız ve medyayı bir endüstri olarak tanımlayan strateji ve taktiklerden mümkün olduğunca özgür olan bir medya yaratılması çabasını merkeze almalarına rağmen, Fuchs ve Sandoval'a göre alternatif medyanın ilerici siyasal amaçlarını gerçekleştirmesi medya üretimine dair bazı kapitalist teknikleri kullanmasına bağılıdır. Alternatif medya kapitalist yapıları eleştirirken aynı zamanda onları kullanabilir. Marcuse, bu bağlamdan “yerleşik kurumlara karşı, onların içinde çalışmak” şeklinde söz etmektedir (Marcuse, 1972: 55).¹¹ Bu yüzden Fuchs ve Sandoval, alternatif medyadan bahsedebilmek için “asgari şartın” eleştirel medya içeriği olduğunu belirtmektedirler (2010: 146). Bu düşünceye göre medya aktörleri bağlamında, medyanın alternatif olması için üretici ve tüketiciler arasındaki ayrımı ortadan kaldırması zorunlu değildir. Burada alternatif olmanın asgari şartı medya üreticilerinin eleştirel içerik üretmeleridir. Ancak Fuchs ve Sandoval'a göre bu, aynı zamanda ticari ve katılımcı olmayan medyanın da eleştirel içerik ürettiği sürece alternatif olarak anlaşılabilereği anlamına gelebilir. Yapısal bağlamda ise medya ürünlerinin ekonomik biçimi (ticariye karşı ticari olmayan), medyanın alternatifliği için belirleyici olmamalıdır. Bu yüzden, Fuchs ve Sandoval için alternatifliğin asgari ölçütü eleştirel içeriktir. Ne var ki, içerik ideolojik olmaya başladığı anda medya artık alternatif olmayacaktır.

¹¹ Herbert Marcuse, burjuva demokrasisi karşısında sosyalizme geçişi sağlayacak bir “eylemler alanı”nı ortaya koyduğu “Counterrevolution and Revolt” (1972) (Karşıdevrim ve İşyan) adlı çalışmasında, kapitalizmin “sözde demokrasisinin” gözden düşürülmesi ve doğrudan demokrasi inşası için kapitalist kurumlar içinden başlatılacak bir mücadeleye dikkat çekmiştir. Marcuse'ye göre insanların ölüm kalımını belirleyen kararlar halkın kontrolünün ötesinde, bir yönetici sınıf tarafından alınırken, görüşlerini ifade eden, verili alternatifler arasında seçim yapan ve böylece politikayı belirleyenler, entegre, tutucu çoğunluktur. Bu demokrasinin egemenliği hala özerk üslerin inşası için açık kapı bırakmaktadır” (1972: 54). Marcuse, bir yandan üniversiteler ve medya gibi kurumların içinden yürütülecek bir mücadeleye böyle özerk üslerin kurulabileceğini, bir yandan da kapitalizmin kendi iç çelişkilerinin muhalif kurumlar kurma yolunda yoğun çabayı içeren uzun bir yürüyüşe destek verebileceğini ortaya koymaktadır (1972: 56).

Öte yandan, bu yaklaşıma karşı pek çok eleştirel ekonomi politik araştırmacı aynı anda hem finansman sağlamak için ticari yöntemleri kullanmanın ve hem de medya içeriği düzleminde eleştirel olmanın zorluğunu öne sürmüşlerdir. Bu araştırmacılara göre ticari finansman zorunlu olarak eleştirel içeriğin önünde gidecektir, çünkü finansman ihtiyacı ister istemez pazara ve parasal kaynak sahiplerine bağımlılık yaratacaktır (Garnham, 2006; Smythe, 1997). Fuchs ve Sandoval ise ekonomik yapı ile medya içeriği arasındaki ilişkinin belirleyici bir nedensellik olarak anlaşılabilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (2010: 146).

Bununla birlikte, kendi özkaynakları ya da kamusal kaynaklar yerine ticari finansman yöntemlerini kullanan alternatif medya kuruluşları finansörlerinin çıkarlarının etkisinde kalma tehlikesini sık sık yaşamaktadır. Bu nedenle Atton ve Hamilton'a göre alternatif medyanın "temel ikilemi" "reklama dayanmak ya da dayanmamaktır" (Atton ve Hamilton, 2008: 26). Bu bakımdan alternatif medya için esas sorumluluğun içerik düzeyinde bağımsızlığını muhafaza etmek olmadığı da söylenebilir. "Yerleşik kurumlara karşı, onların içinde çalışmak" (Marcuse, 1972: 55) daima yerleşik kapitalist kurumların etkisi altında kalma tehlikesini de getirmektedir. Ancak aynı zamanda, marjinalliğin dışına çıkmak ve siyasal açıdan etkili olmak için bu tercih bazen tek şans olabilmektedir.

Alternatif medyanın ticari çıkarlardan tamamıyla bağımsız olması ideal bir durumdur. "Basının esas özgürlüğü bir ticaret konusu olmamasında yatmaktadır" diyen Marx da özgür bir basın için pazar mekanizmalarından bağımsız olmanın can alıcı olduğunu belirtmektedir (aktaran Sandoval, 2009: 12). Ancak mevcut toplumsal koşullar altında ticari yöntemlerle finansman sağlamak çoğu zaman dar kapsamlılığın ve marjinalliğin üstesinden gelip kamusal görünürlük sağlamanın tek yolu

olabilmektedir. Marcuse de, muhalif kurumlar “hareketin uzun süredir amacıdır, ancak kaynak yetersizliği büyük oranda bunların zayıflığına neden olmuştur. Bunlar rekabetçi olmalıdır. Bu, özellikle radikal, özgür medyanın geliştirilmesi için özellikle önemlidir” demektedir (1972: 55).

Sonuçta Fuchs ve Sandoval’ın diyalektik alternatif medya yaklaşımına göre, alternatif medya eleştirel medya içeriği üretmek yoluyla özgürleşimci bir toplumsal dönüşüme katkı sunan medya olarak anlaşılabilir. Burada belirleyici ölçüt “eleştirel medya içeriğinin” tam olarak ne anlama geldiğidir. Eleştirel medya içeriğine dair bir tanım yapmak için Marxist eleştiri geleneğine başvurulabilir. Marxist eleştirinin temel ilgi konusu her türden baskıdır; buna göre, eleştiri, bir toplumda baskıcı toplumsal koşulların ve amaçların reddine ve baskı ve zorlama olmaksızın bütün insanların hayatlarını özgür iradeleriyle yaşayabilmelerine dayanmaktadır (Horkheimer, 2005).

Eleştirel medya içeriği de baskı ve egemenliğin bütün çeşitlerini eleştiren ve toplumsal mücadele yoluyla elde edilebilecek özgür iradeli ve akla uygun bir toplum vizyonunu sürdüren içerik olarak anlaşılabilir. Bu bağlamda eleştirel bir medya olarak alternatif medya Marx’ın basın için düşündüğü rolü oynayabilir: “Kamu gözcüsü, iktidardakilerin yorulmak bilmez bir ihbarcısı, her zaman her yerde var olan bir göz ve insanların özgürlüğünü kıskançlıkla koruyan bir avukat.” Marx için “baskılananlar adına öne çıkmak” ve “mevcut siyasal koşulları sarsmak” basının sorumluluğudur (aktaran Sandoval, 2009: 12).

Fuchs ve Sandoval, içerik düzleminde böyle bir radikal eleştirelliği sürdüren ancak üretim süreçleri ve ekonomik ürün biçimi bakımından mutlaka alternatif olmayan bir model önermektedirler. Nesnel yaklaşımdan farklı şekilde, medya

yapılarıyla medya aktörlerinin karşılıklı işbirliğini yadsımayan, ancak öznel yaklaşımdan farklı şekilde, eleştirel içeriği asgari ölçüt kullanan bu alternatif medya tanımı Sandoval'a göre alternatif medyanın katılımcı medya olarak tanımlandığı kavrayışa kıyasla bazı temel avantajlara sahiptir:

-Bu tanım ticari finansman yöntemlerinden yararlanan muhalif medyayı dışlamaz. Ticari finansman alternatif medyaya mali istikrarını sürdürme imkânı vermekte, böylece belirli bir kalite seviyesine sahip ürünler ortaya koymasını ve kamusal görünürlüğe kavuşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, böyle bir tanımlama alternatif medyanın dar kapsamlılığın ve marjinalliğin üstesinden gelmesine ve daha geniş halk kitlelerine ulaşmasına yardım etmektedir. Öte yandan bu, geniş kitlelere ulaşamayan medyanın alternatif olmayacağı anlamına gelmemektedir, ancak böyle bir medya da muhtemelen eleştirel bilincin inşası için elzem olan bir karşı kamusal alan oluşturmak konusunda etkisiz kalacaktır.

-Alternatif medyayı tanımlamak için eleştirel içeriğe sahip olup olmamasını belirleyici ölçüt olarak almak, baskıcı/gerici ve eleştirel/ilerici medya kullanımlarını ayırt etme imkânı verecektir (Sandoval, 2009).

Sandoval, pek çok örnekte de görüleceği üzere, alternatif medyanın hem ticari kaynakları kullanması hem de içerik düzeyinde eleştireliliğini korumasının mümkün olduğunu savunmaktadır.¹² Sonuçta alternatif medya olmak bu bakımdan, kapitalist

¹² Kanada'da yayın yapan ve 120.000 tiraja sahip Adbusters bağış ve satış gelirleriyle finansman sağlamakta, ancak kapitalist değerlere eleştiri getirmekte ve toplumsal hareketlerle siyasal eylemleri desteklemektedir (<https://www.adbusters.org/>). Adbusters, eleştirel haberciliği doğrultusunda "mevcut iktidar yapılarını yıkmayı ve 21. yüzyıldaki yaşamlarımızda büyük bir değişiklik yapmayı" amaçlamaktadır. (Adbusters, 2009). "Zeki, korkusuz gazetecilik" sloganıyla yayın yapan ve 250.000 tiraja sahip olan Mother Jones ise bağışlar, satış ve reklam gelirleriyle finanse edilmektedir (<http://motherjones.com>). Mother Jones, eleştirel habercilik ve araştırmacı gazetecilik yoluyla toplumsal değişimi desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu iki medya da benzer şekilde ana akım dağıtım kanallarını kullanmakta ve bu durum daha geniş kitlelere ulaşmalarına imkân vermektedir. Ticari anlayış ve eleştirel içeriğin görece birbirini dışlamadığı düşüncesi aynı zamanda Bailey, Cammaert ve

kitle medyasının reddini sadece içerik düzeyinde değil, aynı zamanda ekonomik ürün biçimi (ticari olmayan ürünler) ve üretim süreçleri (katılımcı üretim süreçleri) dolayısıyla da gerektirmektedir. Eğer alternatif medya dar kapsamlı olmaktan sıyrılmak ve özgürleşimci toplumsal dönüşümlere yön vermek istiyorsa üretim ve dağıtım için yeterli için finansal kaynaklara sahip olmak zorundadır. Bu durum, ticari yöntemlerle gelir elde etmeyi ve medya üretimine katılımın kısıtlanmasını gerektirdiğinden alternatif medya olarak tanımlanmak için gerekli minimum ölçüt eleştirelilik olarak öne çıkmaktadır (Sandoval, 2009).

Sonuç olarak, alternatif medyanın tanımlanmasında kuşkusuz, “alternatif” kavramının sınırlarının muğlâklığının ve kendi içinde sorunlu bir tanıma sahip olmasının payının bulunduğunu söylemek mümkündür. Alternatif medya kavramı, ana akımın dışında olanı ve muhalif bir alanı vurgulamak için işlevseldir; bununla birlikte kendi içinde çelişkiler barındırmakta ve geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Bu muğlâklık, alternatif medyaya dair bir tanım geliştirmek amacıyla oluşturulan çeşitli sınıflandırma ve tipolojik model oluşturma girişimleriyle aşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde yürütülen tartışmada incelenen söz konusu girişimlerden Bailey vd. (2007) tarafından geliştirilen dördü tipoloji ile Fuchs ve Sandoval (2010) tarafından geliştirilen üçlü tipoloji, özellikle bu çalışmanın ana eksenini oluşturan Bianet örneği açısından düşünüldüğünde, çeşitli yanlarıyla açılım sağlayabilecek bir tanımlayıcı kuramsal çerçeve oluşturmaktadırlar.

Öncelikle, Bailey vd. (2007) tarafından geliştirilen dördü tipoloji içinde, alternatif medyanın tanımlanmasında “rizom/köksap yaklaşımının” kullanılmasının belirgin avantajları olduğunu söylemek mümkündür; bu yaklaşım medyaya daha

Carpentier’in Müslüman azınlık dergisi Q-News’e dair incelemelerinde de desteklenmektedir: “Q-News olayı ticari anlayışın eleştirel gazeteciliği baltalamadığını göstermiştir” (Bailey, vd., 2007: 94).

sosyolojik bir bakış içermekte ve sivil topluma olan vurguyu derinleştirmektedir. Aynı zamanda, bu yaklaşım alternatif medyaya ana akım medya karşısında atfedilen “düşmanca” konum tarafından yaratılan katı ayrımı daraltmakta, böylece alternatif medyanın ana akım medyayı kendi varlık nedenleri doğrultusunda etkileme imkânını göz ardı etmemektedir. Köksap metaforu bilginin sunulmasında ve yorumlanmasında insanların aracılı ve/veya aracısız iletişimlerinde çokluğu ve çeşitliliği öngören, hiyerarşiyi ve doğrusallığı reddeden bir düşünme ve eylem biçimini önermektedir. Ayrıca kurumsal ve yerleşik katı bir hiyerarşiden ve durağan ve sabit bir yapıdan çok “değişkenlik ve tesadüfiliğin” alternatif medyanın ana tanımlayıcı özellikleri olduğunu vurgulaması ve alternatif medyanın piyasa ve devletle kaçınılmaz olarak kurduğu karşılıklı bağlantıyı yadsımayıp, bunu hegemonya ötesi olarak tanımlanan yeni ilişki biçimleri ekseninde dikkate alması gibi özellikleri bakımından rizom/köksap yaklaşımının tez çalışması için açılım sağlayabileceği görülmüştür.

Diğer yandan tez çalışması, özellikle Bianet örneği açısından düşünüldüğünde, Fuchs ve Sandoval (2010) tarafından geliştirilen üçlü tipoloji içinde yer alan “öznel yaklaşıma” dayanarak yürütülmüştür. Hatırlanacağı gibi öznel yaklaşım medya aktörlerine ve bunların alternatif medyayı yaratma yollarına odaklanmakta ve özgürleşimci bir medyanın kurulması için belirleyici faktörün medya üreticileri ile tüketiciler arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması olduğunu vurgulamaktadır. Medya aktörlerinin kolektif üretim süreci içinde medya üretimine dâhil olmasına yapılan vurgu, özellikle internet üzerinden yayın yapan ve bu bakımdan teknolojik/finansal kısıtlılıkları aşmak konusunda görece daha esnek olduğu düşünülen Bianet gibi bir örneği incelemek için belirgin bir avantaj sağlamaktadır.

Öte yandan Fuchs ve Sandoval'ın öznel ve nesnel yaklaşımın bir sentezini öngören “diyalektik yaklaşımları”nın daha kapsayıcı bir çerçeve sunduğu düşünülse de bu yaklaşım bazı sorunlu noktalar içermektedir. Öncelikle Fuchs ve Sandoval tarafından diyalektik bir yaklaşım geliştirmesinde temel etken olan ve -alternatif medyanın temel tanımlayıcı karakteristiği olarak medya üretim sürecine odaklanan- öznel yaklaşıma getirilen “finansal kaynaklara bağımlılık” eleştirisi, üreticilerin kendi kaynaklarına, düşük maliyetli üretim tekniklerine ve alternatif dağıtım kanallarına bel bağlamasının üretimin sürekliliğinde ve geniş okuyucu/izleyici kitlelerine ulaşmada sıkıntılar yarattığını öne sürse de, bu noktada alternatif medyanın doğası gereği öncelikli amacının “kâr güdüsü” olmadığını hatırlamak yerinde olacaktır. Zira internet teknolojisinin artan katılımcılık ve medya üretiminde maliyet azalması gibi olanaklar sunduğu ve küresel ölçekteki potansiyel okuyucu/izleyicileri ortaya çıkarıp üretim sürecine dâhil ettiği de yadsınamaz.

Ayrıca Fuchs ve Sandoval'ın argümanlarının aksine, öncelikli olarak eleştirel içeriğe odaklanmanın “baskıcı/gerici” ve “eleştirel/ilerici” medya kullanımlarını ayırt etme imkânı vereceği düşünülse de, bu sorun, baskıcı/gerici medya pratiklerinin zaten kendiliğinden katılımcılığı dışlayacağı düşünüldüğünde görece aşılmış olmaktadır. Bu bakımdan, Fuchs ve Sandoval'ın eleştirilerinin aksine, “gerici/baskıcı” medya, içeriğinin eleştirel olup olmaması bir yana daha baştan katılımcılığı dışlaması bakımından zaten alternatif olamayacaktır. Bu anlamda “eleştirel içerik” Fuchs ve Sandoval'ın öne sürdüğünün aksine yeterince “nesnel bir ölçüt” olarak görülemez. Nitekim Baker'e göre de “toplumun demokratikleşmesine medyanın katkısı sorusu kendi içinde açık bir anlam taşımamaktadır. Her şeyden önce böyle bir katkının olabilirliği bizzat medyanın kendisinin önceden

demokratikleşmesini varsayar. Yoksa totaliterliğin bile ‘ideal iletişim’ düzeneklerine sahip olduğu söylenebilir” (Baker, 1995: parag. 11). Bu bakımdan medyanın eleştirel ve özgürleşimci potansiyelinin öncelikle medyanın kolektif üretim süreciyle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan Fuchs ve Sandoval (2010) tarafından geliştirilen diyalektik bir alternatif medya kavramsallaştırmasının, “nesnel ve öznel yaklaşımlar arasındaki ikiliğin” üstesinden gelme amaçlı olduğu görülse de, bunun içerik ve üretim süreci temelli ayrımı kolaylıkla ortadan kaldırdığı söylenemez. Bununla birlikte Fuchs ve Sandoval, kapitalist kitle medyası ile “ideal-tipik alternatif medyanın” diyalektik bir ilişki içinde olduğunu söyleyerek, alternatif medyanın ilerici siyasal amaçlarını gerçekleştirmesinin medya üretimine dair bazı kapitalist teknikleri kullanmasına bağlı olduğunu kabul etmekte ve böylelikle aslında öznel yaklaşımlara kendiliğinden bir öncelik tanımaktadırlar. Fuchs ve Sandoval, alternatif medyanın dar kapsamlı olmaktan sıyrılması bakımından üretim ve dağıtım için yeterli finansal kaynakları bulma zorunluluğu nedeniyle, ticari yöntemlerle gelir elde edilmesini ve medya üretimine katılımın kısıtlanmasını önererek, bu durumun süreklilik arz etmesini öngörmektedirler. Ayrıca geliştirdikleri diyalektik yaklaşımda söz konusu ticari yöntemleri net olarak tanımlamamakta ve finansal kaynakların “kamusallığı” konusunda bir ayırım yapmamaktadırlar. Bu bakımdan -rizomatik medya yaklaşımı çerçevesinde- ana akım medyayla diyalektik bir ilişki içinde olmakla, sürekli bir biçimde ana akıma özgü ticari yöntemleri kullanmak alternatif medyayı birbirinden çok farklı iki noktaya taşıyacaktır.

Ayrıca Fuchs ve Sandoval, eleştirel içeriği belirleyici ölçüt olarak alırken diyalektik yaklaşımları gereği medyada yapı ve -profesyonel- aktörlerin ilişkilerine

dikkat çekmekle birlikte, üretim biçimini/eylemi ihmal etmekte ve bu bakımdan eleştirel içerik üretiminde süreklilik gibi bir vurgu yapmamaktadırlar. Bu bakımdan zaman zaman eleştirel içerik üreten ancak bu eleştirelliği süreklilik göstermeyen medya kuruluşlarının alternatif olarak tanımlanıp tanımlanmayacağı konusundaki belirsizliği gözden kaçırmaktadırlar. Bu açıdan, belirli bir konuda eleştirel bir haber/yaklaşım üreten bir ana akım medya kuruluşunun alternatif medya olarak kabul edilmesi mümkün değildir.¹³

Bu bakımdan, Fuchs ve Sandoval'ın içerik düzleminde radikal eleştirelliği sürdüren ancak üretim süreçleri ve ekonomik ürün biçimi bakımından mutlaka alternatif olmayan bir model önerisinden daha çok, okuyucu ve üreticiyi bütünleştiren katılımcı üretim süreçleri yoluyla hem yapıyı, hem içeriği, hem de toplumsal değişimin medyada sunumunu belirleyen öznel yaklaşımın belirgin avantajları olduğu düşünülmektedir. Nitekim Albert de benzer bir noktaya işaret etmektedir:

Alternatif medyayı alternatif yapan şey, sözcüğün basit anlamında, ortaya koyduğu ürün olamaz. Çünkü toplumsal meseleler üzerinde duran ya da analitik incelemenin siyasi veya siyasi olmayan bir alanıyla uğraşan veya sanatla ilgili alternatif gazeteler, radyo veya videolar hiç kuşkusuz olabilir. Her türlü makul tanıma göre, nasıl ana akım bir Scientific American dergisi olabiliyorsa, aynı alanı ele alan alternatif bir dergi de olabilir. Yine nasıl ana akım bir PC World, Time, Mother Jones veya Z dergisi olabilirse, her birinin aynı alanı ele alan alternatif bir versiyonu da olabilir.

Alternatif olmak için, sadece söz konusu kuruluşun editöryal odak noktasının şu veya bu konu olması yeterli değildir. Ve bir kuruluş olarak alternatif olmak, kuşkusuz sadece editöryal içerik açısından solcu, sağcı veya farklı olmak demek değildir. Alternatif bir kurum olmanın, kurumun örgütleniş ve işleyişiyle de ilgisinin olması gerekir (Albert, 1997: parag. 5-6).

¹³ Örneğin Türkiye’de ana akım medyanın en önde gelen temsilcilerinden birisi olan Hürriyet gazetesinin, 2007-2011 yılları arasında çeşitli kuruluşların katılımıyla uygulanan “Aile içi şiddete son” (Bkz. <http://aileicisiddeteson.com>) kampanyasına destek vermesini ve bir süre aile içi şiddet haberlerine öncelikli yer vererek, sayfada bu haberlerin başına kampanyanın sloganını ve logosunu koymasını eleştirel bir tavır olarak kabul etmek mümkün olmakla birlikte; bu durum, Hürriyet gazetesinin eleştirelliğini garanti etmemekte ve Hürriyet’i bir alternatif medya tanımına yaklaştırmamaktadır.

Görüleceği üzere, radikal ve alternatif medyaya yönelik çeşitli kuramsal yaklaşımlar ve bunların uygulamaları, medyanın daha katılımcı bir tarzda nasıl işleyebileceğine ve iletişim alanının demokratik bir biçimde nasıl düzenlenebileceğine odaklanırken, medyanın özgürleştirici kullanımları ve rolü üzerine çeşitli açılımlar geliştirmişlerdir. Bu açılımlarla ortaya konan radikal/alternatif medya alanı, özellikle ana akım medyanın ve bu medyaya dair geleneksel kuramsal yaklaşımların eksikliklerini ortaya koyan, ancak buna karşılık güncel ve alternatif bir model geliştirmek konusunda farklı öneriler getirmeyen eleştirel iletişim çalışmalarına uygulamalı bir araştırma uzamı sunmak konusunda dikkate değerdir. Zira son zamanlarda kuramların insanın kurtuluşuna öncülük yapması, yani uygulanabilir olması konusunda da görüşler ortaya atılmaktadır. Kuramların uygulanabilir olmadığı görüşünü savunan Ramona R. Rush'a göre;

Kuramlar ve bire bir yaşanan deneyimler temel olarak insanın kurtuluşu, kolektif özgürlük süreçleriyle bağlantılı olduğu zaman kuramla uygulama arasındaki uçurum kalkar. Ancak kuram tedavi edici, özgürlükçü veya devrimci değildir. Bu işlevini ancak biz ondan öyle yapmasını ister ve kuramlaştırmamızı bu sonuca yönlendirirsek yerine getirir (Rush 1999: 75-76).

Kolektif özgürlük süreçleriyle bağıntılı bir bakış açısıyla; “radikal medya, eleştirel bir duruşla, dikkatle düşünerek ve disiplinler arası bir perspektifle, akademik alana muhalif stratejilerin bir yeniden yorumunu sunabilecek” (Köker ve Doğanay, 2007: 19) ve insanın özgürleşmesine yönelik gerçek deneyimler yaratması sayesinde bir yandan iletişim çalışmaları içinde süregiden kuramsal tartışmalar için yeni bir amaçlılık inşa ederken, asıl önemlisi, diğer yandan da insanın gündelik yaşam pratiğiyle buluşabilecektir.

2. Alternatif Medyanın Tarihsel Bağlamı

Alternatif/radikal medya girişimlerinin tarihi 1700'lü yılların ortalarına¹⁴ dek uzansa bile, “iletişim araştırmaları, uzun bir süre ana akım medya kurumlarına ve onun ürünlerine odaklanmış” (Fenton, 2006: 305) alternatif ve muhalif medya görece ihmal edilmiştir. Ancak özellikle iletişimin demokratikleşmesi tartışmaları ekseninde “ulus ötesi medya kuruluşlarına karşı yurttaş grupları ve taban organizasyonları” (Rodruigez, 2001: 60) tarafından dillendirilen, medyanın farklı ve demokratik kullanım biçimlerinin öne çıkarılması talebi, son dönemlerde iletişim çalışmaları içerisinde görece olarak alternatif medya araştırmalarına ve dolayısıyla alternatif medyanın art alanına yönelik ilgiyi arttırmıştır (Atton, 2002a; Downing, 2001; Rodriguez, 2001; Bailey vd., 2007). Bu ilgi doğrultusunda alternatif medyaya dair yürütülen tartışmaların tarihsel bir bağlama oturtulması önem taşımaktadır. Zira;

Bir olay ya da durumun bilimsel yorumlarındaki farklılıklar bu yorumların tarihsel bağlamlar tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Böylece tarihsel bağlamları sorgulamak, yorumlayıcı çerçeveleri anlamak için hayati öneme sahip olmaktadır. Bilimsel çalışmalar ve tarihsel bağlamlar arasındaki ilişkiyi keşfederek, kanıksanmış yorumlayıcı çerçevelere değer biçilebilir ve böylece iletişim araştırmalarına yönelik tamamıyla eleştirel yaklaşımlara yardımcı olunabilir (Hardt ve Brennen, 1993: 130).

Atton ve Hamilton, böyle bir konumlandırmadan hareketle, ABD’li ve Avrupalı araştırmacılarca yapılan çalışmalarda tanımlandığı şekliyle alternatif medya hakkındaki yorumlayıcı çerçevelere dair tarihsel bir çözümleme önermektedirler.

¹⁴ Radikal ve muhalif medyanın tarihi, iletişim araştırmalarında konu edilmeye başlanmasından çok daha eskilere dayanmaktadır. Örneğin 1769’da William Woodfall İngiltere’de muhalif gazete Morning Chronicle’ı kurmuş, yine Britanya’da 1802’de The Edinburgh Review, 1809’da The Quarterly Review gibi kraliyet karşıtı özgürlükçü radikal gazeteler yayına başlamış, 1817’de yerel konulara odaklanan bir gazeteci olan Thomas Jonathan Wooler çeşitli hicivleri içeren The Black Dwarf adlı gazeteyi kurmuştur. Daha sonraları Karl Marx, 1849’da Almanya’da Neue Rheinische Zeitung adlı gazeteyi yayımlamaya başlamış, ancak gazete kısa sürede kapatılmıştır, 1871’de Meksika’da El Socialista yayın hayatına başlamış, 1900’de Fransa’da Le Petit Sou, Meksika’da Regeneración adlı anarşist gazeteler çıkmaya başlamıştır, 1906’da ABD’de Emma Goldman, muhalif gazete Mother Earth’ü çıkarmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.georgianindex.net/publications/newspapers/news_sources.html ve <http://www.ourmedianetwork.org/wiki/chronology>

ABD ve Avrupa toplumsal, siyasal ve ekonomik gelenekleri ve pratiklerinin ortak kökleri iki alternatif medya yazını arasındaki bazı önemli farklılıkları ve ortak genel noktaları açıklamaktadır (Hamilton ve Atton, 2001: 119).

Farklılıklar ve ortak noktalar ekseninde bakıldığında, çoğu Amerikan kaynaklı çalışma “devrimci” bir medya geleneğine katkıda bulunurken, Avrupa yazınının “radikal” bir medya geleneğini betimlediği görülmektedir. Hamilton ve Atton’a göre “yakın bir zamana kadar alternatif medya üzerine yapılan çalışmaların çoğu, kitle medyasının (ekonomik olmasa da) siyasal bağımsızlığını, demokrasideki benzer bir bağımsızlık artışıyla eşitleyen büyük kuramsal anlatılarla bağlantılı kronolojilerden ya da kurumsal gelişmelerden meydana gelmiştir.” Aslında ABD ve Avrupa yaklaşımları arasındaki en genel ortaklık basın özgürlüğü için mücadeleyi genel özgürlükler için yapılan mücadeleyle eşitlemeleridir (2001: 119). Öte yandan Amerikan kökenli çalışmalar sınıf ayrımını ihmal eder ya da görmezden gelir ve radikal, işçi sınıfına özgü siyasal eylemin gerekliliğini kabul etmezken, Avrupa kaynaklı çalışmalar radikal bir işçi sınıfı eylemi geleneğinin ve devam eden sınıf ayrımlarının üzerine kurulmuştur. Nihayetinde Hamilton ve Atton’a göre bu farklılık “ulusal mücadele” betimlemesi karşısında “sınıf mücadelesi” betimlemesiyle özetlenebilir. Amerikan literatürünün çoğunluğu ulus oluşumuyla ilgilenirken, Avrupa literatürü daha çok sınıf özgürleşmesini düşünmektedir. “Bu farklılıklar, sonuç olarak, her iki coğrafyadaki -Amerika’da mevcut bir işçi sınıfı ya da sosyalist siyasal partinin olmaması gibi- tarihsel koşulları temsil etmektedir” (Hamilton ve Atton, 2001: 120).

Bu bölümde de alternatif medyanın tarihsel süreçteki gelişimi ve belli başlı radikal/alternatif medya girişimleri, Atton ve Hamilton tarafından önerilen

çözümlemeyi de esas alarak, bu farklı coğrafyaları temsilen öncelikli olarak ABD ve Avrupa örnekleri üzerinden değerlendirilecektir. Böyle bir sınırlılığın hem “ulusal mücadele” ve “sınıf mücadelesi” geleneklerinin öne çıktığı bu farklı coğrafyaları karşılaştırmak, hem de oldukça geniş sınırlara sahip olan “alternatif” kavramının muğlaklığı karşısında bir bütünsellik sağlamak bakımından yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda alternatif medyayı toplumsal hareketler ve spesifik mücadelelerin söylemsel ve maddi üretimi bakımından konumlandırmak için her bir kitle iletişim aracının alternatif kullanım yollarına ve ilk tarihsel örneklerine ayrı ayrı değinilmiştir. Bu bağlamda, yapılan betimlemede coğrafi olduğu kadar kitle iletişim aracının türüne göre de bir ayırım izlenmiş ve alternatif medyanın gelişimi radyo; televizyon; film, video ve sinema; yazılı basın, fanzinler ve internet/etkileşimli medya türleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, “sokak tiyatrosu, danslar, çizgi filmler, posterler, parodiler, hicivler, performans sanatları, duvar yazıları, popüler şarkılar, romanlar, alternatif baskı ve resimler” gibi radikal medya örnekleri özellikle 1970’lerden beri iletişim çalışmaları tarafından ilgi görse (Köker ve Doğanay, 2007: 18) ve alternatif medyaya daha geniş bir bakış açısı getiren yaklaşımlarca (Atton, 2001: 3) alternatif medya tanımı içine dâhil edilse de, bu çalışmanın sınırlılıkları ekseninde “alternatif habercilik” özelliği olan medya türleri değerlendirmeye alınmıştır.

2.1 İlk Radikal ve Muhalif Basın Girişimleri

Alternatif medyanın tarihi medyanın kendisi kadar eskidir (Waltz, 2005: 1). Tarih boyunca her resmi ya da popüler yaklaşımın karşısında bir şekilde farklı ya da muhalif olan bir bakış var olmuş, ancak her muhalif girişim bir şekilde yerleşik

iktidar odaklarından tepki görmüştür. Örneğin, Johann Gutenberg'in matbaa makinesi, daha önce ruhban sınıfına ait olan enformasyona -İncil'e- erişim imkânını halk kitlelerine sağladığı için yerleşik düzene bir meydan okuma olarak görülmüştür. İlk gazeteler de -Gutenberg'in açtığı yolda giderek-, yerleşik iktidar sahiplerinin enformasyon üzerindeki mülkiyetini sarsmıştır.

Avrupa'da ilk gazeteler gemicilik, bankacılık, savaşlar ve gelişen ticaret çevresinin ihtiyaç duyacağı enformasyonu sağlamıştır. Bu enformasyon o zamana dek aristokratlar sınıfına ve onların güvenilir çalışanlarına aittir. Böylece Avrupa'daki ilk gazeteler, daha önce soylu aristokrasiye ait olan enformasyonla yeni burjuva sınıfını güçlendirmiştir (Waltz, 2005: 13).

Medya tarihinin irdelenmesi, her defasında medyanın daha geniş bir sınıf ya da marjinalleşmiş bir alt kültür tarafından işletildiğinde ya da bunlara yaklaştığında - Gutenberg'in matbaasının yerleşik düzene meydan okuma olarak konumlandırılmasında olduğu gibi- mevcut iktidar sahiplerinin karşılığında bir tepki verdiğini göstermektedir. Örneğin 19. yüzyılda en büyük tepkiyi baskın dini gruplarca "dinsiz olarak görülen" işçi sınıfı medyası¹⁵ görmüştür (Waltz, 2005: 13). Alternatif medyanın sıklıkla radikal ve muhalif olan bu doğasına cevaben, iktidarlar bir şekilde diğer enformasyon kaynaklarının gücünü sınırlandırmışlardır. 19. yüzyıl ortalarında İngiliz radikal medyası, insan haklarından dine kadar çeşitli konularda statükoya meydan okumuştur (Waltz, 2005: 14). Hükümetler ise buna medyayı vergilendirme ve yayın lisansları verme yoluyla karşılık vermişlerdir.

Oysa bu tutum elit okurlar için yayın yapanlar dâhil tüm gazeteleri etkilemiş ve basını özgürlük için eyleme geçiren bir tepki doğurmuştur. Sonuçta, bu hak elde edilmiş, işletme giderlerini düşürmek, satış gelirlerini arttırmak ve dedikodu

¹⁵ Muhalif medyanın öncü örneklerinden olan işçi sınıfı medyasına yönelik ilk çalışmalar, "işçi sınıfının son derece merkezi bir politik fail olduğu İngiltere'de gerçekleştirilmiştir. Yine işçi sınıfının yaşamının televizyonda, sinemada, edebiyatta ve tiyatrodaki nasıl temsil edildiği, bu temsil edilmiş sürecinde meydana gelen farklılaşmalar ve bu farklılaşmaların kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal süreçlerle ilişkisi de belli dönemleri ele alan çeşitli kültürel çalışmalara konu edilmiştir. İşçilerin merkezi bir politik fail olarak görülmediği Amerika coğrafyasında yapılan çalışmalar içinde ise, işçi sınıfının filmlerdeki, dizilerdeki ya da belgesellerdeki kimliksel temsiliyetleri daha çok 1960 dönemi ile günümüz arasında karşılaştırmalarla incelenmiştir" (Dursun, 1998: 211).

sütunları ve adliye haberleri gibi geniş okur kitlelerinin ilgisini çekecek taktiklerle daha çok ekonomik itibar ve daha çok okur arayışındaki reklamcılar elit gazetelere yönelirken bu gazeteler radikal türdeşlerini piyasa dışına itmişlerdir.¹⁶ Bu yeni tür basın, haber üretiminin amatörlerin aksine siyasal olarak çok az motivasyona sahip profesyoneller tarafından kodlanmasına öncülük etmiştir (Waltz, 2005: 14).

Alternatif gazetelerin statükoya meydan okuması ve özgürlük yanlısı düşünceleri dillendirmeleri bakımından İngiliz radikal basını iyi bir örnek oluşturmaktadır. Görece ucuzlayan basım teknolojisinin gelişmesi din, işçi sınıfı ve insan haklarına dair radikal fikirlerin yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bu karşılıklı etkileşim statükoya meydan okuyan reklam afişleri, el ilanları, broşürler ve gazetelerin patlama yapmasını sağlamıştır. Bu dönemde,

Poor Man's Guardian, the Free Inquirer ve the People's Paper gibi isimler taşıyan gazeteler çok popüler olmuştur. Bu gibi gazeteler toplumsal reform için çağrılar ile suç ve skandallarla ilgili eğlendirici yazılara yer vermişlerdir. Örneğin Poor Man's Guardian, ilgi çekici şarkı sözlerinin yanı sıra işçilerin haklarını savunan yazılar yayımlamıştır (Harrison, 1974'den aktaran Waltz, 2005: 13).

Amerikan örneğine bakıldığında ise, tarihsel olarak, ABD'de radikal medya girişimlerinin başlangıçtan bu yana ulusal mücadele, toplumsal hareketler ve marjinal gruplar için hayati bir kaynak olduğu söylenebilir. İlk medya örneklerini oluşturan devrimci broşür yazarları Avrupalı kolonicilere karşı bağımsızlık hareketlerini kışkırtmışlardır. Ardından kölelik karşıtı basın, iç savaş öncesi uzun yıllar boyunca kölelik karşıtı hareketleri canlı tutmayı başarmıştır. 1819'da yayımlanmaya başlayan The Emancipator ve Manumission Intelligencer dönemin

¹⁶ Paradoksal olarak, iktidarların iletişim alanını denetim altına almak için kullandığı vergiler ve diğer kısıtlayıcı yasalar genellikle muhalif basın için çıkarılmıştır, ancak bu kısıtlamalar ve yasal düzenlemeler ana akım yayınları da etkilemiştir. Ekonomik ve toplumsal olarak görece elit bir okur kitlesi için yayın yapan büyük gazete yayıncıları bir yandan muhalif yayınlar gibi daha fazla basın özgürlüğü talep ederken, bir yandan üretim maliyetlerini düşürmek için de hamle yapmıştır. Aynı zamanda "suç dosyaları, edebi tefrikalar ve dedikodu sütunları" gibi okuyucunun ilgisini çekecek bazı popüler özellikleri de kullanmış ve daha geniş bir kitleye ulaşmaya çalışmışlardır (Waltz, 2005: 15). Giderek önemli bir finansal kaynak haline gelen reklamcılar da daha çok okura sahip bu gazeteleri tercih etmişlerdir. Bu finansal destekle, rekabet edebilir fiyatlarla daha iyi görünümlü gazeteler basabilen ve bunları geniş ölçekte dağıtabilen ana akım gazeteler muhalif rakiplerini piyasa dışına itmiş ve radikalleştirmişlerdir.

önemli ve ilk kölelik karşıtı yayınları olmuşlardır (Ostertag, 2006: 27-28). Benzer şekilde, işçi sınıfı basını yirminci yüzyılın ilk yarısında, hızla gelişen emek hareketiyle bütünleşmiştir. “1900’lerin başında reklam alan sosyalist gazete The Appeal to Reason neredeyse bir milyon aboneye ulaşmış ve sosyalist aday Eugene Debs’in başkanlık kampanyasına katkı yapmıştır” (Pickard, 2007: 12). Amerikan kaynaklı çoğu çağdaş alternatif medya araştırması, medyanın Amerikan devrimindeki rolünü medyanın radikal toplumsal değişimi kışkırtmaktaki güçlü etkisinin ilk ve başta gelen örneklerinden biri olarak göstermektedir (Peck, 1985; Armstrong, 1981; Kessler, 1984).

Amerikan devriminde medyanın muhalif rolüne dair değerlendirmeler çağın siyasal gerçeklerini göstermektedir. “Gazeteci ve matbaacılar, insanları koşullarla ilgili doğru olarak bilgilendirip, onlara eylemleri desteklemeleri için ilham vererek radikal toplumsal değişim için harekete geçirmek konusunda medyanın gücünü kabul etmiş, böylelikle yurttaşları rasyonel ve kabiliyetli bireyler olarak değerlendirmiştir” (Botein, 1980: 11). Diğer yandan medyadaki ilk “devrimci” radikal girişimlere karşı, ana akım sayılabilecek medyadan da bir karşı tepki doğmuştur: “İngiliz krallığı yanlısı yorumcular bağımsızlık yanlılarının övdüğü medyanın gücünü kötülemiştir. Onların bakışıyla koloniciler, ulusal basını kontrol eden ve kendilerini düşünen küçük bir grup tarafından aldatılmıştır” (Stedman, 1969’dan aktaran Hamilton ve Atton, 2001: 121). ABD muhalif basını 19. yüzyılda yeni kurulan ulusun görünüşte halka ait kurucu temellerini kutlarken ana akım medya tarafından cinsiyet, ırk ve sınıf eşitsizliklerini görmezden gelen milliyetçiliğin güçlendirilmesi bu süreç boyunca sürmüştür. Oysa görünüşte “devrimci medya, yurttaşları liderlerin fikirleriyle bilgilendirmiş böylece ‘halk’ akılcı seçimler yapabirmiştir. Ancak

devrimci eylem hala önderlere ve onların fikirlerinin dolaşım ve dillendirilmesine bağlı olmuş” (Hamilton ve Atton, 2001: 121), kısacası halkın gücü tanınmış ancak bu güç seçkinlerin emrine verilmiştir. Bu dönemin ardından,

18. yüzyılın sonundan 20. yüzyıl başlarına dek, endüstrileşme ile ticaret/tarım ekonomileri, Güney ve Kuzey, kapitalistler ve işçiler arasındaki çözümlenememiş gerilimler sürmüş, böylesi olaylar Amerikan iç savaşıyla en üst noktaya erişmiş ve 1880’lerde başlayan işçi hareketlerinin yükselen dalgası çok sayıda grev ve eylemle sonuçlanmıştır (Trachtenberg, 1982: 89).¹⁷

18 ve 19. yüzyıl boyunca alternatif medyanın gelişimi ana akım medyaya göre daha yavaş bir gelişim çizgisi izlerken, alternatif medya ABD’de ulus kurma süreciyle başlayan eşitsiz toplumsal ilişkileri, Avrupa’da ise emek örgütlenmesinin karşılaştığı sorunları ve sınıfsal eşitsizlikleri temel ilgi alanı olarak görmüştür. Ayrıca giderek orta sınıfın zenginleşmesi sürecine paralel olarak sermaye birikiminin oluşmaya başlaması, ulaşım ve teknolojiye meydana gelen gelişmeler ve hızlanan sömürgecilik faaliyetleriyle somutlaşan sınıfsal ve toplumsal dönüşüm sürecinin yarattığı krizler de medya aracılığıyla muhalefet idealini besleyen temel dinamikler olmuştur. Bununla birlikte ABD ve Avrupa’da ilk radikal medya deneyimleriyle başlayan ve daha sonra muhalif hareketler, kimlik politikalarının dönüşümü ve yeni toplumsal hareketler gibi farklı küresel gelişmeler ekseninde evrilen süreçte radikal/muhalefet gazeteciliğinin sürekli ve kesintisiz bir gelişim ve iyileşme çizgisi izlediği söylenemez.

Alternatif medyanın tam anlamıyla vücut bulduğu 20. yüzyıla birlikte yeni yayın ve dağıtım teknolojilerinin kombinasyonu, yaşadıkları toplumlarda nelerin olup bittiğine dair bilgiye aç okuryazar bir nüfusun da artmasıyla gazetelerin bu

¹⁷ Holhut, bu dönemle başlattığı sınıflandırmada Amerikan alternatif gazeteciliği için 1900-1920 arasını doğuş ve gelişme, 1920-1950 arasını dönüşüm dönemi, 1950-1960 arasını yeni bir devrimin tohumlarının ekilme dönemi, 1960-1975 arasını -toplumsal ve siyasal- skandalları ortaya çıkarmak konusunda ikinci altın dönem, 1975’den günümüze gelen dönemi ise bir kez daha olgunlaşma ve mücadele dönemi olarak adlandırmaktadır (Holhut, 2010).

insanlara gerçeği götürmek için rekabet etmelerine ve özellikle skandalların, gizli olayların açıklanması için yeni gazetecilik türlerinin doğuşuna sahne olmuş (Holhut, 2010: parag. 1), medya gücünün üstünlüğüne ve devrimci bir öncü gereksinimine dair varsayımlar ortaya atılmış ancak 1. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da faşist hareketlerin doğuşuyla kitlelerdeki korkular bu coşkunun sesini bastırmıştır. Bu süreç daha sonra, 1960'ların heyecanının ardından, 1980'lerde Thatcher ve Reagan'ın muhafazakârlığının yükselişi ve 1990'larda pazar ekonomisi reformları ile neoliberal tutuculuğa karşı direnişin artan bir şekilde kabul edilmesini getirmiştir.

Başlangıcından bu yana basın gittikçe ticarileşmesi, giderek farklı seslerin ve eşitlikçi toplumsal kurtuluş girişimlerinin kamusal tartışmadan dışlanmasına yol açmıştır. 18. yüzyıldan başlayarak kitlelerin gücünün tanınması, ancak bu gücün seçkinlerin emrine verilmesi sürecinin sonunda ana akım medya neredeyse tamamıyla siyasi ve finansal açıdan güçlülerin egemenliğinde olmuştur. Bu yapıya karşılık ana akım medya tarafından kamusal alanda kendi dilleri ve kendi gerçeklikleriyle değil, güçlüler ve zenginlerin anlamlandırma haritasına göre temsil edilen çeşitli türdeki azınlıklar ve toplumdaki yerleşik ortodoksiye ve iktidar yapılarına muhalif olanlar, “başka türlü bir basın” arayışı içinde olmuşlardır. Phillips'e göre diğer medya türlerinden daha eski olan alternatif basın kuruluşları, toplumsal ya da siyasal açıdan sınırlarda yaşayanlara bir ses olmuştur (Phillips, 2007: 48). Fraser, bu tür yayınların, özgürleşimci bir potansiyel yaratmak için ana akımla sürekli olarak etkileşen ikincil bir kamusal alanı biçimlendirdiğini öne sürmektedir (1992: 124).

Phillips'e göre alternatif medya girişimleri muhalif eylemlerden/hareketlerden doğmuş, hareketleri yaratmamıştır (2007: 49). Örneğin

1970'lerdeki punk akımıyla ortaya çıkan "müzik fanzinleri", 1980'lerdeki "futbol fanzinleri" ve 2000'lerin alt kültürel "lifestyle ve müzik" dergileri (Atton, 2002a: 57) kitle hareketlerini kültür ve eylem bakımından yansıtan medya türleri olmuştur. Ondokuz ve yirminci yüzyıllar boyunca etnik basın da çeşitli marjinal kültürel gruplar için destek sağlamıştır. Aynı şekilde, 1960'lar boyunca yeraltı basını sivil haklar hareketinin ve diğer eylemci grupların yaşamasına yardım etmiştir. Aslında, bu girişimler belki de 1960 ve 1970'lerin hiciv akımında olduğu gibi mevcut bir ortodoksiye bağımsız bir meydan okumadır, bu yıllardaki muhalif hattın "en önemli özelliği, merkez içerisinde yapılan müzikal hareketlenmelere karşı söylemlerinin daha muhalif ve hiciv cümleleri ile yüklü olmasıdır" (Küpçük, 2007, parag. 3). Bununla birlikte toplumdaki yerleşik kültüre ve hâkim siyasal güçlere karşı çıkan yayınlar doğaları gereği özgürleşimci bir potansiyel taşımışlardır. Zira bu gibi yayınlar, "toplumsal değişime öncülük yapma ve toplumdaki nüfuz sahiplerinin konumlarını aşındırma kabiliyetine sahip olmuşlardır; savundukları fikirler medya tarafından ancak yalnızca yeni fikirler bulmak adına belirli sınırlar dâhilinde tutulmuş ve özümsemiştir" (Phillips, 2007: 49).

Yerleşik kültürel ve siyasal yapılanmaya başkaldıran alternatif girişimlerin ilk örneklerinden birisi olan The Village Voice gazetesi, 1955'de Greenwich'te Norman Mailer ve Ed Francher tarafından kurulmuştur. Başlangıçta 10 bin baskıdan sadece 2000 adet satış yapabilmiş ancak gittikçe büyüyen savaş sonrası kültürde otorite karşıtı bir çevrede okuyucu bulmuştur (Fountain, 1988: 9). 1961 yılında Oxford Üniversitesi mezunu bir grup okul arkadaşı Private Eye adlı gazeteyi çıkarmaya başlamış ve bir yıl içinde 35.000 tiraja ulaşmışlardır. Baskı kalitesinin düşüklüğüne

rağmen daha önce kimsenin el atmadığı haberleri yayımlamış ve siyasetle ilgilenen herkes için en çok okunan yayın haline gelmiştir (Fountain, 1988: 9-10).

Bazı tanımlara göre bu yayınların hiçbiri tam olarak alternatif değildir, hatta hiçbirinin Downing'in "hareketlere kurumların üzerinde bir imtiyaz verme" kriterini karşılamadığını ve "okuyucu ve üreticiler arasındaki ayrımı bulanıklaştırmadığını" söylemek mümkündür (Downing, 1984: 17). Yine de bu yayınlar otoriteye karşı savaş sonrası tutumları yeniden tanımlamayı amaçlayan bir anlayışın temsilcisi olmuşlardır. Yeni nesil alternatif yayıncılar, Village Voice ve Private Eye deneyimlerinden öğrendikleriyle baskın gruplara karşı alaycı bir tutum izlerken, müzik ve gençlik hareketleri gibi yeni kültürel akımların yarattığı muhalif alan için bir ses olmuş, ayrıca bu dönemde alternatif medyanın öncü ve en bilinen örneklerinden birisi olan Oz dergisi gibi örnekleri ve 1960'ların alternatif basınına harekete geçiren tutuculuğa karşı özgürlük çağrısını da ortaya koymuşlardır.

Richard Neville editörlüğünde yayına başlayan Avustralya dergisi Oz, caddelerde satılarak yarım gün içinde 6000 adetlik bir tiraja ulaşmıştır. Kaba ve ateşli bir içerik taşıyan dergi aynı zamanda ciddi bir yana da sahip olmuştur. 1963, ABD başkanı Kennedy'nin suikasta uğradığı ve Vietnam savaşına karşı çıkan öğrencilerin ruh haliyle uyumlu olarak sivil hakların talep edildiği bir yıl olmuştur. Yeni cinsel özgürlükleri kuşatan yeni bir nesil ve kürtağın yasallaşması için kampanyalar yoğun olarak gündemde olmuştur. Bu dönemde gençliğin refah kapitalizmi tarafından kendisine dayatılan seçenekleri reddetmesinin sesi haline gelen Oz dergisi hakkında iki defa dava açılmış ve buna rağmen satışlar gittikçe artmıştır (Neville, 1995: 26).

Bu dönemin ilk alternatif medya örneklerinden bir diğeri olan It dergisi, Londra'nın doğmakta olan kültürel yer altı hareketinin bir ürünü olarak 1966 yılında aktörlerden müzisyen ve şairlere, hatta "hippilere" kadar geniş bir kesimin katılımıyla yayına başlamıştır. 1967 yılında ise Oz dergisinin İngiliz versiyonu¹⁸

¹⁸ Bkz. <http://pers-www.wlv.ac.uk/~fa1871/londonoz.html>

yayına başlamış ve bunu bir başka alternatif/radikal yayın olan Friends dergisi izlemiştir (Phillips, 2007: 50).

Oz dergisi 1968 yılında çıkardığı “devrim sayısı” ile devrimci siyasetin gelişini öngörmüştür (Neville, 1995: 26). ABD’de ise aynı yıl Rolling Stone dergisi “rock’n roll” ve siyaseti bütünleştiren bir yayın politikası izlemeye başlamıştır. 1968 Paris’te öğrenci eylemlerinin yapıldığı, Prag Baharı’nın¹⁹ bittiği, Vietnam savaşının ve Martin Luther King suikastıyla toplumsal haklar tartışmasının yoğun olarak gündemde olduğu bir yıl olmuştur. Küresel ölçekte bu hareketlilik dünyanın çeşitli yerlerinde sol ve sosyalist alternatif yayınların yayılmasını hızlandırmıştır. 1969 yılında İngiltere’de bir grup sol eylemci Black Dwarf²⁰ adlı Marxist bir gazete yayımlamaya başlamıştır. “Sol fraksiyon çekişmeleri içinde çabucak yıpranan Black Dwarf yine de toplumsal değişim talebi yönünde önemli bir kilometre taşı olmuştur” (Phillips, 2007: 51). Aynı dönemde Ink ve 7 Days adlı haftalık sol gazeteler de yayımlanmaya başlamış, sol eğilimli Picture Post ise 1970’lerin başında önemli bir yer tutmuştur. 1970’lerin başında, özellikle üniversite bulunan hemen bütün Avrupa şehirlerinde alternatif yayınlar ortaya çıkmış ve düşük bir maliyetle yayımlanmaya başlamıştır. Bunların en bilinenlerinden biri İngiltere’de işçi grevleri, gösteri ve toplantıların yoğun olarak yaşandığı bir toplumsal ortamda yayına başlayan Grapevine olmuştur (Phillips, 2007: 51).

¹⁹ Prag Baharı, Çekoslovakya Devlet Başkanlığına Alexander Dubcek’in gelişiyle başlayan reform hareketi ve özgürlükler dönemidir. Bu dönem, 1968 yılında Varşova Paktı ülkelerinin Çekoslovakya’yı işgali ile sonuçlanmıştır. İşgale karşı şiddetli öğrenci hareketleri ve protestolar yapılmış, Jan Palach bir öğrenci Prag’ın en büyük meydanlarından birisini kendisini yakmış ve o dönemde başlayan toplumsal hareketlerin sembolü olmuştur. Bkz. <http://www.wisegeek.com/what-was-prague-spring.htm>

²⁰ Bu gazetenin ismiyle, 1817’de Thomas Jonathan Wooler tarafından bir süre çıkarılan ve kraliyet karşıtı çeşitli hicivleri içeren The Black Dwarf adlı muhalif gazetenin isim benzerliği dikkat çekicidir.

Alternatif yayınların gelişmesiyle birlikte dağıtım sorunu bu yayınların önünde ciddi bir engel olarak belirmiştir. Alternatif yayınların radikal ve “marjinal” içerikleri çoğunlukla yasal sınırlamalara takılmış, bu durum da büyük dağıtım ağlarına sahip olan şirketlerin küçük ölçekli alternatif yayınları bu ağlara dâhil etmesini güçleştirmiştir. Tam olarak alternatif medya tanımına girmemekle birlikte, işçi sınıfının sesinin duyuran sol yayınlardan İngiltere’deki Socialist Worker gibi parti gazeteleri ise başta bulunan ve gazeteyi bizzat satabilen çok sayıda parti üyesi sayesinde bu dağıtım engelini kırabilmiştir.²¹ Daha küçük ölçekli bağımsız girişimciler ise gazetelerini “hippie dükkanlarında” ve caddelerde satışa sunmuşlardır. “Alarm gazetesi 1970’lerin sonunda İngiltere’de 100’e yakın bar ve pub’da satış yaparak 5000 tiraja ulaşmıştır. Aynı dönemde Publications Distribution Company adlı alternatif bir dağıtımçı çok sayıda radikal yayının dağıtımını bağımsız kitapevleri aracılığıyla gerçekleştirmiştir” (Minority Press Group, 1980: 40-44).

1960’ların gençlik hareketi gibi, alternatif yayınlar için önemli bir itici güç 1970’lerde feminizm akımından gelmiştir. 1970’li yıllardan itibaren gelişen feminist muhalefet “egemen medyadaki söylem ve örgütlenme yapısını eleştirerek, alternatif içerik ve örgütlenme yapısı oluşturmaya çalışmıştır” (Payne, 2009: 193). Feminizm muhalif yayınlar arasında farklı bir ses olmuştur:

1970 yılında New York’ta Rat dergisinin bir sayısı, kadın bir otostopçuyu eteğini kaldırıp araç beklerken betimleyen bir dergi kapağına karşı protesto için kadınlar tarafından çıkarılmıştır. Bunun ardından Rat dergisi bir daha erkekler tarafından yönetilmemiştir. Oz dergisi de kadın özgürleşmesinin gelişini özel bir sayıyla gündemine almıştır. 1971 yılında Oz dergisinden Marsha Rowe ve Friendz dergisi editörü Rosie Boycott, kadınlar için Spare Rib adlı yeni bir alternatif dergi yaratmışlardır. Kısa sürede 30 bin tiraja erişen bu yayın, başlıklarla ayakta kalmış ve medyada kadın özgürleşmesinin zirve noktasını oluşturmuştur. Aynı dönemde İngiltere’de de Shrew ve Women’s Report gibi yayınlar çıkmaya başlarken, Spare Rib kolektif bir yapıya dönüşmüş, hiyerarşik

²¹ Bkz. <http://www.socialistworker.co.uk/donation.php>

yapılar ortadan kalkmış ve kararlar ortaklaşa yapılan toplantılarda alınmaya başlamıştır (Phillips, 2007: 52).

1973 yılında, İngiltere’de 20 yıldan fazla yayınıni sürdürecekt olan Spare Rib hariç, personel giderleri öğrenci bağışlarıyla, işsizlik paralarıyla ve diğer kurumlardaki part-time işlerden edinilen gelirlerle karşılanmaya çalışılan Ink, 7 Days, It ve Oz gibi ulusal ölçekte dağıtılan pek çok alternatif yayın kapanmıştır. Bunlardan en uzun ömürlü olanı İngiltere’de yayımlanan ve kendi matbaasından sağladığı gelirle yaşayan Other Paper olmuştur (Minority Press Group, 1980: 17-25).

Amerika’da ise durum daha farklı gelişmiştir. 1960’ların sonunda alternatif gazeteler beş milyondan fazla toplam tiraja erişmiş ve reklamcılık açısından dikkat çeken bir mecra olmuşlardır. Hatta Village Voice gazetesinin kurucusu John Wilcock, 1070’lere doğru artan ticarileşmeden endişe etmiştir:

Los Angeles bağımsız basını 60’ların ortasındaki sosyal değişim boyunca büyüme çağına olmuş ve sarsıcı toplumsal içerikler ve canlı cinsiyetçi reklamlarla geniş bir okuyucu kesimi oluşturmuştur. Çok geçmeden Troçkist yayıncılar bile pahalı evler, spor arabalar almaya başlamış ve gazeteyi baskı tesisleri ve kitabevi zincirleriyle büyütmüşlerdir (Phillips, 2007: 53).

Benson, reklam gelirlerinin artmasına rağmen ABD’de bulunan çoğu alternatif yayının eleştirel muhalif bir duruş oluşturduğunu belirtmiştir (Benson, 2003: 111).

1980’lere gelindiğinde İngiltere’de siyasal ortam değişmiş, işçi hareketleri duraklamıştır. Bu ortamda, sol yayınları ortaya çıkarmak ve hayatta tutmak güçleşmiştir. Buna rağmen Marxism Today dergisi, Martin Jacques editörlüğünde 1980’lerde hızla gelişebilmiştir (Pimlott, 2000: 193). Bu dergi, kısa süre içinde komünist parti tarafından desteklenen oldukça renksiz bir kuramsal yayından liberal ve sol kesim tarafından yakından takip edilen bir yayına dönüşmüştür. Bir parti yayını olarak Marxism Today alternatif tanımına uymamaktadır, ancak Martin

Jacques'ın editörlüğünde finansal ve editöryal olarak bağımsız hale gelmesi ve etkili bir sol muhalefet yürütmesi dergiyi muhalif basın tarihinde önemli bir yere oturtmuştur. 1960'lardaki Oz gibi Marxism Today de değişen bir siyasal akımın merkezinde yer almıştır.

Jacques'ın ana akım gazetecilerle bağlantıları sayesinde dergi yeniden basılan makalelere yer vermiş ve gazeteciler özellikle ana akım tarafından kabul görmeyen yazılarını burada değerlendirmiştir. Buna karşılık okuyucu oranı giderek artmıştır. Bu istikrarlı çizgi giderek reklam verenlerin de ilgisini çekmiştir. Böylelikle gelirlerinin % 40'ını reklam ve % 50'nin üzerindeki oranı da satış gelirlerinden sağlamıştır. Sola dair tartışmalar boyut değiştirdikçe ve Yeni Sol'un gelişimiyle, Marxism Today'e olan ilgi azalmış, önemli yazarlar ulusal ana akım gazetelerde yazarak daha fazla kazanç ve bilinirlik elde etmiş ve sonuçta Marxism Today 1991'de yayını durdurmuş ve bir bakıma ana akım tarafından asimile edilmiştir (Pimlott 2000: 199).

1995 yılında kurulan Red Pepper ise radikal sol için daha elverişli bir siyasal mecra olmuş ve yeni alternatif küreselleşme hareketi ile sürekli etkileşim içinde Avrupa'da büyüyen radikal yayınlar ağının önemli bir parçası olmuştur. UnLimited Media tarafından yayımlanan Three Weeks ise okuyucuları için önemli bir eğitim kanalı işlevi görmektedir. Her iki yayın için de temel motivasyon kaynağı, siyaset ve sanata dair alternatif bir bakış ortaya koymak olmuştur. Her ikisi de kitle hareketlerinin bir parçası olarak tanımlanamasa da mevcut muhafazakar siyasal yapıya bir meydan okuma olarak var olmuşlardır (Phillips, 2007: 55). Three Weeks ve UnLimited Media için okuyucu ve katkıda bulunan yazarlarla etkileşimin hayati bir unsur olması dikkat çekicidir. Three Weeks, internet sitesi de mevcut olmasına rağmen aslen basılı bir yayındır, çünkü ilk olarak İskoçya'daki Edinburgh Festivali'nin organizasyonuna katkı vermek ve buraya gelen insanlarla etkileşim için kurulmuştur (Phillips, 2007: 56-57). Gazete, web sitesini finanse etmek için sponsor ve reklamcılara cezbedici bir mecra sunmuştur. Phillips'e göre yeni alternatif

girişimler en çok görünür oldukları medya kanallarını kullanmakla diğer kanalları destekleyecek geliri de elde edebilmişlerdir (2007: 57).

Phillips'e göre alternatif yayınları çıkaranlar bu yayınların başlangıcından bu yana benzer fikirleri taşıyanlarla dayanışma içinde olmuşlardır. Yeni teknolojiler de gittikçe yazarlar ve okuyucular arasındaki sınırları ortadan kaldırmıştır. Ofset teknolojisinin, bilgisayarlaşmanın ve ardından internetin gelişimi söyleyecek sözü olanların araçlara ihtiyaç kalmaksızın seslerini duyurmalarına imkân vermiştir. Üretim ve dağıtım araçlarını kontrol etme artık bilgisayara erişim imkânı olan herkes için mümkün olmuş ve basılı alternatif medyanın yüzleştiği çoğu sorunu çözmüştür (Phillips, 2007: 57-58).

2.2 Radyonun Alternatif Tarihi

Radyo yayıncılığı 1906'da bir Kanadalı olan Reginald Fessindon'un ilk defa uzun mesafeye radyo yayını yapmasıyla başlamıştır. "Hızla çoğalan amatör radyocuların Birinci Dünya Savaşı öncesi gökyüzünü radyo sinyalleriyle doldurmasıyla yayınların gittikçe birbirine karışmaya başlaması üzerine ABD'de 1912'de çıkartılan bir kanunla ses yayını ilk kez izne bağlanmıştır" (Aziz, 1976: 7). 1920'de ABD'de özel sektöre ait ilk radyo istasyonu düzenli yayınlara başlamıştır. Sadece iki yıl içinde bu ülkede radyo istasyonu sayısı 200'ü aşmış ve bu dönemde radyo yayınlarının bir propaganda aracı olarak önemi ve gücü kavranmış, çeşitli sivil ve siyasi gruplar tarafından radyolar insanları etkileme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1920-1930 arasında Asya ve Afrika'daki birkaç küçük ülke dışında çoğu ülke radyo yayınlarını başlatmıştır (Aziz, 1976: 8). 1935 yılında FM bandının bulunması ve kullanılmaya başlanması parazitsiz ve daha kaliteli ses yayını yapma

imkânı vermiştir. Radyoculuk tüm dünyada 1927-1945 yılları arasında altın çağını yaşamış, bu olgunluk döneminde yayınlar hem teknik hem de içerik olarak hızla gelişerek günümüze kadar gelmiştir.

Ancak daha sonra televizyon ve ardından internet teknolojilerinin devreye girmesiyle radyonun ölümünden bahsedilmeye başlanmıştır. Kate Coyer'e göre günümüzde radyonun ölümünden bahsetmek oldukça zamansızdır, çünkü "yüz yaşındaki analog bir dinazorun yeni sayısal yüzyıla dâhil oluşu" heyecan vericidir. FM dalgaları, çoğu ülkede yeni ve bağımsız girişimcileri geliştirmektedir. Bu durum çok sayıda insanın kendi lisanslı semt temelli FM radyo istasyonlarını kurma ya da bunlara dâhil olma şansı bulması anlamına gelmektedir. Coyer buradaki "lisanslı" ifadesine dikkat çekmektedir, zira radyonun doğuşundan bu yana mevcut sistemin dışında yayın yapan insanların var olduğunu ve daima var olacağını belirtmektedir. Coyer'e göre topluluk radyoları önemli olsa da radyonun alternatif tarihi, "korsan radyoculukla" başlamaktadır (Coyer, 2007b: 15, 16).

Korsan radyo yayıncılığı yurttaşların radyo yayıncılığı yapmak için yeterli yasal araçlardan yoksun olduğu yerlerde ve dünya genelinde ortaya çıkmıştır ve halen de çıkmaya devam etmektedir. Bu yayıncılar başlangıçtan bu yana kriz, iç savaş ya da karışıklık dönemlerinde haber ve enformasyon sağlamak için hayati birer araç olarak devlet kontrolündeki yayınlara karşı muhalif olarak işlev görmüşlerdir. İnternet temelli radyo yayınlarının artan bir şekilde dinlendiği bir çağda bile FM korsan radyoları, -radyo yayıncılığının satın alınabilir bir teknoloji olmasının, işletme kolaylığının ve dinleyiciler için erişilebilirliğinin de etkisiyle- klasik yayıncılığın teknelci baskısına karşı direniş formları ve alternatif medya fırsatları olarak ortaya çıkmayı sürdürmüştür.

Coyer'e göre -tıpkı günümüzde YouTube'un amatör video yayıncılığını yeni bir seviyeye çıkarmasından farksız olarak-, alternatif radyonun tarihi de amatör eylemciliğin tarihidir. Radyoyu profesyonel kamu hizmeti ve ticari yayıncılık sistemlerinin ana bir unsuru olarak düşünsek de, gerçekte durum teknolojik bir tasvirden fazlasıdır, radyonun erken dönem gelişimi, amatörce elektronik eşya tamiri yapanlar, hafta sonlarında yeni kablosuz teknolojilere dair deneyler yapan mühendisler, kendi istasyonlarını kuran gönüllüler gibi sistem dışında çalışan insanların sayesinde (Coyer, 2007b: 16).

Korsan radyocular (ya da mikro yayıncılar) herhangi bir lisansları olmaksızın yayıncılık yapan kişilerdir. Hind ve Mosco (1985: 35) ilk korsan radyocuların Guglielmo Marconi ve Reginald Fessendon gibi 1900'lerin mucitleri olduğunu belirtmektedir, çünkü bunların kendileri de lisanslı değildir ve elbette yeni yapılmış bir icat için herhangi bir lisans yoktur. 1922'de Marconi yayın yapmak için İngiliz hükümetinin iznini almıştır, ancak her hafta yalnızca 15 dakika yayın yapmasına izin verilmiştir. Korsan yayıncı terimi ilk olarak bir diğer radyonun sinyalini bastıran ve devlet düzenlemelerine tabi olmadığı için bu yolla para kazanan amatörleri tanımlamak için kullanılmıştır. 1920'lerde İngiltere'de 250 binden fazla insanın amatör radyo modasına dâhil olduğu tahmin edilmektedir. Radyo üzerindeki devlet tekeline şiddetle muhalefet edenler de yine amatörler olmuştur (Coyer, 2007b: 16).

Radyo yayıncılığının korsan ve lisanslı radyocularla birlikte gelişmesi diğer endüstri alanları için endişeleri de beraberinde getirmiştir. Zira eski teknolojileri kullananların yeni gelişmelerle rekabet edebilmek konusunda duyduğu korku medyanın tarihi boyunca görülen bir durumdur. Radyo yayıncılığının ilk dönemleri boyunca patent sistemi radyo alıcı ve vericilerini üreten teknoloji üzerindeki sahipliği

kontrol etme araçlarından biri olmuş, böylelikle endüstriyi az sayıda şirketin kontrol etmesine neden olmuştur. Sonuç olarak amatör girişimciler radyo teknolojisine hâkim olan bir şirketle işbirliği yapmadıkça sektörden dışlanmışlardır.

Radyo yayıncılığı alanı böyle şekillenirken, BBC gibi gayri ticari bir kamu hizmeti yayıncısının ortaya çıkmasıyla ve Amerika’da tamamıyla ticari bir sistemin kurulmasıyla Avrupa ve ABD’de gelişen sistemler birbirlerine zıt olmuştur.

Alternatif radyo deneyiminin şekillenmesinde ulusal ve bölgesel yayıncılık sisteminin özellikleri, o ülkeye özgü yayıncılık politikaları, toplumsal reform hareketlerinin çerçevesi ve iletişim teknolojilerinin durumu belirleyici olmaktadır. Kuzey Amerika, ABD ve Kanada’da gelişen alternatif radyoculuk, ‘kamusal radyo’ tanımlaması etrafında şekillenen ve radyoyu ya yerel bir kamu topluluğunun ya da dini bir örgütün yerel bir alt dalının oluşturduğu bir sistem olarak gelişmiştir. İngiltere, -hatta yayın sistemi ve düzenleme refleksi açısından- İtalya, Fransa gibi yayıncılık sisteminin sıkı olarak yapılandırıldığı ve düzenlendiği ülkelerde alternatif radyo kültürü geleneği sınırlı bir gelişim göstermiştir (Güney, 2009: 169).

Ancak farklı yapılarına rağmen amatör yayıncıları dışarıda bırakmak konusunda her iki sistem de başarılı olmuştur. Bununla birlikte alternatif yayınlar, amatör radyoların kurulması olası olmayan yerlerde bile ortaya çıkmışlardır (Coyer, 2007b: 18).

Avrupa örneğinde öne çıkan İngiltere’nin sıkı kurallarla düzenlenmiş yayıncılık sistemi içinde, BBC yayın hayatına British Broadcasting Company Ltd. adıyla 1922’de özel bir şirket olarak başlamıştır. İlk genel yayın yönetmeni John Reith’in yönetiminde kamu hizmeti yayıncılığı vizyonu ve halkı eğitmek, haber vermek ve eğlendirmek amacıyla ticari olmayan bir şekilde düzenlenmiştir. Buna karşılık Radio Normandie ve Radio Luxembourg gibi Avrupa temelli yayın istasyonları da ticari alternatifler oluşturmuştur (Aziz, 1976: 9).

1960'larda İngiltere'de yeni bir radyo alternatif olarak yayın hayatına girmiştir. Independent Television Service²² (ITV) 1954 yılında yayına başlasa da, BBC 1960'ların ortasına kadar İngiltere'de tek lisanslı radyo yayıncısı olarak kalmıştır. Buna karşın 1960'larda Avrupa radyo tarihinin en ilgi çekici olgularından birisi olan denizden yayın yapan (offshore) korsan radyolar ortaya çıkmıştır.

Radio Caroline, Radio Invicta, Radio 390, Radio Scotland, Radio Essex ve Radio London İngiliz kanalı ve Kuzey Atlantik'teki balıkçı teknelerinden yayın yapmaya başlamışlardır. Bunlar, özellikle BBC gibi yayıncıların hitap etmediği kuşakların sesi olmuştur. Elbette, uluslararası suların yayın yaptıkları için ulusal düzenleme ve yasalar tabii olmaktan kurtulmuşlardır. Bu korsan deniz radyolarının çoğu Avrupalı dinleyiciler için oldukça popüler olmayı başarmıştır. Yayın girmesinden yalnızca aylar sonra Radio Caroline yedi milyon dinleyiciye ulaşmıştır (Hind ve Mosco, 1985: 38).

1965'den itibaren Avrupa ülkeleri denizden yayın yapan korsan radyoları ortadan kaldırmak için yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Ancak uluslararası suların yapılan yayınları düzenlemek için bir yetkisi bulunmayan hükümetler bunun yerine kendi vatandaşları için düzenlemeler getirmiştir.

Korsan radyoların popülerliğine cevaben İngiltere'de BBC yeniden yapılanmaya gitmiş ve 1967'de Radio 1'in popüler bir müzik kanalı olarak yayına başlamasının yanı sıra BBC, yerel radyo istasyonları kurmuştur.²³

1973'de BBC'nin radyo yayın lisanslarını elinde tutması ilk ticari radyo olan Independent Local Radio'nun²⁴ (ILR) kuruluşuyla sona ermiştir. Bu ilk yerel ticari radyoların bazıları çeşitli toplulukların çabalarıyla yayına başlamıştır. Bu süreç boyunca bazı kurumlar da sınırlı şekilde olsa da yayıncılık girişimlerinde bulunmuşlardır. İngiltere'de 1951'de kablo hatları aracılığıyla hastane radyoları dahili yayınlara başlamıştır. 1980'lerin sonlarında neredeyse hastanelerin % 80'i ağırlıklı olarak gönüllülere dayanan düşük bütçeli işletmeler olarak bir şekilde radyo yayınına sahiptir. Aynı şekilde 1967'den sonra öğrenci radyoları da lisanssız olarak deneysel yayınlara başlamıştır. 1972'de Ulusal Öğrenci Yayıncıları Birliği (the National Association of Student Broadcasters) kurulmuş böylece kampus ve topluluk medyası örneklerinin kuruluşu için örgütlü bir ağına ulaşımı sağlanmıştır (Coyer, 2007b: 19).

²² Bkz. <http://www.itvs.org/about>

²³ Bkz. <http://www.bbc.co.uk/historyofthebbc/>

²⁴ Bkz. <http://radio.bufvc.ac.uk/>

Buna karşın korsan ve radikal radyolar özellikle “özgür radyo”²⁵ hareketiyle kamu yayıncılık tekellerini sarsmayı sürdürmüştür.

1970’lerin sonunda kamu yayın tekellerinin çökmesiyle sonuçlanan süreçte, “özgür radyo” hareketinin büyük etkisi olmuştur. Hareketin doruk noktasına ulaştığı yıllarda, devlet kontrolündeki yayıncılığa karşı mücadele veren korsan radyoların sayısı binlerle ifade edilmektedir (Güney, 2009: 34).

Coyer’e göre özgür radyo, yalnızca toplumsal hareketler veya yalnızca radikal bir içerik üzerine odaklanan dar tanımlara meydan okuyan bir alternatif medya türüdür. Bu alternatiflik bazılarının muhalif kurumsal yapılar inşa etmesiyle oluşurken bazılarının da yalnızca kendi müziklerini çalmak istemeleriyle oluşabilir. Örneğin “1970 ve 80’lerde ortaya çıkan, korsan ‘zenci müzik’ radyolarının büyük çoğunluğu Radio 1’de ve yerel istasyonlarda zenci müziğinin engellenmesi ve bu müziğe olan sevgi etrafında kurulmuştur. 1970’lerde korsan istasyon Radio Invicta²⁶, Londra radyolarına “soul” müziği getirenlerin başında olmuştur” (Coyer, 2007b: 19).

Kuruoğlu, özgür radyo sürecini şöyle özetlemektedir:

İlk alternatif medya örneği, 1946’da ABD’de yayına başlamıştır. 1946’dan sonra da Brezilyalı eğitimci Paolo Freire’nin düşüncelerinden esinlenen “halk radyosu” Latin Amerika ülkelerinde kurulmaya başlamıştır. Avrupa ülkelerinde 1960’larda gemilerden yapılan yayınlarla başlayan korsan radyo 1970’li yıllarda İtalya ve Fransa başta olmak üzere diğer ülkelerde “özgür radyo” olarak hayata geçmiştir. Devlet tekellerinin yıkılmasına neden olan bu anlayış sonucu kurallara aldırmayan radyolar kurulmuştur. Devlet yönetimleri başlangıçta korsan ve yasadışı olarak tanımladıkları bu radyoları 1980’li yıllar içerisinde yasallaştırmışlardır (2006: 106).

²⁵ Özgür radyo hareketinin çıkış noktası İtalya’dır. İtalya’da bu hareketin ana akım yayıncılık sistemine karşı ilk çıkışı 1974 yılında olmuştur. Bu hareketin odağını bir işçi kooperatifi, öğrenciler ve iletişim uzmanları tarafından işletilen Bologna radyosu oluşturmuştur. Radyo, iki hafta süren illegal yayını boyunca bir kampanya yürütmüş ve iletişim alanının reformu, yayıncılıkta âdemi merkezîyetçilik olanakları ve düşük giderli erişim gibi konuları gündeme getirmiştir. Bu yayın kısa sürede etki göstererek İtalyan devlet yayıncılık kurumu RAI’ye karşı bir reform çağrısına dönüşmüş ve Avrupa’ya yayılmıştır (Güney, 2009: 34).

²⁶ Bkz. http://radio.eric.tripod.com/radio_invicta.htm

Etnik ve yerel müziğe özgürlük kazandırmaya çalışan radyolar kadar 1980'lerden sonra özellikle siyasal içerikli programlar yapmak için yayına başlayan radyolar da ortaya çıkmıştır.

İngiltere'de 1984'de yerel ticari radyoları olan Radio Trent'i²⁷ dinleyen Nottinghamshire'lı dinleyiciler şaşkırtıcı ve alışılmadık bir radyo korsanlığına tanık olmuşlardır. Standart müzik yayınının ardından dinleyiciler sıradan bir haber bülteni yerine ulusal kömür yataklarının korunması, kömür grevine destek verilmesi ve ülke sathındaki madencilik tartışmalarına dair düşünceleri için bir söylevle karşılaşmışlardır (Hind ve Mosco, 1985: 40).

Sosyal içerikleriyle dikkat çeken diğer yayınlar arasında olan, Polonya'dan haber, fikir ve müziklere yer veren Radio Solidarity, kadın sorunları hakkında ve İngiliz hayat kadınları kolektifi çerçevesinde yayınlanan Women on the Waves, İngiltere'nin ilk eşcinsel programı olan Gaywaves ve Brixton'da anarşist bir kitapevinden yayınlanan radikal siyaset içerikli The Message gibi programları olan "Londra Açık Radyo'su (LOR), 1980'de Topluluk İletişimi Grubu²⁸ (Comcom) tarafından Londra'da topluluk yayıncılığını desteklemek amacıyla kurulmuştur. Ancak istasyon Sinn Fein²⁹ örgütünün lideriyle yapılan mülakatın ardından hükümet tarafından kapatılmıştır" (Coyer, 2007b: 22).

İngiltere'de 1990'ların başında kadın radyoları da yayına başlamıştır.

Bristol'de yayın yapan Fem FM bunlardan ilkidir. Bu radyoyu kadın çalışanların da çoğunlukta olduğu Brazen Radio, Elle FM ve Venus FM gibi istasyonlar izlemiştir. Bu radyolar yalnızca feminist içeriğe odaklanmamış aynı zamanda kendi radyo programlarını yapmaları için kadınlara eğitim vermişlerdir. İrlanda'da ise 1987 yılında ilk lisanssız yerel kadın radyo istasyonu olan Women's Sceal Radio, Galway'de yayına başlamıştır (D'Arcy, 2000: 169-171).

²⁷ Bkz. <http://www.trentfm.co.uk/>

²⁸ Bkz. <http://www.comcom121.org/clearing/aboutus.htm>

²⁹ Sinn Fein İrlanda'da siyasi bir hareket ve bu hareketi destekleyenlerin oluşturduğu siyasi partidir. 1905 yılında İrlandalı Arthur Griffith tarafından kurulmuştur. İsmi Oldcastle'da basılan yerel bir gazeteden gelmektedir. Parti İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu'nun siyasi kanadı olarak değerlendirilmektedir. Sinn Féin'in en büyük özelliği İngiliz hükümetine karşı aşırı bir milliyetçi tavır göstermesine rağmen kendini sol bir parti olarak tanımlamasıdır.

Coyer'e göre alternatif radyo girişimlerinin merkezindeki kurumlardan birisi de Topluluk Medyası Derneği'dir (Community Media Association). 1983'te kurulan kurumun misyonu, insanların toplulukların güçlenmesi, kültürel ifade, enformasyon ve eğlence için topluluk temelli medyayı kurma ve geliştirmelerini mümkün kılmaktır.³⁰ Kurum, hayatına "BBC ve ticari radyoların yanında üçüncü bir unsur olarak topluluk radyolarını kurmak ve geliştirmek amacıyla Topluluk Radyosu Derneği olarak başlamıştır. Bugün Topluluk Medyası Derneği İngiltere'de en çok üyesi olan kurumlardandır ve destek, eğitim, danışmanlık ve ağ hizmetleri sunmaktadır" (Coyer, 2007b: 24-25). Günümüzde alternatif medya alanında önemli bir yer kaplayan ve yerel ve demokratik yapılarıyla ticari radyonun boşluğunu dolduran topluluk radyoları "mahalle radyosu", "özgür radyo", "yakın radyo", "dernek radyosu" gibi adlarla da anılmakta (Kuruoğlu, 2006: 110) ve ana akım medyaya karşı alternatif yayıncılık faaliyetini başarıyla sürdürmektedir.

Sonuçta radyo tarihi boyunca süregelen baskı döneminin ardından özellikle internet kullanımının da yaygınlaşmasıyla günümüzde amatör radyo yayıncıları için görece bir rönesans döneminin yaşandığını söylemek mümkündür. Korsan radyolar yaygınlık kazanmalarıyla birlikte önemli bir sivil güç haline gelmiştir. Özellikle etnik unsurların ve yoksulluğun fazla olduğu bölgelerde korsan/amatör radyoların etkinliği de artmaktadır. Korsan radyoların yanında offshore radyolar, topluluk radyoları ve yerel radyolar azınlıkta kalanların seslerini duyurmayı sürdürmektedir. Aynı zamanda internet radyosu da gelişmeye devam etmekte ve üreticiler çevrimiçi ağlar yoluyla yeni dağıtım kanallarına erişmektedir. Bu bakımdan "birlikte değerlendirildiğinde topluluk radyosu/mikro radyo ve korsan radyolar alternatif

³⁰ Bkz. <http://www.commedia.org.uk/about/>

medya kavramını en iyi şekilde temsil etmektedirler” (Atton, 2004: 115). Gelinek noktada, “sistem yayın yapmak isteyen bütün radyolar için yeterli olmasa da, toplulukların antene çıkmaları analog bir zamandan sayısal bir geleceğe giden yolda önem taşımaktadır” (Coyer, 2007b: 25).

2.3 Alternatif Sinema, Video ve Televizyon

İnsanların aktif üreticiler olması çoğu alternatif medya eylemcisinin temel hedeflerinden birisi olagelmıştır. 1970’lerin sonunda videonun doğuşu, 1980 ve 1990’larda düşük maliyetli sayısal cihazların gelişmesi ve son on yıl boyunca sayısallaşmanın sonuçları, dünya çapında alternatif medya üreticilerinin gelişmesi ve bunların hacim, yaratıcılık ve potansiyel siyasal etkilerinin artması konusunda sıra dışı ve belirleyici bir katkı yapmıştır. Özellikle Avrupa örneği düşünüldüğünde “katılımcı medyanın tarihini ‘1930’lardaki işçi filmleri’ ile başlayan ve günümüzün ağ tabanlı projeleri ile sonuçlanan, aşamalı olarak katılımı arttıran, insanların bireysel ve grup olarak izleyiciden üreticiye dönüştükleri bir süreçte okumak mümkündür” (Macpherson, 1980; Fountain, 2007: 29). Fountain’e göre 1965’den 2000’lerin sonuna dek dikkate değer oranda alternatif film, video ve televizyon programı üretilmiştir. Bu çalışmalar;

(...) 1970 ve 80’lerdeki toplumsal video hareketi ile sol, feminist ve zenci sineması ve daha bireysel olarak temellenmiş, 1960’ların ortasında ortaya çıkan Londra Film Yapımcılarının öncü çalışmaları arasında yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda küreselleşme sorunlarına odaklanma ve radikal siyaset Indymedia, FreeSpeech, Democracy Now! ve One World gibi internet temelli örgütlenmeler tarafından temsil edilmiştir. Bu gibi örnekler, çok boyutlu, eşitsiz ve karmaşık bir tarihsel yapıyı yansıtmaktadır (Fountain, 2007: 29).

1970’lerin sonu düzen ve otoriteye karşı önemli ve devrimci toplumsal, siyasal kültürel ve kuramsal meydan okumaların ortaya çıktığı bir dönem olarak görülebilir. Bu dönemi hazırlayan dinamikler arasında 2. Dünya Savaşı sonrası

feminist hareket, siyahi siyasal eylemciliğinin doğuşu, gay ve lezbiyen hakları için hareketlerin coşkusu, Amerikan ve Vietnam savaşına muhalefet, 1968 başkaldırısıyla bütünleşen öğrenci hareketleri, Doğu Avrupa’da Stalinizme karşı Prag Baharıyla simgeleşen karşı çıkış, yeni sol siyasal akımı, kişisel ilişkilerin siyasallaşması sayılabilir. Fountain’e göre bu dönemde Avrupa’da alternatif filmler bu dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir:

Siyasal ve kültürel değişimle iç içe olan çoğu insan görece küçük ve eğitilmiş bir elit kesime mensupken toplumun daha geniş kesimleriyle bağlantı güçlü ve militan sendika eylemleri ve kültürel, sınıfsal, ırksal ve cinsel tutumlara karşı gençlik isyanları aracılığıyla kurulmuştur. 1960 ve 70’lerde alternatif film ve video üretimi bu etki ve tutumların bir karışımından yararlanmıştır (2007: 31).

Bu dönemde örneğin İngiltere’de film yapımcılarıyla toplumsal hareketler arasındaki bağlar dikkat çekicidir. “Michael Snow, Kenneth Anger ve Andy Warhol gibi Kuzey Amerikalı film yapımcılarını doğrudan etkileyen Londra Film Yapımcıları Kooperatifi, 1966’da ortaya çıkmış ve daha sonraki dönemler için resmi ve zaman zaman siyasal bir odak noktası olmuştur” (Rees, 1999). Bu konudaki diğer örnekler olan “The Amber Film Collective 1968’de Newcastle’da kurulmuş ve çalışmalarını işçi sınıfı yaşamı ve onun kültürünü anlamaya ve ifade etmeye adanmış” (Rowbotham ve Benyon, 2001: 159), “sol bir kolektif olan Cinema Action sendikal hareketlerin radikal unsurlarıyla yakından ilişkili olmuş” (Dickinson, 1999: 263), “sol bir grup olan the Berwick Street Collective militan içerikle ilgilenmiş” (Rowbotham ve Benyon, 2001: 147) ve bir üretim ve dağıtım grubu olan “Liberation Films anti Vietnam Savaşı hareketiyle ve kadınların özgürleşmesi hareketiyle yakından ilgilenmiştir” (Nigg ve Wade, 1980: 133).

Bu öncü girişimler çalışmalarının sınırlarını genişlettikçe, bu durum onları izleyenler için de cesaretlendirici olmuştur. İlerleyen yıllarda sadece Londra’da değil bütün İngiltere ve Avrupa’da da bezer girişimler görülmüştür. Bu genişleme 1970 ve

80'lerde bağımsız ve alternatif sinemacılığın karakterini oluşturmuş ve genç film yapımcıları yeni akımlar yaratmayı amaçlamışlardır. Bu dönemde alternatif film yapıcılığı sürekli olarak çeşitli kolektifler ve gruplarla etkileşim içinde gelişmiştir:

1960 ve 70'lerden başlayarak gelişen bu akımların ürettiği radikal içerikler yönetmen Ken Loach ve prodüktör Tony Garnett gibi ana akım televizyon kurumları bünyesinde çalışan ünlü örnekleri de etkilemiştir. Bu gibi isimler daha geniş izleyici kitlelerine ulaşarak ve daha büyük siyasal etkiler yaratarak televizyon program dağıtım sektörünü de bu ağlardan dışlanmış olan alternatif film yapımcıları için daha ulaşılabilir kılmışlardır (Fountain, 2007: 32).

1974'te alternatif film yapımcıları İngiltere'de Bağımsız Film Yapımcıları Birliği'ni (the Independent Film Makers' Association - IFA) oluşturmak üzere bir araya gelmiştir (Dickinson, 1999: 270). IFA özellikle ilk yıllarında sadece alternatif/bağımsız film yapıcılığı pratiklerini değil aynı zamanda kendilerini deneysel film hareketi ve sol dinamiklerin bir parçası olarak gören dağıtımcılar, sinemacılar, eleştirmenler ve eğitimcileri içermiştir.

IFA'nın ömrü görece kısa olsa da 1970 ve 80'lerde yerel yetkililerden ve belediyelerden, bölgesel sanat kurumlarından ve İngiliz Film Enstitüsü'nden yeni fonlar sağlamakta önemli roller oynamıştır. IFA, üretim, dağıtım, sunum ve eğitim işleri için muhalif alanları güçlendirmek, aynı zamanda ana akım medya eleştirisine destek vermek ve belki de paradoksal olarak ana akım sermayeyle savaşımayı amaçlamıştır (Fountain, 2007: 33-34).

1970'ler boyunca IFA yalnızca İngiliz video endüstrisinin yeniden yapılandırılmasını önermemiş, aynı zamanda yeni bir televizyon kanalının kurulması için yürütülen tartışmalara da etkin bir şekilde dâhil olmuştur. 1981'de Kanal 4'ün (Channel 4)³¹ kurulmasıyla IFA yeni kanal için yürütülen kampanyanın etkili bir parçası olmuş ve bağımsız alternatif sektör için finans kaynakları önemli ölçüde artmıştır. "Kanal 4, yayına başladığında bu alternatif sektörü IFA tarafından önerilen bağımsız kaynaklar yoluyla finanse etmeye karar vermese de, kanal bünyesinde bir bölüm ve fon oluşturmuştur" (Dickinson, 1999: 271). Bu, 1970'lerde ivme kazanan

³¹ Bkz. <http://www.channel4.com/about4/>

oldukça önemli bir başka hareketle paralel olmuştur, video yapımcıları yeni portapak³² (portapack) teknolojisini amatör yapımcıların üretim sürecine katılmasının ve kendi görüşlerini dile getirmelerinin bir aracı olarak görmüşlerdir.

Örneğin “Avrupa’da video yapımcılığının öncülerinden olan John Hopkins, video sanatının özellikle New York’taki gelişiminden ve Kanada’daki ‘Challenge for Change’ programlarından etkilenmiş ve 1969’da TVX grubunu kurmuştur. Hopkins, deneysel video ile ilgilenirken, vizyonu da kamusal erişim ve toplum olmuştur” (Rees, 1999: 88). 1970’lerin başında Hopkins’i izleyenlerin çoğu, topluluklar, genç işçiler ve bunların iskân sorunları, siyasal kampanyalar, topluluk sanatçıları gibi konularda çeşitli alternatif filmlerin yapımı konusunda aktif olmuş ve bu dönemde gelişen bir kültürel güç oluşturmuşlardır. Bu girişimler pek çok insana kendi seslerini duyurmak için motivasyon sağlamış ve 1970, 1980 ve 1990’lar boyunca “video erişim grupları” ortaya çıkmıştır. Bir tür deneysel atölye hareketi olarak tanımlanabilecek bu grupların etkinliği tartışılrsa da (Dickinson, 1999; Rees, 1999) bu gibi amatör girişimlerle önemli kazanımlar elde edildiği söylenebilir:

Daha önceden mevcut olmayan yerel alternatif ağlar geliştirilmiş, toplumla birlikte çalışan film ve video yapımcılarının birleşmesi sağlanarak profesyonel olmayanların sesleri duyurulabilmiş, bu hareket kadınlar, etnik azınlıklar ve gay/lezbiyenlerin filmlerinin yapılmasını sağlamış, yapımcılar televizyonda yer bulma ve seslerini duyurma imkânı sağlamış, kalite bakımından istikrarlı olmasa da önemli miktarda program ve film yapılmıştır (Fountain, 2007: 36).

Bu dönemde, aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinde de alternatif ve radikal film pratiklerinin yaygınlaştığı görülmektedir. Zira bu yıllar teknolojide ilerlemelerin yaşanmasına sahne olmuştur, özellikle videonun düşük maliyetli bir üretim ve

³² 20. yüzyıl sinema sektörü için bir altın çağ olarak tanımlanabilir. Ancak televizyonun icadı ile film yapım şirketleri ciddi bir kayıp yaşamışlardır. Bu kayıpta 1967 yılında Sony tarafından üretilen ilk taşınabilir video kaydedici “portapak” kamerasının önemi büyüktür. Zira portapak kamerası ile analog görüntü kaydı ve kimyasal film işleme süreci yerini sayısal veri işlemeye bırakmıştır. Bu gelişme görüntü kaydında ve sunumunda büyük bir hız doğurmuştur. Bkz. http://www.internetvideomag.com/Articles-2006/112706_historyofcamcorders.htm

dağıtım aracı olarak hızlı yayılması üretim sürecine binlerce insanın aktif olarak katılmasını mümkün kılmıştır. Nitekim Clemencia Rodriguez (2001) ve DeeDee Halleck (2002), Latin Amerika’da ve dünyanın değişik yerlerinde, 1970, 1980 ve 1990’lar boyunca genellikle zorlu mali koşullarda ortaya çıkan çok sayıda “katılımcı” -ya da Rodriguez’in kavramsallaştırmasıyla “yurttaş”- medya projesini tanımlamış ve çözümlenmişlerdir.

1970 ve 80’lerde Latin Amerika Yeni Sineması olarak bilinen akım doğrultusunda çok sayıda ve çeşitli film ve belgeseller çekilmiştir. Bunlar, ulusal ve küresel etkiye sahip radikal bir anti-emperyalist hareketin parçaları olmuşlardır. Aynı dönem boyunca Fransızca konuşulan başlıca Afrika ülkelerinde siyasal açıdan benzer pek çok uzun metrajlı film çekilmiştir (Fountain, 2007: 37-38).

Çoğu atölye ve bağımsız yapımcı, kadın ve emek hareketinde yer alan kuruluşların yanı sıra eşcinsel ve siyahi etnik gruplarla yakın ilişkiler geliştirmiş ve bu durum üretim ve dağıtımda önemli bir dönem yaratmıştır. Bunun en bilinen örneklerinden birisi “Ulusal Maden Sendikası ile birlikte hareket eden bir grup film üretim topluluğu ve atölye tarafından hazırlanan ‘madenciler için kampanya kasetleridir’. Bu çalışma sadece siyasal hedefleri olan film yapımcılarını değil aynı zamanda sendikacılar ve bizzat madencilerin kendileriyle işbirliği yapan sanatçıları da içermiştir” (Elwes 2005: 118).

Video ve film yapımcılığı alanında 1960, 1970 ve 1980’ler boyunca etkili olan ilerici siyasal hareketler ve fikirler 1990’ların sonuna doğru ortadan kaybolmuş ya da zayıflamıştır. Ancak tüm zorluklara rağmen geniş bir alternatif harekete dâhil olan pek çok önemli film yapımcısı sektörde kalmış ve varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1970 ve 1980’lerde video atölyelerinde ortaya çıkan katılımcı medya projeleri artık belirli ağlar üzerinde yer almaya başlamış ve finans kaynaklarını film ve televizyon alanının dışında da aramaya başlamışlardır. Örneğin, “kendisini kökleri video

atölyelerine dayanan katılımcı medya pratiklerine adanmış bir organizasyon olan ‘Hi8us Projesi’, bir süre için yenilikçi televizyon programları üretmiş ve günümüzde tüm Avrupa ölçeğinde ulusal fonlarla desteklenmiştir” (Fountain, 2007: 39-40).

Bununla birlikte bu dönemde de radikal medya projeleri küresel siyasal eylemciliğe bağlı olmayı sürdürmüş ve bu doğrultuda karşı-enformasyonun yayılmasında dikkate değer bir etki yapmıştır. Bu girişimlerin en bilinenlerinden biri olan Undercurrents³³, radikal bir medya projesi olarak 1993 yılında eylemci gruplara destek sağlamak amacıyla kurulmuş ve geçtiğimiz on yılda alternatif bir haber videosu üretim ve dağıtım sistemi oluşturmuştur. Undercurrents daha sonra kendi web sitesi üzerinden işleyen çok daha gelişmiş bir dağıtım sistemi oluşturmuştur ve çok sayıda radikal video içeriği ile radikal medya gruplarını bir ağda toplamak üzere bir dizi çevrimiçi eylemi dünyaya sunmuştur. Aynı şekilde, bir başka radikal girişim olan One World³⁴, insan hakları konusunda farkındalık yaratmaya çalışan ve yoksullukla mücadele eden 1600’den fazla kuruluşun haberleri ve görüşleri bir araya getirmek amacıyla 1990’larda çevrimiçi bir proje olarak ortaya çıkmış ve aktif eylemci grupları aracılığıyla dünya geneline yayılmıştır.

Öte yandan, alternatif sinema ve video kadar televizyon da doğası gereği, yerleşik siyaset ve medya manzarasına bir yanıt oluşturmuştur.³⁵ Televizyonun geçmişi de, “insanların ve medya pratiklerinin tek bir alternatif medya tanımı altında bir araya getirilemeyecekleri oldukça geniş bir çeşitliliğe işaret etmektedir”

³³ Bkz. <http://www.undercurrents.org/history/index-htm>

³⁴ Bkz. <http://www.oneworld.net>

³⁵ Yapılan ilk televizyon yayını, 1927 yılında ABD’de New York ile Washington arasında gerçekleştirilmiştir. İlk deneme istasyonları 1928 yılında kurulmuş, aynı yıl ilk tiyatro yayını TV aracılığıyla yapılmıştır. 1937 yılında ABD’de deneme yayını yapan istasyonların sayısı 17’ye ulaşmıştır. 1 Temmuz 1941’de TV yayınlarının standartlaştırılmış araçlar kullanılarak izlenebilmesi ön koşuluyla Milwaukee Journal Gazetesi’ne özel TV istasyonu kurma izni verilmiştir. İngiltere’de ilk televizyon istasyonunun hizmete girmesi ise Londra’da 1934 yılında olmuştur. Özel sektör yayınları ise 1954 yılında başlamıştır (Aziz, 1976: 10).

(Fountain, 2007: 30). Televizyon kuruluşları, alternatif medya üreticileri ve eylemciler tarafından genellikle devletin ve ticari kurumların siyasal olarak tutucu uzantıları olarak algılanmakta ve bu nedenle değişime ihtiyaç duyan yapılar olarak kendilerine karşı çıkılmaktadır. Yine de, “dünyanın çeşitli yerlerinde alternatif medyanın tam kalplerinde yer aldığı televizyon girişimleri olmuştur” (Dowmunt, 1993: 104). Bu girişimlerin başında gelen,

Çağdaş topluluk televizyonu hareketleri, çeşitli belgesel sinema geleneklerinden, film ve diğer medyalardan toplumsal bir etki yaratmak ve topluluk gelişimi sağlamak gibi amaçlarla faydalanmıştır. Bu hareketlerin ilk temsilcisi olarak Kanada Ulusal Sinema Kurulu'nun (NFB) desteklediği, televizyonda üretimin demokratikleştirilmesi projesi kapsamında hayata geçirilen “Fogo Süreci” gösterilebilir. 1967 yılında NFB deneysel yayın televizyon dizilerinin bir parçası olarak “Challenge for Change: The Fogo Island Project”³⁶ adlı proje televizyonun konu aldığı özneleri sistematik bir biçimde üretim sürecine dâhil etmeyi amaçlamıştır (Williamson, 1991'den aktaran Köksalan, 2010: 120).

Topluluk eylem yayıncılığı akımı, daha sonra ilk olarak 1972 yılında ABD'de kurulan DCTV (Downtown Community Television Center) gibi örneklerle dünyaya yayılmış ve hem bağımsız üretim süreçlerini desteklemiş hem de özellikle kamu erişim kanallarını kullanan topluluk televizyonlarını yönlendiren bir motivasyon yaratmıştır (Howley, 2005: 137). Buna karşılık dünya ölçeğinde ana akım televizyon, ister devlet kontrolünde kamu hizmeti görsün, isterse de özel sermayenin mülkiyetinde olsun tutucu olma eğilimindedir ve tarihsel olarak, biçimsel açıdan deneysel ve siyasal olarak alternatif olan girişimlere çok az imkân vermiştir. Bununla birlikte bu kurala uymayan istisnalar her zaman var olmuştur. Ülkeler arasında oldukça değişen Avrupa kamu hizmeti yayıncılığı, çeşitli alternatif medya biçimlerine alan sağlamıştır. Bu yayıncılar, örneğin İskandinavya, Fransa, Almanya

³⁶ “Challenge for Change: The Fogo Island Project” çerçevesinde projenin yapımcısı Colin Low, sanayileşen balıkçılık sektörünün yaşam koşullarını tehdit ettiği Fogo adası sakinlerini hikaye fikirleri oluşturmaya, görüntüler üzerinde yorum yapmaya ve editöryal kararlara katılmaya teşvik etmiştir.

ve İngiltere’de, radikal veya alternatif bir içeriğe sahip belgeselleri hazırlamış ve yayınlamışlardır. Fransa’da 1980’lerin ortasında yeni bir kültürel kanal La Sept, sonradan bir Fransız alman kanalı olan ARTE, Channel 4’ün benzeridir ve radikal siyasal, toplumsal ve kültürel görüşler için alan sağlamış ve üçüncü dünyanın sorunlarına ilişkin film ve belgeselleri Channel 4, ZDF ve WDR ile birlikte finanse etmiştir. ARTE Avrupa’da ve dünyanın diğer yerindeki ana akım olmayan belgesel yapımcıları için öncü rol oynamıştır.³⁷

Daha özerk bir televizyon dağıtım şebekesi yaratmak için ana akım ağlara dâhil olmayı aşma girişimi, çoğu grubun üretim için gerekli donanıma sahip olduğu ancak dağıtım ağlarına çok az erişim imkânı bulduğu 1980 ve 1990’lar boyunca, dünyanın çeşitli yerlerindeki medya eylemcilerinin temel kaygısı olmuştur. Rodriguez (2001: 25-64), dünyanın çeşitli yerlerinden bu gibi girişimlerin çok sayıda ve çok farklı türlerde örneklerini değerlendirmiştir.

Dünyanın çoğu bölgesinde yerli halkların son yarım yüzyıl boyunca süren mücadelelerine, kendi medya kurumlarını yaratmak için gösterdikleri büyük çabalar da eşlik etmiştir. Avustralya, Kanada, Meksika, Brezilya, ABD, Yeni Zelanda ve Şili gibi yerlerdeki yerli halklar, sıklıkla dil ve kimlik sorunlarına dayanarak, bazen kendi imkânlarıyla var olarak, ancak uzun süreli programları olmaksızın ve bazen istikrarsız sonuçlar alarak televizyon yayınlarının türlü biçimlerini gerçekleştirmişlerdir (Rodriguez, 2001: 27).

Örneğin Maori Televizyonu³⁸ Yeni Zelanda’da 2003 yılında, yerel televizyon hizmetlerinin kendi siyasal gündemi etrafındaki konuların gündeme getirilmesi doğrultusundaki genel hedefine rağmen “kamu hizmeti amacıyla ve öncelikle Maori dilinde yayın yapma hedefiyle faaliyete başlamıştır. 1980’lerdeki Aborjin Televizyonu hakkında yapılan araştırmalar da finans kaynakları açısından dışarı

³⁷ Bkz. <http://www.arte.tv/fr/70.html>

³⁸ Bkz. <http://www.maoritelevision.com>

bağlıyken içerik üzerindeki kontrol kurmanın güçlüklerini ortaya koymuş ve topluluk içinden sağlanacak özerkliğin önemine dikkat çekmiştir” (Dowmunt, 1993: 106).

ABD’de ise özel sermaye, televizyon alanında hâkim olmuş ve kamu yayın sistemi belirli bazı şirketlere devredilmiştir, örneğin “New York’da Channel 13, Boston’da WGBH kanalları zaman zaman alternatif çalışmaların çeşitli türlerine daha açık olmuşlardır. Yine de, siyasal ve estetik olarak radikal içerik üretenler tarihsel olarak da alternatif üretim ve dağıtım araçlarını aramışlardır” (Halleck, 2002: 263).

ABD’de kamu yayın sistemi adına belki de en anlamlı ve geniş boyutlu örnek, yüzlerce yerel kablo kanalı aracılığıyla ülke sathında, çeşitli gruplara zorunlu olarak yayın zamanı ve program üretim imkânı veren ulusal kamu erişimi televizyon sisteminin kurulmasıdır. ABD’de kamusal yayıncılık PBS (Public Broadcasting Service) ekseninde değerlendirilebilir. PBS (Public Broadcasting Service), ABD’de 1969 yılında kurulmuş olan ve kâr amacı gütmeyen bir yayıncılık ağıdır. PBS’in kuruluş süreci ABD’de 1967 yılında kabul edilen Kamusal Yayıncılık Yasası sonrası başlamıştır. Bu yasa ile öncelikle Kamu Yayıncılık Kurumu (Corporation for Public Broadcasting)³⁹ kurulmuş, bu kurumu PBS ve Ulusal Kamu Radyosu’nun (National Public Radio - NPR) kuruluşu izlemiştir. PBS’in kuruluş sürecinde federal hükümet, Kamusal Yayıncılık Yasası uyarınca reklam gelirlerine dayanmayan kamusal bir yayıncılık sistemine bütçe ayırmayı kabul etmiştir. “Kamu televizyonunun yapısı, farklılıkların, karşıt düşüncelerin ve tartışmaların altını çizerek kamusal yaşamı canlandırmak; çeşitli farklı görüşleri dile getirmek ve ticari televizyona karşı bir alternatif olarak hizmet vermek üzere Kamusal Yayıncılık Yasası ile tasarlanmıştır”

³⁹ Bkz. <http://www.cpb.org/>

(Hoynes, 2003: 119). PBS bünyesinde ticari olmayan, eğitsel yayın yapan 353 kanal bulunmaktadır. Bu kanalların 84'ü topluluk kanalı, 52'si üniversite kanalı, 20'si resmi kanal ve 5 tanesi de yerel eğitim ve belediye kuruluşlarınca işletilen kanallardır. PBS, üyesi olan kanallara ürettiği kültür ve eğitim programlarını dağıtmaktadır. PBS, devletten mali destek alsa da, gerek haber gerekse eleştiri olarak bağımsız bir kanal olup birçok ticari kanaldan daha tarafsız haber yayıncılığı yaptığı bilinmektedir. “Nielsen Npower tarafından yapılan araştırmaya göre, ABD’de TV bulunan hanelerin % 91’inde PBS izlenmektedir.”⁴⁰

Halleck’in kamusal yayın sisteminin güçlü ve zayıf yönlerine dair değerlendirmesi, bu açık erişimli kanalların tek başlarına alternatif ya da radikal çalışmaları için uygun alanlar olmadıkları ancak bununla birlikte radikal görüş ve fikirlerin ifade edilebildiği kamusal alanlar oluşturdukları yönündedir (Halleck, 2002: 97-109). Ülke sathındaki yüzlerce kablolu kanalla işbirliği yaparak kurduğu erişim noktaları aracılığıyla bağımsız bir ulusal uydu yayını gerçekleştirebilen New York merkezli Deep Dish TV (Downing, 1995b: 189) de bunun için uygun bir örnek oluşturmaktadır. Deep Dish TV kendisini, “yerel prodüktör ve programcıları, bağımsız video üreticilerini, eylemcileri ve ilerici bir televizyon ağı fikrini destekleyen bireyleri birbirine bağlayan ilk ulusal uydu ağı” olarak tanımlamıştır.⁴¹

Deep Dish TV, Amerika’da uydu üzerinden dağıtımı yapılan ilk kamu erişimli televizyon ağıdır. Deep Dish TV, 1986’dan beri yüzlerce alternatif medya üreticisinin ulusal ve uluslararası konuları ilerici bir perspektiften ele almasına imkan tanıyan belgesel diziler ve düşük bütçeli programlar üretmektedir. Deep Dish TV, yüzlerce bireysel erişim kanalı için program sağlamanın ve düşük maliyetli yapımlar

⁴⁰ Söz konusu araştırmayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.pbs.org/about/background/>

⁴¹ Bkz. <http://www.deepdishtv.org>

için uydu yayını kullanımının mümkün olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, Arjantin'den Barricada TV⁴², Meksika'dan COR-TV⁴³ gibi alternatif televizyon kanalları da izleyicilerini üretim sürecine katarak ve düşük bütçeli, amatör yapımlara yer vererek alternatif sesleri dünyaya duyurmayı sürdürmektedirler.

Sonuç olarak, alternatif, radikal, deneysel veya yurttaş medyası hakkında uygun tanımlamayı bulmak konusundaki muğlaklık, yukarıda tarihsel gelişimine değinilen televizyon örneği içindeki alternatif yayıncılık girişimleri için de geçerli olmakla birlikte, bu alanda farklı seslerin giderek artması büyük yayıncıların merkezi konumunu sarsmayı sürdürmektedir:

İzleyiciler görsel işitsel içerikleri çeşitli platformlar üzerinden giderek artan oranda izleyebildikçe ve farklı kurumlar gittikçe -kasetler, filmler, e-defterler, bloglar ve video bloglar gibi- farklı türdeki indirilebilir ve anında izlenebilir programları sundukça, büyük yayıncıların merkezi baskınlığı geleneksel durağan tarifeli programcılığı kaçınılmaz şekilde değişmiştir. Democracy Now!, Our Media, One World, Indymedia, Deep Dish, Witness ve Undercurrents gibi kuruluşların hepsi alternatif televizyon olarak adlandırılabilir yapılar önermekte ve daha ileri teknolojik gelişmelerle birlikte yüzlerce benzeri eylem dünya çapındaki dağıtım ağlarında yer alan kullanıcı ve izleyicilere sunulmaktadır (Fountain, 2007: 46).

2.4 Karşı Kültürün Taşıyıcısı Olarak Fanzinler

Fanzin terimi, özellikle 1930'larda doğan ve 1970'lerde tam olarak yaygınlık kazanan, genellikle bir kişi tarafından yazılan, basılan ve dağıtılan amatör yayınları anlatmak üzere kullanılmaktadır. Fanzin kelimesi fan-zine'in (fan magazine - hayran dergisi) kısaltılmış halidir, bir diğer isimlendirme de "fantasy magazine" (hayal dergisi) şeklinde yapılmıştır. Fanzinler sürekli ve düzenli yayımlanma amacı olmaksızın çıkan, yazarının hayal gücünü yansıtan, genellikle satış/kâr amacı taşımayan, dergi ile broşür arası bir tür amatör basılı medyadır. Her türlü materyal

⁴² Bkz. <http://www.barricadatv.org/>

⁴³ Bkz. <http://cortv.com.mx/site/>

kullanılarak oluşturulabilen fanzinler tek sayfalık olabileceği gibi birbirine zımbalanmış, iğnelenmiş çok sayıda sayfadan da oluşabilmektedir. Fanzinler geleneksel olarak el yazısı, daktilo, kolaj, çizim, fotokopi gibi farklı yollarla çoğaltılabilmektedir. Fanzinler genellikle müzik, spor, siyaset, edebiyat, sanat, sinema, bilim kurgu ya da çeşitli kültürel faaliyetler gibi belirli ilgi alanlarına yönelik olarak yayımlanmıştır. Ancak bu durum fanzinlerin sadece tüketim alanına yönelik özel ilgi/hobi gruplarına hitap eden sınırlı yayınlar olduğu anlamına gelmemektedir. Zira Atton'a göre, kültürel çalışmalar araştırmacıları, fanzin yazarlarının, -içinde buldukları toplulukların bünyesinde bir birliktelik kuran ve bu birlikteliği ayakta tutan eylemleri dolayısıyla- alternatif bir sosyal topluluk meydana getiren kültürel üreticiler olduğunu söylemektedirler (Atton, 2011a: 565). Fanzinler örneğinde, genel olarak diğer tüm gruplara/topluluklara yönelik benzer bir etkinin de var olduğu görülmektedir. Çünkü çoğu zaman, fanzin yazarları bu yayınları aracılığıyla kendi kültürel çevrelerindeki hayat deneyimlerini ürettikleri içeriklere yansıtmakta ve bunu içinde oldukları gruplarla/hareketlerle paylaşmaktadırlar. Bu bakımdan fanzin kültürünün özünde, bireysel ifadenin alternatif yollardan dışa vurumunun ve bir topluluk inşası amacının yattığı söylenebilir. Genellikle sisteme karşı bir başkaldırı olarak nitelenebilecek olan fanzinlerin varoluş nedeni yadsıma, reddetme talebi ve çağrısıdır. Öktem, fanzinlerin popüler kültür karşıtı ürünler olduğunun altını çizmektedir:

Kapitalizmin giderek yalnızlığa sürüklediği bireylerin seslerini duyurabilmek, daha önemlisi, bu sesleri paylaşabilmek için oluşturdukları başkaldırı yöntemi de diyebiliriz fanzin için. Kısacası popüler kültür ürünlerinin tam karşıtıdır fanzinler. Geleneksel aile yapısıyla, eğitim sistemiyle, apolitikleştirme çabalarıyla, devletin resmi ve gayri resmi güçleriyle dar bir alana sıkıştırılarak tüm çıkış noktaları kapatılan, bir anlamda da kendi içinde boğulmaya terk edilen gençler, fanzin çıkartarak hayata ve hayatını baskı altına alan kurumlara duyduğu tepkiyi öfkeye dönüştürmüştür (Öktem, 2006: 12).

Sonuçta fanzinler yazarın hayalini yansıtan herhangi bir öznelliğe hitap edebilir. Bireysel fanzinler bazen de büyük kentlerdeki bazen kırsalda-kendini yalnız, izole ve marjinal hisseden bireylerin ürünleridir. Genellikle fanzinler, yazarlarının dünyayla olan ilişkisi üzerinde durmuşlardır, bu bakımdan fanzinlerin başarısı - alternatif medyanın genelinde de olduğu gibi- tirajla ölçülmemiştir. Pek çok fanzinin küçük dağıtım ölçeği, basım sıklığının seyrek olması ve uzun sürmeyen yayın hayatı, onlar için editöryal standartlar ve konu başlıkları belirlemeyi güçleştirmektedir. Bu bakımdan fanzinleri çeşitli konulara göre sınıflandırmak ve kesin sınırlarla tanımlamak oldukça zordur. Böyle bir sınıflandırma denemesi yapan Duncombe, fanzinlerin oldukça geniş bir konu dağılımı olduğunu ortaya koymuştur; buna göre fanzinler siyaset, gündelik hayat, kişisel konular (perzines-personal zines), karşı kültür, müzik, cinsellik/cinsel pratikler ve iş hayatı gibi birbirinden çok farklı konularda olabilmektedir (1997: 107). Duncombe gibi fanzinleri ve fanzinlerle ilişkili kuramsal yaklaşımları tartışan araştırmacılara göre, fanzinleri ana akım geleneksel medyaya bir destek ya da karşı çıkış olarak konumlandırmak mümkündür. Fanzinleri ana akıma karşı direnme ya da eklemlenme açısından konumlandıran yaklaşımlar, fanzinlerin değişken ve kişisel hayal dünyasını yansıtan yapılarını ortaya koymuştur (1997: 108). Clemencia Rodriguez'in "yurttaş medyası" (2003: 190) kavramsallaştırmasına benzer şekilde, fanzin yazarları yayınlarının geniş izleyici-dinleyici kitlesine hitap etmesi yerine, kendilerinin anlaşılması açısından önemine ağırlık vermişlerdir. Buna rağmen, fanzin ağları, fanzin yazarları ve okuyucuları arasındaki yatay iletişim alanında ortaya çıkmış ve yarattıkları topluluk bilinci açısından fanzinin içeriği kadar öneme sahip olmuştur.

Fanzinlerin ilk örneklerinin 1920'lerin sonunda ortaya çıktığı kabul edilmekle birlikte, bilinen ilk modern fanzin örneği ABD'de Raymond Arthur Palmer tarafından 1930 yılında yayımlanan "The Comet"⁴⁴ olmuştur. Bu fanzin, Science Correspondence Club adlı bir topluluğun üyelerince çıkarılmış ve içeriği bilim kurguyla ilgili konulardan oluşmuştur. Bu grubun üyeleri önce "Amazing Stories" dergisine mektuplar gönderip, sonra da kendi aralarında yazmaya başlamışlar ve bir adım daha atarak kendi yayınlarını üretmek yoluyla üretici ve tüketici arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmışlardır" (Duncombe 1997: 108).

The Comet'in ardından bilim kurgu konusu uzun yıllar fanzin yayınlarında egemen olmuş ve daha sonra farklı ilgi alanlarını paylaşan topluluklar da kendi yayınlarını çıkarmaya başlamışlardır. Bunların ilk örneklerini oluşturan müzik fanzinleri, Punk müzik türünün ve kültürünün yükselişe geçmesinin sonucu olarak 1970'li yılların ortasında tanınmaya başlamıştır. Punk kültürü, geleneksel müzik akımlarına karşı bir hareket ve isyan olarak ortaya çıkmıştır. Punk, daha sonra bir kültür ve ideoloji olarak genişlemiş ve kendi giyim tarzı, felsefesi, edebiyatı, dansları ve görselliği ile muhalif bir alt kültür oluşturmuştur. Fanzinler de o dönemde ana akım medyanın oldukça az yer verdiği yeni bir müzik ve yaşam tarzı olan Punk akımını tanıtmak için kullanılmışlardır. "Desteklediği müzik tarzına benzer şekilde, punk fanzinlerinin temel ilgi alanı 'mevcut kodların yok edilmesi ve yenilerinin oluşturulmasıdır'" (Hebdige, 1979'dan aktaran Atton 2002a: 57). 1975 yılında bu konudaki bilinen ilk fanzin olan "Punk" ABD'de Legs McNeil ve arkadaşlarınca yayımlanmıştır. Punk adlı fanzin, New York müzik ve sanat camiasından haberleri aktarmıştır. 1976'da bir diğer tanınmış punk fanzini olan "Sniffin Glue" İngiltere'de

⁴⁴ The Comet, daha sonraları Cosmology adını almıştır.

Mark Perry tarafından yayımlanmıştır. Punk, kaliteli basım ve çekici karikatür kitabı dizaynı ile yayın yaparken, Sniffin Glue baştan savma elle çoğaltılmış, daktiloda yamuk yazılmış röportajlarla ve koyu renkli çoğaltılmış fotoğraflarla yayın hayatına başlamıştır. 1977 yılında San Fransisco’da bir yurttaş radyosu olan KPFA’da yayımlanan bir yeraltı punk rock müzik programından doğan ve uzun süre boyunca yayımlanan bir fanzin olan “Maximum Rock & Roll” ise tüm zamanların en etkin punk müzik fanzinlerinden olmuştur.

Atton’ın belirttiği gibi “bugün gördüğümüz kişisel yayıncılık devrimi 1976’da Punk’ın gelişiyile olmuştur” (1996: 23). Punk kültürüne göre, içinde yeterli coşkuyu barındıran herkes “profesyonelliği” ve eğitimi göz ardı ederek bireysel bir etki yaratabilir. Bu anlayış, herkesin bir araya gelerek bir müzik grubu kurması gibi, bir yayının üretimi için en gerekli şeyin de bu coşku olduğu fikri üzerine temellenmiştir. Bu hareketin mantığı, kişisel yayıncılar için de kullanışlı olmuştur; fotokopi makineleri, bir kez üretilen bir yayının önemli sayıda izleyici için yeniden üretilmesini ve dağıtımını ucuz bir maliyetle ve kolayca mümkün kıldığı için elverişli olmuştur. Bu nedenden dolayı bu etkenler “fanzin üretmek için heves ve imkân” yaratmış, bu da kişisel yayıncılık üzerinde etkili olmuştur (Haynes 1995: 40).

Fanzinlerin daha sonraki dönemlerde yaygın olarak kullanımı bu dönemdeki İngiliz punk fanzinlerinin toplumda yerleşik kültüre başkaldıran ruhundan etkilenmiştir. Haynes, o dönemdeki “İngiliz fanzinlerinin dilbilimsel ve üretim şekillerinin işçi sınıfının dilini -kes yapıştır ve DIY (do it yourself - kendi başına yap) tekniği yoluyla- genel olarak tüm dünyaya, özellikle de ABD’ye yaydığı” belirtmektedir (1995: 41). Bu nedenle İngiliz punk akımının içinde yer alan kişisel yayıncılar fanzin türünün öncüsü olarak görülmüşler ve yarattıkları etki sadece

müzik fanzinleri olmanın ötesine geçmiştir. Örneğin Rowe, “punk’ın bağımsız müzik kültüründen miras kalan meydan okumayı ana akım spor medyasına başkaldırırken kullanan enformel spor yayınları” hakkındaki araştırmasıyla punk’ın mücadeleci ve meydan okuyan yanına atıf yapmaktadır (1995: 145). Rowe, böylelikle kişisel punk yayıncıları ve onların inançlarıyla, yıllar sonra farklı konularda kendi fanzinlerini yayınlayan girişimcilerin toplumda temsil edilmeyen görüşleri arasında bağlantı kurmakta ve dışlanmış olan bu gibi seslerin duyurulması için punk ruhuyla yayına başlayan fanzinlerin bir ifade kanalı olabildiğine dikkat çekmektedir.

Atton’a göre de 1980’lerdeki alt kültürel “futbol fanzinleri” punk fanzinleriyle aynı idealden ve muhalif duruştan beslenmiştir. Hatta İngiltere’de bulunan Leeds United futbol kulübünün ırkçılık karşıtı fanzini “Marching Altogether” örneğindeki gibi, 1980’lerdeki punk fanzinlerinin siyasal olarak aktif olan bazı editörleri futbol fanzinlerine de editörlük yapmışlardır (Atton, 2002a: 57).

Haynes’e göre, “Ripped & Torn”, “Sniffin Glue” ve “Thrills” gibi orijinal punk fanzinleri “punk’ın anarşik yeraltı tarzına türdeş olan grafik ve metinler üretmişlerdir” (1995: 40). Bununla birlikte, fanzinlerin yayın tarzı ve ifade şekli giderek üzerinde temellendikleri orijinal punk geleneğini sürdürmemiştir. Böylece bu fanzinler, yeterince istekli olan amatör girişimcilerin kişisel denemeler yaparak neler ortaya koyabileceğine dair uygulamalı örnekler oluşturmaları bakımından sonraki dönemlerde farklı alanlarda ortaya çıkan çoğu fanzin için ilham kaynağı olmuşlardır. Bu bakımdan daha sonra ortaya çıkan fanzinler, farklı müzik türlerini ve hatta müzikle ilgisiz konuları da kapsamıştır. Herhangi bir konuyla ilgili söyleyecek sözü olan insanlar, fanzinlerin bu hızlı yayılma ve gelişim süreci sonrasında kendi bireysel fanzinlerini yayımlayabilmiş ve böylelikle ana akım medya tarafından görmezden

gelinen konular ve toplum kesimlerinin yaşam tarzları ile alt kültürler hakkında enformasyon üretmeyi başarmışlardır.

Nitekim “Queercore”⁴⁵ ve “Riot Grrrl”⁴⁶ gibi hareketlerin fanzinleri 1980’lerin sonu ve 1990’lı yıllarda LGBTT (lezbiyen, gay, biseksüel, travesti, transseksüel) ve feminist aktivistlerin gelişim ve kurumsallaşma aşamasında da önemli roller oynamışlardır. Örneğin 1985 yılında yayımlanmaya başlayan “J.D.s” adlı fanzin, daha sonra gelen “Homocore”, “Holy Titclamps”, “Outpunk” ve “Chainsaw” gibi LGBTT müzik kültürünü yansıtan yeni fanzinleri teşvik etmiştir. Tüm bu yayınlar kişisel yayıncılığın gelişiminde önemli yere sahip olmuşlardır, çünkü temsil ettikleri müzik akımları bu yayınlar aracılığıyla dünya ölçeğinde yayılma imkânı bulmuştur.

1982 yılında Mike Gunderloy tarafından kurulan “Factsheet Five”, 1980’lerin ortasından 1990’lı yılların sonuna kadar fanzin üreticileri ve yayıncıları arasında çok çeşitli ilgi alanlarına yönelik geniş bir ağ oluşturmuştur. Bu geniş kapsamla yaygınlaşan fanzin alanı 1990’ların ortasında ana akımın çok az dikkatini çekmiş, buna karşılık “Answer Me!”, “Rollerderby”, “Pills a Go-Go”, “Crank”, “Craphound”

⁴⁵ Queercore hareketi, 1980’lerin ortalarında punk kültürü içerisinde ortaya çıkan bir müzik türü ve daha önemlisi bir yaşam tarzıdır. Bu kültürel hareketi ana akım gay/lezbiyen hareketinden ayıran temel unsur; kendilerini topluma kabul ettirmek gibi bir çabalarının olmayışdır. Aksine Queercore, uzlaşmaz bir noktadan genel toplum ahlakına dil çıkarmaktadır.

Kendilerini DIY teması içerisinde tanımlayan Queercore; homoseksüel yaşam tarzını, haklarını, hislerini, ihtiyaçlarını yalnızca müzik ve şarkı sözleriyle değil, yazı, film ve fanzin gibi birçok alt kültür argümanlarıyla da ifade etmeye çalışır.

G.B. Jones ve Bruce LaBruce tarafından ilk sayısı 1985 yılında basılan “J.D.s”, Queercore hareketinin kendine ifade alanı açtığı ilk fanzin olarak kabul edilir. Bu kültürel hareket fanzinin ilk sayılarında editörler tarafından homocore olarak adlandırılrsa da, daha sonraları hem düşünce biçimlerini hem de ana akım GL hareketinden farklılıklarını ifade etmek için bunun yerine queer (tuhaf, acayip) ifadesini benimsemişlerdir. Bkz. <http://www.noizine.net/forum/viewtopic.php?f=12&t=454>

⁴⁶ Riot Grrrl, 1990’larda oldukça etkin olan ve halen alternatif kültürler üzerinde etkisini sürdüren bir punk-feminist harekettir. 1990’ların başında ABD’de özellikle müzik piyasasında var olan erkek egemenliğini kırmak ve kadın müzik gruplarının birbirini desteklemesi için bir ortam oluşturmak amacıyla kadın müzisyenler tarafından başlatılmıştır. Hareketin etkinlikleri arasında yer alan çeşitli çalışma atölyelerinin sonunda birçok fanzin çıkarılmıştır. Bu fanzinler arasında hareketle aynı adı taşıyan Riot Grrrl de vardır. Bkz. http://zinewiki.com/Riot_Grrrl

ve “Pagan’s Head” gibi fanzinler, fanzin yayıncılığı aracılığıyla Amerika ve Avrupa’da gençlik alt kültürünün önemli temsilcileri olmayı başarmışlardır (Rowe, 1997).

1980’lerin ortalarında fanzin yayıncılığı açısından önemli bir gelişme olmuştur. 1984 yılında Apple’ın Macintosh bilgisayarları piyasaya sürmesi masaüstü yayıncılık açısından bir devrim yaratmıştır. Kişisel bilgisayarların gelişmesi ve yaygınlaşması fanzinlerin de biçim olarak değişmesini ve yeni medyadan yararlanması bakımından yeni olanaklara kavuşmasını sağlamıştır. Fanzinler, bu olanaklarla birlikte büyük oranda çevrimiçi belgelere dönüşmüşlerdir. Fanzinlerin büründüğü bu yeni biçim de “e-zine” (electronic magazine) adını almıştır. Bununla birlikte internetin yaygınlaşması fanzinler için görece bir gerileme yaşanmasına neden olmuştur. Fanzinler 1990’lı yıllarla birlikte internete taşınınca, “sadece teknolojiye erişimleri olmayan okuyucularını kaybetmekle kalmamışlar, ayrıca fanzinin dokunulabilir ve taşınabilir basılı versiyonunu tercih eden okuyucularından da olmuşlardır” (Atton, 2011a: 567). Hatta yayımına internet üzerinden devam eden çoğu e-zine basılı olarak yayın yapmaya geri dönmüştür. Yine de fanzinler elektronik dergiler olarak internet ortamında varlıklarını sürdürmeyi başarmış ve Usenet⁴⁷ ağı üzerinden erişilen “alt.zines” yıllar içinde zayıflamakla birlikte çok sayıda e-zine yayıncısını bir ağ üzerinde toplayabilmiştir.

Çoğu e-zine yayıncısı günümüzde çeşitli sosyal ağlar üzerinde örgütlenmekte ve yayıncılık faaliyetlerini sürdürmektedirler. İnternet ve sosyal ağların gelişiminin fanzin geleneğini yok olma noktasına getirdiği yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, fanzinler günümüzde giderek radikal bir kimliğe bürünerek yeraltı edebiyatı,

⁴⁷ Usenet, User’s Network’ün kısaltılmışıdır. 1979 yılından beri kullanılmakta olan Usenet dünyanın en eski ve yaygın heterojen grup iletişim ağlarından biridir.

sokak sanatı, radikal müzik akımları gibi konuları ve çeşitli grupların alt kültürlerini kişisel yayıncılık geleneği doğrultusunda yaymaya devam etmektedirler.

2.5 İnternet ve Etkileşimli Medya

İnternet, yatırım maliyetlerinin görece ucuzluğu, esnek temsil yeteneğiyle meşruiyet sorununu aşması ve teknolojik olarak frekans gibi kısıtlara bağlı olmaması nedeniyle alternatif gazeteciliğin önünde yeni ufuklar açmıştır. “Tarihsel olarak, ne zaman yeni bir teknoloji medya üretimini eskisinden daha ucuzlatsa bu alternatif medya için de olumlu bir etki yaratmıştır” (Waltz, 2005: 20). Alternatif medyanın yeni enformasyon teknolojileri üzerinden etkinlik göstermesinin tarihi oldukça kısadır, teknolojinin bu yönde kullanımının son 20 yılda öne çıktığı söylenebilir. Yine de bu kısa sürede binlerce alternatif medya projesi ortaya çıkmıştır. Bu yüzden en bilinen bazı ilk örneklere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

İnternet temelli medya girişimlerinin ilk örnekleri ABD’de bulunan PeaceNet ve İngiltere’deki GreenNet olmuştur. Her ikisi de 1985 yılında kurulmuş ve birlikte daha sonraları toplumsal değişim için çalışan kurumlara ev sahipliği yapacak olan İlerici İletişim Derneği’ni (Progressive Communication Association) biçimlendirmişlerdir.⁴⁸ 1990’lı yılların başlarında e-posta temelli bireysel iletişim ağları ve çevrimiçi tartışma grupları küresel ölçekte aktivistlerin önünde yeni ufuklar açmıştır. Bu yıllar “internet üzerinde ACTIV-L (genel eylemcilik), ACT-UP⁴⁹ (AIDS koalisyonu posta listesi), PROG-PUBS (ilerici kampüs yayınları), SAPPHO (lezbiyen ve biseksüel kadınlar grubu) ve SEACnet (çevreci öğrenci eylem grubu) gibi eylemci e-posta listelerinin ve diğer e-posta temelli grupların doğuşuna sahne

⁴⁸ Bkz. <http://www.apc.org/>

⁴⁹ Bkz. <http://www.actupny.org/>

olmuştur” (Atton, 2007b: 59). 1989’da “world wide web”in (www - küresel ölçekli ağ) ortaya çıkması yalnızca internet üzerindeki enformasyona erişim kanallarını görece genişletmemiş, aynı zamanda enformasyonun sunumunu da etkilemiştir. Atton’a göre Enviro Web gibi bazı ilk alternatif medya siteleri “www” teknolojisinin avantajlarını kullanarak çevre sorunlarına dair ana akım ve alternatif bütün çevrimiçi enformasyon için bir takas odası olarak hizmet görmeye başlamış, NativeNet⁵⁰ gibi siteler de dünya çapında yerel halklar için enformasyon sağlamaya başlamışlardır (Atton, 2007b: 59).

İnternet ortamında meydana gelen bu gibi radikal eylemci oluşumların yanı sıra, çevrimiçi ortama taşınan basılı alternatif medya örnekleri de interneti aktif olarak kullanmaya başlamışlardır; internete taşınan ilk basılı alternatif medya örnekleri anarşist yayınlar olmuştur. “ABD’de bulunan Practical Anarchy Online⁵¹ dergisi 1992’de kağıt versiyonu yerine yalnızca elektronik içerikle okuyucuya sunulan ilk anarşist yayındır” (Atton, 2007b: 60). Bir diğer alternatif yayın olan ve Chicago’da kurulan “Wind Chill Factor, 1993 yılında basım masraflarını düşürmek amacıyla belirli sayılarını basılı olarak sunmaya başlamış ve bunun yanında elektronik haber bültenleri yayınlamaya başlamıştır” (Atton, 2007b: 60). 1990’larda en önde gelen anarşist alternatif medya sitelerinden birisi de çok sayıda anarşist dergiyi arşivleyen ve geniş bir anarşist haber ağının dağıtıcısı olarak işlev gören Spunk Press’tir (Spunk Library).⁵² “1992 yılında Hollanda’da uluslararası bir editörler grubunun yönetiminde kurulan sitenin temel amacı elektronik formatta

⁵⁰ Bkz. <http://www.native.net/>

⁵¹ Bkz. <http://www.practicalanarchy.org/>

⁵² Bkz. <http://www.spunk.org/>

üretmiş anarşist içeriklerin yayıncısı olarak çalışmak ve bunları internet üzerinden ücretsiz olarak yaymak olmuştur” (Atton, 2007b: 60).

İnternet giderek aynı zamanda anarşistlerin dışındaki topluluk, grup ve siyasal eylemciler için temel yayın ortamı olarak kullanılmaya başlamıştır. Bunların ilk örneği olan Irrational Radio⁵³ bir dizi “etkileşimli” radyo girişimine enformasyon desteği sağlamıştır. Irrational Radio, iki seçenекle yayın yapmıştır, ağ üzerinden bir başkasının canlı yayınıni kendi programının parçası olarak yayınlamak ve birinin kendi programını yapması için arşivlenmiş ses kayıtlarını kullanmak. Aynı şekilde The Open Radio Archive Network Group⁵⁴ (ORANG) kendi programlarının bir parçası olarak web yayıncılarına yüzlerce saatlik içeriği yükleme ve yayınlama imkânı vererek bu alanda öncü olmuştur (Atton, 2007b: 64).

Yeni iletişim teknolojileri ve etkileşimli medya yalnızca siyasal sonuçlar elde etmek için kullanılmamıştır; aynı zamanda kültürel etkileşimde bulunma ihtiyacı hissedenlerin fikir ve duygularını da açıklamaları ve paylaşımları için uygun bir araç olmuştur. Fanzin ve elektronik dergilerin internet versiyonları bu fikir ve duyguların dikkat çekici bir şekilde açıklanabilmesini sağlamıştır. Ayrıca blog ortamının patlama yapmasıyla “kendin yap” türü medya giderek yaygınlaşmıştır. Bütün olarak alındığında alternatif medyanın bu alt grubu bazen “sibereylemcilik” olarak ya da “internet eylemciliği” olarak adlandırılmıştır. “Elektronik dergiler ve gönüllülerce işletilen internet siteleri, seslerini duyuramayan toplulukların coğrafi sınırları aşmaları için yaratıcılık, süreklilik ve gelişim açısından fırsatlar sunmuştur” (Smith, 1999: 96).

⁵³ Bkz. <http://www.irational.org/radio/>

⁵⁴ Bkz. <http://orang.orang.de/>

İnternet ortamında doğan ve günümüzde de küresel ölçekte en etkin alternatif medya örneği olarak faaliyet gösteren Indymedia, söz konusu sınırları aşmak konusunda en bilinen ve başarılı örneği oluşturmuştur: Indymedia'yı çatısı altında bulunduran Bağımsız Medya Merkezi (Independent Media Center - IMC), Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) neoliberal politikalarına karşı kitle gösterileri sırasında 1999'un sonlarında Seattle, Washington'da doğmuştur. Medya aktivistleri, toplumsal hareket eylemcileri, açık kaynak kodlu bilgisayar programcıları gibi kesimlerin oluşturduğu topluluk, ana akım medyanın bu kesimlerin küresel sosyal adalete yönelik farklı bakış açılarını yeterince temsil etmediğini ortaya koyarak, Bağımsız Medya Merkezi'nin internet ortamında kendi seslerini duyuran alternatif bir alan yaratmasına önyak olmuştur.

Merkezin kuruluşunda görev alan 150 gönüllü, haftalık eğitim programları, sokak protestoları ve kültürel etkinliklerde eski ve yeni medya çeşitliliğine dair fikirlerini belirtmiştir. Bu çalışmalar sonucunda bir günlük gazete, FM radyo istasyonu, ulusal Pacifica Radyo ağı ve belgesel video projesi medyadan gelmiştir. Buna ek olarak, bilgisayar programcılarında oluşan bir ekip "açık kaynak kodlu" bir tasarımla yeni ve güçlü bir web sitesi olan "indymedia.org"u kurmuştur. Indymedia, "açık yayıncılık" anlayışıyla günde 24 saat ve haftanın 7 günü erişime açık olan forumları sayesinde internet erişimi olan herkese istedikleri metin, fotoğraf ve video içeriğini dünyanın herhangi bir yerinden siteye yükleme imkânı sağlamaktadır. Indymedia web sitesi kısa sürede tüm dünyadan bir buçuk milyon ziyaret almıştır.

Bağımsız Medya Merkezi, ticari medyanın profesyonel gazetecileri yönlendiren uluslararası haber kalıplarını, az sayıda hükümet gücüne ve şirketleşmiş yapılara dayanan haber kaynaklarını, bir avuç ulus ötesi medya şirketinin kanalları

aracılığıyla küresel izleyiciler için sunulan hazır paket enformasyonu reddetmektedir. Bağımsız Medya Merkezi, bunun yerine sosyal ve ekonomik adalete bağılılıklarından ilham alan perspektifleriyle, doğru haber vermeyi ilke edinmiş gönüllü topluluklarını bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Bağımsız Medya Merkezi bunun yanı sıra web sitelerini, ticari ve kamu hizmeti modellerinin medya içerik ve üretiminde yeterince temsil etmediği kesimlerin etkileşimli katılımcılığına açmıştır. (Kidd, 2011: 267-270).

Indymedia, internet aracılığıyla web sitesine haber içeriği eklemek yoluyla herkese “kendi medyası olma” şansı vermiştir. Günümüzde altı kıtada kitlesel uzlaşa temelli karar verme mekanizmaları gibi radikal demokratik kurallara göre işleyen 150'nin üzerinde Indymedia sitesi bulunmaktadır. Indymedia, bu bakımdan pek çok ülkeye özel alt siteler şeklinde örgütlenerek yerel ve küresel enformasyon için alternatif dağıtım kanalları açmaktadır. Bu kanallar yerel topluluklar ve radikal muhalif hareketler bakımından da yeni medya temelli örgütlenmeleri için özendirici olmuştur. Bazı yerel topluluklar o derece etkin yeni medya örgütlenmeleri geliştirmiştir ki bu medya girişimleri bazı durumlarda insanlar arasındaki yüz yüze iletişimin yerini almışlardır. “Bu yayınlara katkıda bulunanlar yalnızca fikirlerini paylaşmamakta aynı zamanda birbirleriyle etkileşimi içinde kendi kimliklerini de inşa etmektedirler” (Fiske, 1992: 44).

İnternetin toplumsal hareketler tarafından radikal kullanımının en bilinen örneği Meksika'nın Chiapas bölgesi için mücadele eden Zapatista gerillalarının interneti mücadelelerini duyurmak için kullanmalarıdır.

Chiapas eyaletinde mücadele eden köylüler ve gerillalar, fikirlerini ve mücadeleleri hakkındaki haberleri dolaşıma sokmak için, başından beri, bilgisayar ağlarını, korsan radyoları ve başka medya biçimlerini kullanıyorlardı. 1994 senesinde Chiapas'ı ele geçiren Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun

çıkardığı her manifesto, her metin ve her bildiri, bilgisayar ağları kanalıyla anında tüm dünyaya yayılıyordu (Kellner, 2004: 725).

Bu durum alternatif medya araştırmacıları ve sosyal bilimcilerce “radikal ideal” olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Castells (1997: 79) bu mücadeleyi “ilk enformasyonel gerilla hareketi”⁵⁵ olarak adlandırmıştır. Chiapas eylemlerinin internetteki yayılması, “radikal kapsamlılık için bir mücadele alanı olarak” küresel düzeyde yankılanmıştır (Ford ve Gil, 2001: 220).

Zapatistaların internet üzerinde kendi duyurularını yayınlayarak teşvik ettikleri kültürler arası diyalog, dünya genelinde sağladıkları destek ve mesajlarının ana akımda bile elde ettiği görünürlük yerel bir direniş projesi için uluslararası bir iletişim ortamının oluşmasını sağlamıştır. Zapatistaların mücadelesi antikapitalizm hareketinin gelişimini temsil etmiş ve kendisi de çalışma hakkı ve sosyal adalet, insan hakları, Üçüncü Dünyanın borçlardan kurtarılması için kampanya yürüten grup ve hareketlerle birlikte hareket etmiştir. İnternet yalnızca Zapatistaların yerel mücadelesini duyurmakla kalmamış, aynı zamanda onların yapılanma ve siyasal iletişim yöntemlerini de göstermiştir. Yerel mücadeleleri internet yoluyla ve çoğunlukla batıdaki anarşist grupları içeren radikal bir uluslararasılaşma yoluyla biçimlenmiştir. Zapatistalardan esinlenerek bugüne kadarki müstakil gruplar yalnızca bir dayanışma içine girmekle kalmamış, aynı zamanda bir bütünlük içinde hareket ederek “akran gruplar ağı” olarak yayıncılık ve protesto eylemleri yapmışlardır (Bookchin, 1986’dan aktaran Atton, 2007b: 61). İnternet, muhalif gruplar için enformasyon ve iletişim olanaklarının bir bileşimini sunmuştur. Chiapas’da bir dizi grup, hareket ve davayı fiili mücadele içinde görsek de, aslında mücadelenin

⁵⁵ Öte yandan Castells’in tanımının teknolojik determinist bir bakış olduğunu da tespit etmek gerekmektedir. Zira Zapatistaların mücadelesi bir toprak, siyasal ve kültürel tanıma mücadelesidir, bu mücadele birden çok alanda verilmektedir ve enformasyonel olan kısmı yalnızca bu alanlardan birisidir.

iletişimsel, enformasyonel ve kurumsal temeli, bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı bilgisayar ortamında iletişime (BOİ) ve bunun alternatif haber bültenleri, video ve webcam yayınları, internet radyosu, arşivler, tartışma listeleri, sohbet odaları, ilan panoları ve ses dosyaları gibi dolaşım halinde enformasyon olarak kullanılmasına dayanmaktadır (Atton, 2007b: 61).

Sonuç olarak, kısa bir tarihsel süreçte evrimleşmiş olsa da, internet üzerinden yayın yapan elektronik medya türlerinin, ana akımda yer bulamayan -ve çoğunlukla ticari olmayan- bilginin değiş tokuş edildiği ve dolaşımında bulunduğu, coğrafi sınırların ötesinde kültürel toplulukların ve kimliklerin inşa edildiği, -bu kimliklerin ana akım siyasi, kültürel yapılara ve onların medya ortamlarına karşı mücadele ile savunulduğu- ve toplumsal hareketlerin etkileşim içinde olduğu bir toplumsal forum olarak ortaya çıktıklarını ve gitgide gelişmekte olduklarını söylemek mümkündür.

3. Topluluklar, Toplumsal Hareketler ve Alternatif Medya

Alternatif medyanın bireylerce güdülen amaçlara dayanarak anlaşılması veya adlandırılması yerine, bu medya, üstlendiği gerçek radikal nitelik bakımından çeşitli gruplarca kullanımı ve -değişimi örgütleyen gruplarca yaratılacak- toplumsal değişim amacıyla işlev görmesi bakımından değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılabilir. Çünkü bireysel bir eylem ancak katılımcı bir anlayışla daha geniş ölçekli bir hak hareketine dönüştüğü ölçüde anlamlı olacaktır. Aynı şekilde medyada okuyucu ve üreticiyi bütünleştiren katılımcı üretim süreçleri yoluyla hem yapıyı, hem içeriği, hem de toplumsal değişimin medyada sunumunu belirleyen temel dinamik, geniş ölçekli hak hareketleriyle olan organik bağlantıdır. Bu bakımdan alternatif medyanın, “toplulukları ve/veya değişimi isteyen ve bu değişimin gerçekleşmesi için çalışan

toplumsal hareketleri oluşturma ve destekleme yolları” (Downing, 2001: 39) üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Downing, alternatif medyayı anlamak için, bu medyanın toplulukları inşa etmek, desteklemek ve harekete geçirmekteki rolünü anlamanın önemli olduğunu ortaya koymuştur. Downing’in radikal olarak betimlediği medya türlerini tanımlamak için sıklıkla “topluluk medyası” veya “demokratik medya” terimi kullanılmaktadır. Downing bunların kullanışsız adlandırmalar olduğunu ve radikal medyayı, bu medyanın aslında toplulukları daha aktif bir konuma koyma ve o toplulukları oluşturan insanların demokratik katılımını arttırma yollarına bakarak böylesi göz alıcı genellemelerle açımlamaya çalıştığını belirtmektedir (2001: 39-40). Öncelikle Downing, çoğu kimse tarafından bir şekilde belirli haklardan mahrum kalmış olan grupları tanımlamak için bir kestirme yol olarak kullanıldığı şekliyle “topluluk” kelimesinin, çok az açıklayıcı değer olan yanlış bir terim olduğunu savunmaktadır. Egemen sosyal veya ekonomik kurumların pek çok unsuruna erişim yoksunluğu bakımından birleştirilen “siyahi topluluklar”, “gay toplulukları”, “feminist topluluklar” ve diğer birçok grup vardır. Bu grupları basitçe “topluluklar” olarak adlandırmaktansa, ana akımla bu gruplar arasındaki gerilimleri ve kendi erişimlerini ve güçlerini arttırmak için kendi medyalarını kullanma yollarını açıklamak daha yararlıdır. Ana akım medya, belirli bir topluluğa dair olay ve haberleri verebilir, bu grupları hedefleme çabasında olabilir ve mal ve hizmetler için daha etkin pazarlama stratejileri kullanabilir. Öte yandan, “radikal alternatif medya ise özgöl bir pazarlama medyasından çok daha fazlasıdır”; “radikal medya topluluğa yetkinlik kazandırmak ve ona eşitlik mücadelesinde pek çok yararlı vasıf sağlamak için tasarlanmıştır” (Downing, 2001: 39-40).

Alternatif medya çeşitli toplulukların kendi gelişimsel güçlerini ve özgürleştirici arzularını keşfetmeleri için yeni alanlar yaratan karşı hegemonik bir güç görevi görmekte ve bu toplulukların daha geniş bir kamusal alanda kendi ihtiyaç ve amaçlarını aktarabilecekleri bir “megafon” hizmeti vermektedir. Bu bakımdan alternatif medyanın insanların gelişimsel gücünü açığa çıkarma yeteneği bir boşlukta anlaşılabilir; ancak bunun için bu medyayı kullanan toplumsal hareketler ile ilişkisinin incelenmesi gerekmektedir.

3.1 Toplumsal Hareket Medyası

Alternatif medya kavramsallaştırmasında Downing’in öncelikle tercih etme eğiliminde olduğu tanım, “toplumsal hareket medyasıdır” (Downing, 2008: 41).

Çünkü;

Mademki dayanak noktası olarak toplumsal hareketlerdeki bu medya projeleri büyük ve küçük, yapıcı ve baskıcı, tümünün yukarisindedir; öyleyse herhangi bir toplumsal hareketle içtenlikli ya da çok fazla bir bağlantısı olmayan papaz dergilerinden cami bültenlerine, fanzinlerden fan web sitelerine küçük ölçekli medyanın engin çokluğunun varlığı kabul edilmelidir (Downing, 2009: 3).

Downing’in de vurguladığı gibi alternatif medyanın toplumsal hareketler bünyesindeki etkinliklerle yakından ve organik bir ilişkisi vardır. Ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin karmaşık ağında muhalif söylemin tabanını oluşturan toplumsal hareketler, toplumsal gelişmenin genel problemleri ile kaynaşmıştır.

Bir grup insanın ortak bir amaç etrafında, uzun veya kısa bir zaman dilimi içinde bir araya gelmesi; ortak bir kimlik ve faaliyet yaratmasıyla oluşan toplumsal hareketler, demokrasinin kurumsallaşmaya başladığı ilk dönemden itibaren, politikayı ve demokrasiyi yoğun olarak etkilemiş; özellikle kadın, işçi ve gençlik hareketlerinde olduğu gibi bireylerin ve toplumun özgürlük alanını genişletmek için çeşitli işlevler yüklenmişlerdir (Sanlı: 2005: 12).

Toplumsal hareket kuramlarının gelişiminde en belirgin özellik artık sadece sınıf temelli toplumsal kurtuluş düşüncesinin yeterli görülmemesi, hatta bunun terk

edilmesidir. Kovancı, toplumsal hareketlerin temel özelliklerini şöyle betimlemektedir: a) Yeni toplumsal hareketler temelde sosyaldır. Hedef iktidarı ele geçirmek değil sivil toplumu hareketlendirmektir. Fakat hareketlerin sosyal yönünün ağır basması siyasal alandan tamamen kaçış anlamı taşımamaktadır. b) Kurumsallaşma, toplumsal hareketi zayıflatan bir unsur olarak görülür. Bu tarz hareketlere gerekli örgütlenme tipi gerçekte esnek, hızla vakit kaybetmeksizin uyum yeteneğine sahip, otoriter olmayan yapılanmalardır. Geleneksel bürokratik ve hiyerarşik örgütlere şüpheyile bakılır (Örneğin sendikalar). c) Bu hareketler tek bir konuya bağlı birçok yan konu etrafında organize olmaktadır. Bu konuyla ilgili önemli bir nokta bu yeni hareketlerin bütün bir politika geliştirmeye pek ilgilerinin olmamalarıdır. d) Girişimler genelde yerel konular etrafında biçimlenmektedir (Kovancı, 2001, parag. 4). Fakat “bu yerellik, ilişki ağları (gazete, yerel radyo, artık daha yaygın kullanılan internet vs.) ile birbirine bağlanabilmektedir” (Scott, 1990: 16). Bu nedenle yeni toplumsal hareketlere örgüt tanımlamasından çok sosyal network (ağ) tanımlaması da yapılmaktadır (Kovancı, 2001, parag. 4).

Downing de toplumsal hareketleri üç ana sınıflandırma içinde tanımlamaktadır (2001: 24): İlki devlet ve/veya ekonomik kurumların baskısına tepki olarak toplumsal gerilimin bir şiddet patlaması olarak karakterize edilebileceği halk ayaklanmasıdır. İkincisi, ekonomik veya sosyal değişimi başlatmak için devletin kurumlarını hedefleyen strateji ve taktikler kullanan ve dikkatle organize olmuş gruplara dayalı hareketleri tanımlayan rasyonel aktör modelidir. Bu model değişimi sağlamak için siyasal kurumları zorlayıcı taktikler olarak grevler, oturma eylemleri, boykotlar ve gösteriler gibi örgütlü eylemlere odaklanmaktadır. Üçüncü sınıflandırma, bu hareketleri belirli bir toplumdaki daha geniş kültürel değişimler

açısından inceleyen “yeni toplumsal hareketler” kuramıdır. “Buradaki odak noktası devlet tarafından yerine getirilen hesaplanmış maddesel sonuçlar üzerine değil, baskı altındaki bir grubun bireysel üyeleri arasındaki ilişkileri inşa etme, böylece statükonun kısıtlamalarından bağımsız, alternatif yaşam tarzlarını keşfedebilen alt kültürler yaratma üzerinedir” (Downing, 2001: 24-27). Downing’in örnekleri, örneğin feminist hareketin 1960 ve 1970’lerdeki bilinçlendirme taktikleri gibi kimlik oluşturma ve kimlik siyaseti kavramı ile çoğu kez ilgili olan bu hareketlerin çoğunu içermektedir.

Medya temelli ilişki ağları çerçevesinde, toplumsal hareketlerin taşıyıcısı olduğu muhalif söylemlerin alternatif medyayla olan bağlantısına birçok araştırmacı vurgu yapmıştır (Sreberny-Mohammadi ve Mohammadi, 1994, 1997); (Downing, 1984, 1995, 2001); (Castells, 1997), (Melucci, 1989, 1991, 1996). Alternatif medyayı, küresel gündeme etkin olarak girdiği yaklaşık son 30 yıldan bu yana toplumsal hareketlerle ilişkilendiren diğer araştırmacılar Young (1997); Friedland (1996); Zarat (1996); Sholle (1995); McLaughlin (1993, 1995); Murphy (1994); Lewis (1993); Frederick (1992, 1993) ve Waterman’dır (1990).

Downing (1984, 1995) alternatif medyayla devrimci ve muhalif hareketler arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. “Radikal alternatif medya tipik olarak bu hareketlerin sorunlarını, çözümlenmelerini ve mücadelelerini ilk kez telaffuz ettiği ve yaydığı için önemlidir. Tipik olarak temel sadakatini ve cazibesini bu hareketlerle borçludur” (Downing, 2001: 30).⁵⁶ Downing’in bu konuda vurguladığı nokta,

⁵⁶ Downing, “alternatif medyayı” “popüler tartışmalara temelde farklı seçenekler sunan siyasal yönden muhalif medya” olarak tanımlamış ve alternatif medyanın sahip olduğu etkiyi göstermek için Boston Tea Party (Boston Çay Partisi) örneğini kullanmıştır. Amerikan bağımsızlık hareketi sırasında Boston’a çay götüren ilk gemilerin bugünkü standartlara göre bile çok küçük olduğunu belirten Downing, buna rağmen isyancıların sandıklar dolusu çayı denize dökmelerinin “dünyanın ilgisini

eylem (dolayısıyla medyanın) boyutunun yaratılacak etkinin göstergesi olmadığıdır. Bu yüzden küçük ölçekli olmasının dışında, alternatif medya hâkim medyanın tepeden inmece iletişim modelinden çok halkın kendi içinde iletişim kurmasına olanak tanıyan “yatay ilişkileriyle” öne çıkmaktadır. Çünkü eğer “hiyerarşiden bağımsız” uzamlar oluşturulabilirse, bu uzamlar statükoya karşı koordineli saldırıların olduğu “alanlar” olabilir.

Downing, -1776 yılında yayımlanan Common Sense (Sağduyu) isimli kitabı Amerikan Devrimi boyunca geniş kitlelerce okunan- Thomas Paine gibi yazarlardan başlayarak, ABD'nin alternatif medya tarihini araştırmış ve muhalif bir kültürün izini sürmüştür. Bu incelemeye göre: 19. yüzyılın başlarında Philadelphia, New York ve Boston'un doğu şehirlerinde faaliyet gösteren işçi basını işçi sınıfının sesi olmuş ve fabrikalardaki ücretlerin ve çalışma şartlarının iyileştirilmesini amaçlamıştır. Yüzyılın ortasına gelindiğinde etnik basın da gelişmeye başlamıştır. Güneyde Freedom Journal (Özgürlük Gazetesi) ve The Cherokee Phoenix ve San Francisco'da Çince yayımlanan Golden Hill News gazeteleri siyahi nüfusun sorunlarını dile getirmiş ve köleliğin kaldırılması için mücadele vermiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında yükselen kadın hareketi, Lily ve Revolution gazetelerini çıkarmış ve her iki gazete de “kadınların bilinçlenmesi ve örgütlenmesiyle ilgili geç kalınmış taban hareketine katkıda bulunmuştur” (Downing, 1995: 243). 1880'lerden itibaren araştırmaların Marxist, sosyalist ve anarşist teoriye dayandığı Güney ve Doğu Avrupa'dan artan işçi göçleri Amerikan işçi hareketinin yayınlarında siyasal tartışmaların filizlenmesine yardımcı olmuştur. The Socialist Party's Appeal to

çektığını ve İngiliz Krallığı'na karşı başlatılan direnişte çok önemli bir rol oynadığını” belirtmektedir (1995: 238).

Reason, 1895'ten 1917'ye kadar basılmış ve 750.000 gibi yüksek bir satış rakamına ulaşmıştır (Downing, 1995: 243).

1930'larda ise ekonomik bunalımın yaşandığı dönemde alternatif sinema hareketi içindeki yapımcılar ekonomik felaketin boyutuna ve yoksulluk ve açlıkla savaşıyan aktivistlere dikkat çekmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Downing, ABD'deki ilk önemli alternatif radyo istasyonu olan KPFA'nın mücadelesine dikkat çekmektedir. Katı bir otoriter baskının uygulandığı başkan McCarty dönemi boyunca Federal Communications Commission (Federal İletişim Komisyonu) sürekli KPFA'yı yayın ruhsatını iptal etmekle tehdit etmiş, bu da radyonun yasal temsili için oldukça kısıtlı bir bütçe kullanabileceği anlamına gelmiştir. 1960'ların siyasal hareketlerine gelindiğinde ise KPFA ve çoğu yazılı basında olmak üzere birçok alternatif proje ön sıralara çıkmaya başlamıştır. Rat, Seed ve the Liberation News Service (Özgürlük Haber Merkezi) gibi yayınlar harekette önemli bir rol oynamış fakat daha sonra bu durumu sürdürmemiştir (Downing, 1995: 247-248).

Downing, ABD'de ordu içindeki "alternatif medya patlamasına", özellikle ordu komutanlarının çabalarına rağmen yok edemedikleri Bond ve Ally isimli yayınlara da dikkat çekmektedir. Downing, alternatif medyanın toplumsal hareketlerle ilişkili çizgisine dair izleğini The PeaceNet bilgisayar ağı ve topluluk programlarını yaygınlaştıran Deep Dish TV Satellite Network ile sonlandırmakta ve "siyasal hareketler ve medya arasında çok önemli bir etkileşim vardır (...) kendi medya organları olmadan siyasal hareketlerin önü açılmamaktadır" çıkarımını yapmaktadır (Downing, 1995: 249, 1995b: 189).

Sreberny-Mohammadi ve Mohammadi de Downing'in incelemesine benzer başka bir izlek ortaya koymuş ve "küçük ölçekli" medyanın İran devrimindeki (1994,

1997) rolünü incelemişlerdir. Bu araştırmacılar, “küçük ölçekli medya” teriminin devlet tarafından işletilen yayın sistemlerinin alternatiflerini tanımlamak için kullanıldığını, fakat bu tanımın eksik olduğunu belirtirler. “Büyük” ve “küçük” ölçekli medya arasındaki fark kullanılan teknolojiye değil, teknolojilerin kullanılma şekillerine bağlıdır. Sreberny-Mohammadi ve Mohammadi toplumdaki siyasal ve kültürel tüm devrimlerin aynı zamanda iletişimle ilgili süreçler olduğunu varsaymaktadırlar. Bu bağlamda, son yıllarda Doğu Avrupa’daki tüm devrimci hareketlerde olduğu gibi İran’daki devrimde de en önemli etkenin “küçük ölçekli medyanın çeşitli türlerinin dağılımı ve genellikle elektronik araçlar yoluyla mesaj üretilebilmesi ve bilginin yayılabilmesi” olduğunu vurgulamışlardır (1997: 222). Küçük ölçekli medya -özellikle kasetler ve fotokopiyle çoğaltılmış olan broşürler gibi- halk içindeki farklı düşüncelerin yaşayabileceği bir siyasal ortamın oluşmasına, kültürel ağların ve iletişim şekillerinin güçlenmesine ve yayılmasına ve topyekûn seferberliğe varan bir muhalif söylemin desteklenmesine yardımcı olmuştur. Küçük ölçekli medya araştırması bunları, bu çerçeveyi kullanarak “ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin karmaşık ağına yerleştirmelidir” (Sreberny-Mohammadi ve Mohammadi, 1997: 223).

Gerek Downing, gerekse de Sreberny-Mohammadi ve Mohammadi gibi araştırmacıların ortaya koyduğu yaklaşım alternatif medyaya, izleyici ve üreticilerce kullanım yolları, belirli topluluklarca yaratılan veya kabul edilen çeşitli yönleri, bu medya tarafından yaratılan ağlar ve en önemlisi toplumsal hareketlerle ilişkileri açısından da bakmaktadır. Bütün bunların ortak teması “direniş, katılım ve etkileşim”dir. Söz konusu ortak temaların “ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin karmaşık ağı”ndaki konumunu anlamak için de rizomatik bir medya yaklaşımıyla

alternatif medyanın bir tür “toplumsal hareket medyası” olarak kavranması önem kazanmaktadır.

3.2 Yeni Toplumsal Hareketler

“1960’ların sonlarından itibaren, önceden öngörülmemiş yeni toplumsal hareketler şekillenmeye başlamış, hem bir entelektüel canlılık ve paradigma değişimi yaratmaya, hem de egemen politik kültür karşısında alternatif bir politik kültür geliştirmeye başlamıştır” (Sanlı: 2005: 11). Özellikle “1968 tarihi toplumsal hareketler tarihinde bir kırılma noktasıdır. Kendinden önceki hareketlere birçok yenilik getirirken, farklı konuları, örgütlenme anlayışlarını, ilkeleri, değerleri toplumun gündemine getirmiştir” (Çetinkaya, 2008: 50).

1968 sonrası toplumsal mücadelelerin Avrupa’da bir kuramsal çerçeveye oturtulması ihtiyacı sonucu Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı (New Social Movements Theory) ortaya çıkmıştır. Kıta Avrupa’sının toplumsal kuram ve siyasal felsefe geleneklerine bağlı olan yeni toplumsal hareketler kuramı “sınıf” haricindeki kolektif kimlikler ve faaliyet bölgelerini incelemeye odaklanmıştır. Bu bakımdan;

Yeni toplumsal hareketler, genel olarak ‘endüstriyel toplumdan’ ‘post-endüstriyel topluma’, ‘örgütlü kapitalizmden’ ‘örgütsüz kapitalizme’ geçişin sonucu olarak ortaya çıkmış, geçmişin nesnel sınıf çıkarlarına dayalı olarak hareket eden işçi sınıfı hareketlerine karşılık, merkezine dağıtım meseleleri yerine kültür, kimlik, özerklik, nitelikli yaşam meselelerini koyan hareketler olarak ele alınmaktadır (Coşkun, 2007: 134-135).

“Yeni Toplumsal Hareketler” terimi “muhtemelen klasik Marxizmle özdeşleştirilen proleter devrimci toplum hareketinin yerine geçen çeşitli kolektif hareketler dizisi anlamına gelmektedir” (Buechler, 1995: 442). Yeni toplumsal hareketler kuramı siyasal hareketlerin yanında kültürel ortamın önemi üzerinde ısrarla durmuştur.

1960 ve 70'lerde Avrupa ve ABD'de ortaya çıkan ve yeni toplumsal hareketler olarak adlandırılan feminist hareket, eşcinsel hareket, çevre hareketi, anti-nükleer hareket veya siyahların özgürlük hareketleri “farklılıklarından” kaynaklanan sorun ve taleplerini “eski” sınıf hareketleri içinde yeterince ifade edemeyen birey ve grupların oluşturduğu hareketlerdir (Göker, 2010: parag. 2).

Yeni toplumsal hareketler kuramına göre, toplumsal hareketlerin ana niteliği mevkisizlik/devlet karşıtlığı, örgütsüzlük ve eylemliliktir.⁵⁷ Bu noktada, alternatif medyayla toplumsal hareketler arasında kuramsal ve pratik ilişkiyi açıklamak için, önde gelen iki araştırmacının, çalışmalarıyla toplumsal hareketler, teknoloji ve medya arasında bir bağlantı kuran Alberto Melucci (1989, 1991, 1996) ve Manuel Castells'in (1996, 1997, 1998) yaklaşımları üzerinde yoğunlaşmak yararlıdır. Özellikle yeni enformasyon teknolojilerinin sağladığı küresel ortama dair tartışmalarda en çok değinilen toplumsal hareket araştırmacısı Manuel Castells'tir. Castells'in The Informational City (Bilgi Şehri) (1989) adlı çalışması kent yaşamında “bilgi akışı” yüzünden meydana gelen değişiklikleri inceler. Castells'in bu çalışmasının temel iddiası 2. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra, özellikle 1970'lerden beri, kapitalist yeni birikim düzeni ve teknolojik yeniliklerden oluşan bir bileşkenin toplumu dönüştüren ana etken olduğudur. Bu çalışma -ağ toplumundan soyutlanan çalışan yoksullar gibi grupların oluşturduğu- “dördüncü dünyanın yükselişini” (1998) ve “toplumsal hareketleri” (1997) de içermektedir. Castells, küreselleşmenin ve enformasyonelleştirmenin (informationalization) dünyayı değiştirdiğine ve toplumların haklarını ellerinden aldığına inanmaktadır. Toplumsal

⁵⁷ Yeni toplumsal hareketlerin de bu özellikleri dolayısıyla bir tür “rizomatik yapı” (Deleuze ve Guattari, 1988: 25) bağlamında değerlendirilebileceği düşünülmelidir. Alternatif medyanın tanımlanmasında Bailey vd. (2007: 27) tarafından ortaya koyulan kullanışlı bir kategorileştirme olarak da değinilen rizom (köksap) benzeri yapılar, ayrıksı olmasına karşın aslında eylemsel olarak aynılık gösteren, fakat birlik ve bütünlüğü olmayan çoklukları anlatmaktadır. Özellikle, rizomatik yaklaşımın alternatif medyaya uyarlanması ana boyutlarından ikisinin alternatif medyanın sivil toplum kavşaklarındaki rolü ve bu medyanın değişken ve önceden nitelendirilemezliği olduğu hatırlanırsa, alternatif medya ile yeni toplumsal hareketler arasında bir başka açıdan da anlamlı bir bağlantı kurmanın mümkün olduğu söylenebilir.

hareketlerin oluşmasındaki dayanak noktası, insanların kendi hayatları, işleri ve çevreleri üzerindeki kontrollerini yitirdikleri için hissettikleri kışkınlıklarıdır. Castells'in incelemesinin ana temalarından biri tüm toplumsal hareketlerin birbirinden farklı olduğu ve her birinin kendi kültürel, toplumsal ve siyasi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği konusundaki ısrarıdır.

Bu noktada Castells'in yaklaşımını örneklemek için internet ve çevre hareketleriyle ilgili incelemesine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Castells, çevreci hareketin başarısını büyük oranda hareketin hâkim medyayla güçlü ilişkilerine ve ağ toplumundaki iletişim koşullarına -örgütlenmek için internet kullanmak gibi- uyum sağlamasına bağlamıştır (1997: 169).

Çevre sorunları konusunda küresel ölçekte ve devletler düzeyinde genellikle büyük bir uzlaşma vardır ve bu konu tüm siyasi partilerden açık bir şekilde destek bulmaktadır. Hareketlerin öncüleri kendilerini yurttaşlara adar ve onlardan devlet ya da belirli şirketlere baskı uygulamalarını ister. Nihai amaçları siyasi süreçlerde etkili olmak, toplumdan gelen temsilcilerle toplumun yönetilmesine etki etmektir. Castells çevreci hareketin medya ile çok uzun soluklu bir ilişkisinin olduğunu belirtmiştir (1997: 186). Eylem taban örgütlerine bağlı olsa da, çevreci hareket medyanın ilgisini çeken yaratıcı etkinliklere yönelmiştir. Bununla birlikte, çevreyle ilgili meselelerin medyada sürekli görünür olması çevreci örgütlerin halkın gözünde haklı görülmesini sağlamıştır. Hâkim medya ile kurulan bu güçlü bağ hem küresel hem de yerel bağlamda gözlemlenebilir ve bu bağın başlangıç noktası çeşitli kaynaklarda bulunabilir.

1970'lerden beri kullanılan pasif ama doğrudan eylem taktikleri de medyaya çok iyi malzeme ve görüntü sağlamıştır. Çevresel meselelerin haklılığı, özünde temel

insani değerlerle bağlantılı olduğundan, bu durum medyada yer almak için çok iyi bir fırsat olmuştur. Bunu değerlendirmek için birinci dünya ülkelerinden çevreci aktivistler tüm dünyadaki taban örgütlerine video kameralar vermiş, gönüllüler böylece çevre yasalarının ihlallerinin yaşandığı durumlarla ilgili dünyanın her yerinden görüntüler sağlamıştır. Çevreci gruplar interneti de etkin bir şekilde kullanmışlardır. Örneğin, çevreci örgütlerden oluşan koalisyonlar NAFTA'nın (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) onaylanmasına karşı harekete geçmek için internetten etkin bir şekilde yararlanmıştır. Sonuçta Castells'e göre belki de en önemli olan saptama, internetin taban örgütlenmesiyle oluşan eylem gruplarına kısa sürede küresel çapta hareket etme imkânı sağlamasıdır (Castells, 1997: 187).

Alberto Melucci, toplumsal hareketlerle alternatif medya ilişkisine dair tartışmalar konusunda değinilebilecek yeni toplumsal hareket araştırmacılarından ikincisidir. Kurallara Meydan Okumak: Bilgi Çağı'nda Kolektif Eylem (1996) (Challenging Codes: Collective Action in the Information Age) adlı çalışması bu anlamda önemlidir. Bununla birlikte Melucci doğrudan interneti konu almamıştır. Bu çalışmasında Melucci, Noam Chomsky'nin eleştirel medya analizlerini tekrarlayarak “dünya medya sisteminin tüm dünyada temel kuralları koyma görevini” üstlendiğini, dünyanın bekçilerinin medyada kullanılan dile karar verdiğini, yayınlanacak programları ve yayımlanacak yazılı materyalleri seçtiğini ve düzenlediğini, popüler kültür piyasasıyla ilgili hükümler verdiğini, bilgisayarların, diğer bilgi ve iletişim teknolojilerinin dilini kontrol ettiğini ve insanların akıllarını ele geçirdiğini öne sürmüştür (Melucci, 1996: 179).

Melucci'ye göre toplumsal hareketlerin, sembolik kuralları alternatif bir şekilde kullanarak ters yüz etme gücü vardır. “Müziği, bedensel sinyalleri, giysileri,

radıoları ve görüntüleri, tiyatroyu ve sanatı, iletişim ağlarını ve sanal gerçekliği” (Melucci, 1996: 360) bünyesinde barındıran muhalif medya, kitle toplumunun dayattığı kuralları değiştirmek ve bunlardan kaçınmak için kullanılabilir. Bu bakış açısıyla, Melucci için kolektif kimlik araştırılacak eski bir Şey olmaktan ziyade bir başlangıç noktasıdır. Toplumsal hareketler, hareketlerin amaçlarını yorumladıklarını ve gzettiklerini iddia eden, potansiyel siyasal taraftarlardan destek almaya çalışan çeşitli örgütleri bünyesinde barındırır. Sonuç olarak toplumsal hareketlerde birçok kaynak, harici amaçları gözetmekten ziyade belirli bir kimliği yaratmaya ve korumaya ayrılır (Melucci, 1996: 329). Melucci’ye göre toplumsal hareketler karmaşık toplumların kalıcı bir özelliğidir; çünkü ihtiyaç duyduğu katılım Şekillerini ve kolektif hareketleri yaratır. Bir toplumsal hareket üst düzey içsel bütünselliğini korumalı, düşmanca bir çevrenin zorluklarıyla yüzleşmeli ve daha büyük bir toplum içinde kendini güçlendirmeli ve haklı göstermelidir (Melucci, 1996: 315).

Melucci’ye göre, gizli (yeraltındaki) ağların kullandığı kamusal alanların genişlemesi ve resmi olarak kabul görmesi, ağdaş toplumsal hareketlerin korunması ve demokrasinin zenginleşmesi için gereklidir. Bağımsız kamusal alanlar -John Keane’in terminolojisine göre “mikro kamusal alanlar” (2002: 311)- toplumsal hareketlerin önemli olduğunu dşndğu konuları toplumun geri kalanına özgürce anlatmasına, onların tanıtımını yapmaya ve siyasal aktörlerin bu hareketlerin mesajlarını daha doğru okumalarına yardımcı olur.

Melucci, bağımsız kamusal alanlar yaratma potansiyeli bakımından medyadaki mesajları üretme, değiştirme ve yayma sürecinin toplumsal bir hareketin sürdürülmesinde önemli bir rol oynayabileceğini birkaç Şekilde vurgulamıştır. “Toplumsal hareketlerdeki -alternatif bilgilerin yayılmasından bilinç uyandırmaya

kadar- ortak kültürel alışkanlıklar kendini anlamının ve duygudaş insanlarla irtibat kurmayı sağlayan dayanışma ağlarının farklı şekillerini ve dayanışma için birçok yeni fırsatı sunarak hareketin sürdürülmesine yardımcı olur” (Scott, 1990: 124-125). Bu nedenle, Melucci’nin analizini kullanarak, toplumsal hareketler içindeki alternatif medya etkinliğini, hâkim kurallara meydan okuma konusundaki sembolik işlevinin yanı sıra, topluluk, birincil ilişkiler ve ortaklaşa değerler bakımından anlamamız mümkündür. Bu sembolik işlev için Soley ve Nichols’ın korsan radyo yayını çalışması bir örnek oluşturabilir. Bu çalışma korsan radyoların sembolik işlevlerinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Korsan radyo istasyonları:

Sponsor olan örgütlere statü ve geçerlilik kazandırır, radyo istasyonlarından başka bir yerde olmasa da radyodayken muhalefetin başarılı olabileceğini gösterir ve hem dinleyicilere hem de yayıncılara rahatsız edici duyguları dışa vurma ve rahatlama imkânı verir. Korsan radyo istasyonlarının işletilmesi sponsor örgütlere diğer muhalif örgütlerin sahip olmadığı bir statü kazandırır ve onları diğer yaygın gruplarınkine benzer bir konuma taşır. Kitle iletişim teorisinde bu, medyanın “statü kazandırma” işlevidir (Soley ve Nichols, 1987: 317).

Sonuçta Melucci ve Castells’in yeni toplumsal hareketler kuramlarını değerlendirmek gerekirse, Castells toplumu gelişmiş kapitalizm olarak tanımlamakta ve buna “ağ toplumu” demektedir. Melucci ise enformasyon toplumu çerçevesi çizmekte ve bunu “karmaşık toplum” olarak adlandırmaktadır. Her iki araştırmacının da ilgilendiği bir alan, hareketlerdeki aktörlerin kimliklerinin nasıl oluştuğudur (Buechler, 1995: 450).

Castells, siyasal toplumsal hareketleri en radikal hareketler olarak betimlemiş ve kültürel hareketleri de siyasetle ilgisiz hareketler olarak görmüştür. Bu yüzden, Castells’in internet incelemesi internetin araçsal amaçları gerçekleştirmek için kullanımına odaklanır. Melucci ise kültürel hareketleri, seçilebilen en radikal ve siyasal hareketler olarak görmüştür. Melucci, bu bakımdan toplumsal hareketlerde

işleyen kültürel süreçlere dikkat çekmektedir. Melucci'ye göre; “ağların kendilerinin kurulduğu ve varlığını sürdürdüğü alternatif çevrelerin her gün üretilmesi” anlamına gelen kuluçka evresiyle, muhalefet ve direniş potansiyeli günlük yaşamın dokusuna işlenir (1991). Toplumsal hareketlerin internet kullanımıyla özellikle ilgilenmese de, Melucci'nin incelemesi internetin, toplumsal hareketlerin mensupları arasındaki iletişim ağını, özellikle dayanışma ilişkilerini ve ortak kimliği koruma görevi için en önemli şey olduğunu öne sürmüştür.

3.3 Topluluklar, Kimlikler ve İnternet Medyası

Yeni kamusal alanın mekanı olarak toplulukların, kimliklerin ve ilişkilerin internet medyası ve iletişimi yoluyla oluşması “bilgisayar ortamında iletişim” (computer mediated communication) (BOİ) diye adlandırılabilen bir çalışma alanı üzerine temellendirilebilir. Bilgisayar ortamında iletişimin merkezinde yer alan interneti, yarattığı alternatif kamusal alanlarla, eleştirel aklın ışığında gerçeklik iddialarının var olduğu bir alan değil, öznenin ve kimliklerin demokratik oluşumuna izin veren bir alan olarak tanımlayan Poster, internetin farklılığa dayalı yeni bir topluluk uzamı olarak modern toplumdaki kamusal alanın yok oluşuna direniş mekanları olarak yorumlanmasını önermektedir (Poster, 1997: 212). İnternetin yeni kamusal alanın mekanı olduğunu savunan Rheingold ise, yüz yüze topluluk içinde gerçekleşen konuşma ve sanal topluluklarda gerçekleşen konuşma ile kafeler ve bilgisayar konferansları arasında yakın bir ilişki olduğunu; geniş toplumsal grupların her iki ortamda da bir otoritenin yönetiminden bağımsız olarak kendilerini yönettiğini söylemektedir. Rheingold, Habermas'ın kamusal alan kavramlaştırmasını yeni elektronik ortamlara uyarlamaktadır. Ona göre, 20. yüzyılın kamusal alanı,

modern demokrasinin oluşumu için yapı taşlarını oluşturmuştur, internet ve yeni iletişim ortamlarında yaratılan kamusal alan da modern demokrasinin açmazlarına yönelik bir çözüm olarak düşünülmelidir. İnternet, Rheingold'a göre, kamusal alan kavramının gereklerini yerine getirmektedir: Her isteyene açık erişim, gönüllü katılım, kurumsal rollerin dışında bir katılım, kamuoyunun rasyonel tartışmaya katılan yurttaşlar birliği tarafından gerçekleşmesi, devlet ve örtülü iktidarların eleştirisi (Rheingold, 1993: 284). Bu bakımdan alternatif bir kamusal iletişim uzamı olarak taşıdığı potansiyel düşünülerek, internetin ve dolayısıyla internet üzerinden faaliyet gösteren alternatif medya girişimlerinin topluluklar ve toplumsal hareketler açısından getirdiği yeni imkânlar tartışılmalıdır.

İnternet üzerinden yürütülen kitlesel ve sivil iletişim hem “cemiyyet” ve hem de “cemaat” boyutunda olmaktadır. İnternet, başlangıcından beri sosyal bağlantı olanağını canlandırmış ve “sanal topluluk” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Alternatif medya pratiğinin temelinde yer alan topluluk kavramı oldukça çok boyutlu ve heterojen bir yapıya sahiptir. Alternatif medya ve topluluk ilişkisi düşünüldüğünde ortaklaşmış bir amaçtan ve yaklaşımdan söz edilebilir. Bu amaç ve yaklaşım özellikle internet temelli bilgisayar ortamında iletişim sayesinde coğrafi sınırları aşarak daha çok ilgi, amaç ve duygu bakımından ortaklaşalığı öne çıkarmaktadır. Hatırlanacağı gibi, topluluk medyası da “belirli bir coğrafi topluluğa ya da ilgi grubuna hizmet veren ve profesyonel olmayan bireylerin medya üretimine, örgütlenme ve yönetimine dâhil olduğu medya türü” olarak anlaşılabilir (Jankowski, 2003: 8; Coyer, 2007; Peissl ve Tremetzberger, 2008: 3).

Bu medyanın üzerinde temellendiği “bilgisayar ortamında iletişim”e dair 1980’lerin başında, henüz internetin kullanımı yaygınlaşmamışken önde gelen BOİ

araştırmacılarının, internet teknolojisinin gerçek dünyadaki toplumsal ilişkileri ‘körelttiği’ iddiası, bugün hala bazı yorumcular tarafından doğru kabul edilmektedir. Bu alışmalar “elektronik iletişim yazılımlarının toplumsal ilişkiler ve örgütlerdeki dikey hiyerarşi bakımından kullanışsız olduğunu” ve teknolojinin statü, g ve prestij vermediğini ne sürmüştür (Kiesler vd., 1988: 662). Stoll (1995) gibi yazarlar internetin toplumun sadece bir yanılısamasını yaratabileceğini ve internet ilişkilerinin sığ ve kişiselikten uzak olduğunu ileri sürmüştür. Bu konuyla ilgili bir diğer yaklaşımı getiren Parks ve Floyd (1996) BOİ’nin aslında ilişkisel ve kişisel bilgilerin taşıyıcısı olabileceğini ancak bu sürecin yüz yüze etkileşimden daha uzun sürebileceğini söylemişlerdir.

Buna karşılık özellikle Rheingold (1993) internetin kişilerarası ilişkileri fiziksel vreden kurtararak gerçek kişisel ilişkiler kurmak için fırsat yarattığını ortaya koymuştur. Yine BOİ ve toplulukların ilişkisine dair araştırmalar dşnldğndeysel, bu araştırmalarda ne çıkan bir araştırmacı olan Steven Jones (1995, 1997, 1999), “artık topluluklar yaratamayacağımızı, bundan ziyade arkadaşlık kurabileceğimizi” ne sürmekte ve “toplulukları siber lemde bağlayan bilginin iletilmesi bir paylaşım değildir, bundan ziyade bir bilgi paylaşma ritüelidir” demektedir (1995: 19-20). Jan Fernback de (1997) bu bakış açısını geliştirmiştir. Fernback, bireysel kimliğin kısmen daha büyük bir topluluğa katkıda bulunarak oluştuğunu ve siber uzamda kimlik oluşturma sürecinin sanal toplulukların “içinde bulunamayacağını, ancak bilgisayar ortamında iletişimin kullanımını tesis eden toplumsal ilişkilerin mevcut yapısında bulunabileceğini” ne sürmektedir (1997: 42). Fernback, ABD’de bu BOİ kolektivitelerinin, siber uzamın sansür ve diğer kısıtlamaları sayesinde oluştuğunu ne sürer. Fiziksel topluluklardaki gibi, sayısal

ortamdaki bireysellik ile bütünlük arasında bir gerginlik vardır. Bu çerçevede, BOİ topluluklarında grup normlarının oluşması gibi durumlar kimlik ve topluluk oluşumunun belirtileridir.

Bu noktada toplumsal hareketlerde ağ oluşturma ve iletişim rollerinin anlaşılmasıyla ilgili önemli bir kavram olarak “toplumsal sermaye”ye de değinmek gerekmektedir. Toplumsal sermaye bireylerin, ailelerin ve toplulukların gelişimine katkıda bulunan aile ve topluluk ilişkilerinin özünde olan olanakları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Toplumsal sermaye kavramıyla özdeşleştirilen iki yazar Pierre Bourdieu (1993) ve James Coleman’dır (1994). Bourdieu, toplumsal sermayeyi “bağlantılar” olarak ya da bir gruba, aileye ait olma sayesinde bireylere verilen haklar olarak görmüştür. Bu bakış açısına göre toplumsal sermaye ile ekonomik sermaye birbiriyle bağlantılıdır ve ikisi arasındaki ilişkileri anlamının yolu kulüpler, aileler, işletmeler ve diğer toplumsal yapılar gibi kurumların işlevlerini incelemekte yatmaktadır (1993: 32-33).

Coleman (1994), toplumsal sermayeyle ilgili en geniş incelemelerden birini yapmıştır. Coleman, Bourdieu’nun aksine toplumsal sermaye yaratmanın arka planındaki toplumsal ve ekonomik koşullardan daha çok, sermaye yaratmanın bireysel nedenlerine odaklanır. Coleman, fiziksel sermayenin fiziksel olarak görülebildiği için elle tutulur bir şey olduğunu düşünür. Eğitimde önemli bir kavram olan insan kaynakları daha az elle tutulabilir ve insanlar kendilerine daha fazla seçenek sunan öğrenme becerileri ve kapasiteleriyle değiştiğinde ortaya çıkar. Toplumsal sermaye ise en az elle tutulabilendir; çünkü insanlar arasındaki ilişkilere göre şekillenir (1994: 304).

Toplumsal, beşeri ve fiziksel sermayenin hepsi de üretim faaliyetlerini kolaylaştırır. Örnek vermek gerekirse, Coleman kendine oldukça güvenen bir grubun kendine güvenmeyen benzer bir gruptan daha fazla şey başaracağını düşünür. Coleman'a göre toplumsal sermaye kavramının değeri toplumsal yapının belirli yönlerini işlevlerine göre sınıflandırmasında yatar ve toplumsal sermayenin işlevi hareketin aktörleri tarafından önemli şeyleri gerçekleştirmek için kullanılabilen bir kaynaktır (1994: 305).

Coleman toplumsal sermaye kaynaklarını oluşturabilen toplumsal ilişkilerin altı özelliğini açıklamıştır. Bu özelliklerden ilki yükümlülükler ve beklentilerdir. Coleman insanlar arasındaki yükümlülükleri gerektiğinde alınabilen “ödeme fişlerine” benzetir. İnsanların “her zaman birbirleri için bir şey yaptığı” gruplarda ve topluluklarda, bir ilişkinin her iki tarafında da göze çarpan ödeme fişleri vardır. Toplumsal sermayenin bu biçimi, yükümlülüklerin yerine getirilmesini garantilemek için sosyal çevreye güvenmeye ve yükümlülüklerin kapsamına bağlıdır (1994: 308).

İkinci özellik ise bilgi potansiyelidir. Coleman'a göre bilgi potansiyeli toplumsal sermayenin önemli bir biçimidir. Coleman bilginin eylem için bir dayanak oluşturduğunu ve toplumsal ilişkilerin bilgi edinmenin bir yolu olduğunu belirtir. Buna örnek olarak güncel olaylarla çok derinden ilgilenmeyen fakat önemli olaylardan haberdar olmak isteyen biri verilebilir; bu insan güncel olaylarla ilgilenen bir arkadaşıyla etkileşime girerek gazete okumayla geçireceği zamandan tasarruf eder. Bu durumda, toplumsal ilişkiler sağladıkları bilgilerden dolayı önemli hale gelir (Coleman, 1994: 310). Toplumsal sermaye ilişkilerinin üçüncü özelliği de normlar ve etkili yaptırımlardır. Coleman'a göre var olan bir norm, güçlü fakat bazen de kırılabilir bir toplumsal sermaye yaratır (1994: 311).

Toplumsal sermaye ilişkilerinin dördüncü özelliği yetki ilişkileridir. Bu ilişkilerde toplumsal aktörler belirli eylemlerin kontrolünü diğer bir aktöre devredebilir. Eğer belirli bir aktör diğerleri tarafından yetkili olarak tanınırsa, bu kişi belirli durumlarda kullanılabilir azımsanmayacak oranda bir toplumsal sermaye elde eder (Coleman, 1994: 311-312). Beşinci özellik de belirli bir amaç için kurulan fakat diğer toplumsal amaçlar için de uygun olabilen, münferit aktörler için önemli bir kaynak teşkil eden toplumsal örgütlerdir (Coleman, 1994: 313). Altıncı ve sonuncu özellik de amaçsal örgütlerdir, bunlar özellikle gönüllü kurumlardır ve şu bakımdan ek bir tür toplumsal sermaye yaratırlar: “Örgüt kamu hizmeti ürettiği için, bu üretimi gerçekleştiren insanlar, bu üretim sonucu oluşan yararın, üretim sürecine katılsalar da katılmasalar da diğerleri için geçerli olmasını mümkün kılarlar” (Coleman, 1994: 313).

Riedel vd. ise toplumsal sermayeyi “kolektif hareket etmeyi kolaylaştıran ve güveni, normları ve ortak ağları bünyesinde barındıran, toplumsal ilişkilerin özündeki kaynaklar” olarak tanımlamaktadır. Paylaşılan normlardan türeyen güven, toplumsal sermaye ağındaki katılımcıların düzenli ve ortak bir hareket beklentisi içinde olmalarını sağlar ve ortak hareketi kolaylaştırır (1998: 373). Riedel vd., internet ağlarının toplumsal sermaye yaratma veya var olan toplumsal sermayeyi azaltma kapasitelerine göre değerlendirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Sorulması gereken sorular arasında internet ağlarının yüz yüze etkileşimle oluşturulan toplumsal bağların yerini tutup tutmayacağı ve var olan toplumsal sermaye düzeyinin ağın gelişimini nasıl etkilediğidir. Toplumsal sermayenin göstergeleri: “internet ilişkileri ve ağlarının gücü, özellikle coğrafi olarak birbirinden ayrılan kişiler arasında alışılmış, karşılıklı, samimi ve destekleyici arkadaşlıklar kurmayı

kolaylaştırma derecesi, toplumsal olarak yalıtılmış olan insanlar arasında toplumsal ağlar kurmaya yardım etme derecesi ve var olan sivil ağlar ve vatandaşlık örgütlerini destekleme ve güçlendirme derecesidir” (Riedel vd.,1998: 379).

Benzer bir şekilde, Aurigi ve Graham’a (1998) göre internet kamusal alanları ortak kimlik, yaşanmışlık, dayanışma ve kader algısına dayandırılmaya ihtiyaç duymakta ve bu alanların katılımcılarının birbirleriyle anlamlı ilişkiler kurmaya iten gerçek meselelerden temellenmesi gerekmektedir. Friedland da “internete sadece söylem toplulukları olarak bakmaktan ziyade toplumsal sermaye ağları olarak bakarak yeni enformasyon teknolojilerinin iletişim unsurlarını toplumsal hayat ve yapımıza yerleştirmeye başlayabiliriz” demektedir (1996: 185).

İnternete toplumsal sermaye ağları olarak baktığımızda interneti kullanan toplulukların mücadelesinin, sürekli yeniden üretilen kimliklerin meydan okumasının ve -hatta makro bir bakışla- demokrasideki dönüşümün izini sürmek mümkün olacaktır. Nitekim Kellner’a göre internet çağında, demokrasi için yeni meydan okumalar ve yeni kriz olasılıkları doğuran yeni siyasal iletişim biçimleri ortaya çıkmaktadır. Yeni kamusal alanlar oluşukça, yeni politik aktörler öne çıkmakta, siyasal haber ve tartışmaların doğası değişmekte, politika ve demokrasi bir dönüşüm geçirmektedir (2004: 717).

Bu bağlamda, Kellner demokrasiyi, egemen güçlerce yönetilen politika ve medyadan dışlanmış olan, bağımlı konumdaki sınıfları, toplumsal cinsiyet gruplarını, ırksal ve bölgesel toplulukları ve benzeri başka ezilen grupları içeren güçlü bir katılım temelinde tanımlayan bir “radikal demokrasi” fikrini savunmaktadır (2004: 717). Radikal demokrasi, hem bilgiye hem tartışma araçlarına erişimi gerektirmekte, dolayısıyla da demokratik katılımın alan ve içeriğinin genişlemesini mümkün

kılmaktadır. Bu nedenle Kellner, büyük medya kuruluşları tarafından yönetilen görsel-işitsel medya politikası çağı ile daha çoğulcu ve farklılaşmış araçlar ve medya organizasyonları üzerinde yükselen ve de her bireye iletişim teknolojileri aracılığıyla politik bir aktör olma olanağı tanıyarak giderek artan sayıda birey ve gruba yeni kamusal alanlara erişim olanağı sağlayan internet çağı arasında bir ayrıma gitmektedir. Görsel-işitsel medya iletişimde söz konusu olan, bir merkezden birçok alıcıya doğru giden, senkronik bir modeldir. Buna karşı bilgisayar ortamında iletişim oldukça âdemi merkezidir ve çok sayıda kişiyle çok sayıda kişi arasındaki iletişimi olanaklı kılmaktadır. Yani her birey kendi görüşlerini birçok kişiye iletebilmekte; böylece tek bir merkezi olmayan, büyük holdinglerin ve devletin kontrolünden bağımsız, çoğulcu bir iletişim modeli mümkün olmaktadır. Dolayısıyla sayısal iletişim hayli esnektir ve demokratik iletişim ve katılımın yeni ve alternatif biçimlerini olanaklı kılmaktadır.

Kellner, kapitalist toplumlarda demokrasinin yeniden canlandırılmasının demokratik bir medya ve teknopolitika gerektireceğini iddia etmekte ve böyle bir politikanın iki yanlı bir strateji içereceğini açıklamaktadır. Bu stratejilerden ilki, var olan medyayı, ‘kamusal çıkar, yarar ve gereksinimlere’ daha fazla cevap verecek şekilde demokratikleştirmeye çalışmaktır. Gazetelerin ve yazılı medya kuruluşlarının okur köşelerine, web sitelerine mektup ve yorumlar yazmak, telefonla radyo ve televizyonlardaki canlı yayınlara katılmak ya da ana akım medyayı kendi kurumları içinden eleştirmek gibi standart uygulamalar, var olan medya kuruluşlarını demokratikleştirmeye ve onun mesaj ve fikirler evrenini genişletmeye çalışan içeriden dönüştürme yaklaşımının örnekleri arasında sayılabilir. Farklı bir strateji de, ana akım medyaya alternatif olan ve kurulu medya sisteminin dışında gelişen muhalif

bir medya yaratmaktır. Bu stratejinin odak noktasında, alternatif yapılar geliştirmek için, verili kurumların dışında işleyen, alternatif, görsel-işitsel ve basılı medya kurumların (ve başka medya türlerinde kurumların) oluşturulması vardır. Dolayısıyla fikirlerini ve mücadelelerini yaygınlaştırmak isteyen gruplar, aynı anda hem içeriden hem dışarıdan müdahale eden bir medya stratejisi yürütmeli; fikir ve sözlerini hem (giderek parçalı bir görünüm kazanan) ana akım medya içinde yaymaya hem de bilgi akışını ve iletişim alanının yapısını kendilerinin kontrol edebildiği bağımsız medya kurumlarını ve bilgisayar ağlarını oluşturmaya çalışmalıdırlar (2004: 719).

Sonuç olarak, yeni iletişim teknolojilerinin, özellikle de toplumsal sermaye ağları olarak internetin yeni toplumsal hareketler tarafından kullanımı enformasyonel kapitalizm ve neoliberalizme çifte bir yanıt olarak görülebilir. Öncelikle “internet pratiklerinin sermayenin uluslararasılaşmasına karşı daha geniş bir sosyoekonomik mücadele içine yerleştirilmesi küreselleşmiş sermayeye karşı küresel, radikal demokratik bir mücadele olarak görülebilir. Kapitalizm karşıtı hareketin amaç ve pratikleri, yerel mücadelelerin önemini göstermesine karşın temel olarak küreseldir; hem bu yerellik içinde yer alanlar hem de bu mücadelelerden bir şeyler öğrenebilecekler için strateji ve taktikleri yeniden bağlamsallaştırırken, aynı zamanda onlar için ahlaki, ekonomik ve siyasal destek de sağlar” (Atton, 2007b: 63). İkinci olarak, yeni iletişim teknolojilerinin yerleşmesi, özellikle üretimin radikalleştirilmesi yoluyla yeni toplumsal hareketlere daha önceki toplumsal hareket medyasında görülmemiş olan bir derecede “önceleyici örgütlenme” (Downing, 2001) yöntemleri önerecektir.

Yeni iletişim teknolojilerinin kültürel ve siyasal pratiklerini toplumsal hayat ve yapımıza yerleştirmek, küreselleşen dünyada yeni yerellikleri, bu yerellikler

ekseninde oluşan yeni topluluk ve kimlikleri inceleyebilmemiz için bize yeni fırsatlar sunacak ve kapitalist dinamiklere karşı yeni direniş mekanları keşfetmemize imkân verecektir. Alternatif medya, yeni toplumsal hareketlerle bir nedensellik ilişkisinden daha çok diyalektik bir ilişki içerisindedir. Alternatif medyanın hiyerarşik olmayan örgütlenme yapısı, anlık ve amaçsal grup oluşumlarını kucaklayan amatör ruhu, sivil toplum çıkarına faaliyet göstermesi, yeni toplumsal hareketlerin eylem felsefesiyle kesişmektedir. İnternetin sunduğu imkânlarla bu kesişim coğrafi sınırları aşmayı başarmaktadır. Bu bakımdan alternatif medyanın azınlığın/yerelin sesini/sorununu küresel gündeme taşıdığını ve yeni iletişim teknolojilerinin “yeni ve çok daha örtük iktidar alanlarının oluşumuna destek verme potansiyelini” (Törenli, 2007: 291, 295) aşması için yeni fırsatlar sunduğunu söylemek mümkündür.

4. Alternatif Medyanın Küreselleşmesi ve Yerellikler

İnsanlık, yeniliğin ve yeni ürünler üretme çabalarının ekonomik ve kültürel faaliyetlerin merkezinde yer aldığı bir dönemdedir. 1980’li yıllarda medya ve iletişim alanındaki “deregülasyon” süreci ile başlayan gelişmeler, kişisel bilgisayarların yaygınlaşması ve internetin gelişmesi ile bütünleşen teknolojik ilerlemeler “enformasyon çağı”, “sayısal çağ” ya da “yeni ekonomi” olarak adlandırılabilen sürecin temelini oluşturmaktadır. Aslında bu sürecin temel dinamikleri genel olarak küreselleşme kavramı üzerine oturmaktadır. “Medyanın kapitalist sisteme nasıl entegre olduğuna baktığımızda, adına küreselleşme denen süreçle birlikte bu entegrasyonun zirveye ulaştığını söylemek mümkündür” (Poyraz, 2007: 42). Küreselleşmeyi, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutları içeren bir süreç olarak düşünmek mümkündür. “Küreselleşme dünya ticareti, çok uluslu şirketler ve finans

bakımından ekonomik; devletin krizi ve uluslararası örgütler açısından siyasi ve küresel kültür ve yerellik tartışmalarıyla kültürel bir fenomendir” (Waters’dan aktaran Gencel Bek, 2003: 240). Bu fenomenin ekonomik boyutu kapitalizmdeki yeniden yapılanma süreciyle ilişkilidir;

1970’lerin ikinci yarısından başlayarak kapitalist ekonominin bir önceki dönemle karşılaştırıldığında yeniden yapılanmakta olduğu görülmektedir. Yeni birikim düzeninin en önemli iki özelliği yeni birikim alanlarının ve yeni birikim coğrafyalarının ortaya çıkarılmasıdır. Ayrıca, önceki birikim düzeninde toplumsal refaha yönelik yapıların ve etkinliklerin zayıflatılması, mümkünse kaldırılması önem taşımaktadır (Geray, 2005: 46).

Yeni birikim düzeni çerçevesindeki yeniden yapılanma sürecinde iletişim ağlarının rolü de farklılaşmaktadır. Küreselleşen bir dünyaya paralel olarak değişen bir medya ortamının giderek etkinliğini artırdığı günümüzde yeni iletişim teknolojileri “hem sıradan yurttaşların, hem de aktivistlerin siyasal aktörler ve iletişimciler haline gelmelerini, bilgi üretmelerini ve yaymalarını ve tartışma ve mücadelelere katılmalarını sağlamakta; böylece, Gramsci’nin ‘herkesin siyasal bir aktör olabileceği’ yönündeki hükmünün gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır” (Kellner, 2004: 729). Bu bağlamda, özellikle 1970’lerin ikinci yarısından başlayarak kapitalist ekonominin yeniden yapılanması doğrultusunda, sermayenin yukarıdan aşağıya doğru küreselleşmesine ve gelişmekte olan ülkelerin, kültürel kodlar ardına gizlenmiş küresel eğilimlere teslim olmaya zorlanmalarına karşılık dünyanın her yerindeki aktivistler yerel, bölgesel, etnik ve alt kültürel dayanışma ağları geliştirerek ve mücadelelerine dair iletilerini her ortamda dolaşıma sokarak, tabandan küreselleşmeyi örgütlemeye çalışmaktadırlar. Küreselleşmenin ve yeni birikim düzeninin bütün dünyada hızlı bir şekilde egemen olmasıyla birlikte son yıllarda küreselleşmeye karşı tepkiler de toplu eylem biçimlerine dönüşmeye başlamıştır. Bu

tepkiler bilgisayar, telekomünikasyon, ulaşım gibi alanlarda kaydedilen teknolojik ilerlemelerle birlikte giderek uluslararası boyut almaktadır.⁵⁸

Robertson, küreselleşmeyi “hem dünyanın küçülmesini simgeleyen, hem de bir bütün olarak dünyanın bilincinin güçlenmesine gönderme yapan bir kavram” olarak görmektedir (1999: 21). Bu bakımdan küreselleşmenin bir avantaj olarak sunulan standartlaştırıcı ve tektipleştirici etkilerinin, yerel koşulların mevcudiyetini ve çeşitliliğini, buna bağlı olarak yerel toplulukların bilinçli tepkilerini tamamıyla ortadan kaldıramadığını söylemek mümkündür. Nitekim Scott, “tahakkümün büyük tarihsel biçimleri yalnızca tabi olanlara kendi aralarında konuşacak bir şey veren kızgınlıklar, temeller ve aşağılamalar üretmez; aynı zamanda tabi olanların görece güvenlik içinde konuşabilecekleri bağımsız bir toplumsal alanın yaratılmasını da önleyemezler” (1995: 127) demektedir. Küresel sermayenin tahakkümüne karşı mevcudiyetini hala koruyan bu çeşitlilik sayesinde, küresel ölçekteki konular keşfedilip, eleştirilebilir ve tartışılırken, bir yandan gündelik yaşamın sıradan konuları da gündeme taşınabilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’na alternatif olarak ilki Brezilya’nın Porto Alegre kentinde toplanan Dünya Sosyal Forumu’nun⁵⁹ küresel ölçekte yankı bulan “başka bir dünya mümkün” sloganı gibi, alternatif medya girişimleri ve bu medyanın temsil ettiği topluluklar da dünyaya, eski alışıldık yaşam

⁵⁸ Küreselleşmeye karşı tepkisel toplumsal hareketlerde vurgulanan tema genellikle IMF, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kuruluşların politikaları, doğanın tahribi, biyogenetik, insan hakları gibi konulardır. Bu hareketlerin bugüne dek uluslararası düzeyde en büyük başarısı Dünya Ticaret Örgütü’nün Seattle Toplantısını engellemek olmuştur (Aralık 1999). Ayrıca dünya sermaye seçkinlerinin görüş alışverişi yaptıkları Davos merkezli Dünya Bankası Forumu Toplantısında (Ocak 2000) ve BM’nin bir yan kuruluşu olan UNCTAD’ın Bangkok Toplantısında (Şubat 2000), IMF ve Dünya Bankası’nın Washington DC’deki toplantısında protesto gösterileriyle alternatif sesler duyurulmuştur. Küresel nitelikli bu protestoların yanında yerel düzlemde de uluslararası sermayeye önemli sosyal tepkiler gelmeye başlamıştır (Kazgan, 2002: 248-249).

⁵⁹ Bkz. http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=14_1&cd_language=2

tarzlarının insanoğlunun tek seçeneği olmadığına ve başka iletişim türlerinin de mümkün olduğuna dair somut kanıtlar sunmaktadırlar.

Küresel sermaye tarafından dayatılan ve tüketim temelli bir sömürü ilişkisine dayanan “eski kimlikler ve alışıldık yaşam tarzları” giderek bir tepki ve direnişle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, 1970’li yılların başından itibaren kapitalizmin küresel ölçekte yeniden örgütlenmeye başlaması sonrasında 1980’lerde olgunlaşan yeni birikim düzeni ve neoliberal politikalar, sadece iktisadi uygulamalar bazında gündeme gelmemiş, aynı zamanda bir kültür olarak toplumsal yaşama, dolayısıyla iletişim çalışmalarına da sirayet etmeye başlamıştır. Bu gündem bağlamında, giderek sınıf siyasetinin azalan etkisi melez direniş formlarını ortaya çıkarmaya başlamıştır. Küreselleşmeye karşı, yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkardığı kolektif kültür, yeni melez formlarla beraber çeşitlenmiş, sermayenin küreselleşmesine karşı alternatif bir küresel dünya düşüncesi öne çıkmıştır. Buna paralel olarak, alternatif bir iletişim düşüncesi de giderek belirginleşmeye başlamıştır.

Alternatif bir iletişim düşüncesini savunmak, küresel sisteme karşı yerel girişimlerin önyak olduğu küresel bir mücadeleyi öngörmektedir. Alternatif düşüncenin temelini oluşturduğu ve radikal alternatif medya girişimlerinin taşıyıcısı olduğu “otorite karşıtı muhalefet”, küreselleşen iktidara, başka bir deyişle küresel kapitalistlere karşı bir oluşumun önünü açmaktadır. Bu oluşumun alternatif medya bakımından izini sürebilmek için alternatif medya ile küresel ve yerel dinamiklerin ilişkisine ve bu dinamiklerin yeni teknolojileri kültürel ve siyasal olarak kullanımlarına değinmek gerekmektedir.

4.1 Küreselleşme, Sivil Toplum ve Alternatif Medya

“Küreselleşme” çeşitli akademik disiplinlerde birçok farklı anlam yüklenen bir kavramdır. Sosyoloji disiplini bakımından küreselleşmeyi Giddens, “uzak mesafelerdeki yerellikleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” (1990: 64) olarak açıklarken; Robertson, küreselleşmeyi “dünyanın - hiçbir şekilde saf işlevsel tarzda olmayan- birleşmesi şeklindeki biçimsel sorunun göstergesi olarak anlaşılabilir” (1999: 26) bir terim olarak açıklamıştır. Belki de en geniş tanımı John Tomlinson yapmıştır: “Küreselleşme dünya çapında toplumlar, kültürler, kurumlar ve bireyler arasında hızla karmaşık ilişkiler kurma sürecidir” (1997: 170).

“Küreselleşme kavramı bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzeme, buna bağlı olarak da tek bir küresel kültürün ortaya çıkma süreci, diğer yandan da toplulukların, toplumların kendi farklılıklarını tanımlama, ifade etme süreci olarak kullanılmaktadır” (Sarıbay ve Keyman, 2000: 1). Berger (1997), küreselleşmenin dört yüzünden bahsetmektedir. Birinci sırada, küreselleşme ekonomik temelli bir sürecin kültürel yüzü olarak yer almaktadır. Berger “Davos kültürü” olarak tanımladığı bu ilk yüzde kendini “yuppie” hayat tarzı olarak gösteren bir elit kültürüne değinmektedir. İkinci yüzüyle küreselleşme, vakıflar, akademik haberleşme ağları, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu örgütler gibi oluşumların unsuru olan bir kültür biçiminde yer almaktadır. Bu küreselleşmeyi Berger, “Faculty Club Culture” olarak isimlendirmekte, çevreciliği ve feminizmi buna örnek olarak göstermektedir. Berger, küreselleşmenin üçüncü görünümünü “McWorld Culture” olarak isimlendirmektedir. Bu kültür, Amerikan üniversitelerinin sembol ve sloganlarını taşıyan jean ve tişörtler giymek, Amerikan yapımı TV dizileri ve filmleri

izlemek, Amerikan fast food ürünlerini tüketmekle somutlaşan Amerikan damgalı bir popüler kültür olarak kendini göstermektedir. Küreselleşmenin dördüncü yüzü olarak da çoğulculuk, pazar ekonomisi ve demokrasi yanlısı bir söylemi başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere Doğu Asya ülkeleri, Filipinler, Güney Pasifik, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerine yaygın bir biçimde empoze etmek yer almaktadır (Berger, 1997: 23).

Görüleceği gibi küreselleşme çok bir yönlü kavramdır ve küreselleşme hakkında çok geniş ve gitgide büyüyen bir literatür oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle, tez çalışmasının bu bölümünde farklı disiplinler açısından bir tanım geliştiren literatürle ilgili ayrıntılı bir değerlendirmeye girmektense, John Foran'ın - David Harvey'nin listelediği özellikleri genişleterek- ortaya koyduğu temel özelliklere değinmek yerinde olacaktır. Buna göre küreselleşmenin temel özellikleri:

1) 1970'ten bu yana ABD denetimindeki Bretton Woods ticaret sisteminin çöküşü ve bu sistemin bugün, belli ulusötesi kurumlarca yönlendirilen, Japonya ve Avrupa'daki diğer kutuplarda işin içine girdiği için daha az merkezi ve finans kaynağı sürekli değişen bir sisteme dönüşümü. 2) "Dörtüncü kuşak" bir teknolojik yenilik dalgası; bu dalga geçmişteki ilerlemelere benzemekle birlikte şu an uygulamalı bilim ile uluslararası silah ticaretinin iç içe geçmiş olması sebebiyle onlara nazaran daha büyük bir ivmeye sahiptir. 3) İşyerlerinin değişmesine ve mali işlemlerin anında gerçekleştirilmesine yol açtığı gibi tamamıyla yeni ihtiyaç ve isteklerin ortaya çıkmasına neden olan yeni medya ve iletişim biçimleri. 4) Mal ve insan taşımacılığında maliyetin azalması. 5) Ulusötesi ortak ihracat teşvik bölgelerinin yeni esnek üretim biçimlerinin ve karmaşık küresel mal zincirlerinin gelişimi. 6) Maaşlı emek gücünün sabit olarak büyümesi; ki bu güç eskiye oranla daha fazla sömürülmektedir, daha fazla çeşitlenmiş ve bölünmüştür; dahası hiper-şehirleşme ve göç, işçi sınıfının çehresini değiştirmiş durumdadır. 7) Çoğu devletin, mali politikalarının denetimini uluslararası borç verme kurumlarının ve Dünya Ticaret Örgütü gibi karar alma kuruluşlarının eline kaptırması. 8) Küresel ısınma, yakın bir gelişme olan "peak oil"⁶⁰ üretimi ve gıda ve ilaç alanlarında gerçekleşen biyogenetik devrimin ters sonuçları gibi ekolojik tehditlerin doğuşu. 9) Hem homojenleşme hem de direniş süreçleri hız kazanırken kültürün tahmin edilemez biçimlerde ön plana çıkışı. 10) 1990'larda SSCB, Doğu Avrupa ve diğer yerlerde sosyalizmin çöküşüyle iki kutuplu karşıtlıkların son bulması ve ABD'nin askeri hegemonyası için önceden akla gelmez bir ekonomik üstünlük elde etme adına yeni bir dönemin açılması. (Harvey, 2000: 61-67; Foran, 2008: 92)

⁶⁰ Petrolde zirveye vuran ve bir daha erişilmesi imkânsız olan bir üretim düzeyine ulaşılması.

Foran'ın, hem homojenleşme hem de direniş süreçleri hız kazanırken kültürün tahmin edilemez biçimlerde ön plana çıkışına dikkat çekmesine benzer şekilde, yukarıda değinilen tanımlayıcı yaklaşımlar içinde öne çıkan Giddens, Robertson ve Tomlinson'un argümanlarındaki ortak nokta da, küreselleşme sürecinin özellikle kültürel dinamikleri üzerinde durmaları ve bu sürecin küresel ve yerel aktörleri birbirine ne kadar bağladığıdır. Nitekim Robertson bu konuda şunları söylemektedir:

Ekonomik meseleler toplumlar arasındaki ilişkilerde ve çeşitli ulusötesi ilişki biçimlerinde çok önemli olsalar da, bunların büyük ölçüde kültürel olumsuzluklara ve kültürel kodlamaya tabi olduklarını giderek daha fazla fark etmeye başladık. Ulusal olarak örgütlenmiş toplumlar arasındaki düşmanlıktan dostluğa doğru uzanan ilişkilerin çoğunu yapılandıran ve biçimlendiren şeyin özünde kültürel bir doğaya sahip olduğu giderek daha da açık hale gelmektedir (Robertson, 1999: 16).

Bir alternatif medya araştırması bağlamında, kültürel küreselleşme sürecinin küresel ve yerel aktörleri birbirine ne kadar bağladığı sorusu, alternatif medyanın siyasal amaçlar için küresel toplumsal hareketleri ve grupları birbirleriyle ne kadar bağlantılandırabildiği, toplumsal ve küresel ağları ve ortak kimlikleri küresel düzeyde ne kadar yaratabildiği ve güçlendirebildiğiyle ilişkilidir.

Küreselleşme meselelerine dâhil oluşları, toplumsal hareketleri halkın gündemine taşımış ve bir ölçüde de onların günümüzdeki imajını şekillendirmiştir; artık onlar küreselleşmenin, ama alttakilerin küreselleşmesinin araçlarıdır. Toplumsal hareketlerin ulusötesi ve uluslararası örgütlülüğünde niceliksel olarak yeni bir şey olmasa da, etkileşimlerin yoğunlaşması ve onlara (örgüt aracılığıyla değil de) doğrudan katılım, günümüzdeki toplumsal hareketlerin faaliyetine ve ideolojik tutumuna daha önce hiç görülmemiş bir küresellik kazandırmaktadır. En yerel meseleler bile (bunlardan en önde gelen yerli halkın meseleleridir), bir şekilde küresel sahneye çıkmış olup küresel çözümler talep etmektedir (Dirlik, 2008: 76-77).

Küresel ve yerelin etkileşimi bağlamında küreselleşme, son zamanlarda yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümleri, buna paralel olarak dünyanın değişen niteliğini anlamlı kılmaya yönelik bir kavram olarak kullanışlıdır. Küreselleşme, tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak genişlemekte olan çok yönlü toplumsal

ilişkiler ağı olarak görülebilir. Bu doğrultuda, küresel kültürün, sürekli bir kültürel etkileşim ve değişim alanı yarattığını söylemek mümkündür. Zaten, Robertson'ın “küresel kültür” dediği şey de, farklı yerel alt kültürlerin etkileşimlerinin bir sonucudur (1999: 187). Kültürel açıdan küreselleşme, “görüntüler ve semboller aracılığıyla yaşanmaktadır. Bu doğrultuda yaşadıklarımız, algıladıklarımız homojen bir küresel kültür içinde gerçekleşmemektedir. Etkili olan kültürel küreselleşmedir; bunun anlamı da farklı kültürlerin küresel olarak akmasıdır” (Aslanoğlu, 2000: 335).

Küreselleşme sürecinin kendi içinde iki tür kültür barındırdığı ifade edilmektedir: Birincisi, belli bir kültür tüm dünya üzerinde yayılmakta ve diğer farklı kültürler bu baskın kültüre entegre olmaktadır. “Küresel kitle kültürü” olarak da adlandırılan bu kültürün en önemli özelliği homojenleştirici olmasıdır. Küresel kitle kültüründe dünya, ortak bir küresel kültürün var olduğu tek bir yere dönüşmektedir. İkinci tür kültür ise, o ana kadar birbirinden ayrı olan kültürlerin, birbiriyle karşılıklı olarak etkileşime geçmesi ile oluşan kültürdür. Son yıllarda tüm dünyada bir kültürel entegrasyon yaşanmasına rağmen, çoğulculuk günümüz dünyasının en önemli özelliklerinden biri haline gelmiştir. Şimdiye kadar seslerini duyuramamış ve temsil edilmemiş olan yeni özneler, ilk defa seslerini duyurma olanağı bulmaktadırlar. Böylece farklılığın ve kültürün çok boyutlu yapısı ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme süreci, küresellik ile yerellik gibi zıt kutupları bir araya getirmektedir (Başkan, 2000: 277).

Küresellik ve yerellik arasındaki diyalektik ilişkiyi somutlaştırmak üzere, küresel kitle kültürü ve onun taşıyıcısı olan ana akım medya karşısında bir direniş odağı olarak toplumsal hareketler ve alternatif medya alanı incelendiğinde öncelikli olarak “küresel sivil toplum” çerçevesi öne çıkmaktadır. Zira “kültürel küreselleşmenin, hükümetler dışı uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve düşünce akımlarından oluşan uluslararası bir sivil toplumu güçlendirdiği, bunun da Batılı olmayan bağlamlarda sivil toplum arayışlarını artırdığı ifade edilmektedir” (Özkan, 2006: 7). Ancak alternatif medyayı tartışırken bu çerçeveden bakmakla ilgili önemli bir sorun “sivil toplum” teriminin karışıklığıdır:

Sivil toplum kavramının tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlarda yaşanan farklı gelişmelere paralel olarak çeşitli biçimlerde tanımlandığı ve henüz basit bir tanıma sahip olmadığı görülmektedir. Toplumsal koşullardaki değişimler sivil toplum kavramının içerdiği öğelerin de değişmesine neden olmaktadır.

Toplumsal koşulların değişmesiyle beraber ortaya çıkan yeni toplumsal gruplar, kendileriyle ilgili sorunları kamusal tartışmaya taşıyarak sivil toplum içerisinde yer almaktadır (Avcı, 2000: 41-42).

“Gönüllü ve kendiliğinden örgütlenmiş olan sivil toplum, devletten özerk bir şekilde var olan sosyal yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır” (Yılmaz, 2003: 321). Habermas da kamusal alanla ilgili çalışmasında “sivil toplum” terimini “odak noktası piyasa ilişkileri olan devletten farklı olan toplumsal ilişkiler alanını” tanımlamak için kullanmıştır (Habermas, 1989: 74-75). Habermas’ın kullandığı tanım terimin geleneksel anlamıyla örtüşmektedir. Geleneksel anlamıyla sivil toplum, “gönüllü örgütlenmeler çerçevesinde, kendi özel kapasitelerinin elverdiği ve gerektirdiği biçimde bir araya gelen toplumsal ilişkilerdir. Yani özgür bireylerin gönüllü birlikteliğidir. Devlet aygıtından açıkça ayrık bir yapıyı ifade eder” (Tester, 1992: 8). Tester, daha karmaşık olarak ise sivil toplumun toplumsal, insancıl ve kişisel (özel) yaşamın ayrıksı gerekliliklerinin ve olasılıklarının hayal edilmesi olarak anlaşılabilceğini belirtmektedir (1992: 11). Tester’la benzer şekilde Keane de sivil toplumun “devletin dışında, devlet tarafından planlanıp kurulmamış, devlet denetiminde olmayan toplumu veya toplumlari” ifade ettiğini söylemektedir (1993a: 48). Öte yandan Diamond sivil toplumun, yalnızca devletin dışında değil, aynı zamanda geniş anlamda siyasal toplumun da dışında olduğuna dikkat çeker:

Bu bağlamda, siyasi partiler sivil toplumun unsuru değil siyasal toplumun bir unsurudur. Sivil toplum menfaatlerin temsili, uzlaştırılması ve açıklanması için siyasi partilerin dışında bir kanal yaratmaktadır. Bu işlev, özellikle geleneksel olarak dışta bırakılmış gruplar için (örneğin kadınlar, etnik ve dinsel azınlıklar gibi) resmi politikaların karar mekanizmalarına yakınlaşabilmeleri bakımından önemlidir (Diamond, 1994: 8).

Torun’a göre “modern sivil toplum üç önemli boyut içermektedir. Birincisi yasallıktır çünkü özel hukuk, sivil-siyasal-toplumsal eşitlik ve haklara dayanmaktadır. İkincisi çoğulculuktur çünkü özerk, kendi kendini oluşturan gönüllü

birlikleri kapsamaktadır. Nihayet üçüncüsü kamusalıktır çünkü iletişim alanları, kamu katılımı, siyasal iradenin ve toplumsal normların doğuşunu, çatışmasını ve bunlara ilişkin düşüncelerin ifade edilmesini içermektedir” (2001: 59-60). Colin Sparks ise Hegel, Thomas Paine, Tocqueville ve diğer çağdaş araştırmacıların yaklaşımlarını çözümlendiği çalışmasında “devlet ve sivil toplum arasındaki kesin ayrımın demokrasi teorisiyle zorunlu olan bir bağı yoktur” sonucunu çıkarmaktadır. “Sivil toplum düşüncesi belirgin olarak ‘ekonomistçe’ bir düşüncedir ve bu düşünce, sivil toplumun tamamının maddi yaşamın üretilmesiyle şekillendiğini vurgular. Bir taraftan sivil toplumun ve eşitliğin güçlendirilmesi ve diğer taraftan siyasal özgürlük seviyesinin yükseltilmesi arasında kendiliğinden zorunlu bir bağ yoktur. Günümüzün dünyasında sivil toplumu güçlendirmek çok uluslu şirketleri güçlendirmek anlamına gelmektedir” (Sparks, 1994: 31-45). Sparks sivil toplum araştırmacılarının doğru olarak “devleti bir baskı aracı olarak tanımladığını fakat aynı zamanda sivil toplumu da özgürlükler ve eşitlikler alanı olarak somutlaştırdığı” sonucuna varmıştır (Sparks, 1994: 46). Thernborn ise bunun aksine “günümüz söyleminde sivil toplum normatif bir kavramdır, bir özerk gruplar ve birlikler çoğulluğu; kamusal kültür ve iletişim kurumları; bireysel tercihlerin ve yönelimlerin mahremiyeti; çoğulluğu, mahremiyeti ve kamusalıyı devletten, hatta ekonomiden ayıran genel haklar sistemidir” demektedir (1999: 61). Bu bakımdan alternatif medya girişimleri ve bu girişimlerin özerk gruplar ve birlikler çoğulluğuyla içiçeliği sayesinde destek verdiği alternatif kamusalıklar düşünüldüğünde Thernborn’un bakış açısının oldukça anlamlı olduğu söylenebilir.

Sivil toplum kavramını uluslararası çevreci örgütlerin iletişim pratiklerini tanımlamak için kullanan Paul Wapner’a göre “sivil toplumun tek ve değişmez bir

anlamı yoktur. Bu terimin uzun, sürekli evrimleşen ve kavramsal bir geçmişi vardır” (Wapner, 1995: 313). Wapner, Polonya’daki “Solidarity” ve Çekoslovakya’daki “Charter 77” gibi hareketleri sivil toplumu siyasallaştırdıkları için başarılı bulmaktadır. Bu bağlamda, çevreci örgütler, devlet dışı aktörler arasındaki kolektif davranışları şekillendiren güç/iktidarın mevcut ve potansiyel düzeyini tanımlamak ve yönlendirmekle ilgilenmektedirler. “Bu örgütler, -hiçbiri tamamıyla devletin güdümünde olmayan- tüketim kalıplarını üretim pratiklerini, teknolojik gereklilikleri, yaşam tarzı tercihlerini ve yaygın yoksulluğu değiştirmek için kamusal iletişim kanallarını kullanırlar” (Wapner, 1994: 393). Wapner’a göre, Antonio Gramsci ve Talcott Parsons, “sivil toplumu devlet ve ekonomiden farklılaştıran üç boyutlu bir model sunarak” sivil toplum tanımını, geleneksel Hegelci anlayıştan uzaklaştırmışlardır (Wapner, 1995: 313). Bu konuda Nicholas Garnham,

kamusal iletişim biçimlerinin etkisine ve siyasal işlevine hala daha geleneksel bir Hegelci devlet-sivil toplum karşıtlığı açısından bakan bir tartışmada hâkim kuramın; ister ‘demokratik bir yönetimi destekleyecek kamusal iletişim için uygun kurum ve süreçleri yalnızca pazarın sağlayacağı’, isterse de ‘sadece pazarın, devlet kontrol ve baskısından kurtulmak için gereken özgürlüğü sağlayacağı’ biçiminde ifade edilsin, liberal özgür basın kuramı

olacağını ifade etmektedir (Garnham, 1992: 363).

Anlamlı bir şekilde, Habermas, kamusal alan üzerine yaptığı ilk çalışmasıyla ilgili daha sonraki bir eleştirel yorumunda “konuyla ilgili yayınlarda sivil toplumla ilgili kesin tanımlar aramanın beyhude olduğunu” ancak terimin şimdiki anlamının “artık emek, sermaye ve emtia piyasalarını düzenlenen bir iktisadi alanı kapsamadığını” ve “sivil toplumun kurumsal çekirdeğinin, devlet ve ekonomi alanının dışındaki gönüllü birlikler tarafından oluşturulduğunu” belirtmiştir (Habermas, 1992: 453).

Görüleceği gibi “sivil toplum” kavramı, önde gelen kuramsal yaklaşımlar bağlamında tartışmalı olsa da, bu çerçeveyi kullanan çalışmalara küresel ve yerel toplumsal hareketler içinde yer alan örgütler arasındaki küresel bağlantıları ortaya koydukları için değinmek yararlıdır. Hem Frederick (1992, 1993) hem de Sreberny (1998) alternatif medya ve iletişimin küreselleşmesini tartışmak için “küresel sivil toplum” çerçevesini kullanmışlardır. Frederick’e göre dünyadaki sivil toplum örgütleri birbirinden “iletişim engelleri yüzünden” ayrı kalmıştır. Ne piyasa ne de devlet alanında yer alan küresel sivil toplum -uluslararası ilişkilerde egemen piyasaları ve devletleri alt eden bir güç olan- sivil toplum örgütlerinin (STÖ) küresel ağını güçlendirmek için bilgisayar ağlarını kullanmaktadır. Sivil toplum örgütleri, bilgisayar ağlarını kullanarak iletişim kurma ve sınır ötesi birlikler yaratma kapasitelerini ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası forumlarda görünürlüklerini artırmışlardır. Buna örnek olarak Frederick, aktivist gruplar tarafından kullanılan küresel bir bilgisayar ağı olan İlerici İletişim Derneği (APC) ağının ve sivil toplum örgütleri tarafından kullanılan diğer bilgisayar ağlarının uluslararası ilişkiler üzerinde etkili olmaya başladığını öne sürmüştür (1993: 291).

Bilgisayar ağları 1989’daki Tienanmen Meydanı katliamında aktivistleri desteklemek için etkin olarak kullanılmıştır. 1991’e gelindiğinde Körfez Savaşı esnasında küresel olarak alternatif haberleri yaymak ve savaş karşıtı aktivizmi koordine etmek için yine bilgisayar ortamında iletişim kanalları devreye girmiştir. Sovyetler Birliği’nde 1990 yılındaki darbe denemeleri sırasında da APC’ye bağlı ağlar telekomünikasyon sistemlerinin kontrolünü ele geçirebilmiştir. Aktivistler 1992’deki Birleşmiş Milletler Konferansı öncesi, esnası ve sonrasında sivil toplum kuruluşlarının tepkisini küresel çapta kontrol etmek için yine APC ağları üzerinden yayılan alternatif haber ve verileri kullanmışlardır (Frederick, 1993: 292).⁶¹

⁶¹ Günümüzde yaşanan Wikileaks örneği de dezavantajlı gruplara destek olacak bilgisayar ağlarının yaratılmasına dikkat çekmesi ve enformasyon üzerindeki mevcut iktidarı sarsması bakımından dikkate değer bir başka güncel gelişme olmuştur. Avustralyalı gazeteci ve internet aktivisti Julian Assange tarafından kurulan WikiLeaks, kaynaklarının gizliliğini koruyarak hükümetlerin ve diğer kurumların hassas ve gizli belgelerini yayınlayan, kâr amacı gütmeyen, İsveç merkezli bir uluslararası organizasyondur. WikiLeaks, son olarak 2010 yılı sonunda açıkladığı ABD Dışişleri Bakanlığı’na ait 250 binden fazla belgeyle dünya gündemini sarsmış ve dünyadaki diplomatik ve siyasal gelişmelere

Frederick gibi, küresel sivil toplum kuramını tartışan Sreberny (1998), Richard Falk'un (1996, 2005) ortaya koyduğu "aşağıdan küreselleşme" (globalisation from below) kavramını kullanmaktadır:

Aşağıdan küreselleşme, yukarıdan küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından kaçınılması ve iş-finans dünyalarının devlet seviyesinde ve üstünde karar süreci üzerindeki denetimsiz nüfuzuna karşı dengeleyici bir ağırlık merkezi oluşturulmasıyla ilgilenmektedir (Falk, 2005: 186).

Sreberny'ye göre, aşağıdan küreselleşme, ana akım medyanın içeriğine alternatif anlamlar katan siyasal hareket ve küresel dayanışma için yeni alanlar yaratmaktadır. Sreberny, "merkezsiz kadın hareketi"ni yeni küresel ağlar kurmanın ilgi çekici bir örneği olarak vermektedir. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), Dünya Dostları (Friends of the Earth) ya da Greenpeace gibi merkezi olarak örgütlenmeyen geleneksel küresel sivil toplum modelleri, bölgesel ve yerel olarak örgütlenip geniş çapta ağ kuran çeşitli kadın gruplarından oluşan küresel kadın hareketleriyle karşılaştırılabilir (1998: 208). Sreberny'ye göre kadın hareketleri için küresel eylemcilik:

Ağ kurmak üzere birleşen, ağlarla yeni ağlar oluşturan, enformasyonu mümkün olduğunca hızlı, ucuz bir şekilde değiş tokuş etmek için iletişim teknolojilerini kullanan ve böylelikle mümkün olan en fazla erişim imkânını ve kitlelerin katılımını sağlayan taban hareketleri üzerine inşa edilmiştir (1998: 218-219).

Sreberny, bu incelemeyi kullanarak internetin kadın hareketini küresel ölçekte birleştirme potansiyelini ortaya koymuştur. "Küresel sivil toplumdaki" hareketle alternatif medyanın siyasal ya da araçsal işlevi için başka bir çerçevelenmeyi Peter Waterman (1990) yapmıştır. Waterman'a göre alternatif iletişim kanallarını kullanan yeni toplumsal hareketler "enternasyonalist iletişimin" arkasında olan bir güçtür, yani; "fikirlerini, becerilerini ve sanatlarını değiştirerek, paylaşarak, çeşitlendirerek

dair küresel sivil toplumun gündeminden uzak tutulan pek çok konuyu gün ışığına çıkarmıştır. Bkz. <http://213.251.145.96/About.html>

ve birleştirerek demokratik halk topluluklarını ve kolektifleri zenginleştiren ve güçlendiren coğrafi bölgeler ötesi dayanışma bağlarıdır” (1990: 82).

Waterman, alternatif uluslararası iletişimin genellikle Kuzeyden Güneye yoğun bilgi akışıyla nitelendirildiğini belirtmekte ve çoğuş işçiler yerine yükseköğrenim görmüş entelektüeller tarafından düzenlenen ve gerçekleştirilen emek hareketlerinin geçmişteki uluslararası iletişim projelerini eleştirmektedir. Tez çalışmasının bir önceki bölümünde değinilen toplumsal sermaye kavramsallaştırmasına benzer bir şekilde, Waterman en marjinal potansiyel kullanıcıların ihtiyaç ve kapasitelerine dayanan, daha insancıl ve daha yetkilendirici olan bilgisayar temelli bilgi alışverişı forumlarının kurulması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda Waterman, “enternasyonalist iletişim” için gerekli olan dört zorunlu özelliğı şu şekilde sıralamıştır: a) kaynağını doğrudan halktan alan ve baskıcı anlayışa karşı koyan bir içerik, dil, imgeler ve semboller bütünü, b) toptan bir toplumsal dönüşüme doğru yönelim, c) hem dikey hem de yatay bilgi akışlarını “sarmal” bir iletişim modeliyle aşan bir mobilizasyon ve örgütlenme modeli, d) halkın ve/veya halka özgü örgütlerin ilgili sektörlerdeki üretim ve dağıtımda oynadığı aktif rol (1990: 81).

Bu şekildeki aktif katılım da şu dinamikleri içermektedir: a) gönderici ve alıcı arasında etkileşim, b) hem insanların hem de profesyonel haber kaynaklarının etkileşimini genişleten mesajlar, c) en düşük eğitim seviyesindeki kitlelerin biçim ve içeriğe ulaşılabilirliğı, d) hem üretim hem de dağıtım kanallarına kamusal erişim, e) iletişim eğitimi yapılarına katılım, f) medyayı eleştirebilen ve son tahlilde düzeltebilen bir izler kitlenin örgütlenmesi (Waterman, 1990: 81). Waterman’ın küresel alternatif medya kavramsallaştırması bizi küresel alternatif medyanın kültürel

yönüne götürmektedir. Bu kültürel yön de alternatif medyanın, küresel ölçekte bireyler ve toplumsal hareketler arasında ne kadar ortak kimlik ve kültürel ağ yaratabildiği ve bu bunları destekleyebildiğiyle, bu etkileşimin işlenmesi için özellikle yeni medya ve bilgisayar ağlarını ne kadar verimli kullandığıyla ilgilidir.

Küreselleşmenin ve bu süreçte bilgisayar ağlarının kullanımının kültürel yönü John Tomlinson (1997, 1999), Mike Featherstone (1993) ve Deborah Wheeler (1998) gibi araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Tomlinson, birçok araştırmacının küreselleşmeyi “kültürel emperyalizmin” bir uzantısı, Amerikan ve Batılı kültürel biçimlerin Batılı olmayanlar üzerinde hâkimiyet kurması olarak gördüğüne işaret etmektedir. Bu bakış açısı küresel kültürün kaynağını “kapitalist üretim sürecinin ve piyasanın yayılcı tahakkümü” olarak görmektedir (1997: 179). Tomlinson, bu bakış açısına karşı üç argüman öne sürmüştür. Birinci argümana göre, ABD’nin kültürel ürünlerinin -örneğin televizyon alanı gibi- küresel kültürel ürünler pazarına hâkim olduğu gerçeği söz konusuysen, Batılı olmayan kültürlerden de birçok ürün yaygın bir şekilde ihraç edilmiştir ve yerel kültürlerin ürünleri iç piyasalarda daha popüler olma eğilimindedir (1997: 180).

Tomlinson’un ikinci argümanına göre, izleyici kitleleri kültürel ürünlerin edilgen alıcıları değildir, bundan çok küresel kültür bir diyalektik bir yapıdadır. Kültürel emperyalizm söylemi -hegemonya, bağımlılık, merkez-çevre gibi- kültürel akışı tek yönlü olarak şekillendirmekte; ancak küresel kültür “egemen olunan” kitlelere tek parça halinde, kesintisiz olarak akmamaktadır. Aslında Tomlinson, Üçüncü Dünya Ülkelerinden Birinci Dünya Ülkelerine önemli derecede göç yaşandığını ve bir “otantik kültür” fikrinin oldukça sorunlu olduğunu belirtmiştir. Tomlinson, Batı ve post-kolonyal bölgeler arasındaki kültürel iktidarda, Batılı

olmayan kültürel formların popülerleşmesiyle gözle görülür hale gelen bir zayıflama olduğuna inanmaktadır. Batılı olmayan formlar, küresel arenada hâkim Batı kültürel formlarının yerini almasa da, Batı kültüründeki kesinliklerin temelini sarsmaktadır. Bu bağlamda Tomlinson, internet de dâhil olmak üzere küresel iletişim araçlarının fiziksel uzaklığı yok ettiğini ve alt kültürleri hâkim kültürlere doğrudan yaklaştırdığını, “öteki” mitini öldürdüğünü belirtmektedir (1997: 181).

Tomlinson’un küreselleşmeye dair “kültürel emperyalizm” fikriyle ilgili üçüncü argümanı da küreselleşmenin -yoğunlaşmadan çok yaygın kültürel gücü olan- bir karmaşık merkezsizleştirme süreci olduğudur. Ona göre, küresel kapitalizmin, örneğin Singapur’daki bir mahallenin zenginleşmesinin Pittsburgh’taki başka bir mahallenin fakirleşmesiyle bağlantılı olduğunu öne süren “merkez-çevre” modeli sorunludur. Tomlinson ayrıca “kapitalizmin doğduğu yere sadık olmadığını” ve günümüzdeki coğrafi egemenlik modellerinin sürekliliğinin olmadığını belirtmektedir. Küreselleşme merkezsiz olmasına rağmen eşitlenebilen bir şey değildir, küreselleşmede açık bir şekilde kazananlar ve kaybedenler vardır. Tomlinson küreselleşmenin, yönü ve ilerleyişi kolayca yönetilebilen iyi mühendislik ürünü bir makineden çok, kimsenin tam olarak kontrol altına alamadığı ezici bir güç olduğu sonucuna varmıştır (1997: 185).

Küreselleşmenin kültürel yönü ve küresel-yerel diyalektiği üzerine eğilen bir başka araştırmacı olan Featherstone (1993), “küresel kültür” ve “yerel kültürün” bağlantılı olduğunu ve bunun sadece gündelik iş ve yaşam alışkanlıklarının incelenmesiyle anlaşılabileceğini öne sürmüştür. Küreselleşme sürecine çeşitli tepkiler söz konusudur. Featherstone postmodernizmin tarihin ve kültürün çoğulluğunu öne çıkardığını ve günümüzde artık tek bir küresel tarihsel anlatının

olmadığını belirtmiştir (1993: 171). Küreselleşme, kültürler arasında büyük değişiklikleri kolaylaştırarak ve “küresel düzen ve tarih anlatılarının farklı görünümlerinin çakışmasıyla” ortak bir tarihi geçmiş algısının kaybedilmesine sebep olmuştur. Tecrit edilmiş kültürler kendilerinin ve “ötekilerin” kurgulanmış görünümlerini kabul edebilecekken, bu sürece küreselleşme tarafından karşı çıkmıştır (1993: 171). Featherstone’a göre ortak bir kültür yaratma süreci yerel farklılıkların göz ardı edilmesini ya da birleştirilmesini gerektirmektedir. Featherstone, ortak bir düşman belirlendiğinde ortak kimlikler oluşturmanın daha kolaylaştığını ve dış dünyadakilerle artan iletişimin, giderek artan bir “biz” ve “onlar” algısı yaratabileceğini belirtmektedir. Featherstone iletişim teknolojilerinin mümkün kıldığı giderek artan kültürel akışkanlığın daha fazla hoşgörü sağlayacağı gibi bir kesinlik olmadığını öne sürmektedir. Kültürel bozulma tehlikesi etnik kimliklerin güçlenmesini teşvik etmekte ve fundamentalizmin artışına sebep olmaktadır (1993: 174).

Featherstone’a göre, yerel bir kültür küresel bir kültürün tam tersi olarak algılansa da durum aslında böyle değildir. Yerel kültürle ilgili ortak algılar, insanları kolektif bir hafıza aracılığıyla geçmişe dair belirli bir yere ve bir ortakduyuya bağlayan törenler ve sembollerle desteklenen görece sabit bir durumun olduğunu varsaymaktadır. Featherstone, geçmiş algısının yazılı bilgi kaynaklarına dayanmadığını, bundan daha çok yazılı olmayan ifadeler, deneyimlere ve alışık olunan dile dayandığını belirtir. Ayrıca mimarideki ve mekansal tasarımdaki postmodern gelişmeler geçmişteki bir kurgusal deneyimi göstermekte ve kayıp bir alan algısını pekiştirmektedir. Ancak bu “eğlenceli” mimariyle ilgili deneyimler, yerel kültürler içerisindeki farklı konumlara göre çok farklılık göstermektedir. Sınıf,

yaş ve bölgesel gruplardaki farklılıklar aynı kültürel içeriği tüketebilmekte ancak o içerikle çok farklı bağlantıları da olabilmektedir (Featherstone, 1993: 180).

Tomlinson ve Featherstone gibi, Deborah Wheeler (1998) küresel ağlarla yerel dinamiklerin etkileşiminin belirli gruplar üzerindeki etkisini incelemenin yolunun yerel halkların günlük yaşamlarını ve toplulukların hikâyelerini gözeten araştırma alışkanlıklarının benimsenmesi olduğunu öne sürmüştür. Bu argüman, alternatif medya kurumları ve onları kullanan alt kültür gruplarının incelenmesi bakımından önemlidir. Wheeler, Kuveyt'teki alan araştırmasında kültürel çerçevelerin küresel ekonomiye verilen tepkileri saptamada önemli bir rol oynadığını ve yerel kimliklerin küreselleşmenin etkilerine çok dirençli olabileceğini ortaya koymuştur. Örneğin "demokrasi" ve piyasa tabanlı ekonomik sistem hayallerine İslam dünyasındaki birçok yerde aktif bir şekilde direnç gösterilmektedir:

Küresel ağ bağlantılı iletişime uyum sağlamadaki bu farklılıklar, internet kafelerde erkeklerin ve kadınların farklı yerlerde oturması, devlet sansürü, Kuveytli şirketlerin interneti yerel kimliği güçlendirmek yerine küresel iş anlaşmaları için kullanması, internetin İslam muhafazakârlığını yaymak için kullanılması gibi tektipleştirmeye zorlayan bilgi ağının egemen söylemleri tarafından kabul görmemektedir. (Wheeler, 1998: 360).

Castells (1997) yerel ve küresel arasındaki bağlantıyla ilgili olarak bir başka incelemeyi ortaya koymuştur. Castells'e göre dünya küreselleşme ve kimlikle ilgili çatışma eğilimleriyle şekillenmektedir. Toplumsal hareketler küreselleşmeye kolektif olarak karşı koyan insanlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte, toplumsal hareketler - Castells'in ortaya koyduğu ve önceki bölümde değinildiği şekliyle- toplulukların küreselleşmeye tepki gösterme yollarından sadece bir tanesidir. Toplumsal hareketler ileriye dönük (proaktif) hareketlerdir, oysa küreselleşme karşıtı hareketlerin çoğu tepkiseldir. Küreselleşmenin güçleri toplumsal bölünmeyi ve bireyselleşmeyi teşvik etmekte ve buna karşılık bu küresel güçlere direnç göstermek için aidiyet duygusu ve

kültürel kimlik yaratan toplumsal organizasyonlarda bir araya gelmek gerekmektedir (Castells, 1997: 73). Bu aidiyet ve kimlik oluşumu süreci, alternatif medyanın toplumsal işlevleri ve katılımcılık yoluyla bireysellikten kolektiviteye dönüşüm potansiyeli bakımından dikkat çekici bir dinamik oluşturmaktadır.

Castells, alternatif kamular oluşturan bu toplumsal organizasyonları -Nancy Fraser'ın "madun karşıt kamular" (subaltern publics) (1992: 123), John Keane'in "mikro kamusal alanlar" (micro public spheres) (2002: 311) ve Alberto Melucci'nin "bağımsız kamusal alanlar" (independent public spaces) (1989: 228) olarak kavramsallaştırmasına benzer şekilde- "kültürel komünler" (cultural communes) (1997: 68) olarak tanımlamıştır. Kültürel komünler tarihsel bağlam, anlam ve kendini kimliklendirme gibi belirli diziler etrafında ve öncelikli olarak dil, etnisite ve coğrafi bölge temelinde örgütlenmiştir. Kültürel komünler aslında küreselleşmenin güçlerine karşı savunma amaçlı tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu gruplar sivil toplumdan ve devlet kuruluşlarından ayrılmış ve sivil toplum örgütleriyle de farklılaşmışlardır, çünkü içeride üst düzeyde bağlılıkla işleyen ve mensupları arasında çok az farklılıklar olan kapalı topluluklardır. Castells, kültürel komünlerin bağlılık ve dayanışmalarının merkezinde alternatif iletişimin olduğunu belirtmiştir:

Çünkü insanların tepki gösterdiği yeni hâkimiyet süreçleri enformasyon akışına yerleşmiştir ve özerkliğin inşası tersine enformasyon akışına dayanmaktadır. Tanrı, ulus, aile ve toplum gerçek sanallık kültürüne karşı düzenlenecek bir saldırı etrafında çiğnenemeyen, ölümsüz kurallar koymaktadır. Sonsuz gerçek sanallaştırılmaz... (1997: 66).

Castells'in çözümlemesiyle ilgili merkezi nokta bu tepkisel (reactive) kültürel komünlerin nasıl ve neden ileriye dönük (proactive) toplumsal hareketler haline dönüştüğüdür. Bu noktada, bu komünler içinde kültürel direnişin örgütlenmesi ve bu direnişi alternatif kamusal alanlara taşımak yolunda topluluk medyasının rolü önem

kazanmaktadır. Sonuçta Castells, küreselleşmeye karşı kültürel direnişin büyük bir bölümünün böylesi kapalı topluluklar içerisinde süreceğini ortaya koymuştur.

Fraser da, Castells'in "kültürel komünler" dolayısıyla tartıştığı alternatif kamuları, toplumsal grup üyelerinin kendi kimlik, çıkar ve ihtiyaçları hakkında muhalif yorumları formüle etmelerine izin veren karşıt söylemler üreterek yaydıkları birbirilerine paralel söylemsel alanlara işaret ettiği için "madun karşıt kamular" olarak adlandırmaktadır. Buna feminist karşıt kamusunu örnek veren Fraser, bu kamusal alan içinde feminist kadınların 'cinsiyetçilik', 'çift vardiya' (çift sömürü), 'cinsel taciz' ve 'koca, flört ve tanıdık tecavüzü' gibi terimlerin de arasında olduğu, toplumsal gerçekliği tarif eden yepyeni terimler keşfettiklerini ve bu tür bir dille silahlanmış olarak ihtiyaçlarını ve kimliklerini yeniden biçimlendirdiklerini; dolayısıyla resmi ve kamusal alandaki dezavantajlarını azalttıklarını ifade etmiştir (Fraser, 1992: 123).

Castells, Keane ve Fraser gibi araştırmacıların ortaya koyduğu şekliyle, sivil toplumla bakışumlu alternatif toplumsal organizasyonları ve küreselleşmeyle öne çıkan egemen söyleme karşı muhalif kimliklerin üretimi yoluyla direniş sürecini, Alankuş da (2008) direnişin küre-yerelleşmesi olarak nitelemiştir:

Özetle günümüzde yeni toplumsal hareketlerin kazanmış oldukları özelliklerin, yeni iletişim teknolojilerindeki gelişme ve yöndeşmeyle her gün daha çok boyutlandığını; bu teknolojilerin görece olarak ucuzlayıp, yaygınlaşması ve muhtelif yaratıcılıklarla kullanılmaları ölçüsünde söz konusu hareketler ile başka medya ortamlarının birlikte dönüşüp güçlendiklerini söylemek yerinde olur. Bu arada kuşkusuz, yeni toplumsal hareketlerin ve onların başka medyalarının ortaya çıkışı küreselleşme ve veya küre-yerelleşme dinamikleriyle çok yakından ilişkili. Ya da başka türlü söylersem aslında bu ilişki küre-yerelleşmenin hem nedeni hem de sonucu (Alankuş, 2008: 186).

Sonuç olarak, bu bölümde değinilen argümanlar ekseninde, küreselleşmenin hem küresel hem yerel dinamikleri bir arada barındırması dolayısıyla, küreselleşme ve alternatif medya tartışması, internet kullanımının küresel direnç ağları

oluşturulmasına yardımcı olabileceğini ve yerel düzeyde ortak kimliklerin oluşumlarının yanı sıra küresel toplumsal hareketleri de destekleyebileceğini ortaya koymaktadır. Küreselleşme bir yandan aynılıklar yaratırken diğer yandan yerellikleri, yerel kültürleri ve kimlikleri, madun kamusalılıkları destekleme potansiyeli taşımaktadır. Küresel ölçekli bu yeni toplumsal hareketler de kendi medyalarını oluşturarak egemen kamusalılığa karşı temsil edilemeyenlerin karşıt kamusunu yaratma ve küresel sermayeye karşı toplumsal muhalefet yoluyla meydan okuma potansiyeli taşımaktadırlar.

5. Türkiye’de Radikal/Muhalif Medya

Alternatif medyanın kuramsal temellerine değindikten ve alternatif medyanın küreselleşme-yerelleşme ekseninde topluluklar ve toplumsal hareketler için taşıyabileceği potansiyeli irdeledikten sonra, bu bölümde, Bianet üzerine yapılan analizden ve alan araştırmasından oluşan uygulamalı araştırma kısmına temel sağlamak üzere, Türkiye’nin yaşadığı yapısal sosyal değişim ve sivil toplumun evrilmesi süreci özetlenmiş, buna paralel olarak medya sektöründeki dönüşüm betimlenmiş ve Türkiye’de medya kaynaklı muhalif girişimlere değinilmiştir. Bu sayede, Türkiye’nin geçirdiği toplumsal gelişim ve değişim sürecinde medyanın ve sivil toplumun konumu ile Bianet ve benzeri muhalif medya girişimlerinin sivil toplum kavşaklarındaki rolünü anlamak üzere bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, bu bölümde betimlenen süreç, tez çalışmasının konusunu ve amacını aşacak ölçüde geniş olduğundan, çalışmanın sınırlılıkları ekseninde, betimlemenin genel hatlarıyla yapılmasına özen gösterilmiştir.

5.1 Türkiye’de Sosyal Değişim ve Sivil Toplum

Türkiye’de, toplumsal değişimi ve sivil toplumun gelişimini birbiriyle bağlantılı üç temel dönemde betimlemek mümkündür. Bunlar; Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yılları ve tek parti dönemi (1923-1950), çok partili dönem (1950-1980) ve 1980 sonrası günümüze kadar yaşanan süreçtir.

Türkiye’nin kurucu ideolojisi, Batı uygarlığını bir amaç ve yaşam biçimi olarak temel almıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra hızla yapılan reformlar, Fransız Devrimi’nin izlerini taşımakta olup, Cumhuriyetin siyasal, kültürel ve kurumsal temellerini oluşturmaya yöneliktir. Tazegül’e göre, Türk devrimi ile radikal bir boyut kazanan modernleşme, oluşturduğu etkilerle de bireyin ve toplumun yaşamında, özünde barındırdığı değişim olgusunun izlerini bırakmıştır (2005: 121). Ancak bu değişimin ve toplumsal gelişmenin maddi temelleri olan sosyoekonomik ve teknolojik gelişmeler daha sonradan gelmiştir. Oysa Batı toplumlarında bu ilişki tersinedir. Böylece Türkiye’de geleneksel toplumsal yapının maddi temellerinde bir değişim olmadan, siyasal, kültürel ve kurumsal çerçeve oluşturulmuştur. Sonuçta, bu alanlardaki gelişmeler önemli ölçüde toplumun değer ve davranış sistemleri ile ilgili olduğu için, geleneksel değerlerle yenilikçi değerler arasında çatışmalar gündeme gelmiştir (Kışlalı, 2007). Kahraman’a göre de Türkiye, Batı’dakinin tersine modern geleneğin içinde değil, geleneği modernin içinde tartışmıştır (2002: 41).

Geleneksel olarak, Türkiye’de devlet her zaman oldukça güçlü bir konuma sahip olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, Osmanlı’dan bu konuda aldığı en önemli mirasın devlet ve toplum arasındaki bu dengesiz ilişki olduğu söylenebilir. Heper’e göre, Türkiye’de sivil toplumun yokluğu, ekonomik, politik ve toplumsal

gücün merkezde toplandığı Osmanlı'dan mirastır. Bu nedenle Türk siyasal kültürünü bir değişimden çok süreklilik karakterize etmektedir:

Osmanlı bürokratik merkezi tarafından oluşturulan temel meşrulaştırıcı değerlere çevre tarafından hiçbir biçimde asla meydan okunmamıştı. Yerel eşraf, kelimenin tam anlamıyla yerel kaldı. Zenginlikleri merkezi otoritenin zayıflığının sömürülmesine bağlıydı ve hiçbir zaman ekonomik güçlerini siyasal güce dönüştüremediler ve bunun için de uğraşmadılar. Bu nedenle de bürokratik merkeze nüfuz edemediler. Cumhuriyet döneminde de reform talepleri sivil toplumdan gelmedi (Heper, 2000: 63).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra yerleşik olan devlet geleneğinde askeri/bürokratik seçkinler siyasal seçkinleri oluşturmaya başlamış ve bu kesim merkezin temsilcisi haline gelmiştir. Radikal bir modernleşme anlayışı ekseninde güçlü, merkezi bir devlet yapısı, bir yandan toplumun farklı gruplarını “temel normlar ve değerler etrafında bütünleştirme” işlevi görürken (İnsel, 2003), diğer yandan sivil toplumun gelişimini de olumsuz biçimde etkilemiştir. Kalaycıoğlu'na göre, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete kalan miras içindeki temel öğelerden en başlıcası, siyasal yapının son derece yalın bir şekilde belirli bir merkez etrafında örgütlenmesidir, bu merkez Osmanlı İmparatorluğu'nda Dersaadet bölgesi, yani İstanbul ve civarı, kısacası saray ve etrafı olarak tanımlanabilir. Cumhuriyet döneminde de aynı yapıyı siyasi olarak Ankara, kültürel ve ekonomik olarak İstanbul'la paylaşarak, Ankara ve İstanbul olarak ifade edilebilir (Kalaycıoğlu, 1999: 29). Kalaycıoğlu'na göre, Türkiye'yi merkez ve taşra olarak bölen bu hat, kültürel ve ekonomik olarak devam etmekte, siyasi olarak ise merkezin parçalanmasıyla sonuçlanmaktadır (1991: 32). Kazancıgil'e göre de Türkiye'nin kurucu unsurunu oluşturan Kemalist sistemin başarısı, siyasal merkez ile toplumsal çevre arasındaki mesafenin daraltılması ve toplumsal kaynakların devleti destekleyecek biçimde harekete geçirilmesidir. Ne var ki bu durum, -askeri/sivil bürokratlardan oluşan-

devlet seçkinlerinin sivil topluma egemen olmalarını sağlamıştır (Kazancıgil, 2000: 147-148).

Devlet seçkinlerinin bu konumlanmasına temel oluşturan milliyetçilik tanımı da bu sürecin betimlenmesinde önemlidir. Kuruluş döneminde;

Türk milliyetçiliği, ifadesini “mazlum ulus” tanımlamasında bulmuştur. “Mazlum ulus” kavramlaştırması, güçlü bir anti-emperyalist ve anti-Osmanlı içeriğe sahiptir. Emperyalizm, milli mücadeleyi boğmak isteyen dış güçtü. Osmanlı devleti ise, “ecnebi sermayesinin jandarmalığından” başka bir şey yapmamıştı. Yeni Cumhuriyet tarafından benimsenen “halk” kavramı, eski düzene karşı tüm toplumsal güçlerin birliğini ifade etmektedir. Bu birlik tüm toplumsal güçler arası dayanışmayı öngörmektedir. Dolayısıyla bunlar arasında çıkar çatışmasına yer yoktur. Sınıfsız, kaynaşmış kitle söyleminin ideolojik arka planını oluşturan halkçılık, sadece “halk”ı “millet”e indirgemekle kalmamış, aynı zamanda halkçılığı sistemin varlık ögesi haline getirmiştir (Özuğurlu, 1994: 114).

Böylece feodal öğeleri de içinde barındıran bir merkezi imparatorluğun yapısında dışa bağımlı olarak oluşan Batılılaşma tohumları, modern bir kapitalist ve ulusal devlete dönüştürülmeye başlamıştır. Bu süreçte “Cumhuriyet yönetiminin üzerinde temel kültür kavramlarını oturtacağı ve kendisini özdeşleştireceği bir ulusal burjuva kültürün olmamasının” en önemli çıkmazı “yeni bir kültür anlayışını, Batı’nın değer yargılarını tüm boyutlarıyla ülkeye taşıırken ve yurttaşı o anlayışla bütünleştirmeye çalışırken” görülmüştür (Kahraman, 2002: 42).

Türkiye’de kimlik kavramı, tıpkı kültür kavramı gibi, devletin belli yönelimleri içinde belirlenen bir olgudur. Merkezi otorite nasıl toplumun belli bir kültür yönsemesi içi ne girmesini istiyor ve bunu yönlendiriyorsa, aynı şekilde toplumun üzerinde taşıyacağı bireyin kendisini özdeşleştireceği kimlik de önceden saptanmaktadır (Kahraman, 2002: 76).

Batı temelli bir siyasal ve toplumsal yapı oluşturulmaya çalışılırken, “1923-1930’lu yıllarda, çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma amacıyla yürütülen inşa edici politikalar ve daha sonraki süreçteki parti-devlet bütünleşmesi neticesinde, devletçi elitin öngörmediği alternatif hiçbir sosyal oluşumun devam etmesi söz konusu olmamıştır” (Çaha, 1999: 77-78). Bu bağlamda, söz konusu devletçi elitlere

dayalı politikalar sonucunda ve ulus devlet temeli ekseninde uygulanan modernleşme anlayışının belli kavramları resmiyete taşıması, onları birer siyasal kültürel öncü olarak algılaması ve öyle sunması herhangi bir “karşı” görüşün geliştirilmesini engellemiş, en azından daha başlangıçta etkisiz bırakmıştır. Bununla birlikte, kitlesel alternatif ve muhalif hareketler bağlamında 1920’li yıllar;

(...) işçi örgütlenmelerinin görece olarak canlı olduğu yıllardır. Bunda, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemleriyle Kurtuluş Savaşı sırasında ve savaşın hemen sonrasında yaşanan canlı düşünsel ortamın ve farklı düşünceler taşıyan muhalif grupların varlığının önemli rolü olmuştur. Bu nedenle, bu yıllardaki örgütlenmelerin büyük ölçüde siyasi etkiler taşıdığı ve ağırlıklı olarak İstanbul’da gerçekleştiği gözlenmektedir. (Makal, 1999: 451).

1920’lerdeki bu hareketler o dönemde varlık gösterebilen sol eğilimli siyasal kuruluşlarla birlikte gerçekleşmiştir.

İstanbul’da bulunan sol siyasal kuruluşlar, işçiler üzerinde somut eylemlerde bulunabilmiş ve hele 1920-1921 döneminde etkili bir hareket niteliği kazanabilmiştir. Bu hareketin, işçi hareketlerini ve grevleri yönetmek ve işçi örgütlerini sınıf bilinci temeline dayanan büyük sol birliklerde toplamak çabaları olmak üzere iki yönü vardır (Tunçay, 1994: 136).

Buna karşılık, kuruluş döneminde sivil toplum alanında hareketleri sınırlayan devletçi ve sıkı ideolojik gelenek tek parti yönetimi boyunca sürdürülmüş ve 1938’de Cemiyetler Yasası değiştirilerek “sınıf esasına” dayanan cemiyetlerin kurulması yasaklanmıştır. “Böylece Cumhuriyet Halk Partisi’ne (CHP) bağlı olan bazı işçi dernekleri, daha doğrusu işçi örgütünden çok yardımlaşma sandıklarına benzeyen dernekler dışında kalanlara yaşama hakkı tanınmamıştır” (Güzel, 1993: 161). Zira tek parti döneminde sürdürülen “Türk modernleşmesi sürecinde devlet, değişimin öncülüğünü yapmaktan kaynaklanan bir güce ulaşırken, aynı zamanda Batı karşısındaki zayıflama ve gerilemeden kurtulmanın da yegâne aracı kurumudur” (Tazegül, 2005: 134). Yılmaz’a göre de Türkiye Cumhuriyeti esas olarak toplumu demokratikleştirmeyi değil modernleştirmeyi öncelikli hedef olarak çizmiştir,

dolayısıyla modernleşmenin aracı olarak kanun ve ideoloji kullanılmıştır. Devrimler de asker ve sivil bürokratlar tarafından ve modernleştirici tek parti eliyle yürürlüğe sokulmuştur (Yılmaz, 1998: 1164).

Bu dönemde Türk milliyetinin oluşturulması ve halkın yeni siyasal kimliğini ve yeni kurulan siyasal sistemin meşruiyetini tanıması hedeflenmiş, köklü bir değişiklikle imparatorluktan milli devlete, modern bir yönetim kurulması amaçlanmıştır. Nihai amaç ise yeni bir toplum yaratmak olmuştur. Dolayısıyla demokratikleşme adına kişi hak ve özgürlükleri, örgütlenme özgürlüğü, çoğunluk yönetimi gibi özellikler bu dönemde görülememektedir. Sınıfsız, imtiyazsız, dayanışmacı bir toplum öngören yeni ideolojinin Batı tipi bir demokrasiyi hedef seçtiğini söylemek zor olmaktadır. Zira demokrasinin temeli olarak, Batıda, “birey ve haklarını” devlete karşı korumak amaçken, Türkiye’deki gelişme devleti korumak ve düzeni sağlamak esasına oturtulmuştur (Tazegül, 2005: 136-137).

Sonuçta, demokrasinin kurulması ve kalıcı olabilmesi için gerekli olan sivil örgütler açısından tek parti döneminin sönük geçtiğini söylemek mümkündür. Tek parti döneminin sonunda, 1946’da Demokrat Parti (DP) kurulmuştur. DP, programında ülkede demokrasinin geniş ve ileri ölçüde gerçekleşmesine, temel hak ve özgürlüklere geniş yer vermiş; dernek kurma özgürlüğünü vurgulamış, ekonomik faaliyetlerde ise özel girişimin ve sermayenin esas olduğu belirtmiştir (Koçak, 2002: 203). DP muhalefetteyken, içinde grev hakkının da olduğu geniş bir demokratikleşme paketi vaadinde bulunmuş, ancak iktidara geldikten kısa süre sonra bu vaatleri unutmuştur. DP, bir yandan siyasal anlamda tek parti yönetiminin korunmasını öngören ideolojiyi nötrleştirmek için çalışırken, bir yandan da azınlığın, muhalefetin haklarını kabul etmeyen ilkel ve yetkeci bir demokrasi anlayışı ile baskıcı bir yönetim göstermiştir. Buna rağmen;

1950 yılında başlayan çok partili dönemde tek parti dönemindeki yasaklanmış durumda olan sivil toplum unsurlarının tekrar sahneye çıktığı görülmektedir. Gün yüzüne çıkan sivil toplum unsurlarının başında dini gruplar, işveren kesimi işçi sendikaları, köylü gruplar, farklılaşan medya gibi unsurlar gelmekteydi (Çaha, 1999: 78).

DP iktidarının ilk yıllarında Türkiye’de demokratikleşme konusunda görece daha rahat bir ortamın oluştuğu söylenebilse de, DP bir süre sonra toplumdaki alternatif fikir ve oluşumlara karşı tutumunu sertleştirmiştir. Örneğin 27 Nisan 1960’da çıkarılan ve kurulan Tahkikat Komisyonu’na olağanüstü yetkiler tanıyan yasa, DP denetimindeki bu komisyonu her türlü yayını yasaklamaya, gazeteleri, süreli yayınları ve basımevlerini kapatmaya, her türlü siyasal etkinlik konusunda ve soruşturmanın selameti için önlem ve karar almaya, bu amaçla hükümeti bütün olanaklardan yararlanmaya yetkili kılmıştır. Bu dönemde bir yandan da DP politikalarında ağırlık kapitalist kalkınma stratejilerine verilmiş ve sermaye kesimi palazlanmaya başlamıştır. Ne var ki;

Bu anlamda ülkemizin “özgün” kapitalist gelişme yolu; zayıf burjuvazi, geç sanayileşme, geç işçileşme ve geç demokratikleşme kavramlarıyla ifade edilebilir. Bunların tümü devletin özgün bir dinamik ve “yaratıcı” bir güç olarak ortaya çıkmasına ve sınıf ilişkilerinde başat bir rol oynamasına yol açmıştır. Devletin “kapsayıcı” ve “yaratıcı” rolü beraberinde önemli kronik bir “demokrasi açığı” sorununu getirmiştir (Çelik, 2007: 42).

İleri’ye göre, bu dönemde Türkiye’nin benimsediği kapitalist ideoloji, onu kapitalist dünyanın geri teknolojiye sahip ve sömürülen toplumlarından biri yaparken, kapitalist dünyadaki ideolojik düzey demokratik hukuk devletini de aşmış ve sosyal refah devleti aşamasına ulaşmıştır. Oysa Türkiye, vahşi kapitalist sömürünün sürdürülmesini artık palazlanmış olan burjuvazisi adına gerçekleştirilmesi gereken bir toplumsal işlev olarak algılamıştır. Teknolojik açıdan ise montaj sanayine bile geçememiştir (İleri, 2009: 68). Özellikle ABD’den gelen yardımlar sayesinde ekonomik olarak yapay bir bolluk yaşanan bu dönemde, DP iktidarı ortaya çıkan ekonomik bunalımlar karşısında çözüm geliştirmekten oldukça uzak kalmıştır. Ayrıca DP’nin giderek popülistleşen politikalarıyla örtülen baskıcı bir dönemin sonunda toplum ağırlıklı bir siyasal muhalefetin tam olarak yerleşmediği

söylenbilir. Özellikle Tahkikat Komisyonu gibi uygulamalar medyaya ve meclis içinde ve dışındaki muhalefete yönelik baskıları zirveye çıkarınca, yaşanan toplumsal kriz ve çatışma ortamı, demokrasinin kesintiye uğramasına yol açacak olan 1960 askeri müdahalesini getirmiştir.

1960 askeri müdahalesi, değişen teknoloji ve dış dünyanın kaçınılmaz etkileri sonunda yeni bir denge noktasına yönelmiştir. Yeni toplumsal yapı ve bunun gerektirdiği sınıfsal ilişkileri düzenleyecek olan ideoloji, bir yandan emperyalizm ile daha çok bütünleşilerek, öte yandan da demokratik sosyal hukuk devletinin mekanizmaları kurularak yerleştirilmeye çalışılmıştır. Askeri müdahalenin ardından kabul edilen 1961 Anayasası ile sosyal devlet anlayışı resmileşmiş, grev, lokavt ve toplu sözleşme hakları getirilmiştir. Türkiye'nin en liberal ve özgürlükçü anayasası olarak nitelenen 1961 Anayasasının yarattığı ortamda toplumsal ve siyasal örgütlenmeler de hız kazanmıştır. Gerek tek parti döneminde gerekse DP iktidarında baskı altında tutulan sol hareketler de daha rahat örgütlenme ve seslerini duyurma imkânı bulmuşlar ve bunun sonucunda 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuştur. Bu arada 1965 seçimlerinde TİP'in 15 milletvekilini parlamentoya sokması Türk siyasal hayatında önemli bir gelişmedir. Özellikle 1965 genel seçimlerinde seçim sisteminin yardımıyla parlamentoya birbirleriyle farklı dünya görüşlerine sahip partilerin girebilmesi anlamlıdır. Zira farklı dünya görüşlerini benimseyen yurttaşların partiler şeklinde örgütlenmeleri ve kısıtlamalar altında olsa bile siyaset yapabilmeleri demokrasi açısından olumludur.

1960 askeri eyleminin sonucu olarak 1961 Anayasası ile girilen nispi demokrasi ortamında gelişen sol düşünce, TİP aracılığı ile ilk kez parlamentoda grup kurma başarısını göstermiştir. TİP, 12 Mart 1971 Askeri yönetimi döneminde siyaseten itilip Anayasa Mahkemesi'nce kapatılincaya kadar, 1961 Anayasası'nı esas olarak anayasa ile sosyalist kuram arasında ilişki kurma çabasını ve bu çerçevedeki mücadelesini sürdürmüştür (Özdemir, 2002: 253).

1960 askeri müdahalesinin ardından gelen dönem koalisyon hükümetleriyle geçmiştir. 1965 genel seçimlerinde Süleyman Demirel'in liderliğindeki Adalet Partisi (AP) tek başına iktidar olma şansını kazanmıştır. Diğer taraftan 1960'lar Türkiye'sinde siyasi gelişmelerde önemli rolü olan sosyalistler, bir yandan haftada 30 bin gibi yüksek tiraja ulaşabilen Yön dergisi ve Sosyalist Kültür Derneği (SKD), öte yandan küçük fakat etkin bir parti olan ve özellikle fabrika ve köylerde kendisine yandaş bulabilen Türkiye İşçi Partisi (TİP) aracılığı ile Türk-Amerikan ilişkilerini ve NATO'yu eleştiri ve tartışma platformuna getirmişlerdir.

Özdemir'e göre, bu arada döneme damgasını vuran bir diğer gelişme kimi zaman hükümetleri zor duruma düşürebilecek şekilde direniş ve eylemler yapabilen iki yeni ve dinamik gücün ortaya çıkmasıdır:

Bu yeni güçlerden öğrenciler, esasen 27 Mayıs 1960'tan önce Demokrat Parti iktidarına karşı mücadeleleri ile ünlüydüler. İşçiler ise ekonomik ve sendikal haklarını elde etmek ve korumak için 1961 Anayasası'nın sağladığı imkânlarla yaptıkları yürüyüş ve grevlerle bir yandan toplumsal işbölümündeki yerlerinin bilincine varırlarken, öte yandan yönetimde söz ve karar sahibi oldukları yeni sendika birlikleri oluşturarak toplum hayatının her alanında etkili baskı grubu olma arayışı içindeydiler. Öğrenciler arasındaki gruplaşmaların iktidar ve muhalefet partileri çevresinde odaklaşmanın ötesinde düzen yanlısı (sağ) ve düzen karşıtı (sol) şeklinde geliştiği 1960'lı yıllarda, sosyalistlerin parti kurarak (TİP) seçime katılmaları, yine söz konusu partiye bağlı öğrenciler tarafından kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu ve Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DEV-GENÇ) oldukça geniş öğrenci kesiminin siyasallaşmasına neden olmuştur. (Özdemir, 2002: 255).

Özellikle 1968 yılında Fransa'da başlayan öğrenci hareketlerinin Türkiye'yi etkilemesiyle ortaya çıkan öğrenci örgütlenmeleri içinde başlayan radikalleşme eğilimleri, soğuk savaş yıllarının bloklar arası propaganda mücadelesine sahne olan Türkiye'yi kritik bir noktaya taşımıştır. Ekonomik ve toplumsal alanlardaki köklü değişimin ortaya çıkardığı köyden kente göç, çarpık kentleşme, gelir dağılımındaki dengesizlik gibi bir dizi sorun, mevcut krizi beslemiştir. Ekonomik ve toplumsal krizlerin aşılabilmesi, işçi ve öğrenci hareketlerinin durdurulamaması AP

hükümetinin yıpranmasına yol açmıştır. 1968’de başlayan öğrenci olaylarının ardında bu krizler sonucu ortaya çıkan dengesizliğin yattığını söylemek mümkündür.

Bu sürecin sonunda Türkiye’de demokrasi bir kez daha kesintiye uğramış ve 12 Mart 1971’de bir askeri müdahale daha yaşanmıştır. 1971 askeri müdahalesinde bütün özgürlükler kesintiye uğramış, dönemin kendine özgü yasaları ile sendikalaşma ve işçi hareketlerinde bir kırılma yaşanmıştır. Askeri yönetim, yaşanan bunalıma karşı dayattığı çözümü, egemen sınıflarla, onların müttefiki olan bir kısım asker ve sivil bürokratin öncülüğünde topluma aşlamak istemiş ve öğrenciler ile işçi ve köylüler tarafından girişilen hak arama eylemlerine tamamen karşı olduğunu, bunları bastırarak “istikrarı sağlama” amacı taşıdığını göstermiştir. İstikrar sağlanması için bulunan yol ise TİP gibi bazı siyasi partilerin, sivil toplumu oluşturan meslek odaları, işçi sendikaları ve öğrenci derneklerinin kapatılması ve basının sansürlenmesi olmuştur.

1971 askeri müdahalesinden sonra ekonomide uygulanan politikalarla ekonomi giderek istikrarsızlaşmış, siyasal ortam ise oldukça çalkantılı bir döneme sürüklenmiştir. Bu dönemde artan işçi hareketleri ve öğrenci eylemleri sonucu toplumda ciddi bir kutuplaşma yaşanmıştır. 1973 seçimleri 12 Mart dönemini sona erdirirken, 1980 yılına kadar devam edecek olan bir başka dönemin başlangıcını oluşturmuştur. 1973 seçimleriyle süren istikrarsızlıklar, 1977 seçimleriyle de giderilememiş ve Türkiye birbiriyle uyumsuz ve farklı temellere dayanan partilerin oluşturdukları koalisyonlarla yönetilmiştir. Türkiye tarihinde 1970’ler oldukça çalkantılı bir süreç içerisinde geçmiştir. 1960 ve 1980 arası yaşanan üç askeri darbe, sağ-sol çatışmalarının doruk noktasına çıkması, Kıbrıs harekâtı ve Ermeni sorunlarının önemli hale gelmesi de bu döneme denk gelmiştir. Bu karmaşık döneme,

zayıf koalisyon hükümetleri, cumhurbaşkanının seçilememesi de eklenmiş, böylece 1980 darbesine uzanan süreç belirlenmiştir. Kazgan, bu dönemi “Türkiye’nin kaderi, neredeyse, bu yıllarda ortaya çıkan ve daha önce de pek öngörülemeyen toplumsal-politik ya da toplumsal ve politik-ekonomik veya salt ekonomik olsa da politik olayların sonuçlarıyla çizilir oldu” diyerek özetlemektedir (Kazgan, 2004: 102).

Bu tablo, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesini getirmiş ve Türkiye’de demokrasi ve sivil toplum arayışları üçüncü kez kesintiye uğramıştır. “12 Eylül 1980 müdahalesine yol açan şiddetli bunalım da, 1982 Anayasası’nın ‘merkeziyetçi’ ve ‘kısıtlayıcı’ niteliğinin şiddetini belirlemiştir. Böylece (aralarında üniversitelerin de bulunduğu) pek çok kurum, ‘merkeziyetçi’ ve ‘hiyerarşik’ bir yapıyla denetim altına alınmıştır” (Kongar, 2004: 354). 12 Eylül askeri rejimi altında kamusal özgürlükler ve temel haklar kısıntıya uğramıştır. Medya kuruluşları zor koşullar altında ve çoğunlukla da zorunlu bir otosansür uygulayarak çalışmak durumunda kalmışlardır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri izne bağlanmıştır. Dernek faaliyetlerine de önemli yasaklar getirilmiştir. İşçi hakları ve özellikle sendikal faaliyet özgürlüğü ile grev hakkı da aynı sonuçlarla karşılaşmıştır. Temelde yatan siyasal mantık, devletin yurttaş ve birey haklarının üzerinde yer almasıdır.

Devleti güçlendirmek; kişi haklarını olabildiğince sınırlayarak denetim altında tutmak, sosyal olanın önüne geçmek ve en önemlisi de devlette kutsal nitelik görmek, bu dönem felsefesinin en önemli öğelerini oluşturmuştur. 1982 Anayasası’na, sermaye kesimi ile onun siyasal yaşamdaki örgütü ve temsilcisi milliyetçi-muhafazakâr kurumlar sahip çıkmıştır. Bunun nedenlerinin başında, kuşkusuz devlet gücünü geleneksel olarak ve genellikle ellerinde tutabilmiş olmaları ile işçi hak ve özgürlüklerine getirilen, çağımızın demokrasi anlayışına ters düşen yeni düzenlemeler gelir (Talas, 1992: 231-233).

1980’le başlayan süreç, günümüzdeki toplumsal ve siyasal yapıyı da belirleyecek olan köklü değişimlerin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi, Türkiye açısından önemli ölçüde bir antidemokratik ortam

yaratmasının yanı sıra küresel ölçekli liberal ekonomik dönüşümlere de kucak açan bir niteliktedir. Türkiye, özellikle 1980 sonrası uygulanan yeni sağ politikalar sonucu sadece ekonomik ve sosyal olarak değil, aynı zamanda kültürel olarak da önemli değişimler yaşamıştır. Neoliberalizm ve onun kültürel alanda yol açtığı değişimler siyaset yapma biçimini de etkilemiştir. Özellikle günümüzde Türkiye siyasal gündeminin ağırlıklı konuları olan küresel sermayeyle bütünleşme, Avrupa Birliği üyelik süreci, Kürt sorunu temelli kimlik siyasası, göç, demokratikleşme, dinin siyasal alandaki ağırlığı gibi konular bu değişimin başlıca örnekleridir.

Siyasetten uzaklaşan Türk toplumu darbenin etkisinin azalması ile etkinliğini arttırmaya başlamıştır. 1980 sonrası dönemde sivil toplum Türkiye’de en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Türkiye’deki STK’ların % 56’dan fazlasının 1980’den sonra kurulması bu tartışmaların nedenini açıkça ortaya koymaktadır. Bu dönemde sivil toplum unsurları Türkiye’deki geleneksel merkezîyetçi varlık alanına karşı bir varlık alanı oluşturmaya başlamıştır (Ak, 2003: 62).

Küreselleşme süreci Türkiye’yi 1980 sonrasında tam olarak etkisi altına almaya başlamıştır. Buna paralel olarak 1980 askeri müdahalesinin ardından başlayan özelleştirme ve devleti daraltma girişimleri, bireysel ve toplumsal hayatın akışını değiştirmiştir. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye baş döndürücü bir değişim sarmalına girmiştir. Bu dönem, dünyada Ronald Reagan ve Margaret Thatcher’la simgeleşen yeni sağ politikaların küresel ölçekte hâkimiyet kurmasına sahne olmuştur. Türkiye’de de bu hâkimiyetin simgesi Turgut Özal olmuştur.

Askeri müdahalenin ardından kabul edilen 1982 Anayasasıyla birlikte, yeni kurulan siyasal partilerin katılımıyla 1983 yılında yapılan seçimlerde Turgut Özal’ın genel başkanı olduğu Anavatan Partisi (ANAP) tek başına iktidara gelmiştir. Özal ile birlikte Türkiye’nin dış politika ve ekonomi politikası tercihleri de ciddi biçimde değişmeye başlamış ve buna paralel olarak Türk toplumun değerlerinde bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Özal dönemiyle birlikte;

Devlet kesiminin küçülmesi, kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi ve kamu dengesinin yeniden kurulumu devletçilik ilkesinin sonuna işaret ediyordu. Özel girişim etkisini artırırken; özel kesim kararlarının da rekabet koşullarına göre alınması koşulu geliyordu. Devlet kesiminin daraltılması ve özelleştirilmesi siyasal ve toplumsal yaşamın dönüşümüne de neden olur. Devlet, taze bir kaynağa dönüşürken kamu açıklarının artması, özelleştirmenin hukuksal ve toplumsal sorunların kaynağı olmasına neden oluyordu (Kazgan, 2004: 130).

Köker'e göre de kamu politikalarının serbest ekonomi yönünde ağırlık kazanması, devletin, ekonomideki ağırlığının yanında siyasal alandaki konumunun da tartışılmasına neden olmuştur. Özal tarafından ortaya atılan ekonomik kalkınma için "devletin küçültülmesi" görüşü ilgi uyandırmıştır (Köker, 1998: 94). Özal'la birlikte seçilen yön, küreselleşme politikalarıyla entegrasyonu gerçekleştirmek üzere özelleştirme ve yeniden yapılanmayı sağlamak olmuştur. Sonuçta, sosyal devlet anlayışından uzaklaşmış; bu uzaklaşma toplumsal değerlerin altüst oluşunu da beraberinde getirmiştir:

Sosyal devlet, işçi düşmanlığı ve zenginlik övgüsüne; yerli sanayiye iç pazar yaratma ise, ithal malı kullanma merakına kendini bıraktı. Bireycilik, kültürsüz bencillik ve para hırsı biçiminde ön plana çıktı (Kazgan, 2004: 124).

Türkiye'de 1980'li yıllar, bir kesim için toplumsal iyileşme ve sınıf atlamaya işaret ederken bir kesim için de gözaltılar, işkence, işten çıkarılma, fakirlik ve yozlaşmayla anılmaktadır. Bu yıllarda sınıflar arasında artan bir uçurum oluşmuş, kamusal alanda seslerini duyuramayan dezavantajlı kesimler yaratılmış ve diğer yandan tüketim toplumuna doğru bir evrim yaşanmıştır. Tüketim toplumuna dönüşümün aslında dünya kapitalizmine eklemlenme amacının sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin 1970'li yıllarda başladığı sanayi yolunda ilerleme ve sanayi toplumu haline gelme hedefi, 1980'li yıllardan sonra bu hedefi ideoloji haline getiren taşıyıcı bir elit üreterek, bunlar içerisinde Türk kapitalizmi diye ifade edilebilecek yeni toplumsal elitleri ön plana çıkarmıştır. Türk toplum yapısında kapitalist elitlerin hegemonik konuma yükseldiği 1980'li yıllar, bir yapı değişiminin göstergesi olduğu kadar, yapı değişiminin yeni bir ivme kazanmasına neden olan olayların yaşandığı yıllar olarak da değerlendirilebilir.

Bu şekliyle düşünüldüğünde, 1980 sonrası ortaya çıkan Özal'lı yıllar, aslında Türk kapitalizminin dünya kapitalizmiyle eklemleşerek yapısal değişime bir dış boyut kazandırma hususunda atılan adımlar olarak görülebilir (Bilgin, 2010: 80).

Özal'ın “dışa açılma” ve “çağ atlama” söylemleri dolayısıyla giderek küresel sermayeyle bütünleşen Türkiye’de, üretimde yaşanan değişimler ve diğer ekonomik gelişmeler ülkeyi bir tür tüketim ideolojisinin içine sokmuştur. 1960’ların sonundan başlayarak 1980’lerde hâkimiyet kazanan tüketim toplumu yaratma hedefi bu dönemde önemli ölçüde başarıya ulaşmıştır. Toplumsallaşma kavramının yerini ise bireyselleşme almıştır. Zira tüketim kültürü, bu anlamda toplumun bireyselleşmesine dayanmaktadır.

Bu dönemde devletçi politikalar yerine neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması yeni bir girişimci sınıfın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bali’ye göre, tüketim toplumu yaratılırken zengin olma fikri belirgin bir özlem haline dönüşmüştür. “Özal dönemi beraberinde bir akımı da getirir; zenginseverlik. Özal’ın söylediği ‘Zengin bir Müslüman fakir bir Müslüman’dan daha iyidir’ sözleri o dönemin felsefesini gösteriyordu” (Bali, 2002: 33). Kozanoğlu’na göre de bu dönemde toplumsal statü zengin olmakla ölçülmeye başlanmıştır. Bu dönemde bir kesim rant sağlayarak zenginleşmiş, Cumhuriyetin kuruluşunda olandan çok daha farklı yeni bir seçkinler topluluğu oluşmuştur. “Tavanda ‘bir tür sınıfsal kozmopolit kültür ittifakı’ kurulmuştu. ‘Sınıflar üstü arabesk kültürün en zengin, en müreffeh kesimiyle, kentlere kuşaklar boyu kök salmış sermaye çevrelerinin, özellikle de finans kesiminin ittifakı (ile) oturtulmaya çalışılan sistem, üretim sisteminden çok rant ekonomisine dayalı bir sistemdi” (Kozanoğlu, 1995: 42). Bu sistemdeki yeni elitler, çoğunlukla medya ve iş dünyasının orta ve üst kademe çalışanlarından oluşmuştur.

Bu kuşağın mensupları 1980’li yılların başında başlayan bir sürecin sonunda ortaya çıktılar. ‘Türkiye’yi bizler yönetiyoruz’ veya ‘Her konuda tahlil yapabilecek entelektüel derinliğe sahibiz’ şeklinde özetlenebilecek bir ruh haline sahip bu elitler son yirmi yıl boyunca Türk toplumunu ‘aydınlatma’ ve ‘yol gösterme’ görevini üstlendi” (Bali, 2002: 21).

1980’le başlayan dönemin siyasal odaklı kültürel yönelimi Türk toplumunu önemli ölçüde farklılaşma sürecine sokmuştur. Çok partili dönemin, ideolojik boyutlu karşıt siyasal söylemlerinin ülkeyi başarı ve gelişmişlik aşamasına taşıyamaması sonucu, Özal dönemiyle birlikte alternatif olarak tüm eğilimleri birleştiren ve Türk-İslam sentezi odaklı bir kültürel yapılanmayı topluma sunma çabası yoğunlaşmıştır. Bu yönelim sonraki yıllarda, din odaklı siyasetin öne çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemde resmi ideolojilerin nasıl aşılacağı ile ilgili arayışlar da yavaş yavaş somutlaşmaya başlamış olup; ırksal, dinsel ve kültürel kimliklerin artık bir merkezden belirlenemeyen ve yönlendirilemeyen bir yapıya kavuştukları görülmektedir. 1980 sonrası gelişmeler, devlet-toplum ilişkisinin, yavaş yavaş değişmeye başladığı bir dönemin başlangıcı olarak yorumlanmıştır. Örneğin Göle’ye göre, Türkiye’de 1920’li yıllardan 1980’li yıllara kadar “devlet taşınmalı” bir modernleşmecilik söz konusudur ve 1980’lerden sonra yaşanan sorun, bu modernleşmecilik anlayışının değişerek “toplum eksenli” modernliğe geçişin yarattığı sıkıntılardan ibarettir (Göle, 2000: 434).

Bu değişim süreci, 1990’lı yıllarda olgunlaşmaya başlamıştır. 1990’lı yıllarda “güçlü devlet geleneğinden uzaklaşmış, siyasi merkezin dışında daha çok aktör rol oynamaya başlamıştır. Türkiye ekonomisi ve kültürel hayatına devletin etkisi azalmıştır” (Sarıbay, 2000: 105). Böylece sivil toplum bağlamında çalışmalar artmış, sivil toplum kuruluşları seslerini daha fazla duyurmaya başlamıştır.

Bu arada 8 yıllık ANAP iktidarı son bulmuş, 20 Ekim 1991 genel seçimlerinden Doğru Yol Partisi (DYP) birinci parti olarak çıkmıştır. 1993’te

Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'ın ölümünden sonra DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı seçilirken, ülkeyi 2000'li yıllara koalisyon hükümetleri taşımıştır. Bu sırada kurulan DYP-CHP hükümetinin sivil toplum ve demokratikleşme alanında gerçekleştirdiği en önemli işlerden birisi TBMM'den 21 maddelik ilk sivil anayasa paketini geçirmesi olmuştur. Bu paketle anayasanın başlangıç kısmındaki 12 Eylül 1980 darbesi ile ilgili ibareler kaldırılmıştır; derneklerin, sendikaların siyaset yapmasını engelleyen maddeler değiştirilmiştir; memurlara sendika kurma hakkı verilmiş, seçmen yaşı 18'e indirilmiştir. Bu reform, anayasadaki ara rejimden kalma izlerin silinmesi anlamına gelmiş, Türkiye'nin demokratikleşmesi yönündeki önemli adımlardan biri olmuştur.

1995 seçimlerinden birinci parti çıkan Refah Partisi (RP), DYP ile yeni bir koalisyon hükümeti kurmuş, ancak koalisyon hükümetinin İslamcı ve laiklik karşıtı tutumları Türk Silahlı Kuvvetleri'ni harekete geçirmiş ve 28 Şubat 1997 günü bir başka askeri müdahale anlamına gelen ve "28 Şubat Kararları" adı verilen 20 maddelik tavsiye kararları, Milli Güvenlik Kurulu tarafından hükümete sunulmuştur.

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Türk-İş ve DİSK gibi sivil toplum kuruluşları 28 Şubat kararlarına tam destek verdiklerini açıklamışlardır. Bunu takip eden gelişmeler sonucu REFAHYOL koalisyon hükümetinin Başbakanı ve RP Genel Başkanı Erbakan 18 Haziran'da hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Demirel'e sunmuştur (Yalansız, 2006: 463-474).

ANAP, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Demokrat Türkiye Partisi (DTP) koalisyonuyla geçen ara dönemin ardından; 1999 seçimlerinde DSP, MHP ve ANAP arasında koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu sırada 10 Aralık 1999'da Helsinki'de Avrupa Birliği, Türkiye'yi 27. aday ülke olarak resmen ilan etmiştir. Kısa süre sonra Şubat 2001'de Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizi yaşanmıştır. Bu dönemin belirleyici özellikleri, bir yandan bölüşüm politikalarında popülizme dönüş; öte yandan da dışa dönük liberalleşmede yeni adımlar olarak gösterilebilir. Nitekim

koalisyon hükümeti, 2001 yılı sonunda yeni ekonomik programa destek konusunda International Monetary Fund (IMF) ile anlaşmış ve ekonomi politikaları üzerinde IMF gibi uluslararası sermaye kuruluşlarının kontrolü artmıştır. Ekonomik krizin tüm toplum tabakalarının derinden sarsması üzerine yapılan 3 Kasım 2002 genel seçimleri sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) tek başına iktidar olmuştur. AKP, İslamcı yönelimli tabanıyla ANAP'tan, tüketim toplumunu referans almasıyla da Refah Partisi'nden farklılaşmıştır.

AKP iktidarı, DP'ye benzer bir şekilde, seçim öncesinde ve iktidara gelir gelmez özgürlükçü söylemleri kullanmış ve daha fazla demokrasi, daha fazla insan hakları vurgusu yapmıştır. Söz konusu söylemleri dolayısıyla AKP'nin, toplumsal dönüşümün altyapısını AB ile bütünleşme yolunda yapılacak reformlarla oluşturmayı planladığı görülmektedir. Nitekim Kaya'ya göre, 2000'li yılların başındaki Türkiye gibi "toplumsal çözülme" yaşanmakta olan ortamlarda çözüm yolu, toplumun geniş kesimlerini peşinde sürükleyecek, hegemonyayı yeniden kuracak bir "toplum projesi" (hegemonya projesi) yaratmaktan geçmektedir.

Esas olarak büyük sermayenin projesi olmasına karşın, AB'ye üyelik, 2000'li yılların başındaki tarihsel uğrak ve anda, Türkiye'ye böyle bir hegemonik proje olarak sunulabilir bir potansiyel taşımaktadır. (...) Sendikalar vb. kuruluşlar, AB'ye uyumun gerektireceği hukuk sistemindeki değişiklikler nedeniyle kervana katılmaya hazır durumdadırlar. Türkiye'de demokrasiyi bir sorun olarak içselleştirmiş olanlara da, AB üyeliği bir umut ışığı sunmaktadır. 1980'li yıllarla birlikte Türkiye siyasi yaşamının önemli bir ögesi haline gelen, 28 Şubat süreci nedeniyle yollarındaki tikanıklığı gören siyasal İslamcılar da üyeliğe bir itirazları kalmamıştır. AB üyeliği sayesinde kendilerin siyasal sistem içinde bir yer ayrılacağını düşünen bir kesim de, etnik kökenli siyaset izleyen Kürt hareketleridir. Kısacası toplumun değişik kesimleri, kendilerine özgü değerlendirmelerle projeye eklemlenmek için nedenlere sahiptirler. Bu durumda gereksinim duyulan ilk şey söz konusu projenin siyasal temsilini gerçekleştirecek siyasal hareketin bulunmasıdır (Kaya, 2009: 252-253).

AB'ye tam üyelik çerçevesinde gerekçelendirilen demokratikleşme projesinin siyasal temsilini AKP üstlenmiş ve 1999 yılında başlayan bu süreci siyasal

söylemlerinde temel nokta olarak sunmuştur. Aralık 1999 tarihinden Aralık 2005 tarihine kadar etnik, kültürel, dini ve benzeri azınlık gruplarının örgütlendiği ve kamusal alana eklemlendiği bu dönem, AB'ye entegrasyon sürecinde Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilebilmesi için demokratikleşme paketlerinin ve yasal düzenlemelerin ardı ardına parlamentoda kabul edildiği dönem olmuştur. Ancak 17 Aralık 2004 tarihinden AB Hükümet Başkanları tarafından Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde verilen kararın onandığı 3 Ekim 2005 tarihine dek milliyetçi, devletçi ve statükocu oluşumlar ile AB yanlısı oluşumlar arasındaki gerilimin tırmandığına tanık olunmuştur. Bununla birlikte, Helsinki zirvesinde;

(...) aday ülke statüsünü kazanan Türkiye, AB'ye üyelik kriterlerini uygulamaya başlamıştır. Ve o tarihten bugüne Türkiye sivil toplum alanında dikkat çeken bir ilerleme kaydedilmiştir. Zirvede bütün AB aday ve üye ülkelerde devlet-toplum ilişkilerinin gelişmesi için hizmet etmekte olan Kopenhag kriterleri ile -hukukun üstünlüğü, insan haklarının korunması ve azınlık haklarına saygı- Türkiye'nin demokratik istikrara kavuşacağı vurgulanmıştır (Keyman ve İçduygu, 2003: 224).

Kasaba ve Bozdoğan'a göre, bu dönemdeki gelişmeler itibarıyla 21. yüzyılın Türkiye'sini 20. yüzyılın Türkiye'sinden ayıran üç temel gelişmeden bahsedilebilir.

Bunlardan birincisi, özellikle etnik temelli Kürt hareketinin etkisiyle değişen Türk kimliği anlayışıdır. Artık, Cumhuriyet'in ideolojisini şekillendiren homojen bir Türk kimliğinden bahsetmek olanaksızdır. İkincisi, İslamcı grupların büyüyen gücüyle ilgilidir. İslamcılar artık rejime tehdit olarak görülemeyecekleri gibi, Türk politik alanının önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Üçüncüsü ise, Türkiye'nin soğuk savaş sonrası diplomasisine ve yeni uluslararası ekonomik sisteme katılımı sonucunda ortaya çıkan değişikliklerle ilgilidir. Bu gelişme, devlet merkezli ekonomik politikaların bir kısmını saf dışı bırakmıştır (Kasaba ve Bozdoğan, 2000).

Bu dönemde yeni bir milliyetçilik dalgasının hemen tüm toplumsal kesimleri etkisi altına aldığı söylemek mümkündür. 1980'lerde başlayan silahlı Kürt hareketinin legal-parlamente düzlemindeki siyasi temsilcileri de 1990'lardan itibaren çeşitli alternatif kamusal alanlarda karşılık görmeye başlamıştır. Öte yandan gerek medya gerekse de siyasi ortam kanalıyla karşı-milliyetçilik vurgularının ve toplumsal

gerilimin arttığını da tespit etmek gerekmektedir. Bu gerilim ortamı dışında, bir diğer önemli gelişme olarak, 2007 sonrasındaki süreçte 28 Şubat süreciyle somutlaşan askeri vesayet rejiminin, küresel sistemin istekleri doğrultusunda ve AKP'nin temsil ettiği İslami liberalizm anlayışı ekseninde yasal düzenlemelerle aşılması bu dönemde sivil toplum alanında görece olarak bir hareketlilik sağlamıştır. Bununla birlikte AKP'nin değişimin sözcülüğünden gittikçe statükocu ve totaliter söylemlere kayması sivil toplum alanındaki muhalif girişim ve söylemlerin de seslerini yükseltmelerini sağlamıştır.

1980'le başlayıp 2000'li yıllarda AKP iktidarıyla somutlaşan dönemde, ülkemizde ağırlıklı olarak gündeme sokulan iki kavramdan birisi sivil toplum diğeri ise liberalizm olmuştur. Merkez sağdaki partilerin programları ve politikalarında dikkati devletten topluma kaydırması, özelleştirme, yetki devri, belediyelere fon aktarımı, pazar ekonomisinin ön plana çıkması gibi konuların sivil toplum cephesine hareketlilik ve görece kazanımlar getirdiğini söylemek mümkündür. Zira devlete yüklenen fonksiyonların adalet, savunma ve güvenlik gibi alanlarla sınırlı kalması düşüncesi bu dönemde yaygın olarak tartışılmaya başlamıştır. Çaha da bu tartışma ortamına dikkat çekmektedir. Çaha'ya göre;

Hava kirliliği, sağlık, turizm, çevre, insan hakları, dini haklar, etnik haklar ve kadın hakları gibi toplumun belirli gruplarını ilgilendiren spesifik konular üzerinde tartışılmaya ve bu konularla ilgili talepler etrafında siyaset yapılmaya başlanmıştır. Bu kavramların çoğu, devlet katında değil, toplum katında ve toplumsal gruplar tarafından gündeme getirilmiştir. Konuların her birini savunan bir sosyal grup gelişmiş ve kendi alanında devlet üzerinde etkin olmaya, devletten bir takım haklar koparmaya ve devlet politikalarını etkilemeye başlamıştır (1999: 79-80).

Gelinen noktada, AKP ve geçmiş sağ hükümetlerin dışarıda küreselleşme eksenindeki uluslararası sermayeye karşı teslimiyetçi ve içeride değişim söylemi altında resmi alanda statükocu söylem ve politikalarına rağmen, çok yakın tarihlere

kadar devlet erkinin tartışılmaz otoritesini kabul eden bireylerin, bugün, eğitimden toplumsal güvenliğe, çevre sorunlarından sağlık hizmetlerine kadar her alanda bu otoriteyi aşma sürecine girdiğini söylemek mümkündür. Bu dönemde sivil toplum unsurları Türkiye'deki geleneksel merkezîyetçi varlık alanına karşı bir varlık alanı oluşturmaya başlamıştır. Ancak buna karşılık halen, “Türkiye’de demokratikleşmenin önündeki engeller arasında görülen önemli bir nokta, güçlü bir devlet, buna karşılık zayıf bir sivil toplum yapısının varlığıdır (Ergil, 2000: 43).

Alternatif bir güç odağı olarak Türkiye’de sivil toplum hareketinin, 1980’lerden sonra ortaya çıktığını ve özellikle 1990’larda yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Buna paralel olarak Türkiye’deki güçlü devlet geleneği 1990’lı yıllarda AB üyeliğinin desteklenmesi ile yeniden gözden geçirilmeye başlamıştır. Sivil toplum Türkiye’nin tartışma platformlarında giderek önem kazanmakta ve demokratikleşme açmazına çözüm arayışlarında gündeme getirilmektedir. AB Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporları ışığında, Türkiye’de 2001 yılından bu yana sivil toplumun gelişmesine yönelik kararlar alınmakta, yasal mevzuat değiştirilmektedir. Ancak sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini kısıtlayıcı ve karar alma sürecine katılım esnasında da yönlendirici, dayatıcı yasa ve uygulamaların güçlü devlet geleneğinin etkisinden hala kurtulmadığını söylemek mümkündür. Sivil toplumun nitel olarak gelişmesini engelleyen sorunlar, Türkiye’deki devlet merkezli siyasetle, demokrasi eksiğiyle ve bu gelişmeyi engelleyici nitelikteki yasal düzenlemelerle ilgilidir. Özellikle siyasi aktörler sivil topluma yönelik genel olarak destekleyici söylemler üretmelerine rağmen bu söylemin üretilen politikalara yansımadağı görülmektedir.

Buna karşılık, Türkiye’de sivil toplum alanında faaliyet gösteren örgütlerin hala çeşitli sorunlarla boğuşmakta oldukları görülmektedir. Sivil toplum örgütleri bir yandan Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluş döneminden bu yana toplumsal ve siyasal alandaki egemen ideoloji ve güçlü devlet geleneği doğrultusunda şekillenmiş olan kültür ve yasal mevzuatı aşmak için uğraşmakta, bir yandan da kendilerin bünyelerinde mevcut yapısal eksiklikleri gidermeye çalışmaktadırlar. Nitekim Tosun’a göre de, Avrupa Birliği tarafından yayınlanan İlerleme Raporları ışığında, Türkiye’de sivil toplumun demokratikleşmesi ve gelişmesi önünde devletin sınırlayıcı, dayatıcı özelliklerinin yanı sıra mali kaynak, eğitim, toplumsal alışkanlıklar, katılım, insanların kendi kendini motive etme eksikliği, örgütler arası iletişimsizlik gibi toplumsal ve yapısal engeller de bulunmaktadır (Tosun, 2001: 333). Keyman’a göre sivil toplum örgütleri finansal ve örgütsel kapasite sorunlarını çözmeye, demokratikleşme bağlamında yaşama geçirmeleri gereken rolden daha fazla ağırlık vermektedirler. Bu nedenle de, sivil toplum gelişirken, toplumsal yaşamda yaygınlaşırken ve küreselleşirken, aynı zamanda da kendisinin giderek profesyonelleşen ve demokratikleştirmeye çalıştıkları sisteme entegre olan bir yapıya dönüşme tehlikesi de ortaya çıkmaktadır (Keyman, 2004: 10).

Türkiye’de sivil toplumun örgütsel faaliyetleri nicel olarak artarken, bu artışın nitel olmasını sağlayacak yönde sivil toplum-demokratikleşme ilişkisinin kurulması gerekmektedir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları bir yandan örgütlenme, faaliyet alanlarını profesyonelleştirme ve kamusal kaynakları araştırma/kullanma yolunda kendisini geliştirirken, bir yandan da devlet ideolojisini yeniden üretmek yerine bağımsız bilgi üretimine katkı vermek durumundadır. Özellikle kendi sesini duyuramayan ve medya temelli iletişim kanallarını etkin olarak kullanamayan bir

sivil toplumun alternatif kamusalıklar yaratması ve demokratikleşme sürecine katkı yapması beklenemez. Bu anlamda, Bağımsız İletişim Ağı (BİA) gibi sivil toplum misyonu taşıyan medya temelli proje ve girişimlerin varlığı ve gelişimi Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır.

5.2 Türkiye’de Medyanın Yapısal Dönüşümü

Türkiye’de medyanın yapısal dönüşüm sürecini dört ana dönem üzerinden betimlemek mümkündür: 1923’ten 1950’ye kadar süren tek partili rejim dönemi; 1950-1980 arasındaki çok partili rejim ve ardından askeri rejim dönemi; 1980’lerde ve 1990’larda yaşanan liberalleşme süreci; 2000’lerin başından günümüze uluslararası sermayenin ve küreselleşmenin etkisinde geçen dönem.

Hem Osmanlı İmparatorluğu’nda hem de Türkiye Cumhuriyeti’nde, medya toplumun Batı değerleriyle ve kurumlarıyla tanıştırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Cumhuriyetin kurulduğu 1923’ten çok partili sisteme geçişin yaşandığı 1950 yılına kadar, tek parti rejiminin modernleştirme amaçlı reformlarının yaygınlaştırılmasına yardımcı olan gazeteciler, Türkiye’de devlet eliyle yürütülen modernleşme hareketlerinin hem öznesi hem de nesnesi olmuşlardır (Demirel ve Heper, 1996: 113).

Kuruluş yıllarında devlet yönetimi, yıkılmakta olan imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde kitlelere ulaşmak için dönemin tek yaygın iletişim ortamı olan yazılı basına büyük önem vermiştir. Cumhuriyetin tabana yayılarak uygulanan bir proje olması nedeniyle, devletin başındaki kurucu elitler cumhuriyetçi değerlerin halka anlatılmasına ve benimsetilmesine çok önem vermişler, bunun için bir yandan yabancı basınla ve İstanbul’da kalan yerli basınla ilişkilerini iyi tutarken, bir yandan da kendi medya kuruluşlarını yaratmışlardır. Bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara’da 10 Ocak 1920’de kurulan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi

bunun ilk somut örneğidir. 6 Nisan 1920’de kurulan Anadolu Ajansı’nın da hedefi aynıdır; Anadolu Ajansı’nın kurulmasındaki temel amaç, Türk Kurtuluş Savaşı hakkındaki haberleri Ankara hükümetinin gözünden ulusal ve uluslararası kamuoyuna duyurmaktır.

Bir tür kamu medyası sayılabilecek bu girişimler dışında, o dönemde Anadolu’da yerel gazeteler haricinde özel sermayeli basın çok yaygın olduğundan bahsetmek güçtür. 1928’de gerçekleştirilen ve toplumun geçmişle olan ilişkisinde köklü bir dönüşüm yaratan “Harf Devrimi”, zaten okuma yazma oranının çok düşük olduğu bir toplumda Türkiye’de özel sermayeli basının yaygınlaşmasını güçleştirmiştir. Çünkü yeni kabul edilen Latin alfabesi o dönemdeki gazetelerin basım teknolojisini tamamen değiştirmelerini gerektirmiştir.

1927’de, dünyada ilk radyo yayınının başlamasından sadece iki yıl sonra, iki kamu kuruluşu, Anadolu Ajansı ve Türkiye İş Bankası, ortaklaşa Türk Telsiz Telefon A.Ş. (TTAŞ) adlı yayın şirketini kurmuş ve Ankara ile İstanbul’dan radyo yayınına başlanmıştır. TTAŞ’ın kurulmasıyla, “radyo yayıncılığı doğrudan devlet eliyle yürütülme de ilk günden başlayarak devlet çarkının bir parçası haline gelmiştir” (Sümer, 2010: 106). Aynı yıl çıkarılan bir kararnameyle, radyo yayınları devlet eliyle yapılmaya başlanmış ve şirketin vericileri Posta, Telefon ve Telgraf Genel Müdürlüğü’ne (PTT) devredilmiştir; bu devir, radyo yayıncılığında 1964’e kadar sürecek olan devlet tekelinin başlangıcını oluşturmaktadır. Tek partili yıllar boyunca, yazılı basınla birlikte radyo da ideolojik bir aygıt olarak resmi ideolojinin tesisi ve içselleştirilmesi yolunda yoğun olarak kullanılmıştır.

Çok partili sisteme geçişin ardından iktidara gelen DP, özgürlükçü vaatleri arasında basın özgürlüğüne öncelik vermiştir. 15 Temmuz 1950’de, liberal bir basın

kanunu kabul edilmiş, hemen ardından gazetecilere sosyal haklar tanıyan bir başka yasa yürürlüğe girmiştir. Ne var ki, DP, başlangıçtaki özgürlükçü politikasını birkaç yıl içinde bir kenara bırakmış, medya ve üniversiteler üzerindeki devlet kontrolünü artırmaya yönelik olarak tasarlanan yeni yasal düzenlemeler yapmış ve hükümeti eleştiren gazeteler sansüre tabi tutulmuştur. Radyo ise oldukça partizan bir şekilde kullanılmıştır.

DP'yi iktidardan uzaklaştıran 1960 askeri müdahalesinin ardından Türkiye'de medya alanındaki en önemli gelişme 1964'te Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun (TRT) kurulmasıdır. TRT resmi ideolojinin taşıyıcısı olma özelliğine kuruluşundan beri sahip olmakla birlikte, o dönemde toplumu kültürel ve siyasi kavramlarla tanıştırmaya bakımından eğitici bir rol de üstlenebilmiştir.

Türkiye'nin 1970'teki ikinci askeri müdahalesini özellikle 1970'lerin son yıllarına damgasını vuran büyük bir siyasi istikrarsızlık ve toplumsal krizler izlemiştir.

1974-1980 yılları arasında TRT, CHP ile Milli Cephe hükümetleri arasındaki siyasi mücadele içinde bir savaş meydanı haline gelmiştir. Öte yandan, Türkiye'de gerçekleşen her darbe ve sonrasında kurulan askeri rejimler, öncelikle dönemlerinin medya müesseselerini ele geçirmeye çalışmışlardır; örneğin 1960 ve 1970 darbeleri radyodan duyurulurken, 12 Eylül 1980 darbesi televizyon aracılığıyla halka duyurulan ilk darbedir (Elmas ve Kurban, 2011: 22).

Özellikle 1980 askeri müdahalesi sonrası başlayan toplumun apolitikleştirilmesi sürecinde medya, özellikle de televizyon önemli bir ideolojik araç olarak yoğun şekilde kullanılmıştır.

1980'ler ABD'de Ronald Reagan yönetiminde ve İngiltere'de Margaret Thatcher hükümetlerinde görülen ve etkisi tüm dünyaya yayılan “yeni sağ”ın siyasi projesinin bir parçası olmuştur. Bu proje, kitle iletişim alanının regülasyonunu bir kültür politikası konusu olarak değil, ticari potansiyeli olan bir alan olarak görmüş ve

1980'ler Batı Avrupa'da yayıncılıkta kamu tekellerinin kırıldığı ve özelleşme sürecinin başladığı yıllar olmuştur (Kejanlıoğlu, 2004: 82). 1980'lerde Türkiye'de Turgut Özal ile başlayan liberalleşme ve küresel sermayeyle bütünleşme süreci de Türkiye'de medyanın yapısal dönüşümü üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Özal ve ANAP'ın liberal ekonomi politikalarının teşvik ettiği özel girişimcilik, şirketlerin pazar hâkimiyeti için yoğun bir rekabete giriştiği medya sektöründe de kendisini göstermiştir. Aslında Türkiye'de 1980'li yıllara kadar şirketlerin basının ayrı kollarında faaliyet gösterdiğinden söz edilebilir.

Yayıncılıktaki TRT tekeli bu alanda yatırım yapmak isteyen birilerinin çıkmasını zaten engellemiştir. Basın da, genellikle önceki "muharrir aile büyüklerince kurulan gazetelerin aile şirketleri şeklinde sürdürülmesinden ibarettir: Hürriyet Simaviler'in, Milliyet Karacanlar'ın, Cumhuriyet Nadiler'in, Tercüman da Ilıcaklar'ındır. Bu dört aile zaten, Bâb-ı Ali'ye egemen durumdadır. Gazetelerin etrafında örgütlenmiş birer dergi grubu da bulunmaktadır (Tuncel, 1993: 34).

1980'lere gelindiğinde artık Özal hükümeti iktidardadır ve aile tipi patronlar yeni düzene ayak uyduramamaktadır. Agresif, işbitirici gazete patronları, serbest pazarı destekleyecek köşe yazarları, gazeteciliği ticaret olarak görece genel yayın yönetmenleri Özal için daha geçerlidir. Bu nedenle hangi tercihe yakın durursa dursun gerek medya, gerekse de gazeteciler, 1990'lı yıllara gelindiğinde tekelleşme ve kapitalistleşme süreci içinde özgürlüklerini ve haber üretim süreçleri üzerindeki kontrollerini görece yitirmeye başlamışlardır.

1990'da Türkiye'de ilk özel televizyon kanalı da açılmış ve uydu üzerinden yayın yapmaya başlayan ve daha sonra Star 1 adını alacak olan Magic Box yayına başlamıştır. Ülkedeki yayın tekeli TRT'ye veren 1982 Anayasası'nın 133. maddesi hala yürürlükteyken özel bir televizyonun yayına başlaması, Türkiye'deki iletişim alanının geleceğini etkileyen önemli bir dönüm noktası olmuştur. Anayasa'nın 133. maddesi 1993'te değiştirilmiş ve böylece televizyon yayınları üzerindeki devlet

tekeli kaldırılmıştır. 1994'te, özel yayıncılığın yasal çerçevesini içeren Radyo ve Televizyon Kanunu kabul edilmiştir. 1990'larda özel kanalların sayısının artması ve 1992'de ilk özel radyonun açılması Türk medyasına çeşitlilik getirmiştir. Ne var ki;

İlk özel televizyon olarak Magic Box'un yasadışı yayınlarına Turgut Özal'ın siyasi destek vermesi ve yasaların "çağ atlama" kılıfıyla delinmesi, herhangi bir yasal düzenleme yapılmadan derme çatma bir yayıncılık anlayışının yerleşmesini sağlamıştır. Özal ailesinin Magic Box'la olan ortaklık ilişkisi, bu politik tutumun nedenlerini açıklamak için yeterli değildir. Daha derinlerdeki neden, yeni sağ anlayışın, Türkiye'de eski egemen ideolojinin yerine yenisini geçirme isteği ve TRT tekelinin yasal konumu ve alışkanlıkları nedeniyle bu yeni egemen ideolojiyi yaymanın aracı olarak görülmemesidir. Tabulara karşı çıkabilen yeni bir medyanın yaratılmasının politik bir strateji olarak izlendiği, bugün ortaya çıkmaktadır. Yoksa basın sektöründe "iki buçuk gazeteyi" yeterli gören bir siyasal vizyonun radyo/televizyon yayınlarına ilişkin gerçek anlamda çeşitlilik istemesi bir çelişki olurdu (Geray, 1999: 120).

Türkiye'nin 1980'lerdeki ekonomik dönüşümü ve neoliberal anlayış doğrultusunda giderek tüketim toplumuna doğru evrilmesi, medya alanına da yansımış, takip eden on yıllık dönemde güçlü medya holdinglerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece, özel televizyonların da devreye girmesiyle yazılı basın bir anlamda ikinci planda kalmakla birlikte, hem yazılı hem de elektronik medyaya sahip olan sermaye gruplarının aynışması ile sektörde çok şirketli holding yapıları sergilenmeye başlamış, sonuçta yazılı basın da özel televizyonlar ile aynı finansal kökene bağlanmıştır.

Kısaca medyanın holdingleşmesi olarak adlandırılabilen 1980'li yılların sonu ile 1990'ların başındaki evreyi, kısa süre sonra diğer sektörlerdeki holdinglerin medya alanına girişi ve yazılı-elektronik medyayla bütünleşme evreleri izlemiştir. Bir yandan, medya sektöründen ilk birikimlerini yapıp palazlanan kuruluşlar kendi aralarında pazar yarışına girerken, bir yandan da medyanın kârının yanı sıra onun bir silah olarak kullanılma gücüne göz koyan holdinglerin sektöre girişiyle sektör mücadeleleri hızlanmıştır. Öte yandan medya alanında yatırım yapan ve birden çok

alanda faaliyet gösteren büyük sermayeli holdinglerin sektördeki yatırım maliyetlerini büyütmesi ve reklam pastasını daraltması sonucu, medya sektörüne yeni yatırımcıların girişi gittikçe güçleşmiştir. Bu süreç kaçınılmaz olarak sektörde tekelleşme eğilimlerinin gittikçe artmasına neden olmuştur. Bu nedenle özel sermayenin medya sektörüne girişi nicel olarak bir çeşitlilik yaratmakla birlikte, tekelleşme ve medya ile siyasi iktidar arasındaki bağımlılık ilişkisinin etkisiyle medya gittikçe eşitsiz bir yapı oluşturmuş ve toplumdaki farklı etnik, cinsel, dini kimliklere sahip kesimlerin seslerini duyurmaktan uzaklaşmıştır.

Medyanın holdingleşmesinden holdinglerin medya sektörüne girişine doğru bir evrim yaşanması sürecinde, 1990'lı yılların en önemli gelişmeleri arasında; sektörde deregülasyon uygulamaları, yazılı-elektronik basınla bütünleşme paralelinde yoğun tekelleşme eğilimlerinin ortaya çıkışı, özel televizyon/radyoların devreye girerek bu alanda yazılı-elektronik medya bütünleşmesini ortaya çıkarması, yoğun devlet desteği, teşvik ve kredi uygulamaları sayesinde sektördeki sermayenin büyütülmesi ile yeni basım teknolojilerinin ülkeye getirilmesi ve İkitelli'de simgeleşen tesisleşme hamleleri, efektif kapasite kullanımı zorunluluğunun basını promosyonla tiraj şişirmeye zorlaması, gazetecilerin çalışma koşullarının kötüleşmesi sayılabilir. Bu önemli gelişmeler sonucunda “sermayenin medya üzerindeki kontrolünün artmasıyla gazetecilik artık amaç değil araç olmuş, gazetecilik ilkelerinde farklılaşma meydana gelmiş” (Koloğlu, 2003: 31) ve Bâb-ı Ali'den İkitelli'ye geçiş olarak tanımlanan evrim süreci tamamlanmıştır.

1990'ların sonuna gelindiğinde, öteden beri devlet kontrolünde olan medya, aynı zamanda özel sermaye gruplarının hükümetlerle olan ilişkilerinde siyasi ve ekonomik menfaatler için kullandıkları bir araca da dönüşmüştür. Öte yandan, Türkiye'de büyük medya grupları birbirleriyle ya da hükümetlerle girdikleri siyasi ittifak ya da çatışmalara, uyuşan ya da çatışan ekonomik çıkarlarına rağmen, 'devletin çıkarları' lehine taraf olmak noktasında büyük ölçüde ortak bir zihniyet paylaşmıştır (Elmas ve Kurban, 2011: 23).

Büyük sermaye gruplarının medya sektörüne olan ilgilerine paralel olarak birbiri ardına sektörde yerlerini almalarının ardından, bu alanda yaşanan yoğunlaşma sürecinde eldeki sermayenin büyütülmesi, yeni teknolojilerin ve tesislerin devreye sokulması ve gazeteciliğin farklı mekanlarda yapılan bir meslek olarak şekillenmesi söz konusu olmuştur. Bu süreçte basın emekçileri zayıflar ve bağımlı bir hale gelirken, medya patronları gerek devletle ilişkilerinde, gerekse de sektöre girişte ve sektördeki rekabet üzerinde belirleyici olma bakımından büyük imtiyazlar elde etmiştir. 1990'lı yıllarda sektörde yaşanan gelişmeler bakımından, liberal-çoğulcu kuramın iddia ettiğinin aksine medyanın kamu adına gözetim işlevini gören dördüncü bir güç olduğu ve toplumdaki tüm kesimlerin görüşünü “bir ayna gibi yansıtmak” yoluyla özgür düşünce pazarı oluşturarak demokratik işlevini yerine getirdiği iddiaları havada kalmıştır. Zira “toplumun kendini gördüğü ayna olan” gazetecilik, büyük ölçüde çarpıtılmış, pratikleri ticarileşmiş ve farklı amaçlar için kullanılmıştır.

1990'ların ardından Türkiye 2000'li yıllara büyük ekonomik krizlerle girmiştir. Türk basını, 2001 kriziyle birlikte önemli bir kabuk değişimi yaşamıştır:

Basın sektörüne egemen gruplar saflaşmış, daha doğrusu cepheleşmiştir. Birbirlerini “medyayı silah, gazetecileri de tetikçi” olarak kullanmakla kıyasıya eleştirmiş, gazete, dergi dağıtım şirketlerini ayırmışlardır. Bu temelde iki bloğa bölünmüşlerdir. Televizyon dünyasında da cepheleşme olmuştur. Kadrolarını takviye etmek üzere sermaye enjeksiyonuna ve yıldız gazeteci transferine gitmiş, yeni medya işletmeleri devreye sokmuşlardır (Sönmez, 2003: 9).

Sonuçta 2001 krizi, 2002'de medya sektöründe tırmanan grup çatışmaları ve 2003'te ülkenin Irak Savaşı ve küreselleşme rüzgarıyla değişen ekonomi-politik yapılanmasına paralel olarak, günümüze kadar medyada yeni bir boyut oluşmuş, yeni sermayedar girişleri yaşanmış ve var olanların yerlerini sağlamlaştırılmaları, yeni ittifaklara, cephelere gitmeleri söz konusu olmuştur.

2008 yılında ortaya çıkan finansal krizin Türk medyasına etkisi ise hala devam ederken, krizden kurtulma formülleri medya çalışanları üzerinden tasarlanmıştır. Kriz nedeniyle yayıncılık faaliyetine son veren çok fazla kuruluş bulunmazken, çeşitli medya organlarında çalışanların işlerine son verilmiş, basın emekçileri adeta krizin ilk kurbanları olmuşlardır. 13 Şubat 2009 tarihinde başlayan Sabah-ATV grevi ise kriz nedeniyle işten çıkartılmaların sembolü haline gelmiştir. Finansal kriz, geleneksel medyanın internet medyasına olan bakış açısını da değiştirmiştir. İnternet ve diğer yeni medyanın gücünü kendileri için bir tehdit olarak algılayan ve bu alandaki faaliyetlere temkinli bir mesafeyle yaklaşan ana akım medya holdingleri, finansal krizle birlikte bu yaklaşım biçimini değiştirmiş, hatta yayıncılık faaliyetlerini ağırlıklı olarak yeni medya alanına kaydırmışlardır.

Sonuçta gelinen aşamada tekelleşmiş medya, kendi çalışanlarının yaratıcılık ve mesleki özgürlüklerini sınırlarken; geniş kitlesi itibarıyla, okuyucuları da siyasetin ve sosyal yaşamın aktörleri olarak değil, seyircileri olarak kabul etmiş ve yayın politikalarını buna göre düzenlemeye başlamıştır. Gelinen noktada, Avrupa Birliği müktesebatına uyum yolunda yapılan reformların, medyadaki hâkim kültürün ve yaygın zihniyetin gözden geçirilmesi için yeni fırsatlar sunduğu, bir yandan da medyayı askeri ve siyasi vesayetten kurtulma noktasında harekete geçirme potansiyeli taşıdığı tartışılmıştır. Ancak, medyanın bir yandan kendi yapısal özellikleri nedeniyle farklı sektörlerdeki yatırımlarının selameti, bir yandan da yasama, yürütme ve yargıyla olan finansal bağımlılık ve haber kaynağı ilişkisi medyada hâkim kültürün ve egemen ideolojinin değişimi yolunda ciddi bir engel oluşturmuştur.

Elmas ve Kurban'a göre de Türkiye medyası, özellikle de ana akım medya, bir yanda resmi ideolojinin muhafazası için kendisine bel bağlayan asker-bürokrasi-yargı vesayetinin, öte yanda daha önce görülmemiş bir şekilde gerçek anlamda bağımsız ve tarafsız bir medya talep etmeye başlayan toplum kesimlerinin baskısı arasında sıkışıp kalmıştır. Bu arada, AB müktesebatının ve sürekli küreselleşen bir ekonominin medya üzerindeki artan etkileri, Türkiye'nin medya sektörünü yabancı yatırıma daha çok açmasını gerektirmiştir (Elmas ve Kurban, 2011: 25).

Nitekim gerek ardı ardına gelen finansal krizlerin etkisiyle, gerekse de neoliberal anlayış doğrultusunda yabancı sermayenin ülke içinde ortaklık ve yatırım imkânları bulmasıyla birlikte, medya sektöründe bir yandan siyasal bir yandan da ekonomi-politik açıdan yapısal dönüşüm bugün de sürmektedir. Şahenk grubunun NTV-MS-NBC ortaklığıyla web, CNBC-E ile televizyon yayıncılığına başlaması, Doğan grubunun Time Warner grubuyla ortak olarak CNNTürk kanalını kurması; TGRT'yi satın alan News Corporation grubunun bu kanalı Amerika'daki adı gibi Türkiye'de de FOX TV adıyla yayına sokması; ATV-Sabah'ın, AKP'ye yakınlığı ile bilinen Çalık grubuna satılması ve "yandaş medya" olarak tanımlanması; Milliyet ve Vatan gazetelerinin Demirören ile Karacan gruplarının ortaklığına satışı da aynı yapısal dönüşümün ürünü olarak görülebilir. Geline nokta Türkiye'de ana akım medyanın bir yandan küresel sermaye ile ortaklık girişimlerine daha fazla açılma potansiyeli taşıdığını, bir yandan da alternatif toplumsal ve siyasal çözümleri tartışmaya açmaktan çok statükoyu koruyucu nitelikteki yapısını sürdürme eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan Türkiye örneğinde yerel medyanın güçlendirilmesi ve alternatif medya girişimlerinin sayısının artması, gerçek

bir eleştirelliğin sağlanabilmesi ve farklı seslerin dillendirilmesi bakımından eşitlikçi bir haber dilinin kurulması için yaşamsal önemde görülmelidir.

5.3 Türkiye’de Ana Akım Medyaya Karşı Radikal ve Muhalif Açılımlar

Egemen yayıncılık anlayışına alternatif oluşturma amaçlı medyanın gelişimi Türkiye ölçeğinde düşünüldüğünde, medya aracılığıyla muhalefet fikrinin Türkiye’deki köklerinin, Osmanlı İmparatorluğu’nda basın ortaya çıkışına dayandığı söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki muhalif basın tartışmaları, iktidarın basını sıkı bir istibdat rejimi çerçevesinde kontrol etmesi doğrultusunda evrilmiştir.⁶² Dönemin koşullarına göre radikal/muhalif olarak değerlendirilebilecek basının ise tam anlamıyla 2. Meşrutiyet yıllarında ortaya çıktığını söylemek mümkündür.⁶³ Osmanlı döneminde ilk radikal/muhalif gazete, 1908 yılında İzmir’de Boykotaj Cemiyeti tarafından yayımlanan haftalık sosyalist Gave gazetesidir. Bu gazete, liberal bir sosyalizmi savunmuştur. Bu gazete dışında, 1909 yılında

⁶² Örneğin 1867’de yayınlanan Ali Kararname’nin ilk uygulamaları olarak Muhbir ve Vatan kapatılmış (1867), bazı gazeteciler İstanbul’dan uzaklaştırılmış, Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr’ın yayımlarına son verilmiştir. Yine bu kararnameye dayanılarak mizah dergisi Diyojen 1871’de 15 defa; aynı yıl İbret gazetesi bir ay, 1872’de dört ay; 1873’te Hadika gazetesi iki ay ve İbret ve Basiret gazeteleri süresiz olarak kapatılmıştır. 1874’te ise Hülâsat-ül Efkâr, Şark ve Hayak gazeteleri kapatılmıştır. II. Abdülhamit’in istibdat döneminde ise hükümetin çıkacak gazeteleri önceden denetleyeceği bildirilmiş, II. Meşrutiyet döneminde 31 Mart 1909 askeri hareketinin ardından askeri sansür getirilmiş, bunu 1913 Babıâli Baskını ile gelen sansür, I. Dünya Savaşı nedeniyle çıkarılan sıkıyönetimin askeri sansürü ve 1919’dan sonra da işgal kuvvetleri tarafından uygulanan sansür izlemiştir (Topuz, 2003: 46-47).

⁶³ Bu dönemden önce, tam anlamıyla muhalif sayılmasa bile siyasal içerikli çeşitli yayınların yanı sıra, toplumsal muhalefet ve iktidar eleştirisi yürüten siyasal içerikli mizah dergilerinin varlığından söz edilebilir. Muhalif yayın olarak sayılabilecek ilk mizah dergisi Diyojen’dir. İstanbul’da önceleri Fransızca ve Rumca bir mizah dergisi olarak yayımlanan Diyojen, 24 Kasım 1870’den itibaren Türkçe olarak çıkmıştır. “Diyojen, tüm nüshalarında ‘Diyojen’ logosunun altına, ünlü filozof Diyojen’in İskender’e söylediği: ‘Gölge etme başka ihsan istemem’ söylemine yer vererek siyasal iktidara, besleme basınının rağbet gördüğü bir ortamda hükümetten hiçbir maddi destek istemediğini ve tek isteğinin yönetimin basın özgürlüğüne müdahale etmemesi mesajı vermiştir. Dergide işlenen konular arasında büyük bir çoğunluğu dönemin siyasal ve sosyal olayları oluşturmaktadır. Mizahi bir üslupla hükümetin yanlışlıkları, suiistimalleri, dış ve iç siyasetteki beceriksizlikleri ele alınmıştır. Yayın süresi boyunca üç karikatür basan Diyojen, üç kez geçici olarak kapatılmıştır. Son sayılarındaki siyasal içerikli mizah yazıları nedeniyle de 9 Ocak 1873 tarihli 183. sayısından sonra yönetimce yayın hayatına son verilmiştir” (Çakır, 2006: 163-164).

Selanik'te sosyalist fikirlerin öncülüğünü yapan Amele gazetesi de Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu başkanı Rasim Haşmet Bey tarafından yayımlanmıştır. İstanbul'da çıkan ilk sol yayın ise Hüseyin Hilmi'nin 26 Şubat 1910'da yayımlamaya başladığı haftalık İştirak gazetesidir. Gazetede, yabancı ülkelerdeki sol eylemler ve Türkiye işçi sorunlarıyla ilgili yazı ve haberler yayınlanmıştır. Gazete, o dönemde kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın da sözcülüğünü yapmıştır. 9 Ekim 1912'ye kadar çıkan gazete, daha sonra kapatılmıştır (İnuğur, 1993: 327). Gazete kapandıktan sonra Sosyalist, İnsaniyet ve Medeniyet gazeteleri aynı kişiler tarafından çıkarılmıştır (Topuz, 2003: 95). Öte yandan bu dönemde Şark ve Kürdistan, Kürdistan, İttihat Terakki'nin Diyarbakır Kulübünün çıkardığı Peyman gibi gazeteler de dönemin Kürtçe basınının ilk örneklerini oluşturmuşlardır. İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesiyle, sürgüne gönderilmiş olan rejim muhaliflerinin çoğu İstanbul'a dönmüş ve 1918-1919 yılları arasında siyasal örgütlenme çabaları artmıştır. Bu dönemde, 1917 Rus devriminin de etkisiyle pek çok sol/sosyalist çevre ve grup oluşmuştur. Bu çevrelerin başlıcalarından olan Türkiye Komünist Partisi (TKP), 1921 yılında Aydınlık adlı dergininin yayımına başlamıştır.

Bu dönemin ardından mütareke ve Kurtuluş Savaşı sürecinde İstanbul'daki bazı gazeteler ile yeni kurulan TBMM'yi temsil eden Ankara hükümeti arasındaki ilişkilerin (Topuz, 2003) etkisiyle saltanata karşı muhalif yayınların olduğundan söz edilebilir. Muhalif yayınların yanı sıra Ankara hükümeti de bir yandan kendi medyasını yaratırken bir yandan da İstanbul'daki medyayla ilişkilerini sürdürmüştür.

Bu dönemde siyasi içerikli olan ve özellikle sol düşüncüyü temsil eden gazete ve dergilerin yanı sıra mizah dergileri de muhalif görüşleri dillendirmeleri bakımından kayda değerdir.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Türk basın hayatında iki mizah mecmuası yayınlanmıştır: Güteryüz ve Aydede. Ankara hükümetini ve Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen Güteryüz'ü Sedat Simavi; İstanbul hükümetini destekleyen Aydede'yi ise Refik Halit Karay yayınlamıştır. Bu iki mecmua, kısa süre çıkmış olsalar da Cumhuriyet dönemi Türk mizahı bakımından iki önemli halkayı işaret etmektedir. Nitekim Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra kapanan Aydede mecmuasının yerine, Aydede'nin hemen hemen aynı kadrosu, aynı biçim ve yapısı ile yeni bir mecmua yayınlanmaya başlamıştır: Akbaba. Akbaba, dönemin diğer mecmuaları ile karşılaştırıldığında daha ılımlı bir yayın politikası izlemiştir. Bununla birlikte Akbaba'nın da belirli aralıklarla kapatıldığını görürüz (Tonga, 2008: 666).

Cumhuriyetin kurulmasından kısa süre sonra ülke içinde başlayan isyanlar ve İstanbul'da kalan saltanat yanlısı basın organlarının aleyhte propagandaları sonucu Ankara hükümetinin basınla ilişkileri bozulmuştur. O dönemdeki siyasal muhalefetin ve irticai girişimlerin İstanbul basınından aldığı destek, kurulmakta olan rejim için tehlike olarak kabul edilmiş ve iç isyanlar nedeniyle 1925 yılında çıkarılmış olan Takrir-i Sükûn yasası doğrultusunda sosyalist gazeteciler dâhil pek çok muhalif gazeteci İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanmış ve birçoğu sürgüne gönderilmiştir.

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından, rejimin olgunlaşmaya başladığı 1930'lu yılların başında tek parti iktidarına karşı muhalif gazetelerin yayımlandığı görülmektedir.⁶⁴ Buna karşılık muhalif basın, devlet tarafından gelen baskıların ve engellemelerin hedefi olmuştur. Radyo yayıncılığı ise 1930'lu yıllarla birlikte başlangıçtan itibaren devlet kontrolünde ve sonra tamamen devlet tekelinde olduğundan radyo yayıncılığı aracılığıyla bir muhalefetten söz etmek mümkün

⁶⁴ Muhalif gazeteler arasında İstanbul'da Arif Oruç tarafından kurulan Yarın; Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfi tarafından çıkarılan Son Posta; İzmir'de yayınlanan ve Serbest Fırka'yı destekleyen Hizmet, Halkın Sesi ve Yeni Asır sayılabilir (Topuz, 2003: 155-156). Ayrıca bu dönemde İşçi (Eskişehir), Yoldaş (Bursa), Seyyare-i Yeni Dünya İslami Bolşevik Gazetesi, Aydınlık, Haftalık Siyasi Amele ve Köylü Gazetesi Orak Çekiç, Bolşevik, Emekçi Dünyası, Kıvılcım, Kızıl İstanbul gibi sol eğilimli/sosyalist yayınlara da rastlanmaktadır (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi [STMA], 1988 (6): 1872). 1940'lı yıllarda ise Sokak, Küllük, İnsanlık, Hür, Yurt ve Dünya, Gün, Söz, Zincirli Hürriyet gibi sol yayınlar yayımlanmaya başlamıştır (Topuz, 2003: 394-395).

değildir. Tek parti hükümeti, 2. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında “muhalif basın”ı susturmak için;

“Hâlihazırda komünizm ve anarşizm ile saltanatın ya da halifeliğin yeniden kurulmasına yönelik propagandayı yasa dışı sayan” ve 50. maddesi ile “memleketin genel politikasına dokunacak yayından dolayı Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergilerin kapatılabileceğini” hükme bağlayan 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nun yetersiz kaldığı yerlerde Örfi İdare Kanunu’ndan istifade etmiştir (Topuz, 1996: 100).

Basın, gittikçe otoriter bir yapıya bürünen tek parti döneminde, devlet baskısı olmayan zamanlarda demokratik adımları teşvik ederek, yeni taleplerde bulunarak demokratik sürece katkıda bulunmuş ama iktidarın sertleştiğini görünce hükümet politikalarına destek vermiştir. Ancak 2. Dünya Savaşı’nın devam ettiği yıllarda Vatan, Tan ve daha sonra Tasvir-i Efkâr gazetelerinin ortaya koydukları muhalif tavır bu genel çizginin dışında kalmıştır. Bu üç muhalif gazetenin Jöntürk döneminden sonra ilk defa idealist bir gazetecilik örneği vererek toplumsal muhalefetin gelişimine katkı verdiklerini söylemek mümkündür.

Demokrasiye katkı noktasında Türk basınında belki de takdir edilmesi gereken en önemli iki gazete; 1939 sonrası yayın politikaları ile Vatan ve Tan gazeteleridir. Tek parti yönetiminin otoriter niteliğine rağmen oldukça dikkatli bir tavırla yavaş yavaş siyasi eleştirilere yer vermeye başlayan bu iki gazete, gerçek anlamda demokratik bir idare noktasında kamuoyu yapmaya çalışmışlardır. Özellikle çok partili hayata geçilmesiyle demokratik reformun tamamlanacağını işleyen bu iki gazete, 1931 matbuat kanununun meşhur 50. maddesi uyarınca defalarca kapatılmalarına rağmen, idealist bir şekilde tek partili sistemi eleştiren yayınlara devam etmişler ve gerçekten de demokratik bir kamuoyunun oluşmasında büyük rol oynamışlardır. “Tan” gibi sosyalist, “Vatan” gibi liberal bir gazetenin yaptığı bu işbirliğine, 1944 yılında Tasvir-i Efkâr gazetesi de katılmıştır. Bu üç gazetede tek partili rejim eleştirileri, ülkede bir temenni olan çok partili hayat düşüncesinin giderek kökleşmesinde etkili olmuştur (Şahin, 2000: 77).

“Takrir-i Sükûn yasasına kadar, basın için genel bir değerlendirme ile kendinden beklenildiği şekilde hem toplum sözcülüğü yaptığını, hem de demokratik bir tavır sergilediğini ifade edebiliriz. Bu dönemde siyasi konularda özellikle Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Ahmet Emin (Yalman) öncülüğünde; iki dereceli seçim

sistemini eleştiren, TBMM'deki gruplaşmaları, demokrasi açısından olumlu bulan bir basın karşımızdadır” (Gürkan, 1998: 43). Ancak, muhalif basını temsil eden Tasvir-i Efkâr 1925’de İstiklal Mahkemesi’nce kapatılmış; Vatan gazetesi 1 Ekim 1944’te, hükümetin uyguladığı “Varlık Vergisi”ni vergiyi eleştirmesinden bir yıl sonra kapatılmış; 2. Dünya Savaşı sırasında Nazilere karşı Müttefikleri destekleyen bir yayın çizgisi izleyen sol eğilimli Tan gazetesi ise bu yayın politikası sonucu anti-komünist bir propaganda ve provokasyona maruz kalmış ve tarihe “Tan baskını” olarak geçen olaylarda sağcı bir grup tarafından 4 Aralık 1945 günü linç ve yağmaya uğrayarak yayınına son vermiştir. Bununla birlikte, Tan olaylarından sadece bu gazete etkilenmemiş, aynı zamanda Türkiye’de sol hareketin ana çizgisini oluşturan, faşizme karşı demokrasiyi esas alan bir yayın politikasına sahip dönemin sosyalist yayınları da linç amaçlı toplumsal olaylardan zarar görmüşlerdir. Türkiye Sosyalist Partisi’nin (TSP) yayın organları olan aylık Gün dergisi ile haftalık Gerçek gazetesi de Tan olaylarından etkilenen radikal/muhalif yayınlardandır.

Bu dönemde toplumsal muhalefet ve onun dile getirilme araçlarından birini oluşturan mizah dergileri de çok zor şartlarda da olsa yayınlarını sürdürmüş ve bir gençlik alt kültürü gibi, baskın kültüre karşı sembolik bir direniş sergilemişlerdir. Bu direnişin simgeleştiği en önemli dergi Marko Paşa’dır. Sabahattin Ali ve Aziz Nesin tarafından, 25 Kasım 1946 tarihinde yayımlanmaya başlayan Marko Paşa, Türk basın tarihine en yüksek tirajlı yayınlarından biri olarak kaydedilen mizah dergisidir. Tek partiye karşı çıkan derginin siyasal düzleme uzanan eleştirel içeriği ve 60 binlere ulaşan tirajı, siyasi iktidarın baskılarına neden olmuştur.

Savaş sonrası yaşanan değişikliklere paralel olarak dönemin mizah anlayışında da önemli değişiklikler gözlenmektedir. Bunlardan en önemlisi, Cumhuriyet tarihinde, hatta İkinci Meşrutiyet’ten bu yana görülmemiş bir şekilde mizah yoluyla hükümete muhalefet etme durumunun ortaya çıkmasıdır. Bu durum

halkı şaşkınlıktan şaşkınlığa sürüklemiş, mizah bir anda sihirli bir güç kazanıvermiştir (Öngören, 1983: 101).

Çok partili yaşama geçilmesinin ardından 1954 seçimleri öncesi muhalif gazete ve dergilerin yayınları, DP iktidarını oldukça tedirgin etmiş ve 1954 yılında “Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun” tasarısı kabul edilmiştir (Topuz, 2003: 196). 1954 seçimleriyle birlikte muhalif basında da eleştiriler yoğunlaşırken; basın davalarının sayısı da hızla artmıştır. 1956 yılında basın özgürlüğünü kısıtlayan iki yasa daha çıkarılmıştır. Basın yasası da kısıtlayıcı yeni hükümlerle donatılmıştır.

Yukarıdaki bölümlerde de değinildiği gibi, DP’nin giderek sertleşmesiyle 1950’lerin sonunda özellikle sol yayınlara ve siyasal iktidara muhalif yayın yapan gazetelere karşı basın davalarının sayısı alabildiğine artmıştır. Bu dönemde pek çok gazeteci çeşitli davalardan mahkûm olmuştur. 1960 askeri müdahalesinin ardından DP’nin iktidardan uzaklaştırılması ve yeni anayasanın yapılmasının ardından Türkiye’de sol düşünde daha rahat hareket imkânı bulmuştur.

27 Mayıs sonrasında gelişen özgürlük ortamı içinde sol düşünce uzun süreden sonra kitle iletişim araçlarında da ifade olanağı bulmuştur. O dönemde gelişen sol muhalefet, yazılı basın yoluyla görüşlerini dile getirmiştir. Türk Ceza Yasası’nın faşist kökenli maddelerinin yürürlükte kalmasına ve çoğu zaman da uygulanmasına rağmen, süreli ve süresiz yayınlar bu dönemde hem nitel hem nicel olarak hızlı bir gelişme göstermiştir. Basındaki sola açılış ivme kazanmış; böylece sosyalist aydınlar düşüncelerini çeşitli dergilerde ve günlük basında duyurma olanağına kavuşmuştur (Özgüden, 1988: 2002).

Bu dönemde Yön ve Devrim dergileri en önemli radikal/muhalif yayınlar olarak öne çıkmışlardır.⁶⁵ Yön, Doğan Avcıoğlu yönetiminde 20 Aralık 1961

⁶⁵ Bu yayınların dışında, çeşitli fraksiyonların çizgisinde yayın yapmaya başlayan diğer sol gazete ve dergiler de dikkat çekicidir. Bunların arasında 1967’de Milli Demokratik Devrim çizgisinde yayına başlayan Türk Solu dergisi ve 1968’de yayına başlayan Aydınlık Sosyalist Dergi sayılabilir. TİP’e yakın olan bazı dergiler de Eylem, İmece, Forum ve Sosyal Adalet dergisidir. Ayrıca, 3 Ocak 1967’de Doğan Özgüden yönetiminde, Fethi Naci, Yaşar Kemal, Çetin Altan, Aziz Nesin, Abidin Dino gibi isimler tarafından yayımlanmaya başlanan Ant dergisi de dönemin önemli radikal/muhalif yayınları arasındadır.

tarihinde yayına başlamıştır. 2 Ekim 1969 yılından itibaren çıkmaya başlayan Devrim dergisi ise, Yön ile benzer bir kadro tarafından çıkartılmakla birlikte, fikri yönünden çok eylem ağırlıklı bir dergi olmuştur. Bu dergiler, Atılğan'ın ifadesiyle “anti-emperyalizm ve bağımsızlıkçılık ile milliyetçiliğin teyellendirilerek sosyalizme eklemlendiği bir söylem projesi” (2007: 682) olarak belirmişlerdir.

Egemen söylemlerin dışında, siyasi iktidara karşı eleştirel duruşları ve sosyalist aydınların görüşlerine yer vermesi açısından Cumhuriyet, Vatan ve Tanin gazeteleri de dönemin muhalif basın kategorisi içinde değerlendirilebilir. Bu gazetelerle birlikte;

Babiâli'nin büyük gazetelerinden Akşam gazetesi de 1964 sonlarında bir grup sosyalist gazetecinin yönetiminde sola açılmış, özellikle 1965-1966'da Akşam, bir yandan ajitatif başlıkları, olayları herkesin anlayabileceği biçimde yansıtan haberleriyle, öte yandan sosyalist aydınların kaleminden çıkmış fikra, makale ve röportajlarıyla tirajını 300 bine kadar yükseltmiştir (Özgüden, 1988: 2003).

Siyasi gazetelerin yanı sıra, 1960 sonrası dönemde, mizah dergilerinde de siyasi eleştirilere ve devrilen siyasal iktidara yönelik saldırılara sıkça rastlanmaktadır.

Özellikle, Karakedi dergisi, o günlerin coşkunluğunu, tek partiden kurtuluşun genel sevincini gerçekten etkili biçimde ifade edebilmiş, büyük ilgi toplamıştır. Karakedi dergisinin ardından, çok partili düzene geçişin tepkileri Akbaba dergisinden izlenebilir (Öngören, 1983b: 1439).

Türkiye'de 1970'li yıllar ciddi bir sendikal deneyimin ve radikal sol aktivizmin ortaya çıktığı yıllardır. Buna paralel olarak, bu yıllarda muhalif sesleri dile getiren medyanın yaygınlaştığından söz edilebilir. Ancak bu girişimler muhalif yayınlar olmakla birlikte kendilerini o dönem alternatif medya olarak konumlandırmamışlardır. Bu yıllarda, sonradan Dev-Genç'e dönüşen Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun çıkardığı İleri dergisi ana akım medyanın hâkim söylemine karşı en önemli muhalif seslerden birini oluşturmuştur. Bu dönemde ayrıca dünyadaki sol ve

sosyalist mücadeleler de özellikle öğrenciler tarafından yakından takip edilmiş ve Latin Amerika'daki devrimci mücadeleyi konu edinen çeviri kitaplar toplumsal muhalefet dalgasını güçlendirmiştir. Ancak bu tablo 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle değişmiş, bu dönemde mevcut sol örgütlenmelerin öncü kadroları tutuklanmış ya da öldürülmüştür.

1970'lerin ikinci yarısında yeniden güçlenen sol hareketler, çıkardıkları ya da destek verdikleri süreli yayınlarla ana akım yayıncılığa karşı muhalif söylemlerin dillendirilmesinde önemli ortamlar yaratmayı sürdürmüşlerdir. 1975 yılında Devrimci Gençlik ve Devrimci Yol adlı dergileri yayımlayarak adını duyuran Devrimci Yol çevresi önemli bir kitle desteği kazanmayı başarmıştır (STMA, 1988 (7): 2248). Bu dönemde diğer sol fraksiyonlardan Kurtuluş çevresi, 1976 yılında Kurtuluş Sosyalist Dergi'yi; Türkiye Halk Kurtuluş Örgütü ise aynı yıl Halkın Kurtuluşu gazetesini, Yoldaş adlı illegal bir yayını ve Heval (Devrim) adlı Kürtçe bir yayını çıkarmaya başlamıştır. Bu yayınların pek çoğunda okuyucu mektupları köşelerinin bulunması ve okuyuculardan gelen yorum ve katkılara yer verilmesi dikkat çekicidir. Çubukçu, bu yayınlarla ilgili olarak; “öngörüldüğü gibi geniş halk kitlelerine ulaşabilmek için gerçekten etkili bir araç haline geldi ve gazetenin dağıtım ve haber ağı, yığınsal örgütlenmeyi güçlendirdi” demektedir (2007:730).

Bu gibi sol yayınlar, 1980'lere kadar uzanan süreçte özellikle işçi sınıfı örgütlenmesine ve gençlik hareketlerine önemli oranda katkı sağlamış ve fikri bir temel oluşturmuşlardır. Ancak, ister doğrudan siyasi içerikli olsun, ister mizah yoluyla toplumsal muhalefet yürütsün, Türkiye'de radikal/muhalif yayınlar bir yandan sürekli devlet baskısı ve sansürle karşılaşmış, bir yandan da karşıt görüşlü kitlelerce baskı altında tutulmuşlardır. 1970'lerin sonlarına doğru özellikle sol basın

kuruluşlarının sahip ve çalışanları üzerindeki bu baskı ortamı tutuklama, mahkûmiyet ve cinayetlere kadar uzanmıştır.

Siyasi içerikli sol yayınlar baskı altında tutulurken, bu yıllarda mizah, dönemin kargaşa dolu yapısı ve toplumda keskinleşen kutuplaşmaya karşın canlılığını korumuş ve 1970'lerin başında büyük bir patlama yapmıştır. Özellikle Oğuz Aral'ın yönetiminde 1972 yılında çıkmaya başlayan⁶⁶ Gırgır dergisi, sonraki yıllarda mizah yoluyla toplumsal muhalefet konusunda bir efsane haline gelmiştir.

1970'li yılların hareketli ortamının ardından gelen 1980 askeri müdahalesi, Türkiye'de demokratik sürecin gelişimini kesintiye uğrattığı kadar, bu sürecin işlerlik kanallarını oluşturan radikal/muhafif sesleri de topyekûn susturmuştur. Böylelikle Türkiye'de her türden azınlık grupların, emekçilerin, öğrencilerin ve sivil toplum örgütlerinin medya temelli siyasal pratikler yoluyla kendisini görünür kılma olanakları ortadan kaldırıldığı gibi, bu toplulukların medyanın genelinde temsil edilmeleri neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Zira 1980 müdahalesinin ardından oluşan siyasi ortamda;

Türkçe dışındaki anadillerde gazete ve dergi çıkarabilmek sayıları çok azalmış Hıristiyan cemaatler içi yayın yapan bir iki gazeteyle sınırlıydı. Bırakın elektronik yayıncılık alanını, ya da Lozan Antlaşması'na göre Türkiye'deki yegâne azınlıklar sayılan Rumlar, Ermeniler gibi Hıristiyan topluluklar dışında kalan etnik (Kürtler, Çerkezler, Gürcüler, Lazlar vb.) grupların kendi ana dillerinde gazete/dergi çıkarabilmelerini, 1980 askeri darbesinden sonra

⁶⁶ Gırgır'ın çıkış dönemi sonraki yıllarda başarılı bir çizgi yakalamasına sebebiyet veren elverişli koşulları içermiştir. "Bu elverişli koşulları özetlersek, Gırgır öncelikle CHP ve AP gibi iki tek partiden herhangi birini tutmadan yeşerme olanağını yakalamıştır. İkinci olarak, bir muhtıra ve müdahale döneminde iktidarlar eleştirilemez sanılıyordu. Gırgır böyle bir ortamda, ağırlığı sosyal konularda olan bir yapı kazanır ve politik konuları ikinci plana atmaya başarır. Üçüncü olarak, tarafsız başbakanlara da dokunulabileceği, zaman geçtikçe anlaşılıyor ve bu ufak dokunuşlar olağanüstü bir etki yaratmasını biliyordu. İlk kez AP ve CHP'liler aynı karikatüre gülüyorlardı. Gırgır, büyük kitleler önünde bağımsız bir mizah dergisi kimliğini kazanır" (Cantek, 2002: 213-215). "On yıl süreyle canlı bir mizah sergileyen Gırgır dergisi, şaşırtıcı bir satış sayısına ulaşır ve elli yıllık Akbaba dergisi geleneğini eskitmeyi bilir. Gırgır'ın farkı, yüksek satışların etkisiyle daha kolay görünür olmasıdır. Gırgır'ın kitlesel başarısı doğal olarak herkesin anlayacağı bir mizah üretmesine neden olmuştur. Solcunun da sağcının da gülebildiği bir dergi olarak Gırgır apolitik bulunmuştur ya da sol addedilmesine karşı çıkmıştır. Oysa Gırgır, Akbaba'ya göre daha solda, kendisinden önce çıkan bir Markopaşa'ya ve kendisinden sonra çıkan Limon'a göre sağdadır" (Cantek, 2004: 16).

çocuklarına ana dillerinde isim koyup, sokakta bu dilde konuşmalarının bile yasaklanmış olduğu dönemler yaşanmıştı (Alankuş, 2008b: 130).

1980’li yılların ortalarından itibaren, işbaşına gelen siyasi yönetimlerle birlikte ortaya çıkan özelleştirme ile deregülasyon dalgaları ve yeni sağ siyasal politikalar bir yandan yerli ve yabancı sermaye için medya sektörüne olan ilgiyi arttırması dolayısıyla görece bir canlılık yaratırken, bir yandan da çeşitli “din/mezhep gruplarının, etnik/yerli toplulukların, savaş karşıtlarının, pasifistlerin, feministlerin, çevrecilerin” (Alankuş, 2001) önyak olduğu yerel/alternatif/sivil medya örneklerinden birçoğunun ekonomik nedenlerle varlıklarını sürdürmemesine ya da ulusal medya pazarına eklenmek zorunda kalmasına neden olmuştur.

Bununla birlikte, bu dönemde radikal/muhafız medya adına olumlu gelişmeler de yaşanmıştır.

1980 sonrası Türkiye’de hem sol hareketin baskılandığı, hem de neoliberalizmin ülkenin ekonomik ve siyasi gündemi artan bir şekilde belirlediği bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1980’li yıllarda sınıf eksenli sosyalist soldan zorunlu ya da gönüllü kopuş, Türkiye’de muhafız kamusal alanın çeşitlenmesine yol açmıştır. Feminist hareket, çevreci hareket, Kürt hareketi, anarşist hareketin, öğrenci hareketinin anti otoriter örgütlenmeleri anti-otoriter yapısı ve farklı eylem biçimleriyle Türkiye öğrenci hareketi tarihinde parlak bir yer edinmiştir. Bu çeşitlilik ana akıma karşı farklı şekilde ifade eden alternatif bir medyanın oluşumuna da ön ayak olmuştur (Ceyhan, 2008: 3).

Bu oluşumun önemli ayaklarından biri feminist medyadır. Batı’da 1970’lerden itibaren yükselen kadın hareketlerinin etkisiyle, Türkiye’de 1980’lerden itibaren feminist hareket ve bu hareketin çıkardığı yayınlar, askeri rejimin neredeyse hemen ardından yaygınlaşmaya ve farklı gruplar içinde örgütlenen kadınların özgürleşme deneyimlerini aktarmaya başlamıştır. İlk feminist bilinç yükseltme grupları 1981’de oluşturulmuş, 1983’te ise ilk yasal feminist örgütlenme feministler tarafından kurulan Kadın Çevresi olmuştur.

Kadın sorunu Somut, Gösteri, Yapıt, Yeni Gündem gibi dergilerde işlenmeye başlamıştır aynı dönemlerde. Kadın Çevresi’nin kurulmasının ardından, pratik mücadeleler hız kazanmış; kadınlar, Dayağa Karşı Kampanya (1987),

Sarkıntılığa Son gibi bir takım eylemler yürütmeye başlamıştır. Kadın Kültür Evi (1989), Kadın Dayanışma Derneği (1989) gibi kurumlaşmalar gerçekleşmiştir (Özcan, 2011: parag. 18-19).

“1980’lerden sonra feminist hareketin içinde yer alan farklı gruplarca çıkarılan”, bir alternatif medya kavrayışına ve ana akım medyaya ilişkin eleştirel yaklaşıma sahip dergiler bu dönemde kayda değer muhalif medya örnekleri arasındadır. Bu dergiler arasında “Feminist, Sosyalist Feminist Kaktüs, Mavi Çorap, Eksik Etek, Rosa, Pazartesi” sayılabilir (Köker, 1995: 34). 2000’li yıllarda da Amargi Feminist Dergi⁶⁷ ve Uçan Süpürge kadın haber sitesi⁶⁸ gibi feminist medya örnekleri yayıncılık faaliyetlerini başarıyla sürdürmüşlerdir. Köker, feminist kadın dergiciliğinin yayın yaşamında kalmada süreksizliğinin bir eğilim olarak belirlediğini söylemekle birlikte, bu dergilerde sektörün hiyerarşik ilişkilerine karşı duruşa ilişkin tavrın açıkça ifade bulunduğunu belirtmektedir (1995: 36).

Türkiye’de ana akıma karşı muhalif açılımlara önemli katkı veren feminist yayınlar, geliştirdikleri politikalarla, karanlıkta kalan bazı konuları ve Türk toplumunda yer alan bazı değerleri kamusal alana taşıyarak burada tartışmaya açmışlardır.

Karanlıkta kalan ve arka sokaklarda yaşanan kürtaj, dayak, evlilik içi cinsel taciz, tecavüz, sarkıntılık, iffet, bekaret, flört, kadın cinselliği, aile içi şiddet, ailedeki eşitsiz işbölümü, aile yaşamındaki ast-üst ilişkisi, vb. konular feminist hareket içinde gündeme gelmiş ve kamuoyunun gündeminde geniş bir tartışma alanı bulmuştur (Çaha, 2003: 268).

⁶⁷ Feminist bir kadın dergisi olan ve Amargi Kadın Akademisi tarafından çıkarılan derginin web sitesinde kendisini tanımlarken kolektivite ve katılımcılığa yaptığı atıf ve vurgu oldukça anlamlıdır: “AMARGİ, Sümercede özgürlük ve anaya dönüş anlamına geliyor. Biz, bir grup kadın Türkiye’de bir araya gelerek oluşturduğumuz özgürlük arayışımıza bu ismi verdik. Şimdilik yolculuğumuz İstanbul, Adana ve Antakya’da devam ediyor. Yaratmaya çalıştığımız bu filizi siz de büyütme, renklerine yeni renkler katmak, yeni filizler dikmek isterseniz gelin. Etkinliklerimize katılabilir, çalışma gruplarımızın veya komisyonlarımızın toplantılarını izleyebilir, arşivimizi, kütüphanemizi karıştırabilir veya sadece bir çayımızı içip sohbet edebilirsiniz. Elimizden geldiğince çalışmalarımızı yansıtmaya çalıştığımız bu siteyi gezerek feminizme dair Türkiye’de geliştirmeye çalıştıklarımızı öğrenebilirsiniz. Biz Amargi’de hiyerarşi kurmadan örgütleme çalışıyoruz. İsteyen her kadın kendi belirlediği biçimlerde bu çalışmanın geliştirilmesine katkıda bulunabilir.” Bkz. <http://www.amargi.org.tr/?q=node/91>

⁶⁸ Bkz. <http://www.ucansupurge.org/turkce/index.php>

Feminist medyanın yanı sıra, Türkiye’de LGBTT (lezbiyen, gay, biseksüel, travesti, transseksüel) bireylerin haklarını ve sorunlarını gündeme taşıyan medya kuruluşları da önemli bir toplumsal muhalefet ayağını oluşturmuşlardır. Türkiye’de örgütlü eşcinsel hareketi de 1980’lerde süreklilik sağlamayı başarmış ve 1990’ların ortasında vücut bulmuştur. Özellikle 1980’lerin ortasında kurulan Radikal Demokratik Yeşil Parti çatısı altında bir araya gelmeye çalışan gruplar arasında eşcinseller de yer almıştır. Radikal Parti projesine bağlı olarak altı sayı kadar yayınlanan Yeşil Barış dergisinde bir sayfa da “Gay Liberasyon” başlığıyla eşcinsellere ayrılmıştır. Eşcinsel hareketi temsil eden Lambda İstanbul Derneği’nin oluşum sürecinde, hareketin sesini duyurmak için alternatif medya organlarına yöneldiğini ve gerek o dönemde Express dergisi gibi muhalif medya örneklerinde yer bulduğunu, gerekse de Kaos GL dergisi⁶⁹ gibi kendi medya kanallarını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Nitekim eşcinselleri temsil eden medya bu örneklerle sınırlı kalmamış ve Diyarbakır’da kurulan ilk LGBTT grubunun Türkçe-Kürtçe yayın organı Hevjin de 2010 yılında yayına başlamıştır. Eşcinsel yayınlar 1990’lı yıllardan bu yana Türkiye’de hem insan hakları hem de LGBTT hakları temelli muhalif bir yayıncılık anlayışını daima korumuşlardır. Kaos GL dergisinin ikinci sayısında Kaos GL hareketinin bu bakımdan ana akım medyaya yaklaşımı önemlidir: “Medya konusunda, Türkiye’de eşcinsellerin ve kadınların kurtuluşunun

⁶⁹ Eşcinsel ve transseksüellerin sesi olmayı amaçlayan ve anarşist post yapısalcı bir dergi olan Kaos GL, dünyadan farklı renklere ve seslere de yayımlarında yer vermektedir. Dergi, temel olarak eşcinsellerin yaşadığı sorunlara odaklanmaktadır. Kaos GL oluşumu, web sitesinde ortaya çıkış koşullarını şöyle özetlemektedir: “Eşcinsel, biseksüel ve trans kişiler olarak yaşamda kalma mücadelemiz aynı zamanda LGBT hakları hareketinin tarihini oluşturuyor. Türkiye’de toplumun her kesiminin maruz kaldığı ihlallere ve şiddete LGBT kişiler olarak bizler de maruz kalıyoruz. Yoksulluktan, yoksun bırakılmaya hayatın her alanında maruz kaldığımız ayrımcılık ve şiddete ek olarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğimiz nedeniyle ayrımcılığa ve şiddete uğruyoruz.” Bkz. <http://www.kaosgl.com>

aynı zamanda medyaya karşı da topyekûn bir mücadeleden geçtiğini düşünüyoruz...’’⁷⁰

Feminist yayınların kadın sorunlarını, eşcinsel medyanın da LGBTT haklarını bütün toplumsal baskılara ve siyasi/kültürel ortamın elverişsizliğine rağmen tartışmaya açmaktaki işlevine benzer şekilde, mizah yoluyla toplumsal muhalefet yürüten yayınlar da bütün olumsuz koşullara karşın adeta iğneyle kuyu kazmayı sürdürmüşlerdir. Mizah dergileri özellikle 1980 müdahalesi sonrası önemli sınavlar vermiş ve bütün baskıcı ortama rağmen direnç noktası oluşturmaya çalışmışlardır:

Toplumsal muhalefetten uzaklaştırılmış, tepkisiz bir toplumun yaratıldığı böylesi bir dönemde, söz söyleyememenin güçlüğünü en kolay biçimde yenebilen kişiler olan karikatürcüler ise, görselliğin avantajını, söylemin gücünü ve geniş simge repertuarını kullanarak yasaklara dokunmuşlardır. 12 Eylül döneminde, yasaklara dokunan bu çizerler ve yayın organları uyarılmış, sorgulanmış, hatta gözaltına alınmıştır (Çeviker, 1989: 43).

Mizah medyası, 1980’lerden sonraki dönemde Gırgır, Fırt ve Çarşaf dergileriyle toplumsal muhalefet ortamını canlı tutmaya devam etmiştir. Daha sonra Gırgır dergisinden türeyen Mikrop, Pişmiş Kelle, Hıbrır ve Limon dergileri 1990’lı yıllarda bu işlevi sürdürmüşlerdir. Bunların en önemlilerinden olan Limon dergisi 1986 yılında Güneş gazetesi bünyesinde çıkmaya başlamıştır.⁷¹ Limon dergisi;

Gırgır’ın tertemiz, saf solcu politikacı tiplerini alaşağı etmiştir. Limon’da patronlar ve politikacılar sevilmeyen tipler ilan etmişti ve sistemin her üstün gelişi mizahçıları huzursuz ederek, daha sivri bir dil kullanmalarına yol açıyordu (Cantek, 1994: 80).

Günümüzde ise Lemana dergisi bünyesinden çıkan yazar ve çizerler tarafından kurulan L-Manyak, Lombak, Penguen, Uykusuz gibi dergiler mizah yoluyla toplumsal muhalefetin en önemli kaynaklarını oluşturmakta, ana akım medyanın

⁷⁰ Kaos GL Dergisi - Ekim 1994 sayısı. Bkz. <http://www.kaosgldergi.com/>

⁷¹ 1991 yılında Güneş gazetesinin finansal krize girmesinin ardından Limon dergisi Lemana ismini alarak bağımsız bir yayına dönüşmüştür. Medya gruplarından bağımsız olmak ve egemen ideolojiyi temsil eden ana akıma karşı mizahla savaş açmak hem Hıbrır’ın hem de Lemana’nın yayın politikasını oluşturmuştur. 1990’lı yılların ortasında Lemana dergisi, sadece mizah dergileri arasında değil bütün dergiler arasında en çok satan dergiler arasında yer almıştır (Cantek, 1994).

görmezden geldiği çoğu konuyu muhalif bir dille çizgilere dökmekte ve çoğu zaman siyasi iktidar tarafından açılan davalara ve baskılara muhatap olmayı sürdürmektedirler.

Diğer yandan, radikal/muhalif medyanın bir başka ayağını oluşturan sol ve sosyalist içerikli yayınlar 1990'lı yıllardan sonra giderek radikalleşmiş ve genellikle kısa ömürlü olmuşlardır. Koloğlu'na göre bu yayınlar sürekli toplatmalar, sorumlularının mahkûmiyetleri ve basacak basımevi bulunamaması gibi sebeplerden fazla etkin olamamış ve politik bir çizgi oluşturma gücünden yoksun kalmışlardır (2006: 159). Yine de 1990'lı yılların değişen siyasal ve kültürel ortamı özellikle gençlik kültürü içinde fanzinlerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. 1990'lı yıllarda Zinestar, Disgaust, Prolefan, Zararlı Neşriyat gibi karşı kültürün taşıyıcısı olan fanzinler yayımlanmıştır (Altun, 2005: 104-111).

Radikal/muhalif medyanın bir başka ayağını oluşturan ve toplumda azınlıkta kalan kesimlerin seslerini duyurmalarında en önemli araçları oluşturan azınlık medyası örnekleri de sınırlı imkânlarla varlıklarını sürdürmektedirler. Elmas ve Kurban'a göre, Türkiye'de gayrimüslim ve Kürt cemaatlerince çıkarılan az sayıda ama köklü azınlık gazeteleri bulunmaktadır (2011: 34): Günlük Iho gazetesi ile haftalık Apoyevmatini, İstanbul'daki Rum Ortodoks topluluğuna hitap etmektedir. Bunların dışında, Yahudilere yönelik haftalık gazete Şalom 1947 yılından bu yana yayımlanmaktadır. Yahudi Ermeni azınlığının ise dört gazetesi bulunmaktadır: Jamanak, Marmara, Lraper ve Agos. Agos gazetesi günümüzde toplumun daha geniş bir kesimine ulaşan tek azınlık gazetesi örneğidir.⁷²

⁷² İlk başta Türkiye'deki Ermeni ve Türk cemaatleri arasındaki duvarları yıkma amacıyla kurulan Agos gazetesinin büyük bölümü Türkçe yayımlanmakta, sadece birkaç sayfa Ermeniceye ayrılmaktadır. Gazetenin genel yayın yönetmeni Hrant Dink'in 2007 yılında suikasta kurban

1990'lardan sonra özellikle AB'ye entegrasyon sürecinin hız kazanmasıyla etnik, kültürel, dini/mezhep temelli ve benzeri azınlık gruplarının kamusal alana eklenmesinin artışıyla Kürt medyası da yaygınlık kazanmıştır. Halk Gerçeği, Yeni Halk Gerçeği ve Yeni Ülke gibi dergilerle yeniden faaliyete başlayan etnik temelli Kürt medyası 1992'den itibaren Özgür Gündem ile birlikte toplumsal muhalefet konusunda kayda değer bir ağırlığa sahip olmuştur. Bugün Kürtçe içerikli radikal/muhafif medyanın en güçlü temsilcisi olan Azadiya Welat, Kürtçe yayımlanan tek günlük gazetedir. Kürtçe yazma ve konuşma yasağını kaldıran 1991 tarihli yasanın ardından, haftalık Welat gazetesi 1992 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Daha sonra mahkeme tarafından kapatılan gazete 1996'da adını Azadiya Welat olarak değiştirmiştir. O tarihten beri yayında olan gazete, mahkemelerce getirilen yasaklar nedeniyle dönem dönem yayınına ara vermek zorunda kalsa da 2006'da günlük gazete haline gelmiştir.

Bu dönemde dini/mezhep temelli medyanın da geliştiğinden söz etmek mümkündür. Özellikle 1980'lerin ikinci yarısında sonra Alevilere hitap eden dergilerin çıkmaya başladığı görülmektedir. Bunu radyo ve internet sitelerinin kurulması izlemiştir. Ancak Alevi medyasının en etkin örneklerinin uydu televizyon yayıncılığı alanında ortaya çıktığı söylenebilir. 1990'lı yıllarla birlikte Alevi inancı ve kültürünü yaşatma amaçlı dernek, vakıf, birlik, federasyon vb. Alevi örgütlerinin sayısı hızla artarken, Aleviler kendi kurdukları ve/veya kendilerine seslenen medya kuruluşlarıyla seslerini duyurmaya başlamışlardır. Bu dönemin ardından Yol TV, Su TV, Düzgün TV, Cem TV, Mozaik TV gibi televizyon kanalları yayın hayatına başlamıştır.

gitmesinin ardından, gazete Türkçe sayfalarını artırarak, Ermeni cemaati dışından köşe yazarları istihdam ederek ve yeni bölümler ekleyerek daha geniş bir halk kesimine ulaşma çabalarını artırmıştır.

İlk kurulan iki Alevi kanalı olan TV Avrupa'nın ve Düzgün TV'nin yayını hayatı kısa süre içinde durdurulmuştur. Türkiye'de ilk kurulan Alevi televizyon kanalı olan TV Avrupa, Aksoy grubundan kiralanan Gala TV'nin lisansı ile 2004 yılında yayına başlamıştır. Ancak finansal sorunlar nedeniyle Gala TV'ye Tasarruf Mevduatı Sigorta fonu tarafından el konulmasının ardından Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu'nun girişimleriyle 2004'te Düzgün TV kurulmuştur. Düzgün TV finansal zorluklarla boğuşmuş ve gönüllü çalışanlar tarafından yaşatılmaya çalışıldıktan sonra 2009 yılında kapanmıştır.

Alevi medyasının en kurumsal örneklerinden birisini oluşturan Cem TV⁷³ ise Cem Vakfı öncülüğünde 2006 yılında kurulmuştur. Bu kanalın yanı sıra Cem Radyo, cemhaber.com ve Cem Dergisi de aynı grubun yayınları arasında bulunmaktadır. Cem TV'yi diğer Alevi televizyonlarından ayıran en önemli özelliği karasal yayın yapması olmuştur. Bu dönemdeki en etkin Alevi medyası örneklerinden biri de Yol TV⁷⁴ olmuştur. Yol TV, 2006 yılında Almanya Alevi Birlikleri Konfederasyonu'nun (AABF) öncülüğünde Türkiye'den de birçok Alevi kurumunun desteğiyle yayıncılığa başlamıştır. Yol TV, sadece Türkiye'de değil Irak, İran ve Azerbaycan'da da izleyici toplamayı başarmıştır. Halen Cem TV, Dem TV, Ekin TV, Kanal 12, Su TV, Yol TV, IMC TV Alevi toplumuna yönelik yayıncılık faaliyetlerini sürdürmektedir.

Genel olarak radyo ve televizyon alanındaki radikal/muhafif medya örnekleri -Alevi televizyon kanallarının aksine- daha farklı bir gelişim çizgisi izlemiştir. 1964'te kabul edilen TRT Kanunu Türkiye'de radyo ve televizyon istasyonlarını kurma ve işletme hakkını "özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü" ve kamu hizmeti yayın

⁷³ <http://www.cemtv.com.tr/>

⁷⁴ <http://www.yoltv.eu/>

kuruluşu olarak kurulan TRT'ye vermiş, bununla birlikte TRT'den bağımsız radyolar varlığını sürdürmeye devam etmiş ve 1971 yılı başında TRT dışında yayın yapan okul, polis ve meteoroloji radyolarının sayısı 70'i geçmiştir (Kocabaşoğlu, 1985: 2736). 1970'li yıllar Avrupa'da bazı kamu yayın kurumlarının yeni radyo, televizyon istasyonları açtıkları, çeşitli toplumsal grupların farklı beklentilerine yönelik yayın yapmaya çabaladıkları, buna ek olarak "alternatif radyo", "özgür radyo" kimilerince de "korsan radyo" olarak tanımlanan ve bazı Avrupa ülkelerinde yerleşik iletişim düzenini tehdit edecek yoğunlukta, devletten bağımsız yerel radyo girişimlerinin hızla arttığı yıllar olmuştur (Pekman, 1997: 27-34). Türkiye'de de 1980'lerin sonunda belediyelerin de radyo yayıncılığı konusunda girişimleri başlamıştır. Ankara Anakent Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Bakırköy Belediyesi 1989'da radyo ve televizyon yayını yapmak üzere hazırlıklar yapmışlardır (Kejanlıoğlu, 2004: 307). Ancak 1989 yılında faaliyete geçirilen Bakırköy Belediye Radyosu, yasaya aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Yoğun tartışmalara sebep olan bu girişimi 1992 yılında Kent FM adlı ilk özel radyo kanalı izlemiş ve aynı dönemde özel sermayeli girişimler de birbiri ardına radyo yayıncılığına girmişlerdir. 1990'ların başından itibaren, büyük sermayeli holdinglerden amatör girişimcilere kadar hemen herkes radyo kurmaya başlamış ve hem yasal düzenlemelerin eksikliği hem de alandaki frekans tahsisi gibi konuların bir düzene bağlanmaması nedeniyle yayıncılık alanında bir kargaşa yaşanmıştır. Nihayet 1994 tarihinde yayıncılık alanındaki devlet tekeli ortadan kaldırılan yasal düzenlemeler yapılmış ve özel sektör de yayıncılık alanında yer almıştır. Böylece 1990'ların başından itibaren toplumsal muhalefeti temsil eden girişimler dâhil, söyleyecek sözü olan herkesin radyo yayıncılığına girdiği bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde yayına başlayan radyolar arasında 1995

yılında kurulan Açık Radyo gibi sivil toplumun sesini duyurabildiği muhalif/radikal yayın girişimleri de varlığını günümüze kadar sürdürmeyi başarmışlardır.⁷⁵

Televizyon yayıncılığı alanındaki devlet tekeli de 1990'da yayına başlayan Star 1 kanalıyla fiilen ve bunun ardından gerekli yasal düzenlemenin yapılmasıyla resmen kırılmıştır. TRT tekelinin kırılmasıyla ekonomide olduğu gibi “yayıncılıkta da liberal düzene geçildiği” söylenebilir. Ancak gerek o dönemde gerekse de günümüzde televizyon yayıncılığı için gerekli yatırım maliyetlerinin çok yüksek olması ve sektördeki tekelci rekabet ortamı nedeniyle, doğası gereği kâr amacı gözetmeyen düşük maliyetli yayıncılık anlayışı üzerine temellenen radikal/muhalif yayıncılık girişimleri, televizyon kanalı kurmak ve işletmek konusunda yetersiz kalmışlardır. Yerel ölçekte yayıncılık yapan televizyonların ise genellikle radikal/muhalif bir yayın politikası izlemekten çok, gerek ekonomik kısıtlılıklar, gerekse de ana akımla rekabet etmek gibi yanlış hedefler gözetmeleri nedeniyle daha çok ana akım televizyon kuruluşlarını taklit etmekten öteye gidemediklerini söylemek mümkündür. Bu nedenle küçük ölçekli olan ve muhalif seslere yer veren yayıncılık girişimleri, radyo ve özellikle 1990'lardan sonra teknolojinin gelişimi ve görece ucuzlamasıyla internet alanında daha fazla hareket imkânı bulmuşlardır.

⁷⁵ Açık Radyo, 1995'te yayına girmiştir ve ana akımın dışında kalan, istisnai derecede bağımsız bir kanaldır. Tüm hissedarların eşit hisseye sahip olduğu bu kolektif oluşum, ABD'deki ulusal kamu yayın organları (Public Broadcasting Service - PBS) benzeri bir modele sahiptir. Programları vatandaş/dinleyici katılımına dayanmaktadır ve radyo, altı ayda bir düzenlenen ve canlı olarak yayınlanan kampanyalarda dinleyicilerden gelen bağışlarla kendini finanse etmektedir. Açık Radyo web sitesinde kendisini şöyle tanımlamaktadır: “13 Kasım 1995'te yayına geçen Açık Radyo, İstanbul ve çevresine yayın yapan 'bölgesel' bir radyo istasyonu. Ayrıca, 92 ortaklı bir anonim şirket ama kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi çalışıyor, üç aşağı-beş yukarı eşit pay sahibi 92 ortağı olan bir kolektif. Faaliyetlerinde kâr amacı gütmeyen bir şirket olan Açık Radyo hiçbir çıkar ve sermaye grubuna bağlı değil. Tabii devlete de. Çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel insan hak ve özgürlükleri dışında, hiçbir 'ideoloji'ye de bağlı değil. Dolayısıyla bağımsız. Hatta büyük para ve güç odaklarının sahipliği altında boğulan bir medya ortamında, Türkiye'nin ve belki de dünyanın ender bağımsız yayın organlarından biri olduğu da söylenebilir. Açık Radyo programcılarının ortak özelliği, tümünün gönüllü olması.” Bkz. <http://www.acikradyo.com.tr>

1990'lerden sonra yaşanan hızlı tekelleşme ve endüstrileşme sürecinin sonunda ana akım medyanın, sektörün işleyişini tamamen neoliberal kurallara göre yürütmeye başlamasıyla birlikte, internet Türkiye'de gazeteciler tarafından özgür protesto için bir alternatif ifade alanı olarak keşfedilmeye başlanmıştır. Ayrıca, internetin yaygınlaşması ve internet üzerinden yayıncılık faaliyetlerinin maliyetinin görece düşmesi, yerel medya kuruluşlarının da ana akıma karşı seslerini duyurmaları ve bir eleştiri odağı oluşturabilmeleri bakımından interneti değerlendirmeye başlamalarını sağlamıştır. Dördüncü Kuvvet Medya, Kuva-yı Medya, Jurnal Net, Medyatava, Antimedya gibi gazeteciler tarafından oluşturulan medya ve siyaset eleştirisi içerikli sitelerin yanı sıra akademik çalışmalara ve medya eleştirilerine yer veren Medyakronik ya da "işçi sorunları hakkında yayın yapan ve bir tür haber ajansı işlevi gören" (Başaran: 2009: 409) sendika.org gibi daha ciddi eleştirel girişimler alternatif medyanın ilk örnekleri olarak anılmış ve alternatif medya tanımına dair bir anlam kargaşası yaşanmıştır. Ancak bu girişimlerden özellikle ilk gruptakilerin çoğunun alternatif medya tanımlamasının içeriğini dolduracak özelliklerin tamamını taşımadığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte bu web sitelerinin toplumsal muhalefete katkısı yadsınamaz:

Ana akım kamusal alanda, alternatif basın organlarının ayakta kalabilmesi, birkaç gazetecinin kahramanca çabaları sayesinde mümkün olmuştur. Azınlık medyası da benzer koşullarla karşı karşıyadır. Bu açıdan, en ilgi çekici alan, hayli yüksek derecede ifade özgürlüğünün ve farklı seslerden oluşan bir çeşitliliğin mevcut olduğu internet (kişisel bloglar, interaktif siteler vb.) ve özellikle de "sosyal medya" olarak adlandırılan alandır, her ne kadar internet kullanımı veya halkın internet erişimi arzu edilen düzeylere henüz gelememiş olsa da. Bu nedenle, demokratikleşmenin yeni mecrayla gelen başlıca iki faydasının altını çizmek önemlidir. Bu yeni mecra, medya içeriğinin üretiminde vatandaş katılımını arttırmakta ve ana akım medyanın filtrelerinden geçmesi imkânsız tartışılabilir haberlerin veya siyasi açıdan muhalif görüşlerin üretilebildiği alternatif bir alan sunmaktadır (Elmas ve Kurban, 2011: 9).

Gelinen noktada, finansal kaynakları sınırlı olan ve baskıcı bir yasal ve siyasal bağlamda hareket etmek zorunda kalan küçük ancak etkili azınlık medyasından ve az sayıda “alternatif” medya örneğinden bahsetmek mümkündür. Yukarıda anılan medya örnekleriyle birlikte, günümüz Türkiye’inde finansal zorluklarla boğuşan bu yayınlar arasında Birgün gazetesi⁷⁶, Evrensel gazetesi, sol.org web sitesi, sendika.org web sitesi⁷⁷, ucansupurge.org web sitesi, Özgür Radyo, Hayat TV, Express dergisi gibi muhalif yayınlar ana akım medyanın dayattığı hâkim söylemlere karşı toplumda bir direniş noktası oluşturmayı sürdürmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından başlayarak yazılı basından dergilere, radyo televizyona ve yeni medyaya kadar toplumda baskın

⁷⁶ Sosyalist ve çok ortaklı bir gazete olan Birgün, 2004 yılında yayın hayatına başlamıştır. Hiçbir siyasi ve ekonomik merkeze bağlı olmadığını belirten gazetenin sermayesi, birçok ortaktan, çeşitli sendika ve meslek odalarından toplanan kaynaklarla oluşmuştur. Birgün ortaya çıkış koşullarını, kendi web sitesinde şu şekilde açıklamıştır: “Birgün, bir düzine kadar dev grubun, bir yandan kimya sanayiinden otomotive, bankacılıktan sağlık sektörüne, turizmden silah sanayiine kadar her alanda faaliyet gösterirken, öte yandan da uluslararası haber akışını ve kültürel üretimi de önemli ölçüde kontrol ettiği günümüz dünyasında, vatandaşların haberlerin doğruluğundan emin olamamalarının ve alternatif bilgi kanalları arayışlarının ürünüdür. Medyaya holdinglerin hâkim olması, siyaset-ticaret ve gazetecilik faaliyetlerinin iç içe geçmesi, gazeteciliği Türkiye’nin en az güvenilen mesleklerinden biri yaptı. Yarım asırdan uzun süre gazetecilik yapıp, meslekte en üst düzeylere gelmiş gazetecilerin bile Gazeteciyim demeye utanıyordum dediği bir ülke oldu Türkiye. Bağımsız olmayan yazılı, görüntülü basın yani medya, halka değil sadece bağımlı olduğu holdinge, bankaya hizmet eder. Bu tür basının genel yayın müdürleri, başyazarları ve köşe yazarları tetikçilik yapmak zorunda kalır. Türk basınının bugünkü durumu aynen böyledir diyor yarım asırlık bir gazeteci. İşte Birgün, aynı zamanda bu duruma duyulan tepkinin, çalışan gazetecilerin de utanmayacakları, gurur duyacakları bir gazete ihtiyacının ürünüdür.” Bkz. http://www.birgun.net/content_index.php

⁷⁷ İnternet üzerinden yayın yapan haber portalı sendika.org aynı zamanda internet üzerinden televizyon yayını da yapmaktadır. Halkevleriyle koordineli çalışan site, emek mücadelesi ile kadımların ve azınlıkların sorunlarını ağırlıklı olarak gündeme getirmektedir. Site kendisini şu şekilde tanımlamaktadır: “Bu site kendisini, tüm dünya, ama özellikle Türkiye işçi sınıfının mücadele süreçleri içinde yeşerttiği deneyim ve birikimlerin takipçisi sayıyor ve (...) kamu çalışanlarının fiili, meşru ve demokratik sendikal mücadelesini ve bugün de irili ufaklı işyerlerinde, atölyelerde, fabrikalarda, organize sanayi bölgelerinde, bürolarda devam eden örgütlenme çabalarını, hak alma eylemlerini, süregiden direnişleri sahipleniyor. Bu site, geçtiğimiz on yılda işçi sınıfı hareketinde hissedilmeye başlayan ağır sorunlar karşısında, sınıfsal bakış açısına sahip çıkan bir taraflılıkla köklü çözümler aramaya yönelik sendikal kadroların oluşturdukları zihinsel ve pratik birikimlere dayanıyor. (...) Arkasında bu tarihsel birikimin desteğini hisseden www.sendika.org; ülkemizde emekçilerin güncel ve tarihsel sorunlarının çözümüne, sendikaların kendilerini yenilemeleri ve demokratikleştirmelerine, birleşik bir sendikal hareketin yaratılmasına ve nihai olarak uluslararası emek hareketinin bir parçası olan yeni bir emek hareketinin inşasına katkı sunmayı, bu amaçla elektronik ortamda temel bir referans, bilgi-belge kaynağı ve bu sürece katkı vermek isteyen bütün aktivistler için bir tartışma platformu olmayı hedefliyor. Bu amaçla bu site sayfalarını her tür katkıya açık tutuyor.” Bkz. <http://www.sendika.org/>

siyasal ve kültürel düşünceye karşı çıkan radikal/muhalif medya girişimlerinin her zaman var olduğunu söylemek mümkündür. Ancak medya ve iktidar arasındaki ilişki, doğası gereği, mevcut iktidar sahipleri ve iktidara talip olanlar arasında var olan çekişmeye paralel olarak evrildiğinden, hâkim iktidarın yerleşik söylemlerine karşı çıkan medya girişimleri tarih boyunca bastırılmışlardır. Buna karşın, Türkiye’de gelinen noktada sol/sosyalist medya, azınlık medyası, feminist medya, LGBTT medyası, mizah medyası gibi muhalif medya örnekleri, yerleşik iktidarın egemen söylemlerinin taşıyıcısı konumundaki ana akım medya yapılarına karşı meydan okumayı ve ifade özgürlüğüne katkı sağlamayı sürdürmektedirler. Ne var ki, bu meydan okuma, “Türkiye’de karşı kamuların ve etnik, kültürel toplulukların (...) karşı/öteki medya anlamında kalıcı ve yaygın medyaya alternatif erişilebilirlikte örnekler yaratmaları” (Alankuş, 2008: 133) durumunda anlam kazanabilecektir.

II. BÖLÜM - Bağımsız İletişim Ağı

Bu çalışmada şu ana dek, alternatif medyanın kuramsal temellerini, sivil toplum kavşaklarındaki konumunu ve küreselleşme ve yeni toplumsal hareketler eksenindeki rolünü irdelemenin ardından, alternatif medyanın tarihsel gelişimi betimlenmiş, ardından Türkiye’de toplumsal yapının ve medya sektörünün yapısal dönüşümü ile medya temelli toplumsal muhalefetin durumuna değinilmiştir. Tez çalışmasının uygulama kısmını oluşturacak olan bu bölümde ise alternatif bir medya örneği olarak BİA projesinin kuruluş, gelişme ve faaliyetleri betimlendikten sonra, geniş bir alan araştırmasına yer verilecektir.

Uygulama ve alan araştırması 4 ayak üzerine oturtulmuştur. Öncelikle Bianet web sitesine dair ayrıntılı bir nitel analiz gerçekleştirilmiş, tasarım, içerik, işlevsellik ve kullanıcı etkileşimi bakımından web sitesinin yapısı incelenmiştir. Ardından etnografik vurgulu bir yaklaşım bağlamında katılımcı gözlem ve alan notları yoluyla Bianet haber merkezi analiz edilmiş ve Bianet’in kendisini anlamlandırması, organizasyon yapısı, grup ve mekân betimlemeleri ile haber üretim süreci “alternatiflik” ve “katılımcılık” ekseninde incelenmiştir. Uygulamalı araştırmanın üçüncü ayağını Bianet haber merkezi çalışanlarıyla yapılan derinlemesine mülakatlar ve bunların değerlendirmeleri oluşturmuştur. Uygulamalı araştırmanın dördüncü ayağı ise Bianet ile haber alışverişi ve etkileşim içinde olan yerel gazetecilerle yapılan derinlemesine mülakatlar ve bunların değerlendirmesine ayrılmış; yerel gazeteciler gerek Bianet okuyucuları olarak, gerekse de bizzat Bianet haber üretim sürecinin aktörleri olarak değerlendirmeye alınmıştır.

1. Alternatif Bir Medya Örneği Olarak Bianet

Türkiye'nin en özgün iletişim kuruluşlarından birisi ve alternatif yayıncılık alanındaki boşluğu doldurmak konusunda en önemli girişimi sayılabilecek olan Bianet, BİA (Bağımsız İletişim Ağı) projesi kapsamında doğmuştur. BİA projesinin temelini, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve meslek odalarının yaygın medyada seslerini duyurmak konusunda yaşadıkları sıkıntı ve kaygı sonucunda farklı bir iletişim ortamı arayışları oluşturmuştur. BİA, toplumsal muhalefetin çok yönlü haber kaynaklarına duyduğu ihtiyacın oldukça arttığı 1990'larda endüstriyel yapıya geçiş aşamasındaki Türkiye ana akım medyasının içine düştüğü profesyonel çöküntüye bir yanıt arayışının ürünü olarak görülebilir. Bu arayış üzerine kurulan BİA projesi, bu temeli, basın özgürlüğü ve bağımsız gazeteciliği takip etmek ve korumak için ülke çapında bir ağ kurmak hedefiyle birleştirilerek, dünya alternatif medya haritasında Türkiye'yi temsil edebilecek yeterlikte bir medya girişimi haline gelmiş ve dünyanın farklı yerlerindeki yurttaş gazeteciliği yapan, bağımsız, militan medya girişimlerini derleyen Alternatif Medya Küresel Projesi'nin (Alternative Media Global Project - AMGP) hazırladığı haritada Türkiye'den Bianet yer almıştır.⁷⁸ Bu süreci irdelemek ve uygulamalı araştırma kısmına temel oluşturmak üzere, bu bölümde BİA'nın kuruluş ve gelişim süreci betimlenecek ve BİA faaliyet alanları irdelenecektir.

⁷⁸ ABD ve Fransa'dan üç akademisyenin 2007'de başlattığı Alternatif Medya Küresel Projesi'nin amaçları arasında alternatif medya üzerine yürütülen çalışmaları derlemek, böylece bu alanda çalışan akademisyenlerin, aktivistlerin ve gazetecilerin yararlanabileceği ortak bir havuz oluşturmak da bulunmaktadır. Bu amaçla alternatif medya üzerine güncellenen bir kaynakça hazırlanmaktadır. Projenin bir diğer parçası da dünya üzerinde alternatif medyanın farklı tanımlarından birine giren medya girişimlerinin haritasını çıkartmaktır. Proje, bu alanda çalışan akademisyenlerin yanı sıra, farklı medya kuruluşlarının birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmalarını sağlamakta ve genel olarak da kamuoyunda eleştirel, açık ve katılımcı bir tartışma ortamının gelişmesine katkı sunmaktadır. Dünya alternatif medya haritasında yer alan diğer alternatif medya girişimleri arasında toplum radyo yayıncıları birliği AMARC'ın farklı ülkelerdeki kolları, New York'tan Deep Dish TV, İsrail ve Filistinli aktivistlerin ortak girişimi Alternative Information Center, aynı bölgeden B'Tselem, Meksika'da yerel halka kendi medyalarını yaratmaları için destek veren Chiapas Media Project ve Indymedia da bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://amgp.skamp.eu.org/>

1.1 BİA'nın Kuruluş Süreci

BİA ve onun haber vitrini olarak Bianet'in kuruluşuna giden süreç, bazı meslek odaları ve sivil toplum örgütlerinin ana akım medyadan duydukları rahatsızlık ve kendi söz ve düşüncelerini ulusal gündeme yansıtabilmek için yaygın medya dışında bir seçenek yaratma ihtiyacı sonucunda başlamıştır. Bu kurumlardan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) ile Türk Tabipler Birliği'nin (TTB) toplumsal muhalefetin söylemlerini ülke gündemine taşımak için 1996 yılında ürettikleri ilk proje bağımsız bir haber ajansı kurmak olmuştur. Bu kurumlar kendi bilgi, uzmanlık ve deneyimlerinin toplumsal hayata bir türlü müdahil olamaması gerekçesiyle kendileri bir ajans kurarak ana akım medyanın yanı sıra bir bilgi kaynağı oluşturmayı amaçlamışlardır. IPS İletişim Vakfı Proje Koordinatörü Ertuğrul Kürkçü, bu süreci şöyle anlatmaktadır:

Bu, esas olarak bir haber alma hakkının gerçekleşmesinde Türkiye'de ortaya çıkmış olan krize aşağıdan verilmiş olan bir yanıt. Ben böyle özetlerim çünkü Türk mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin de bizi tetikleyen müdahalesi buradan doğmuştu. Onlar Türkiye'nin önemli bir meslek kuruluşu, iktisadi, politik, toplumsal, kültürel karar alma süreçleri için en önemli bilgileri üreten, faaliyetleri gösteren kuruluşlardan biri olarak kendi düşünce ve önerilerinin Türkiye medya dünyasında, bilişim ortamında herhangi bir biçimde devreye girememesi, bütün devrelerin dışında bırakılmaları karşısında kendilerine özgü bir haberleşme ortamı kurup kuramayacaklarını anlamak için bizimle görüşmeye başladılar. (Kürkçü, Yüzyüze görüşme, 20 Ocak 2011)

TMMOB ve TTB bir ajans kurmak için IPS İletişim Vakfı (Inter Press Service)⁷⁹ ile iletişim kurmuş ve işbirliği yollarını araştırmıştır. IPS İletişim Vakfı,

⁷⁹ IPS İletişim Vakfı'nı bünyesinde bulunduran uluslararası kuruluş olan Inter Press Service (IPS), kalkınma, çevre, insan hakları ve sivil toplum gibi konular üzerine çalışan dünyanın önde gelen haber ajanslarından birisidir. Bununla birlikte, IPS'in başlangıçta daha spesifik bir amacı bulunmaktadır: Avrupa ve Güney (Latin) Amerika arasındaki enformasyon uçurumunu doldurmak. Bu amaçla IPS, 1964'te bizzat gazetecilerce işletilen ve kâr amacı gütmeyen bir kooperatif olarak örgütlenmiştir. "Küresel değişim için gazetecilik ve iletişim" sloganıyla çalışan IPS, günümüzde küresel ölçekte faaliyet gösteren uluslararası bir iletişim kuruluşu olarak varlığını sürdürmekte ve dünyanın çeşitli yerlerinde bağımsız yayıncılık faaliyetlerini desteklemektedir. Sivil toplumun önde gelen haber ajansı olan IPS, kendisini "gelişme odaklı ve Güney'den gelen bağımsız bir ses" olarak tanımlamaktadır. Ajansın amiral gemisi "dünya servisi" 150 ülkeyi kapsamaktadır. Haberler, İngilizce ve İspanyolca olarak hazırlanmakta, seçilmiş bazı haberler Fransızca, Almanca, Fince, Hollandaca, İsveççe, Japonca,

“iletişim ve kalkınma alanındaki projeleri gerçekleştirmek ve desteklemek”⁸⁰ amacıyla beş gazeteci ve insan hakları savunucusu tarafından 1993 yılında İstanbul’da kurulmuş bir vakıftır.⁸¹ IPS İletişim Vakfı, ifade özgürlüğü ihlallerini, medyanın ifade özgürlüğü ve mesleki etik kuralları çerçevesinde işleyişini ve gazetelerin insan, kadın ve çocuk hakları konularını ne derece işlediklerini takip ve rapor etmektedir. Vakıf etkinliklerini, yerel ve uluslararası kaynaklardan sağlanan hibe ve bağışlarla gerçekleştirdiği projeler üzerinden sürdürmektedir.⁸²

Bağımsız İletişim Ağı projesi, 1996 yılı sonunda TMMOB, TTB ve IPS İletişim Vakfı sorumluları arasındaki görüşmeler sırasında şekillenmeye başlamıştır. Bu konudaki görüşmeler başlatıldığında, radyo ve televizyonlar üzerindeki devlet tekelinin kalkmış olmasının da etkisiyle taşrada dahi söyleyecek sözü olan herkesin hızlı bir şekilde radyo kurduğu bir dönem yaşanmaktadır. Meslek kuruluşlarının mesajlarını topluma kendi kuracakları bir ajans ile verme fikrinin gerçekleştirilmesini sınamak için öncelikle IPS İletişim Vakfı ile ortaklaşa bir alan araştırması yapılmasına karar verilmiştir. Öte yandan IPS İletişim Vakfı, TMMOB ve TTB yetkilileri bu noktada, kimlerle muhatap olacakları, çok sayıda yerel kuruluş arasından kimlerle temasa geçebilecekleri ve bu araştırmayı hangi kaynaklardan

Portekizce, Tay dili, Mandarin, Nepalce ve bir Bantu dili olan Kiswahili’ye çevrilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ips.org/institutional/get-to-know-us-2/our-history/>

⁸⁰ Bkz. <http://bianet.org/bianet/sayfa/ips-iletisim-vakfi--2>

⁸¹ IPS İletişim Vakfı Yönetim Kurulu: Nadire Mater (Başkan), Ertuğrul Kürkçü (Genel Sekreter), Füsun Özbilgen, Tuğrul Eryılmaz ve Prof. Dr. Şahika Yüksel’den oluşmaktadır. Proje yönetimini ise Proje Danışmanı Nadire Mater, Proje Koordinatörü Ertuğrul Kürkçü ve İdari İşler Müdürü Baran Gündoğdu gerçekleştirmektedir.

⁸² 1997 yılından bugüne kadar IPS İletişim Vakfı projelerine şu kuruluşlar destek sağlamıştır: Anna Lindht Vakfı, Avrupa Birliği- Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Avrupa Birliği İnsan Hakları ve Demokrasi İnisiyatifi (EIHDR), Avrupa Birliği Avrupa ve Akdeniz Ülkeleri Arası Ekonomik ve Sosyal İlişkileri Geliştirme Programı (MEDA), EuropeAid, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu - Türkiye (UNICEF), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye (UNFPA), Chrest Vakfı, Danimarka Ankara Büyükelçiliği, Friedrich Ebert Vakfı, Global Dialogue, Heinrich Böll Vakfı, IFEX, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı (SIDA), İsveç İstanbul Başkonsolosluğu, Küçük Eller Çocuk Evi, McCormick Vakfı, Metis Yayınları, Press Now, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Türk Tabipleri Birliği (TTB).

destekleyebilecekleri sorularıyla karşı karşıya kalmışlardır. Zira IPS İletişim Vakfı'nın da TMMOB'nin de bu konuda bir araştırma için yeterli kaynakları mevcut değildir. Ertuğrul Kürkçü, bu noktada yaşadıkları tıkanmayı şöyle ifade etmektedir:

Ama onların aslında kafalarında bir cevabları vardı. Onlar bir haber ajansı kurmak istiyorlardı. Biz bu çerçevede onlara danışmanlık yapalım derken kendi itirazlarımızın da bir bölümünü kapsayan bu önerinin gerçekleşme olasılığını Türkiye ölçeğinde test etmeye giriştik ve o zaman gördük ki aslında Türkiye'de aşağıdan gelen sesler için bir yeni mahreç, bir yeni mecra oluşturma meselesi ne TMMOB'nin kendi başına yapabileceği bir şey, ne de aslında bir haber ajansının konusu. Ortada bütünüyle dönüştürülmesi gereken bir medya iklimi, bir medya dünyası var. Buraya yapılabilecek bir dizi müdahaleden bir tanesi olarak biz sürece başladık. (Kürkçü, Yüzyüze görüşme, 20 Ocak 2011)

Sonunda, Heinrich Böll Vakfı, yerel medyaya yönelik ilk alan araştırmasını gerçekleştirmek üzere, altı ay süreli bir araştırma projesi için IPS İletişim Vakfı'na kaynak sağlamıştır. Böylece Aralık 1996'da yerel medya envanterini tarama, yerel medya üzerine önceden yapılmış akademik çalışmaları edinme ve değerlendirme; böyle bir zeminde yer alabilecek yayın kuruluşlarını belirleyebilmek için ölçütler oluşturma ve o kuruluşlarla anket ve mülakat yürütebilme olanakları bulunmuştur.

Yapılan alan araştırması, bu açıdan varlığı ilk bakışta görülmeyen potansiyelleri ortaya çıkarmıştır. Ancak, bir haber ajansının kurulup kurulamayacağına dair yapılan incelemeler sonucunda ve TMMOB Genel Merkezinde TMMOB ve TTB sorumlularıyla gerçekleştirilen ilk altyapı oluşturma toplantılarında, bir haber ajansı kurmanın çok büyük bir finansal sermaye, piyasa ilişkileri ve kamu gücüyle bağlantıları da gerektiren kapsamlı bir girişim olacağı ve meslek odaları ve bağımsız gazetecilerin bu girişimin altından kalkamayacağı sonucu çıkmıştır. Zira bu kuruluşların hem kendi bünyelerinin bir haber ajansını beslemeye ve yürütmeye müsait olmadığı anlaşılmış, hem de bir haber ajansı kurmanın maliyet olarak yüksekliğini ve böyle bir ajansın piyasada hâkim ajansların yanı sıra mevcudiyetini korumanın neredeyse imkânsız olacağını gösteren bir tablo ortaya

çıkıştır. IPS İletişim Vakfı Proje Danışmanı Nadire Mater, yaşadıkları bu süreci şöyle aktarmaktadır:

1996 yılında TMMOB biz medyayla ilgili bir şey yapmak istiyoruz diye bize geldi. Tam o sırada da onlar Türkiye'nin temel sorunlarıyla ilgili çok fazla çalışma yürütüyorlardı. O dönemde Türkiye'nin enerji sorunu çok tartışılıyordu. İki türlü yakınıyorlardı; birincisi yayınlarımız, çalışmalarımız bu medyada yer bulamıyor, ikincisi okur olarak şikâyetlerimiz var diyorlardı. Ne yapabiliriz diye düşünüyorlardı, onların aklında bir haber ajansı kurma fikri vardı, tabii biz de bu haber ajansının öyle kolay bir şey olmadığını düşündüğümüzü söyledik. Birkaç görüşmeden sonra, esasında merkezi medyalarda dünyanın nasıl enforme edildiğine ya da dezenforme edildiğine ve Türkiye'de de merkez medya ile yerel medya arasında büyük bir açığı olduğuna, yereldeki hayatın merkez medya tarafından ancak acayıplıkları çerçevesinde görüldüğüne dair tespitlerimizle dedik ki "acaba yerel medyada bir şey yapabilir miyiz?" (Mater, Yüzyüze görüşme, 18 Ocak 2011)

Bunun üzerine bir haber ajansı kurup, işletmek yerine BİA projesi, ağırlık merkezinde yerel medyanın yer aldığı, "üretim temelinde bir dayanışma ve haberleşme ağı" oluşturma girişimine dönüşmüştür. Özellikle taşrada yürütülen araştırmalarla, aslında Türkiye'nin her yerine yayılmış olan, eskiden beri var olan gazeteler ile yeni ortaya çıkan radyoların birbirlerine internet üzerinden eklenerek alternatif bir medya ve iletişim ortamı oluşturabilecekleri sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü araştırma, bağımsız medya için imkânların, meslek odalarının kuracağı bir ajanstan çok, küçük bağımsız yerel medya birimlerinin -radyo, televizyon, gazete, web siteleri- üretim temelinde dayanışmasını hedefleyen bir ağ oluşturmakta yattığını göstermiştir. Her yerel medya kuruluşunun ürününü bir ortak havuza koyabileceği, ses, görüntü, metin paylaşabileceği; birbirleriyle rakip olmayan birimler arasında dayanışma ve üretim imkânlarının var olduğu görülmüştür.

Bu durumda, büyük çaplı bir girişim yerine, mevcut küçük girişimleri birbirine bağlayan bir iletişim konsepti tercih edilmiştir. Bu konseptin çıkış noktasını şunlar oluşturmuştur:⁸³

⁸³ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/743-bia-projesi-nasil-olustu#top>

- TMMOB ve TTB gibi kâr amacı gütmeyen, kamu yararına kuruluşların ülke çapında sahip olduğu temas ağını harekete geçirmek,
- Yaygın medyanın işleyişinden kendi doğası gereği yakınan ve gelişme yolları tıkanan yerel medya kuruluşları ile birlikte sorunu çözmeyi denemek.

Bunun üzerine yerel gazetecilerle ve meslek kuruluşlarıyla Türkiye'nin sekiz farklı bölgesinde yapılan bölgesel toplantılarda, sorun ve ihtiyaçlar tartışılmış, yerel medyanın öncelikleri saptanmış, Şubat 1997'de 46 ilden toplam 308 yerel radyo, TV ve gazeteyle yapılan anket çalışmaları sırasında yerel medyanın durumu konusunda nesnel verileri bir araya getirme ve değerlendirme olanağı bulunmuştur. 1997 yılında Bianet'in kuruluşunda da yer alan isimlerin önyak olmasıyla 200'e yakın yerel medya temsilcisi ve bağımsız gazeteci bir araya gelerek bağımsız bir iletişim ağının nasıl mümkün olabileceğini tartışmıştır. Bölgesel toplantılar sırasında, kendi bölgelerini temsil yetkisi edinen 20'yi aşkın yerel haberci, TMMOB ve TTB yetkilileriyle birlikte; Nisan 1997'de TMMOB genel merkezinde düzenlenen toplantıda, bir bağımsız iletişim ağı oluşturma hedefini ilan etmişlerdir. Böylelikle Bağımsız İletişim Ağı Projesi, Türkiye'nin her yerindeki çok sayıda yerel gazeteci, televizyoncu ve radyocunun ortak düşüncesi olarak şekillenmiştir.

Bölgesel toplantılarda üzerinde anlaşmaya varılan ilkeler "Ankara Deklarasyonu" adıyla Nisan 1997'de 41 yerel radyo, 3 yerel televizyon ve 8 yerel gazetenin imzasıyla kamuya duyurulmuş ve yerel medya kuruluşları "halkın haber alma hakkının" gerçekleştirilebilmesi için üretim temelinde bir dayanışma ağı

kurmaya çağırılmıştır. Ankara Deklarasyonu'nda temel olarak BİA girişiminin yapı ve hedefleri şöyle açıklanmıştır:⁸⁴

- Türkiye'de egemen olan haber ve yayın yapısı ve kurumları halkın özgür haber alma hakkını kısıtlamakta ve yerel yayıncılığın gelişimini sekteye uğratmaktadır.
- Bağımsız İletişim Ağı, yerel medyanın ulusal radyo, TV ve gazetelere tanınan hak ve imkânlarla erişebilmesinin önündeki engelleri gidermeyi;
- Var olan haber ve yayın tekeline kendi ürünleriyle alternatif oluşturmayı;
- Kısıtlayıcı mevzuatın haber alma ve haber verme özgürlüğü önüne koyduğu engellerle mücadeleyi;
- Yerel yayıncılığın uluslararası haber ve yayın normları temelinde yeniden yapılanmasını;
- Ortak eğitim ve teknik ve teknolojik bilgilenme olanaklarının herkes için erişilebilir kılınmasını;
- Aynı sorunlarla karşı karşıya kalan ve aynı amaçları paylaşan, Türkiye'nin de imza koyduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Yayın Birliği İlkeleri ve BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi doğrultusunda yayın yapan bütün kuruluşları ve bu ilkeleri paylaşan bütün bireysel habercileri üretim temelinde bir araya getirmeyi, mesleki işbirliği ve dayanışmayı pekiştirmeyi;
- Böylece, kamu yararı ve halkın haber alma özgürlüğünü esas alan bir habercilik anlayışını gerçekleştirmeyi amaçlar.

Ankara Deklarasyonu'yla yapılan çağrı, 3-4 Mayıs 1997'de Türkiye'nin birçok bölgesinden gelen yerel medya temsilcileri, iletişim eğitimcileri, serbest

⁸⁴ Bkz. <http://eski.bianet.org/diger/nisan97.htm>

gazeteciler ve kamu yararına çalışan meslek kuruluşları temsilcilerince Ankara’da iki gün süren “Ulusal Konferans”ta⁸⁵ tartışılarak, daha geniş bir katılımıla doğrulanmış ve Bağımsız İletişim Ağı’nın (BİA) gerçekleştirilmesi için karar alınmış; konferansa katılan kesimleri temsilen oluşturulan “Proje Yürütme Kurulu”na⁸⁶ BİA’ya kaynak yaratma ve gerçekleştirme modelleri kurma görevi verilmiştir.

Kurulun çalışmalarıyla BİA’nın hangi alanları kapsayacağı, hangi işlevleri üstleneceği, bunları hangi kaynaklarla karşılayabileceği sorularına yanıt aranmıştır.⁸⁷ 1997 sonbaharına kadar çalışan Proje Yürütme Kurulu’nun çalışmaları sonunda 18 aylık bir proje için Avrupa Birliği (AB) MEDA Fonu’ndan kaynak bulunmuş ve hibe talebiyle proje sunulmuştur. Ancak, mühendis ve mimarların meslek birliği olan TMMOB eliyle sunulan proje ile ilgili olarak; AB’deki teknisyenler mühendislik ve medya arasındaki bağıntının kurulmasının güçlüğüne işaret edince, bir farklı rota çizmek gerekmiştir. AB’nin tavsiyeleri doğrultusunda, medya ile daha yakından ilgili bir kuruluş olarak IPS İletişim Vakfı, Proje Yürütme Kurulu’nun onayı ile projeyi üstlenerek tekrar sunmuştur. Proje 1998 Şubatı’nda kabul edilmekle birlikte, AB’den kaynak tahsis edilmesi üç yılı bulmuştur. Bu dönem boyunca, alternatif bir kaynak yaratılmadığı için yerel medyaya yönelik kısmi eğitim projelerinin Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’yle işbirliği halinde gerçekleştirilmesiyle yetinilmiştir.

⁸⁵ Bkz. <http://eski.bianet.org/diger/mayis97.htm>

⁸⁶ BİA Proje Yürütme Kurulu üyeleri şu isimlerden oluşmuştur: Adnan Yücel - Ankara Radyo İmaj, Ahmet Burak - İzmir Batı Radyo, Coşkun Efendioğlu - Milas Önder Gazetesi, Cumhuriyet Kılıçoğlu - Siirt Siirt’te Mücadele Gazetesi, Dr. Sevda Alankuş - A.Ü. İletişim Fakültesi, Erdem Özden - Sivas Arkadaş Radyo, Ertuğrul Kürkçü - IPS İletişim Vakfı, Faruk Tandoğan - Trabzon Radyo Aktif, Füsün Erdoğan - İstanbul Özgür Radyo, Hüseyin Yeşil - TMMOB, Makbule Efe - Samsun Medya FM, Mehmet Ali Dim - Alanya Yeni Alanya Gazetesi, Mehmet Can Toprak - Urfa Radyo Karacadağ, Mustafa Süttaş - TTB, Nadire Mater - IPS İletişim Vakfı, Necmi Aydın - Mersin Radyo Metropol.

⁸⁷ BİA Proje Yürütme Kurulu bu dönemde 4 olağan bir de olağanüstü toplantı yapmıştır.

Mayıs 2000’de AB ile imzalanan sözleşme uyarınca nihayet kaynak tahsisatı yapılmış ve proje aktif olarak yürürlüğe girebilmiştir.⁸⁸ Bunun sonuçları hemen görülmeye başlanmış ve Aralık 2000’de www.bianet.org web sitesi internette deneme yayınına başlayarak, günlük 500 civarında ziyaret almaya başlamıştır. Ayrıca BİA projesi çalışmaları Beyoğlu ilçesinde kiralanan hizmet binasında yürütülmeye başlanmış ve proje çerçevesinde gerekli personel alımı yapılmıştır. 3 yıllık bir aradan sonra BİA projesinin aktif olarak yürürlüğe girmesi nedeniyle yerel kuruluşlarla İzmir, Muğla, Ankara, Bursa, İstanbul, Adana, Şanlıurfa ve Trabzon’da bölgesel toplantılar yapılmıştır. Ayrıca Karadeniz, Akdeniz, Trakya, İzmir ve Eskişehir bölgesinde 50 kadar yerel gazete, radyo ve televizyon kanalı yerlerinde ziyaret edilmiş, projeye ilgili görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Kaynak sıkıntısının aşılmasıyla beraber, Haziran 2001 itibariyle başlayan hazırlık çalışmaları sonuçlandırılarak, 13 Ocak 2001’de İzmir’de düzenlenen “Kuruluş Konferansı” sonunda bu kez toplam 132 yerel gazete, radyo ve TV temsilcisi, iletişim eğitimcileri ve konuklarla birlikte toplam 200 kişinin önünde, herkesin katkısı alınarak tartışılmış ve BİA’nın tüzel kişiliğe kavuşturulması karara bağlanarak “Bağımsız İletişim Ağı” (BİA) resmen kurulmuştur.

⁸⁸ Başlangıç aşamasına BİA projesinin planlanan toplam maddi hacmi 777.000 Euro’dur. IPS İletişim Vakfı’nın projeden sorumlu kuruluş olarak bu meblağın yüzde 20’sini başka kaynaklardan bulması gerekmiştir. AB Ankara temsilciliğiyle imzalanan sözleşme uyarınca; 18 ay süreli projenin birinci yıl bütçesinin yüzde 80’i olan 333.000 Euro IPS İletişim Vakfı’nın kasasına girmiş ve AB’ye sunulmuş olan bütçe ve çalışma programı çerçevesinde değerlendirilmiştir. IPS İletişim Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Maliye Bakanlığı’nın denetimine tabidir. Sağlanan kaynak hibe olduğundan ve Vergi Usul Yasası’nın istisna hükümlerine tabi olduğundan vergiden muaf tutulmuştur. Ayrıca, sözleşme gereği ilgili AB birimlerine üçer aylık raporlarla çalışma ve harcamalar belgelenmiştir. Anlaşma gereği, sağlanan kaynaktan yararlanarak gelir getirici faaliyette bulunmak sözleşme hükümlerine aykırıdır. Öte yandan bu kaynaktan tasarruf etmek, biriktirmek de söz konusu değildir ve projede belirtilen zamanda belirtilen işler için harcanması zorunlu tutulmuştur. Proje çalışanlarına vergiler ve sigorta primleri de içinde olmak üzere bütçeye göre en çok 1,500 en az 500 Euro karşılığı Türk Lirası ücret ödenmiştir. % 40 dolayındaki vergi ve sigorta giderleri çıktıktan sonra o dönemdeki çalışanların eline en çok 850 milyon en az 285 milyon TL ücret geçmiştir.

1.2 BİA'nın Gelişimi ve Projenin Temel Ayakları

BİA'nın hangi alanları kapsayacağı ve hangi işlevleri üstlenebileceği konusunda, BİA yöneticileri ve yapılan araştırmalarda ve atölye çalışmalarında projeye ilgi duyabileceklerine ilişkin ön bilgiler edinilen yerel medya kuruluşları, iletişim eğitimcileri ve ilgili kuruluş temsilcileriyle birlikte bir yol haritası oluşturulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlara göre, yerel medya temsilcilerinin çoğunun gazetecilik eğitimlerinin olmaması nedeniyle öncelikle gazetecilik eğitimi verilme zorunluluğu görülmüştür. Ayrıca yerel medya kuruluşlarının kendilerinin haber ve program üretmekteki kısıtlılıkları nedeniyle haber ve program üretimine destek verilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bununla birlikte, yerel gazetecilerin medyayı sınırlayan hukuki mevzuata hâkim olmamaları nedeniyle ilgili yasaların suç saydığı fiilleri işlemeksizin özgür yayıncılık yapamadıkları ve mali ya da hukuki açıdan yaptırımlarla karşı karşıya kaldıkları görülmüş, dolayısıyla hukuki yardıma ihtiyaçları olduğu belirlenmiştir. Nihayet, yerel medya kuruluşlarının gelirlerden yoksun oldukları ve nasıl reklam geliri sağlayacakları konusunda yeterli fikre sahip olmadıkları da anlaşılmıştır. Bu tablodan hareketle, yerel medya kuruluşlarının eğitime, hukuksal yardıma ve program üretimine ve yaşayabilmek için de gelirlerini artırmaya önemli oranda ihtiyaç duydukları tespit edilmiş ve BİA, faaliyet alanlarını bu ihtiyaçları karşılayacak şekilde organize etmiştir. Böylece BİA projesinin temelleri 5 temel ayak üzerinde şekillenmiştir:

I. Reklam Havuzu: Yerel medyanın ulusal reklam pastası dışında tutulmasının, gereksindiği fonlara ulaşmasını olanaksızlaştırdığı saptanmıştır. Bu engeli aşmak üzere, yerel medyanın ulusal reklam verenlerle ortak bir pazarlık mekanizması oluşturması için çaba gösterilmesine karar verilmiştir.

II. Program Üretimi: Yerel radyoların ve televizyonların kendi olanaklarıyla ve kapasiteleriyle gerçekleştiremediği program ve haberleri üretmek üzere harekete geçirilmesi planlanmıştır. Bunun, her şeyden önce yerel medyanın üretim maliyetlerini düşürme ve program kapasitesini artırma imkânı yaratacağı düşünülmüştür.

III. Hukuksal Destek ve Medya İzleme: Yerel radyo ve televizyonların karşılaştıkları hukuksal mevzuatı ve sorunları aşmak da bir ihtiyaç olarak saptanmıştır. Bu ihtiyaca yanıt vermek için de BİA Hukuksal Destek Birimi oluşturulmuştur. Ayrıca BİA, sistematik olarak ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü ihlallerini takip etmekte ve bunlarla ilgili raporlar hazırlamaktadır.

VI. Haber Havuzu: Yerel medyanın kendi arasında haber aktarımı ve üçüncü taraflara haber sunumu için bütün yerel medya kuruluşlarının katkı vereceği ve haberleri telif hakkı bedeli olmaksızın alıp kullanabilecekleri bir havuz oluşturulmasına gerek görülmüştür.

V. Eğitim Faaliyetleri: Yerel medya çalışanlarının gazetecilik konusunda eğitim eksikliklerinin bulunması en önemli ve acil konulardan birisi olarak saptanmıştır. Bu nedenle yerel gazete, radyo ve televizyon muhabir ve editörleriyle, iletişim öğrencileri ve hak kuruluşlarının iletişim birimlerinde çalışanların eğitimine yönelik programlar başlatılmıştır.

1.2.1 Yerel medyaya yönelik reklam havuzu

BİA, başlangıçta yerel medyanın reklam gelirlerinin arttırılması konusunda da ilgilenmiş ancak bu konunun sınırlarının çok belirsiz olması nedeniyle gazeteci eğitimi, haber ve program üretimi, hukuki danışmanlık konularını içeren diğer üç

alandan, kurulmakta olan ağı dâhil olan yerel medya kuruluşlarıyla birlikte faaliyete girişmiştir. Ertuğrul Kürkçü de yerel medyanın gelir getirici faaliyetlerini örgütlemek noktasında planlanandan farklı bir tablo oluştuğunu belirtmektedir:

Bugün vardığımız yerde o başladığımız süreçten daha farklı bir konumdayız. O zaman daha çok yerel radyo, gazete ve televizyonların bir haberleşme ağı üzerinde birleştirilmesini ve bunların haber üretimlerinin toplamından bir yeni mecra oluşturulmasını öngörüydük, fakat bu tam olarak böyle olmadı. Çünkü bu yerel radyo, gazete ve televizyonların bir bölümü esasen kâr amacı gözetmese bile ticari bir ilişki düzeninde var olabilen kuruluşlardı, dolayısıyla onlar için önemli olan şeyler sermaye açığını kapatmak, teknik donanımı uzuca temin etmek, reklam pastasından pay almak ve böylelikle işletmelerini kârlı değilse de ayakta durabilir hale getirmektir. Ama tabii kâr etme amacı da onların baktığı yerden gayri meşru bir şey değildi.

Fakat birincisi bu gelir getirici faaliyetleri örgütlemekte biz hem yetersiz kaldık, hem de zaten bu, doğrudan doğruya haberin üreticilerinin kendi kendilerine ortaya çıkartabilecekleri bir şey değildi. Daha sonra bu konuda birçok profesyonel girişim oldu, fakat bence yerel medyanın reklam pastasındaki payının büyütülmesi bakımından yerel medyanın ortaklaşa davranabileceği bir ticari format bulunamadı. Ve bu en önemli taleplerden birisi, devreden çıktı. (Kürkçü, Yüzyüze görüşme, 20 Ocak 2011)

Görüleceği gibi, BİA yöneticileri, reklam vb. gelir getirici faaliyetler konusunda gerek profesyonel organizasyon yetersizlikleri, gerekse de yerel medyanın çok parçalı ve dağınık yapısından dolayı BİA'nın kuruluş sürecinde planlanandan daha farklı bir noktaya geldiklerini söylemektedirler. Öte yandan, sonraki dönemlerde BİA'nın özellikle Bianet üzerinden başlı başına bir haber portalı olarak yapılanmasıyla beraber, bir alternatif medya örneği olarak konumlanması bakımından düşünüldüğünde, reklam gibi ticari mantığa uygun işleyen faaliyetlerin olmaması, yerel medya açısından bir kazanımla sonuçlanmamış olsa dahi Bianet'in alternatifliğini kurabilmesi bakımından bir tür avantaj yaratmıştır.

1.2.2 Program üretim merkezi

BİA, yerel radyoların program üretimi konusunda yaşadıkları teknik ve finansal kısıtlılıkları aşmalarına destek olmak ve üretim maliyetini düşürmek için

bizzat kendi bünyesinde çeşitli programlar üreterek, bunları yerel medya kuruluşlarıyla bedelsiz olarak paylaşmıştır. Bu doğrultuda yerel radyolar için özellikle insan hakları, kadın hakları ve çocuk hakları temelli radyo programları üretilmiştir. Son yıllarda etkinliğine ara vermiş olmakla birlikte program üretim merkezinde bugüne kadar 32 haftalık dört program üretilmiştir: 45 dakikalık “Kadının Penceresi”, 30 dakikalık “Çocuk Radyosu”, 20 dakikalık “Haklısınız” ve 5 dakikalık “Tarihte Bugün”. Bu programlar, BİA ile iletişim kurmuş olan 77 radyoya CD’lerle ulaştırılmış, aynı zamanda mp3 formatında Bianet web sitesinde de yayınlanmıştır. Bu programlardan Kadının Penceresi, daha sonra yazılı ve görsel içerikle Bianet web sitesindeki temel bölümlerden birisine dönüşerek süreklilik kazanmıştır.

1.2.3 Medya izleme ve hukuksal destek

Gazetecilik faaliyetlerinden dolayı çeşitli yasalar uyarınca soruşturma ve dava ile karşı karşıya kalan yerel gazetecilere hukuksal destek vermek; ayrıca RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu), MÜYAP (Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği) ve MESAM (Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği) gibi kuruluşların yerel radyo ve televizyonların önüne çıkardığı hukuksal mevzuatı ve sorunları aşmak konusunda yerel gazetecileri bilgilendirmek ve yasal haklarını etkin şekilde kullanmalarına yardımcı olmak için BİA bünyesinde bir hukuksal destek birimi kurulmuştur. Bu birimde iletişim hukuku alanında uzman hukukçuların; yerel hukukçular ve yerel medya yöneticileriyle işbirliği halinde destek sunması hedeflenmiş ve hukuksal yardım isteyen yerel medya kuruluşu ile gazetecilere ücretsiz danışmanlık verilmiştir.

Bununla birlikte, “medyanın toplum yararını esas alan, politik ve etik olarak sorumlu bir haberciliğe yönelmesini özendirmek; medya ve toplum yöneticilerine uygulamalarıyla ilgili bir ayna tutmak ve yerel medyanın ifade özgürlüğünü sınırlayan uygulamalar karşısında haklarını savunmasına yardımcı olmak amacıyla” gerek gazetecilerin mesleki haklarına yönelik ihlalleri, gerekse de yaygın medyada sıkça görülen genel anlamdaki hak ihlallerini izlemek için de BİA düzenli olarak izleme ve raporlama çalışmaları yapmaya başlamıştır.⁸⁹ Bu çalışma kapsamında: İfade özgürlüğü ihlalleri izlenmekte ve raporlaştırılmakta; medyanın işleyişi ifade özgürlüğü ve meslek etiğine uygunluk açısından izlenmekte; medyanın insan, kadın ve çocuk haklarını haberleştirme biçimi ve bu haberlerin genel haberlere oranı izlenmektedir. Bu bağlamda BİA, ulusal ve yerel basındaki bu hak ihlallerini haberleştirmekte ve üçer aylık ve yıllık “medya gözlem raporları” üreterek kamuyla paylaşmaktadır.⁹⁰

1.2.4 Yerel medya haber havuzu

BİA'nın kuruluşunda yapılan araştırmalar ve yerel gazetecilerin temel sorunlarına dair önceliklerin belirlenmesi sırasında, haber üretimi ve telif gibi sıkıntıların oldukça yaygın olduğu görülmüştür. Bu bakımdan, yerel medyanın haber üretimini bir ortak haber havuzunda, bir çanakta toplamak ve böylece birbirlerinin haberlerini beslemesini ve çeşitlendirmesini sağlamak için ağa dâhil olan yerel medya kuruluşlarının tamamını içine alacak bir haber havuzu oluşturmak planlanmıştır. Bu havuzun da internetin genişleyen olanakları üzerine bina

⁸⁹ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/bia-medya-gozlem>

⁹⁰ Buna ek olarak BİA 2009 yılından bu yana, kadına yönelik şiddet, taciz, tecavüz haberlerinin çetelesini tutmakta ve “erkek şiddeti raporu” adıyla erkekler tarafından şiddete uğrayan, öldürülen kadınlara dair düzenli raporlar yayınlamaktadır. Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor>

edilmesine ve bir editöryal merkezin bu havuzu daha etkin hale getirmesine karar verilmiştir.

Ancak -sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak değinilecek olmakla birlikte- haber havuzu yapısı planlanan şekilde oluşmamış ve yerel bir ağ ve bu ağdan akacak haberleri dağıtan editöryal bir merkez yapılanması yerine; çekirdek yazı işleri kadrosundan oluşan BİA editöryal masası tarafından üretilen haberlere ek olarak yerel gazeteci ve diğer okuyucuların bizzat haber yazdığı başlı başına bir haber portalı şeklinde bir yapılanma oluşmuştur. Yani başlangıçta yerel haber mecralarının birleştirilmesi amacıyla bir ara yüz olarak planlanan Bianet, kendisi bir haber ortamı haline gelmiştir. Nadire Mater, haber havuzunun planlanandan farklı bir şekilde gelişmesi sürecini şöyle anlatmaktadır:

Bianet haber havuzu ilk planlamamıza göre bütün yerel medyanın katıldığı çok daha kalabalık, yoğun bir havuz olacaktı. O zaman da biz bunu tespit etmiştik ama daha da geliyeceğini umuyorduk bağımsız olarak. Ama merkez medyanın baskısı, kuşatması vardı, bütün dünyada olduğu gibi merkezin de merkezi var, işte bizim de merkezimiz CNN oluyor, AP oluyor, Reuters oluyor. Şimdi hal böyle olunca yerel medya ya küçük Doğan plazalar haline geldi, -bunun nüveleri zaten vardı sözgelimi Trabzon'da, Adana'da- ya da oradaki muhabirler -ki yerelde muhabirlerle sahipler de aynı kişi olabiliyor- ekonomik nedenlerle haberlerini esasında ATV'ye, Kanal D'ye veya yazılı basına satmak gibi başka çıkış yolları aramak durumunda kaldılar, radyolarını devrettiler. Yani bütün bu aradaki hareketlilik de etkiledi. Bir de web meselesi var, şimdi az insan çalıştığı için ne oluyor, onlar yaptıkları haberleri bize atmak yerine diyorlar ki "benim web sitemden bak..."; ancak şimdi o kadar web sitesini her sabah taramak mümkün olmuyor. Sonra bir de yereldeki kendi haberini bile aslında ajanstan alıp koyabiliyorlar. Dolayısıyla yerel medyanın böyle bir sorunu var.

O nedenle bizim şu andaki havuz yapısı modeli daha çok bizim baştan hayal etmediğimiz şekilde gelişti. Bu havuz yapısı şimdi daha çok şöyle; bu havuza bizim baştan o kadar hayal etmediğimiz insanlar ya da gazeteler geliyorlar. Biz bu insanların çoğunu tanımıyoruz. (...) Bunlar gibi arkadaşlarımız bize haber gönderebiliyorlar ya da biz istiyoruz, bazen hep birlikte haber yapabiliyoruz, böyle bir havuz oluyor. Bizim aklımızda birilerinin haber attığı, başkalarının haber aldığı sürekli sirkülasyonda olan bir haber havuzu modeli vardı ancak öyle başka türlü bir havuz oluştu. Çünkü bizim yaptığımız sonuçta önemli bir çaba elbette. (...) Yani dönüşüm demek zor ama medyanın da yapısıyla ilgili değişiklikler oldu, bütün bunlar da etkiledi bizim haber havuzu modelimizin şekillenmesini. Zaten öyle değil midir? Bir şeyler hayal eder ve yola çıkarsın, onların bir kısmı olur, onların yanında hayal etmediklerin de olur, pratikte farklı gelişir. (Mater, Yüzyüze görüşme, 18 Ocak 2011)

Haber havuzu, projenin başlangıcında planlanandan farklı bir gelişim göstermekle birlikte, BİA projesi Bianet web sitesi üzerinden işleyen üretim temelli bir dayanışma ağını hayata geçirebilmiştir. Mevcut yapıda, Bianet haber merkezi çalışanları, dünyanın her yerindeki Bianet okuyucuları ve yerel gazeteciler tarafından yazılan/gönderilen haberler Bianet web sitesinde yer almakta ve yine isteyen medya kuruluşu tarafından telif ücreti olmaksızın kullanılabilir.

1.2.5 Eğitim faaliyetleri

BİA yöneticileri, BİA projesinin başlangıcından bu yana Türkiye'deki politik ve etik olarak sorumlu gazetecilik/yayıncılık anlayışıyla davranan ve hak haberciliğini esas alan yerel medyanın nitelik olarak güçlendirilmesine destek olmak için çaba gösterildiğini vurgulamaktadırlar. Bu doğrultuda BİA'nın en önemli ayaklarından birini eğitim çalışmaları oluşturmuş ve BİA, yerel gazete, radyo ve televizyon muhabir ve editörleriyle, iletişim öğrencileri ve hak kuruluşlarının iletişim birimlerinde çalışanların eğitimine yönelik programlar uygulamıştır. Programlar "eğiticilerin kendilerinin de eğitilmeleri gerektiği" ilkesine uygun olarak sürdürülmüştür. Programların ürünü olan bilgileri gazetecilik eğitimi literatürüne sokan kitap dizileri de "BİA Kitaplığı" kapsamında yayınlanmıştır.⁹¹

BİA tarafından düzenlenen eğitim programlarının kısa bir değerlendirmesi şöyledir (Alankuş, 2009: 9-19): İki aşamalı olarak düzenlenen eğitim çalışmalarının birincisi 2001-2003 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada daha genel bir gazetecilik eğitimi verilmiş ve ana akım gazetecilik anlayışının dönüştürülme yollarına odaklanılmıştır. Bu üç yıl süresince birinci aşamada 9 bölgedeki kent

⁹¹ Bkz. <http://bianet.org/bianet/sayfa/bia-kitapligi>

merkezinde 141 yerel medya kuruluşundan 270, ikinci aşamada 3 bölgedeki kent merkezinde 169 yerel medya kuruluşundan 213 katılımcıya, dolayısıyla toplam 483 gazeteciye ulaşılmıştır. Bu eğitimler süresinde iletişim akademisyenleriyle, BİA'nın habercilik anlayışını paylaşan gazeteciler tarafından gerçekleştirilen seminer ve atölye çalışmalarının metinleri 2003 yılında beş kitaplık “Habercinin El Kitabı Dizisini” oluşturmak üzere yayımlanmıştır.

Projenin ilerleyen safhalarında eğitim çalışmalarının odağında yine yerel medya olmakla birlikte, artık insan, kadın ve çocuk hakları odaklı haberciliğe yoğunlaşmıştır. Böylelikle etik ve politik olarak sorumlu habercilik anlayışının zorunlu bir durağı olarak hak haberciliği yapması beklenen yerel medyaya yönelik eğitimlerde bir diğer aşamaya daha geçilmiştir. Ancak eğitimler sadece yerel gazetecilerle sınırlanmamış, hak örgütleriyle, hak savunucusu hukukçular da iki ayrı programla eğitim çalışmalarına dâhil edilmiştir. Bu eğitimler 4 merkezde 28 ilden 128 hak örgütü temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Hukukçulara yönelik “Hukuk Atölyesi” kapsamında 2004 ve 2006 yıllarında olmak üzere iki defa ve İstanbul’da gerçekleştirilen buluşmalara 34 ilden ifade özgürlüğü alanında çalışan 57 avukat katılmıştır.⁹²

İkinci aşama eğitim çalışmalarında ise yerel gazetecilere etik ve politik olarak sorumlu habercilik anlayışını kazandırmak amaçlanmıştır. Bu ikinci dizi eğitim çalışmaları üç aşamada gerçekleştirilmiş; insan hakları haberciliği ile başlanmış, çocuk odaklı habercilik ve kadın odaklı habercilik konularıyla devam edilmiştir. Böylelikle 2003-2006 döneminde “İnsan Hakları Haberciliği”nde 227, “Kadın Odaklı Habercilik”te 248, “Çocuk Odaklı Habercilik”te 257 katılımcıya eğitim

⁹² BİA 1. Basamak Eğitim Çalışması Raporu için bkz. <http://eski.bianet.org/diger/edit2.htm#top>

verilmiştir. Üç yıl süren bu üç eğitim programında sırasıyla Türkiye'nin 42, 47 ve 62 ilinden habercilere ulaşılmıştır. Bu arada eğitimler gazeteciler, hukukçular, akademisyenlerden oluşan 30 eğitmen tarafından yürütülmüştür. Bu ikinci dizi eğitimlerin metinleri ise üç kitaplık "Hak Haberciliği Dizisi"ni meydana getirmiş ve bu dizi de IPS İletişim Vakfı Yayınları'na basılarak okuyucuya sunulmuştur.

2006 yılı tamamlandığında toplam 40 buluşmada bir araya gelen 1271 gazeteci, 128 hak örgütü temsilcisi, 57 avukat ve 52 eğitmenle etkin bir eğitim programı yürütülmüştür durumdadır. Bunun sonucunda özellikle Çocuk Odaklı Habercilik konusunda valiliklerden gelen talepler üzerine ve UNESCO Türkiye temsilciliği ile işbirliğiyle Uşak ve Kocaeli illerinde eğitimler tekrarlanmış, Agos gazetesi çalışanlarına yönelik özel eğitim düzenlenmiş, PressNow ile işbirliği içerisinde Diyarbakır, Tunceli, Giresun, Ordu, Antalya, Burdur, Denizli, Muğla ve Aydınli gazeteciler için eğitimler düzenlenmiştir. Toplamda şu ana dek 2000 civarında yerel gazeteci ile mesleki eğitim çalışmaları yürütülmüştür.

Nadire Mater, eğitim çalışmalarının geçirdiği aşamayı şöyle anlatmaktadır:

Eğitimler son derece önemliydi, özellikle 2000 ve 2006 yılı arasında çok yoğun bir eğitim programımız oldu, ortaya 15 tane kitap çıktı bu çalışmaların sonucunda. Eğitimlerde Türkiye'nin bütün önemli merkezlerine gitmiş olduk aslında. Tabii bunları yaparken şuna da dikkat ediyorsun etraftakileri çağıracağın için yine bir merkezilik oluyor, merkezilikten kaçınmıyorsun. Böyle bir şey yaptık. Bu eğitimler bizim de eğitilmemizi sağladı aslında, hatta biz bu eğitim lafını da çok tartıştık aramızda, hani pratik bir şekilde eğitim deniyor ama eğitimden ziyade atölyeleri bizim yaptığımız. Çünkü daha önce ve hala yapılmakta olan seminer tarzı eğitimler değildi, biz 20 ila 30 kişi arasında katılımı öyle olan, uygulamaya yönelik ve çok tartışmalı, reçetelerin sunulmadığı bir ortam yarattık, zaten kitaplarımıza bakarsanız birbirine çelişen habercilik tartışmalarının da farklı sunumlarda yapıldığını görebilirsiniz. Çünkü biz şunu yapmaya çalıştık; yani bir tane reçeteyle buyur kardeşim gazetecilik budur demek yerine bütün bu farklı modelleri, farklı anlayış ve tartışmaları koyduk. Dolayısıyla böyle bir açılım sağlayan bir yerden, tartışmaya açık şekilde baktık, özellikle o ilk 2006'ya kadar olan dönemde "hak odaklı" habercilik vurgusu giderek arttı. Biz o zaman daha çok çocuk, kadın, ifade özgürlüğü ve insan hakları açısından kurmaya çalışıyorduk -ki bu sonuçta hak odaklı olmuş oluyor- ve bunun terminolojik bir muhtevaya bürünüp,

isimlendirilmesi daha sonraki dönemde oldu. (Mater, Yüzyüze görüşme, 18 Ocak 2011)

BİA, sonraki dönemlerde eğitim çalışmalarının kapsamını iletişim öğrencilerini de içine alacak şekilde genişletmiştir. “Okuldan Haber Odasına” (OHO)⁹³ adı verilen eğitim çalışmasıyla her iletişim fakültesinden öğrencileri mezuniyet sonrası ana akım medya ortamındaki çalışma koşullarına ve sektörün işleyişine dair eğiten bir program uygulanmaktadır. Bu program, IPS İletişim Vakfı'nın kendi kaynaklarının yanı sıra İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı'dan (SIDA) sağlanan hibelerle yürütülmüştür. Okuldan Haber Odasına eğitimlerinin ilki 2-7 Eylül 2007 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenmiştir. Bu ilk programa Türkiye, Kuzey Kıbrıs ve Kırgızistan'daki iletişim fakültelerinden, fakülte yönetimleri aracılığıyla belirlenen 17 gazeteci adayı katılmıştır. İkinci OHO programı 12-19 Temmuz 2008 tarihleri arasında yine İstanbul'da gerçekleştirilmiş, katılımcılar bu defa doğrudan BİA merkezine başvuran mezunlar arasından, yine iletişim fakültelerinin her birinden bir aday olmak üzere belirlenmeye başlanmıştır. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'taki 22 iletişim fakültesinden 44 yeni mezunun başvurduğu ikinci OHO programına 30 genç gazeteci adayı kabul edilmiştir. Üçüncü OHO programı 12-18 Temmuz 2009'da İstanbul'da 30 gazeteci adayının katılımıyla, dördüncü program ise 11-16 Temmuz 2010 tarihlerinde İstanbul'da 37 gazeteci adayının katılımıyla ve beşinci OHO programı da yine İstanbul'da 9-16 Temmuz 2011 tarihleri arasında 26 farklı üniversiteden 31 gazeteci adayının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında da sürdürülmesi planlanan OHO eğitim programlarında “hak odaklı habercilik” üzerine gazeteciler ve akademisyenler eşliğinde çalışmalar ve tartışmalar yürütülmekte ve “Günümüzün Gazetecilik ve

⁹³ Bkz. <http://bianet.org/konu/bia-egitimleri>

Habercilik Anlayışı”, “Barış Gazeteciliği”, “Gazeteciliğe Başlarken”, “Hak Deyince Ne Anlıyoruz”, “Hak Örgütleri ve Medya”, “Haber Etiği ve Hak Haberciliğinin Gerekliliği”, “Haber Fotoğrafçılığı”, “Haber Her Yerde”, “Dış basında Türkiye” gibi konu başlıklarında seminerler ve atölye çalışmalarıyla mesleki eğitim verilmektedir.⁹⁴ Ertuğrul Kürkçü, eğitim süreci sonunda BİA’nın da dönüştüğü kanısındadır, Kürkçü eğitim faaliyetlerini şöyle özetlemektedir:

En başta biz sadece bilgi temin edeceğimizi düşünüyorduk; bilenler bilmeyenlere öğretsinler şeklindeydi. Fakat bizzat bilginin üretiminin kendisi de bizim için bir faaliyet mecrası haline geldi. Burası nispeten bağımsız, biz buna tamamen yön veriyoruz diyemeyiz. Fakat bilginin üretiminin masa başında değil de doğrudan doğruya ihtiyaçlara cevap verirken, o ihtiyaçları yorumlarken meydana geliyor olması masa başında kitaplardan kitaplar yazmanın ötesinde bir sahicilik kazandırıyor bu çabalara. Hak savunucularının, gazetecilerin, mağdurların taleplerine yanıt verirken ortaya çıkartılmış bir haber stratejisi tabii başka türden bir akademik yaklaşımı teşvik ediyor ve bunun da giderek yayıldığını, dalgalandığını gördük. Bir şekilde Bianet tarzı yaklaşım ya da Bianet haber yaklaşımı, hak haberciliği ve Bianet ilişkisi diye bir başka zemin oluştu. Şimdi bunların hepsinin bu 10. yılda bizi dönüştürmeye zorladığını görüyoruz. Bu tabii kurumsal olarak bizim kendimizi yeniden düzenlememiz anlamına gelecek fakat bu kadar büyük bir atılımı yapabilecek kaynaklar henüz yok. Tıpkı başlangıçta olduğu gibi bunun için bir bedavacı yol bulmaya çalışırken, anladığıma göre hiç daha başlangıçta kastetmediğimiz bir yere gideceğiz ama oranın neresi olduğunu henüz bilmiyoruz. (Kürkçü, Yüzyüze görüşme, 20 Ocak 2011)

1.3 BİA Projesinin Devamı ve Hak Haberciliği

“Basın özgürlüğü ve bağımsız gazeteciliği takip etmek ve korumak için ülke çapında bir ağ kurmak” amacıyla IPS İletişim Vakfı tarafından yürütülen BİA Projesi 2001-2003 yılları arasında uygulanmış ve önemli gelişmeler kaydettikten sonra tamamlanmıştır. 564.364,79 Euro tutarında bir bütçe ile gerçekleştirilen proje kapsamında Bianet web sitesi yayına başlamış, yerel medyaya yönelik eğitim çalışmaları yapılmış, yerel medyaya yönelik hukuksal yardım faaliyetleri yürütülmüş ve yerel medyanın kullanması amacıyla hazırlanan radyo programları ücretsiz olarak

⁹⁴ Bkz. <http://bianet.org/bianet/bia-egitimleri/130294-okuldan-haber-odasina-gazeteci-adaylarinin-basvurularini-bekliyor>

dağıtılmıştır. BİA projesinin başarısı üzerine IPS İletişim Vakfı bu projenin kazanımları üzerine kurulmuş olan yeni bir proje sunmuş ve “Medya Özgürlüğü, Bağımsız Gazetecilik, İzleme ve Haber Ağı” adlı BİA² projesi uygulamaya girmiştir. 1.072.200 Euro tutarında bir bütçe ile uygulanan BİA² projesinin masraflarının % 80’i Avrupa Birliği’nin İnsan Hakları ve Demokrasi İnisiyatifi (EIHDR) Programı’ndan sağlanan hibe ile karşılanmıştır. “Yerel medyayı desteklemek; ifade özgürlüğü ihlallerini izlemek; insan, kadın ve çocuk haklarının medyada daha sık ve daha nitelikli bir biçimde ele alınmasını özendirmek; gazetecilik standartlarını ve profesyonel etik anlayışını yerleştirmek ve geliştirmek” amaçlı bu proje de 2003-2006 yılları arasında uygulanmış ve bu proje kapsamında da Bianet web sitesi yenilenerek yayını sürdürmüştür ve ilk projedeki uygulama alanlarına ek olarak Medya Gözlem Raporları hazırlanmaya başlanmıştır, ayrıca “Başka Bir İletişim Mümkün” sloganıyla, 3-4 Kasım 2006’da medya çalışanları, aktivistler, eğitimciler, öğrenciler ve akademisyenlerin geniş katılımıyla Uluslararası Bağımsız Medya Forumu⁹⁵ düzenlenmiştir. Forumda sunulan bildiriler “Başka Bir İletişim Mümkün” başlıklı bir kitapta derlenerek, IPS İletişim Vakfı tarafından yayımlanmıştır.

⁹⁵ BİA² projesinin bir etkinliği olarak İstanbul IPS İletişim Vakfı ve Inter Press Service tarafından ortaklaşa düzenlenen Bağımsız Medya Forumu’na yurtiçi ve yurtdışından davetli olarak 90 konuşmacı katılmıştır. Katılımcıların 71’i Türkiye’den, 19’u Türkiye dışından gelmiş olup; 16’sı akademisyen, 49’u Türkiye yerel medyasından, 15’i profesyonel gazeteci, 2’si STK temsilcisi, 5’i de öğrencidir. Forumun amaçları şöyle sıralanmıştır (Çelenk, 2008: 12):

- Bütün dünyada “bir başka medya” için çaba gösteren eylemci, uzman, emekçi ve analistleri bir araya getirmek.
- Bağımsız medya oluşturma yolunda girişilmiş önemli deneyleri yurttış gazeteciliği açısından, işleyen örnekler olarak değerlendirmek.
- Daha açık, demokratik, saydam ve ulaşılabilir medya ortamlarının yaratılmasına yardımcı olmak.
- Küresel, bölgesel ve yerel alternatif ağlarının işbirliğini sağlamak ve katkıda bulunmak.
- Birey ve kurumları bağımsız medya girişimlerini desteklemeleri için teşvik etmek.
- Türkiye’deki bağımsız medya uygulamalarının nitelikçe gelişmesine ve nicelikçe artışına katkıda bulunmak. Bkz. <http://www.forum.bianet.org/>

BİA² projesi 2006 yılına kadar sürdürülmüş ve yerini 2007 yılında başlayan BİA³ projesine bırakmıştır. “Haklar için Habercilik Haberciler için Özgürlük” adlı BİA³ projesi, “hak odaklı habercilik anlayışının yaygınlaşmasına katkıda bulunmayı” amaçlamıştır. BİA³ projesi, diğer iki proje kapsamında başlatılan ve yürütülmekte olan faaliyetlere ek olarak Okuldan Haber Odasına eğitim programını ve bu dönemde basılan BİA kitaplarını içermiştir. Avrupa Birliği- Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, İsveç Ulusal Kalkınma Ajansı (SIDA) desteğiyle yürütülmekte olan BİA³ projesinin bütçesi 747.887 Euro’dur.

Sonuç olarak, birbiri ardına uygulamaya koyulan proje temelli bir faaliyetler bütünü olan BİA çalışmaları, bugün üç temel ayak üzerinde yürümektedir. 1) “BİA Editöryal Masası”, Türkiye gündemine hak haberciliği ve yurttaş haberciliği perspektifiyle yaklaşmakta ve “dünyaya dışlananların, hakları çiğnenenlerin, ihmal edilenlerin olduğu yerden bakarak, sesi duyulmayanların seslerini yükseltmeleri için bir kanal oluşturmak” amacıyla çalışmaktadır. Editöryal masa, yerel radyo, gazete ve televizyonlar, bağımsız haberciler ve sıradan yurttaşlardan oluşan bir ağ üzerinde İstanbul’daki haber merkezinin ve diğer BİA birimlerinin çalışmalarını bir araya getirmekte, bianet.org web sitesinin yayını sürdürmektedir. 2) Projenin ikinci ayağı olan “BİA Hukuksal Destek Birimi” ulusal ve yerel basındaki hak ihlallerini izlemekte, haberleştirmekte; üçer aylık ve yıllık raporlar üretmekte; hukuksal yardım istemlerine yanıt vermektedir. 3) Üçüncü ayağı ise “BİA Eğitim Programları” oluşturmaktadır. Bu kapsamda yerel gazete, radyo ve televizyon muhabir ve editörleriyle, iletişim öğrencileri ve hak kuruluşlarının iletişim birimlerinde çalışanların eğitimine yönelik programlar uygulanmaktadır. Ayrıca programların ürünü olan bilgiler kitap dizileri de BİA Kitaplığı kapsamında yayınlanmaktadır.

BİA yöneticileri bu çalışmalar dolayısıyla “hak haberciliği”⁹⁶ adlı yeni bir gazetecilik konsepti kurulduğunu belirtmektedirler. Buna göre, hakları çiğnenenlerin haklarını kazanması sürecini esas haber faaliyetinin merkezi kılmak; mağdurları özne kılarak haber yapmak ve bu hakların gerçekleşmesi için çaba göstermek ve çaba gösterenleri takip etmek hak haberciliğinin temelini oluşturan unsurlardır. Ertuğrul Kürkçü, bu konuda “aslında biz hayatın tamamına bakıyoruz, fakat buradan bakıyoruz; yaptığımız işi de bu anlamda hak haberciliği diye adlandırıyoruz” demektedir.

⁹⁶ “Hak haberciliği” kavramı üzerine ulusal ve uluslararası literatürde yapılan kavramsal taramalarda bu kavramın yaygın bir kullanımına rastlanmamıştır. Hak haberciliği tanımı ile benzer içeriklere sahip olabilmekle birlikte, alternatif medya literatüründe genellikle yurttaş gazeteciliği, radikal gazetecilik, alternatif gazetecilik, katılımcı gazetecilik, sivil toplum gazeteciliği, halk gazeteciliği gibi tanımlar yapıldığı görülmektedir. Yalnızca, özellikle UNESCO’nun çabaları sonucu literatürde yaygın yer bulan “human rights-based journalism” (insan hakları temelli habercilik/gazetecilik) kavramının sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. (Bkz. The Human Rights-Based Approach to Journalism: Training Manual, Bangkok: UNESCO, 2008. <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001791/179185e.pdf>) Mevcut kullanımlarda “... -right based journalism” kavramı çoğunlukla insan, kadın, çocuk hakları gibi belirli bir konu başlığıyla ilişkilendirilmektedir. BİA’nın kullandığı hak haberciliği kavramının ise daha geniş bir kavrayışla insan hakları kadar diğer hakları da gözettiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan özellikle Türkiye ölçeğinde “hak haberciliği” kavramının terminolojide yer almasında ve yaygınlaşmasında BİA’nın katkısı dikkate değer bulunmuştur.

2. Bianet Web Sitesinin Analizi

Bilindiği gibi alternatif bir medya projesi olarak BİA'nın görünen yüzünü www.bianet.org haber sitesi oluşturmaktadır. Bianet sitesi, BİA projesinin en önemli ayaklarından birisini oluşturmanın yanı sıra, projenin habercilik işlevini yerine getiren bölümü olması dolayısıyla vitrin konumundadır. Araştırmada, Bianet'in haber üretim süreçleri, Bianet'te görev yapan gazetecilerin habercilik pratikleri ve yerel medya temsilcileri ile okuyucuların Bianet üretim sürecine katılımları esas odak noktasını oluşturmakla birlikte, söz konusu katılımcı haber üretim sürecini bu sürecin çıktıları bakımından somutlaştırmak amacıyla Bianet web sitesine dair de nitel bir analiz yapılmıştır.

Bir web sitesinin oluşturulmasında ve yönetiminde amaç, kullanıcılara yararlı bir hizmet sağlamak ve kuruluşun hizmetlerini duyurmak için uygun bir pencere açmaktır (Al ve Bahşıoğlu, 2000: 309). Web sitesinin kalitesinde hangi faktörlerin etkili olduğunun belirlenmesinde, internet sitesinin tasarımında temel amacın ne olduğu dikkate alınmalıdır (Cox ve Dale, 2002: 862). Bir web sitesi projesine başlandığında, öncelikle sitenin içeriği ve düzenine karar verecek olan hedefler ve politikalar tanımlanmalıdır (Rowley, 1998: 193). Söz konusu hedefler ve politikalar doğrultusunda Mills ve Law, web ortamında içerik üretimini; a) web site içerik alanının kavramsallaştırılması, b) web site içeriğinin geliştirilmesi, c) web sitesinin oluşturulması ve d) web sitesinin ve etkisinin değerlendirilmesi şeklinde döngüleştirilmektedirler (Mills ve Law, 2005: 231).

Yavuz ve Bakan, içerik alanının kavramsallaştırılmasından içerik üretimine kadar bir haber portalında olması gereken temel özellikleri şu şekilde özetlemektedirler:

Tasarlanacak olan internet destekli haber portalının kimin için geliştirileceği, ziyaretçilerin genel özellikleri ön araştırma ile ortaya çıkarılarak ortaya konulmalıdır. İnternet destekli yayıncılık sürecinde hangi bilgilerin aktarılması gerektiği belirlenmelidir. Gazetenin içerik analizinin yapılması ile hedefler belirlendikten sonra konu içindeki alt başlıkların kavram ve ilişkiler haritasının çıkarılması gerekmektedir. Ana sayfada bulunması gerekenler, sitenin adı, var ise logosu, sitenin amacı, sitenin bütünü hakkında genel bilgiler, ilgili bağlantılar ve içeriğini oluşturan sayfalara bağlantılardır. Ana sayfanın sitenin bütünü oluşturan sayfalara verdiği bağlantılar dikkat çekici ve kullanıcının rahat fark edebileceği şekilde tasarlanmalıdır. Türkiye’de haber sitelerinin arayüzleri incelendiğinde tamamına yakınında standart bir formatın olduğu görülmektedir. Eğer hedef ve davranışlar açık ve net olarak belirlenirse sanal ortamda yapılan yayıncılık faaliyetlerinin belirli bir kitlesi oluşur. (Yavuz ve Bakan, 2010: 115).

Yukarıda bazı -tematik- temel nitelikleri özetlenen web sitelerini gerek tasarım gerekse de kullanım özellikleri bağlamında genel olarak değerlendirmek için çeşitli teknikler geliştirilmiştir; bununla birlikte, bu konuda bir standart olduğu söylenemez. Web sitelerinin tasarımı ve kullanımı açısından temel kalite ve değerlendirme faktörleri çoğu araştırmacı tarafından (December, 1994; Smith, 1997; Oliver, Wilkinson ve Bennett, 1997; Rowley, 1998; Cox ve Dale, 2002; Gürcan ve Batu, 2002; Kurbanoğlu, 2002; Gürcan, 2003b; Alexander ve Tate, 2005; Mete, 2008; Coşkunserçe ve Dursun, 2008; Uçak ve Çakmak, 2009) tanımlanmaya çalışılmış ve tanımlanan faktörler kullanılarak bir web sitesinin değerlendirilmesi için yararlı bir ölçüm aracı sağlayan çeşitli kavramsal modeller geliştirilmiştir. Bu modellerin web sitelerinin nitelik ölçümü ve uygunluk denetimi için geliştirilen çeşitli değerlendirme ölçütlerine dayandığı görülmektedir. Farklı başlıklar altında farklı gruplamalar yapıldığı görülse de bu kaynaklarda ele alınan ölçütler genellikle örtüşmektedir. Web sitelerinin içerik, biçim ve işlevlerine yönelik olarak yapılan nitel değerlendirmelerde genellikle bazı temel özellikler öne çıkarılmaktadır.⁹⁷ Kurbanoğlu’na göre bu değerlendirme ölçütlerini içerik ölçütleri ve tasarım ölçütleri

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: “Resources for Evaluating Web Sites” - <http://www.lib.auburn.edu/bi/bookmark.htm>

olmak üzere iki genel başlık altında toplamak olasıdır: “Tasarım özellikleri web sitelerinin erişimini ve kullanımını kolaylaştıran ve çekiciliklerini artıran özellikler olarak kaynağın kalitesini artırmalarına rağmen, içerik özellikleri kaynakların değerlendirilmesinde ön plana çıkmaktadır” (2002: 13).

Gürcan’a göre içerik bakımından yapılan değerlendirmeler, - alternatif medya örneklerini değerlendirmek için çok kullanışlı olmamakla beraber- genellikle beş ana ölçüt ve her bir ölçütün altında değişen sayıda sorulardan oluşmaktadır. “Web sayfalarını içerik bakımından değerlendirmede, genel olarak beş ana ölçüt ele alınmakta ve bunlar, basılı materyallerin değerlendirmelerinde de kullanıldığı için ‘geleneksel değerlendirme ölçütleri’ olarak adlandırılmaktadır: Doğruluk (accuracy), yetkinlik (authority), yansızlık (objectivity), güncellik (currency), kapsam (coverage)” (Gürcan, 2003b: 91).

Smith ise nitel değerlendirmelerde kullanılan temel özellikleri aşağıdaki şekilde gruplamaktadır:

- Doğruluk (accuracy), sitenin içeriğindeki bilginin güvenilir ve tam olup olmadığı, içerdiği enformasyonun doğrulanabilir olup olmadığı, sayfadaki bilgileri kontrol eden bir editör ya da uzmanın olup olmadığı, sayfadaki metin, grafik, ses gibi öğelerin hatalı ya da eksik olup olmadığı gibi özellikleri ifade etmektedir.

- Yetkinlik (authority), web sitesinin bilinen (saygın) bir kurum ya da uzman tarafından işletilip işletilmediği, editörünün alana hâkimiyeti, enformasyon kaynaklarının belirtilip belirtilmediği, sitenin amacı ve politikasının olup olmadığı, sitedeki bilgilere ilişkin iletişim kurulabilecek bir editörün olup olmadığı gibi özellikleri ifade etmektedir.

- Güncellik/geçerlilik (currency), web sitesinde ve içeriklerde günün tarihinin olup olmadığı, sayfanın ne sıklıkta güncellendiği, sayfadaki bağlantıların tam olarak açılıp açılmadığı ve açılan bağlantıların güncel olup olmadığı gibi özellikleri ifade etmektedir.

- Benzersizlik (uniqueness), web sitesinin içeriğinin farklı biçimlerinin (örneğin alt sitelerde [mirror site] ya da Gopher, FTP gibi kaynaklarda bulunması, basılı versiyonunun ya da CD-ROM'unun olması) bulunup bulunmadığı, web sitesi başka bir formattan türemişse bu şeklinin orijinalindeki bütün özelliklere sahip olup olmadığı, fazladan bazı işlevler eklenip eklenmediği gibi özelliklerini ifade etmektedir.

- Diğer kaynaklarla bağlantı (links made to other resources), sitede yer alan içeriklerin farklı ve konuya uygun dış bağlantılara sahip olup olmadığı, konuyla ilgili içeriğin farklı kaynaklarla desteklenip desteklenmediği gibi özelliklerini ifade etmektedir (Smith, 1997: parag. 43-55).

Bu ölçütlerin yanında, siteye ulaşılabilirlik, genel görünüş, kullanım kolaylığı, teknik özellikler ve etkileşimlilik de önem taşımaktadır (Gürcan, 2003a: 207-209). Görüleceği gibi, internet kaynakları değerlendirilirken kullanılacak, bazıları doğrudan içerikle, bir diğer deyişle bilginin niteliğiyle, bazıları tasarımla ilgili çok sayıda ölçüt olduğu görülmektedir. Kurbanoglu, bu noktada hangi ölçütlerin öncelik taşıması gerektiği sorusuna dikkat çekmektedir:

Bu soruya yanıt arayan kapsamlı bir sınıflandırma Oliver, Wilkinson ve Bennett tarafından ABD'de Georgia Üniversitesi'nde yürütülmüştür (Oliver vd., 1997). Buna göre, kaynakların değerlendirilmesinde kullanılacak 509 ölçüt belirlenmiş, titiz bir çalışmanın sonucunda ölçüt sayısı 125'e indirilmiştir. Söz konusu ölçütler, site erişimi ve kullanım etkinliği, belgenin site içinde bulunması, yazar kimliği, yazar güvenilirliği, ilgililik ve kapsam, değer, doğruluk, dolaşım (navigation), linklerin kalitesi ve estetik özellikler gibi 11 kategoride toplanmıştır. 125 ölçütten 97 tanesi bilginin kalitesi, yani içerik ile 73 tanesi ise site kalitesi, yani tasarım ile ilgili ölçütlerdir. 45 ölçüt hem içerik

hem tasarım ile ilgili bulunmuştur. (...) Sıralamada düzen (konunun sunumu), güncellik, güvenilirlik, kapsam, amaç, tarafsızlık, tamlık, doğruluk, doğrulanabilirlik, linklerin konu ile ilgisi, link seçim ölçütü olup olmaması gibi büyük bir çoğunluğu içerikle ilgili ölçütlerin ilk sıralarda (ilk 16) yer aldıkları görülmüştür (Kurbanoglu, 2002: 14).⁹⁸

Wilson da web yayıncılığında temel olarak 12 unsura karar vermek gerektiğini belirtmektedir; bu unsurlar genel hatlarıyla şöyle sıralanabilir: Amaç, indeks sayfası ve site organizasyonu, site ve domain adı, temel görsel unsurlar, yazı ve zemin rengi, temel sayfa elemanları, sayfayı bitirme unsurları, fotoğraf ve grafik unsurları, kullanıcılara yönelik form köşeleri, sayfayı indirme hızı, arama motorlarına kayıt ve site reklamı, sitenin yayındaki devamlılığı (Wilson, 2011).

Tez çalışmasının bu bölümünde, internet kaynaklarının değerlendirilmesine dair yukarıda değinilen literatürden yararlanılarak oluşturulan bir nitel analiz modeli kullanılarak Bianet web sitesi değerlendirilmiştir. Bianet web sitesinin nitel analizinde istatistiksel bir sonuç ortaya koymaktan çok, sitenin içerik, tasarım, işlev ve kullanıcı etkileşimine dair nitel profilini çıkararak, bu profil aracılığıyla kullanıcı dostu/katılımcı medya yaklaşımını desteklemek amaçlanmıştır. Web sitesinin nitel analizinde kullanılan kıstasların olabildiğince somut ve nesnel özellikler taşımasının sağlanmaya çalışıldığı bu çalışmada, literatürdeki değerlendirme modellerinin ortak ve genel özelliklerinden yararlanılarak dört ana başlıkta toplanan değerlendirme ölçütleri belirlenmiştir. Bu doğrultuda, Bianet web sitesinin genel görünüm özelliklerinin incelenmesinin ardından içerik değerlendirmesi, tasarım değerlendirmesi, işlevsellik değerlendirmesi ve kullanıcı değerlendirmesi yapılmıştır. Web sitesinin nitel analiz modelini aşağıdaki şekilde şemalaştırmak mümkündür:

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.lib.vt.edu/instruct/evaluate/>

Şema 1: Bianet web sitesi nitel analiz ölçütleri

1. Genel Görünüm

- Kuruluş, Görünüm: Tarihçe, site haritası.

2. İçerik

- İçerik değerlendirmesi, güncelleme sıklığı

- Amaç: Amaçlar, misyon, ilkeler.

- Kullanıcı Etkileşimi: Üyelik, sohbet, puanlama ve forum vb.

- Enformasyonun İşlenmesi ve Yazılı İfadeler: Statik-dinamik içerik, dilin kullanımı.

3. Tasarım

- Tasarım Değerlendirmesi

- Grafik Tasarımı: Sitede yer alan yazı (punto, font yüzü) ve grafiklerin özellikleri, hangi programlar aracılığıyla yapıldığı ve kullanılan karakter seti.

- Kullanıcı Kolaylığı: Arşiv, arama motoru.

- Estetik ve Görsel Çekicilik: Kullanılan karakterler, renk kullanımı, grafik, video ve animasyon yönünden inceleme.

- Düzenleme ve Planlama: Site çerçevesi ve çözünürlük.

4. İşlevsellik

- İşlevsellik Değerlendirmesi

- Ulaşılabilirlik: Site menüsünün kullanımı, diğer dillerdeki içerik düzeyi.

- Hız ve Bant Aralığına Olan Duyarlılık: Sitenin ortalama açılma hızı.

- Yapı ve Dolaşım: Site içi dolaşım kolaylığı, yapı bakımından özellikler.

5. Kullanıcı

- Site Ziyaret Analizi: Ziyaret ve ziyaretçi oranları, sayfa görüntüleme oranları.

- Ziyaret Kaynakları: Arama motorları ve diğer sitelerden yönelen ziyaretler.

-Kullanıcı Analizi: Site kullanıcılarının coğrafi dağılımı.

2.1 Genel Görünüm

3-4 Mayıs 1997 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen “Ulusal Konferans” sonunda “Bağımsız İletişim Ağı”nı kurmak için harekete geçilmesinin ardından, 2000 yılı aralık ayında www.bianet.org web sitesi internette deneme yayımına başlamış ve günlük ortalama ziyaretçi sayısı 500 olmuştur. Ardından, 13 Ocak 2001 tarihinde İzmir’de düzenlenen “Kuruluş Konferansı” sonunda “Bağımsız İletişim Ağı” (BİA) resmen kurulmuş ve web sitesi düzenli yayına başlamıştır.

23 Nisan 2003 tarihinde Bianet’in kadın hakları sayfası “Kadının Penceresi”, Temmuz 2004’de Bianet’in çocuk hakları sayfası “Çocuk Sitesi” yayına başlamıştır. Nisan 2009’da Bianet’in sayfa tasarımı tamamen yenilenmiş ve günlük ortalama ziyaretçi sayısı 30 bini bulmuştur. Bununla birlikte eski web sitesi, arşiv işlevi görmek üzere halen yayında olup, eski siteye http://eski.bianet.org/index_root.htm adresinden ulaşılabilmektedir.⁹⁹

Bianet’in yayına başladığı 2000 yılından 2010 yılı sonuna kadar yayınladığı haber sayısı 73.000’i geçmiştir. Bu oranı, Bianet’in web haberciliği alanındaki

⁹⁹ Zaman zaman çeşitli siber saldırılarla ve özellikle ana akım medyadan gelen çeşitli eleştirilerle karşılaşsa da Bianet web sitesi 11 yıldır kesintisiz olarak çevrimiçi haber yayıncılığını sürdürmektedir. Son olarak 17 Mayıs 2011 tarihinde yapılan bir siber saldırı girişimi sonucunda Bianet web sitesinin yayını birkaç saatliğine kesintiye uğramıştır. Siteye saldırı, bir “hack” girişimi değil, [hack, bir bilgisayar sistemindeki teknik açıkların kullanılarak bu bilgisayar sistemine dışarıdan sızılması ve sistemin ele geçirilmesi ya da zarar verilmesi eylemi olup, bilişim suçları kapsamında değerlendirilmektedir] dDoS (distributed denial-of-service) olarak adlandırılan, sitenin sunucusuna çok sayıda bilgisayardan aynı anda bağlanması sonucu sunucunun erişemez hale getirilmesi yöntemiyle yapılmıştır. Söz konusu saldırılar çeşitli muhalif/alternatif medya kuruluşlarına karşı yapılan saldırıların bir parçası olarak gerçekleştirilmiş olup, benzer tarihlerde bianet.org, birgun.net, evrensel.net ve Sol Haber Portalı saldırıya uğramıştır. Saldırlara Paris merkezli Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü (RSF) gibi sivil toplum kuruluşları ile CHP gibi siyasi partilerden de tepki gelmiştir. Saldırıların sonrasında bir açıklama yayımlayan Bilişim ve İletişim Çalışanları Dayanışma Ağı (BİÇDA) da alternatif haber sitelerine yapılan bu saldırıları kınamış ve “Bilişim ve iletişim çalışanları olarak [Bianet.org](http://bianet.org), [Birgün.net](http://birgun.net) ve [Evrensel.net](http://evrensel.net)’e yapılan internet saldırılarına üzüldük. Bu saldırılar sizlerin yayın çizgisinde yayın yapan, yandaştırılmamış, kontrol altına alınamamış, bağımsız seslerin bazı karanlık odakları ne ölçüde rahatsız ettiğinin göstergesidir. Mücadelenizde her zaman size destek olmak ve dayanışmak niyetinde olduğumuzu belirtmek isteriz. Hukuksal konularda, bilirkişi temininde yardımcı olabiliriz.” demiştir. [Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/130081-siber-saldirilara-kinama-mesajlari-yagdi>]

istikrarının göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Bianet'in yıllara ve alt sitelerine göre haber sayılarının dökümü aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: Bianet Sitesi Haber Sayıları

Yıllar	Alt sitelere göre haber sayıları					
	Bianet	Kadın	Bianet English	Çocuk	BiaMag	Yıl toplamı
2001	5431	19	218	-	-	5668
2002	7135	126	296	-	-	7557
2003	5356	438	230	-	-	6024
2004	5922	718	372	83	-	7095
2005	5480	695	196	495	-	6866
2006	5082	760	518	407	-	6767
2007	5664	681	779	454	254	7832
2008	6131	797	881	513	638	8960
2009	5468	653	1162	166	651	8100
2010	6053	669	905	221	661	8509
Toplam	57722	5556	5557	2339	2204	73378

11 yıllık yayın hayatı sonunda, yenilenen tasarımı ile bugünkü Bianet sitesinin genel görünümüne bakıldığında kolay okunur ve basamaklı bir menü ve sayfa tasarımı göze çarpmaktadır. Ana sayfada sol üst köşede Bianet logosu ve son güncelleme tarih ve saat bilgisi yer almaktadır, sağ üst köşede ise genellikle bir kitap ya da kültürel etkinlik tanıtım ilanı yerleşmiş durumdadır. Bu bölümün altında bir çerçeve (frame) halinde üst üste üç sıra oluşturacak şekilde alt siteler, ana linkler (bağlantılar) ve alt linkler bulunmaktadır. Bu çerçevenin altında günün manşetleri, Türkiye gündemi ve günün yazarları yer almaktadır. Sayfada aşağı inildikçe gündemdeki haberlerin başlık ve spotları ile fotoğrafları sıralanmakta, haberler giriş sırasına göre sayfanın altına kaymakta ve yerini yeni giren haberlere bırakmaktadır.

Bianet web sitesi ana sayfasının üst, orta ve alt bölümlerinin genel görünümü aşağıdaki gibidir:

Şekil 2: Bianet ana sayfası (Üst bölüm)

bağımsız iletişim ağı

VİCDAN FİLMLERİ 2011
BAŞVURULARI BAŞLADI

VİCDAN FİLMLERİ 2011
BAŞVURULARI BAŞLADI

01 Ocak 2011, Cumartesi | Son Güncelleme 17:43
Bianet
News in English
BiaMag
Kadının Penceresi
Çocuk Sitesi

Ana Sayfa
Haber Listesi
Galeriler
Arşiv - Arama
Bağlantılar
Yazarlar
Künye ve İletişim

Haberler
Azınlıklar
Çevre/Ekoloji
Çocuk
Dünya
Eğitim
Ekonomi
Emek
Gençlik
Göç
İfade Özgürlüğü
İnsan Hakları
Kadın
Kriz
Kültür
Medya
Sağlık
Sanat

Siyaset
Toplum

1
Ocak
2011
getir
ara

Açılış sayfam yap | Haberlere abone ol | Eski sayfalara git | RSS

Deniz Feneri Davası'nda Üç Savcı Almanya'ya Gidiyor

Almanya, Deniz Feneri e.V. Derneği yolsuzluk davasında Mehmet Gürhan, Mehmet Taşkan ve Firdevsi Ermiş'i mahkum ettikten ve Zekeriya Karaman ve Zahit Akman'a da dava açtıktan sonra Türkiye, neredeyse üç yıl sonra sanıkları sorgulamak için savcı gönderiyor.

BUGÜNÜN MANŞETLERİ

Deniz Feneri Davası'nda Üç Savcı
Almanya'ya Gidiyor
Almanya, Deniz Feneri e.V. Derneği yolsuzluk davasında Mehmet Gürhan, Mehmet Taşkan ...»

bianet Manşetlerinde 2010
BİA 10. yılını doldururken yıl boyunca Türkiye'de haklar ve özgürlükler gündemini ...»

Türkiye, İnsan Haklarında Sıfır Çekti
İHD, Türkiye'nin 2010 İnsan Hakları karnesini açıkladı: "Yıkdızı 0". İHD İstanbul ...»

"HES Tüm Anadolu'nun Sorunu, Herkes İçin Buradayız"
Yeni yıl eylemde karşılayacak Loçlular "tüm HES mağdurlarının feryadını" dile getiriyor. ...»

Kürt Gazeteci ve Siyasetçilere 167 Yıl Hapis
Kürtçe gazete çıkarımlar ve Kürt Sorununu siyasetlerinin merkezine alanlar Diyarbakır Ağır ...»

TÜRKİYE GÜNDEMİ

demokratik özerklik | yumurtalı protesto | wikileaks | KESK | İCHP | İşkenceyle mücadele | Kürt sorunu | kadına yönelik şiddet | İfade, özgürlüğü

Haber,
Yazı,
Fotoğraf,
Çizgi ve
Videolarımızla
bianet'e
katkıda
bulunmak
isterseniz
bize ulaşmak
çok kolay...
Bir e-posta
yeterli
editor@bianet.org

MULTİMEDYA

"Tufan" Fotoğrafları da 11 Yıl Sonra Mahkemede

Gazeteci ve İnsan Hakları Aktivisti Şaban DAYANAN Uğurlandı

Boğaziçi Üniversitesi'nde "LubunyaFest"

Taksim'den Yükselen Ses: Barışalım Yeter!

BUGÜNÜN YAZARLARI

Emre DURSUN
Mikail Kırbayır: "Galatasaray'da Yüreğimizi Arıyoruz"

Başak GÜNSEVER
Orgazm: Onun İçin Değil Kendin İçin!

Tuba KELEŞ
Kız Çocukları Değil Öğrenci Kadınlar!

Mustafa SÜTLAŞ
Yeni Yılın Kutlu Olsun Necdett!

Bengi Heval ÖZ
Tango: Tutku, Hüzün ve Kırmızının Dansı

Bengi Heval ÖZ
Tango Hayattır

Bengi Heval ÖZ
Milonga: Tangonun Özel Gecesi

Senar ATAMAN
Meriç'e Atılan Göçmenler, Dicle'ye Atılan Mülteciler

EROL ÖNDEROĞLU YAZDI

2011'de Daha Fazla Dillere Düşmeyelim!

2011 yılı, ifade özgürlüğüne yönelik saldırılarla Türkiye'nin dillere düştüğü değil, toplumun ve onun bir kesimi olarak gazetecilerin, mesleğine sahip çıkmak gibi asgari haklarının peşine düşmede ortaklaştığı bir yıl olsun!

- Kürt Gazeteci ve Siyasetçilere 167 Yıl Hapis

ROBER KOPTAŞ'TAN

O Zaman Çukuru Gösterin

Cumartesi Anneleri bir mezar için 15 yıldır karda kıyamette, polis copunun, panzerinin altında, Zohrab, Ocak, Zartaryan, Tekdağ, Dağavaryan, Tosun fotoğraflarıyla Galatasaray'da oturuyor.

Yargıtay Beraati Bozdu, Ferhat Tunç İçin Ceza İstedi

Yargıtay, "2004'te Mercan Vadisi'nde öldürülen MKP mensuplarının birçoğunu gençlik yıllarımda tanıyordum" dediği için yargılanan sanatçı Ferhat Tunç hakkında Malatya Ağır Ceza Mahkemesi'nin verdiği beraat kararını bozdu. Tunç da avukatı Kanar da, yerel mahkemeden kararında direnmesini istedi.

Şekil 3: Bianet ana sayfası (Orta bölüm)

TGC Doğan Satmış'ı, Satmış TGC'yi Yalanladı

Türbanlı bir muhabirin TGC üyeliğinin onaylanmasında direttiği için görevlerinden el çekirildiğini savunan Satmış, iddialarını yalanlayan TGC açıklamasının gerçeği yansıtmadığını söyledi: "Başörtülü muhabir, itirazların sonucunda, üçüncü toplantıdan sonra kabul edildi."

57 Bin Mahkuma Tahliye Umudu

Ağır ceza mahkemelerinin görevine giren suçlarda tutukluluk süresi üç yılı geçemeyecek. Ancak 'devlete, anayasaya' karşı işlenen suçlarda bu süre iki katına çıkartılabiliyor. Ergenekon sanıklarının durumu belirsiz

Birdal'ın Saldırganı "Düşmanlık Yaratmak"tan Sanık

Bursa'daki "Referandum için Boykot" mitinginde BDP Milletvekili Alan Birdal'a saldırıan Şimşek'in toplam 8 yıl hapis istemiyle hakim karşısına çıkması bekleniyor. Şimşek'i linç etmekle suçlanan 13 BDP'li de iddianamenin kabul edilmesi durumunda 3 ila 5 yıl arasında hapis cezası istemiyle yargılanacak.

AKDENİZLİ GENÇLER "ÇATIŞMA" TARTIŞIYOR

Gazze Şeridi'nde Ateş Altında Daracık Hayat

Gazze Şeridi'nde kuşatma altında yaşayan Filistinli hiçbir yerde askeri saldırılar, hava taarruzları ve kara hareketlerinden uzakta ve güvende değil. Ahmed Hamad İsrail işgalinin en yakın arkadaşlarını nasıl elinden aldığını anlatıyor.

- Akdenizli Gençler "Çatışma" Tartışıyor: Gazze'de Enkazın Altında Hayatta Kalmak

AKDENİZLİ GENÇLER "ÇATIŞMA" TARTIŞIYOR

Gazze'de Enkazın Altında Hayatta Kalmak

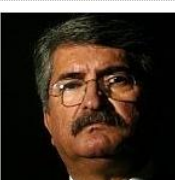
Gazze gençliği kuşatılmış dar şeritlerinden ya kaçıp kurtulmak istiyor ya da; yurtdışı tecrübesiz ülkelerinin kalkınmasına yardımcı olmak istiyor. Ancak, dünyadan tamamiyle kopmuş olan genç kuşağı savaş, kuşatma ve yıkım şekillendiriyor.

- Akdenizli Gençler "Çatışma" Tartışıyor: Gazze Şeridi'nde Ateş Altında Daracık Hayat

Görüntüler Korucuya Dava Açılmasına Yetmedi!

Gazeteci Emin Bal, "ses ve görüntülü kayıtlar" ile Beytüşşebap Savcılığı'na başvurdu; köy korucusu Azat Kılıç'ın kendisini tehdit ettiğini savundu. Savcılık, "her türlü şüpheden uzak ve inandırıcı delil" bulamadı. Bal, kararın şüphelerini cesaretlendireceğine inanıyor.

Yargıtay Beraati Bozunca Sağlar ve Birgün'e Ceza

Başbakan Erdoğan'ın dönemin Genelkurmay Başkanı Büyükanıt'a eşinin usulsüz harcamalarıyla ilgili dosya verdiği iddiasını köşesine taşıyan eski Bakan Sağlar ve yazıyı yayımlayan Birgün'ün yargılandığı davada mahkeme, Büyükanıt çiftine 17 bin TL tazminat ödenmesine karar verdi.

Şeyhmus DİKEN
Zımané Qesra Cemilpaşal

Müge TUZCUOĞLU
Diyarbakır'da Toplumsal Travmayla Başa Çıkmak

AKDENİZLİ GENÇLER "ÇATIŞMA" TARTIŞIYOR

11 Akdeniz ülkesinden genç gazeteciler ülkelerini ve bölgelerini etkileyen çatışmalardan duydukları kaygıları, çatışmalarla örselenen hayatlarını, beklenti ve umutlarını yansıtıyor. Desen: Mehmet Gülerüz

BUGÜN EN ÇOK OKUNANLAR

57 Bin Mahkuma Tahliye Umudu [31 Aralık 2010]
BİA Haber Merkezi: Türkiye, İnsan Haklarında Sıfır Çekti [31 Aralık 2010]
bianet Manşetlerinde 2010 [31 Aralık 2010]
EROL ÖNDEROĞLU YAZDI: 2011'de Daha Fazla Dillere Düşmeyelim! [31 Aralık 2010]
Kürt Gazeteci ve Siyasetçilere 167 Yıl Hapis [31 Aralık 2010]

TARİHTE BUGÜN

2006 - Türk Lirası (TL) tedavülden kalktı. Artık Yeni Türk Lirası (YTL) banknotları ve madeni Yeni Kuruslar (YK) kullanılacak.

[hepsini göster »](#)

BUGÜN, YARIN, BU HAFTA

BİANET'TEN DOSYALAR

bianet'in özel haber, foto-röportaj, yazı dizisi ve derlemelerinden seçiler

MEDYA KİTAPLIĞI

Medya Kitaplığı
Hazırlayan: Bahar ŞİMŞEK

Şekil 4: Bianet ana sayfası (Alt bölüm)

GENÇ-Sen, YÖK ve Polis Ablukasına Karşı Yürüdü

Genç Sen, İstanbul Üniversitesi'nde polise, öğrencilerin üstlerini bir yıl boyunca arama yetkisi verilmesine ve YÖK'e karşı yürüdü. "YÖKü, Başbakan ve elleri dizlerinde Başbakan'ı dinleyen rektörler toplantıları değil, biz kaldıracacağız" diyen öğrencilerin yürüyüşüne halk da alkışlarıyla destek verdi.

Loç'un HES İsyanına Pelin Batu'dan Destek

Loç Vadililer'in oturma eyleminin 23. gününde Pelin Batu "Loç'taki katliamdır. Önünde durduğumuz şirket utanmadan çalışıyor" dedi; Kasımpaşa'dan Çelebioğlu "Davaya rağmen süren inşaat ne manaya geliyor?" diye sordu, Sarıca Mücadelenin "dünya ve geleceğin sorunu adına" olduğunu söyledi.

- "Devlet HES Projeleriyle Farklı Kültürleri De Yok Etmek İstiyor"

Diyarbakır AKP, CHP ve BDP İl Başkanlarından Gül'ün Ziyareti

Cumhurbaşkanı demokratik özerklik ve iki dilli yaşam tartışmalarıyla iktidar ve ordunun sert tepkisinin gölgesinde Diyarbakır'da. İktidar ve muhalefet partilerinin il başkanları ziyaretten beklentilerinin farklı olduğunu söyledi.

Kadın "İntiharları" da Cezasız Kalmayacak

Eşyle tartışırken intihar eden bir kadının kocasının "intihara teşvik" suçundan ceza almasını değerlendiren Arın, "Kim durup dururken intihar eder?" diye sordu; Dumrul, töre salıkıyla işlenen cinayetlerin cezasının ağırlaştırılmasından sonra artan "kadın intiharlarına" dikkat çekti.

SAĞLIK VE MEDYA: MUSTAFA SÜTLAŞ

MEDYA GÖZLEM RAPORLARI

Devamı için tıklayınız >>

ENTELEKTÜEL AYI

İsmail Gülgeç

SESLİ HRANT DİNK YAZILARI

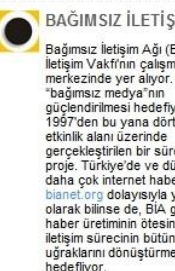
Dinlemek için tıklayın ▶

İNTERNET ENGELLENEMEZ

İnternet Sansürünü Aşma Kılavuzu

BAĞIMSIZ İLETİŞİM AĞI

Bağımsız İletişim Ağı (BİA) IPS İletişim Vakfı'nın çalışmalarının merkezinde yer alıyor. BİA, "bağımsız medya"nın güçlendirilmesi hedefiyle, 1997'den bu yana dört temel etkinlik alanı üzerinde gerçekleştirilen bir sürekli proje. Türkiye'de ve dünyada daha çok internet haber sitesi bianet.org dolayısıyla yaygın olarak bilinse de, BİA günlük haber üretiminin ötesinde, iletişim sürecinin bütün uğraklarını dönüştürmeyi hedefliyor.

Devamı için tıklayınız >>

IPS İLETİŞİM VAKFI

IPS İletişim Vakfı "iletişim ve kalkınma alanındaki projeleri gerçekleştirmek ve desteklemek" amacıyla 1993'te kuruldu. Vakıf etkinliklerini, yerel ve uluslararası kaynaklardan sağladığı hibe ve bağışlarla gerçekleştirdiği projeler üzerinden sürdürüyor.

Devamı için tıklayınız >>

BİA KİTAPLIĞI

BİA Kitaplığı, Bağımsız İletişim Ağı'nın 2001-2009 arasında sürdürdüğü eğitim çalışmalarının ürünü olan "Haberlerin Ektikabı" dizisinden 5. "Hak Haberciliği" dizisinden 4 kitabı, gazeteciler için kılavuzların yanısıra mesleğe adım atmaya hazırlananlara yönelik yayımları da kapsıyor. Kitaplık, Türkiye İletişim Yazınında uluslararası standartlarda üretilmiş, kimileri kendi alanlarında ilk olan öncü telif çalışmalarından oluşuyor.

Devamı için tıklayınız >>

BİZE ULAŞIN

Ana Sayfa | Yazarlar | Arşiv-Arama | Bilgi-Belge | Çocuk Sitesi | BİAMag | Kadının Penceresi | News in English | Haber Listesi | Galeriler | Linkler | Künye | BİA Hakkında

Bu web sitesi IPS İletişim Vakfı'nca İsviçre Uluslararası Kalkınma Ajansı (SIDA) desteğiyle yürütülen, "Haklar İçin Habercilik, Haberler İçin Özgürlük" kısa adıyla BİA3 - projesi kapsamında yayınlanmaktadır. Bu web sitesinin içeriği yalnızca IPS İletişim Vakfı'nın sorumluluğundadır ve hiçbir biçimde SIDA'nın tutumunu yansıtmamaktadır.

CSS XHTML

Sowards'a göre bir web sitesi içinde bilgiye ulaşmayı sağlayan temel etken bağlantılardır.

Bağlantılar sayfa içinde görülebilecek düzenli bir planda yerleştirilmelidir. Ayrıca bağlantıların erişilebilir olması ve sayfalar arasındaki bağlantılara geçişte

241

yüklemenin çok uzun zaman almaması kullanıcı için kolaylık sağlamaktadır. Kullanıcılar, çalışmayan bağlantılarla karşılaşarak zaman kaybederlerse, aynı siteyi tekrar kullanma konusunda endişe yaşayabilmektedirler. Sayfa editörleri ya da 'webmaster'lar, sayfa içindeki bağlantıları düzenli bir biçimde kontrol ederek çalışmayan bağlantıları silmeli veya onarmalıdır. Çünkü bir web sitesinin yetkinliği çalışan bağlantılarla değerlendirilebilir (Sowards, 1997: 157).

Bianet web sitesi de temel olarak ana sayfadaki bağlantılar aracılığıyla dolaşımı sağlamaktadır, web sitesi ana sayfasının en üstünde Bianet'in alt sitelerine ait sekmeler ve bağlantılar yer almaktadır. 5 ana köprüden oluşan bu alt siteler Bianet'in güncel haberlerini içeren "Bianet", sitenin İngilizce versiyonunu içeren "News in English", cumartesi sitesini içeren politik magazin "BiaMag", bir radyo programı olarak yayına başlayıp internet sayfalarına taşınan ve kadının insan hakları ile kadına dair haberlere odaklanan "Kadının Penceresi", çocuk hakları ve çocukların istismarına ilişkin haberleri içeren "Çocuk Sitesi"dir.

Bianet sekmesi sitenin ana modülünü oluşturmakta ve statik ve dinamik sayfaları ve haber akışlarını içermektedir. News in English sekmesi ise News & Articles, Bylines, Galleries, Links, About Us, Media Monitoring alt bağlantıları ile Bianet'in güncel haberlerinin İngilizce versiyonlarını içermektedir. Bu bağlantıların dışında sayfada medya gözlem raporlarının İngilizce versiyonu olan "Media Monitoring Reports" dosyası, "Gender Based Journalism" başlıklı BIA Text-Book For Journalists kitabının tam metni, İstanbul Bağımsız Medya Forumu bildirimlerinden oluşan "Another Communication is Possible" başlıklı kitabın tam metni, Avrupa Birliği'nin Türkiye ilerleme raporlarını içeren "EU Accession Documents" dosyası ve çeşitli uluslararası insan hakları örgütlerinin raporlarının yer aldığı "Human Rights Reports" dosyası yer almaktadır.

Şekil 5: Bianet News in English sayfası

bianet
News in English

01 January 2011, Saturday | Last Update 17:11

ISTANBUL INTERNATIONAL INDEPENDENT MEDIA FORUM
ANOTHER COMMUNICATION IS POSSIBLE
NOV. 03-05, 2008 ADDRESSES EDITED BY SEVILAY CELENK

Bianet News in English BiaMag Kadın Penceresi Çocuk Sitesi

Home Page News & Articles Bylines Galleries Links About Us Media Mon.

Haberler Culture Economy Education Freedom of Expression Gender Health Human Rights Labor Media Minorities People Politics Religion Women

Youth

1 January 2011 go back search

Set default home page | Subscribe news | Archive | RSS

President Gül's Diyarbakir Trip Arouses Vexed Reactions

The provincial branch heads of the ruling AKP and the opposition parties express controversial expectations from President's visit to central southeastern Kurdis city of Diyarbakir. Gül's visit coincided with heated controversy on Kurdis demands of autonomy and bilingual life, sharply criticized by the government and military.

TODAY'S HEADLINES

- President Gül's Diyarbakir Trip Arouses Vexed Reactions**
The provincial branch heads of the ruling AKP and the opposition ...»
- National Security Council Targets Kurdis Demands**
At the last MGK meeting of the year, it was stated ...»
- PKK Should Apologize for Their Losses, Victims' Families Urge**
On the 16. anniversary of the deadly bomb attack by PKK ...»
- Sexist Division of Labor Reigns Unions, Say Woman Teachers**
According to Eğitim-Sen's survey on "Women's Representation in the Unions," a ...»
- Allegations of Torture at Tekirdağ Maximum Security Prison**
Medical treatment for prisoners and convicts are ignored and they are ...»

TURKEY'S AGENDA

- Police violence | Freedom of expression | Crisis | Kurdis question | Ergenekon investigation |

MULTIMEDIA

- Mihri Belli Uğurlandı**
- "Tufan" Fotoğrafları da 11 Yıl Sonra Mahkemede**
- Gazeteci ve İnsan Hakları Aktivisti Şaban DAYANAN Uğurlandı**
- Boğaziçi Üniversitesi'nde "LubunyaFest"**

YOUNG MEDITERRANEANS SPEAK

MOST READ TODAY

- Sexist Division of Labor Reigns Unions, Say Woman Teachers** [01 January 2011]
- President Gül's Diyarbakir Trip Arouses Vexed Reactions** [01 January 2011]

KURDISH QUESTION

Kurdis Town of Cizre Becomes Bilingual

The departments in the southeast Cizre municipality building,

BiaMag sekmesi cumartesi eki işlevi görmekte, haber yorum, makale ve inceleme dosyalarını içermektedir. Cumartesi günleri Bianet ana sayfası BiaMag olarak, pazar günleri de "haftanın özeti" başlığıyla açılmaktadır.

Şekil 6: BiaMag sayfası

biaMag
bianet Cumartesi

2000'den beri hak haberciliğinin sesi
bianet 10 yaşında

01 Ocak 2011, Cumartesi | Son Güncelleme 17:01

Bianet News in English BiaMag Kadının Penceresi Çocuk Sitesi

Ana Sayfa Yazarlar Arşiv - Arama Bilgi - Belge BIA - Kitaplığı Bağlantılar Künye ve İletişim

Haberler • Azınlıklar • Çevre • Çocuk • Dünya • Eğitim • Ekonomi • Emek • İfade Özgürlüğü • İnsan Hakları • Kadın • Kültür • Medya • Siyaset • Toplum • Toplumsal Cinsiyet

1 Ocak 2011 getir ara

Açılış sayfam yap | Haberlere abone ol | Eski sayfalara git | RSS

BENĞİ HEVAL ÖZ'DEN

Tango: Tutku, Hüzün ve Kırmızının Dansı

Çok sessiz, çok sesli, işçi sınıfının çaresizliğiyle genelev kapılarında doğdu, salonlara taşındı, Arjantin darbesi kovaladı, darbe kovalanınca geri döndü, Türkiye'ye resmen Atatürk'le girdi.

- BENĞİ HEVAL ÖZ'DEN: Tango Hayattır
- BENĞİ HEVAL ÖZ'DEN: Milonga: Tangonun Özel Gecesi

BUGÜNÜN MANŞETLERİ

Tango: Tutku, Hüzün ve Kırmızının Dansı
Çok sessiz, çok sesli, işçi sınıfının çaresizliğiyle genelev kapılarında doğdu, salonlara ...»

Orgazm: Onun İçin Değil Kendin İçin!
Kilo veriyorum diye orgazm taklidi yapmak yerine heteroseksüelseniz, seviştiğiniz erkeğe kiltoris! ...»

2010'da Türkiye Sineması: Biz Hala "Böyle İyî" miyiz?
Bu yıl da gösterime giren 62 yerli filmin seyirciyle hakkını vererek ...»

2011'de Medyaya Yön Verecek 10 Trend
Medyanın dolu dizgin değişimi, bilgi teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmelerle birlikte 2011'de ...»

Yeni Yılın Kutlu Olsun Necdet!
Devrimci Karargah davasından dolayı tutuklu olan Necdet Öztürk, Tekirdağ Cezaevinde 20. ...»

TÜRKİYE GÜNDEMİ

gözetiminde kayıplar | cumartesi anneleri | cumartesi insanları | adalılar | Önder Babat | anadili | lgbt bireyler |

MULTİMEDYA

Mihri Belli Uğurlandı

"Tufan" Fotoğrafları da 11 Yıl Sonra Mahkemede

Gazeteci ve İnsan Hakları Aktivisti Şaban DAYANAN Uğurlandı

Boğaziçi Üniversitesi'nde "LubunyaFest"

BUGÜNÜN YAZARLARI

Emre DURSUN
Mikail Kırbayır: "Galatasaray'da Yüreğimizi Arıyoruz"

Başak GÜNSEVER
Orgazm: Onun İçin Değil Kendin İçin!

Tuba KELEŞ
Kız Çocukları Değil Öğrenci Kadınlar!

MÜGE TUZCUOĞLU'NDAN
Diyarbakır'da Toplumsal Travmayla Başa Çıkmak

Haber, Yazı, Fotoğraf, Çizgi ve Videolarınızla
bianet'e katkıda bulunmak isterseniz
bize ulaşmak çok kolay...
Bir e-posta yeterli
editor@bianet.org

Kadının Penceresi sekmesinde ise ana akım medyada olduğu gibi kadın okuyucuların ilgisini çekme amacıyla değil, kadın sorunları ve kadının toplumdaki yeri üzerine odaklanan bir yayıncılık anlayışıyla içerik üretilmektedir. Bu sayfalar genel olarak toplumsal cinsiyete ve kadınlara dair haberlerin yanı sıra Kadın Sağlığı, Bağlantılar, Haklarımız, Şiddete Uğrarsanız gibi alt bağlantılar içermektedir: Kadın sağlığı bağlantısı “kadın sağlığı” konulu haberleri getirmektedir; bağlantılar

Türkiye’de100 ve dünyada101 kadınlarla ilgili faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ile kamu kurumlarının internet sitelerine bağlantılar içermektedir, “Haklarımız” bağlantısı “kadın hakları” konulu haberlerle bu konudaki yasal mevzuatla ilgili bilgileri içermektedir.

“Şiddete Uğrarsanız” bağlantısı ise şiddete uğrayan kadınlar için ilk elde başvurabilecekleri bazı adresleri sunmaktadır, bu bölümde il sosyal hizmetler müdürlükleri, aile danışma merkezleri, bağımsız kadın kuruluşları, baroların kadın hakları komisyonları ve travma merkezlerinin iletişim bilgileri yer almaktadır. Bianet bu noktada da ana akım medyadan ayrılmakta ve sadece habercilik işlevinin yanı sıra sosyal sorumluluk anlayışı da gütmektedir.

“Kadının Penceresi” bölümü ayrıca “Kadının Sağlık Hakkı”, “Yeni Anayasa ve Kadınlar”, “Kadın ‘Yok’ Yerde”, “Şiddet, Taciz, Tecavüz Çetelesi” başlıklı haber inceleme dosyaları ile Cins Bakışı Sözlüğü’nü102 içermektedir.

¹⁰⁰ Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Amargi Kadın Akademisi, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER),Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (AKDER), Uçan Süpürge, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM),Van Kadın Derneği (VAKAD).

¹⁰¹ Birleşmiş Milletler Kadınlar İçin Kalkınma Fonu (UNIFEM), BM Kadın ve Cinsiyet Eşitliği Üzerine Kurumlar Arası Ağ (WomenWatch), Uluslararası Af Örgütü - Kadına Yönelik Şiddet Kampanyası, Avrupa Konseyi Kadın Erkek Eşitliği Yönetim Komitesi, BM Kalkınma Programı (UNDP).

¹⁰² Sözlüğün Özgün Adı: IPS Gender and Development Glossary, (Der.) D. Vatter, Roma: IPS-Inter Press Service, 1996. Türkçe Versiyon: Cins Bakışı Sözlüğü (Çev.) Ertuğrul Kürkçü, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2000

Şekil 7: Kadının Penceresi sayfası

bianet
Kadının Penceresi

01 Ocak 2011, Cumartesi | Son Güncelleme 16:47

Bianet News in English BioMag Kadının Penceresi Çocuk Sitesi

Ana Sayfa Haber Listesi Kadın Sağlığı Bağlantılar Haklarımız Şiddete Uğrarsanız Künye ve İletişim

Haberler Çevre Çocuk Dünya Eğitim Ekonomi Emek İfade Özgürlüğü İnsan Hakları Kadının Sağlık Hakkı Kültür Medya Sağlık Siyaset Toplumsal Cinsiyet

1 Ocak 2011 getir

Açılış sayfam yap | Haberlere abone ol | Eski sayfalara git | RSS

Kadın "İntiharları" da Cezasız Kalmayacak

Eşyle tartışırken intihar eden bir kadının kocasının "intihara teşvik" suçundan ceza almasını değerlendiren Ann, "Kim durup dururken intihar eder?" diye sordu; Dumrul, töre saikiyle işlenen cinayetlerin cezasızlığının ağırlaştırılmasından sonra artan "kadın intiharlarına" dikkat çekti.

BUGÜNÜN MANŞETLERİ

Kadın "İntiharları" da Cezasız Kalmayacak
Eşyle tartışırken intihar eden bir kadının kocasının "intihara teşvik" suçundan ceza ...»

Paydak: KSGM'nin Yanıtı İbret Verici, Şaşırtıcı Değil
Ankara Kadın Platformu'ndan Paydak, platformun 25 Kasım'da Başbakanlığa verdiği dilekçeye gelen ...»

Bakan Kavaf'a Göre A.P.'nin Ölümü "Münferit"
Bakan Kavaf, A.P.'yi daha önce defalarca tehdit eden eski kocasının sokak ...»

Anneler 300. Haftada Yine Yakınlarını Sordu Devlet Yine Sustu
Cumartesi Anneleri, 300. kez Galatasaray'da bir araya geldi, "kaybedilen" yakınlarının "ölu ...»

"Yılın Gafi" Bakan Kavaf'ın
CNNTürk'ün 2010 yılı anketinin "Yılın Gafi" bölümünde birinciliği Bakan Kavaf sırtladı. ...»

TÜRKİYE GÜNDEMİ

kadına yönelik şiddet | cinsel taciz ve tecavüz | kadına yönelik ayrımcılık | kadın istihdamı | toplumsal cinsiyet eşitsizliği | onur haftası | barış, için kadın girişimi

MULTİMEDYA

Mihri Belli Uğurlandı

"Tufan" Fotoğrafları da 11 Yıl Sonra Mahkemede

Gazeteci ve İnsan Hakları Aktivisti Şaban DAYANAN Uğurlandı

Boğaziçi Üniversitesi'nde "LubunyaFest"

BUGÜNÜN YAZARLARI

Emre DURSUN
Mikail Kırbayır: "Galatasaray'da Yüreğimizi Arıyoruz"

Başak GÜNSEVER
Orgazm: Onun İçin Değil Kendin İçin!

Tuba KELEŞ
Kız Çocukları Değil Öğrenci Kadınlar!

Kadınlardan Paşalı'yı Korumayan Bakanlara Suç Duyurusu

Çocuklar Değil Kadınlar! Kadınlar Değil Çocuklar! Kadınlar Değil Çocuklar!

Bianet Çocuk Sitesi ise diğer alt sitelerle ortak olan sabit bağlantıların haricinde çocuk haberlerini içeren "Çocuklardan", Türkiye¹⁰³ ve dünyada¹⁰⁴ çocuklarla ilgili faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara link veren "Bağlantılar" ve

¹⁰³ Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu - Türkiye (UNICEF), Çoluk Çocuk Dergisi, www.0-18.org, Fişek Enstitüsü, İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği, www.cemcocuk.co

¹⁰⁴ Global Movement For Children, Action Aid, Children's House, Childnet International, Child Soldiers, Concerned for Working Children, Child Rights Information Network, Defence for Children International, Right to Education Project, European Children's Network (EURONET), ECPAT, International Research on Working Children (IREWOC), Save the Children Alliance, Understanding Children's Work, UNICEF, War Child, World Vision International.

çocuk haklarıyla ilgili sivil toplum haberlerini içeren “STK’lardan” bölümlerini içermektedir.

Şekil 8: Çocuk Sitesi

bianet
Çocuk Sitesi

01 Ocak 2011, Cumartesi | Son Güncelleme 17:15

Bianet News in English BiaMag Kadının Penceresi Çocuk Sitesi

Ana Sayfa Haber Listesi Çocuklardan Bağlantılar STK'lardan Künye ve İletişim Bianet

Haberler Çevre Çocuk Din Dünya Eğitim Ekonomi Emek Hayvanlar İfade Özgürlüğü İnsan Hakları Kültür Medya Sağlık Siyaset Stk Toplumsal Cinsiyet

1 Ocak 2011 getir ara Açılış sayfam yap | Haberlere abone ol | Eski sayfalara git | RSS

Çocuklar Kurban Kesimine Tanık Olmasın!

Psikologlar Prof. Dr. Değirmencioğlu ve Uzm. Psk. Gezgör çocukların kurban kesimine tanıklık etmemeleri gerektiğini söyleyerek kurban bayramında çocuklarına nasıl davranılacağı konusunda önerilerde bulundu.

BUGÜNÜN MANŞETLERİ

Çocuklar Kurban Kesimine Tanık Olmasın!
Psikologlar Prof. Dr. Değirmencioğlu ve Uzm. Psk. Gezgör çocukların kurban kesimine ...»

Çocuklar İnternette Zorbalığın ve Pornografinin Hedefinde
Avrupa Çevrimiçi Çocuklar araştırmasına göre çocukların beşte biri internette zorbalığa maruz ...»

İlkokullarda Depreme Karşı Japon Eğitimi Verilecek
Eğitim Bakanlığı, önümüzdeki yıldan itibaren Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı ortaklığında Marmara ...»

Danıştay Öğrenciyi Haklı Buldu; Yedinci Sınıflar SBS'ye Girmeyecek
Danıştay'ın "öğrencileri mağdur ettiği" gerekçesiyle yedinci sınıflara yapılacak SBS'nin yürütmesini durdurdu. ...»

"Kademeli Eğitim, Yönetici Kadrolaşması Yaratabilir"
Kocaeli Eğitim Fakültesi'nden Prof. Dr. Celep, sekiz yıllık kademeli ilköğretimin eğitimciler ...»

TÜRKİYE GÜNDEMİ

çocuk istismarı | çocuğun katılım hakkı | Çocuğa, yönelik şiddete son kampanyası

MULTİMEDYA

Mihri Belli Uğurlandı

"Tufan" Fotoğrafları da 11 Yıl Sonra Mahkemede

Gazeteci ve İnsan Hakları Aktivisti Şaban DAYANIAN Uğurlandı

Boğaziçi Üniversitesi'nde "LubunyaFest"

BUGÜNÜN YAZARLARI

Emre DURSUN
Mikail Kırbayır: "Galatasaray'da Yüreğimizi Arıyoruz"

Başak GÜNSEVER
Orgazm: Onun İçin Değil Kendin İçin!

Tuba KELEŞ
Kız Çocukları Değil

Çocuk sitesi içinde ayrıca, çocukların çeşitli konularda bizzat kaleme aldıkları yazıların derlendiği “Çocuklar Yazıyor” bölümü bulunmaktadır. “Çocuklar Yazıyor” bölümü hem Bianet’in varlık nedenleri, hem de katılımcı alternatif medya kavramsallaştırması bakımından oldukça önemlidir, çünkü burada bizzat çocuklara söz hakkı verilerek hem katılımcı gazetecilik pratikleri çocukları da kapsayacak

şekilde hayata geçirilmekte, hem de “hak haberciliği” amacına uygun bir içeriğe yer verilmiş olmaktadır. Çocuklar yazıyor köşesi dışında, çocuk işçiliği dosyası, çocuk kitaplarının tanıtıldığı kitaplık köşesi, çocuk odaklı habercilik için gazetecilere rehber, çocuklar için depremden korunma rehberi, çocuğa yönelik şiddet ve istismar çetelesinin tutulduğu şiddet ve istismar dosyası, çocuk haklarıyla ilgili temel belgelerin yer aldığı bilgi-belge bölümü de çocuk sitesi altındaki diğer içeriklerdir.

Şekil 9: Bianet’te çocuk yazarlar

7 Yaşındaki Zeynep: Okulum Açıldı, Çok Mutluyum

Okulun ilk günü öğretmen televizyonda dizileri değil haberleri izlememizi söyledi. Ama sıkıldım çünkü hep başörtüsünden bahsediyorlar. Keşke çocuklardan da bahsetseler.

Zeynep KAYA

İstanbul - BiA Haber Merkezi

14 Şubat 2008, Perşembe

Sabah erkenden kalktım sütümü içtim. Annem beni hazırladı sonra beraber okula gittik, kapıdan girer girmez arkadaşlarımın da benim gibi heyecanlı olduğunu gördüm, çok mutluyduk.

Tatilde yaptığımız ödevleri masalarımızın üzerine koyup öğretmenimizi bekledik. Arkadaşarımla hangimiz daha çok ödev yaptı diye konuşuyorduk.

"Günaydın, sizi çok özledim"

Sonra öğretmenimiz geldi, bize "Günaydın, sizi çok özledim" dedi. Biz de öğretmenimizi çok özlemiştik. Tatilde ne yaptığımızı, sinemaya gidip gitmediğimizi sordu. Arkadaşımız sınıfta tilkiyle farenin hikayesini anlattı, çok eğlendik, onu alkışladık. Teneffüs olunca Hülya, Beyza, Helin ve Mustafa'yla yakalamaç oynadık.

İlk gün olduğu için derslerimizin çoğu boş geçti. Bunun dışında öğretmenimiz iki akşam televizyonda dizileri değil haberleri izlememizi söyledi. Ben de dünyada neler oluyor, diye

Bianet’in alt sitelerine bağlantıları içeren ana köprülerin altında işlevsel ana linkler yer almaktadır, bunlar Ana Sayfa, Haber Listesi, Galeriler, Arşiv - Arama,

Bağlantılar¹⁰⁵, Yazarlar, Künye ve İletişimdir. Haber listesi okuyucuyu tüm haberlerin kronolojik olarak sıralandığı sayfaya gönderirken, galeriler linki haberlere dair fotoğrafların olduğu görsel sayfaları açmaktadır, yazarlar linki de Bianet’te makaleleri yayınlanmış yazarların alfabetik ve makale sayısına göre sıralanmış tam listesini getirmektedir, arşiv - arama sayfası ise geçmiş tarihli haber ve yazılara erişim imkânı vermektedir.

Sitenin üst bölümünde yer alan statik çerçevenin son basamağını alt linkler oluşturmaktadır. Bu alt linkler haberlerin çeşitli konu başlıklarına göre gruplanmış halde ekrana gelmesini sağlamaktadır; bu haber konu başlıklar şunlardan oluşmaktadır: Azınlıklar, çevre/ekoloji, çocuk, dünya, eğitim, ekonomi, emek, gençlik, göç, ifade özgürlüğü, insan hakları, kadın, kriz, kültür, medya, sağlık, sanat, siyaset, toplum, toplumsal cinsiyet.

Bu çerçevenin dışında ana sayfada sağda bir duyuru bandı dikkat çekmektedir, bu duyuruda “haber, yazı, fotoğraf, çizgi ve videolarınızlar Bianet’e katkıda bulunmak isterseniz bize ulaşmak çok kolay, bir e-posta yeterli” mesajıyla Bianet editörünün e-posta adresi verilmektedir. Ana sayfada sürekli sabit olan bu duyuru, özellikle Bianet’in okuyuculardan gelen katkılara açık olmasını ve gazeteci-okuyucu arasındaki ayrımı daraltarak katılımcı haber üretim sürecine imkân vermesini sağlaması bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Ana sayfanın altına inildikçe fotoğraf ve video görüntülü haberleri içeren “multimedya galerisi”; günün en çok okunanları; “tarihte bugün neler oldu” köşesi; araştırma ve haber incelemelerini içeren “haber dosyaları”; iletişim alanındaki yeni

¹⁰⁵ Bu bağlantılar şunlardır: Yerel Haber, Alternatif Haber / Dünya, Tematik Linkler, Alternatif Haber / Türkiye, Hak Örgütleri / Türkiye, Hak Örgütleri / Dünya, Gazetecilik Meslek Örgütleri / Türkiye, Meslek Örgütleri / Sendikalar, İletişim Fakülteleri, Gazetecilik Meslek Örgütleri / Dünya

yayınlara, tanıtım metinlerinden yola çıkılarak tanıtıldığı “medya kitaplığı”; Bianet hukuk danışmanı avukat Fikret İlkiz danışmanlığında hazırlanan sayfalar ve yargı haberlerini içeren “Fikret İlkiz’le hukuk gündemi”; sağlık haberlerini içeren “Mustafa Sütlaş’la sağlık ve medya” köşesi; medya gözlem raporları; Hrant Dink tarafından kaleme alınmış 19 yazının seslendirilmesinden oluşan bir ses enstalasyonu çalışması olan “sesli Hrant Dink yazıları”; İsmail Gülgeç’in “Entelektüel Ayı” adlı çizgi roman bandı ve “internet engellenemez” başlıklı internet sansürünü aşma kılavuzu gibi bölümler yer almaktadır. Bu bölümdeki internet sansürünü aşma kılavuzu, devletin telekomünikasyon alanını denetleyen kurumlar aracılığıyla internette belirli kaynaklara erişime koyduğu engelleri ortadan kaldıran teknik imkânları açıklaması nedeniyle internet üzerindeki enformasyon dolaşımının özgürleştirilmesine katkı sağlamayı amaçlaması ve bu bakımdan Bianet’in habercilik işlevinin yanı sıra aktivist kimliğini de ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Ana sayfanın sonunda Bağımsız İletişim Ağı ve IPS İletişim Vakfı’yla ilgili bilgi veren bölümler, BİA tarafından yayımlanan kitapların tanıtıldığı ve pek çok kitabın çevrimiçi tam metin olarak açık erişime sunulduğu BİA yayınları sayfası ve Bianet haber merkezinin ulaşım ve iletişim bilgilerini içeren “bize ulaşın” sayfası bulunmaktadır. Kuruluş, tarihçe ve amaçlar bakımından BİA projesi ve Bianet ile ilgili yeterli düzeyde bilgi verilmesine karşın sitede herhangi bir “site haritası” bölümü olmadığı görülmekte ve bu durum bir eksiklik oluşturmaktadır.

2.2 İçerik Değerlendirmesi

Bianet sitesinin içeriği enformasyon, haber ve görsel unsurlardan oluşmaktadır. Site içeriği sadece yazılı metinlerden ibaret olmayıp video, ses ve

fotoğrafları da içermektedir, bu bakımdan Bianet'in multimedya bir yapıda olduğu görülmektedir. Site içeriği yeni giren haberler ve makalelerle sürekli güncellenmekte olup, son güncelleme zamanı ana sayfada Bianet logosunun hemen altında verilmektedir. Güncelleme sıklığı konusunda bir standart periyot olmayıp, kimi zaman dakikalık periyotlarla içerik yenilenmekte ve geliştirilmektedir.

2.2.1 Amaç

Smith, internet sitelerinin siyasal, ideolojik ya da başka amaçları olup olmadığının sorgulanmasını ve internetin zamanla reklam ve pazarlama için de uygun ortamlardan biri haline gelmesinin bir sonucu olarak, belirli bir enformasyonun ağ üzerine konmasının arkasındaki motivasyonun araştırılmasını önermektedir (1997: parag. 41). Bu doğrultuda sitenin amacını anlamak içeriği de daha doğru değerlendirmek için yardımcı olacaktır.

Bianet sitesinde BİA projesinin amaçları net bir şekilde açıklanmakta ve bu amaçların sitenin kuruluş aşamasında ortaya koyulan hedefler doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Bianet sitesinin eski versiyonunda "hakkımızda" bölümünde değinilen bu amaçlara, yeni sitede ana sayfanın en alt bölümünde yer alan "Bağımsız İletişim Ağı" bağlantısında daha özlü şekilde yer verilmektedir. Burada özellikle "bağımsız medya"nın güçlendirilmesi hedefinden bahsedilmekte ve Bianet'in "günlük haber üretiminin ötesinde, iletişim sürecinin bütün uğraklarını dönüştürmeyi amaçladığı" belirtilmektedir.

Bianet'in eski versiyonunda¹⁰⁶ daha ayrıntılı tanımlanan "amaçlar" bölümüne göre, projenin amaçları kısaca şu başlıklar altında özetlenebilir:

¹⁰⁶ Bkz. http://eski.bianet.org/index_root.htm

- Toplumun enformasyonun sosyal ve kültürel değeri konusunda bilgilendirmek.
- Her alandaki hak ihlalleri ile ifade özgürlüğünün sınırlarını genişletmek üzere gerçekleştirilen düzenlemelerin uygulanışını izlemek ve haberleştirmek.
- Çok sesliliği ve kamu yönetimine katılımı arttırmak için yerel medyayı desteklemeye ve güçlendirmeye devam edebilmek.
- İnsan, kadın ve çocuk haklarının medyada daha sık ve daha nitelikli bir biçimde ele alınmasını özendirmek.
- Gazetecilik standartlarını ve profesyonel etik anlayışını yerleştirmek ve geliştirmek.

Bu maddelerin sıralanmasında Bianet’te yer alan metindeki orijinal sıralama korunmuştur. Bununla birlikte bu amaçların bazılarının oldukça makro düzeyde hedefler içerirken bir kısmının da Bianet’in kendi kurumsal yapılanması kapsamında karşılanabilir olduğu görülmektedir; bu bakımdan bu amaçların sıralanmasında belirli bir öncelik gözetilmediği anlaşılmaktadır. Bu maddelerden “hak ihlallerini haberleştirme” ya da “insan, kadın ve çocuk haklarının medyada daha sık yer almasını özendirme” amaçlarının kısa vadeli olduğu görülmektedir, diğer yandan “gazetecilik standartlarını ve etik anlayışını geliştirme” gibi bir amaç daha uzun vadeli ve makro bir konu olarak görünmektedir. Bununla birlikte, Bianet’in bu amaçları doğrultusunda, belirttiği gibi “haber üretiminin ötesine” geçebildiği ve gerek eğitim çalışmalarıyla gerekse de yayımladığı eğitsel kitaplarla toplumu bilgilendirmek için çalıştığı görülmektedir. Ayrıca hak ihlalleri yakından izlenmekte, gazetecilere hukuki danışmanlık verilmekte ve bu konuda habercilik faaliyeti paralelinde düzenli raporlar halinde yayınlar yapılmaktadır. Bunlarla birlikte yerel medyayı desteklemenin de önemli oranda ağırlık verilen bir hedef olduğu

görülmektedir, gerek haber havuzu uygulaması gerekse de katılımcı habercilik süreçleriyle bu konuda da faaliyet gösterilmektedir. İnsan, kadın ve çocuk hakları da Bianet haberciliğinin odak noktalarını oluşturmaktadır. Bianet’te gözlenen profesyonel etik anlayışına paralel olarak bu odak noktaları doğrultusunda ana akımdan oldukça farklı bir yayıncılık yapıldığını söylemek mümkündür. Sonuçta, Bianet’in gerek haber içeriği, gerekse de eğitime ve toplumsal bilince destek veren mahiyetteki içeriklerinin yukarıda değinilen amaçlarla örtüştüğü görülmektedir. Yazı işleri pratiklerinde değinilecek olan haber örnekleri gibi, sitenin bütünü içinde de mevcut ana akım gazetecilik anlayışından farklı olan ve bu yapıyı dönüştürmek isteyen “eleştirel” bir yapı görülmektedir. Bianet’in içeriklerinin, bu bakımdan, kâr güdüsünden çok toplumsal kaygılarla oluştuğunu ve yukarıda özetlenen amaçlara uygun eleştirel bir site içeriğine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.2 Kullanıcı / okuyucu etkileşimi

Web sitelerinde kullanıcı/okuyucu etkileşimi, siteyi ziyaret eden kullanıcıların aktif olmasını sağlayan, özellikle haber sitelerinde kullanıcının katılımcılığına imkân veren teknik özellikleri anlatmaktadır. Etkileşim ve kullanıcı geribildirimi, web sitelerinin önemli bileşenleridir. Bu bileşenler özellikle alternatif medyanın “katılımcı medya” olarak tanımlanması doğrultusunda da önem kazanmaktadır. Bu bileşenleri kullanarak okuyucuların sitenin içeriğini ve amacını daha iyi anlamalarına yardımcı olmak, sayfalarda dolaşmalarını kolaylaştırmak ve sitede gezmeyi okuyucular için daha ilgi çekici bir deneyim haline getirmek mümkündür. Bu özelliklerden bazıları siteye üyelik sistemi, sitede yazılan her yazıya, fotoğraf ve videoya oylama, puanlama, beğenme ve/veya yorum yapma

seçenekleri, forum açma, “Facebook” ya da “Twitter” gibi sosyal paylaşım ağları desteği, “Gmail” ya da “Windows Live” vb. için oauth¹⁰⁷ özelliği, Rollover’lar (kullanıcı imleci sayfada bir yerin üzerine getirdiğinde değişen resimler), JavaScript fonksiyonları ile eklenen metin kutuları, pop-up (ayrı açılan) sayfalar, Flash animasyonlar, metin içine gömülü linkler (bağlantılar) vb. olabilmektedir.

Kullanıcı/okuyucu etkileşimine yönelik teknik özellikler bakımından Bianet web sitesi incelendiğinde, öncelikle sayfalarda herhangi bir animasyon ya da ek özellik göze çarpmamaktadır. Sitedeki haber metinleri, makaleler ve görsel unsurlara dair kullanıcılar için oy verme ya da yorum yapma gibi bir özellik mevcut değildir. Ayrıca okuyucular için herhangi bir tartışma forumu ya da siteye üyelik uygulaması olmadığı gözlenmektedir.

Buna karşılık, haberlerin günlük bülten halinde isteyenlerin e-posta kutusuna gönderildiği “haber aboneliği” hizmeti verilmektedir. Ayrıca okuyucuların site içeriklerini Facebook, Twitter ya da Google+ gibi sosyal paylaşım sitelerinde paylaşımları için “AddThis”¹⁰⁸ destekli bir özellik 2011 yılından itibaren siteye eklenmiştir. Bianet okuyucuları böylelikle site içerisinde herhangi bir haberi, çeşitli sosyal paylaşım sitelerindeki kişisel hesapları aracılığıyla kendi (ya da arkadaşlarının) sayfalarından paylaşabilmektedirler.

¹⁰⁷ Oauth, kullanıcıların üyesi oldukları bir site ya da platformun şifresini üye oldukları başka bir web sitesi ya da platformla paylaşmadan, izin verdiği bilgilere diğer site tarafından ulaşılmasını sağlayan bir kimlik doğrulama protokolüdür.

¹⁰⁸ AddThis, okuyucuların takip ettikleri internet sitelerinin içeriklerini çeşitli sosyal ağlar ya da bağlantılı sitelerde paylaşımlarını sağlayan bir ağ paylaşımı platformudur. Bir okuyucu, bu özelliği kullanarak Bianet’te yer alan bir haberin direk bağlantısını örneğin Facebook, Twitter gibi bir sosyal paylaşım sitesindeki kişisel hesabında ya da kendi blog sayfasında yayınlatabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.addthis.com/>

Şekil 10: Bianet’te haber aboneliği özelliği

23 Kasım 2010 getir

ara

Açılış sayfam yap | Haberlere abone ol | Eski say

bianet haberleri dilerseñiz hergün posta kutunuza gelebilir.

bianet haber bültenlerine abone olmak ücretsiz ve kolay.

e-posta adresinizi aşağıdaki pencereye yazıp abone olmak istediğiniz bültenlerin yanındaki kutuya tıklamanız yeterli.

Seçiminizi tamamlayıp "Abone Ol" butonuna tıklayarak başvurunuzu bize ulaştırmanın ardından, aboneliğinizin doğrulanması için aynı e-posta adresine bir bağlantı göndereceğiz.

Bu bağlantıya tıklayarak aboneliğinizi etkinleştirince dilediğiniz bültenler hergün posta kutunuza gönderilecek.

Haber bülteni aboneliğine son vermek istediğinizde de aşağıdaki formu doldurduktan sonra "Aboneliğimi İptal Et" butonuna tıklamanız yeterli.

E-posta :

Bültenler :

Bianet Günlük Haber Bülteni

Bianet/English News Bulletin

Şekil 11: Bianet’te sosyal ağlar aracılığıyla harici içerik paylaşım özelliği

Bianet’te kullanılan bir başka içerik paylaşım özelliği de “arkadaşına gönder” seçeneğidir. Haber metinlerinin sonunda bulunan işlevsel kutucuk yardımıyla ilgili haberler okuyucu tarafından istenilen başka kişilerin e-posta adreslerine aktarılabilmektedir. Böylece haberlerin okunurluğunun arttığı söylenebileceği gibi, Bianet’in diğer sitelerden yönlendirilen ziyaretçi kaynaklarında artış meydana

geleceği de öngörülebilir. Ayrıca diğer siteler içinde Bianet haberlerinin paylaşımı açılması katılımcı medya kavramı açısından da anlam taşımaktadır.

Şekil 12: Bianet'te e-posta yoluyla harici içerik paylaşım özelliği.

soruşturmaya göre yeni sevk işlemlerinin de olabileceğini bildirdi. (YY)

Ana Sayfa | Başa dön ↑ | Yazdır | Arkadaşına gönder | Geri dön

Gönderilecek E-posta:

Adınız: E-

posta:

Gönder

Birden fazla kişiye aynı anda göndermek için e-posta adreslerini aralarına virgül (,) koyarak yazınız.

Öte yandan, haber metinleri içinde link verme uygulaması da Bianet'in sıklıkla kullandığı bir uygulama olup, bu özellik, okuyucuyu haberle ilgili kaynaklara ya da ilgili başka haber metinlerine yönlendirmesi bakımından oldukça etkin şekilde işlemektedir.

Kullanıcı etkileşimi konusunda Bianet editörü Erhan Üstündağ şunları söylemektedir:

Bu aslında yine bizim son zamanlarda kendi aramızda tartıştığımız bir mesele. Orada öne çıkan bence şöyle bir sorun var, bilgi akışının hızlanması ve kolaylaşması beraberinde böyle bir şey getirdi, böyle bir imkân getirdi; fakat orada ortaya bir moderasyon sorunu çıkıyor. Dolayısıyla bizim böyle bir moderasyonu gerçekleştirmeye insan gücümüzün yetmediği zamanlar oluyor. Yoğun olarak dışarıdan katkı ya da tepki geldiği durumlarda mesela bu okur yorumlarını açalım diye konuştuk bir ara, ancak bunun altından kalkamayacağımıza karar verdik. Dolayısıyla Bianet aslına bakarsanız şu an bu imkânlardan tam olarak faydalanmıyor. Nasıl faydalanabileceğini bilmiyorum, onu dediğim gibi hala konuşuyoruz yolunu, yöntemlerini bulmak için. (Üstündağ, Yüzyüze görüşme, 19 Ocak 2011).

Okuyucuların etkileşimi için bir forum ya da yorum/oylama sistemi, Bianet editörünün dikkat çektiği gibi, bir moderasyon sürecini gerektirmekte olup Bianet'te bu özelliğin teknik, finansal ve personele dair engeller nedeniyle kısa vadede

kullanıma açılmadığı görülmektedir. Öte yandan bu konudaki literatüre ve dünyadaki farklı radikal/alternatif gazetecilik örneklerine bakıldığında, bazı yayınlar haber metinleriyle birlikte oylama, yorum yapma gibi okuyucu etkileşimine yönelik teknik işlevleri kullanırken, bazılarında ise bu işlevlerin bulunmadığı görülmektedir. Örneğin 2000 yılında Güney Kore’de “her vatandaş bir muhabirdir” ilkesinden hareket eden eski gazeteci Oh Yeon-ho tarafından kurulan Ohmy News¹⁰⁹ sitesi yurttaş gazeteciliği yapmaktadır. “Ohmy News sitesinde görevli 54 profesyonel gazeteci gelen haberleri ‘filtreden’ geçirmekte ve gerektiğinde yeniden yazmaktadır. İçeriğin yüzde 20’sine profesyonel gazeteciler, yüzde 80’ine ise 50 bin vatandaş gazeteci katkıda bulunmaktadır.” (Keşişoğlu, 2009: parag. 14). Ohmy News sitesi haber metinlerinin altında “your comment” (yorumunuz) başlıklı bir metin kutusuna yer vermekte ve isteyen okuyucular haber metni ya da konusuyla ilgili fikirlerini buradan paylaşabilmektedir, bununla birlikte, buraya yazılan yorumlar bir editöryal filtreden geçirilmektedir.¹¹⁰ Bunun dışında sitede herhangi bir okuyucu forumu bulunmamaktadır.

Dünya genelinde başka bir önemli alternatif medya olan ve ABD’de 1991 yılında henüz web yaygınlaşmamışken endüstri ve özelleştirme ya da sendika örgütlenmesi gibi başlıklardaki konferansların e-postalarını içeren bir ağ olarak yayına başlayan Labornet.org da 1995 yılından itibaren düzenli olarak emek haberciliği yapmaya başlamıştır. Dünyanın bütün ülkelerinde, tüm sendikal haberlerin sunulabileceği ve farklı bakış açılarının tartışılıp paylaşılabilceği bir

¹⁰⁹ “OhmyNews (www.ohmynews.com) sitesi kâr amaçlı küçük birer şirket tarafından işletilmekte ancak profesyonel olmayanlardan ve aktivistlerden katkı alması ana akım rakiplerinden daha farklı konulara yer vermesini sağlamaktadır. OhmyNews, internet versiyonunun günlük 750.000 okuyucu sayısı ve haftalık yayımlanan basılı versiyonuyla pek çok alternatif gazetenin elde edemeyeceği bir popülerlik kazanmıştır” (Borton, 2004).

¹¹⁰ Bkz. <http://international.ohmynews.com/>

portal yaratma amacıyla yayıncılık yapan LaborNet'te farklı endüstriyel alanlara ilişkin haber ve bilgi içeriğiyle, çeşitli endüstri alanlarında çalışan işçilere demokratik bir emek portalı sağlanmaktadır. LaborNet'e gelen bütün haber ve içerikler dünyanın çeşitli yerlerindeki gazeteci, işçi ve emek örgütlerinin haber, görsel malzeme ve makalelerinden oluşmaktadır. Tamamıyla katılımcı gazetecilik anlayışı üzerine kurulu olan LaborNet web sitesi incelendiğinde herhangi bir yorum ya da oylama sistemi ile okuyucu forumunun bulunmadığı göze çarpmaktadır.¹¹¹

Görüleceği gibi, bazı alternatif haber siteleri yorum, oylama gibi teknik özellikleri kullanırken bir kısmı da bunu çeşitli nedenlerle tercih etmemektedirler. Bu özellikler, okuyucuların sitedeki içerikler hakkında görüşlerini bildirmeleri ve geribildirimde bulunmaları bakımından -özellikle katılımcı medya kavramı bağlamında- kuşkusuz önem taşımaktadır. Ancak katılımcılık adına asıl önemli olan haber içeriklerinin üretiminde alınan katkıdır. Nitekim Ohmy News da, LaborNet de içeriklerini dünyanın çeşitli yerlerindeki okuyuculardan aldıkları katkılarla üretmektedirler. Ancak Ohmy News okuyucu yorumlarını editöryal filtreden geçirerek değerlendirirken, LaborNet hiçbir okuyucu yorumuna yer vermemektedir; buna rağmen haber üretim sürecinde sağladıkları katılımcılık ve gazeteci ile okuyucu arasındaki ayrımın daraltılmasına imkân vermeleri bakımından her iki site de dünyadaki önde gelen alternatif medya örnekleri arasında sayılabilir.

Öte yandan, bu durumun tersini dünyadaki ve ülkemizdeki ana akım medya bakımından da düşünmek mümkündür. Okuyucu yorumları katılımcılığı destekleyen bir araç olara kullanılabilmesi gibi, ana akım medyada örneklerinin sıklıkla görüldüğü üzere, statükoyu ve medyanın mevcut ideolojisini desteklemek amacıyla

¹¹¹ Bkz. <http://labornet.org/cgi-bin/intbd/cgi-bin/intbd.cgi>

da kullanılabilir. Örneğin, ülkemizde Hürriyet.com, Milliyet.com gibi ana akım medyanın önemli örnekleri arasında sayılan hemen bütün haber siteleri, haber metinlerinin altında okuyucu yorumlarına yer vermekte, yapılan yorumlara ilişkin oylama yapma imkânı sunmakta, hatta haberin beğenilme düzeyini dahi okuyucu oylarına açmaktadırlar. Ancak burada yapılan yorumlar, gazetelerin ve bağlı oldukları sermaye gruplarının yayın anlayışı doğrultusunda katı bir filtreden geçirilirken, yayın politikasına ya da ilgili medya grubunun organik bağları olan siyasi, ticari, sportif vb. kurumların çıkarlarına ters düşen bir okuyucu yorumu sitede yayına girememektedir. Nitekim ana akım medyadaki okuyucu yorumlarını inceleyen Dirini, -yapılan okuyucu yorumlarını- “denetleyenler kendi ideolojilerini üreten yorumlara geniş yer verirken, kendi ideolojisine muhalif olan yorumlara yer vermemektedirler” demektedir. Dirini’ye göre bu, sadece bu tür yorumların geliyor oluşuyla açıklanamaz, çünkü haberlere yapılan muhalif yorumların yayınlanmadığı araştırmacı tarafından da bizzat deneyimlenmiştir (Dirini, 2010: 70).

Ayrıca ana akım medyada yer bulan okuyucu yorumlarının ırkçı, cinsiyetçi vb. nitelikte olduğu ve sıklıkla nefret söylemi¹¹² ürettiği görülmektedir. Bu haliyle ana akım medyadaki okuyucu yorumlarının da ayrımcılığı yeniden üretme ve toplumsal hayattaki ayrımcılıkları besleme amacına hizmet ettiği söylenebilir.

Çelenk’e göre;

medyadaki ayrımcılığın hayattaki ayrımcılıkların simgesel, dilsel yeniden üretimi olduğunu kabul etmek, bu yeniden üretimin aynı zamanda karşılıklı olarak kurucu bir boyutunun da olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Yani, medya toplum hayatındaki ayrımcılıkları yeniden ürettiği kadar, bu yeniden üretimin toplum hayatındaki ayrımcılıkları besleme ve o hayat içinde yeni ayrımlar kurma yeteneği de vardır (2009: 227).

¹¹² Nefret söylemi, bireylere, ırkları, ten renkleri, etnik kökenleri, toplumsal cinsiyetleri, milliyetleri, dinleri, cinsel tercihleri, yetersizlikleri ve diğer bireysel ayrımcılık biçimleri temelinde yöneltilen nefreti içeren ve teşvik eden söylemler olarak bilinmektedir (Akdeniz, 2009: 7).

Nitekim Binark da haber portallarındaki okuyucu yorumlarında dikkat çeken bir unsurun, bir yorumun arkasından benzeri hatta söylemsel şiddet düzeyi daha yoğun bir okuyucu yorumunu teşvik etmesi olduğunu belirtmektedir (2010: 28). Dirini de yorumların, egemen söylemin kitlelerin egemene ideolojiyi benimsemesine davetiye çıkardığını belirtmektedir. Dirini, okuyucu yorumlarını bir katılımcılık aracından çok egemen söylemin üretilmesinin araçlarından biri olarak görmektedir: “Haberde kullanılan dille, kodlarla ideolojik söylemin etkisinde kalan okuyucuların kendileri gibi okuyucu olan çoğunluğun fikirlerinden de etkilenmektedir. Okur yorumları aracılığıyla egemen ideoloji binlerin ‘kendi’ fikirleri haline getirilir” (2010: 57).

Cantek’in Hürriyet.com sitesine yorum yapan okuyucular üzerine yaptığı araştırmada, buradaki yorumcular “yorumlarında ortaya çıkan milliyetçi vurgunun ve ötekileştirmeye yönelik söylemin hilafına, kendilerini ‘demokrat, aydın, eşitliğe ve halkların kardeşliğine inanan’ kişiler olarak tanımlamakta ve bu değerlerin topluma hâkim olması için bir katkıda bulunma gerekçesiyle yorum yazdıklarını belirtmektedirler” (2007: 70). Cantek bu durumu, gazete ile okur kitlesinin, egemen söylemi yeniden üretme konusundaki uyumunun göstergesi olarak değerlendirmektedir (2007: 71). Ayrıca Cantek’e göre, yapılan yorumlarda kullanılan dil;

sanal ortamın hızına ve yarattığı jargona uygun olarak, kısaltmalar ve işaretlerle, ayrıca imla hatalarıyla dolu, kendine özgü bir dildir. Oluşturulan dil ve söylem, erkeksi, çoğunlukla saldırgan ve dayatmacı, sloganvari, kimi zaman sarkastik, egosantrik, kalıp yargılar ve metaforlarla örülü bir söylemdir (2007: 76).

Sonuç olarak, okuyucu yorumları ve oylama sistemi gibi teknik olanaklar, haber üretim sürecine dolaylı yoldan katılımcılığa imkân vermesi bakımından yararlı olsa da alternatifliği belirleyen öncelikli bir ölçüt değildir. Ayrıca bu olanakların ana

akım medyada görüldüğü üzere, ayrımcılığı ve nefret söylemini pekiştirmesi, medyanın sahip olduğu ideolojiyi okuyucunun kendi fikri olarak sunması da pekala mümkün olabilmektedir. Nitekim alternatif bir medya kurumunun okuyucu yorumu almaması alternatiflik tanımını zedeleyecek bir durum oluşturmadığı gibi, böylesi teknik imkânları yoğun olarak kullanmaları Hürriyet.com, Milliyet.com gibi web sitelerinin ya da içeriklerinin radikal/alternatif olarak değerlendirilmesini de mümkün kılmamaktadır.

Bu örnekler ışığında, kullanıcı etkileşimine yönelik yukarıda değinilen özellikler büyük oranda teknik özellikler olup; asıl etkileşimin beşeri olduğunu tespit etmek yerinde olacaktır. Bu doğrultuda, site içeriğine göz atıldığında örneklerinin sıklıkla görüldüğü gibi, Bianet'in okuyuculardan, yerel medya temsilcilerinden ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarından gelen haber, makale ve fotoğraflara açık olması, Bianet'te düzenli makalesi yayınlanan yüzlerce farklı isim bulunması, yerel gazetecilerden düzenli bir haber akışı ve veri alışverişi bulunması, Bianet haber merkezinin her an okuyucuların ziyaretine açık durumda olması -teknik açıdan eksiklerin yanında- içerik üretimine katılım bakımından Bianet'te kayda değer bir kullanıcı etkileşimi olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Bianet web sitesinde yapılan haber taraması sonucu, yaklaşık 10 kişilik çekirdek muhabir kadrosu dışında yer alan çok sayıda farklı kişinin imzasıyla haber ve makale yayınlandığı görülmektedir, Bianet'in ajans haberi kullanmadığı da göz önüne alınırsa çok sayıda farklı kaynaktan gelen bu haberlerin büyük oranda değerlendirilmesi kullanıcı etkileşimi konusunda yukarıdaki bulguyu doğrular niteliktedir.

Okuyucu ve yerel gazetecilerden alınan haber ve bilgi-belge desteğinin yanı sıra, Bianet web sitesinde ana sayfada yer alan "künye ve iletişim" bağlantısının

altında bütün Bianet ekibinin e-posta ve adres-telefon bilgilerinin mevcut olması da Bianet çalışanlarının okuyucu için ulaşılabilir olmasını sağlamakta ve geribildirim alma imkânını arttırmaktadır. Yine ana sayfanın ve alt sayfaların sağında sürekli sabit olarak duran duyuru metninde “haber, yazı, fotoğraf, çizgi ve videolarınızla Bianet’e katkıda bulunmak isterseniz bize ulaşmak çok kolay, bir e-posta yeterli” mesajıyla kullanıcı/okuyucu etkileşimi ile katılımcılığına açık olmanın vurgulandığı görülmektedir.

2.2.3 Enformasyonun işlenmesi ve yazılı ifadeler

İnternet sitelerinde enformasyonun işlenmesi ve yazılı/görsel unsurlara dökülmesi statik ve dinamik web sayfaları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Dinamik web sayfaları, tasarım ve içeriği sürekli değişen ve sistem yöneticisi veya site yetkilileri tarafından güncellenebilen/değiştirilebilen sayfalardır. Site içerisinde yer alan duyurular, etkinlikler, kampanyalar, haberler gibi sürekli güncellenen alanlar dinamik sayfalardır. Statik web sayfaları ise sabit sayfalardan oluşmaktadır, bu sayfalar aracılığıyla kullanıcılarla bir etkileşim olmamaktadır; statik sayfaların içeriğini güncellemek veya yapısını değiştirmek için sayfa kodları üzerinde değişiklik yapılması ve tekrar internet ortamına aktarılması gerekmektedir. İnternet sitelerinin pek çoğunda görülebilen “ana sayfa, ürünlerimiz, hizmetlerimiz, kuruluş profili, hakkımızda, iletişim” vb. gibi tanıtım içeriğinden oluşan ve devamlı güncellenmesine gerek duyulmayan sayfalar statik sayfalardır.

Bianet web sitesinde de hem statik hem de dinamik sayfalar mevcuttur. Statik sayfalar ana sayfanın üst çerçevesinde yer alan bağlantı ve sekmelerle, sayfanın dibinde yer alan proje ve site ile ilgili tanıtıcı bölümlerden oluşmaktadır. Bununla

birlikte, ana sayfanın orta bölümünde ve sağ sütunda yer alan haber içerikleri, araştırma dosyaları, köşe yazıları dinamik bir içeriğe sahip olup sürekli olarak güncellenmektedir.

Öte yandan bazı statik içerikli sayfalara henüz veri eklenmediği göze çarpmaktadır. Örneğin ana sayfadaki “bilgi-belge” bağlantısına tıklandığında, boş bir sayfa gelmekte ve “burada sayfa içeriği yer alacak” notu çıkmaktadır. Bunun dışında statik içerikli sayfaların tümü ulaşılabilir durumda olup, dinamik içerikli sayfalardaki veriler de düzenli veri akışı ile yenilenmektedir.

Bianet sitesinin dilin kullanımı açısından oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Enformasyonun işlenmesi ve yazılı ifadelerle dökülmesi aşamasında haberlerle yorumların birbirinden ayrıldığı ve haber başlıkları ile yorum içerikli yazıların farklı başlık ve bölümler altında okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Yazarlar, makalede aktardıkları bilgilerle ilgili kişisel düşüncelerini yazılarını imzalayarak belirtmekte ve yazar ismi altında verilen bir link aracılığıyla yazarın geçmiş yazıları ile en çok okunan metinlerine ulaşılabilir, ayrıca site içinde yazısı yer alan bütün yazarların e-posta adresi de yazının üstünde verilmekte ve site okuyucuları için geribildirime ve etkileşime imkân tanınmaktadır.

Bianet haber merkezinde yapılan katılımcı gözlem sonucunda Bianet editörlerinin, web okuyucusunun haberi okumaktan öte “taradığı” ve kısa, odaklanmış ve özlü haberleri tercih ettiği düşüncesinde oldukları görülmüştür. Bianet’te enformasyonun işlenmesi de bu inanış doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bianet haberlerinde konu ilgi çekecek, merak uyandıracak, okuyucuyu araştırmaya itecek şekilde kurgulanmaktadır. Dolayısıyla ara başlıklar, başlık, giriş ve spotların haberin en ilgi çekici ve anlamlı bölümleri olması için çaba

gösterdiklerini söylemek mümkündür. Bu durum internet sitesinin geneline yansımakta ve haberlerde benzer bilgilerin bir araya toplandığı, önemli görülen bilgilerin öne çıkarıldığı, paragrafların kısa tutulduğu ve genellikle en fazla iki cümleden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca uzun, bileşik cümlelerden kaçınıldığı ve tekrar eden fikirlerin, sözcüklerin kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Metinde, isim ve kısaltmalar ise siyah (bold) olarak kullanılmaktadır.

Bianet web sitesinde haber metinleri “yazar” (kimi zaman belirtilmemektedir), “haber kaynağı”, “haber türü”, “geldiği yer”, “üst başlık”, “başlık”, “spot”, “metin” ve “yazan-edit eden inisiyalleri (ad-soyadlarının baş harfleri)” bölümlerinden oluşmaktadır. Ana akımdan farklı bir gazetecilik yapmak amaçlanmakla ve haberler içerik ve biçim olarak ana akım habercilik alışkanlıklarından farklı bir sunuma sahip olmakla birlikte, genellikle haberlerde evrensel kurallara uyulduğu görülmektedir. Haberlerin kurgulanmasında en önemli veri başa çekilmekte, burada haberin içeriğine dair bilgi verilmektedir. Okuyucunun, ilk paragrafta haberin tamamına dair genel bilgi sahibi olması amaçlanmakta; ardından, detaylar sırasıyla verilmektedir.

Yazılarda, üç-dört paragrafta bir ara başlık kullanıldığı görülmektedir, bu durum sayfa tasarımı açısından da okuyucu için rahatlık sağlamaktadır. Bununla birlikte, genellikle haberlerin 3000, makalelerin 5000 karakteri geçmediği görülmüştür, bu durum da okunabilirlik açısından rahatlama sağlamaktadır. Bu oranı aşan bağlantılı kısımların ya da haberle ilgili gündeme yeni giren verilerin ayrı başlıklarla uzantı haber olarak habere eklendiği dikkat çekmiştir.

Haberde bazı durumlarda internetin sağladığı hıza uygun olarak gelişen olayların parça parça yayınlandığı Bianet’te sıkça gözlenmektedir. Bununla birlikte

Bianet haberlerinde geçmiş tarihli olaylardan bahsederken başlık, spot ve girişte tarih verilmediği görülmektedir. Ayrıca metinlerde sıfat kullanımından kaçınıldığı ve haber dilinde edilgen değil etken cümle kurulduğu söylenebilir. Bu yapıyla sonuç olarak Bianet'in gerek kendi kaynaklarından gerekse de dış kaynaklardan derlediği enformasyonu hızlı ve verimli işleyen; haber dili ve metin üretiminde özenli ve ilkeli bir site olduğunu söylemek mümkündür.

2.3 Tasarım Değerlendirmesi

İnternet sitelerinde tasarım, web sayfalarının çeşitli özelliklerde hazırlanıp yayına alınması ve sunulmasını sağlayan programlama işinin bir parçasıdır. Bu tasarım sayesinde işitsel ve görsel öğeler içeren web sayfaları, ürün, hizmet ve hedef kitlenin beklentilerine göre farklı uygulamalar barındırabilmekte, tanıtım hizmeti dışında kayıt, veri toplama ve haberleşme gibi daha detaylı uygulamaları da kapsayabilmektedir.

Site tasarımında görsellik ön planda olduğundan tasarımcının desen gücünü, renk bilgisini ve yaratıcılığını teknolojiyle buluşturduğu bir üretim faaliyetinden bahsedilebilir. “Bir web sitesinin oluşturulması aşamasında kullanıcıların ilgisini çekebilecek ve birbirine uyumlu renklerde seçilmiş bağlantılar, yazılar ve arka plan kullanılmalıdır. Renk kullanımı ve sayfa tasarımında temel amaç bir web sayfasının okunabilir olmasıdır. Aynı durum grafik, fotoğraf ve tablolar için de geçerlidir” (Sowards, 1997: 157). Özellikle haber siteleri gibi sayfaların tasarımı barındırdığı içeriği amaca uygun bir şekilde kullanıcı / okuyucuya sunması ve okunurluğu kolaylaştırıp, ilgi çekmesi bakımından önem kazanmaktadır.

2.3.1 Grafik tasarımı

Bianet internet sitesinin grafik tasarımının oldukça sade olduğu dikkat çekmekte ve çok özgün bir arayüz kullanılmadığı görülmektedir. Sitenin tasarım, teknik altyapı ve sistem yönetimi hizmetleri Yeni Hayat Bilişim Teknolojileri A.Ş. adlı özel şirket tarafından verilmektedir.¹¹³ Bu şirket Bianet'in tüm sunum (hosting) altyapısını hazırlamakta, arayüzün ve içeriklerin güncellenmesi ise Bianet'in kendi personeli tarafından gerçekleştirilmektedir.

Sitenin, web sitesi tasarımında kullanılan CCS3 ve XHTML114 adlı standartları desteklediği görülmektedir. Site tasarımında “flash”¹¹⁵ yerine klasik html kodları kullanılmıştır. Sitede flash animasyon içeren tek bölümün ana sayfanın sağ üst köşesinde yer alan ve çeşitli kitaplarla, kültürel etkinliklerin ve Bianet'in içeriklerinin tanıtıldığı banner'lar (web sitesinin içine yerleştirilen reklam penceresi) olduğu görülmektedir.

Şekil 13: Ana sayfada flash animasyonlu banner ilanlar

¹¹³ Bkz. <http://www.yh.com.tr/>

¹¹⁴ “HTML, internet tarayıcılarına, bir sayfanın değişik kısımlarının nasıl gösterilmesi gerektiğini izah eden (başlık, paragraf vb.) ve içeriği (bilgi, metin vb.) sunan bir web dilidir. CSS ise internet tarayıcılarına bir sayfanın nasıl görünmesinin gerektiğini izah eden bir web teknolojisidir. Bu ayırma web standartları içinde sunumun ve bilginin ayrılığı denilmekte ve yeni geliştirilen web standartları bu ayırımın yapılmasını önemle vurgulamakta ve teşvik etmektedir.” (Doğan, 2005: parag. 4)

¹¹⁵ Flash, vektörel grafiklerle hareketli animasyonlar hazırlamaya, bu animasyonların birbirleriyle ve sitenin diğer bölümleriyle etkileşmesini sağlamaya imkân veren bir web sayfası nesne geliştirme programıdır.

Şekil 14: Ana sayfada flash animasyonlu banner ilanlar

Sitenin ağırlıklı olarak metin içerikli olduğu görülmektedir. Grafik ve şekiller sitede çok fazla yer almamaktadır. Metinlerin sunumunda genellikle Helvetica tipi yazı karakteri tercih edilmekte, başlıklar mavi renkte 19 punto, haber metinleri ise siyah renkte 8 punto olarak kullanılmaktadır. Metinlerin oldukça küçük puntoda kullanılması okuyucu için göz yorucu olsa da Helvetica gibi sade karakter tiplerinin seçimi okunurluğu nispeten kolaylaştırmaktadır.

Sitede kullanılan karakter seti Unicode (Universal Code) - UCF8'dir. Bu kod internet sayfalarında kullanılan uluslararası bir karakter kodudur. Bununla birlikte, kullanılan karakter setinden dolayı özellikle mobil cihazlardan ya da Linux, MacOS, Pardus gibi Windows dışındaki işletim sistemleri kullanan bilgisayarlardan siteye erişimde Türkçe karakterlerin görüntülenmesinde sorun yaşanması olasıdır.

2.3.2 Kullanıcı kolaylığı

Cox ve Dale'e göre kullanıcı kolaylığı, web site tasarımının en önemli parçasıdır (2002: 867). Kullanıcı kolaylığı işlevi, bir internet sitesinde yer verilen site haritası, arama motoru, arşiv gibi bölümler aracılığıyla site içindeki verilere erişimde kolaylık sağlamaktadır. Bianet sitesinde site haritası bulunmaması bir eksiklik olarak

göze çarpmakla birlikte bilgiye erişim için arama motoru ve arşiv işlevinin oldukça etkin olarak kullanıldığı görülmektedir.

Ana sayfadaki sabit çerçeve üzerinde yer alan “arşiv – arama” bağlantısına tıkladığında kullanıcı, arama için ayrı bir sayfaya yönlendirilmektedir. Bu sayfada takvim çizelgesi üzerindeki istenilen bir tarihe gidildiğinde o günün sayfaları gelmektedir, takvim çizelgesi üzerinde Bianet’in yayına ilk başladığı tarihe kadar bütün sayfaların arşivine rahatlıkla ulaşılabilirdiği görülmüştür.

Bunun dışında Bianet’in arama işlevi “rastgele arama”, “anahtar sözcük temelli arama”, “haber geliş yerine göre arama” ve “yazar arama” motorlarından oluşmaktadır. Öte yandan çeşitli sitelere ve haber metinleri içinde haber kaynaklarına bağlantılar verilmesi yoluyla okuyucu için farklı medya kuruluşlarına, sivil toplum örgütlerine ve haber konularının artalanına erişim bakımından da kullanıcı kolaylığı sağlandığı söylenebilir.

2.3.3 Estetik ve görsel çekicilik

Bianet sitesinin beyaz renk ağırlıklı bir tasarıma sahip olduğu, animasyon ve hareketli tasarım unsurlarını içermediği, fotoğraf ve video donuk kareleri gibi görsel unsurların oldukça küçük kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan site metin ağırlıklı ve sade olmakla birlikte görsel anlamda okuyucuyu çok fazla çekecek bir tasarıma sahip olmadığı söylenebilir.

2.3.4 Düzenleme ve planlama

Site çerçevesi sabit bir yapıda olup, ana sayfa, bilgisayar ekranında oldukça uzun bir bant halinde aşağıya kaydırılarak görüntülenebilmektedir. Özellikle sayfaya

yeni giren haberler sayfanın üst kısmında yer aldıkça aşağıya kayan daha eski haberlere ulaşmak için sayfayı sürekli kaydırmak gerekmekte bu durum da haber okunurluğunu güçleştirmektedir. Sayfa çözünürlüğü genel olarak 1024x726 piksel olarak tasarlanmıştır. Windows XP işletim sistemi altında çalıştırılan farklı internet tarayıcılarında Bianet ana sayfasının çözünürlüğü aşağıdaki gibi görüntülenmektedir.

Tablo 5: Bianet Ana Sayfasının Çözünürlük Değerleri

Tarayıcı	Chrome 9.0	Internet Explorer 8.0	Firefox 4.0	Opera 11.01	Safari 5.0.3
İşletim sistemi	Windows XP	Windows XP	Windows XP	Windows XP	Windows XP
Sayfa Ölçüleri (Piksel)	1024x2736	1024x768	1024x768	1024x768	1024x2736

2.4 İşlevsellik Değerlendirmesi

İşlevsellik internet sitelerinin kullanıcılara gerekli enformasyonu sağlamak üzere etkin olarak çalışma optimizasyonunu anlatmaktadır. İçeriğin zenginliği kadar, kolay erişilen, hızlı yüklenen, aktif bağlantılar verebilen, kullanıcıyı hızlı ve etkin bir biçimde aradığı enformasyona ulaştıran sitelerin işlevsellik oranı yüksektir.

2.4.1 Ulaşılabilirlik

Bianet sitesi erişim ve ulaşılabilirlik açısından oldukça başarılıdır. Özellikle en bilinen arama motorlarında alternatif medya alanıyla ilgili pek çok anahtar kelime ve kavram Bianet sitesini sonuç listesinde üst sıralarda olacak şekilde getirmektedir. Nitekim Bianet ve alt sitelerine arama motorları ve diğer sitelerdeki bağlantılar

aracılığıyla ulaşan okuyucu oranının ortalama % 70 ila 90 arasında değişmesi de ulaşılabilirlik açısından önemli bir göstergedir.¹¹⁶

Bianet'in, site tasarımındaki sadeliğe ve renklilikten uzak yapısına karşın, kolay bulunabilir menü ve bağlantıları, içeriklerine erişimdeki pratiklik ve sayfalardaki düzenli sıralama sayesinde kolay dolaşılabilir bir site olduğu görölmektedir.

Ayrıca sitenin İngilizce versiyonu da oldukça güncel ve doyurucu içeriklere sahiptir. Bu bölümdeki haberlerin tazeliği bakımından incelendiğinde İngilizce versiyonun da günlük olarak güncellendiği görölmektedir. Bu bakımdan site özellikle yurt dışındaki ziyaretçiler ve uluslararası okuyucular bakımından da kolayca ulaşılabilir özellikte ve işlevseldir.

2.4.2 Hız ve bant aralığına duyarlılık

İnternet sitelerinde sayfaların yükleme zamanının kısalığı özellikle haber siteleri gibi hızlı okunan ve genellikle kısa süre içinde dolaşılan siteler için okuyucuları çekebilmesi ve sitede tutması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bianet sitesinde bir sayfanın ortalama yükleme süresi 1 Mbit sabit bağlantı hızında ortalama 1-3 saniye sürmektedir. Bu süre, sitenin yükleme hızı bakımından kullanıcılar açısından tatmin edici bir zamandır. Bununla birlikte, bu sürenin kısalığında Bianet'te animasyon ve hareketli görüntülerle, büyük fotoğraf kullanılmamasının etkisi olduğu da hatırlanmalıdır, zira bu süre foto galerilerde ve video pencerelerinde oldukça artmaktadır.

¹¹⁶ Bianet sitesine erişim istatistiklerine bir sonraki bölümde yer alan site ziyaret analizinde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

Bianet ana sayfası için ortalama 1 Mbit bağlantı hızında ve Windows XP işletim sisteminde 30 Mart 2011 tarihinde farklı internet tarayıcılarda browsershots.org¹¹⁷ aracılığıyla yapılan hız testine göre yükleme sürelerinin aşağıdaki gibi olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, ana sayfanın resimler ve görsel öğeler dâhil tarayıcıya yüklenme hızı 1-3 saniye arasında değişmektedir.

Tablo 6: Bianet Ana Sayfası Yükleme Hızları

Tarayıcı	Chrome 9.0	Internet Explorer 8.0	Firefox 4.0	Opera 11.01	Safari 5.0.3
İşletim sistemi	Windows XP	Windows XP	Windows XP	Windows XP	Windows XP
Sayfanın dosya boyutu	1.4 MB	567.0 KB	538.3 KB	577.7 KB	1.5 MB
Başlama zamanı	2011-03-30 03:36:25	2011-03-30 03:36:16	2011-03-30 03:36:22	2011-03-30 03:36:32	2011-03-30 03:36:42
Yüklenme zamanı	2011-03-30 03:39:00	2011-03-30 03:37:28	2011-03-30 03:37:35	2011-03-30 03:37:15	2011-03-30 03:38:47

2.4.3 Yapı ve dolaşım

İnternet sitesinin yapı ve dolaşım bakımından başarılı olması, içerik ve tasarım açısından “kullanıcı/okuyucu dostu” olmasını gerektirmektedir. Çünkü:

Web sitelerinde kullanılabilirlik olgusu, hem hizmet sağlayanlar hem de kullanıcılar için büyük önem taşımaktadır. Herhangi bir kullanıcı herhangi bir web sitesinde, sitenin kullanımına ilişkin sorun yaşarsa; birkaç dakika içinde siteden tatmin olamayacağı algısıyla ayrılabilir. Bir web sitesinin kolay kullanılabilir olması ve kullanıcının site içinde aradığı hizmet ya da çözümü bulabilmesi, kullanıcının o siteye bağlılığı anlamına gelebilmektedir (Nielsen, 2000: 388-389).

Yapı bakımından tutarlı ve açık olan sitelerde belirli bir bağlantıya tıkladığında ne türde bir içeriğe/sayfaya ulaşılabileceği genellikle önceden kestirilebilmektedir. Buna karşılık benzer yapıdaki başlık ve bağlantıların kullanıcıyı

¹¹⁷ browsershots.org bir internet sitesinin farklı işletim sistemleri ve farklı tarayıcılarda hangi sürelerde yüklendiğini ölçümleyen bir portaldır. Bkz. <http://www.browsershots.org>

farklı içeriklere yönlendirmesi sitenin kullanımını güçleştiren bir etkendir. Aynı şekilde dolaşım kolaylığı da kullanıcının erişmek istediği içeriğe en kestirme ve hızlı şekilde ulaşabilmesini ifade etmektedir.

Bu özellikler bakımından Bianet sitesinin oldukça sade bir yapıya sahip olması okunurluğu kolaylaştırdığı gibi, belirli bağlantıların altında yer alan içerikler konusunda kullanıcının ne türde enformasyona erişebileceğini önceden kestirebilmesini sağlamaktadır. Ayrıca açılan her sayfada yer alan bağlantılarla site içindeki ve dışındaki diğer sayfalara erişme imkânı verilmekte, kullanıcı özellikle haber metinleri içine gömülü bağlantılarla haberin artalanına dair farklı sayfalara kolayca yönlendirilebilmektedir. Bununla birlikte site içinde etkin çalışan bir arama motorunun mevcut olması da okuyucunun dolaşım kolaylığını arttırmaktadır.

Bianet'in dolaşım kolaylığı konusunda gözlenen olumlu bir başka özelliği de ticari haber sitelerinde olduğu gibi belirli bir içeriğe erişmek için birden farklı -ve çoğunlukla reklam içeren- sayfa ve bağlantılara aşamalı olarak tıklama zorunluluğunun olmamasıdır, bir fotoğraf/video galerisi ya da haber metnine doğrudan doğruya o içeriğe ait bağlantıya tıklayarak erişilebilmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında, sonuç olarak Bianet sitesinin yapı ve dolaşım bakımından oldukça işlevsel olduğunu söylemek mümkündür.

2.5 Kullanıcı Değerlendirmesi

Web sitelerinde kullanıcıların/okuyucuların istek ve ihtiyaçlarına yönelik enformasyon ve hizmetin sunulması önem taşımaktadır. Bununla birlikte her web sitesinin kendi amaç ve yapısı doğrultusunda belirli bir kullanıcı profili oluşmaktadır.

Web sitelerinde temel nokta, internet kullanıcılarının gereksinimlerinin ve beklentilerinin belirlenmesidir. İnternet kullanıcılarının gereksinimlerini

karşılayamayan bir internet sitesinin, işletim amaçlarını da karşılaması mümkün olmamaktadır. İnternet sitesi, kullanıcıların gereksinimlerini karşılarken, internet sitesini hazırlayan organizasyonun işletim amaçlarını da karşılamalıdır (Cunliffe, 2000: 299).

Bianet'in web sitesinin yayına başlamasının ardından düzenli ve kesintisiz olarak yayın yapıldığı görülmektedir. Giderek sayfaların tasarımı ve üretimi bütünüyle yeniden yapılandırılmış ve zaman ve mekan kısıtlarından bağımsızlaştırılmıştır. Böylelikle site, her an ve her yerden güncelleştirilebilen, yetki sahibi herkesin aracısız olarak içerik ekleyebileceği web tabanlı bir yapıya kavuşturulmuştur. Ana sayfa ve haber sayfaları, giderek daha kullanıcı dostu bir tasarıma bürünürken, önceki Bianet sayfa düzenlemelerinden de dramatik bir biçimde kopmamaya özen gösterildiği görülmektedir. Yapılan bu yeniliklere karşılık olarak Bianet'in belirgin bir kullanıcı profilinin oluştuğu ve akış ve ziyaretçi oranlarının da düzenli olarak arttığı görülmektedir. Bianet'in kâr amacı gütmemesi dolayısıyla söz konusu ziyaretçi artışının ticari bir karşılığının olmaması Bianet'in alternatif medya olarak tanımlanması açısından da anlamlıdır. Öte yandan Bianet'in birçok gazete, web sitesi ve radyo için bir tür ajans işlevi görmesi dolayısıyla bileşik etkisinin görünenden daha yüksek olması da kullanıcı sayısındaki artış kadar anlamlıdır.

Bu noktada, Bianet'in gelişim çizgisini ve okuyucularının nicel profilini somutlaştırmak üzere sitenin ziyaretçi değerlendirmesini yapmak gerekmektedir. Bu doğrultuda Bianet web sitesi, ziyaret istatistikleri, ziyaret kaynakları ve ziyaretçilerin coğrafi dağılımı bakımından incelenmiştir. Sitenin akış ve ziyaret kaynakları değerlendirilmesi Bianet yönetimi tarafından tutulan Google Analytics¹¹⁸ verilerine

¹¹⁸ Google Analytics, web sitelerinin trafiği ve pazarlama faaliyetlerinin verimliliğiyle ilgili bilgiler veren bir kurumsal sınıf web analizi çözümdür. Google Analytics, kullanıcıların ilgili siteyi nasıl bulduğunu ve sitede nasıl gezindiğini nicel istatistiki veriler aracılığıyla göstermektedir. Dünya

dayanılarak yapılmıştır. Bu verileri içeren kurumsal site istatistikleri BİA bilgi işlem sorumlusu Korcan Uğur ile koordinasyon kurularak derlenmiştir. Söz konusu istatistikler BİA yönetimi tarafından 2007 yılından beri Google Analytics aracılığıyla tutulduğundan analizde 2007-2010 arası yıllık veriler kullanılmıştır.

Ziyaretçi değerlendirmesi Bianet'in 5 ana köprüden oluşan alt sitelerine göre ayrı ayrı yapılmıştır. Bu alt siteler Bianet'in ana sayfasını oluşturan "Bianet" ile "BiaMag", "Kadının Penceresi", "Çocuk Sitesi" ve sitenin İngilizce versiyonunu içeren "News in English"tir.

2.5.1 Site ziyaret analizi

Site ziyaret analizi, ziyaretçilerin sitede ne tip etkinliklerde buldukları hakkında veriler içermektedir. Bu etkinliklerden; "ziyaret sayısı" kullanıcıların siteye yaptığı giriş (tüm ziyaretçilerin başlattığı farklı oturum) sayısıdır. Bir kullanıcı siteye giriş yaptıktan sonra 30 dakika veya daha fazla süre etkinlik göstermezse, sonraki etkinlikleri yeni bir oturumla ilişkilendirilmektedir. Öte yandan siteden çıkan ve 30 dakika içinde geri dönen kullanıcıların ilk oturumlarına devam ettikleri kabul edilmekte ve bu, tek bir ziyaret sayısı olarak sayılmaktadır. "Yeni ziyaretlerin oranı" da daha önce sitede hiç bulunmamış kişilerce gerçekleştirilmiş yeni ziyaretlerin sayısıdır. "Ziyaretçi sayısı" siteyi ziyaret eden kullanıcılarıdır. Belirli bir tarih aralığında bir kullanıcının ilk oturumu ek bir ziyaret ve ek bir ziyaretçi kabul edilmektedir. Seçilen zaman aralığında aynı kullanıcının gelecek oturumları, ek ziyaret sayılmakta, ancak ek ziyaretçi olarak sayılmamaktadır.

genelinde birçok webmaster ve site yöneticisi sitelerinin profesyonel anlamda kullanım analizlerini yapmak ve geribildirim almak için Google Analytics kullanmaktadırlar. Google Analytics hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.google.com/analytics/>

“Toplam sayfa görüntüleme sayısı”, site içindeki bütün sayfaların toplam görüntüleme sayısını göstermektedir. “Ortalama sayfa görüntüleme sayısı” ise her bir ziyaretçinin ortalama kaç sayfayı görüntülediğini göstermektedir. “Sitede geçirilen ortalama süre” bir ziyaretçinin siteye giriş yaptıktan sonra geçirdiği sürenin ortalamasını göstermektedir. “Hemen çıkma oranı” tek sayfalık ziyaretlerin yüzdesini, yani kullanıcıların daha giriş sayfasında siteden ayrıldıkları ziyaretleri göstermektedir. Buna göre, Bianet’in alt sitelerine göre ayrı ayrı site ziyaret istatistikleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 7: Bianet Sayfası (Ana Sayfa) Ziyaret Verileri

Yıllar	Ziyaret Sayısı	Ziyaretçi Sayısı	Yeni Ziyaretlerin Oranı	Toplam Sayfa Görüntüleme Sayısı	Ortalama Sayfa Görüntüleme Sayısı	Sitede Geçirilen Ortalama Süre	Hemen Çıkma Oranı
2007	3.247.523	2.095.021	% 64,13	7.141.996	2,20	00:04:17	% 69,33
2008	3.728.503	2.220.105	% 58,42	8.886.655	2,38	00:05:42	% 70,28
2009	4.102.273	2.550.453	% 60,83	9.079.593	2,21	00:02:39	% 73,32
2010	3.971.408	2.302.689	% 56,49	8.538.019	2,15	00:01:51	% 71,86

Bianet ana sayfasına yapılan ziyaret sayısının 2007-2009 yılları arasında düzenli olarak arttığı görülmektedir. Ziyaret sayısı 2008 yılında yaklaşık 481 bin, 2009 yılında 374 binlik bir artış göstermiştir. Bununla birlikte 2010 yılında ziyaret ve ziyaretçi sayısında azalma olduğu görülmektedir. Öte yandan hemen çıkma oranı düşmüştür; buna göre, ana sayfayı ziyaret ettikten sonra siteden ayrılanların oranının azaldığı, yani sitedeki diğer sayfalara yönelme eğiliminin arttığı söylenebilir. Nitekim Tablo 7’den gözlendiği kadarıyla aynı dönemde BiaMag sayfasının ziyaret sayısı 264.827’den 314.902’ye yükselmiştir.

Tablo 8: BiaMag Sayfası Ziyaret Verileri

Yıllar	Ziyaret Sayısı	Ziyaretçi Sayısı	Yeni Ziyaretlerin Oranı	Toplam Sayfa Görüntüleme Sayısı	Ortalama Sayfa Görüntüleme Sayısı	Sitede Geçirilen Ortalama Süre	Hemen Çıkma Oranı
2007	5.792	2.961	% 51,05	8.465	1,46	00:02:24	% 78,07
2008	81.224	50.885	% 61,65	111.575	1,37	00:01:23	% 82,24
2009	264.827	182.062	% 67,91	361.367	1,36	00:01:08	% 83,53
2010	314.902	206.281	% 63,52	422.960	1,34	00:01:13	% 82,96

Tablo 9: Çocuk Sitesi Ziyaret Verileri

Yıllar	Ziyaret Sayısı	Ziyaretçi Sayısı	Yeni Ziyaretlerin Oranı	Toplam Sayfa Görüntüleme Sayısı	Ortalama Sayfa Görüntüleme Sayısı	Sitede Geçirilen Ortalama Süre	Hemen Çıkma Oranı
2007	8.017	6.413	% 79,96	11.724	1,46	00:01:30	% 80,53
2008	37.442	31.102	% 81,27	52.092	1,39	00:01:29	% 82,61
2009	102.198	92.957	% 90,13	116.709	1,14	00:00:18	% 91,50
2010	45.522	40.580	% 87,58	52.380	1,15	00:00:30	% 90,53

Tablo 10: Kadının Penceresi Sitesi Ziyaret Verileri

Yıllar	Ziyaret Sayısı	Ziyaretçi Sayısı	Yeni Ziyaretlerin Oranı	Toplam Sayfa Görüntüleme Sayısı	Ortalama Sayfa Görüntüleme Sayısı	Sitede Geçirilen Ortalama Süre	Hemen Çıkma Oranı
2007	20.092	16.066	% 79,93	25.425	1,27	00:01:06	% 87,07
2008	238.356	193.582	% 80,26	277.041	1,16	00:00:43	% 91,05
2009	152.818	131.977	% 85,26	175.546	1,15	00:00:33	% 91,39
2010	128.718	109.410	% 83,46	148.338	1,15	00:00:36	% 90,81

Tablo 11: Bianet English Sitesi Ziyaret Verileri

Yıllar	Ziyaret Sayısı	Ziyaretçi Sayısı	Yeni Ziyaretlerin Oranı	Toplam Sayfa Görüntüleme Sayısı	Ortalama Sayfa Görüntüleme Sayısı	Sitede Geçirilen Ortalama Süre	Hemen Çıkma Oranı
2007	9.727	6.456	% 66,35	17.129	1,76	00:03:01	% 76,73
2008	105.817	76.932	% 71,41	166.795	1,58	00:02:42	% 79,78
2009	141.580	105.999	% 72,92	206.345	1,46	00:01:41	% 82,29
2010	102.128	71.642	% 68,60	148.302	1,45	00:01:28	% 81,52

BiaMag sayfası hariç diğer alt sitelerde de 2010 yılında ziyaret ve ziyaretçi oranında genel olarak düşme yaşandığı gözlenmektedir. Site editörlerinden alınan

bilgiye göre bu düşüşte internet kullanımındaki genel eğilimlerin etkisinin olduğu kadar, en önemli etken olarak Bianet sitesinin ana ziyaret kaynağını oluşturan arama motorlarındaki indeksleme sorunları gösterilmektedir. Öte yandan 2011 yılında henüz kesinleşmeyen istatistiklere göre bu düşüşün yeniden artışa dönüşme eğilimi gösterdiği de Bianet bilgi işlem sorumlusu tarafından ifade edilmiştir.

2.5.2 Ziyaret kaynakları

Ziyaret kaynakları, Bianet sitesine giriş yapan ziyaretçilerin geldikleri kaynakları göstermektedir. Doğrudan ziyaret, kullanıcıların internet tarayıcılarının adres çubuğuna doğrudan Bianet web sitesinin adresini (www.bianet.org) yazarak yaptıkları girişlerin oranını; arama motorları kullanıcıların herhangi bir arama motoru (Google, Yahoo, Altavista, Search.com vb.) aracılığıyla Bianet sitesinin adresine yönlendirildikleri ziyaretlerin oranını; yönlendiren siteler Bianet sitesine link (bağlantı) veren siteler aracılığıyla yapılan ziyaretlerin oranını; diğer kaynaklar ise çevrimiçi dokümanlar (word, pdf belgeleri vb.) içinde gömülü linkler vb. aracılığıyla yapılan ziyaretlerin oranını göstermektedir. Bianet'in alt sitelerine göre ayrı ayrı ziyaret kaynağı istatistikleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 12: Bianet Ana Sayfası Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış

Yıllar	Toplam ziyaret	Doğrudan ziyaret	Arama motorları	Yönlendiren siteler	Diğer kaynaklar
2007	3.247.523	% 20,43	% 64,74	% 14,82	-
2008	3.728.503	% 17,98	% 68,70	% 13,21	% 0,11
2009	4.102.273	% 16,82	% 69,37	% 13,74	% 0,06
2010	3.971.408	% 18,80	% 61,30	% 19,39	% 0,51

Tablo 13: BiaMag Sitesi Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış

Yıllar	Toplam ziyaret	Doğrudan ziyaret	Arama motorları	Yönlendiren siteler	Diğer kaynaklar
2007	5.792	% 22,84	% 62,38	% 14,78	-
2008	81.224	% 16,54	% 70,24	% 13,10	% 0,11
2009	264.827	% 13,00	% 73,10	% 13,86	% 0,05
2010	314.902	% 14,47	% 63,68	% 21,69	% 0,15

Tablo 14: Çocuk Sitesi Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış

Yıllar	Toplam ziyaret	Doğrudan ziyaret	Arama motorları	Yönlendiren siteler	Diğer kaynaklar
2007	8.017	% 4,30	% 92,90	% 2,79	-
2008	37.442	% 4,10	% 90,81	% 5,01	% 0,08
2009	102.198	% 3,60	% 94,94	% 1,45	% 0,01
2010	45.522	% 10,52	% 85,29	% 4,17	% 0,02

Tablo 15: Kadın Sitesi Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış

Yıllar	Toplam ziyaret	Doğrudan ziyaret	Arama motorları	Yönlendiren siteler	Diğer kaynaklar
2007	20.092	% 3,13	% 93,94	% 2,93	-
2008	238.356	% 1,59	% 96,45	% 1,94	% 0,02
2009	152.818	% 3,58	% 93,10	% 3,30	% 0,02
2010	128.718	% 7,36	% 86,92	% 5,69	% 0,03

Tablo 16: İngilizce Site Ziyaret Kaynaklarına Genel Bakış

Yıllar	Toplam ziyaret	Doğrudan ziyaret	Arama motorları	Yönlendiren siteler	Diğer kaynaklar
2007	9.727	% 15,15	% 68,77	% 16,05	% 0,03
2008	105.817	% 12,39	% 72,97	% 14,56	% 0,09
2009	141.580	% 11,29	% 74,88	% 13,79	% 0,04
2010	102.128	% 15,23	% 64,92	% 15,23	% 0,13

Bianet web sitesi ziyaret kaynakları değerlendirildiğinde okuyucuların çok büyük oranda çeşitli arama motorları aracılığıyla siteye eriştikleri görülmektedir. Özellikle çocuk ve kadın sitesine arama motorları aracılığıyla erişen okuyucuların oranının 2007-2009 yıllarında % 90'ların üzerinde olduğu gözlenmektedir, bu

durumda web üzerinde kadın ve çocuklarla ilgili Türkçe içerik üretiminde Bianet web sitesinin (arama motorlarında indekslenen) diğer siteler arasında belirli bir ağırlığa sahip olduğu düşünülebilir. 2010 yılında ise çocuk ve kadın sitelerinde arama motorları aracılığıyla gelen okuyucuların oranında düşme yaşanırken, doğrudan ziyaret oranında anlamlı artışlar olduğu görülmektedir, böylelikle Bianet'in özellikle kadın ve çocuk haberleri konusunda giderek doğrudan başvurulmuş bir haber kaynağı olduğu öngörülebilir.

Ziyaret kaynaklarının genel değerlendirmesinde ise giderek arama motorları aracılığıyla gelen okuyucuların oranının düştüğü, doğrudan ziyaret ve diğer sitelerden gelen okuyucuların oranında ise az da olsa artış yaşandığı görülmektedir. Bu tablodan, hem okuyucuların internette haber kaynağı olarak doğrudan doğruya Bianet web sitesine giriş yapma eğilimlerinin arttığı, hem de arama motorları haricindeki diğer sitelerde Bianet'e daha fazla referans verildiği ve böylelikle Bianet'in bilinirliğinin giderek arttığı öngörülebilir.

2.5.3 Kullanıcı analizi

Bianet web sitesinin ziyaretçi profiline bakıldığında yalnızca Türkiye'den değil dünyanın farklı ülkelerinden okuyucularının olduğu görülmektedir. Siteye en fazla ziyaret Türkiye'den gelirken, daha sonra Almanya'dan yapılan ziyaretlerin geldiği görülmektedir; bunun tek istisnası Bianet'in İngilizce içerikli sayfasıdır, İngilizce içerikli sayfaya Türkiye'den sonra en yoğun ziyaret Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmektedir. İngilizce içerikli sayfalara Türkiye'den yoğun ziyaretçi gelmesi doğrultusunda, Bianet'in Türkiye de yaşayan diğer ülke vatandaşları ile

diplomatlar, gazeteciler vb. meslek kesimleri için de önemli, bir haber kaynağı olarak görüldüğü düşünülebilir.

Kullanıcıların ülkelere göre dağılımları genel olarak incelendiğinde okuyucuların Türkiye dışında yoğun olarak Avrupa ülkelerinden oldukları görülmektedir, Avrupa ülkeleri dışından gelen okuyucuların ABD, Kanada, Avustralya ve Suudi Arabistan'dan oldukları görülmektedir.

Öte yandan bu tabloda dikkat çeken bir başka nokta, Avustralya'dan gelen okuyucuların sadece İngilizce sayfaları ziyaret ederken, Suudi Arabistan'dan gelen ziyaretçilerin ise sadece kadın sayfasını ziyaret etmeleridir. Otoriter bir rejimle yönetilen Suudi Arabistan'da kadınların toplumsal konumu düşünüldüğünde, Bianet web sitesinde kadın sayfasının bu ülkede bulunan okuyucuların özellikle ilgisini çekmesi anlamlıdır. Öte yandan Suudi Arabistan'dan gelen ziyaretlerin İngilizce değil, Türkçe içerikli kadın sayfasına yapılması da ilginç bir bulgudur.

Bianet'in alt sitelerine göre ayrı ayrı ziyaretçi istatistikleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 17: Bianet Ana Sayfası Ünelere Göre Ziyaret Sayıları

Üneler	Yıllar			
	2007	2008	2009	2010
Türkiye	2.927.126	3.339.298	3.651.290	3.482.087
Almanya	101.224	110.592	119.890	124.412
ABD	44.856	62.335	70.239	70.617
Hollanda	17.944	23.866	22.009	23.310
Fransa	23.083	28.154	31.523	37.230
İngiltere	20.321	29.813	39.551	45.914
İsveç	11.632	13.352	16.673	17.080
İsviçre	18.386	19.202	19.530	21.310
Belçika	9.914	11.022	-	16.185
Kanada	8.955	12.230	14.778	-
Avusturya	-	-	12.367	15.032
Toplam	3.247.523	3.728.503	4.102.273	3.971.408

Tablo 18: BiaMag Sayfası Ülkelere Göre Ziyaret Sayıları

Ülkeler	Yıllar			
	2007	2008	2009	2010
Türkiye	5.201	74.935	241.903	281.483
Almanya	183	1.908	6.959	9.748
ABD	89	801	2.663	3.900
Hollanda	50	334	1.276	1.721
Fransa	42	516	1.845	2.725
İngiltere	31	403	1.690	2.825
İsveç	30	267	863	973
İsviçre	23	318	1.062	1.558
Belçika	18	-	-	
Avusturya	15	266	737	1.120
Kanada	-	164	981	923
Toplam	5.792	81.224	264.827	314.902

Tablo 19: Çocuk Sayfası Ülkelere Göre Ziyaret Sayıları

Ülkeler	Yıllar			
	2007	2008	2009	2010
Türkiye	7.744	36.188	98.891	43.762
Almanya	104	438	1.282	546
ABD	31	150	158	127
Hollanda	13	70	173	70
Fransa	15	93	193	114
İngiltere	16	68	118	75
İsveç	10	35	-	-
İsviçre	16	49	92	68
Belçika	8	39	-	-
Avusturya	6	35	164	87
Kanada	-	-	143	166
Bulgaristan	-	-	144	55
Toplam	8.017	37.442	102.198	45.522

Tablo 20: Kadın Sayfası Ülkelere Göre Ziyaret Sayıları

Ülkeler	Yıllar			
	2007	2008	2009	2010
Türkiye	18.899	232.053	145.449	120.636
Almanya	429	2.074	2.485	2.525
ABD	126	800	642	767
Hollanda	80	398	442	449
Fransa	94	468	515	550
İngiltere	52	298	412	469
İsveç	26	-	-	-

İsviçre	42	221	227	287
Belçika	50	222	267	309
Avusturya	54	250	267	271
Suudi Arabistan	-	135	203	356
Toplam	20.092	238.356	152.818	128.718

Tablo 21: İngilizce Sayfa Ükelere Göre Ziyaret Sayıları

Ülkeler	Yıllar			
	2007	2008	2009	2010
Türkiye	5.080	52.459	61.382	29.300
Almanya	420	4.773	5.809	4.728
ABD	1.348	15.759	21.840	18.001
Hollanda	188	1.916	2.578	2.436
Fransa	158	2.486	2.715	2.799
İngiltere	641	6.903	11.484	9.618
Finlandiya	140	-	-	-
Belçika	143	1.602	2.249	2.467
İtalya	133	-	-	-
Kanada	282	2.799	3.928	3.396
Avustralya	-	1.406	1.963	1.561
İsveç	-	1.226	2.589	2.346
Toplam	9.727	105.817	141.580	102.128

Bianet web sitesinde özellikle İngilizce içerikli sayfalar aracılığıyla uluslararası okuyuculara haber sunulmaktadır. Bu bakımdan, farklı coğrafi bölgelerden düzenli ziyaretçilerinin olmasından dolayı Bianet'in İngilizce içerikli haberlerinin güncellik açısından tatmin edici olduğu söylenebilir. Öte yandan İngilizce içerikli sayfalara 2010 yılında Türkiye'den 29.300 adet ziyaret gerçekleştirilmiştir, bu veriden Bianet'in Türkiye'de ikamet eden ve İngilizce konuşan kesim için de önemli bir haber kaynağı olduğu öngörüsünde bulunulabilir.

Bianet web sitesinin genel görünüm özelliklerinin incelenmesinin ardından içerik değerlendirmesi, tasarım değerlendirmesi, işlevsellik değerlendirmesi ve kullanıcı değerlendirmesi sonucunda:

- Bianet web sitesinin BİA projesinin amaç ve hedefleri doğrultusunda şekillendiği ve buna uygun içeriklere sahip olduğu,
- Bianet web sitesinin teknik açıdan bir takım eksikleri bulunmakla birlikte, içerik üretimine katılım ve içeriklerin harici platformlarda paylaşımı bakımından etkin bir kullanıcı etkileşimine sahip olduğu,
- Bianet web sitesinin dilin kullanımı açısından oldukça başarılı olduğu,
- Enformasyonun işlenmesi aşamasında haberlerle yorumların birbirinden ayrıldığı,
- Bianet web sitesinin grafik tasarımının oldukça sade ve işlevsel olduğu,
- Kolay bulunabilir menü ve bağlantıları, içeriklerine erişimdeki pratiklik ve sayfalardaki düzenli sıralama sayesinde kolay dolaşılabilir bir site olduğu,
- Site içinde çeşitli bağlantılar verilmesi yoluyla okuyucuya farklı kaynak ve haber konularının artalanına erişim bakımından kullanıcı kolaylığı sağlandığı,
- Ziyaret ve okuyucu sayısının düzenli olarak arttığı söylenebilir.

Öte yandan Bianet web sitesinin 2010 yılında ziyaret ve ziyaretçi sayısında bir önceki yıla göre görece azalma olduğu görülmekle birlikte, Google tarafından hazırlanan ve Google Analytics ile anonim veri paylaşımına dâhil olan tüm web sitelerinden toplanan verilerle oluşturulan Google Analytics Karşılaştırma Bülteni sonuçlarına göre, anılan dönemde dünya genelinde Google Analytics sınıflandırmasına dâhil olan tüm web sitelerinde benzer bir eğilim görülmektedir. Söz konusu bülten için karşılaştırma tarih aralığı 1 Kasım 2010 ile 1 Şubat 2011'dir. Karşılaştırma, 1 Kasım 2009 - 1 Şubat 2010 tarih aralığına ait verilerle yapılmıştır.

Tablo 22: Google Analytics 2009-2010 Web Site Metrikleri

	01.11.2009	-	01.11.2010	-	Fark
	01.02.2010		01.02.2011		
Sayfa/Ziyaret	4,9		4,5		- 0,4
Hemen Çıkma Oranı	% 48,2		% 47,0		- % 1,2
Sitede Geçirilen Ortalama Süre	00:05:49		00:05:23		- 0:26

Kaynak: Google Analytics Karşılaştırma Bülteni, Kitapçık 1, Temmuz 2011

Buna göre bir yıl öncesiyle karşılaştırıldığında, web siteleri, hemen çıkma oranının yanı sıra, sayfa/ziyaret ve sitede geçirilen ortalama süre değerlerinde genel bir düşüş kaydetmiştir. Bu doğrultuda, Bianet web sitesinde 2010 yılında ziyaretçi sayısında görülen düşüş, -diğer etkenlerin yanı sıra- web'deki genel düşüş eğilimi ile de ilişkilendirilebilir.

3. Bianet Haber Merkezi Analizi

Alternatif medya kurumlarında örgütsel olarak hiyerarşiden uzak, yatay, eşitlikçi ve katılımcı bir yapılanmanın mevcudiyeti ile haber pratikleri bakımından sosyal sorumluluk anlayışı gütmeye ve kamusal alandan dışlanmış olan ve/veya azınlıkta kalan kesimlerin kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamaya elverecek bir habercilik tarzı zorunludur. Böyle bir habercilik tarzının varlığı, üretime dair yapılanma ve süreçlerin de ana akım medyadan farklı olmasını gerektirmekte ve böylece hegemonik üretim biçimine ve ana akım medyanın hâkimiyetine karşı seçenek oluşturmayı mümkün kılmaktadır. Böylesi bir yapılanma aynı zamanda “haber faaliyeti” ile “siyasal eylemcilik” faaliyetinin de paralel olarak yürütülmesini gerektirmekte; habercinin, azınlıkta kalan, dışlanmış ve ötekileştirilmiş kesimlerin ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullarını kavrayacak bir habercilik -ve hatta yaşam- tarzını benimsemesini beraberinde getirmektedir. Bu noktada alternatif medya ve gazeteciler için “saf” bir “medyada tarafsızlık” söyleminin alternatif medyanın doğası gereği mümkün ve gerekli olmadığı hatırlanmalıdır. Rodriguez, alternatif medyada tarafsızlık ilkesinin, katılımcıların görgü şahitliğine dayanan açık bir taraf tutma ve muhalefet pratiğiyle yer değiştirdiğini belirtmektedir (2001: 6). Buradaki temel fikir, sahipliğe dayalı tek bir ses yerine gerçeğin birçok versiyonuna sahip olmaktır, böylece okuyucu ve izleyiciler olayların farklı açılardan anlatımını zihinlerinde oluşturabilirler. Alternatif medya, ezilen kesimler lehine taraf olmayı seçmekte ve gazeteci de bu taraflılık ekseninde çoğu zaman “gazeteci” kimliğiyle “siyasal/toplumsal aktivist” kimliğini yan yana taşımaktadır. Elbette bu durumun, gazetecinin ve dâhil olduğu medyanın hem örgütlenme hem de üretim pratiklerine doğrudan yansımaları beklenmektedir. Bu bakımdan gerek yaşam tarzı, gerek

habercilik alışkanlıkları ve gerekse de üretim pratikleri bakımından çalışma mekanı ve grup ilişkileri bağlamında ortak bir alternatif kamusallığın kurulması önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada yaşam tarzı, habercilik alışkanlıkları ve üretim pratikleri bakımından böylesi bir alternatif kamusallığın kurulmasını Bianet örneğinde somutlaştırmak amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için gerekli veri de etnografik vurgulu bir araştırmayı gerektirmektedir, zira “veri, var olan bilgi stoklarından elde edilecek zaten hazır bir şey olmaktan çok, ‘araştırmacı’ ve ‘araştırılan’ arasında gelişen bir sosyal ilişki sonucu oluşan, ortaya çıkan bilgidir” (Kümbetoğlu, 2008: 42). Bu nedenle söz konusu alternatif kamusallığın mekan ve kişisel ilişkiler düzeyinde oluşumunu çözümlenmek amacıyla Bianet haber merkezinde 12-18 Temmuz 2009 ve 17-22 Ocak 2011 tarihlerinde katılımcı gözlem, derinlemesine mülakatlar ve alanda tutulan notlar yoluyla veri toplanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle mekan ve grup betimlemeleri değerlendirilmiş olup, yazı işlerinin işleyişine dair nitel bir analizle birlikte, Bianet haber merkezi çalışanlarıyla ve Bianet ile etkileşim halindeki yerel medya temsilcileriyle derinlemesine görüşme yoluyla alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Profesyonelleşmiş çalışma pratiklerinin olmaması ve dikey hiyerarşiden uzaklık gibi kıstaslar alternatif medyanın kuramsal tanımlarında önemli yer tutmaktadır. Bu kıstasların Bianet haber merkezi örneğinde somutlaştırılması için hiyerarşik bir mekansal ve grupsal ayrışmanın yokluğu ve alternatif habercilik pratikleri böylece ortaya koyulmuştur.

3.1 Mekan Betimlemesi

Bianet haber merkezi içinde dikkat çeken ilk unsur siyasal eylem ve gazete çıkarma faaliyetinin bir arada yürütüldüğü, fikirlerin hem tartışıldığı hem dolaşıma sokulduğu alternatif bir kamusal alanın kurulmuş olmasıdır. Bu bakımdan göze çarpan ilk özellik de haber merkezinin konumudur. Bianet haber merkezi, İstanbul Beyoğlu Faikpaşa Caddesi'nde yer alan, eski tarzda inşa edilip tadilat yapılmış bir binanın 3. katında yer almaktadır. Binada birleştirilerek ofis haline getirilen 7 ve 8 numaralı daireler tüm katı da içine alan haber merkezi olarak kullanılmaktadır. Bianet haber merkezinin 7 yıldır aynı ofiste yerleşik olduğu öğrenilmiştir.

Haber merkezinin konumu özellikle ana akım medya kuruluşlarının endüstriyel bir tarzda örgütlenip konumlandığı “plazaları” barındıran İkitelli gibi şehir merkezi dışındaki uydu semtlerden bu anlamda büyük farklılık göstermektedir. Ayrıca, haber merkezinin konumu, bulunduğu semt itibarıyla sık sık toplumsal olaylara ve siyasal eylemlere sahne olan ve emek örgütlenmelerinin olduğu kadar entelektüel faaliyetlerin yoğun olarak cereyan ettiği Taksim, Beyoğlu, Beşiktaş, Çağlayan gibi semtlere yakınlığıyla dikkat çekmektedir. Bu anlamda gerek bu eylemlerin ve toplumsal hareketlerin izlenmesi bakımından, gerekse de gündelik hayata katılım bakımından Bianet haber merkezinin son derece elverişli bir noktada konumlandığı görülmektedir.

Fotoğraf 1: Haber merkezi dış girişi

Bianet haber merkezini oluşturan ofiste dikkat çeken ilk unsur bütün oda kapılarının açık durumda olmasıdır. Girişteki idari birimlerin bitişiğinde toplantı odası mevcut olup, günlük haber toplantıları burada yapılmaktadır. Toplantı odasında BİA yayınlarının yer aldığı bir kütüphane ve alınan ödüllerin sergilendiği bir masanın dışında, kurulu olan standda yerel, bölgesel ve ulusal olmak üzere çok sayıda gazete ve süreli yayın bulunmaktadır. Bu standdaki yayınların sadece ana akım değil, muhalif kimliğiyle bilinen gazete ve dergilerden de oluşması dikkat çekmektedir. Toplantı odasında haber merkezi çalışanlarının sık sık gazete taraması yaptıkları gözlenmiştir. Öte yandan toplantı masası dikdörtgen değil yuvarlaktır ve hiyerarşik bir yerleşim görülmemektedir. Toplantı odasında bundan başka BİA projesinin aldığı ödüller de sergilenmektedir, özellikle meslek örgütlerinden alınan ödüller dikkati çekmektedir; bunlardan bazıları şöyledir:

- Türk Tabipler Birliği basın özel ödülü, 1998.
- TMMOB Şehir Plancıları Odası kent kültürüne ve bilincine katkıdan dolayı kent planlama ödülü, 2004
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti internet dalında gazetecilik başarı ödülü, 2005.
- Türkiye Yayıncılar Birliği düşünce ve ifade özgürlüğü savaşımına katkı ödülü, 2006.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti basın özgürlüğü ödülü, 2010.
- Bianet bünyesinde görev yapan gazetecilerin aldıkları çeşitli bireysel ödüller.

Fotoğraf 2: Haber merkezi girişi, Vakıf Yön. Kurulu Bşk. Nadire Mater'in Odası

Fotoğraf 3: Haber merkezi giriş holü

Toplantı odasından başka IPS İletişim Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Nadire Mater'in ayrı bir odasının olduğu ancak bu durumun katı bir mekansal bölünme yaratmadığı dikkat çekmektedir, stajyerler dâhil bütün ekip üyeleri bu odaya rahatça girip çıkmaktadır.

Yazı işlerine giden giriş holünde ise bir çalışma masası daha bulunmakta ve BİA proje koordinatörü Ertuğrul Kürkçü burada çalışmaktadır.¹¹⁹ Bununla birlikte burası bir ara holdür ve yazı işlerinden bağımsız bir ortam olmadığı görülmüştür.

¹¹⁹ Araştırmanın yapıldığı tarihte proje koordinatörlüğü görevini yürüten Ertuğrul Kürkçü daha sonra 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde Mersin'den bağımsız milletvekili seçilerek parlamentoya girmiştir.

Fotoğraf 4: Giriş holünde yer alan Proje Koordinatörü çalışma masası

Fotoğraf 5: Yazı işleri girişi

Fotoğraf 6: Yazı işleri bürosu

Fotoğraf 7: Haber merkezi

Haber mutfağını oluşturan yazı işleri bürosu ise giriş holünden herhangi bir kapıyla ayrılmamış ortak bir çalışma salonundan oluşmaktadır. Uzun ve ortak bir çalışma masası üzerinde haber merkezi çalışanlarının kullandığı bilgisayar ve diğer teknik donanımlar sıralanmıştır, masa ve bilgisayarlar arasında herhangi bir seperatörün bulunmadığı görülmektedir.

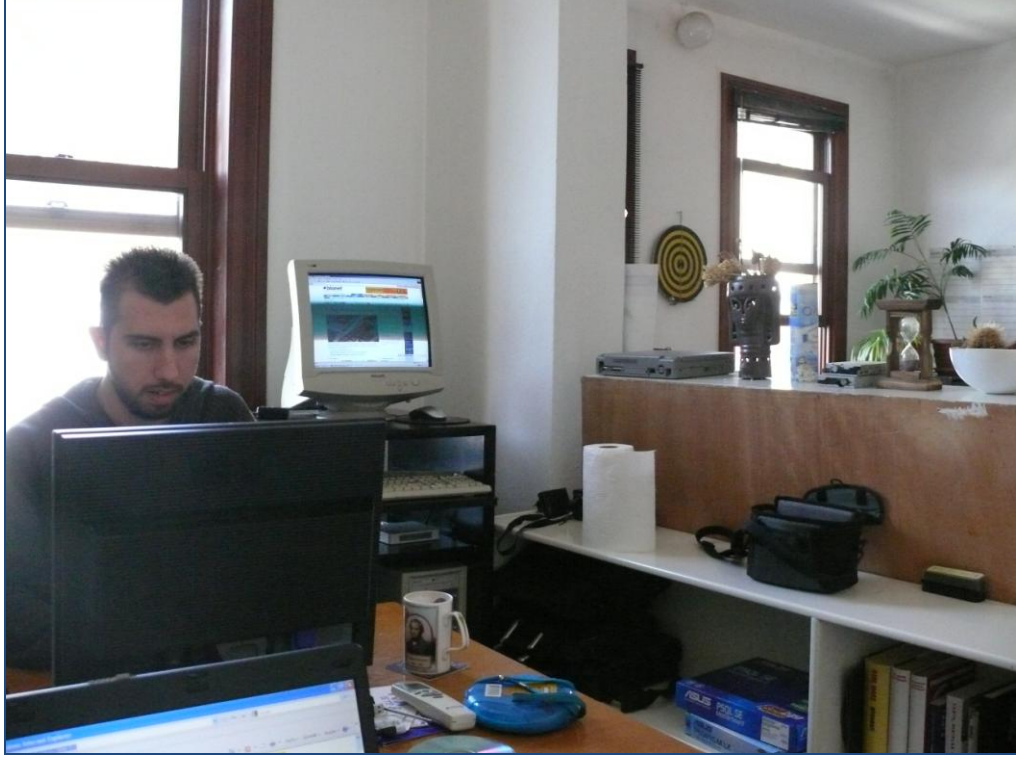
Fotoğraf 8: Haber merkezi

Ayrıca ortak salonda 3 ayrı çalışma masası daha bulunmakta olup bunlardan ikisi salondan alçak bir kütüphaneyle ayrılan bilgi işlem bölümünü oluşturmakta ve bu bölümde Bianet web sitesinin teknik işleri yürütülmektedir. Yazı işlerinde ise hiyerarşik olmayan, karışık bir oturma düzeni olduğu gözlenmiştir. Genel yayın yönetmeni, editör ve muhabirler, hatta stajyerler çalışmalarını aynı masada yürütmektedirler. Haber yazan çalışanlar birbirleriyle sürekli yüz yüze etkileşim

halinde olup, kişilere özel masaların olmadığı ve bireyselleşmiş çalışma pratiklerinden uzak durulduğu dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 9: Bilgi işlem bölümü

Yazı işlerinde çeşitli aksesuarların varlığının daha sıcak ve enformel bir ofis ortamı yarattığı gözlenmektedir. Duvarlarda ve masa üstlerinde dart, biblo ve çeşitli illüstrasyonlar bulunmaktadır. Duvarda haber gündeminin yazılı olduğu ve sürekli güncellenen büyük bir pano ile “NTV” haber kanalının sürekli açık olduğu büyük ekran bir monitör bulunmaktadır. Haber gündeminin yazılı olduğu panoyu ağırlıklı olarak genel yayın yönetmeninin güncellediği gözlenirken, diğer editör ve muhabirler de izlenen haberlerdeki gelişmelere göre belirli aralıklarla bu panoya notlar düşmektedirler.

Fotoğraf 10: Yazı işlerinde yüz yüze etkileşim ve gündem panosunun güncellenmesi

Ayrıca duvarlarda ve masalarda çeşitli toplumsal hareketler ve eylemlerle ilgili çok sayıda afiş, poster ve çıkartmaların bulunduğu gözlenmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır; “Evine Dön Bush!”, “Hepimiz Ermeniyiz” (Hrant Dink fotoğrafı), “Yaşasın 1 Mayıs” (Sosyalist Emek Hareketi, Türkçe-Kürtçe), Dünya Basın Özgürlüğü Haritası (Renkli, İngilizce), Reporters Sans Frontiers afişi (çerçevesiz)... Söz konusu afiş ve çıkartmalar ekip üyelerinin siyasal kimliklerini ve toplumsal hareketler ekseninde çeşitli eylemlere sadece gazeteci olarak değil aynı zamanda aktivist olarak katıldıklarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Fotoğraf 11: Yazı işleri duvarlarında etkinlik afişleri

Sonuç olarak, Bianet haber merkezi, gerek bulunduğu konum, gerek yerleşimi ve gerekse de çalışma mekanı olarak düzenlenmesi bakımından aşırı profesyonelleşmiş ve hiyerarşik bir düzeni yansıtmamakta olup, kurumsal örgütlenmenin hiyerarşik / dikey bir yapılanma yerine yatay ve demokratik olarak kurulmasına imkân verecek bir düzendedir. Ayrıca çalışma pratikleri ve gündelik yaşam alışkanlıkları bakımından Bianet haber merkezinde gözlenen düzen ve eşyalar, çalışanların toplumsal eylemlere katıldıklarını/destek verdiklerini ve haberciliğe paralel olarak siyasal eylemcilik faaliyetini de yürüttüklerini göstermektedir.

3.2 Grup dinamiği

Bianet haber merkezi çalışanları açısından dikkat çeken ilk unsur çeşitlilik ve eşit temsildir. Tüm çalışanların sıklıkla vurguladıkları “hak haberciliği” anlayışı, habercilik pratikleri kadar kurum içi istihdam politikalarında da göze çarpmaktadır, zira çalışanların çok farklı etnik ve dini kimliklere mensup oldukları, kendilerini ağırlıklı olarak siyasal yelpazenin solunda konumlandırmakla birlikte sol siyasal düşünce içerisinde birbirinden farklı ideolojilere sahip oldukları, farklı cinsel tercihleri saygıyla karşıladıkları gözlenmiştir. Öte yandan kadın erkek çalışanların sayısı açısından da kadınlar lehine pozitif bir ayrımcılık gözetildiği görülmektedir. Bu konuda IPS İletişim Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Nadire Mater de özel bir dikkat gösterdiklerini belirtmektedir:

Şimdi burada biz bunlara dikkat ediyoruz, kimileri o kadar dikkat etmiyor. Kadın meselesinde çok dikkatli davranıyoruz. Benim belki de rahatsız edici bir inatçılığım var bu konuda, yani şunları yapıyoruz; iş için başvuruyorlar mesela, biz kendi dengelerimiz açısından kadın gazeteci alıyoruz, işte yazıyoruz erkek adaylara sizi şu nedenle almadık diye; hepsinden teşekkür geldi, “çok üzüldük ama ilk kez bu kadar güzel bir gerekçeyle reddedildik” dediler. Bunu önemsiyoruz. Tabii burada mesela sadece kadın erkek meselesi değil, LGBT¹²⁰ bireyleri açısından da böyle bir hassasiyetimiz var, fakat orada o kadar başarılı değiliz, şu ana kadar sadece bir gay muhabirimiz oldu, o sonra ayrıldı. Ancak dışarıdan yazan yazarlarımız içinde oluyor tabii. Onun dışında da bizde bayağı Kürtler çoğunlukta, hatta giderek Kürt olmayanların temsiliyet oranında bir problem doğacak gibi görünüyor hem yazı işlerinde hem de genel olarak proje çerçevesinde (Mater, Yüzyüze görüşme, 18 Ocak 2011).

Kadınlar lehine pozitif ayrımcılık dışında bir başka dikkat çekici unsur Bianet’te çalışan grup üyelerinin birbirlerinden farklı unvanlar taşısalar da aralarında bir hiyerarşi bulunmamasıdır. Bu noktada, genel yayın yönetmenliği görevinin bütün çalışanlar arasında dönüşümlü olarak yapılması ve editörlerin sorumlu oldukları alanların rotasyonla değişmesi oldukça dikkat çekicidir. Habercilik faaliyetleri bakımından da yatay bir işleyişin mevcudiyeti ve grup içinde enformel bir diyalog

¹²⁰ Lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel.

ortamı gözlenmiştir. Her çalışan hem haber yazımı (news writing) hem de düzeltme (editing) faaliyetini aynı anda yapmaktadır. Bununla birlikte ayrıca foto muhabiri istihdam edilmediği ve kamera/fotoğraf makinelerini muhabirlerin kendilerinin kullandığı görülmektedir.

Ekip üyeleri yemek aralarını da birlikte geçirmektedirler, ayrıca ilişkilerinin iş dışında da sürdüğü görülmekte olup, sosyal olarak da ortak bir ekip ruhunun varlığı gözlenmiştir. Mesai saatleri 08.30-17.30 olarak belirlenmiş olsa da sık sık bu saatlerin dışında da yazı işlerinde çalışmanın sürdürüldüğü görülmektedir. Gece nöbeti uygulaması bulunmayıp, çalışma saatleri gündemin yoğunluğuna göre esneyebilmektedir.

Ekip ruhu anlayışı doğrultusunda haber merkezine yeni katılan çalışanlara ve stajyerlere kolektif gündeme katkı yapma şansı verilmektedir. Büro içinde çalışan herkesin, sorumluluk ve yetki almasında eşitlik sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Tecrübesiz çalışanlar ve stajyerler de rutin habercilik faaliyetlerine kısa süre içerisinde dâhil edilmekte ve haberleri bir editörün denetiminden geçmek koşuluyla hemen yayınlanmaya başlamaktadır. Bu noktada, haber mutfağı içinde bir tür kurum içi pratik yoğun eğitim süreci yaşandığını söylemek mümkündür.

Bianet çalışanlar grubu stajyerler, muhabirler, editörler ve yayın yönetmeninden oluşmaktadır. Muhabirler, editörlerin yönlendirmesi altında bilgi toplamakta ve haberin unsurlarını oluşturmaktadırlar. Muhabirlerden editöryal görevler üstlenmelerinin beklenmediği gözlenmiştir. Muhabirler daha çok, Bianet'in sokakla bağlantısını kurmakta, sokakta olanları takip etmekte, sokaktan haber önermekte, Bianet yayın ilkelerine uygun olarak "sesi duyulmayanların sesini" sokaktan sayfaya taşımaktadırlar.

Editörler belirli alanlarda görev paylaşımı yapmış durumdadır, Bianet'in kuruluş amaçlarına paralel olarak belirlenen bu alanlar “kadın”, “çocuk”, “ifade özgürlüğü” ve “insan hakları” konu başlıklarından oluşmaktadır. Bu alanlardaki görev paylaşımının yazı işlerinin ortak kararına göre belirlenecek bir sürede değişmek üzere bir rotasyona tabi olması dikkat çekicidir. Öte yandan, sorumluluk alanlarının paylaşılması editörün tek bir alanla kısıtlı kalması anlamına gelmemektedir. Tüm editörler yazı işlerinde siyasi gündem, çevre, kültür, spor vb. alanların yanı sıra diğer alanlarda da haber ve fikir üretmekle yükümlüdür. Ayrıca iş bölümünden müstakil olarak tüm editörlerin web sayfasının içeriğinin belirlenmesinden, yeni içerik ve bölümlerin oluşturulmasından, var olan içeriğin düzenlenmesinden, muhabirleri ve dış katkıları yönlendirmekten sorumlu oldukları gözlenmiştir.

Bianet haber üretim sürecine dışarıdan verilen katkılar konusunda da editörler aktif olarak görev almaktadırlar; dışarıdan gelen katkıların değerlendirilmesi, yorum, yazı, haber, fotoğraf, bilgi ve belge olarak katkı sunacak bağlantıların kurulması da editörlerin görevleri arasındadır. Günlük haber üretiminin yanı sıra, alt sitelerin oluşturulması ve geliştirilmesi, haber dışında içerik oluşturulması, kalıcı (statik) sayfaların hazırlanması, hafta sonu içerik üretimi ve sitenin denetimi, ifade özgürlüğü raporlarının oluşturulması, cumartesi (BiaMag) sayfasının oluşturulması gibi sabit işler de yayın yönetmeninin gözetiminde editörlerce üstlenilmektedir.

Genel yayın yönetmeni, editörleri yönlendirmekte ve içeriği “Bianet yayın politikasına” uygunluk açısından gözden geçirmektedir. Ancak özellikle Bianet haber merkezi çalışanlarıyla yapılan derinlemesine görüşmelerden sağlanan verilere göre bu gözden geçirme ağırlıklı olarak tekniktir ve haber dili açısından olmaktadır. Öte

yandan yayın planları hazırlamanın ve editörlerle işbirliği halinde bu planların zamanı içinde gerçekleştirilmesini sağlamanın yayın yönetmeninin sorumluluğunda olduğu görülmektedir. Bu noktada, BİA'yı dışarıda temsil etmek, projenin görünürlüğünü ve bilinirliğini artıracak etkinlikler planlamak ve yürütmek de yayın yönetmeninin görevi olarak görünse de, bu konuda BİA proje koordinatörü ve IPS İletişim Vakfı yönetim kurulu başkanının da genel yayın yönetmeniyle birlikte temsil işlevi yürüttüğü söylenebilir.

Sonuç olarak Bianet'te herkesin, eşit biçimde üretim sürecine katılımını mümkün kılacak bir grup dinamiği gözlenmiş olup; çalışanlar "genel yayın yönetmeni, muhabir, şef, editör" gibi ast-üst şeklindeki hiyerarşik örgütlenmenin ortadan kalkması için çabaladıklarını sık sık vurgulamaktadırlar. Katılımcı olarak yapılan gözlem sonucu da hem mekansal ve grupsal yapının hem de yazı işleri pratiklerinin bu çabayı doğrular yönde şekillendiği görülmüştür.

3.3 Yazı işleri pratikleri

Bianet'te yazı işleri için çalışma günü saat 08.30'da başlamaktadır. Sabah saat 9 civarında yapılan kısa haber toplantısında haber merkezi çalışanları kendi aralarında gündeme dair bir ön gözden geçirmede bulunmaktadırlar. Ekip üyeleri toplantı odasında gazeteleri tartışarak okumakta, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, sendikalar gibi kurumların basın merkezlerinden ve diğer haber kaynaklarından gelen e-postalarına bakmakta, haber değeri olan konuları gündeme taşımak üzere tespit etmektedirler. Editörlerin muhabir ve stajyerlerle olan diyaloglarından çıkarılan sonuca göre; bütün Bianet çalışanlarının gazeteleri okuması, televizyon seyretmesi, dış kaynaklara bakması, bir önceki günden beri

yaşanan gelişmelerden haberdar olması beklenmektedir. Ana akım medyanın gündemi yakından izlenmekle birlikte, Bianet gündeminin ağırlıkla ana akımın görmezden geldiği ya da gözden kaçırdığı konulardan belirlendiği görülmektedir; bununla birlikte ana akım medyada öne çıkan haberler de dünya ve Türkiye gündemi ekseninde Bianet haberleri arasında girmekte ancak bu haberlere de ana akım medyanın yaklaşmadığı açılardan yaklaşmak tercih edilmektedir. Kısa haber toplantısında dünya, Türkiye ve Bianet gündemi genel olarak konuşulmakta, kaynaklarla ilgili isimlendirme yapılarak, kaynaklar aranmakta ve randevu alınmaktadır. İstanbul'da yer alan kaynaklarla yüz yüze görüşme tercih edilirken, diğer bölgelerdeki kaynaklarla haberleşmek için telefon ya da e-posta tercih edilmekte ya da bölgedeki yerel gazetecilerden yardım alınmaktadır.

Bianet'in habercilik pratikleri açısından en dikkat çeken unsur "BİA habercilik ilkelerine" uymak koşuluyla bütün yerel gazetecilerin yanı sıra profesyonel haberci / gazeteci olmayanların da Bianet'te yazı ve haberleriyle yer alabilmeleridir. Bu konuda katılımcı bir habercilik anlayışı izlendiği tespit edilmiş olup, bu anlayış doğrultusunda sabahtan başlayarak Bianet haber merkezine yoğun bir haber ve veri akışı olduğu gözlenmiştir.

Bunların dışında, gündem için tespit edilen diğer konularla, gazetelerden derlenebilecek gelişmeler hızlı şekilde haberleştirilmektedir. Ayrıca kendiliğinden anlık olarak e-posta yoluyla gelen açıklamalar gecikmeden haberleştirilmekte olup, böyle haberlerin geliştirilmesi üzerine tartışma ana haber toplantısında yapılmaktadır. Bu bakımdan her haber için saat 12.00'daki haber toplantısının beklenmediği gözlenmiştir. Muhabir ve editörler günün her anında yazı işleri salonunda

birbirleriyle yüzyüze ilişki içinde haber üzerine tartışmakta, eldeki konuları geliştirebilmektedirler.

Fotoğraf 12: Yazı işleri faaliyeti, haber üzerine tartışma

Bianet haber merkezinde haber toplantıları öğle saat 12.00 civarı yapılmaktadır. Haber merkezi çalışanları hem gündemdeki olaylar hem de kendi takip ettikleri kişisel haber konuları doğrultusunda haber toplantısına belirli bir hazırlıkla gelmektedirler. Haber toplantılarına tüm muhabir ve editörler ile genel yayın yönetmeni ortak katılım sağlamaktadır. Ayrıca haber toplantılarına proje koordinatörü Ertuğrul Kürkçü ve/veya IPS İletişim Vakfı yönetim kurulu başkanı Nadire Mater'in de zaman zaman iştirak ettikleri gözlenmiştir. Haber toplantısında genel yayın yönetmeni ya da onun olmadığı durumlarda editörlerden birisinin hazırlamış olduğu gündem listesi tartışmaya açılmakta ve görev paylaşımı yapılmaktadır. 17-21 Ocak 2011 tarihleri arasında gözlemci olarak katılım sağlanan

haber toplantılarında gündem listesinin genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu ya da editör Erhan Üstündağ tarafından düzenlendiği izlenmiştir. Öte yandan gündem listesinin düzenlenmesinde yöneticilik işlevinden çok bir tür moderasyon işlevinin öne çıktığını söylemek mümkündür.

Ana haber toplantısında öncelikle önceki gün değerlendirilmekte, yapılan/yapılamayan haberler nedenleriyle konu edilmekte ve Bianet gündemi konuşulup, tartışılmaktadır. Bianet gündeminin, genel ülke ve dünya gündemine çoğunlukla tersten, ana alan başlıklarının etrafından döndürerek, ana akımda gösterilmeyenleri göstermek, sesini duyuramayanlara ulaşmak hedefiyle şekillendirildiği gözlenmiştir. Haber toplantısında editörler kendi sorumlu oldukları alanlarla (kadın/çocuk/ifade özgürlüğü/insan hakları) ilgili önerilerini sunmaktadırlar. Ancak bu konuda editörlerin sadece kendi alanlarıyla ilgili öneriler sunmakla sınırlanmadıkları gözlenmiştir. Bu öneriler ve diğer gündem maddeleri doğrultusunda işlenecek haber başlıkları belirlendikten sonra haberin nasıl yapılacağı, kimlerle konuşulacağı kararlaştırılmaktadır.

Öte yandan muhabirlerin de sokak gündemini yakından izledikleri görülmüştür, eylem, basın açıklaması ve toplantılara dair muhabirlerin sürekli haber kaynaklarıyla iletişim halinde oldukları ve haber toplantısında muhabirler de önerileriyle gündeme katkı sundukları gözlenmiştir. Haber toplantılarının, sadece yöneticiler tarafından gündemin okunduğu ve görev dağıtımının yapıldığı bir ortamdan çok, hiyerarşik bir sıralama olmadan herkesin tartışmaya dâhil olup, öneriler sunabildikleri demokratik bir ortamda yapıldığı gözlenmiştir.

Böylelikle haber toplantısında ele alınacak gündem maddeleri konusunda, muhabir ve editörlerin de hiyerarşik bir sıralama olmaksızın katkı yaptıkları ve kendi

izledikleri ya da önerdikleri konuları gündeme aldrabildikleri gözlenmiştir. Her muhabir kendi tespit ettiği maddeleri de toplantıda tartışmaya açabilmektedir. Bununla birlikte haber toplantısında izlenecek haberlerle ilgili görev dağıtımında öncelikle gönüllülük esası gözetildiği görülmüştür. Gündemdeki bir haberi özellikle takip etmek isteyen olup olmadığı sorulmakta ve ardından söz konusu haber konusunun nasıl izleneceğine kolektif şekilde karar verilmektedir.

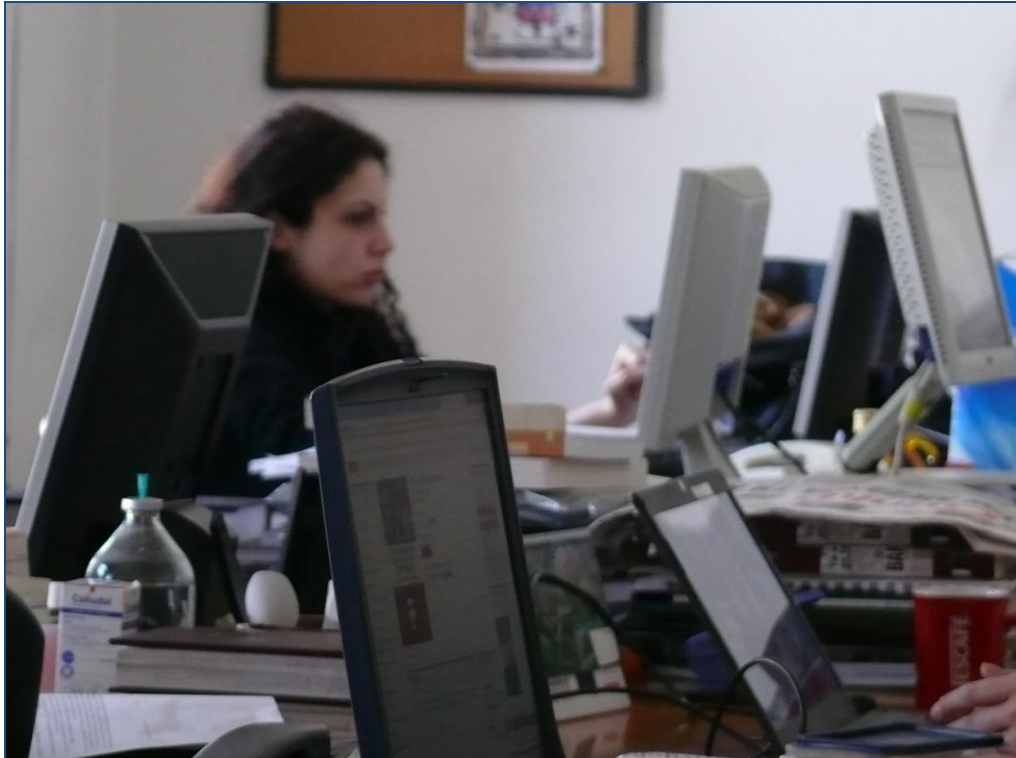
Haber gündeminin, ana akıma dâhil bir medya kuruluşundan oldukça farklı şekillendiği dikkat çekmektedir. Genellikle o günkü haber toplantısında değerlendirilmek üzere tartışılan konu başlıklarının kadına yönelik şiddet, sol siyaset, siyasi davalardaki uygulamalar, iş güvenliği, yoksulluk, çocuk istismarı, halk sağlığı, ifade ve basın özgürlüğü gibi Bianet'in özellikle önemseydiği konular olduğu gözlenmiştir. Bu konuların haberlerdeki sıralaması ya da nicel ağırlığı genellikle gündeme ya da belirli tarihsel gelişmelere göre değişmektedir. Örneğin “gazeteci Hrant Dink'in ölüm yıldönümü” haftasında aydın cinayetlerine dair haberler gündemde daha fazla yer bulurken, “kuş gribi” salgınının ülke gündemine hâkim olduğu dönemde sağlık sistemine dair haberler ağırlık kazanmaktadır. Bununla birlikte, kadınlar, erkekler, sağ ya da sol siyasal düşünceye mensup kişilerden bu konu başlıklarına ya da gündem maddelerine dair ayırım yapmaksızın görüş istenmesi üzerinde özellikle durulduğu dikkat çekmiştir.

Ana haber toplantısının ardından, toplantıda kararlaştırılan isimlere/haber kaynaklarına ulaşılmakta ve görüşme için saat belirlenmektedir. Öte yandan gün içinde kararlaştırılan haberlerin gündemden düşmesi, gündemin yeniden şekillenmesi durumunda editörlerin aralarında konuşmalarıyla yeni duruma uygun bir yol haritası çizildiği görülmektedir. Ayrıca dikkat çeken bir unsur olarak, üstlendiği haberi

herhangi bir teknik nedenle yapamayan muhabirin, nedenlerini açıklarak durumu ekip arkadaşlarıyla paylaştığı ve haberin yapılabilmesi halen mümkünse nasıl yapılacağına konuşulup karara bağlanmasıyla haberin yapıldığı görülmüştür. Aynı durum yerel gazetecilerden gelen haberler için de geçerli olmaktadır, haberle ilgili olarak yerel gazeteci ile eşgüdüm halinde çalışma yürütülmektedir. Bu durum da kolektif çalışma pratiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yazı işlerinde gün bitiminde, çalışma saati sonrası izlenecek eylem, toplantı, kokteyl varsa kimin izleyeceği belirlenmekte ve o haber ilgili muhabir tarafından izlenmektedir. Çalışma saati sonrası gelişen haberler genel yayın yönetmeniyle de konuşularak ya akşamdan yazılarak siteye konulmakta ya da sonraki sabahın ilk saatlerinde girilmektedir.

Fotoğraf 13: Haber üretimi

Cumartesi günleri Bianet sitesinin ana sayfası “BiaMag” olarak açılmaktadır. BiaMag çevrimiçi politik magazin bir yayındır. BiaMag ağırlıklı olarak yıldönümleri, önemli tarihler ve haftanın gündeminin altına çizilmesi şeklinde planlanmaktadır; yayın planlaması hafta boyunca yapılmakta ve hafta içinde yapılamayan haberlerin öyküleştirilmiş haberleri ya da yorum-yazıları da BiaMag’da yayımlanmaktadır. BiaMag’ın sabit yazarları olmamasına özellikle özen gösterildiği gözlenmiştir. BiaMag dışında Bianet’te gündemle bağlantılı olarak cumartesi ya da pazar günü de haber izlenmekte/yapılmaktadır. Bunun için perşembe ya da cuma günü ana haber toplantısında hafta sonu programları için muhabir/editörlerin asıl alanı da gözetilerek görev bölüşümü yapılmaktadır. Öte yandan cumartesi ya da pazar çalışmasının sadece etkinlik izlemekten ibaret olmadığı görülmüştür, hafta sonu gelişen durumların haberleştirilmesiyle hafta içi yapılamayan bir dosya, haber, söyleşi vb. de bu çalışma şekli içinde değerlendirilmektedir.

17-22 Ocak 2011 haftasında gözlemci olarak katılım sağlanan haber toplantılarında öne çıkan bazı gündem maddeleri ve bu gündem maddelerinin izlenmesinde Bianet haber merkezi çalışanlarının habercilik pratiklerine dair dikkat çeken unsurlar şöyle olmuştur:

- Gazeteci Hrant Dink’i ölüm yıldönümünde anma programı ve bu çerçevede yapılacak gösteri ve etkinliklerin takip edilmesi gündeme alınmıştır. Haber toplantısında özellikle Dink hakkında başka gazeteci ve yazarların, arkadaşlarının görüşleri ve makalelerine yer verilmesi vurgulanmış, bu konuda ana akım medyadan daha farklı bir haber yelpazesi ortaya koyulması gerekliliği üzerinde ısrarla durulmuştur. Bu doğrultuda, bütün Bianet ekibi İstanbul’da Agos gazetesi önünde yapılan etkinliklere iştirak etmiştir. Bu

konuda sadece haber toplama faaliyeti değil, aynı zamanda toplumsal bir eyleme bizzat katılım niyeti gözlenmiştir. Alternatif medya mensupları açısından gazeteci kimliğinin aktivist kimliğiyle içiçeliğini gösteren bu katılım özellikle dikkat çekicidir.

- Gazeteci yazar Etyen Mahçupyan'ın katılacağı ve Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen "Accept Pluralism" başlıklı 7. Çerçeve Projesinin açılış konferansına yer verilmesi haftanın gündemlerinden birisini oluşturmuştur. Bu etkinliği izleyecek muhabirin gönüllü olarak belirlendiği gözlenmiştir.
- Torba yasaya karşı eylem haberleri de haftanın üzerinde ağırlıklı olarak durulan gündem maddelerinden birisi olmuştur. Bu konudaki haberlerin izlenmesinde özellikle resmi kaynaklar yerine, sendika ve meslek örgütleri ile emekçi kesimden görüş yansıtılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu konuda dikkat çeken bir unsur da Nadire Mater'in toplantılarda, kendisi ve Ertuğrul Kürkçü'nün kişisel tanıdığı olan haber kaynaklarına farklı bir tavır gösterilmemesini özellikle istemesi ve muhabirlerden akıllarına gelen her şeyi sormalarının beklendiğini vurgulaması olmuştur.
- Özel sektördeki bir firmada çalışan bir kot işçisinin işten çıkarılması ve haksız muameleye maruz kalmasına dair bir haber de gündeme taşınmıştır. Bu konuda ana haber kaynağı olarak ilk elden işçinin kendisinin belirlendiği ve özellikle olayın işverenin değil işçinin gözünden yansıtılmasının tercih edildiği gözlenmiştir.
- Bianet'te, erkeklerin işledikleri kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddet haberlerinden oluşan aylık bir çizelge oluşturulmaktadır. Bu konu da gündem

toplantılarında sıklıkla vurgulanmış ve bu çizelgede yer verilecek bilgilerin avukatlardan teyit edilmesi üzerinde durulmuştur.

- Editörlerden Burçin Belge'nin önerisiyle KADER'in kadın adayları desteklemeyle ilgili yürüttüğü bir programın bir haber dizisi olarak gündeme alındığı gözlenmiştir. Bu doğrultuda gündem toplantılarında yapılan tartışmanın ardından, seçilen kadınların hikâyelerine yer verilmesi ve bu dizinin haber ve makalelerle desteklenmesine karar verilmiştir.
- Tunus'ta cereyan eden olaylara dair yabancı yayınların taranması da haftanın gündeminde özellikle tartışılan konulardan biri olmuştur. Yönetim Kurulu Başkanı Nadire Mater'in meydana gelen olayların "sosyal medya kaynaklı bir devrim olduğunun" temel vurgu olarak öne çıkarılmasını özellikle önerdiği gözlenmiştir. Haber toplantısındaki tartışmada bu haberi gören ana akım medyanın genellikle Tunus'ta "diktatörün karısının" olayların kaynağı olduğuna dair vurgusuna dikkat çekilmiş ve bu vurgudan kaçınılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu konuda hafta boyunca El Cezire'den kaynak belirterek çeviri yazılar kullanılması ve vurucu özetlerle haberin takip edilmesi konusunda karar alınmıştır.
- Kadına şiddet konusunda Muğla'da görülmekte olan bir davanın duruşmalarına dair haberler gündeme alınmıştır. Bu konuda bölgedeki yerel gazetecilerden Coşkun Efendioğlu'ndan haber ve bilgi istenmesine karar verilmiştir. Bu talep de yerel gazetecilerin Bianet haber havuzuna katkı sağlamalarına ve katılımcı haber sürecinin işlerliğine dair bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

- KCK davasıyla ilgili konuların da gündemde yer bulduğu gözlenmiştir. Bu konuda özellikle “iki dile dil çıkarın” afişlerin Diyarbakır’da sokaklara asıldığı ve bunun görsel unsurlarla desteklenerek haberleştirilebileceği tartışılarak, bu konuda Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi basın danışmanı İrfan Uçar’dan konuyla ilgili fotoğraf istenmesine karar verilmiştir. Bu gibi yerel haber konularında bulunulan bölgedeki yerel gazeteci ve sivil toplum örgütü temsilcilerinden aktif olarak katılım ve haber, makale, fotoğraf ve bilgi-belge istenmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte, özellikle bu haber örneğinde olduğu gibi, haber konusu bölgede yaşayan Bianet okurlarının kendilerinden de böyle bir akış olduğu ve gelen bilgi ve belgelerin haberleştirilmek üzere sıklıkla haber toplantısı gündemine alındığı gözlenmiştir. Sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak değinilecek olmakla birlikte, bu noktada, Bianet’in gelen bütün haber ve verileri kaynağın güvenilirliğini teyit etmeden değerlendirmedeği de akılda tutulmalıdır.

3.3.1 Bianet’te habere genel yaklaşım

Bianet’in haber üretim süreci incelendiğinde, yaygın medyanın görmediği, göstermek istemediğini haberleştirmeyi amaçladığı görülmektedir; bu doğrultuda, yerel medyaya, ihmal edilenlere yer verilmekte ve Bianet’in haberleriyle farklı bir bakış yaratıp gündemin tek yanlı sunumunu tersyüz ettiği dikkat çekmektedir. Bianet çalışanları gazetecilik anlayışlarını “hak haberciliği” tanımı üzerine oturtmaktadırlar. Böyle bir habercilik, hak haberciliği pratiklerini hayata geçirmeyi, hak ihlallerini görmezden gelmeyen, “ötekileri” haber yapmak için mutlaka bir hak ihlalinin

konusu/faili olmalarını beklemeyen, herhangi bir haberi yaparken hak ihlaline yol açmayan bir anlayışı benimsemek olarak şekillenmektedir.

Hak haberciliğinde en dikkat çekici unsur, gazetecinin taraf olmasıdır. Bianet çalışanları da bu doğrultuda kendilerini “tarafsız” olarak konumlandırmak yerine “haklardan yana” olduklarını ve “haberlin tarafsızlığı üzerine yürütölen tartışmaların tüketildiğini” akıllarında tuttuklarını sıklıkla vurgulamışlardır. Bianet’te bunun yerine haberde dengeyi gözeten ve tüm tarafların görüşlerini dillendirmek için çaba gösterilen bir habercilik yapıldığı savunulmaktadır. Bu bakımdan, Bianet haberciliğinde “tarafsızlığın” yerini “dengeliliğin” aldığını tespit etmek mümkündür.

Bianet çalışanlarının hak haberciliği yaklaşımını oldukça geniş bir çerçeveye oturtmaları bir başka dikkat çekici yöndür. Buna göre, örneğin sadece yaşama, işkence görmeme, vücut bütünlüğüne dokunulmama hakları değil, daha geniş ölçekte değerlendirilebilecek olan “barış içinde yaşama, yoksulluktan korunma, kendini geliştirme, çocukların katılım hakları ya da engellilerin, psikiyatrik teşhis almış kişilerin toplumsal yaşama katılım hakları” gibi haklar da Bianet’in hak haberciliği perspektifine girmektedir.

Bu perspektif temel olarak haberlerin hak odaklı olarak yapılmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan Bianet’te gerçekleştirilen katılımcı gözlem sürecinde editör ve muhabirlerin gelir, toplumsal cinsiyet, eğitim, etnik/dinsel köken vb. eşitsizliklerden muzdarip olan, görünmeyen/gösterilmeyen, “dezavantajlı” gruplardan, “ezilenler”den yana bir habercilik ortaya koyma iddialarını sürekli olarak vurguladıkları görölmüştür.

3.3.2 Haber kaynakları

Bianet'te temel haber kaynaklarının haberin ilgili olduğu alanlarda çalışan hak örgütleri, sivil toplum örgütleri, sendikalar, meslek örgütleri, o alanda çalışan akademisyenler, uzmanlar, uluslararası insan hakları hukuku merkezleri olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte, dikkat çeken bir başka haber kaynağı, Bianet'in doğası gereği, yerel haberciler ve yerel yayınlar olmaktadır. Bianet'in haber kaynaklarını çeşitlendirmeyi önemseydiği görülmektedir. Ayrıca muhabirlerin haber toplama faaliyetlerine dair yapılan gözlem sonucunda, haber kaynakları bakımından, haberin elverdiği ölçüde kadın-erkek dengesinin gözetilmeye çalışıldığı, haberleri ilgili uzman görüşlerinde mümkün olduğunca kadınlardan fikir alındığı ve muhabirlerin mümkün olan her durumda haber kaynağının doğrudan kendisine yöneldikleri görülmüştür. Bianet haberlerinde haber kaynakları, aksini gerektiren açık bir neden bulunmadıkça açıklanmaktadır, öte yandan eğer kaynağın gizli tutulması gerekiyorsa, bunun nedeninin mutlaka belirtilmesine özen gösterildiği görülmektedir.

Bianet ajans aboneliğini kullanmamakta ve bu konuda oldukça katı bir tavır sergilemektedir. Ajansların “medya sahipliği yapılarından ve genelleme eğilimlerinden kaynaklanan bir bilgi kaybının” söz konusu olacağı inancıyla kaçınılan ajans haberciliği konusunda Nadire Mater şunları söylemektedir:

Ortalıkta ismi bilinen haber sitelerine bakıldığında, bizim tabii “unique” bir yanımızın olduğu çok açık. Çünkü biz mesela kesinlikle ajans aboneliğini reddediyoruz, bize çok teklifler oldu çok ucuza haber vermek için, ancak biz ajans istemiyoruz. Şimdi internet haberciliğinde bu kez yapıştır meselesi çok fazla. Yani alıyor Anadolu Ajansı'nın haberini, onu altüst ediyor, başına AA da yazmıyor. Biz bunları yapmıyoruz. (Mater, Yüzyüze görüşme, 18 Ocak 2011)

Öte yandan çeşitli kaynaklardan derlenen enformasyon ve haberlerde kaynak gösterilmesi konusunda Bianet haber merkezinde oldukça dikkatli davranıldığı

gözlenmiştir. Bu bakımdan kaynak gösterimi Bianet haberciliğinin esaslarından birini oluşturmaktadır. Ayrıca haberlerin aktarıldığı asıl kaynağa haber metni içinde ya da sonunda mutlaka bağlantı verilerek, okuyucunun haberin art alanına ve bilgiye erişimi de kolaylaştırılmaktadır.

Haberde olayın hangi detaylarına yer verileceği önce sıklıkla Bianet haber merkezinde tartışılmaktadır. Haber kullanılmaya karar verildiğinde metinde geçebilecek iddiaların “iddia” olarak yazıldığı; örneğin “Emniyet Genel Müdürlüğü’nün açıklamasına göre...”, “polis in iddiasına göre...” şeklinde ibarelerin mutlaka kullanıldığı, açıklamaların “gerçek”miş gibi algılanmamasına özen gösterildiği gözlenmiştir.¹²¹

Haber kaynağı konusunda dikkat çekici bir başka unsur, suç mağduru ya da faili çocukların kimliklerini açıklanmamasında gösterilen özendir. Çocukları haber kaynağı olarak kullanırken duruma göre aileden izin alındığı, fotoğraf kullanıp kullanmamaya düşünerek ve tartışarak karar verildiği Bianet editörlerinin haber üretim sürecinde gözlenen ilgi çekici bazı özellikleri olmuştur.

3.3.3 Siyasal yanlılık

Bianet’in habercilik pratiklerine ve Bianet çalışanlarının kendi alternatifliklerini kurarken aldıkları konuma bakıldığında, Bianet’in medya ve siyaset ilişkisini, herhangi bir partiyi veya siyasal gücü desteklemeyi aşan, tüm siyasal ve ekonomik yapının meşruiyetine uzanan daha geniş bir yanlılık kavramı ile sorguladığı görülmektedir. Çünkü Bianet editörleri, siyasal/ekonomik seçkinlerin söylem ve eylemlerinin takip edilmesine dayalı bir haber yapma alışkanlığının, bu

¹²¹ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/toplum/107154-nalbantogluna-beraat-polis-siddetine-suc-duyurusu>

kişilerin temsil ettiği çıkar merkezlerinin siyasal/ekonomik sorunları tanımlama ve çerçeveleme biçimlerini okuyucu ve izleyicilere dayattığının bilincinde olduklarını sıklıkla vurgulamaktadırlar.

Bu bakımdan, örneğin “enflasyon” ile ilgili bir haberde, haberi, “başbakan, ekonomiden sorumlu devlet bakanı” vb. resmi makama ilişkin bir metin olarak değil, “sokaktaki insan”ı merkeze alarak kurguladıkları gözlenmektedir.¹²² Aynı şekilde, Bianet muhabirlerinin suça ilişkin bir haberde okuyucuya o suçun toplumsal nedenlerini anlatabilecek bir içerik oluşturmaya çalıştıkları¹²³ ya da yoksullukla ilgili bir haberde, haberi ana akım medya gibi “bir yoksul” üzerinden kurgulamak ve duygu sömürsü yapmak yerine, yoksulluğun varlığı, var olma nedenleri, neden ortadan kaldırılamadığıyla ilgili sorular sormayı yeğledikleri görülmektedir.¹²⁴

3.3.4 Yerel-merkez dengesi

Bianet’te haber seçerken, yerel ve merkez dengesinin gözetildiği görülmektedir, yerel haberlerde de bir denge arayışının varlığından söz edilebilir; gelen yerel haberler merkezi haber ajanslarından çok haber konusu bölgelerdeki yerel gazetecilerden alınmakta ya da doğrulanmaktadır. Özellikle Bianet arama motorları ile yapılan taramalarda, haberler geliş yerlerine göre taranabilmekte ve bu tarama sonucunda haberlerin pek çok farklı bölge menşeli olduğu görülmektedir.

Öte yandan, bir kaynaktan, gündem dayatmadıkça birden fazla haber kullanılmamasına özen gösterildiği ve haber unsurları eksikse, haber kaynağını arayarak eksikleri giderilmesine çalışıldığı gözlenmiştir. Haber merkezinde

¹²² Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/ekonomi/119392-disk-2010da-yoksulluk-artacak-emek-mucadelesini-yukseltecegiz>

¹²³ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/cocuk/71813-gazeteci-suclu-cocuk-diyemez--2>

¹²⁴ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/86663-esas-soru-neden-yoksulluk-var>

hazırlama imkânı olan haberlerin başka kaynaklardan alınmamasına dikkat edilmekle birlikte, özellikle haberlerde yerel merkez dengesinin kurulmasında yerel gazetecilerle olan sıkı iletişim ve etkileşimin, katılımcı haber tarzının büyük katkısı olduğu söylenebilir.

Bianet’te haberlerde merkez-yerel dengesinin gözetilmesine dair örneklerle sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle ana akım medyanın toplam oy oranları ve partilerin Türkiye genelindeki yüzdeleri bağlamında ele aldığı 29 Mart 2009 yerel seçim sonuçları haberlerinde, Bianet’in merkezden çok yerel bakış açısını dillendirmeye özen gösteren yaklaşımı iyi bir örnek oluşturmaktadır:

Örnek haber: Seçim sonuçları

“Seçim Sonuçlarına Yereller Nasıl Baktı?”

Tunceli Emek, seçim sonuçlarında “DTP Zaferini İlan etti”; Taka, “Trabzon Merkez AKP”, Yenigün, “CHP’nin Kalesi İzmir”, Merhaba Antalya, “Kazanan CHP Oldu”, Gün Radyo-TV sitesi, “DTP Ezici bir Üstünlük Sağladı”, Yüksekova Haber sitesi, “Vatandaşın One Minute” başlığını verdi.”

Kaynak: <http://bianet.org/bianet/toplum/113468-secim-sonuclarina-yereller-nasil-bakti>

“Çok satışlı veya büyük medya kuruluşlarının bile yöresel temsilcileri olarak gazetecilerden haber aktarmak çok farklı bir şey, o gazeteciyi kendi çevresinin merkezine sokup ondan doğrudan bilgi aktarmak çok farklı bir şey” diyen Bianet genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu, bu konudaki yaklaşımlarını şöyle özetlemektedir:

29 Mart yerel seçimleri arifesindeydi, Bianet’te dedik ki biz, “bu mesele sadece Baykal-Erdoğan çekişmesi değil, bunlar üst siyaset olarak bunun böyle okunmasını istiyorlar çünkü potansiyel oylar oradan gelecek ama bunun yerelde ne anlama geldiği, bu yerel seçimlerin her bir bölge için ne ifade ettiğini görelim”. Ve ben yaklaşık 30’un üzerinde röportaj yaptım Anadolu’nun çeşitli

bölgelerinden yerel gazetecilerle, orada bildiğim, itibar ettiğim insanlara telefon ettim. Küçük küçük röportajlar yayınladık, hem en çok okunan röportajlar arasına girdiler, hem de seçim sonuçları itibarıyla kendi bölgelerinde ilgi çekti. Gerçi son olarak tahminlerine yer veriyorduk ama bilmem hangi ilde kim kazanacak vb. diye ama bizi ilgilendiren çok da o değildi. Sizin bölgenizde gerçek sorunlar ne olarak görünüyor yani siz somut olarak ne demek istiyorsunuz, kadının toplumdaki yeri mi, işsizlik mi, sizin sanayi bölgenizde ne var, toplumsal olarak karşıtlık kendisini nasıl gösteriyor gibi sorularla somut şeylerden hareket ettik. Seçim sonuçlarını da zaten % 98'i doğru tahmin etmişti, yanılan yoktu, tahmin yürütmeyen vardı. Ama biz somut şeyler üzerinde durduk, Malatya'dan Özal döneminden sonra sanayinin nasıl çekildiğini, Edirne'de onlarca tenis kortlu bir şehrin şimdi nasıl içki yasağını konuşur hale geldiğini vs. ortaya koyduk. Yani bu bizim yaptığımız röportajların tamam bir ulusal siyaset gündemi vardı ama bizim yaptığımız röportajlar BDP, CHP, AKP, MHP siyasetinin altında, aslında somut olarak insanların ayaklarının üzerinde nasıl gezdiğini gösteren şeyler oldu. (Önderoğlu, Yüzyüze görüşme, 19 Ocak 2011).

3.3.5 Haberlerde ırkçılık, ayrımcılık, nefret söylemine bakış

Bianet, alternatif bir medya olarak, medyada ve toplumda ayrımcılık içeren olayları takip etmekte ve gündeme taşımakta, ayrımcılıkla mücadelede sorumluluğu olanları, yasal düzenlemeleri ve eksikleri gündeme getirmektedir. Buna paralel olarak Bianet'in yazı işleri pratiklerinin en dikkat çekici özelliklerinden birisi haber dilinde ırkçı yaklaşımlardan ve nefret söyleminden uzak durulmasıdır.

Ana akım medyada sıkça görülen ırkçı genellemeler ve nefret söyleminin Bianet habercilik dilinin dışında bırakılması, bütün Bianet ekibinin sıklıkla vurguladığı bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda, Bianet haberlerinde olayla doğrudan ilgisi bulunmadıkça, insanların edimlerinin ya da işledikleri suçların onların milliyetine, dinine, cinsiyetine, cinsel eğilimine, hastalığına ya da engelli olup olmamasına dayandırılmadığı gözlenmektedir. Nitekim taranan haberlerde kişilerin bu özelliklerini içeren sıfatlarının vurgulanmadığı dikkat çekmektedir.

Örnek haber: Taciz ve medyada ayrımcılık

“Taksim’de Kadına Taciz, Medyada Şüpheliye Ayrımcılık!”

Taksim’de yaşanan toplu taciz olayında “bizden” olanı kayırma refleksimiz öne çıktı. Medya “Vur İranlıya” dedi. Bu arada o kadınlara ne olduğu, karakoldan sonra nerede ve nasıl saatler geçirdikleri meçhul.

Kaynak: <http://bianet.org/bianet/toplum/103926-taksimde-kadina-taciz-medyada-supheliye-ayrimcilik>

Örnek haber: Ayrımcılık eleştirisi

“Ayrımcılık İzlemede

İBÜ İnsan Hakları Merkezi, dört ayrı alanda ayrımcılık uygulamalarını izledi ve raporlaştırdı. Raporlar önümüzdeki günlerde kamuoyuyla paylaşılacak. Ayrımcılığı izlemenin önünde çok sayıda engel bulunuyor.”

Kaynak: <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/128240-ayrimcilik-izlemede>

3.3.6 Eril dil

Bianet’in hem kendi bünyesinde uyguladığı istihdam politikasında hem de habercilik pratiklerinde kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu pekiştirecek ifadeler ve uygulamalardan kaçındığı gözlenmiştir. Bianet ekibi bunun yerine haber yazımında eril olmayan bir dil kullanımına özen göstererek, belli bir sözcüğün belli bir insan grubu için neden olumsuz ya da uygunsuz bir anlam kazandığını açıklayarak, toplumda belli kişilere ilişkin algının değişmesinde aktif bir rol üstlenmeyi tercih etmektedir.

Örneğin, proje koordinatörü Ertuğrul Kürkçü, Bianet’in habercilik dilinde “ışkadamı” ifadesini ilk kullanan medya kuruluşlarından birisi olduğunu söylemekte ve “bu herkese komik gelmişti, fakat işadamları derneğinin başına bir kadın geçince aslında bu kavramla ne demek istediği anlaşıldı” demektedir (Kürkçü, Yüzyüze

görüşme, 20 Ocak 2011). Benzer şekilde Bianet haberlerinde, son ekleri “adam, adamı” olan terimler gibi cinsiyetçi ya da kadınları görünmez kılan sözcüklerden kaçınıldığı, “adam” yerine “kişi, insan, erkek”, “adam adama” yerine “bire bir, teke tek”, “adam gibi” yerine “doğru dürüst, insana yaraşır” ifadelerinin tercih edildiği sıklıkla görülmektedir.

Hatta BİA, bu konuda bir adım daha atarak Heinrich Böll Vakfı'nın katkılarıyla IPS İletişim Vakfı Yayınları'ndan “Cins Bakışı Sözlüğü”nü yayımlamıştır. Sözlüğün amacı, “cins ve kalkınma çözümlenmeleri ve kadınlarla erkeklerin kalkınmadaki rol ve katkıları konusunda dünyada süregiden tartışmalarla yakından bağlantılı anahtar terimlere tanım ve bağlam kazandırmak” olarak açıklanmıştır; “Türkiye’de medyada çalışan ve öğrenim görenlerin haber ve araştırmalarında cins ayrımcılığının etkilerinden arınmış bir dille yazma ve konuşmalarına yardımcı olacağı”¹²⁵ inancıyla yayımlanan sözlükten Bianet muhabirlerinin ve hatta yerel basın çalışanlarının da haber yazım dili açısından yararlandıkları gözlenmiştir.

Örnek haber: Anayasa değişikliği

“İlkaracan: Pozitif Ayrımcılık Yetmez Fiili Eşitlik İstiyoruz

Kadın hakları savunucusu İlkaracan, AKP'nin anayasa değişikliğinde yer alan “pozitif ayrımcılık” vurgusunun yerine “fiili eşitlik” talebini dile getiriyor. İlkaracan'a göre ulusal cinsiyet eşitliği endeksinde ciddi gerilemeler yaşayan Türkiye’de kadınlar, devleti fiili eşitliği sağlamakla yükümlü kılacak bir düzenlemeye ihtiyaç duyuyor.”

¹²⁵ Bkz. <http://eski.bianet.org/2006/01/23/bilgi25.htm>

Kaynak: <http://bianet.org/bianet/siyaset/120831-ilkkaracan-pozitif-ayrimcilik-yetmez-fiili-esitlik-istiyoruz>

Örnek haber: TEKEL direnişi

“TEKEL Direnişi Ankaralı Kadınları Değiştirdi

Yılmaz “Bir an önce ailelerine kavuşmaları için dua ediyorum” derken Moralı, komşularıyla birlikte işçiler için yemek pişiriyor. FeministBiz’den Parker ve Ankara Kadın Platformu’ndan Ayaz ise TEKEL direnişinde kadınların birlikte mücadele pratiğiyle güçlendiklerini söylüyorlar.”

Kaynak: <http://bianet.org/kadin/emek/119846-tekul-direnisi-ankarali-kadinlari-degistirdi>

3.3.7 Barış gazeteciliği

Bianet haberciliği incelendiğinde, toplumsal çatışmanın taraflarının yanına geçmeden habercilik yapıldığını söylemek mümkündür. Barış gazeteciliği olarak tanımlanabilecek bu yaklaşım doğrultusunda, ana akım medyadan farklı olarak olayları toplumsal çatışmanın genelini kapsayacak şekilde yorumlayarak tüm toplumsal konuları benzer ilkelerle ele alan bir gazetecilik yapıldığından söz edilebilir. Bianet editörleri bu tarzı, “toplumsal çatışma konularıyla ilgili barış odaklı, gerçek odaklı, halk odaklı, çözüm odaklı bir gazetecilik yapmayı önceliyoruz” diyerek açıklamaktadırlar. Nitekim haberlerde şiddet kışkırtıcılığı yapan, şiddet çağrıştıran sözcüklerle benzetme yapılmaması, örneğin, “bomba gibi haber” ya da “memur ordusu” gibi militarist söylemler kullanmaması dikkat çekicidir.

Bu konuda Bianet haberciliğinde dikkat çeken bir unsur da haberlerde her türlü çatışmadan özellikle kadınların, çocukların, dezavantajlı toplumsal kesimlerin

nasıl etkilendiğinin odağa alınması ve ana akımdan farklı olarak şiddetin görünür değil görünmeyen etkilerine değinilmesidir. Habercilik diline de yansıyan bu durum, Bianet çalışanlarınca “Bianet haberlerinde kimse ‘hırsız’, ‘katil’, ‘terörist’ değildir” şeklinde dillendirilmektedir.

Örnek haber: Kürt açılımı

“İzmir Şehit Aileleri Yaşamdan ve Çözümünden Yana

Dernek, “İhanet Açılımlarına Hayır” mitingine katılmama kararı aldı. Başkan Yeşilbağ “Açılıma karşı değiliz, ama iyi yönetilmiyor. Yasalar herkese eşit uygulansın; ‘pişmanız’ diyen pişmanlık maddesinden yararlınsın” diyor.”

Kaynak: <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/118028-izmir-sehit-aileleri-yasamdan-ve-cozumden-yana>

Örnek haber: Terörle mücadele

“Terörle Mücadele”nin Sayıları Kafa Karıştırıyor

İlker Başbuğ’un, gazetecilerle toplantısında açıkladığı “terörle mücadele”de 24 yılda ölen PKK militanı, sivil ve güvenlik mensuplarıyla ilgili sayılar 1998’in resmi açıklamalarıyla birlikte okunduğunda kuşkuya düşürüyor. Yerinden edilenlerden söz edense yok.”

Kaynak: <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/109775-terorle-mucadelenin-sayilari-kafa-karistiriyor>

3.3.8 Sağlık haberleri

Bianet editörleri habercilik pratikleri içinde sağlık haberlerine de özel bir önem verdiklerini ve sağlık konusunda “sansasyondan uzak, insanlara umutsuzluk ya da sahte umut verecek” yayın yapmaktan kaçındıklarını vurgulamaktadırlar. Bianet

haberciliğinde, örneğin tıbbi araştırmaların kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmadığı, ilaç ya da tedavi tavsiye edilmediğı görölmektedir. Bu bağlamda, sağlıkla ilgili gündemdeki konular özellikle toplumsal sağlık sorunlarına bağlanarak haberleştirilmektedir.

Örnek haber: TEKEL direnişi ve sağlık

“Psikiyatri Derneği Uyardı: 4C, İşçinin de Ailesinin de Sağlığını Bozar

TPD, hükümetin TEKEL işçileri için öngördüğü ‘geçici personel’ düzenlemesinin hem işçilerin hem ailelerinin ruh sağlığını bozacağını açıkladı: ‘Güvencesiz alışma, belirsizliğin sürmesi, yoksulluk sınırının altında yaşam fiziksel ve ruhsal sağlığı bozar, ailelerde örselenme ortaya çıkar’.”

Kaynak: <http://bianet.org/bianet/emek/119911-psikiyatri-dernegi-uyardi-4c-iscinin-de-ailesinin-de-sagligini-bozar>

Örnek haber: HIV ve sağlığa erişim

“Devlet AIDS’i Politikalarına Dâhil Etsin, Daha Çok Merkez Açsın

HIV Pozitif olduğu için işinden kovulan ve bunu yargıya taşıyan A.S. ‘Türkiye’de virüsün yayılmasının sorumlusu devlettir’ dedi. ‘Medyanın konuyla ilgili bilimsellikten uzak önyargılı haberler yaptığını’ söyledi. A.S.’nin HIV Pozitiflere tavsiyesi ‘Her şeye rağmen mücadele’.”

Kaynak: <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/119348-devlet-aidsi-politikalarina-dahil-etsin-daha-cok-merkez-acsin>

3.3.9 İntihar haberleri

Bianet’in intihar gibi olayları her durumda haberleştirmedeği görölmüştür. Bununla birlikte intihar olayları “Batman’da kadın intiharları” gibi birbiri peşi sıra,

giderek bir toplumsal soruna işaret eder hale gelen durumlarda haber olarak kullanılmaktadır. Öte yandan konuyla ilgili haberler incelendiğinde, Bianet’te intihar biçiminin, olayla ilgili detayların açıklanmadığı, olayı gösteren fotoğraf veya film yayımlanmadığı, girilen haberlerde de romantik söylemler, olayı öyküleştiren anlatımlar kullanılmadığı dikkat çekmektedir.

Örnek haber: İntihar haberlerinin eleştirisi

“Sevdiğiniz İntihar Etse Böyle mi Vereceksiniz

Ankara’da ÖSS’ye hazırlanan 18 yaşında bir öğrencinin intiharını Hürriyet, Sabah ve Vatan gazeteleri Sorumluluk Bildirgesindeki uyarıları ve Basın Kanunundaki cezaları görmezden gelerek sayfalarına taşıdı. Her üç gazetenin haberi birbiriyle çelişiyor.”

Kaynak: <http://www.bianet.org/bianet/medya/80846-sevdiginiz-intihar-etse-boyle-mi-vereceksiniz>

Örnek haber: İntihar haberlerinin arka planı

“Gazeteci İntihar Haberi Yapmayı Öğrenebilir

Medya televizyon etkiledi çocuk intihar etti dedi; haberi manşetten basit açıklama ve ayrıntıyla verdi; yakınlarla saygı, yardım hizmeti, arka planı unuttu. Prof. Dr. Tüzün ‘Ailenin travması artırıldı’; Yrd. Doç. Dr. Çelenk ‘Vermeseler daha iyiydi’ dedi.”

Kaynak: <http://www.bianet.org/bianet/cocuk/92903-gazeteci-intihar-haberi-yapmayi-ogrenebilir--2>

4. Bianet Üzerine Alan Araştırması

Türkiye’de bir alternatif medya örneği olarak Bianet’in öncelikle web sitesinin ve ardından haber merkezinin analizinin yapılmasının ardından, tez çalışmasının uygulama kısmının üçüncü ve dördüncü ayaklarını Bianet çalışanları ve Bianet ile etkileşim içinde olan yerel medya temsilcileri ile yapılan derinlemesine mülakatlar oluşturmaktadır. Tez çalışmasının girişindeki araştırma tasarımı bölümünde belirtildiği üzere, araştırma kapsamında “olasılıkçı/rastlantısal olmayan örneklem” türlerinden olan ve özellikle iletişim kurumları üzerine yapılan araştırmalarda sıkça kullanılan “kuramsal örneklem” (Geray, 2006: 126) ile “daha çok etnografik araştırmalarda tercih edilen” bir teknik olan “kartopu örneklem” (Kümbetoğlu, 2008: 99) teknikleri kullanılmıştır.

Etnografik vurgulu bir alan araştırması olarak planlanan bu bölümde Bianet çalışanlarının gözünden Bianet’in çalışma pratiği, organizasyon yapısı ve yarattıkları kültür; haber üretim süreci bağlamında anlaşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, tez çalışmasında alternatif medya tanımına dair benimsenen temel kuramsal bakış olan “öznel yaklaşım” doğrultusunda sadece Bianet’in kendi haber merkezindeki gazetecilerin bakış açılarını değerlendirmek yeterli olmayacaktır. Kuramsal tartışma bölümünde değinildiği üzere, alternatif medyaya öznel yaklaşımlar, medya aktörlerine ve bunların alternatif medyayı yaratma yollarına odaklanmaktadır. Bu yaklaşımlar, medyanın, sıradan insanların sesini duyurmak amacıyla medya üretim sürecine erişimin demokratikleşmesine katkı yapması durumunda özgürleşimci toplumsal etkileri olabileceğini iddia ederler. Bu bakımdan öznel yaklaşımlar alternatif medyanın “katılımcı medya” olarak kavranmasına dair bir iddiaya sahiptir. Bu iddia doğrultusunda Bianet’in haber üretim süreçlerinde “katılımcılığa” ne ölçüde

imkân tanıdığını saptamak üzere, Bianet'in temel hedef kitlesi ve içerik üretimindeki ana kaynağı olduğu savunulan yerel medya temsilcilerinin bakış açıları da önem kazanmaktadır. Bu nedenle, Bianet haber merkezindeki gazetecilerin ardından, bir sonraki bölümde de yerel medya temsilcilerinin bakış açıları yansıtılacaktır.

4.1 Bianet'in Alternatif Yapılanması Üzerine Uygulama

Kuramsal örnekleme tekniğine uygun olarak, Bianet haber merkezinde yapılan katılımcı gözlem sırasında belirlenen Bianet çalışanlarıyla birebir ve yüz yüze iletişim kurulmuş, gündelik haber üretim süreci içinde yapılan gözleme paralel olarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Bianet haber merkezinde yer alan toplantı odasında gerçekleştirilmiş ve hazırlanan görüşme formu (EK-1) ışığında yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış açık uçlu soruların yer aldığı görüşme formunda:

- Bianet çalışanlarının kendi alternatifliklerini nasıl kurdukları,
- Bianet'in ekonomik ve kurumsal yapısı,
- Bianet'te üretiminin nasıl gerçekleştirildiği,
- Haber toplama ve yazma pratiklerinin nasıl olduğu,
- Toplumsal hareketler ve habercilik ilişkilerini nasıl kurdukları,
- Okuyucularının kimler oldukları ve okuyucularla etkileşimleri,
- Bianet'te yaratmaya çalıştıkları gazetecilik kültürü anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında ayrıca geçmişte uzun süre Bianet'te görev yapmış ancak bir şekilde Bianet'ten ayrılmış olan editör ve muhabirlere de ulaşılmıştır. Bunlardan biriyle görüşme yapılmış, biri görüşme talebine iş yoğunluğunu gerekçe göstererek yanıt vermemiş, bir diğeri ise "Bianet'ten ayrıldığı için kendisini Bianet

ile ilgili bilgi vermek ve yorum yapmak konusunda ehliyetli görmediğini” söyleyerek görüşme talebini geri çevirmiştir.

Bianet çalışanlarıyla yapılan görüşmeler, alan araştırmasında derinlemesine görüşme safhasının uygulandığı 17-22 Ocak 2011 haftasında Bianet haber merkezinde görev yapmakta olan muhabir ve yöneticiler dâhil bütün çalışanları kapsamıştır. Bu doğrultuda görüşme yapılan çalışanların listesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 23: Bianet Haber Merkezi Görüşmeci Listesi

İsim	Görevi/Unvanı
Nadire Mater	IPS İletişim Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı
Ertuğrul Kürkçü	BİA Proje Koordinatörü
Erol Önderoğlu	Bianet Genel Yayın Yönetmeni
Erhan Üstündağ	Editör
Burçin Belge	Editör
Ayça Söylemez	Editör
Elif Gençkal	Muhabir
Elvan Kısmet	Muhabir
Bawer Çakır	Muhabir (Ayrılmış)

4.1.1 Gazeteci profili: Ana akım dilden kurtulmak

Bianet haber merkezinde görev yapan gazetecilerin mesleki tecrübe, eğitim ve geçmiş mesleki formasyonları bakımından heterojen bir yapı oluşturdukları görülmektedir. Çok tecrübeli gazetecilerin yanı sıra mesleğe yeni başlamış olan gazetecilerin ortak bir mekânda çalıştığı Bianet haber merkezinde, Ertuğrul Kürkçü gibi Türkiye’de solun ve öğrenci hareketinin önde gelen liderlerinden ve önemli gazeteci/yazarlardan olan çalışanlar kadar, gönüllü stajyer olarak haber merkezinde çalışmaya başlayıp daha sonra Bianet’in çekirdek kadrosuna katılan çalışanlar da bulunmaktadır.

Nitekim IPS İletişim Vakfı yönetim kurulu başkanlığını yürüten ve Bianet projesinin başındaki isim olan Nadire Mater, Bianet haber merkezindeki kıdemli gazetecilerdendir:

Gazeteciliğe 1979'da başladım, sosyal hizmet uzmanı olarak Ankara'da çalışırken Demokrat gazetesi yayımlanmaya başladı, Demokrat gazetesinde bir grup arkadaşla birlikte yarım sayfalık bir çocuk bölümü hazırlıyorduk. Gazeteciliğe başlamam böyle oldu. Sonra 12 Eylül oldu, 12 Eylül'le birlikte gazete kapatıldı, ben devlet memurluğuna devam ettim ve 1981 yılında devam edemez hale gelince ayrıldım. Ondan sonra da önce dışarıdan sonra da kadrolu olarak 1983 senesinde Yeni Asır gazetesinde çalışmaya başladım. Sırasıyla da Yeni Asır, Nokta, Söz gazetesi, Tempo dergisi, Sokak dergisinde çalıştım. 1990 sonunda da IPS (Inter Press Service) haber ajansında işe başladım. Global bir ajans bu ve o da bir nevi alternatif olarak tarif edilebilir. On yıl Ertuğrul Kürkçü ile birlikte bu ajansın temsilciliğini yaptık Türkiye ve Türkiye çevresinde. O arada İsveç, Avustralya, Hollanda, Danimarka gibi ülkelerden çeşitli radyolara haber geçtim.

Diğer yandan muhabir Elif Gençkal ise mesleğe yeni başlayanların da Bianet ekibinde yer bulabilmesinin örneğidir:

Daha önce bir yerde gazetecilik yapmadım. İlk profesyonel olarak denilebilecek deneyimim bu. Daha önce de burada staj yapmıştım 2 ay boyunca 2009 yazında. Ben 2008 yazında lisanstan mezun oldum. Ondan sonra bir danışmanlık şirketinde AB projeleriyle ilgilenen bir şirkette çalıştım proje koordinatörü olarak. Ondan sonra, o zaman oradan çıktığımda yüksek lisansa başlama kararı vererek çıkmıştım. Arada birkaç aylık bir dönem vardı yüksek lisansa başlayana kadar. O arada da burada staj yaptım, buraya başvurduğum. Zaten ben kendimi "gazeteci" olarak tanımlayamıyorum henüz. Yani, olacaksam bile henüz çok başındaymışım gibi geliyor. Benim zaten Bianet'e ilk staj için başvurmam da Bianet'in politik duruşu ve toplumsal bakış açısı etkili oldu. Daha insan hakları odaklı, hak haberciliği yapıyorlardı. Yani, bu tamamen aslında böyle bir yerden başladı. Ben gazeteciliğe başlamış da ondan sonra Bianet'e gelmiş değilim. Ben Bianet'e duruşu sebebiyle ve benim düşüncelerimle örtüştüğü için geldim.

Mesleğe yeni başlayanlar dışında, Bianet ekibinde dikkat çeken bir nokta, çalışanların sadece sol ya da muhalif/radikal medya kuruluşlarında çalışma geçmişine sahip olmamaları, aynı zamanda geçmişte ana akım medyada görev yapan gazetecilerin de Bianet ekibinde yer almalarıdır. Bianet insan hakları editörlüğünü yapan Ayça Söylemez bunlardan birisidir:

Gazeteciliğe 2001-2002 gibi Vatan gazetesinde başladım. Sonra Akşam gazetesine geçtim, üç yıl kadar orada çalıştım. Daha sonrasında geçtiğim

Hürriyet'te de bir buçuk yıldır çalışıyordum, buraya da Hürriyet'ten geçtim. Orada dış haberlerde çalışıyordum, önceki görevim de yazı işleri editörüydü. Habertürk'te de çalıştım. Yani Vatan, Akşam, Habertürk, Hürriyet ve sonrası Bianet, bütün ana akımı tecrübe ettim yani.

Görüleceği gibi Bianet'te farklı mesleki tecrübeler ve geçmiş çalışma deneyimlerine sahip olan gazeteciler bir arada görev yapmaktadır. Bu çeşitlilik içinde proje danışmanı Nadire Mater, ana akım medyada görev yapmış olan gazetecilerle çalışırken bazı uyum sorunları yaşayabildiklerini belirtmektedir:

Kimi arkadaşlarımızın -bunların bazıları çalıştı ayrıldı- bize adaptasyonları kolay olmuyor. Birincisi mesela biz yaygın medyada çalışmış, ana akım medyada çalışmış arkadaşlarla çalışmayı çok beceremiyoruz, bu kişiye bağlı olmakla birlikte. Çünkü onların şablonları çok fazla. Mesela burada çalışan, gazeteciliğe burada başlayıp devam ettiren arkadaşlarımız ve ben, o şablonlarla buraya geldiklerinde yazdıkları haberde en basitinden bir örnek olarak "...başarıya imza attı" gibi bir cümleyi görünce deliriyoruz. Ne demek yani başarıya imza attı, şunu düz bir cümleyle yaz...

Ama tabii sadece bu değil, genel olarak daha ideolojik imaları olan sözcüklerde, dilin kullanımında, cümlelerin kurulmasında, haberlerin yapımında, burada bütün bunlarda esasında yaygın medyadan gelen bir çalkalanma, bir alt üst oluş var. Ben biliyorum buraya gelen çok iyi bir gazeteci olabilir, bunlar kötü olduğu anlamına gelmiyor. Ama ilk anda tamamen kilitleniyor, yani o sözcük kullanılacak mı, şuna böyle bakılacak mı, yani nasıl öneriyim diye şaşırıyor. Ne bileyim belki de bir magazin konusunu önermekten de çekiniyor çok çirkin olacak diye, öyle değil. Bu da ayrı bir problem. Yani haklar üzerinden gittiğinde ihlaller vb. senin sayfanı çok karartıyor. Tamam, biz bu mücadeleleri de veriyoruz ama böyle bir şey de var. Buralarda dengeyi tutturmak gayet zor.

Mater'in habercilik diline dair söz ettiği bu uyum sorununun, özellikle ana akım medyadan gelen ya da mesleğe yeni başlamış olan gazetecilerde daha fazla yaşandığı görülmektedir. Nitekim ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere, Bianet'in alternatif bir medya olarak tarafsızlık iddiası bulunmamasına ve kendisini taraf olarak konumlandırmasına rağmen, bazı gazetecilerin hala tarafsızlık konusunda bir kavram kargaşası yaşadığı görülmektedir. Bu bakımdan Bianet haber merkezindeki gazetecilerin ana akım medyada edindikleri habercilik alışkanlıklarından kurtuldukları sürece alternatif haber dilini benimseyebildikleri ve Bianet'te kalıcı

oldukları söylenebilir. Ya da Ayça Söylemez gibi ana akım medyanın haber pratiklerine gazeteci olarak baştan bir tavır aldıkları görülmektedir:

Ben Bianet'e kendi kimliğimle uyuştuğu için geldim zaten. Hani o nedenle Hürriyet'ten istifa ettim, çünkü Hürriyet'le hiçbir şekilde uyuşmuyordum, yaptıkları haberlerle de, yapış tarzlarıyla da, kullandıkları kelimelerle de hiçbir şekilde uyuşmuyordum. Bianet'e o yüzden kendim gelmek istedim.

Görüleceği üzere, Bianet haber merkezinde hem mesleki tecrübe, hem de gazetecilik geçmişi bakımından farklı özelliklere sahip gazeteciler yer almaktadır. Bununla birlikte, proje danışmanı Nadire Mater kadro bakımından yeni bir yapılanmaya gidileceğini ve bir tür vardiya sistemine geçiş denemeleri yapılacağını belirtmektedir:

Şimdi burada editöryal süreç aslında karışıyor, çünkü muhabir de editörlük yapmaya başlıyor. Bizim editörlerin de zaten bildiğimiz editörle aynı değil yaptıkları işler. Yani haber de üretiyor, üretilen haberin de üzerinden geçiyor, hem editing hem writing yani. Dolayısıyla çoklu bir görev yapısı var. Şimdi sabah 08.30'da burada oluyor arkadaşlar normalde, ancak artık yeni bir çalışma sistemi getiriyoruz, artık öğlen başlayanlar olacak, sabah çalışıp öğlenden sonra olacak, böyle bir trafik oluşmaya başladı, hani bunları da deneyelim diyoruz. Sonsuz bir imkân var önümüzde.

Bianet haber merkezinin mevcut kadrosunun bu gibi organizasyonel değişimlerin etkisiyle bir sirkülasyona tabi olduğu görülmektedir. Ayrıca çoğu çalışan Bianet'e önceden gönüllü olarak katkı vermiş ya da staj gibi kısmi zamanlı çalışmayla Bianet haber üretim sürecine katılmış gazeteci adaylarından oluşmaktadır. Sonuç olarak, mesleki tecrübe ya da formasyonu ne olursa olsun tüm gazetecilerin ana akımın hâkim ideolojisini ve habercilik alışkanlıklarını terk ettiği ve eleştirel bir dili kurabildiği ölçüde kadroda yer bulma şansı olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.2 Siyasal kültür: Muhalif bir kimlik

Siyasal yapı ve siyasal kültür içinde medya, kamusal tartışmaların taşıyıcısı ve siyasal söylemlerin kurulduğu yerdir. Medyanın bu işlevi dışsal etkenler kadar,

kendi işleyiş kuralları ve özgül yapısına doğrudan doğruya bağlıdır. Nitekim Bourdieu, medya üzerindeki siyasal baskıları, reklam verenlerin, sübvansiyon sağlayanların ve piyasanın finansal baskılarını göz ardı etmemek gerektiğini; ancak, medyanın kendi işleyiş kurallarının da kitleleri yönlendirme konusunda önemli bir role sahip olduğunu belirtmektedir (Bourdieu, 1999: 22). Medyanın kendi işleyiş kurallarına temel olan medya örgütlenmesi ve gazetecilik pratikleri de, gazetecinin ideolojik bir biçimlenmeye tabi oluşu ya da tepki verişine ve çoğu zaman da özgül bir siyasal kimlik eylemine katılımına paralel olarak işlemektedir.

Downing; radikal/alternatif medya örgütünün ve gazetecilik pratiklerinin ticari medyanın oldukça tekil, hiyerarşik, merkezi yapıya sahip gazetecilik pratiği ile karşıtlık içinde olduğunu vurgulamaktadır (2001: 72). Söz konusu bu karşıtlık kurumsal olduğu kadar gazetecinin bireysel konumlanışı bakımından da düşünülebilir. Bu bakımdan gazetecinin sahip olduğu siyasal kültür ve bu kültürün alternatif medya kurumunun örgütlenmesi ve haber pratikleri içindeki/karşısındaki konumunu anlamak önem kazanmaktadır.

Bu konumu Bianet örneğinde irdelemek bakımından dikkat çeken ilk nokta, Bianet gazetecilerinin medyada objektiflik ve tarafsızlık konusundaki yaklaşımlarıdır. Nadire Mater, “medyada tarafsızlık” konusunun tüketilmiş bir tartışma olduğunu kesinlikle düşünmediğini vurgulamaktadır:

Yani, medya tarafsız değildir. Bağımsızlığını ayrıca konuşabiliriz ama tarafsız değildir. Tabii bağımsızlıkla, bağımlılıkla da alakalı ama sonuçta zaten kişinin tek başına olması beklenemez, diyelim ki ikimiz aynı gazetenin muhabirleriyiz, aynı sokağa gidip haber yaptığımızda farklı haberler yaparız. Çünkü mesela ben oradaki bakkalı işleten bir kadınla daha çok ilgilenebilirim, siz de oradaki çocuklarla ilgilenebilirsiniz; siz “ne kadar çocuk nüfusunun olduğu bir sokak” diye haber yapabilirsiniz, ben de derim ki “kadının aslında hayatta yer alma mücadelesine iyi bir örnek”. Dolayısıyla tam buradan, en masumane yerinden bakıldığında tarafsızlık diye bir şey yok. Böyle baktığımızda medyanın genelde taraf olduğunu görüyoruz. Fakat bu, muktedirlerden yana taraf olmaktır. Öyle bakıldığında, bizim konumumuzdan da -ayrıca benim gazetecilik anlayışımla

da- gazeteci taraftır, neden taraftır, haklardan taraftır, kadınlardan taraftır, çocuklardan taraftır diye devam edebilirim.

Medyanın taraf olduğunu, ancak kendilerinin muktedirlerden yana değil haklardan ve ezilenlerden yana taraf olduklarını belirten Mater, bütün bu konumlanma sonucunda Bianet'in sahip olduğu siyasal kültürü “solda yer alan” “muhalif bir kimlikle” ilişkilendirmektedir:

Bunu da ben aslında şöyle tarif ediyorum; gazeteci muhalif olmak durumunda; bu, herhangi bir yere angaje olmak anlamına gelmiyor. Ben şu anda hiçbir siyasi gruba bağlı değilim mesela. Ancak ille de bağlı olunmasın demiyorum, tabii ki görüşlerim var, kendimi genelde muhalif, özgürlüklerden yana bir kişi olarak tanımlıyorum, tabii sağa da düşmüyor bunlar. Bütün bunları üst üste koyduğumuzda solda bir yer ortaya çıkıyor.

Buna karşın, editör Ayça Söylemez ise Bianet'i daha “objektif” bir konuma oturtmaktadır:

Bianet tabii ki ana akım gazetelerden farklı, diğer alternatif medyadan da farklı, çünkü diğer alternatif medyada da bir alternatif olduğu tarafın tarafını tutma durumu var yani. Mesela Kürt medyasıysa haberlere o gözle bakmak veya kullanacağı haberleri ona göre seçmek böyle bir şey -ki bu aslında haberin nasıl kullanıldığından da daha önemlidir- ya da örgütlerin, partilerin kendi internet medyaları da aynı şekilde, hep bir taraflılık durumu var, ana akımın taraflılığı zaten malum, Bianet bu konuda daha objektif diyebiliriz.

Ancak Söylemez'in tanımladığı “objektifliğin” aslında Mater'in “herhangi bir yere angaje olmamak” tanımıyla çok da çelişmediğini tespit etmek yerinde olacaktır. Bununla birlikte, alternatif bir medya örneği olan Bianet'i “objektiflik” gibi bir ölçüt üzerinden tanımlaması bakımından Söylemez'in ana akımın dilinden çok da fazla kurtulamamış olduğunu da tespit etmek gerekmektedir.

İşe alacakları gazetecinin siyasal kültürünü sorgulamadıklarını belirten Mater'e göre zaten gazeteci de bireysel olarak bu kültürle uyumlu olduğuna inandığı için Bianet'te çalışmak istemektedir:

Bianet'te çalışanlar açısından bakıldığında biz hiç kimseye sağcı mısın, solcu musun, kardeşim sen nesin gibi sorular sormuyoruz ama Bianet'te çalışmak isteyen birisi sonuçta Bianet'i gördüğünde buradan bir anlam çıkartıyor tabii, ben burada çalışabilirim diye kendisiyle örtüştüğünü görüyor.

Bianet'te siyasal kültür konusunda genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu da

Bianet'i belirli haklardan yana taraf olarak konumlandırmaktadır:

Biz her tür habere yer veriyoruz, sadece belirli bir dünyayı, siyaset dünyasını temsil eden bir gazeteciye değil, aykırı duruşları nedeniyle, bize karşı da aykırı duruşu nedeniyle, devlete karşı aykırı duruşu nedeniyle bir şeylerle karşılaşan, hukuka aykırı fiillerle karşılaşan kişilerin haberlerini yapmayı özellikle seviyoruz. Çünkü asıl o zaman o hakların hepimiz açısından bağlayıcılığını, hele ki devlet tarafından tanınması gerektiğini en etkin şekilde göstermiş oluyoruz.

Önderoğlu, hak haberciliği yaptığı sürece gazetecinin siyasi düşüncesinin ikinci planda kaldığı kanısındadır:

Ama siyaseten Bianet'in yayın ilkelerini veya çizgisini düşünürsek, bu biraz önce belirlediğimiz kadın hakları, çocuk hakları, ifade özgürlüğü, genel insan hakları savunuculuğunu benimseyen insanların geri planda nasıl bir siyasi düşünce barındırdıkları kanımca ikinci derece bir konu haline geliyor.

Bununla birlikte, Önderoğlu, Bianet'te çalışanların genellikle sosyalist kültürden geldiklerini belirtmektedir:

Yani Bianet'te çalışan bir kişi AKP'li olabilir mi bilmiyorum ama CHP'li de olabilir burada, ancak burada birisinin sosyalist olması, sosyalist kültürden geliyor olması beni en az şaşırtan yönlerden birisi olur. Ama yani artık neyi savunduğunuz değil de neyi ne kadar büyük bir samimiyetle ve ne kadar örgüyle savunduğunuz herhalde daha anlamlı hale geliyor.

Mesela stajyer arkadaşlar geliyor, onlar farklı bir toplumsal kesimi temsil ediyor, belki geldiklerinde hani belirli meselelerin ağırlıklı olarak kullanılması onlara farklı gelebiliyor veya tam da kendilerini farklı ortamlarda bulabiliyor olabilirler ama burada fazla o toplumsal parametreler o kadar hissedilir derecede işleniyor ki. Tabii ki siyasi tartışmaların içindeyiz aynı zamanda ama şey de var biz de sosyalist siyasetin, Kürt siyasetinin ortasında bir yerde aslında gündemi ölçüyoruz gibime geliyor.

Editör Erhan Üstündağ da kendisini sosyalist olarak tanımlayan ve Bianet'in siyasal kültürü ile örtüştüğünü belirten gazetecilerdendir:

Bianet'in siyasi kültürünü nasıl konumlandırırım: sesi duyulmayanların sesini duyurmak. Dolayısıyla sesi duyulmayanlar kimdir sorusunun altını dolduracak olursak, en genel anlamda ezilenler, işçiler, emekçiler, kadınlar çocuklar, LGBT'ler... Evet, bunları sayabiliriz ya da ister istemez bu toplumsal kesimlerin taleplerine, dertlerine sahip çıkan politik muhalif örgütleri. Benim için de benzer şeylerden bahsedilebilir; bunların doğrudan gazetecilik kariyerime dair bir etkisi yok ama hayata bakış açım açısından evet belki

kendimi sosyalist olarak tanımlarım. Dolayısıyla bu açıdan Bianet’le bir örtüşme var.

Bir diğer editör Burçin Belge de Bianet ile gazeteci olarak kendisinin siyasal kültürü arasında paralellik olduğundan bahsetmektedir:

Bianet’le bir karşıtlık olduğundan söz edemeyiz herhalde. Ben daha öğrencilik yıllarımda sol eğilimli bir insandım. Hani bu adalet ve hak arayışıyla ilgili bir şeydi daha ziyade. Bianet kurulduğu zaman da ben o nedenle burada bulunmak istemişim, hani alternatif bir medya olması, yaygın medyanın eğilmediği konulara bakacak olması, işte yerel medya ile ilgileniyor olması bana cazip gelmişti. Sesini duyuramayanın sesini duyurmak söylemi iyi gelmişti ve aslında şey, beklentilerimi çok karşılayan bir yerde bulunduğumu gördüm burada ilk başladığımda ki bu işte.

Bianet hani bu noktada çok sakin bir yerde duruyor ve hani çok doğru bir yerden konuştuğunu ben düşünüyorum ama hani herkese eşit mesafe, herkese demeyeyim ama hani dengeli bir haber yaklaşımı var. Hani iddialara dikkat etmek, eşit mesafede durmaya çalışmak konusunda falan çok titiz davrandığımızı düşünüyorum.

Muhabir Elvan Kısmet ise Bianet’te bulunmasının temel nedeninin “bağımsızlık” olduğunu vurgulamaktadır:

Aslında bağımsız olması açısından benim kimliğimle Bianet’in siyasal kültürü çok uyuyor; çünkü sosyal olarak bir bağımsızlık içgüdüsüyle geçmişte bir yerde bulunamadım, geçmişte çalıştığım yapım şirketlerinde bulunamamamın sebebi de bu zaten. Başlığından bile bir fikir çıkarabiliyorsunuz zaten, adı üzerinde “Bağımsız İletişim Ağı”. Bir yere ait olmama güdülerıyla belki buradayım ve gördüğümüz gibi zaten zikredilen bir isim, sürekli bahsedilen bir ideoloji, sürekli bunu yapalım, bunu yazalım denilen bir şey yok. Hangisi gözümüze çarpıyorsa, hangisi bize uyuyorsa ondan bahsediyoruz. Herkes ne karşılık geliyorsa onu söylüyor ve onu yazıyoruz. O yüzden muhalifsek hep beraber muhalifiz ve ne ters geliyorsa ona muhalifiz, bu yüzden paralel buluyorum ikisini.

Muhabir Bawer Çakır’ın hareket noktası da “muhaliflik”tir:

Muhalif olarak tanımlıyorum kendimi. “Devrimci”, “solcu” gibi sıfatları kullanmıyorum kendimi tanımlarken. Gazeteciliğe başlamadan önce Lambda İstanbul ve Kaos GL örgütlerinin üyesi ve aktivistiydim. Özellikle LGBT hakları, toplumsal cinsiyet, savaş karşıtı, ırkçılık karşıtı mücadelelerin içinde yer alıyordum. Bianet de Türkiye’deki toplumsal mücadelede yaptığı yayınlarla önemli bir kaynak işlevi görüyordu. Bu nedenle yollarımızın kesiştiğini söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, Bianet çalışanlarının kendilerini ağırlıklı olarak siyasal yelpazenin solunda konumlandıkları ve “sosyalist” olarak tanımladıkları

söylenbilir. Bu anlamda, bütün çalışanlar Bianet'in siyasal kültürü ile uyumlu olduklarını ve habercilik pratiklerinde kendi yaşam deneyimleri ile bir çatışma yaşamadıklarını ifade etmektedir.

4.1.3 Bianet kendi alternatifliğini nasıl kuruyor: Bağımsızlık ve Direniş

Kuramsal tartışma bölümünde değinildiği üzere, alternatif medyanın kuramsal olarak tanımlanması konusunda muğlak bir tablo olduğundan söz edilebilir. Alternatif medya, farklı araştırmacılar tarafından, farklı isimlerle ve birbirinden farklı -ancak çoğunlukla birbiriyle ilişkili- özelliklerine göre tanımlanmıştır. Alternatif medya kimi durumlarda “birlikte hareket ve siyasal bilinç kazandırma potansiyeline” (Downing, 1984: 17) vurgu yapılarak tanımsal bir çerçeveye oturtulurken, kimi durumlarda da “yerleşik ve kurumsallaşmış politikalara meydan okuyarak, toplumda değişimin taraftarlığını yapan ve geleneksel değerleri eleştirel bir biçimde yeniden değerlendiren” (O'Sullivan, 1994: 10) bir medya türü olarak kavramsallaştırılmıştır.

Bazısı bilinçlendirme ve eylem, bazısı da değişim lehinde bir meydan okuma tanımı üzerinden hareket eden pek çok farklı kuramsal yaklaşımın ortak noktası, alternatif medyanın çeşitli yönleriyle ana akım medyadan “başka” ya da “öteki” bir medya olarak gösterilmesidir. Nitekim Alankuş, alternatif medya kavramsallaştırmasında bu ötekiliği özetlemektedir:

Özetle tekrarlanırsa, “başka” medyanın gündelik hayatın bütün eşitsiz ilişkilerini sorgulayarak politik alanların çoğalmasını sağladığı ölçüde demokrasinin genişlemesini ve derinleşmesini sağlamak gibi bir rolü var... Yapısı ya da iddiası gereği “başka” medya seslerini duyurmamayanların seslerini eşdeğerlilikle duyurmalarını, böylelikle birbiriyle ve hegemonik çoğunluklarla konuşmayı ve anlaşmayı sağladıkları ölçüde, siyasal alanın sınırlarının yukarıdan aşağıya bir itkiyle çizilmesinde özellikle işlevseldir (Alankuş, 2008: 12).

Bu noktada, Bianet'in de yapısı ve/veya iddiası gereği -çalışanlarının sıklıkla vurguladıkları üzere- seslerini duyuramayanların seslerini eşdeğerlilikle duyurmak gibi bir misyon üstlendiğini ortaya koymak mümkündür. Bu nedenle, Bianet'te çalışan gazetecilerin "alternatif medya"dan ne anladıklarını, kendilerini alternatif medya haritasında nasıl konumlandıklarını ve kendi alternatifliklerini nasıl kurduklarını ortaya koymak gerekmektedir.

Nadire Mater, alternatiflik tanımını "bağımsızlık" üzerinden yapmakta ve "ana akım medya dışı" bir model tarif etmektedir:

Şöyle bir şey var bizim üzerimizde, bir bağımsız lafı var, bu laftan da gocunuyor falan değiliz, bağımsızız. Bağımsızlık odaklı gidersek, nereden bağımsızız? İktidar odaklarından bağımsızız, sermayeden bağımsızız. Bu ikisi zaten medya için çok önemli. Bu iki unsurun dışında olabilmek açısından bu anlamda bağımsız tanımlamasını alabiliriz. Ama ben yine de bu ana akım medya dışı bir model tarifi üzerinde durmak istiyorum. Şimdi buradan ne demek istiyoruz? Ben yıllarca gazetecilik yaptım ve bu gazetecilikte üstelik de esasında çok prototip yerlerde çalışmadım. Öyle bir şansım da oldu. Yeni Asır'da çalıştım, yerel medyaydı o zaman, hala da öyle. (...) Onlara bakıldığından nelerden şikayet ediyordum ben, bir kere genelde medyanın ne kadar özgür olduğunun turnusolü o ülkenin politik durumuyla ilgilidir, kriz, savaş anında, bir "conflict" anında eğer medya hala özgürse biz özgürlükten söz edebiliriz.

Şimdi bütün bunları beraber düşündüğümüzde 30 yılı aşkın bir süre medyanın aslında kuşatıldığını görüyoruz ve bu arada medyanın kendi içinde ve dünyadaki küreselleşme çerçevesinde sahiplik yapılarının değişmesi, devletle olan ilişkiler, artık örgütlenmenin yok olması medyayı bir yere yatırdı. Dolayısıyla Turgut Özal'ın iki buçuk gazete meselesinin bayağı cömert bir şey olduğunu düşünüyorum, aslında iki buçuk değil tek bir gazeteden söz edebiliriz conflict ile ilgili olarak. (...) Şimdi birincisi böyle bir şey var, medya çok devletçi bir medya. İkincisi kadın olarak beni çok kasan durum da şu; çok erkek bir medya, çok Türk bir medya var ortada. Çok devlet Sünni'si bir medyadan söz edebiliriz. (...) Şimdi buradan şunu söyleyeceğim dolayısıyla bir temsil meselesi var medyada, bu temsil cinsiyet temelli. Ancak biz ülkenin bütün bileşenlerinin; inançlar ve inançsızlıklar üzerinden, dini, mezhepsel, hem de etnik kökenleri anlamında bütününün temsilini gözeten bir yerden haber odalarının kurulması gerektiğine inanıyoruz.

Mater'e göre ana akım medyada bir başka temel olumsuzluk "dil problemidir". Medyadaki dili çok ideolojik ve hegemonik bir iktidar aracı olarak gören Mater, sonuçta bu sorunların ötesinde bir yerden haberciliği kurmak gibi bir

dertlerinin olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Mater’in alternatiflik için çalışma ortamında dikey bir hiyerarşinin olmamasını da bir ölçüt olarak görmesi dikkat çekicidir:

Belki ben burada alternatif kavramıyla bağlantılı olarak şunu söyleyebilirim; bizim gibi örgütlerin, bizim gibi iş yapanların aslında hayatları o kadar kolay değil, bir sürü zorluk var. Şimdi bunlardan biz şunu yaratmaya çalışıyoruz, alternatiflik için çalışma ortamının da buna uygun olması gerekiyor. Bu nedir? Bizim bir arkadaşımız vardı geldi “bu kapı burada olmasın” dedi. [Mater o sırada odasının kapısını gösteriyor.] Şimdi bu kapıyı siz geldiniz görüşme yaparken ben kapattım mesela, niye kapattım çünkü Ertuğrul [Kürkçü] orada çalışıyor, rahatsız olmasın diye. Ama bunun dışında burada kapılar hep açık. Bir hiyerarşiden söz etmek o kadar kolay değil.

Çalışma ortamında dikey bir hiyerarşinin yokluğunu vurgulayan Burçin Belge

de bu durumu alternatiflik ölçütü olarak ortaya koymaktadır:

Bianet, bence evet, bir alternatif yaratıyor. Bu hem kurumsal örgütlenme tarzı açısından böyle, buradaki çalışma tarzımız, ilişkilerin işte hiyerarşik değil de daha yatay bir düzlemde ilerliyor olmasından, hem de habercilik anlayışı açısından alternatif. İşte yaygın medyada çok fazla yer bulamayan haberlere yer vermeye dikkat etmesi, belli konulara ağırlıklı olarak, işte, çalışıyor olması, hak haberciliği yapıyor olması nedeniyle bence alternatif... Bunun yanı sıra söz ettiğim gibi işte buradaki örgütlenme tarzı ve çalışma tarzımızla bu alternatifi hani yaşayarak yaratıyor olduğumuzu söyleyebilirim.

Erhan Üstündağ da Mater gibi “bağımsızlık” üzerinden alternatif kimliği

kuran bir başka Bianet çalışanıdır:

Bizim asıl derdimiz aslında var olan bir şeye alternatif sunmak değil, egemen iletişim düzenine dönüştürmek, [azınlıktaki] toplumsal kesimlerin çıkarlarına uygun, onlar açısından uygun bir iletişim düzeni kurmak. Yani Bianet’i var olan, rekabet eden bir yer olarak değil; var olanı da içererek dönüştüren ve onun bir parçası olarak da içinde yer aldığı bir şey olarak konumlandırdık. Dolayısıyla oradan bakınca benim açımdan kişisel olarak Bianet’i bağımsızlığı üzerinden tanımlamak daha doğru geliyor. Bağımsızlık derken de onun altında hem siyasi ve her türlü politik iktidardan bağımsız hem de sermayeden bağımsız olarak tanımlamak bana daha uygun geliyor.

Ayça Söylemez’in alternatiflik tanımı da “bağımsızlığa” odaklanması

bakımından Mater ve Üstündağ’la örtüşmektedir:

Alternatif medyada şöyle büyük bir fark var; Türkiye’deki ana akım denilen gazeteler, radyo, televizyonlar, yani toplam bütün medya bir sermaye kuruluşuna bağlıdır ve mecburen o sermaye kuruluşunun aleyhine sonuçlara yol açabilecek bir haberi yapamaz. Sermayeye bağlı olduğu için ve sermaye de

dolayısıyla hükümete veya devlete bağlı olduğu için böyle bir bağlılıklar kısıtlamasında haber yapmak zorundadır. Bianet'in öyle bir derdi yok. Diğer saydığım alternatif medyaların da öyle bir derdi yok, bu çok büyük bir fark.

Onun dışında tabii ki habere bakış şekli, haberi yapış şekli konusunda da fark var, ikinci büyük fark da bu seçilen haberler açısından oluyor. Türkiye'de çok sattığı söylenen gazetelerin yarısı magazindir. Yani siyasi haberi de magazin olarak yapıyorlar, örneğin bir siyasinin başına bir şey gelmişse habere onun karısının fotoğrafı konulur. Bianet'te kadına bakışta, habere bakışta, siyasete bakışta böyle bir dikkatlilik durumu var, diğer alternatif medyaların çoğunda da var bu. Tarafılık konusu hariç ana akımdan farkları bu.

Ertuğrul Kürkçü ise Bianet'in alternatifliğini bir tür “direnış” ilişkisi doğrultusunda konumlandırmaktadır:

Biz kuruluş süreciyle ilgilenirken kendine yeterli, sınırlı bir yapı kurmayı değil Türkiye'de süregiden ezme ezilme ilişkilerinin medya bağlamında gerçekleşen boyutunda bir direnme cephesi kurmayı amaçlamıştık. O direniş katlanarak sürüyor. Şimdi öte yandan direnişin kendisi, kendisine karşı direndiği güç üzerinde bazı etkiler yaratıyor. Yaygın medya içerisinde yaklaşımların bir bölümü tamamen yerel yaklaşımlar olmadığı için bunlar dünyanın başka yerlerinden gelen etkilerle de paylaşıyor, kısmi gedikler açılıyor. Profesyonel gazeteciler arasında bu yaklaşımlara ilgi duyanların sayısı artıyor fakat genel olarak bizim başladığımızdan daha iyi değil Türkiye'de medyanın durumu. Fakat internet üzerinde habercilik, internet gazeteciliği, bağımsız habercilik konusunda Bianet'in özendirici bir rol oynadığının farkındayım. Kimi zaman bu rolün gözden düşürülmeye çalışıldığını görüyoruz, o bizim için yeni bir mücadele sebebi oluşturuyor.

Genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu, alternatif medyayı -internetin sunduğu imkânları da tabloya dâhil ederek- daha geniş bir perspektiften tanımlamaktadır:

Ben alternatif medya tanımını gözümün önüne getirdiğim zaman sanki hiçbir zaman yok olamayacak bir medya türünden söz ettiğimiz aklıma geliyor. Sanki her zaman yurttaşın zihnindeki ideal yurttaş siyasetini benimsemiş bir parti iktidarda olsa dahi alternatif medyanın içeriğinin başka şekillerde dolacağını düşünüyorum, hırpalanacak veya önemi azalacak bir şey değil, her zaman işi olacağını düşünüyorum.

Onun dışında tabii alternatif medya dediğiniz zaman internetin getirdiği araçlarla özellikle hukuku da çalılıyarak, siyaset algılarını da çalılıyarak biraz internet profilindeki insanın pragmatikliği, hünerleriyle birlikte başka bir mecraya gidiyoruz aslında. Alternatif medyayı kafamda canlandırdığım zaman aslında hemen bir yerlerde internet aklıma geliyor. Bence muazzam bir şey bu aynı zamanda.

Önderoğlu, Bianet'i bu perspektifte özellikle "yerele ulaşması" bakımından konumlandırmakta ve alternatif medya girişimlerinin henüz yolun başında olduğuna dikkat çekmektedir:

Türkiye'de Bianet'in "aman onların fikirlerinden ne olacak denilen" kesimlerden görüş yansıtmasına ben bayılıyorum. Yani bu çok klasik gelebilecek tarzda sol siyasi partiler veya Kürt siyasi partiler olabilir ya da onların içinde de gruplar veya muhalifler de olabilir ama benim özellikle sayfalara şahsen yansıtmayı sevdiğim şeyler yerel gazetecilerden konular oldu. O nedenle hani bu alternatif medya içerisinde belki çok basit bir hamledir, çok böyle sofistike bir yöntem değil yerele gitmek ama biz halen bence gazeteciliğin de, alternatif medya arayışlarının da özellikle de pratikte çok başlarındayız. Dolayısıyla ben de size yapılan üzerinden örnekleri bu kadar alelade, yerele git vb. bu tarz örneklerle verebiliyorum.

Elvan Kısmet de alternatifliği internet ve sosyal medya bağlamında değerlendirmektedir:

Aslında benim aklımdaki alternatif medya tanımı bir süre öncesine bakarsak sosyal medya tanımıyla örtüşen bir şeydi. Çünkü bu zamana kadar bütün aldığım dersler, izlediğim konferansların hepsi sosyal medya içerikli şeylerdi. Sosyal medyanın etkisi, yasalaştırılan kısıtlamalar, bilgiye ve habere konulan sansür bu gibi şeyler vardı kafamda. Medyanın alternatif olması benim için sosyal medya araçlarıyla ve onlar da internet gibi iletişim araçlarıydı. Indymedia İstanbul gibi siteler vardı, bunların içinde işte Bianet vardı. Bianet benim alternatif medya tanımına uyuyor bu bakımdan.

Elif Gençkal, Bianet'in alternatif medya olarak tanımlanabileceği görüşündedir, bu tanım için de öngördüğü ölçütün toplumun takip ettiğinin dışında bir habercilik yapmak ve toplumun dikkatini başka yönlere çekmek olduğunu belirtmektedir:

Bianet bence alternatif medyadır. Çünkü Bianet'in en büyük derdi bence, benim anladığım kadarıyla, bu hâkim medya dediğimiz yani daha çok okunan ve insanların genellikle oradan bilgi edindiği medyada çıkmayan haberlere önem vermesi. O anlamda yani bu alternatif tanımına uygundur diye düşünüyorum. Aslında bir yerde de şeyi tamamıyor gibi oluyor yani, bir eksiğin tamamlanması gibi amaçla yola çıkıyor.

Aslında şey diye düşünüyorum yani alternatif ve genellikle ortaya çıkan ve toplumun takip ettiğinin dışında bir şeyler yapan, başka bir yerlere dikkat çekmek isteyen, -yani sadece medya olmak zorunda da değil- böyle bir yol izleyen birileri de bence alternatif olarak değerlendirilebilir.

Bawer Çakır ise Bianet genelinde tüm bu alternatiflik tanımlarını özetlemektedir:

[Alternatif medya] Muktedirin söylemediğini, egemenlerin, iktidarın görmezden geldiğini, konuşmadığını kendisine gündem yapan ve yaygın medyada sözünü söylemek için yer bulamayanlara mikrofon uzatan medya demek benim için. Bianet buradan baktığımızda elbette ki alternatiftir, çünkü sesini duyuramayanların sesi olmak gibi bir amacı var.

Bianet çalışanlarının tamamının Bianet'in alternatif bir medya olduğu konusunda hemfikir olduğu görülmektedir. Ancak bu alternatifliği farklı ölçütlere dayanarak kurmaktadırlar. Bianet çalışanlarının alternatiflik konusundaki öncelikli kıstaslarının “bağımsızlık” olduğu anlaşılmaktadır; bu bağımsızlık, temel olarak sermaye gruplarından ve devlet erkinden bağımsızlık olarak ortaya koyulmaktadır. Bu bağımsızlık bir şekilde -bağımlı olan- ana akım medyadan ayrı, öteki bir medya olmayı da getirmektedir. Ötekilik ise ister istemez bir “direniş” ilişkisini ve ana akımı etkileme amacını ortaya çıkarmaktadır ki, bu da Bianet çalışanlarına göre alternatiflik için bir diğer temel kıstas olmaktadır. Bununla birlikte, organizasyon yapısında dikey hiyerarşinin olmaması, internetin sosyal medya benzeri deneyimler için sunduğu imkânları değerlendirme ve yerele ulaşabilme potansiyeli de Bianet'in alternatifliğini kurarken öne çıkardığı diğer dinamikler olarak tespit edilmiştir.

4.1.4 Organizasyon yapısı: Yataylık ve eşitlik

Alternatif medyaya dair kuramsal yaklaşımlarda, medya işletmesinde yatay hiyerarşik bir yapılanmanın varlığı alternatifliğin önemli kıstaslarından birisi olarak görülmektedir. Ayrıca, alternatif medyanın dikey hiyerarşik çizgiden uzak yapısı kadar, istihdam politikasında da eşitlikçi olduğunu ve özellikle kadınlar lehine pozitif ayrımcı bir çizgi izlediğini söylemek mümkündür. Nitekim Bianet çalışanlarının Bianet'i alternatif bir konumlanmaya yerleştirirken dayanaklarından birinin de

organizasyon yapısı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, bu yapı içinde kolektif çalışma pratiklerinin ve yatay hiyerarşinin varlığının Bianet gazetecileri tarafından nasıl içselleştirildiğini ve bu durumun kendileri açısından bir “farkındalık” oluşturup oluşturmadığını anlamak önem kazanmaktadır.

Atton, alternatif medyanın “genellikle radikal fikir ve eylemlerin ifade edilmesi; diğer (ana akım) medyanın haber yorumlamasının eleştirilmesi veya hiyerarşik editöryal yapıları kullanmaksızın medya içeriği üretilmesi için geçilen bir yol/bulvar” olarak kullanıldığını belirtmektedir (2001: 1). Bu bakımdan Bianet’in organizasyon yapısını anlamak ve bu yapıyı Bianet gazetecilerinin deneyimleri ekseninde somutlaştırmak Bianet’in hiyerarşik editöryal yapıları kullanmaksızın yatay olarak yapılandırılmasını ortaya koymak için önemlidir.

Bianet’te bu yapıyı açıklayan Nadire Mater, geçmiş medya deneyimlerinde de hiyerarşiyi altüst eden bir gazetecilik pratiği ortaya koymaya çalıştıklarını, Bianet’in de bu deneyime paralel olarak yapılandığını belirtmektedir:

Ben daha önce Sokak dergisinde çalıştım. Sokak dergisi de burası gibiydi, 1989-90’da çıktı. Yani bu hiyerarşiyi falan altüst eden bir yerden kurmaya çalıştık, onun hayatı çok kısa sürmüştü.

Mater, Bianet’in organizasyon yapısını açıklarken, -o dönemdeki- proje koordinatörü Ertuğrul Kürkçü ile birlikte eşbaşkan türü bir yönetim modeli oluşturduklarını ancak yönetim olarak yazı işlerine karışmadıklarını vurgulamaktadır:

Bizler Ertuğrul’la ikimiz böyle eşbaşkanlar gibi oluyoruz, öncelikle yapıyı anlatayım; esasında biz şöyle düşündük, biz yazı işlerine karışmıyoruz, burada stajyerler, muhabirler ve editörlerden oluşan bir yapı var. Bu 10 yılın yarısını biraz geçe bir sürede aslında içeride arkadaşlar her gün biri -harmanlayıcı diyelim ona- harmanlayıcı olmak üzere kuruyorlardı işlerini. Fakat burada haberi takip meselesinde sorun çıkıyordu. Tabii şöyle, biz de sonuçta haberlerle ilgili görüşlerimizi söylüyoruz, müdahale etmek zorunda kalıyoruz. Akşam ben haberleri mesela düzeltiyorum, cümleyi beğenmiyorum ya da bir maddi hata

görüyorum. Vahim şeyler bazen olabiliyor. Tabii bu da çok az kişiyle çalışmanın getirdiği bir durum.

Bunlar üzerine, bir tarihte biz 4-5 yıl önce Ertuğrul’la “biz katılmayalım siz yapın” dedik. Bunu nasıl yapacaksınız? Yani burada giderek uzmanlaşma çok egemen olmaya başladı çünkü yapı şöyle, dört başlığımız var; kadın, çocuk, insan hakları ve ifade özgürlüğü. Bu dört başlığın editörleri vardı, bir de muhabir vardı. O ara biz bir kadro daha kattık buna ve hep beraber şuna karar verdik; rotasyon yapalım dedik. Yani her şeyi denemeye çalıştık. Dedik ki herkes sırayla üç ay genel yayın yönetmeni olsun. Diğerleri de sırayla farklı başlıklarda editörlük yapsın diye döndürmeye başladık.

Yazı işlerine mümkün olduğu kadar özerklik tanımak için editörler arasında rotasyona dayanan bir görev bölüşümü¹²⁶ yapıldığını belirten Mater, buna bağlı olarak genel yayın yönetmenliği ve editörlük görevlerinin belirli periyotlarla el değiştirdiğini belirtmektedir. Ana akım medya kuruluşlarında görülmeyen bu rotasyonun Bianet’in alternatif yapılanması bakımından önemli göstergelerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Ancak pratikte bu rotasyonun bazı sıkıntılar yarattığı da Mater tarafından ilginç bir örnekle açıklanmaktadır:

Şimdi burada trajikomik şeyler de oldu, mesela kadın haberleri editörü bir erkek oldu. Tabii feminist arkadaşlar bizi çok yakından izliyorlar ve çok destekleri oluyor, kızıyorlar da bize bazen “o öyle olmaz diye”, tartışmalar olabiliyor aramızda. Onların bir toplantısına kadın haberleri editörü olarak Erhan Üstündağ gitti buradan ve o toplantıdan onu mevcutlu olarak çıkarttılar, “erkek almıyoruz” dediler! Orada feministlerin içinde bizim hukuk danışmanı arkadaşımız da vardı, o sırada “ben görmedim” falan dedi ama o da görmüş olayı, istememişler. Sonradan kendi aralarında da tartışmışlar Bianet’in kadın editörü erkek olsun mu olmasın mı diye. Artık onlara o kadar da söz hakkı vermiyoruz yani, ne o herkes mi bizi yönetecek.

Bu tür pratik sıkıntılara karşın editöryal rotasyonun belirli bir süre sürdürüldüğünü belirten Mater, sonunda uygulamadaki sorunlar nedeniyle, yazı işleri çalışanlarının gönüllü olarak daha statik bir örgütlenme yapısı talep ettiklerini belirtmektedir:

Böyle bir döngü yaptık birkaç tur. Şimdi bundan arkadaşlar sonuçta o kadar memnun kalmadılar, biz de memnun kalmadık aslında. Sadece feministler

¹²⁶ Bianet’te editörler belirli alanlarda görev paylaşımı yapmış durumdadır, Bianet’in kuruluş amaçlarına paralel olarak belirlenen bu alanlar “kadın”, “çocuk”, “ifade özgürlüğü” ve “insan hakları” konu başlıklarından oluşmaktadır.

açısından değil dışarıdaki kaynaklar açısından böyle bir altüst oluş oldu. Üç ay boyunca insan haklarıyla ilgili çalışıyordu mesela Tolga [Korkut], sonra bir anda kadın editörü oluyor, onun yerine Burçin Belge insan hakları editörü oluyor. Biz tam da bunu istiyorduk aslında, yani yayılsın... Fakat bunlar alışılmadık şeyler olduğu için bunun kültürünün oluşması tamamen şart diye düşünüyorum, böyle altüst oluşlar oldu. Haber için insan hakları savunucusu birisi mesela Tolga'ya telefon ediyor, Tolga ona dönemiyor falan. Böyle sorunlar oldu ama bunlar aşılamayacak sorunlar değildi.

Fakat sonra bir yerinde şunu da yaptık, dedik ki herkes dönüyor, riskli şeyler bunlar, yeni muhabir olan bir arkadaşımızın editör olmadan yayın yönetmeni olması gündeme geldi, istiyor musun dedik kendisine, istiyorum dedi ve yayın yönetmenliği yaptı. Çünkü ben biraz kendim de şöyle bakıyorum yani, herkes her şey olabilir aslında bir denemekte yarar var. Tabii bu tür denemelerin de aslında faturası biraz ağır olabiliyor, çünkü arkadaşımız için de mesela bence çok gergin anlar oldu, yani panik yaptı, kolay bir şey değil. Ama tartışmıştık aramızda, ben yaparım dedi. Yaparım diyen birine yapamazsın demek olamaz aslına bakarsanız. Peki, hadi bakalım dedik. Böyle böyle çeşitli denemelerden sonra arkadaşlarımız karar verdiler, dediler ki [periyot] 3 ay olmuyor... Peki, ne olsun dedik, 6 ay olsun dediler. Sonra Erhan daha çok oldu yayın yönetmeni, Erhan ben devam edeceğim bir süre daha dedi, biz tamam onu da kabul ettik. Şimdi rotasyonu şu anda durdurduk, çünkü buradaki yapı değiştiği için şu an rotasyon yapabilecek bir durum yok, herkes ancak alanlarını kotarabiliyor.

Erhan Üstündağ da rotasyon uygulaması sırasında uygulamada çıkan sorunlara değinmekte ve buna rağmen ekip içinde tartışmanın önünü kesen bir yapılanma olmadığını belirtmektedir:

Bianet'te aslında kendi iddiasına uygun bir şekilde hiyerarşinin olmadığı bir editöryal düzen hedeflendi her zaman. Hatta bunun için çeşitli denemeler de yapıldı, rotasyona girildi, sırayla herkes farklı alanlarda sorumluluk üstlendi, sırayla herkes yayın yönetmeni oldu. Bunun işlevsellik açısından getirileri olduğu kadar götürüleri de oldu, yani kağıt üzerinde iyi görünse de işlerin yürümesi açısından engel çıkardığı zamanlar da oldu. İster istemez teorik olarak aramızda hiçbir hiyerarşi yok, herkes eşit oranda fikrini söylemekte özgür, yapmakta özgür. Fakat tabii ki çalışanların kendi nitelikleri arasındaki eşitsizlikler dolayısıyla burada çeşitli farklılaşmalar var, bunu da görmezden gelemeyiz bence. İster istemez herkes farklı kültürel, ekonomik arka planlardan geliyor, farklı birikimlere sahip. Ama kendi içimizde tartışmanın önünü kesici bir hiyerarşi yok, sadece dediğim gibi kişisel farklılıklardan dolayı iş bölümünde belki ayrışmadan bahsedebiliriz.

Rotasyona geçici olarak ara verilmekle birlikte, Bianet'te belirli bir alandan sorumlu editör kendisini sadece o alanla sınırlamamakta, diğer haber konuları ya da özel haberlerle de ilgilenmektedir. Nitekim Nadire Mater de bunu açıklamakta ve haberciliğin doğası gereği gündemin genişliği ve hızlı değişimini vurgulamaktadır:

Tabii [editöryal] alan derken şunu da söylemek gerekiyor, mesela kadın meselesiyle ilgilenen sadece kadınla ilgilenmiyor. Çünkü şöyle bir durum da var, bütün bu 10 yıllık süreçte biz yaşanan her şeye hak odaklı bakmaya çalışmakla birlikte bunun dışına taşan bir yerden de gündem var. Şimdi biz hem kendimize göre yeni bir gündem yaratmak istiyoruz hem de aynı zamanda bu sayfanın okunurluğu ve izlenebilirliği açısından da mevcut gündemi görmezden gelmiyoruz.

Esasen şey önemli mesela Ergenekon Davası'nı¹²⁷ görmeden habercilik yapamazsın. Sadece Ergenekon Davası'ndaki tutukluların hak ihlalleriyle ilgili orayı izleyerek yapamazsın yani böyle bir şeyi. Sonuçta bu tür durumlar da var ve bizi aslında bu 10 yılda giderek çok baskı altına aldı bu Türkiye'nin bitmez tükenmez gündemi. Böyle bir ülke yok yani, bir gazeteci için sahiden çok yorucu bir şey. Bir konuda derinleşemiyorsun yani. Oturup da içki yönetmeliğini¹²⁸ mesela salim kafayla okuyup değerlendiremiyorsun, tam onu yaparken heykel¹²⁹ çıkıyor, stadyum¹³⁰ çıkıyor. Dolayısıyla bütün bunları kapsayan bir yerden biz şimdi bunu deniyoruz, hala deniyoruz nasıl olabilir diye.

Genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu da Bianet'in örgütlenmesini açıklarken, katı hiyerarşik bir yapıdan uzak durulduğunu vurgulamaktadır:

Hiyerarşik bir yapılanmadan söz edilebilir mi hiç bilmiyorum. Çünkü Bianet'in bugüne kadarki sürecine, macerasına baktığımız zaman bu habercilik algısını yaratabilen arkadaşlar bir gün stajyer olarak gelip ertesi gün başka bir göreve gelebilirler. Bunun örnekleri de geçmişte oldu, arkadaşlar muhabir olarak çok fazla kalmayıp editör oldular. Stajyer olarak başlayan arkadaşlar da yazı yazabiliyorlar.

Bununla birlikte Önderoğlu örgütsel yapıda belirgin konumun genel yayın yönetmenliği olduğunu belirtmektedir:

Belki en çok konum itibarıyla yazı işleri içinde ben herhalde yayın yönetmenliğini çok belirgin olarak hissedebiliyorum, yani bu belki de hem sorumluluk hem de editöryal sürecin takibi bakımından adının konulmasına en çok ihtiyaç duyulan bir konum olduğu için görece belirgin. Ama toplantılarda haber o kadar senin benim olabiliyor ki yani, “sen bu açıyı kazandırabiliyorsan tamam o zaman senden bekliyoruz haberi” diyebiliyoruz, bu kadar basit. Hiç kompleks bir tarafı yok Bianet'te haber üretim pratiğinin, böyle rastlantısal bir şekilde stajyer olarak giriştiğiniz bir ilişkide başka bir şey olarak kendinizi bulabiliyorsunuz. Bence dışarıdan yazar olmak gibi çok basit bir şey, hiç katı değil.

¹²⁷ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/toplum/116333-birinci-sayfalarda-ergenekon-haberleri>

¹²⁸ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/127471-icki-yasaklarini-protesto-edenler-29-ocakta-akpye-kadeh-kaldiracak>

¹²⁹ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/127165-ucube-olan-heykel-degil-zihniyet>

¹³⁰ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/diger/127211-islilkanan-erdogan-galatasarayin-stadyum-acilisini-terketti>

Erhan Üstündağ ise editörlerin konumuna dikkat çekmekte ve editörlerin aynı zamanda muhabir gibi görev yaptığını açıklamaktadır:

Sonuçta yazı işleri kadrosu şu an dört editör bir yayın yönetmeni bir muhabirden oluşuyor, kağıt üstünde böyle. Fakat editörler hem muhabir hem editör olarak çalışıyorlar. Fakat en nihayetinde sorumluluklar, iş bölümü açısından bir ayrışma var. Sayfanın genelinden sorumlu olan bir yayın yönetmeni var, tek tek herkes sorumlu olsa ve müdahale yetkisi olsa dahi muhabirlerin editöryal sorumluluğu yok. Bir muhabirin yazdığı haberin editöryal sorumluluğu onda değil esasen, fakat editörlerin muhabirlik sorumlulukları var. Haber üretim sürecinde bir toplantı oluyor, herkes konularını sunuyor, onlar üzerine tartışma varsa tartışılıyor, bağlanıyor öyle yürüyor. Bir de belki şeyi söyleyebiliriz dışarıdan ciddi bir katkı geliyor Bianet'e.

Araştırmanın yapıldığı tarihte Bianet ekibine yeni katılmış olan Ayça Söylemez de ilk izlenimleri itibarıyla Bianet'te hiyerarşik bir yapılanma olmadığını belirten gazetecilerdendir:

Hiyerarşik yapılanma olduğunu düşünmüyorum, buraya yeni geldim ilk izlenimim bu. Hep beraber toplantıya giriyoruz, burada kadroda Bianet'te yazan kim varsa giriyor toplantıya, herkes fikrini söylüyor, itirazını ediyor, haberler üzerine konuşuluyor. Ben diğer gazetelerde de çalıştığım için biliyorum, böyle bir şey hiç mümkün değildir yani oralarda, neredeyse genelkurmay gibi bir hiyerarşi vardır büyük gazetelerde.

Bianet'in örgütlenmesini bu şekilde ana akımdan farklılaştıran Söylemez, Bianet'teki yapının daha "Avrupalı" olduğunu belirtmektedir. Söylemez'in bu kavramı Türk medya sektöründeki çok katmanlı yönetsel yapıdan farklı bir örgütlenmeyi anlatmak üzere kullandığı görülmektedir. Ayça Söylemez, haber üretiminde içeriğin daha az filtreden geçtiğini ve bu sayede daha az değişime uğradığını vurgulamaktadır:

Bianet'in böyle bir farkı var, bir de çalışma yapısı olarak da yani bizim görev tanımımız açısından da Avrupalı bir yapısı var. Yani mesela İngiliz gazetelerinde veya Amerika'da da öyledir, kendin yaptığın haberi sayfaya ya da internete kendin koyacak şekilde edit edip gönderirsin mesela. Ama Türkiye'deki gazetelerde muhabir var, arada redaktör var, editör var, yazı işleri müdürü var, onun üzerinde genel yayın yönetmeni var. Böyle beş kişiden falan geçer haber, değişir, başka bir hale gelir, muhabir haberi tanıyamaz hale gelir.

Buranın öyle bir de farkı var diğerlerine göre, hiyerarşi o kadar katı değil daha yatay bir yapı var.

Bianet ekibinin o dönemdeki yeni üyelerinden Elif Gençkal da Bianet'te hiyerarşik bir yapının olmamasını istihdam politikası açısından açıklamaktadır:

Ben üniversiteden mezun olduktan sonra birçok şeye açıldım, ben neyi iyi yapıyorum, neyi severek yapıyorum sorusunun peşine düştüm ve o anlamda medya da benim denemek istediğim alanlardan biriydi. O zaman Bianet'i tanıımıyordum açıkçası. Birçok bilinen gazetelere Hürriyet, Milliyet veya NTV gibi haber kanallarına başvurduğum ve hiçbirinden bir cevap yazısı almadım başvuruma. Yani her şeyi uygun bir şekilde başvurduğum ve o anlamda düşününce en başta karşılaştığımız bu muamele bence hiyerarşik bir yapının çok ciddi bir göstergesi. Zaten orada çalışan insanlarla da konuşma fırsatım oldu benim. Oralara dışarıdan ve hiç tanınmıyorsanız ne kadar özellikleriniz yüksek de olsa vs. giremiyorsunuz yani. Bu da bence ilk anlamda bir hiyerarşik yapılanmanın bir göstergesidir. Bianet'te mesela e-mail attığım zaman bunun sonucunda beni çağırdılar. Sen ne istersin dediler. Evet, yani biz her şeye, herkese açıldık, biz burada farklı kesimlerin görüşlerini yansıtmaya çalışıyoruz ve bunu iddia ediyorsanız bu tip şeylere cevap vermek durumundasınız. O anlamda Bianet'in içinde hiyerarşi yok diye düşünmüştüm, ayrıca şimdi bu çalışma düzeninin içinde de hiyerarşik yapılanma olmadığını görüyorum. Elbette bir planlama, bir düzen var ama bu katı değil.

Burçin Belge ise Bianet'in yapısını kolektivite açısından yorumlamaktadır, Belge'ye göre haber yazımı yazı işleri kadrosunun tekelinde olmayıp, Bianet'in idari kadrosu da haber yazabilmektedir:

Burada, kolektif bir çalışma söz konusu. Diğer arkadaşlarım da söz etmiştir muhtemelen; işte yayın yönetmenlerinin rotasyon ile değişiyor olması, işte burada mesela idaredeki arkadaşların da, yazı işleri kadrosunda bulunmayan arkadaşların da aslında zaman zaman haber yapıyor olmaları. Haber kaynaklarına giderken daha az sesi duyulan insanlarla iletişim kurmaya çalışmamız, söyleyecek sözü olan herkesin burada kendine yer bulması.

Bianet'te bütün çalışanlar, haber üretim sürecinin teknik gereklilikleri doğrultusunda bir planlama ve düzen olmakla beraber, kurumsal hiyerarşinin çok katı olmadığını vurgulamakta ve gerek haber içeriklerinde gerekse de haber toplantılarında kendi fikirlerini ifade etme ve uygulama imkânı bulduklarını belirtmektedirler. Bu durumun tek istisnası Bianet'te uzun süre muhabir olarak

çalışıp sonradan ekipten ayrılan Bawer Çakır'dır. Çakır'a göre "unvanların" olduğu bir ortamda hiyerarşinin varlığı kaçınılmazdır:

Bianet muhabiri, editörü ve genel yayın yönetmeni olan kişilerin yanı sıra kurucuları Nadire Mater ve Ertuğrul Kürkçü'nün de haber hazırlama sürecinde katkılarını sundukları "hijerarşik" yapı vardı. Kişisel özgürlüklerimiz olsa da bir muhabir olarak bu hijerarşide en çok müdahale edilen kişiydim sanırım. Bu kulağa kötü çınıyor olabilir, ancak en nihayetinde karşılıklı fikir alışverişi anlamına geliyor. Ancak yine de elbette ki bu hijerarşinin en altında olan benim için ve mesleği de öğrenirken zaman zaman faydalı oluyordu. En nihayetinde çalışanlarının "unvanları"nın olduğu bir yerde hijerarşi yok demek pek de doğru olmayacaktır.

Buna karşılık, Bianet muhabirlerinden Elvan Kısmet ise hijerarşik yapının katı olmadığını net bir ifadeyle belirtmektedir:

Hijerarşi bakımından katılık? Hayır, öyle bir şey yok. Çünkü herkes toplantıda bu yuvarlak masa etrafında bir araya geliyor ve söylemek istediği kimin ne varsa herkes özgürce söylüyor. Hijerarşik bir dayatma olmuyor.

Diğer yandan, Bawer Çakır, Bianet'te çalıştığı dönemde muhabir olarak kendisine müdahale edildiğini belirtmekle birlikte, bu müdahalenin karşılıklı fikir alışverişi olarak değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Mesleğe yeni başladığı dönemde haberciliği öğrenme sürecindeyken bu durumun kendisi için yararlı olduğunu anlatan Çakır'ın, muhabirlikte tecrübe kazandığı dönemle ilgili olarak doğrudan haber içeriğini etkileyecek mesleki bir müdahaleden yakınmadığı görülmektedir.

Nitekim genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu da, bu durumu editöryal olgunluk arayışıyla ilişkilendirmektedir:

Haberler gibi yazılarda da bir editöryal olgunluk arayışımız her zaman var. Bunun bir sorumluluğu var, "logic" bir sorumluluğu var yoksa başka bir sorumluluk değil, cezai sorumluluğu da çok önemsemiyoruz. Çünkü biz ırksal veya yabancı düşmanı söylemi, nefret söylemini barındıracak şeyleri kim yazarsa yazsın hiçbir zaman yer vermeyeceğiz Bianet'te, o problem değil ama entelektüel sorumluluk itibarıyla gerektiğinde yazının genel algısını bozabilecek bir kopukluk var, burayı biraz düzeltebilir misin diye geri gönderebiliyoruz, bundan da çekinmiyorum.

Bianet haber merkezinde yapılan katılımcı gözlemlerden elde edilen verilere paralel olarak, Bianet'te çalışan gazetecilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde de Bianet haber merkezinin katı bir dikey hiyerarşik yapılanmaya sahip olmadığı, haber üretim süreci içinde çeşitli editöryal mekanizmalar bulunmakla birlikte bunların çalışanların fikir ve önerilerini kısıtlamadığı görülmektedir. Özellikle de geçmiş mesleki tecrübeleri bakımından ana akım medya kuruluşlarında görev yapmış olanlar başta olmak üzere Bianet gazetecileri, Bianet'te haber üretim sürecinin hemen her aşamasında söz haklarının olduğunu belirtmektedirler. Bu bakımdan, alternatifliğin önemli ölçütlerinden birisi olan yatay hiyerarşik yapılanma ve demokratik bir örgütlenme bakımından Bianet'in yeterli özelliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.5 Haber üretim süreci: Kolektif habercilik

Alternatif medya kuruluşlarında esas olarak habercilik sektörünün genel normlarının üzerine binerek, ancak bir yandan da onları aşarak haber yapıldığı görülmektedir. Yani, haber üretim sürecinde haberciliğin temel öğelerini bozan, onları kıran, onları dağıtan bir yerden hareket etmek, genel olarak habercilik süreçlerinin erişmiş olduğu aşamanın ötesine geçmek amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmanın, ana akım medyanın haber üretim kodlarını taklide dayalı gazetecilik anlayışının terk edildiği ölçüde mümkün olacağı söylenebilir. Bianet örneğinde bu durumun ne kadar mümkün olduğunu görmek için haber merkezinin yapısının ve kurumsal kalite kontrolünün haberi nasıl etkilediğini; üretim sürecine bağlı sınırlamaların haberciliği ne boyutta şekillendirdiğini anlamak önem kazanmaktadır.

Bu doğrultuda haber üretim sürecinin nasıl işlediği Bianet çalışanlarının gözünden değerlendirilmiştir.

Nadire Mater, haber üretim sürecini aslında 24 saat kesintisiz devam eden bir süreç olarak görmektedir. Mater, buna paralel olarak, sabahtan akşama süren haber izleme faaliyeti dışında da Bianet gazetecilerinin gündemdeki gelişmeler konusunda önceden hazırlıklı olmasının beklendiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, Mater'in günlük çalışma düzenini aktarırken, dışarıdan gelen haber ve yazıların kendileri için önemli bir kaynak oluşturduğunu vurgulaması katılımcı gazetecilik açısından önem taşımaktadır:

Sabah, çalışanların günün haberlerini ve akşamdan televizyonu izlemesi, günün haberlerini görmesi bekleniyor tabii, yani benim anlayışıma göre gazeteci zaten 24 saat, her an bir konu düşünebilir, bir haber üzerinden başka bir yerlere varabilir. O derlemeleri yapıyorlar ve kısa bir toplantı yapıyorlar. Dışarıdan yazı tabii bize çok geliyor, onlar edit ediliyor koyuluyor, bu arada bize çok fazla dışarıdan, başka yerlerde görünür kılınmayan açıklamalar, eylem haberleri, talepler, raporlar geliyor, onlar değerlendirilmesi yapılıyor. Öğle haber toplantısında da esasen artık o günün gündemiyle bağlantılı ya da bizim kendi gündemimiz varsa bununla ilgili konular değerlendiriliyor. Ve akşam da bir akşam toplantısı yapılması öngörülüyor fakat bu her zaman yapılmıyor. Çalışma saatlerine de dikkat etmeye çalışıyoruz, aşağı yukarı saat 6'da kapanmış oluyor günümüz.

Elif Gençkal da Mater'in özetlediği işleyiş doğrultusunda haber üretim sürecinde gündemdeki gelişmelere hazırlıklı olmak ve sürekli yeni fikirlerle haber toplantılarına katılmak konusunda özellikle teşvik edildiğini belirtmektedir:

Bence bu Bianet'te teşvik edilen bir şey. Mesleğe gazeteciliğin dışından gelen biri olarak, en azından tecrübesi çok az olan biri olarak bu takım fikirlerle gelmem için teşvik ediyorlar beni. Ne kadar değişik fikirler olursa olur ama kesinlikle bunları tartışıyoruz. Olması bile gündemde, şu an şunlara öncelik veriyoruz vb. açıklamalar yapılıyor ve yani "hayır bu olmaz" gibi bir tepkiyle hiç karşılaşmadım. Böyle bir şey de olacağını düşünmüyorum.

Bawer Çakır da Mater gibi 24 saat gündemi takip etme zorunluluğunu vurgulamakta ve Gençkal gibi kendi önerilerinin haber toplantılarında özgürce gündeme getirilebildiğini söylemektedir:

İnternet üzerinden çalışmak demek bir gazeteci için 24 saat takipte olmak demek. Güne gazete okuyarak ve diğer günün akşamında gelişen olayları tartışarak başlıyorduk. Ardından haber yazım sürecine geçiyorduk. Zira gündem toplantısından önce son dakika gelişmelerini sayfaya taşıyorduk. Bu sırada gün içinde yapmayı önereceğimiz konuları not ediyorduk. Toplantıda tüm ekip, şeflerle birlikte bu gündemleri ve bir gün evvelki sayfayı tartışıyor, önerilerimizi sunuyor, başkalarının önerilerini dinliyor, ardından bu öneriler arasından bir derleme yaparak paylaşıyorduk. Toplantının ardından akşam kapanış saatine kadar görüşülecek kişilere ulaşmak, görülmek ve ardından haberleri yazmak gibi bir süreç geçiyordu. Akşam da sayfa değerlendirmesi yaparak günü bitiriyorduk.

Hafta sonları ise cuma gününden haberleri paylaşıyor, evden ya da internet kafeden haberleri sayfaya geçiyorduk. Online çalışan bir kurumda habercilik yapmanın en zorlayıcı tarafı gelişmeler karşısında gündeminizin hemen değişmesi olasılığı. Ayrıca görüşülecek kişilere ulaşamamak, tarafsızlık ilkesi nedeniyle her iki tarafın da görüşlerini almak gibi nedenlerden dolayı bazı haberlerin hazırlık süreçleri hırpalayıcı olabiliyordu.

Bianet'te görev yapan diğer genç kuşak gazetecilerde görüldüğü gibi, Bawer Çakır'ın da "tarafsızlık" söylemini kullanması bu noktada dikkat çekicidir. Bu durum Bianet'in kendisini taraflı bir medya olarak konumlandırmasıyla çelişmektedir. Bu bakımdan alternatif medyada çalışan gazetecilerin kafalarında bile hâkim söylemlerin çok kolaylıkla değişmediğini tespit etmek yerinde olacaktır.

Bununla birlikte, Bawer Çakır'ın "tarafsızlık" olarak vurguladığı haber üretiminde bütün tarafların görüşünü dillendirmek gibi ilkeler süreci yavaşlatsa ve gazeteci için zorlayıcı olsa da, genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu, üretilen haber metinlerine Bianet'in yayın anlayışı doğrultusunda bir perspektif katılması için çalışıldığını belirtmektedir. Bu perspektif de özellikle hakların vurgulanması, haber konusu olayda yer alan bütün tarafların ya da haber konusu olayla ilgili hak örgütü temsilcisinin görüşüne yer verilmesiyle işlemektedir:

Biz aslında bakarsanız haberleri -bizim kaynağımız olduktan sonra- hemen yayınlıyoruz, haberler hiç burada birikme yaşamıyor. Ama sonrasında geldiği zaman da genellikle biz buna kuş kondurmak, buna bir perspektif katmak için çalışıyoruz, en azından o haberin bir görüşle verilmesi, hak örgütü temsilcisinin görüşüyle verilmesi, bir hekimin görüşüyle verilmesine çalışıyoruz. En azından hiçbir şey yoksa bile bir haberin çıktığı şekliyle değil tekrar yeni yazımla yayınlanması bizim için gerekli oluyor. Yani bir haber vardır yavan bir dille yazılmıştır, unsurlarını teyit ettiğiniz zaman bakarsınız ki aslında bunun bir

konjonktürü var, biz o haberin konjonktürüyle verilmesini, daha canlı kılınmasını, haklar varsa hatırlatılacak hakların olduğunu, o bilgilerle birlikte vermeyi tercih ediyoruz. Yani bir şeyler eklenerek bunun yapılması gerekiyor.

Bianet perspektifi içinde çeşitlenen haberlerin yazı işlerinde sürekli belirli bir muhabir tarafından yapılmadığı ve haber konularının sıklıkla farklı muhabirlerin elinde şekillenebildiği görülmektedir. Elvan Kısmet'e göre herkes istediği haberi takip edebilmektedir:

Herkes haber toplantısına geldiğinde gazeteleri, interneti taramış oluyor. Herkes dikkatini çeken başlıkları not ediyor ve sonra sırasıyla burada dile getiriyor. Herkes istediği haberi takip edebiliyor. Daha sonra haberlerin ve fotoğrafların sisteme girişini yapıyoruz.

Kısmet, buna paralel olarak, haber gündemine kendi ilgi veya uzmanlık alanı doğrultusunda çalışanların önerileriyle bir konuyu ekletmekte sıkıntı yaşanmadığını belirtmektedir:

E tabii ki kendi ilgimiz doğrultusunda sübjektif olarak baktığımız şeyler, yaptığımız haberler de var. Bunun kararını en nihayetinde hep beraber veriyoruz. Kolektiflik çok önemli bizim için bu anlamda.

Burçin Belge, haberlere Bianet'in yayın anlayışı doğrultusunda kazandırılan perspektifi kadın haberleri örneğiyle açıklamakta ve haber üretim süreci içinde gazetecinin ilgisini çeken herhangi bir konuyu haberleştirmek konusunda tamamen özgür bırakıldığını vurgulamaktadır:

Yani burada işte hepimiz her haberle ilgiliyiz aslında, hani ben mesela kadın haberleriyle ilgileniyorum dedim ama dün Hrant Dink ile ilgili bir haber yaptım ya da ilgimi çeken herhangi bir şey olduğunda bunu yapmakta özgürüm tamamen. Bir de burada şöyle bir şey yapıyoruz; mesela kadın haberleriyle ilgileniyoruz derken bunu sadece içinde kadın kelimesi geçen haberlerle sınırlamıyoruz yani Torba Yasa'dan da söz ediyorsak eğer buna, kadınları nasıl etkilediğini, kadınların ne şekilde, bu konuyla ilgili ne söylüyor olacaklarını anlamaya çalışıyoruz ya da işte herhangi bir toplumsal olayla ilgilenirken aynı şekilde...

Yani hem sadece kadın örgütlerinin sesini duyurmak değil ama evet onların seslerini duyurmalarına aracılık etmek, bunun yanı sıra kadınları ilgilendiren ve kadınların var olduğu her alanda haber yapıyor olmak gibi bir kaygımız var. Yani sadece kadına yönelik şiddet ile ilgilenmiyoruz mesela. Yani sabahleyin geliyoruz işte, gazeteleri okuyorken bir bakışla zaten bütün haberlerle

ilgilenmek durumundayız ya da bir göz atmakla bir fikir sahibi olmak durumundayız. Bundan sonra işte ilgilendiğimiz konularla, aynı zamanda gündemde olan konularla ilgili haberler hazırlamaya başlıyoruz. Güne dair bir fikrimiz olmuş oluyor ve burada gazete okurken bir arada aslında bunu konuşuyoruz ve belli bir şey kotarılmış oluyor, aslında bir temel çatı kuruluyor...

Ayça Söylemez de Bianet'te haber konusu seçiminde gazetecilerin özgür bırakıldığını ve istediği haberi yapmak konusunda herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmadığını belirtmektedir:

Açıkçası istediğim bir haber konusunu gündeme aldırma şansı buluyorum. Yani işte dediğim gibi ben istediğim, yıllardır yapamadığım haberleri yapıyorum burada. Mesela zaten buraya gelmek için en büyük sebebim oydu. Toplantılarda kendi ilgi alanıma veya kaynaklarıma yönelik bir haber konusunu söyleyebiliyorum.

Görüleceği gibi Bianet'te medya sektörünün özellikle ana akım habercilik değerleri doğrultusunda örgütlenmiş genel normları haber üretim sürecinin her aşamasında kırılmaya çalışılmaktadır. Muhabirler 24 saat gündemi izlemeye, ana akım dışında farklı kaynakları takip etmeye ve kişisel fikir ve önerilerini gündem toplantısına taşımaya özendirilmektedirler. Muhabir ve editörler, haber konularının seçiminde özgür olduklarını sıklıkla belirtmekte ve haber toplantılarında kişisel ilgi ve uzmanlıkları doğrultusunda seçtikleri konuları gündem listesine aldırabilmektedirler. Öte yandan yapılan haberlere Bianet'in yayın anlayışı doğrultusunda belirli bir perspektif kazandırılmakta, bu da habere konu olan tarafların sözünü eşit oranda duyurmakla, haberlerde hak örgütlerinin görüşlerinin yansıtılmasına özen gösterilmekle mümkün kılınmaktadır. Ayrıca Bianet çalışanları, haber üretim sürecinin tüm aşamalarında hak odaklı habercilik anlayışının gözetildiğini vurgulamaktadırlar. Bu doğrultuda haber metinleri farklı konularda olsalar dahi kadın sorunları ya da çocuk hakları ekseninde ele alınmaktadır.

4.1.6 Bianet haberciliğinde editöryal çerçeve: Hak haberciliği

Ana akım ya da alternatif, her medya kurumunda olduğu gibi, Bianet’te de haber üretim sürecinde belirli bir editöryal çerçeveden ve yayın ilkelerinden bahsetmek mümkündür. Medya kurumlarında gazeteciye verilen bir çerçeve ve bu çerçeve bağlamında gözetilen bir editöryal perspektif sıklıkla görülmektedir. Ancak ana akım medyada katı bir süzgeç işlevi gören ve gazetecinin haber üzerindeki tasarrufunu ortadan kaldıran bu durum alternatif medya kurumları açısından düşünüldüğünde, editöryal yapı ve çalışma pratikleri de alternatif bir model oluşturmaktadır. Bu nedenle hem katılımcı habercilik anlayışı, hem de internet medyasının yapısal özelliklerinden kaynaklanan hızlı haber güncelleme temposu içinde, editöryal çerçevenin özgünlüğü ana akım medyaya göre daha esnek ve görece gazeteciye özerklik tanıyan bir yapılanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan Bianet’te haber üretim sürecinde gazeteciye verilen çerçeveleri anlamak ve haberlerin nasıl bir editöryal perspektiften geçtiğini çözümlmek önem kazanmaktadır.

Bianet yayın ilkelerini, ayrıca gazetecilerin haber yaparken kullandıkları çerçeveyi ve bunların içeriğe ve/veya biçimsel özelliklere nasıl yansıdığını genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu “hak perspektifiyle” açıklamaktadır:

Aslında bizde hak perspektifi, çoğu kez yasaların tanıdığı ama her zaman istisnaya bağlayıp kısıtladığı haklara aslında toplumun ihtiyacının olduğunu, bir de örneğin anayasada halen sağlanıp da Türk Ceza Kanunu’nda ya da Terörle Mücadele Yasası’nda veya başka alt yasalarda kısıtlanan şeyleri yasal yönleriyle göstermek. Ama mutlaka bunun sokaktaki yansımalarına da yer vererek gösteriyoruz. Hak ihlallerini hatırlatmak çoğu kez bizlere düşebiliyor. Bilinçleri biraz daha temizleyerek haberleri vermek veya dikkatler topyekûn olarak belirli bir tarafa çekildiği zaman biraz daha mesafeli olarak o soruna bakıp, bazen biraz daha ideal bir duruş, bazen aykırı bir duruşu göstermek gibi bir yaklaşımımız var. Yani alternatif medya kavramı burada tekrar aklıma geliyor.

Önderoğlu, haber merkezinde bu çerçeveyi yerleştirmek için sürekli bir fikir alışverişi yaşandığını belirtmektedir:

Bizim haber süreçlerimizde belki de bu çerçeveyi en iyi kazandırmak için sürekli yazı işleri içinde tartışıyoruz. Yeni gelen arkadaşlarımız da var, size şu anda sözünü ettiğim şeyleri biz haber içinde ve haber dışında da tartışmak durumunda kalıyoruz. Çünkü haberciliğe yeni girişmiş bir arkadaş da, ana akım medyada belirli bir dil kalıbının içinde yoğrulmuş bir arkadaşımız da burada bizimle tartışmaya ihtiyaç duyuyor, bizim de onlarla tartışmaya ihtiyacımız var. Ama sadece şeklen değil, projemiz bu, bu haberde neleri öne çıkarabiliriz, vizyonumuz ne olabilir diye tartışıyoruz, bu orijinaliteyi ortaya çıkarmak için bizim yazı işlerinde hiç susmamamız gerekiyor. Veya benim habersiz olarak her haberi o kalıba sokmam gerekiyor ki bu da mümkün değil zaten.

Ama yazı işlerine belirli bir editöryal yolu gösteriyor sürekli bu, yani ajans gibi veya sadece olağan bir internet sitesi gibi “haber gelmiş ajanstan şu başlığı değiştirelim hemen girsin, beş tıkla da habere ulaşılsın” falan gibi böyle hesaplarla biz hareket etmiyoruz. Biz daha çok o haberin canlılığı ne, özelliği ne, bizde ne var, bu habere herkesin katamayıp da bizim arşivimizde, zihnimizde, deneyimimizde katabileceğimiz ne var, bunu bir editöryal perspektif olarak koyuyoruz.

Erhan Üstündağ da Önderoğlu’na benzer şekilde, belirli bir yayın çizgisinin varlığından bahsetmekte ve bunu “hak haberciliği” olarak tanımlamaktadır:

Çok genel olarak bizim hak haberciliği diye tabir ettiğimiz yayın çizgisi etrafında dönüyor aslında habercilik faaliyeti. Bunu da belki kısaca gündemdeki meselelere haklar ve özgürlükler açısından bakmak diye kurabiliriz. Onun dışında gazeteciliğin etik ve mesleki zorunlulukları ve o çerçevedeki ilkeler bizi bağlıyor tabii ki.

Üstündağ, bu çizgiye bağlı olarak “editöryal denetimi” bir tür işbölümü olarak nitelendirmektedir:

Editöryal denetim denebilecek o iş bölümü burada işliyor, muhabirin kağıt üzerinde bir editöryal sorumluluğu yok, editörlerin hem kendi yazdıkları hem de edit ettikleri haberlerde bu çerçeveye uygun bir pratik uygulamaları bekleniyor, en tepede de sayfanın editöryal dizilişini sağlamak üzere yayın yönetmeni var.

Bununla birlikte Üstündağ, Bianet proje yöneticilerinin editöryal bir katman olarak haber üretim süreci üzerinde rolü olduğunu, ancak bunun okuyuculardan gelen editöryal tepkilerden farksız olduğunu belirtmektedir:

Rolleri oluyor ama bu herhangi bir düzene bağlanmış bir şey değil. Yani herhangi bir konuda mesela okurların da oluyor tabii, Nadire ve Ertuğrul’un

müdahalesinin daha sık olduğu söylenebilir çünkü buradalar ve devamlı takip ediyorlar ama esas olarak sorumluluk onlarda değil.

Elvan Kısmet, Bianet'teki editöryal ilkeleri daha çok biçimsel özellikler bakımından açıklamaktadır. Kısmet'e göre biçimsel özellikler dışında, haber dilinin kurulması konusunda belirli bir çerçeve vardır:

Aslında şekilsel özelliklerin yanı sıra bir el kitapçığımız var onu bastırıp bize dağıttılar. Bunda şekilsel şeyler var, işte ona kadar sayılar kelime olarak yazılır sonrasında rakamla yazılır gibi, ama tabii bunlar görece önemsiz ve biçimsel şeyler. Bunun dışında kullandığımız dil önemli oluyor, mesela haber dilimizin provokatif olmaması gerektiği, bayan yerine kadın kelimesini kullanmamız gerektiği söyleniyor, şiddeti, ayrımcılığı, bölücülüğü kıskırtan söylemleri kaldıran bir dil kullanmamızı öneriyorlar ve biz de öyle yapıyoruz.

Kısmet, kişisel olarak mesleki deneyiminin az olması nedeniyle ürettiği haberlerin belirli bir editöryal çerçeveden geçirildiğini belirtmekte, ancak bu süreçte kendisinin mutlaka görüş bildirdiğini vurgulamaktadır:

Editöryal mekanizma şöyle oluyor. Benim gazetecilikte daha ilk deneyimim olduğu için bütün yazdıklarımı ilk önce genel yayın yönetmenine gönderiyorum. Mesela beraber editliyoruz. (...) Benim görüşüm mutlaka alınıyor. Ve herhangi bir konuda bu neden böyledir diye sormama da izin veriliyor ki bence bu en önemli noktası, çünkü tabii ki yazdıklarımız zaman zaman değiştirilecek fakat öğrenmek için sorabilmek çok önemli. Buna da imkân var burada. (...) TRT'nin yaptığı "sosyal medya" diye bir programın yapımcılığını da üstlenmişim örneğin. Orada benim editlenen fikirlerim üzerine soru sorma hakkım yoktu, fakat burada editlenen fikirlerin üzerinde soru sorma hakkım var. Bunu bir fark olarak çok kesin söyleyebilirim.

Elif Gençkal da Elvan Kısmet gibi Bianet'teki editöryal çerçeveyi "haber dili" bakımından tanımlamaktadır:

Yani öncelikle dil konusuna çok önem veriyor Bianet. Yani bu hak haberciliği yapmanın birtakım sorumlulukları olduğundan yola çıkarak mesela her şeye karşı, kaynaklara karşı tarafsız bir duruş edinmeye çalışıyor, verdiğiniz haberde aslında her gazetecinin yapması gereken şeyler bunlar. Fikrine katıldığınıza dair haberin içinde bir ibare olmamasına ve özellikle Bianet'e özgü olarak da mesela bu "bayan" sözcüğünün kullanılmamasına onun yerine kadın sözcüğünün kullanılmasına önem veriliyor. Bu takım şeyler yani, şu anda birçok örnekleri var, bu dile çok dikkat ediliyor. İkinci olarak da yazı yazıyorum, haber yazıyorum ve bunu genel yayın yönetmeni Erol'a gönderiyorum ve o bir süzgeçten geçirdikten sonra koyuyor, yani süzgeçten derken bu haber nasıl verilir şeklinde... Yani, benim cümlelerimi çok değiştirdiğinden değil.

Editöryal çerçevenin içerikten çok biçime dair olduğunu vurgulayan Gençkal, kendisini içerik konusunda özgür olarak görmektedir:

Evet, evet yani kesinlikle özgürüm. Dil açısından süzgeç ve yani Bianet'in birtakım şeyleri öncelik vermesi açısından, yani öncelik dil ve dediğim gibi bir şeyleri yukarı almak, aşağı almak falan gibi şeyler.

Editöryal çerçeveyi daha çok haber diliyle ilişkilendiren bir diğer Bianet gazetecisi Burçin Belge'dir:

Bir çerçevenin olduğunu söyleyebiliriz. Dediğim gibi haberin farklı cephelerini görebiliyor olmak dikkat ettiğim hususlardan bir tanesi. Onun yanı sıra, mesela polisten gelen bir şey işte, iddia olarak veriyor olmak, yani kimsenin sözcülüğünü üstlenmemiş olmak bir başkası. Onun dışında, haber ilkelerimiz... Artık o kadar içselleştirmiş haldeyim ki, aslında biz neye dikkat ediyorduk diye şimdi bakmam, yani tekrar bir gözden geçirmem gerekmiyor.

Belge'ye göre haber ilkelerini içselleştirmelerinden dolayı artık otomatik olarak işleyen pratik bir çerçeve vardır. Bu çerçeve habercilikte tekil örnekler yerine daha kapsayıcı bir bakış açısını gerektirmektedir:

Haberi bağlama oturtmaya çalışmak, yani tekil olarak işte bir kadın öldürüldüğü zaman "bugün bir kadın öldürüldü" değil de, kadına yönelik şiddetin ne olduğunu daha ortaya koyabilecek bir bakış açısı koymak. Ya da işte, kadınların bu konuyla ilgili, yani daha temel sorunu ne onu ortaya koymaya çalışmak. Kadınların ve kadın örgütlerinin bu konudaki taleplerini işte geçmiş, background bilgisini filan verebiliyor olmak gibi dikkat ettiğimiz şeyler var.

Belge, buna paralel olarak Bianet'te haberlerin daha özgür bir editöryal süzgeçten geçtiğini vurgulamaktadır:

Dediğim gibi zaten burada hani oluşturacağımız haberlere birlikte karar veriyoruz ama bu çok özgür bir şeyle geliyor yani. Ondan sonra da haberi hazırlarken de okurken de şunlara dikkat ediyoruz yani işte, bilgilerin doğruluğuna, güncelliğine, arka plan bilgisinin olmasına, belli bir bağlama oturmuş olmasına. İşte dil olarak dikkat ettiğimiz bir takım şeyler var; ne bileyim, iddiaya iddia ediliyor demek, birisinin söylediği bir şeyi işte savundu yerine söyledi diye veriyor olmak, ithamlarda, haksız ithamlara aracılık etmiyor olmak gibi, işte etken-edilgen cümle filan gibi bir takım kurallarımız var. Hani kullanmak istemediğimiz kelimeler ya da kullanmaya çalıştığımız kelimeler var. Böyle bir süzgeçten geçiyor, onun dışında da işte yayın kalitesine dikkat etmeye çalışıyoruz.

Ayça Söylemez, Bianet'teki yayın politikasını “tarafsızlık” ve “haber dili” ekseninde tarif etmekte ve kendisine yazdığı haberle ilgili düzeltmeler önerilebilse de haber üzerinde herkesin söz hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Söylemez'in diğer konularda görüş bildirirken değindiği “tarafsızlık” kavramına yine atıf yapması ana akım bir habercilik dilinden tam olarak kurtulamadığını düşündürmesi bakımından dikkat çekicidir.

Tabii ki bir yayın politikası var. Öncelikle tarafsızlık konusunda çok dikkatli. Onun dışında cinsiyetçi ya da ırkçı kelimeler kullanılmaması konusunda özenli. Bundan başka tabii ki Türkçe konusunda, haber yazımı konusunda ilkeler var. Haberin içiyle alakalı ilkeler var. Habere bakış konusunda da, haberi seçme konusunda da kendine özgü ilkeleri var.

Burası daha demokratik bir ortam olduğu için herkes bir habere bakıp şunun şurasında bu var diyebiliyor. Onun haricinde normal, rutin giden haber pratiğinde de ben yazıyorum mesela, işte bir genel yayın yönetmeni arkadaş var o bakıyor sonra siteye koyuyor. Ondan sonra hani bazen Nadire Hanım ya da Ertuğrul Bey de bakıp düzeltmeler önerebiliyor.

Görüleceği üzere, Bianet'te kullanılan editöryal çerçeve ve bu çerçeve doğrultusunda işletilen belirli bir yayın ilkeleri bütününden bahsetmek mümkündür. Söz konusu çerçeve içerik ve biçimsel özelliklerin iç içe geçmesiyle oluşmakta ve haber dili ile bu dilde “tarafsızlık” ve “dengellik” ekseninde şekillenmektedir. Bu noktada yayın ilkelerinde alternatifliğin kuvvetle vurgulandığı görülmekle birlikte, biçimsel özelliklere bakında bazı çelişkiler görülmektedir. Çünkü özellikle gazeteciliğe yeni başlayan ya da ana akım medyadan gelen gazetecilerin ana akım haber dilinden ve “tarafsızlık” söyleminden kurtulamadıkları gözlenmektedir. Bununla birlikte, Bianet'in habercilik dilini genel olarak kurabilenler Bianet ile uyumlu şekilde çalışabilmektedirler. Bianet gazetecilerinin ağırlıklı olarak bu çerçeveyi içselleştirdikleri ve haber üretim sürecinde otomatik olarak kullandıkları görülmektedir; bu durumun da etkisiyle yazdığı haberlerin editöryal süzgeçlerden

geçemeyip, yayına girmemesinden ya da içerik olarak ciddi değişikliklere uğramasından yakınan bir gazeteci olmamıştır.

4.1.7 Bianet'in azınlık grupları ve toplumsal hareketlerle ilişkisi

Tez çalışmasının birinci bölümünde değinildiği üzere, yeni toplumsal hareketler en genel çizgileriyle “geçmişin, nesnel sınıf çıkarlarına dayalı olarak hareket eden işçi sınıfı hareketlerine karşılık, merkezine dağıtım meseleleri yerine, kültür, kimlik, özerklik, nitelikli yaşam meselelerini koyan hareketler” olarak tanımlanmaktadır (Coşkun, 2008: 134-135). Alankuş’a göre; eski kimlik hareketleri için medya bir araçtı, ancak yeni toplumsal hareketler bizzat bir “medya”, ancak bir “karşı-medya” niteliği taşır haldedirler. “Yeni toplumsal hareketler ya da yeni kimlik hareketleri (feminist hareketler, etnik ve kültürel azınlıkların kimlik hareketleri, gay ve lezbiyen hareketleri, karşı-küreselleşmecî hareketler, çevreci, anarşist, pasifist hareketler) bizzat kendilerini medya kılan (becoming media) hareketler. Ya da medyatik hareketler” (Alankuş, 2008: 184). “Başka bir ifadeyle, varlıklarının sürdürülebilirliklerini, eylemlerini ‘izlenirlik’ üzerine kuruyor, dolayısıyla bir yandan yaygın medyayı kendilerine ilgi göstermek zorunda bırakırken, diğer yandan da kendi medyalarını da, çok yaratıcı biçimlerde olmak üzere aynı amaçla kullanıyorlar. Böylelikle aslında genel olarak medya ile ancak özellikle de ‘başka’ medya ile yeni toplumsal hareketlerin aralarında olmazsa olmaz bir ilişki var” (Alankuş, 2008: 185).

Medyayı yaratıcı biçimde etkin olarak kullanan toplumsal hareketler, birlikte hareket etme yeteneğine sahip kamusal birlikler yaratmaktadır. Alternatif ya da Alankuş’un deyimiyle “başka medya” da, hem bu tür kamusalılıkların inşasında bir tür birleştirici harç, hem de farklı kamusalılıkların mücadelesinde bir mecra olarak

önem kazanmaktadır. Bu bakımdan alternatif bir medya örneği olarak Bianet'in de çeşitli farklı kamusal gövdeleri oluşturan azınlık grupları ve toplumsal hareketlerle ilişkisini hangi düzlemde kurduğu ve bu düzlemde oluşan karşılıklı etkileşimin habercilik pratikleri bakımından nasıl değerlendirilebileceğini anlamak önem kazanmaktadır.

Nadire Mater, toplumsal hareketler ve azınlık gruplarıyla kurdukları ilişkiyi karşılıklılık esasına göre değerlendirmekte ve bu anlamda çok geniş bir ilişki ağlarının olduğunu belirtmektedir:

Nasıl kuruyoruz? Onlar bizimle kuruyorlar. Biz onlarla kuruyoruz. Bayağı geniş bir ilişki ağıımız var o konuda. Bir kere zaten her birinin açıklamaları düzenli geliyor bize. Kişisel olarak da zaman içinde sonuçta editör ve muhabir arkadaşların ilişkileri geliyor. Zaman zaman açıklamalar geliyor, raporlar geliyor, onlarla görüşmeler yapıyoruz, bunları az kişi çalıştığımız için çok yapamıyoruz ama kimi zaman kurumların tanıtılması da önemli, mesela Mor Çatı nasıl çalışıyor, oraya gidip bir gün kalıp bir Mor Çatı yazısı yazmaya çalışıyoruz. Bunlar yapılıyor.

Bawer Çakır, toplumsal muhalefette Bianet isminin bilindiğini ve bunun, haber kaynağı olarak iletişim kurmalarını kolaylaştırdığını söylemektedir:

Kişisel kontaklarımız en büyük kaynağımızdı. Özellikle birçok gruptan insanla tanışıklığım işimi kolaylaştırıyordu. Bianet'in hali hazırda kendi kontakları da mevcut. Toplumsal muhalefette Bianet isminin bilinmesi de kuracağımız iletişimde bize yardımcı oluyordu. Ancak elbette Bianet bir Hürriyet olmadığı için kurumdan habersiz insanlara ulaştığımızda öncelikle kendimizden bahsetmek gerekiyordu.

Toplumsal muhalefetin önemli hak örgütlerinden olan Mor Çatı¹³¹ ve benzeri kuruluşlarla iç içe olarak habercilik yaptıklarını vurgulayan Mater'e göre, kendileri ulaşamadıkları kesimlere de okuyucularının haber üretim sürecine dâhil olması ve aracılık etmesiyle erişim imkânı bulmaktadırlar, hatta bu konuda bir haber atlandığında Bianet okuyucularından tepki gelmektedir:

Tabii bizim haberimiz olmayan yerlerle ilgili de -aslında o kişi ya da gruplar bize duyurmamış olabilirler ya da onlar da bizi bilmiyor olabilirler- orayı bilen

¹³¹ Bkz. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. <http://www.morcati.org.tr/>

ve bizi bilen insanların da bize çok katkısı oluyor. Yani “şöyle bir şey geldi, bu sizi ilgilendirir” deyip ya da onlara başvurup bize yönlendiren böyle sürekli araçlar var bizim eksik kaldığımız yerde. Tabii bu çok iyi oluyor, bir şeyi atlamamaya çalışıyoruz. Çünkü burada şöyle durumlar da oluyor, bazen güzümüz yetmiyor, çünkü öyle günler oldu sadece iki kişinin çalıştığı günler de oldu haber merkezinde. Yayınlamadığımız zaman çok fırça yiyoruz, bizim okur özellikle hani yeni toplumsal hareketler içinde yer alanlar ya da hak örgütleri içinde yer alanlardan tatlı tatlı ciddi fırçalar yiyoruz arada niye bu haber çıkmadı diye.

Ayça Söylemez de haber yaparken Bianet’in bu kesimlerin içine girdiğini belirtmektedir:

Tabii yani toplumda çok fazla sesi çıkmayan kesimlerle diğer gazetelerin aksine daha çok ilgilendiğini düşünüyorum. Haber toplarken ya da yazarken bu kesimlerin içine girmeye, onlardan görüş almaya özen gösteriliyor. Organik bağ demesem de bir etkileşim var.

Editör Erhan Üstündağ ise toplumsal hareketler ve azınlık gruplarına “gazeteci” mesafesinde durmaya özen gösterdiklerini belirtmekte ve zaman zaman bu mesafenin daraldığını söylemektedir:

Onlarla gazeteci mesafesindeyiz esas olarak. Onları haber kaynağı olarak kullanıyoruz ama zaman içerisinde tabii ki bu mesafenin kaybolmaya yaklaştığı durumlar oluyor. Ancak o tür durumlarda her zaman silkinip mesafeyi tekrar kurmakta fayda var.

Elvan Kısmet, Üstündağ’a göre biraz daha yakın bir ilişki tarifi yapmaktadır. Kısmet’e göre Bianet ile toplumsal hareketler ve azınlık grupları arasında organik bir bağ vardır ve bu zaten Bianet’in misyonudur:

Çok doğal olarak organik bir bağ var bence. Çünkü zaten misyon bu, böyle bir misyon tanımlaması yok belki yazılı olarak fakat misyon bu... Çünkü azınlıklardan bahsediyoruz, çevreden bahsediyoruz ve geride kalmış insanlardan, itelenmiş, örtülmüş insanlardan, örtülmüş mevzulardan ve farklı seslerden bahsediyoruz. Önemli olan bu zaten. Bir alternatif oluşturmaksa mevzu, zaten önemli olan organik bağlar kurabilmek. Tepeden bağları herkes kurabiliyor ve tepeden dili herkes oluşturabiliyor zaten.

Elif Gençkal da aradaki bağ konusunda Kısmet’le aynı görüşleri dile getirmektedir:

Yani seslerini duyurmaya çalışan ve seslerini duyurmaya çalışan insanların kurduğu dernekler, gruplar vb. bunlarla yakın bir bağlantısı olduğunu

düşünüyorum Bianet'in. Yani, böyle bir şey var zaten. Oradaki insanlar tanımıyor, onlar Bianet'i tanıyorlar. Yani, aynı şey için güncel bilgi vermek gibi bir şey bu bence.

Bianet'in toplumsal hareketler ve azınlık gruplarıyla sıkı bağları olduğunu düşünen bir başka Bianet gazetecisi de Burçin Belge'dir. Belge de bu bağın doğal olduğuna ve kendiliğinden geliştiğine inanmaktadır:

Sıkı bir bağ içinde olduğumuzu düşünüyorum. Bu bağ da aslında hani biraz kendiliğinden gelişen bir şey. Çünkü yani ben yine ağırlıklı olarak kadın örgütleriyle ilgili örnek verebilirim ama aslında her alanda bunu söyleyebiliriz. Şeye dikkat ediyoruz, sonuçta hani onların taleplerini dile getirmeye, sözlerini doğru bir biçimde aktarmaya, olabildiğince geniş yer vermeye dikkat ediyoruz.

Belge, Bianet'in söylediklerin kimi zaman kadın örgütleri gibi oluşumları harekete geçirebildiğine ve aralarında bir bağ kurulmasına katkı verdiğine dikkat çekmektedir:

Bunun yanı sıra şöyle şeyler de oluyor mesela; kadın örgütleriyle ilişkilerimizde bakıyoruz ki bizim söylediğimiz şeyler kimi zaman kadın örgütlerini de harekete geçirebiliyor. Yani birbirleriyle çok iletişimde olmayan farklı yerlerdeki gruplar ya da kadınlar burada okudukları şeyler üzerinden belli bir fikir ve perspektif edinebiliyorlar ve bu onlar için de motivasyon sağlayan bir şey oluyor. Böyle bir bağ olduğunu düşünüyorum ve dolayısıyla hani bir sahiplenme oluyor onlar açısından. Yani çok fazla mesela yazı geliyor işte hani en ufak bir şeyde sorumluluk hissediyorlar, doğru olmadığını düşündükleri bir şey olduğunda çok eleştiri de geliyor, hani bu anlamda haklı ya da haksız, ama geliyor.

Görüleceği üzere Bianet gazetecileri, genel olarak Bianet'in toplumsal hareketler, hak örgütleri ve her türden azınlık grupları ile ilişkisini organik bir bağa dayandırmakta ve bu durumun Bianet'in habercilik tarzı ve "misyonu" bakımından doğal olduğunu vurgulamaktadırlar. Toplumda yerleşik iktidar düzenine ve bu düzenin merkezi ve tekdüze kimlik oluşturucu yapısına karşı çıkan toplumsal hareketlerin, medyada egemen söylemlerin yeniden üretilmesine karşı bir duruş sergileyen Bianet ile haber kaynağı ve okuyucu kitlesi olarak karşılıklı bir bağ kurması doğal görünmektedir. Ancak bu noktada önemli bir bulgu, Erhan Üstündağ'ın da belirttiği gibi bu kesimlerle "gazeteci" mesafesinde durmak ile diğer

Bianet çalışanlarının düşündüğü gibi gerektiğinde aktivist kimliğiyle iç içe geçmek noktasında Bianet ekibinin farklı düşüncelere sahip olmasıdır. Bu noktada kurum içi bir farklılaşma tespit edilmekle birlikte, toplumsal hareketler ve azınlık gruplarıyla organik bir bağ kurduklarına ve Bianet'in bu gruplara uzak olmadığına inanan Bianet çalışanlarının çoğunlukta oldukları görülmektedir.

4.1.8 Sivil toplum misyonu: Karışık kafalar

Alternatif medya kuruluşlarının varlık nedenleri, toplumsal hareketlerin toplumda mevcut değerler ve kimlik yapılarında değişim taleplerini içeren kültürel boyutuyla paralel olarak değerlendirilebilir. Bu boyut alternatif medya için hem içerik üretiminde ana akım medyanın geleneksel kodlarını sarsmayı, hem de -Bailey vd.'nin (2007) alternatif medyaya kuramsal yaklaşımlarında ortaya koyduğu gibi- farklı karakterdeki hareket ve mücadelelerden gelen insanların karşılaştıkları ve işbirliği yaptıkları bir kavşak noktası oluşturmayı getirmektedir. Alankuş'a göre:

Egemen medya kuruluşlarının izleyici algılayışları, çevresinde olup bitenlere karşı pasif olan güçsüz ve etkisiz izleyici modeline göre oluşturulmuştur. Buna karşın alternatif medya kuruluşları yalnızca haber vermekle yetinmeyip herhangi bir sorun ya da konu hakkında okuyucusunu/izleyicisini bilgilendirip, bilinçlendirerek onları kendilerini ilgilendiren sorunlarda harekete geçirici bir örgütlenmeye teşvik etmektedir. Egemen medya kuruluşları izleyiciyi pasif görmekte ve onların ezilmiş hallerini bu yüzden meşrulaştırmaktayken, alternatif medya kuruluşları izleyicisini bilgilendirip, bilinçlendirerek onların aktif olarak harekete geçmesini sağlamaktadır (Alankuş, 2001: 4).

Bu bakımdan, alternatif medyanın habercilik algılayışı, egemen medya bakış açısına karşılık, olaylara sıradan yurttaşın, halkın gözünden bakmayı gerektiren ve yurttaşı bilinçlendirip, harekete geçiren sivil bir inisiyatifi temel almaktadır. Bianet'e de bu süreçte, gerek toplumsal hareketler ve azınlık gruplarıyla ilişkisi bakımından haber içeriklerinde bu bilinçlendirme kanallarını işletmesi, gerekse de doğrudan doğruya medya ve habercilik alanında eğitim çalışmaları yürütmesi bakımından sivil

toplum misyonu atfedilmektedir. Ancak, dışarıdan yapılan bu tür atıflara karşılık, bu misyonun varlığını Bianet gazetecilerinin nasıl değerlendirdiğini anlamak önemlidir.

Bianet gazetecilerinin bu konuda farklı düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Nitekim kendilerini doğrudan bir sivil toplum örgütü olarak görmemekle birlikte, amaçları ve habercilik anlayışlarıyla varmak istedikleri yer bakımından zaman zaman böyle bir misyon da üstlenebildiklerini ifade etmektedirler. Nadire Mater, Bianet'in bir yanıyla sivil toplum örgütü olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir:

Biz de onu tam bilemiyoruz aslında, mesela NGO¹³² toplantılarına çağırdıklarında biz kendimizi pek NGO gibi görmüyoruz. Ancak bir yanıyla aslında öyle, sonuçta sivil toplum kuruluşu olarak da kabul ediyoruz. Tabii bütün diğer faaliyetlerimizle birlikte, onların hepsi haberciliği beslemek üzere yapılmış şeyler ama böyle bir boyutu var projenin.

Mater, Bianet'in sadece görünen yüz olduğunu asıl olarak BİA çatısı altında bir proje yürüttüklerini vurgulamaktadır; Mater bu doğrultuda haberciliğin yanı sıra aynı anda pek çok alanda faaliyet gösterdiklerini ve bu konuda akademik camiadan da oldukça destek aldıklarını söylemektedir:

Şunu da söyleyeyim, akademinin çok katkısı oldu, kolaylaştırıcı yönü oldu. Biz bunların hepsini birden ortaya koyup nasıl yapalım. Hem haber yap, hem eğitim düzenle, hem bilmem ne yap, yani dünyada da baktığımızda bunların hepsini tek tek yapan kuruluşlar var ama hepsini birden yapan yok. Yani burada bir oburluk var aslında böyle bakınca. Şimdi aslında bir tür sivil toplum kuruluşu muyuz, tabii ki normalde öyle yani. Ama öyle bir lafla bir şekilde anılmıyoruz. Biz şöyle anılıyoruz, mesela bizim arkadaşlarımız bile telefonu açarken Bianet diyorlar. Hâlbuki biz projeyi bütünüyle BİA olarak tarif ediyoruz, öyle yapınca Bianet değil. Ama görünür yüzü sonuçta Bianet, vitrin o yani. Yaptığımız eğitimler de var mesela, şimdi 5 yıldır OHO¹³³ programları yapıyoruz ama OHO programları değil bizim görünür yüzümüz sonuçta. Onu da haberleştiriyoruz ama esas olarak Bianet.

Ertuğrul Kürkçü de kendilerini bir sivil toplum girişimi olarak görmediklerini vurgulamaktadır,

¹³² Non Governmental Organization - Sivil Toplum Örgütü.

¹³³ Okuldan Haber Odasına programı için bkz. <http://bianet.org/konu/oho>

Şimdi biz kendimize böyle bakmıyoruz yani bir sivil toplum girişimi falan gibi. Bu, esas olarak bir haber alma hakkının gerçekleşmesinde Türkiye’de ortaya çıkmış olan krize aşağıdan verilmiş olan bir yanıt.

Bununla birlikte, Kürkçü haberciliğin yanı sıra özellikle ifade özgürlüğü ve hak ihlalleri alanındaki çalışmaları dolayısıyla “hak arayışı yönünde bir camianın parçası” olduklarını belirtmektedir:

Bir de ifade özgürlüğü alanındaki süreçleri takip ederek, bunları raporlaştırarak, yani bir yandan da hak arayan bir kuruluş olarak da yarattığımız başka bir dinamik var. Bugün Bianet hem Türkiye’de hem dünyada, uluslararası alanda ifade özgürlüğü konusunda Türkiye’de olan bitenleri izlemek, karşılaştırmak, bir Türkiye tablosu görmek isteyenlerin güvenerek değerlendirebildikleri bir izleme ve raporlaştırma faaliyeti yürütüyor. Bunun yarattığı ikinci bir şey var, sizin belki sivil toplum faaliyeti dediğiniz buna denk geliyor. Fakat biz burada da bir taban faaliyeti yürütmüyoruz, aslında bir uzmanlık faaliyeti bizim yaptığımız. Son derece mütevazı imkânlarla yürüyor, fakat doğru bir bakış açısı ve doğru tespit edilmiş hedeflerle yürütülünce bu kadar sınırlı bir çalışma aslında bir kaynağa dönüşüyor.

Bundan dolayı da şimdi birçok hak kuruluşundan, hak mücadeleleri kapsamında ortaklık önerileri alıyoruz ya da fiilen yan yana geliyoruz. O nedenle biz sadece habercilik değil, öte yandan hak arayışı yönünde de bir başka camianın bir parçasıyız. Tabii bunların hepsinin aralarında bir ortaklık var ama bu hak meselesinde durum daha değişik, mesela habercilikte daha birbirine benzer, nispeten türdeş yapılarla çalışsak bile bu hak ihlallerinin takibi konusunda doğrudan doğruya hak örgütleri kadar kamu kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, kimi zaman uluslar üstü kuruluşlarla da muhatap oluyoruz ve alışveriş içerisinde oluyoruz.

Erol Önderoğlu, Bianet’in ister istemez sivil toplum örgütü misyonu olduğunu belirtmekte ve sivil toplumla ilgili gelişmeleri izlemekten öte onlara tanıklık ettiklerini söylemektedir:

İster istemez bu oluyor. Çünkü sadece haberlere Bianet’in sivil toplumu katmasıyla değil, bugün Bianet’in tanımladığı değerler dışarıda tartışıldığı zaman Bianet çalışanları da orada varlar. Her zaman izlemek için varlar ama kimi zaman da artık bu toplumsal etkileriyle ilgili yaptıkları gözlemlere de tanıklık etmede Bianet çalışanları var. Yani bir interaktif durumu gerçekten STK’larla yakalıyoruz. Nefret söylemi toplantıları, ifade özgürlüğü, hukuki boyutların tartışılması, otosansür, çocuk hakları seminerleri olduğu zaman bunlara katılıyoruz, mesela Fransa’da iki senedir üst üste ilköğretimde medya okuryazarlığı çalışmalarına katılıyorum, medya okuryazarlığımı yabancı gazetecilerden, Fransa’nın dışında yaşayan Frankofon gazetecilerden ilköğretim öğrencilerine anlatıyoruz Nice Üniversitesi’ne bağlı olarak. (...) Yani biz faaliyet olarak gittikçe daha fazla genişliyoruz, yargıçların olduğu panellere davet ediyoruz, kadın durumunun tartışıldığı panellere davet ediyoruz. Böyle medya ile hak örgütü arasında bir şey algıları var Bianet ile ilgili. Bundan çok

memnunuz tabii ki ama burada günlük bir gazetecilik işlevi olduğu gerçeğini de hiçbir zaman bozmasını istemiyoruz.

Önderoğlu da Kürkçü gibi ifade özgürlüğü savunuculuğu dolayısıyla Bianet'in sivil toplumla giderek daha fazla bütünleştiğini, hatta IFEX¹³⁴ üyesi olduklarını vurgulamaktadır:

Bianet aynı zamanda Türkiye'de ifade özgürlüğünü savunuyor ama dünyada ifade özgürlüğü, basın özgürlüğüyle ilgili çalışan 85 tane uluslararası ve ulusal örgüt var, onların üye oldukları IFEX diye Kanada merkezli bir kuruluş var, Bianet de o üyelere bir tanesi. Hani ifade özgürlüğü ne yöne doğru gidiyor, dini değerler ve ifade özgürlüğü sınırı nedir, karikatür tartışmaları nedir gibi konulara gitgide daha fazla ekleniyoruz. Sivil toplumla gitgide daha fazla bütünleşiyoruz. Bence bizi de çok geliştiriyor, burada tematik arayışımızda çok yararlı oluyor.

Önderoğlu'nun da vurguladığı gibi, Bianet'in 2006 yılında IFEX - Uluslararası İfade Özgürlüğü Değişim Ağı (International Freedom of Expression Exchange) üyeliğine kabul edilmesinde özellikle ifade özgürlüğü ve hak savunuculuğu alanında yaptıkları çalışmalar ve habercilik anlayışında da haklara vurgu yapan alternatif içerik üretiminin büyük etkisi olmuştur. IFEX, dünyada ifade özgürlüğü alanında mücadele veren önde gelen kuruluşlarca 1992'de Montreal'de kurulmuş bir ağıdır. IFEX ağı içinde yer alan kuruluşların çalışmaları İfade Özgürlüğü için Kanadalı Gazeteciler (CJFE) Örgütü'nce yönetilmekte olup; CJFE, IFEX ağı vasıtasıyla üye örgütlerin açıklama, rapor, duyuru ve kampanyalarını dünyaya duyurmakta ve IFEX üyeleri arasındaki işbirliğini koordine etmektedir. IFEX'in en önemli çalışmaları arasında Eylem Çağrısı Ağı (The Action Alert Network - AAN) yer almaktadır. Üye örgütler ülkelerinde ve bölgelerindeki ifade özgürlüğüyle ilgili gelişmeleri, ihlalleri, basın açıklamalarını ağa ulaştırmakta, IFEX de bu açıklamaları bütün dünyadaki ilgili kuruluşlara göndermektedir. Bianet de

¹³⁴ Bkz. <http://www.ifex.org/turkey/>

Türkiye ve bölgedeki hak ihlalleriyle ilgili haberleri ve düzenli olarak hazırladığı “medya gözlem raporlarını” bu ağ vasıtasıyla uluslararası kamuoyuyla paylaşmakta ve Türkiye’de demokratik iletişim kanallarının işler tutulmasına katkı sağlamaktadır.

Bianet’in IFEX üyeliğiyle iyice görünür olan sivil toplumla iç içe duruşunu diğer Bianet gazetecileri de vurgulamaktadır. Örneğin, Elvan Kısmet Bianet’te sadece bir gazeteci olarak bulunmadığını düşünmektedir:

Yani ben sadece bir gazeteci olarak burada bulunduğumu düşünmüyorum zaten. Aslında burayı bir sivil toplum kuruluşu olarak görüyorum ve burada bulunarak böyle bir amaca hizmet ettiğimi düşünüyorum. Yani burada bulunursam eğer ileride bunun da gönül rahatlığı içinde olacağım açıkçası.

Elif Gençkal da aynı doğrultuda görüş bildirmektedir:

Yani, bence zaten Bianet’in çıkış noktası öyle bir yer gibi geliyor bana. Yani, Bianet gazete olacağım diye var evet ama sivil toplum girişiminden yola çıkarak gazetecilik yapıyor Bianet bence.

Bununla birlikte, çeşitli nedenlerle Bianet’in bir sivil toplum örgütü misyonu taşımadığını düşünen ya da sivil toplumla iç içe olduğunu söylemekle birlikte araya bir çizgi koyan gazeteciler de vardır. Bunlardan Erhan Üstündağ, sivil toplum örgütü kavramına kişisel olarak yüklediği olumsuz anlam nedeniyle Bianet’i bu kategoride görmemektedir:

Yani ben böyle tanımlamak istemem, sivil toplum örgütü kavramına çok da olumlu bir anlam atfetmediğim için. Bianet’i belki bir çeşit muhalefet odağı gibi görüyorum ben.

Ayça Söylemez ise sivil toplum örgütlerinin çalışma şekillerinden hareketle Bianet’i bu tanımın dışında tutmaktadır:

Bence [sivil toplum örgütü misyonu] fazla yüklenemez. Bir kere sivil toplum örgütü tek bir konu üzerinde çalışır. İkincisi, çalışma şekilleri daha farklıdır. Hani bir tarafsızlık gibi bir durumu yok, taraftır zaten, bunun için kurulur. Yok, ben bir bağlantı olduğunu düşünmüyorum.

Burçin Belge, Bianet’i esasen sivil toplum örgütü olarak tanımlamamakla birlikte sivil toplumla arasındaki sıkı bağlara dikkat çekmektedir:

Sivil toplum örgütü? Hani bence Bianet tam olarak bir sivil toplum örgütü değil ama çok sıkı bağları var olan bir kurum, kuruluş, örgütlenme... Ve her bir sivil toplum kuruluşuyla ya da bağlantı içinde olmak isteyen her kuruluşla da dirsek teması olan bir yer diye düşünüyorum. Mesela kadınlarla ilgili konuşacak olursak Bianet bir feminist yayın mı bu çok tartışılabilir ama kadın hareketi içinde etkin olduğunu, etkili olduğunu biliyoruz. Ama şöyle bir şey de var yani mesela hiç kadın örgütleriyle de eşit yakınlıkta, mesafede duruyoruz. Elbette biraz daha yakın, biraz daha uzak olduğumuz, imkânlar, yeterlilikler, yetersizlikler ya da tercihler dolayısıyla STK'lar var ama genel olarak her biriyle çok yakınız ve herkes biraz şey hissediyor hani... Bizi kendinden, kendini bizden, benim gözlemlediğim bu.

Bawer Çakır, Bianet'e sivil toplum örgütü gibi çalışan bir medya kuruluşu tanımını getirerek Bianet ekibinin yaklaşımını özetlemektedir:

Alternatif medyayı sadece gazete, internet sitesi, dergi ya da radyo olarak algılamıyorum. Herhangi bir sivil toplum örgütünün ya da aktivistin kendi kamerasını, kalemını kullanarak yaptığı eylem ya da etkinlikleri kamuoyuna sunması da benim gözümde gazeteciliktir. Ancak bir medya yapılanmasını sivil toplum kuruluşlarından ayıran basın değerleri ve ilkeleridir. Bir sivil toplum kuruluşu kendi propagandasını yapmak için medyayı ve araçlarını kullanırken alternatif medya kuruluşlarının dikkat etmesi gereken yazılı kuralları vardır. Bianet'e sivil toplum kuruluşu gibi çalışan bir medya kuruluşu demek bu nedenle yerinde olacaktır.

Görüleceği üzere, Bianet ekibindeki gazeteciler Bianet'in bir sivil toplum örgütü misyonu taşıması noktasında farklı görüşler öne sürmektedir. Bianet'in tam olarak bir sivil toplum örgütü şeklinde tanımlanamayacağı konusunda genel olarak hemfikir olmakla birlikte, hak haberciliği anlayışına ve eğitim çalışmalarına paralel olarak ifade özgürlüğü ve hak savunuculuğu gibi konularda bir sivil toplum örgütü misyonu taşıdığını ve dolayısıyla sivil toplum örgütleriyle iç içe çalışan bir medya kuruluşu olduğunu vurgulamaktadırlar.

4.1.9 Okuyucu profili: “Radikal ve enternasyonalist solcu”

Bailey vd.nin “rizomatik medya” kavramsallaştırmasına (2007: 5) uygun olarak, Bianet'in sivil toplumla bağlantılı kuruluş ve hareketlerin kavşak noktasında yer alan alternatif medya örneklerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu

özelliğiyle Bianet farklı karakterdeki hareket ve mücadelelerden gelen insanların karşılaştıkları ve işbirliği yaptıkları bir kesişme alanı olarak işlev görmektedir. Bu durum da Bianet'in okuyucuları ile yoğun bir etkileşim içinde olmasını gerektirmektedir. Katılımcı medya kavramsallaştırması açısından da önem taşıyan bu etkileşimin varlığını Bianet ekibinde yer alan gazeteciler bakımından ortaya koymak önem taşımaktadır. Bu nedenle Bianet gazetecilerine okuyucu profiline ve okuyucularla aralarındaki etkileşime dair sorular yöneltilmiştir.

Ertuğrul Kürkçü, Bianet okuyucularını hem birbirine benzeyen hem de heterojen olan bir kitle şeklinde tarif etmektedir:

Bütün bu arada aslında hem birbirine çok benzeyen hem heterojen bir kitle var. Birbirine çok benziyorlar çünkü haklar konusunda kaygılılar, bu açıdan türdeş bir topluluk olduğunu söyleyebilirim. Aslında bu Cumhuriyet Mitingleri başlayıncaya kadar liberaller de, cumhuriyetçiler de Bianet'e bakarlardı, şimdi ikisi de ilgilenmiyorlar. Biz aslında arada kabuk değiştirdik benim anladığıma göre, Türkiye'de radikal ve enternasyonalist solcu eğilimlere ilgi gösteren, nispeten düzene daha dışarıdan bakan ama işte Bianet'in savunduğu prensiplerle de kendi aralarında bir yakınlık kuran yine heterojen bir kitle. Ama mesela Adalet ve Kalkınma Partisi'ni çok seven birisinin Bianet'i sevmesi bence mümkün değil, işte Türk Silahlı Kuvvetleri'ne tapınan bir solcunun da Bianet'te kendisine dair bir ima bulması mümkün değil.

Kürkçü, buna karşılık Bianet'in kendisini takip etmeyen kesimleri ilgilendiren haber konularını da izlediğini belirtmektedir:

Fakat bu şu anlama gelmiyor; bizim onların ilgilendikleri alanlara bakmamamız söz konusu değil. Dolayısıyla biz mesela türban tartışmalarını da yakından ve dikkatle izliyoruz, Silivri'deki duruşmaları da izliyoruz, KCK duruşmalarını da izliyoruz, bizim açımızdan bunlar arasında bir hiyerarşi yok. Daha çok kendilerini özdeşleştirebilecekleri bir kaynak olarak Bianet'i görüp görmeme açısından bunu söylüyorum, yoksa bunun dışında ben o kesimler tarafından da ve onların karar vericileri tarafından da dikkatle izlendiğimizi biliyorum. Bizim tahmin edebildiğimiz, görebildiğimiz, bize geri dönüşler dolayısıyla anlayabildiğimiz kadarıyla birincisi böyle bir çekirdek okur kitlesi var.

Kürkçü'ye göre bu kitle dışında akademik camiadan da Bianet'e yoğun bir ilgi gösterilmektedir:

Bunun dışında bir kere lisans ve lisansüstü öğrenim yapan öğrenciler için Bianet arşivi çok önemli bir kaynak işlevi görüyor, biz arşive çok fazla akademik ilgi

olduğunu biliyoruz, bunu gözlüyoruz. Bunun dışında sosyal, siyasal ve iktisadi mücadelede yer alan ve burada kendini ifade eden kesimlerin Bianet'i dikkatle izlediğini ve haberleşmeye çalıştığını gözlüyoruz. Bütün bu niteliklerin içinden kendini anlatmak isteyen insanların da Bianet'te kendini temsile önem verdiklerini görüyoruz. Bu, şu anlama geliyor, yani Bianet'in izleyicileri arasında yaşı 17-18'den küçük pek kimse yok. Merkezde işte 18-35 yaş arası var, onun da, 35'in ötesinde de var genellikle.

Kürkçü, Bianet'e kadın ilgisi ve katkısını da özellikle vurgulamaktadır, bununla birlikte Kürkçü, çocuklar konusunda Bianet'in biraz geri kaldığını itiraf etmektedir:

Kadın erkek oranı da bize gelen tepkilerden eşit gibi görünüyor. Fakat Bianet'in kadın hakları konusundaki ısrarcılığı, kadın cinayetlerini takipteki iddiası, hırsı, kadın haklarına dayalı bir habercilik konusundaki yaklaşımı kadın hakları konusunda mücadele eden kadınlar kadar, hakları dolayısıyla kendilerini ifade etmek için mecra arayan sıradan kadınları da Bianet'in izleyicileri arasına sokuyor. O yüzden kadın katkısı çok fazladır Bianet'te, bunu söyleyebiliriz.

Çocuk hakları Bianet'in ilgisinin merkezinde idi, bir son iki üç yıl bu konuda birazcık aşağı düştüğümüz ortada, bunu biraz daha yukarı çekeceğiz fakat çocukların medyada görünmesine çok özen göstermemize rağmen çocukları sürece katmakta yeterince enerjik olmadığımızı söyleyebilirim. Birincisi, eğlence sunamıyoruz zaten. İkincisi, kendilerini ifade açısından da daha "entelektüel" çocuklarla da ilgilenmek, onları özellikle çekmek için çalışmak lazım. Gayretler biraz eksik kaldı.

Kürkçü, günümüzde internet üzerinden haber okumak konusunda farklı eğilimler olduğunu açıklamakta ve artık belirli bir siteye tiryakilikleri/sadakatleri olan insanların azaldığını belirtmektedir; buna göre, Bianet'in okuyucularının beşte biri bu tür okuyucular arasına girmektedir:

Şöyle söyleyebilirim, ben şunu anlıyorum genel olarak dünya çapında ve Türkiye'deki trende baktığım zaman, dünyada bir tane site var: Google... Herkes onun altında toplanıyor. Bu çerçevede ikincisi tabii, ikinci önemli site herkesin mailbox'ı... İnsanlar abone oldukları yerlerden gelen tek tek haberlerle ilgileniyorlar. Bir şekilde aslında herkes kendi haber sitesini kuruyor, ben kendim de öyle yapıyorum. Ben çoğu kez bugün Hürriyet'te neler var diye açmam, evet gazeteleri okuyorum ama ben daha çok mesela Google News'a girip, o gün merak ettiğim konu hakkında her yerde ne var diye bakıp, içlerinden hangisini istiyorsam başlığına, spotuna baktıktan sonra onu seçiyorum.

Mesleği habercilik olmayan insanlar için de bu çok farklı değil. Ama tabii bir de şey var, layout'uyla, haberlerin birbiriyle ilişkisiyle falan belli sitelere tiryakilikleri olan insanlar var. Ben anlıyorum ki bizim istatistiklerimizde baktığımızda Bianet izleyicilerinin beşte biri böyledir, geri kalanları bazı

haberlere gelirler ya da ara sıra Bianet'e bakarlar. Fakat Bianet diye bir şey olduğunu ve buradan gelen haberlerin güvenilir olduğuna dair bir kanaatleri olduğunu bu sadakatten anlayabiliriz.

Erol Önderoğlu, okuyucu kitlesinin belirli gruplardan oluştuğunu ancak arama motorlarıyla Bianet'i bulan okuyucuları da olduğunu belirtmektedir:

Bianet'in okuyucuları kimler? Gazeteciler, özellikle muhalif siyasetçiler, akademi dünyası, gitgide daha fazla üniversiteli gençler... Çocukları yazmaya özendiriyoruz ayrıca kendi dünyalarını yansıtılmaları için. Google üzerinden doğrudan veya dolaylı olarak Bianet'i arayarak Bianet'e gelen her zaman bir kesim var...

Ayça Söylemez ise Bianet okuyucularını Bianet'in çalışanlarıyla özdeşleştirmektedir:

Bianet'in okuyucularının hani Bianet'i hazırlayanlar gibi olduğunu düşünüyorum. Bu saydığımız konulara duyarlı, onun dışında belli bir politik çerçevesi olan kimseler ama tek bir çerçeve değil yani, çok farklı politik çevrelerden de okunduğunu biliyorum Bianet'in ama genellikle bir duyarlılık ve bir sol bakış var diyebiliriz. Ancak bununla da çok sınırlamak istemiyorum, yani hani liberal okuyucuları da var, solcu okuyucuları da var.

Söylemez'in sol konumlandırmasına paralel olarak, Erhan Üstündağ da Bianet okuyucusunu daha çok solda duran, muhalif kimliğe sahip bir kitle olarak tanımlamaktadır:

Okur profili konusunda çok detaylı bilgimiz yok ama daha çok solda duran, bahsettiğimiz muhalif çevrelerde yer alan insanların, öğrencilerin, akademisyenlerin, diğer gazetecilerin takip ettiğini biliyoruz. Yurtdışında yine belli bir okur kitlesi var. Özellikle Türkiye'den gidenlerin yoğun olduğu Almanya gibi yerlerde...

Elif Gençkal, muhabir olarak gittiğinde Bianet'in giderek daha fazla biliniyor olduğundan hareketle okuyucu sayısının arttığı fikrindedir:

Daha çok akademisyenlerin Bianet'i takip ettiğini görüyorum. Ve işte bu dediğim gibi seslerini duyurmaya çalışan insanların kurduğu derneklerin, aynı şey için uğraşan insanlar Bianet'i okuyorlar. Ama sanıyorum geçen senelere göre Bianet biraz daha da böyle artık marjinallikten çıkıp, yani marjinal olmadığını sanırım Bianet ama daha çok insan sesini duyurmaya başlıyor diye düşünüyorum. Yani, ben öyle görüyorum. Artık insanlara mesela şey geçen sene stajyerken geldiğimde ben Bianet'ten geliyorum dediğimde muhabirlik için o zaman Bianet kim diye daha çok soruyorlardı. Şu anda tanıyorlar genellikle.

Diğer Bianet gazetecileri gibi Bawer Çakır da akademisyenler, sivil toplum örgütleri ve gazetecilerin Bianet okuyucularının çekirdek nüvesini oluşturduğunu belirtmektedir; Çakır'a göre Bianet toplumsal muhalefeti oluşturan bu gruplar için seslerini duyuracakları bir mecradır:

Bianet toplumsal muhalefet bileşenleri arasında bilinen bir kurum. Üniversitelerden, STK üyelerinden ve basından okuyucuları var. Bianet çoğu zaman bu insanlar ve gruplar için sözlerini söyleyecekleri bir mecra oldu, olmayı da sürdürüyor. Bianet'in alternatifliğini ortaya koyan nedenlerden en önde geleni de bence bu.

Bianet'te görev yapan gazeteciler, Bianet'in okuyucularını genel olarak akademisyenler, öğrenciler, gazeteciler, sivil toplum örgütleri mensupları ve hak savunucuları olarak tanımlamaktadır. Bütün bu kesimleri toplumsal muhalefet bileşenleri olarak gören Bianet gazetecileri, kendilerini de bu bileşenlerin bir parçası olarak konumlandırmakta ve özellikle bu kesimlerin seslerini kendileri aracılığıyla duyurduğuna inanmaktadır. Bu durum, Bianet'in bir çeşit sivil toplum örgütü misyonu üstlendiğine dair elde edilen bulguları doğrular niteliktedir.

4.1.10 Katılımcı habercilik: Habere tersten bakmak

Medyanın alternatifliği, sadece ürünün farklı ya da radikal olmasını değil, üretime dair diğer yapılanma ve süreçlerin de farklı olmasını ve böylece ana akım medyanın hegemonik üretim biçimine karşı koyulmasını gerektirmektedir. Üretime dair yapılanma ve süreçlerin ana akımdan farklılığı ise alternatif medyanın dikey ve katı bir hiyerarşiden uzak ve eşitlikçi bir örgütlenmeye sahip olması kadar, üretim sürecinde yer alan “medya aktörleri” tanımlamasının daha geniş bir kesimi kapsamıyla mümkün olabilir. Bu bakımdan medya aktörleri, sadece meslek profesyonelleri olarak gazetecileri değil, aynı zamanda medyanın okuyucu/izleyicilerini de içine alacak bir tanım aralığına sahip olmalıdır.

Atton, alternatif medyanın kendisini ana akım medyadan ayıran iki özelliğine vurgu yapmaktadır: “demokratik/kolektif bir üretim süreci ve şekil ve/veya içerikte herkes için deneyimleme veya yenilik vaadi” (2001: 11). Okuyucu/izleyiciyi edilgen medya tüketicileri olarak gören ve geribesleme kanallarını sadece göstermelik olarak kullanan ana akım medyanın aksine, alternatif medya, okuyucusuna haber üretim sürecinde etkin bir rol vermektedir. Bu sayede alternatif medya, sıradan insanların sesini duyurmak amacıyla medya üretim sürecine erişimin demokratikleşmesine katkı yapmakta ve ancak böylece haberciliğin özgürleşimci toplumsal etkileri ortaya çıkabilmektedir.

Alternatif bir medya olarak Bianet’in de okuyucuları ile olan etkileşimini ve okuyucuların haber üretim sürecine katılımcılığını ortaya koymak bu bakımdan önemlidir. Bu doğrultuda Bianet’te gazeteci ile okuyucu arasındaki makasın daralmasına imkân veren uygulamalar Bianet yazı işlerinde görev yapan gazetecilerin bakış açısından yansıtılmıştır.

Nadire Mater, gazeteci ile okuyucu arasındaki makasın daralmasına dair yorumunda, gündemde olan belirli bir haber konusunda okuyucuların “Bianet mutlaka tersten bir şey söylemiştir” düşüncesiyle Bianet’e baktığını söylemekte ve bu farklı bakış açısını yansıtan metinlerin kimi zaman Bianet okuyucularının katkılarıyla oluşturulduğunu ilginç bir örnekle anlatmaktadır:

Biz böyle bir şeyi zaman içinde tespit etmiş durumdayız, mesela dün biz Galatasaray’la ilgili bir yazı yayınladık. Başlık “Bir Galatasaraylı Provokatörün Başbakana ve TOKİ Başkanına Cevabıdır”¹³⁵ diyor, şimdi bu aslında başka gazetelerde olmayacak bir şey. Böyle bir olay olduğunda, yani başbakan stadyumda ısıklığında, bizim okurumuz Bianet’e hücum ediyor bizde haber olmasa bile, yani Bianet mutlaka tersten bir şey söylemiştir diye giriş yapıyor. Ve çünkü yazı, bizim buradan değildi, dışarıdan birisi bize onu yazıp gönderiyor. Yani çok kafa yormamız gerekmiyor, bir bakıyoruz hemen yazı

¹³⁵ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/127227-bir-gsli-provokatorun-erdogan-bayraktar-ve-polata-cevabidir>

gelmiş. Ya da bugün mesela heykel yazısı¹³⁶ var, Kars'ı anlatıyor birisi ve en çok okunanların içine giriyor. Çünkü sadece bir insanlık anıtı meselesi değil, Kars'ın bütününe bakmak önemli. Bütün bu durumlarda bizim okur, izleyici ne diyeceksek, böyle bir anda meylediyorlar bize, bakıyorlar ve arıyorlar.

Mater katılımcı gazetecilik konusunda kendi çevrelerinden başka örnekler de vermektedir:

Katılımcı bir gazetecilik yapıyoruz. Sonuçta biz [her yere] muhabir gönderemiyoruz, ayrıca göndermemiz şart da değil. Dolayısıyla gönüllü muhabir sistemiyle biz haberi yazmış oluyoruz. (...) Bunlar çok besledi bizi tabii. Bunu böyle hayal etmemiştik, bu kadar gelişeceğini hayal etmemiştik. (...) Dolayısıyla yeni gazeteciler ortaya çıktı. Onlar aslında aktivistler sözgelimi. Dışarıdan o kadar görünmüyor belki. Böyle bir gazetecilik yapısı bizi çok besledi, çok memnunuz yani bundan. Daha önce hiç gazetecilik yapmamış biri, yazabileceğini düşünmüş ve yazıyor bizde. Böyle örnekler çok oluyor.

Mater ayrıca, okuyucu ile gazeteci arasındaki mesafenin daralmasını ana akım medyayla kıyaslayarak açıklamakta ve herhangi bir hata yaptıklarında yoğun bir okuyucu tepkisiyle karşılaştıklarını belirtmektedir:

Aslında belki bunu görelî bir şekilde söylemek gerekiyor. Bunu biz bazen görüyoruz. Hürriyet gazetesinde çıkıyor bir haber, bizde de çıkıyor. Bizdeki tabii ki daha düzgün, yazımıyla, dengesiyle; etnik ve politik olarak sorumlu gazetecilik yapıyoruz, tarafsızlık yerine geçen bir şey bu. Bize, mesela aynı hatayı yaptıysak eğer, felaket bir şekilde fırçalar geliyor yani. Bazen tanıdığımız olanlara soruyoruz, biraz acımasızlık var sanki burada diye. Çünkü Hürriyet'le başa çıkılmıyor ki... Bize böyle bir şey geldiğinde, biz orada bir şey varsa sahiden, bizim yaptığımız bir yanlış varsa onu anında düzeltiyoruz. Dolayısıyla böyle üretkenlerle tüketenler arasında bir bağ var. Okur, aynı zamanda yazarlık da yapmış oluyor.

Tarafsızlık yerine dengelilik ve etik ve politik olarak sorumlu yayıncılık kavramını ikame ettiği gözlenen Mater, Bianet'te okuyucunun eleştiri yöneltmek dışında aynı zamanda bizzat yazarlık da yaptığını vurgulamakta ve her günün sonunda ellerine dışarıdan pek çok haber geldiğini söylemektedir:

Buna "the others as develop" denir ya, bu tam böyle bir şey yani. Her haber toplantısı böyle bitiyor kafamızda, kalanlara bakacağız diyoruz yani. Gün sonunda bizim muhabirimiz olmayan pek çok kaynaktan bize akan haberlerin biriktiğini görüyoruz.

¹³⁶ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/127231-insanlik-anitinin-golgeledigi-pimapen-kulliyesi>

Ertuğrul Kürkçü de isteyen herkesin belirli kurallara uymak kaydıyla Bianet’te yazabileceğini belirtmekte ve bu kuralları özetlemektedir:

Bunu yapabilirler fakat bizim bu haberleri modere etmemiz, kendi editöryal prensiplerimize göre yeniden yoğurmamız gerekir. Deneme ve makaleler için daha liberal olduğumuzu söyleyebilirim, üslup meselelerine genellikle çok karışmamayı seçiyoruz ama işte siyaseten doğruluk, hak temelli bir terminoloji, bütün bunları önemsiyoruz. Irkçılığa, milliyetçiliğe, insan hakları ihlallerine, seksizme, ulusal aşağılamaya tekabül edebilecek, önyargıları kışkırtacak, çatışmacı bir dile tolerans göstermiyoruz. O yüzden bunların dışında makalelerle çok fazla itişmiyoruz ama haberlerin mutlaka bizim öngördüğümüz hem evrensel olarak benimsenmiş hem burada şekillenmiş kriterlere uyması gerekiyor. Dolayısıyla biz bu editöryal yetkiyi kullanıyoruz haberler üzerinde ama habere benzeyen her şeyi değerlendirmeye çalışıyoruz, yani bunlara burun kıvrıyor değiliz. Fakat bu editöryal müdahale hakkını tanımayan veya tanımayacak olanlarla birlikte yapabileceğimiz bir şey yok. Fakat genel olarak böyle bir çatışma bugüne kadar doğmadı, böyle bir problem yok.

Şu ana kadar dışarıdan gelen haberler üzerinde Bianet ve evrensel gazetecilik ilkeleri doğrultusunda editöryal bir yetki kullanımı sonucunda haberi yazarlarla herhangi bir çatışma yaşamadıklarını vurgulayan Kürkçü, Bianet’in ulaşılmaz bir mecra gibi algılandığını, ancak bu algıyı kıran herkesin haber üretim sürecine dâhil olabildiğini söylemektedir:

Şimdi Bianet’te biraz şöyle bir şey var. Bianet’in okurları ya da izleyenleri Bianet’i biraz haddinden fazla mühimsiyorlar; yani kendilerinin Bianet’e yazamayacaklarına dair tuhaf bir önyargıları var. Bunu kırabilenler zaten hemen sürece dâhil oluyorlar. Bizim böyle yarattığımız bir tür mabet algısı gibi bir şey var sanıyorum. Ama bu öyle de yazılmaz ki burası bir mabet değildir her yerinden girebilirsiniz falan diye. Hani böyle bir davetin olması gerekir. Bence hani tasarımıyla, görünüşüyle falan insanlara kapısından besmeleyle girilecek bir yer gibi kendisini göstermediğini düşünüyorum. Ama sonuçta yani her zaman denen şeydir, eğer öyle algılanıyorsa öyledir, bunun biraz öyle algılanıyor olduğunu düşünüyorum. Tabii bu daha pop eğilimlerdeki izleyici açısından da negatif bir şey olabilir, işte yani orada “eğlenceli değil, matrak bir şey” yok gibi... Biz hani öyle matrağa çok meraklı değiliz, biz evet asık yüzlü olmayalım ama her şeye de kikir kikir gülen, mizahı da aşan bir sululukla bezeli bir başka yaklaşım var cari olan, biz ona yabancıyız, kapalıyız.

Erol Önderoğlu, Mater ve Kürkçü’nün özetlediği süreci daha aktif kılmak için okuyuculardan gelen yorumlara yer vermeye yönelik bir çalışma başlattıklarını ancak teknik nedenlerle bunu gerçekleştiremediklerini belirterek, yine de bu yönde tüm imkânları değerlendirmeye çalıştıklarını söylemektedir:

Mesela haber okuyucularının yanıtlarına yer vermek benim aslında çok hoşuma giden şey, biz de bunu Bianet'te tartıştık toplantılarda. Biz bir arkadaşımızı görevlendirelim, o arkadaş bu habere tepkiler veya görüş ve değerlendirmelerle ilgili gelenleri süzgeçten geçirsin, sayfaya koysun. Hemen birebir bir ilişki kurmuş oluruz okuyucularla. Bunu düşündük ama hem teknik olarak sitenin yeniden dizayna ihtiyacı olacaktı; hem de şu anda ortaya koymak istediğimiz haberleri yazı işleri olarak topyekûn bir sindirmenin ardından ve o ilkeleri ve habercilik pratiğini hayata geçirdikten sonra, belirli şeyler potansiyel olarak muntazam gittikten sonra biz bunları yapabiliriz dedik. Çünkü biz projeye var olan bir kuruluşuz. Bu projenin tanımlarını, ihtiyaçlarını garantiye almamız gerekiyor, etkin çalışma göstermemiz gerekiyor; ondan sonra, işte bunlar bizim edinimlerimiz dedikten sonra böyle bir şey düşünebiliriz dedik. Bizim kısmen hazırlıksızlığımız var ama hiçbir zaman aklımızdan uzak tuttuğumuz bir şey değil bu. Çünkü ona bakarsanız bazen haberlerde internet mecrasında belirli bir olaya internet kullanıcılarının kendilerinin gösterdikleri tepkileri de derlediğimiz oluyor. Yani biz bunun ihtiyacını aslında konjonktürel olarak da olsa görüyoruz.

Bununla birlikte Önderoğlu, okuyucuların yanıtlarına yer vermekten daha öteye gittiklerini ve okuyucuların kendilerinin gazetecilik yapmalarına imkân verdiklerini belirtmektedir. Önderoğlu'na göre bunun altında da teknolojinin, gazeteciliğin tanımını yeniden yapması yatmaktadır:

Şimdi aslında Bianet'in böyle çok coğrafi çizgilerin silinmesi ile ilgili haber alışverişi bence zaten gazeteciliğin kendi tanımının silinmesiyle birlikte geliyor. Bu tanımları gazetecilerin kendileri yapmadılar, bunu teknoloji yaptı zaten. Yani çok klasik şeyler söyleyeceğim belki, yurttaş doğru zamanda doğru bir yerdeyse ve bir medya tüketiciyse, cümlelerin nasıl kurulduğunu biliyorsa, fotoğrafın nasıl çekildiğini biliyorsa o haberi, fotoğrafı nasıl bedellendirebileceğini de düşünebilir. Bundan çok faydalanabilecek ve değerini habercilik üzerinden karşılayabilecek bir mecrayı da seçerek kendisi de o haberin imzacısı olarak yer alabilir. Böyle bir şey var.

Önderoğlu'na göre, bu gelişimin sonucunda artık gazeteler ve internet mecraları sadece gazetecilere ait olmaktan çıkmıştır ve gazetecinin rolü düzenleyicilikle sınırlanmaya doğru gitmektedir. Ancak bu tabloda Bianet, teknoloji ve gazetecilikteki eğilim bu yönde olduğu için değil, kendi doğası gereği sayfalarını okuyuculara açmaktadır:

Sanki gazetecinin elinden giden bir meslek varmış gibi bir durum oluyor. Sonuçta yani örneğin gazetecilik açısından en talihsiz durumu yaşasak bile yine bizim haberi düzenleyici bir rolümüz oluyor. Biz hiçbir zaman rolümüzün o kadar daralmasını istemiyoruz tabii ama şu var ki -televizyonu bilmiyorum ama- gazeteler ve internet mecraları bizim olmaktan çoktan çıktı, o insanlar

asında kendi alanlarını değerlendiriyorlar. Bize yazmasalar Blogspot'ta yazacaklar veya başka bir blog'da yazacaklar, bir site kurabilecek durumları var. Ama biz burada gazeteciliğin gittiği karmaşık yönü göz önünde bulundurduğumuz için değil, biz zaten Bianet'in tanımını böyle koyduğumuz ve böylesi çok daha iyi olduğu için insanlar bizde yazıyorlar. Düşünebiliyor musunuz Santiago'dan bir üniversite hocası "sizin sitenizi takip ediyorum, bir yazı yazdım eğer ilginizi çekerse yayımlayın, fotoğraflar da burada" diye bizimle iletişim kurabiliyor, bundan daha iyi bir şey olamaz.

Önderoğlu'nun altını çizdiği ve Bianet'in doğası gereği ortaya çıktığını belirttiği okuyucu etkileşiminin varlığını diğer Bianet gazetecileri de tespit etmektedir. Elvan Kısmet etkileşimin varlığını şöyle ifade etmektedir:

Çünkü bakıyoruz ki bir sürü insan aynı konuda bir sürü yazı yazmış. Okuyucular görüş bildiriyor, bize haber, yazı vb yolluyor. Demek ki bu insanlarla aramızda böyle bir etkileşim var.

Kısmet, bu etkileşimin işleyişini kendi kişisel deneyiminden verdiği bir örnekle somutlaştırmaktadır:

Bu etkileşim kesinlikle mükemmel işliyor. Çünkü benim buraya [Bianet'e] dâhil olma aşamam bile bunun sayesinde. Mail atıyorum ve ertesi sabah cevap alıyorum her birinden. Ayrıca cevaplar sonrası belirli bir tarihte burada işe başlamam kararlaştırılmıştı ama "yazılarınız da tabii ki sizden önce gelebilir ve işte şu şekilde, şunları içeren yazılarınız bizimle olabilir" dediler. Ve burada otururken daha ikinci gün, şu anda öğrenci değişim programında olan bir arkadaşımın ismini duyuyorum, Enis Altıok. Ertuğrul beye söylüyorlardı, böyle böyle bir yazı geldi diye, bir meseleyle ilgili yazı yazmış, ismini duyunca "aa bu benim arkadaşım" diyorum, işte yurt dışından yazıp göndermiş, onu yayınlıyorlar. Okuyucularla olan etkileşim "sadece teoride olan bir şey, onlar da katılıyorlar" değil, birebir deneyimlediğim bir şey. Arkadaşımın adını duyuyorum mesela tesadüfen ve onun yazısı tartışılıyor, irdeleniyor.

Burçin Belge de, Bianet'te okuyucu etkileşiminin işlerliğini ifade etmektedir. Belge, sabah haber toplantısında gündemde olmayan pek çok konuyla ilgili gün sonunda çeşitli haberler geldiğini belirtmekte ve bunu bir tür gönüllü muhabirlik olarak adlandırmaktadır:

Sabah haber toplantısında gündem belirlenirken akşam gündemde olmayan dünyanın hemen hemen her yerindeki kullanıcılardan, okuyuculardan da gelen haberler, bilgiler, belgeler elimizde derlenebiliyor. Bu anlamda bir tür gönüllü muhabirlik gibi bir şeyden belki bahsedebiliriz kesinlikle...

Belge'ye göre, gelen yazılar sayesinde okuyucular kendilerini Bianet'ten birisi olarak hissetmektedirler:

Hani öneri, eleştiri, yazı geliyor. Dolayısıyla herkes kendini biraz bizden, biraz bizi kendilerinden hissediyorlar diye düşünüyorum. Çünkü Bianet'in kendilerine açık olduğunu çok iyi biliyorlar yani ve evet, bu anlamda çok katılımcı bir yer bence.

Aynı bağa dikkat çeken Ayça Söylemez, Bianet'in okuyucuyla kurduğu etkileşimin diğer alternatif medya kuruluşlarından bile daha sıkı olduğunu vurgulamaktadır:

Bianet'in okuyuculardan gelen yazı ve makalelere yaklaşımı diğer alternatif medyadan da çok farklı. Bu konuda hakikaten çok büyük bir iletişim var yani, insanlar yazı gönderiyorlar ve o yazılar burada yayınlanıyor, bir sürü insana ulaşıyor. Yani okuyucuyla gayet yakın bir bağı var Bianet'in. Bu bağ sitedeki yazılara bakınca anlaşılıyor, ancak buradaki sürecin içine girdiğinizde daha net görüyorsunuz.

Ertuğrul Kürkçü, Bianet'in katılımcı gazeteciliğinin geldiği noktayı özetlemekte ve Bianet'in bundan sonra gidebileceği yolu şöyle öngörmektedir:

Hakikaten gönüllü ve karşılıksız süren faaliyetler sırasında temasa geçtiğimiz bir bölüm yerel gazeteci, haberci, kamuoyu oluşturucusu, çeşitli yerlerdeki insan hakları, kadın hakları savunucuları bunlardan oluşan başka bir network'ümüz doğdu. Şimdi ne zaman nerede bir şey olsa Türkiye'nin herhangi bir yerinde doğrudan doğruya bilgisine ve istihbaratına, yani haber alma kabiliyetine başvurabileceğimiz bağlantılar edindik ve bunlar aslında yerel birimlerin birleştirilmesinden de öte hepsi aşağı yukarı aynı yere bakan bir gönüllü faaliyet olarak sürüyor.

Yani bugün Bianet'in anonim olmayan haberciler listesi incelendiğinde sayıları binden çok daha fazla katkıda bulunan olduğunu görebiliriz. Bunların hepsi aşağı yukarı birden çok kez katkıda bulunmuşlardır; bu haber, fotoğraf, video, makale, deneme, röportaj, bütün yazı biçimlerinin ve grafik biçimlerinin hemen hemen hepsini kapsar, karikatürcüler, desen çizenler, işte internet ortamında grafik üretenler, bunların hepsinin katkısı oldu.

Dolayısıyla biz şöyle diyebiliriz, başka bir yerde başladık, başka bir şekilde sürdürüyoruz, daha sonra ne olacağını da aslında bilmiyoruz çünkü son yıllarda giderek artan biçimde eklemleme eğilimleri doğdu; blogger'lar, daha küçük ölçekli bir çevre olarak internette haber ve fikir üretenlerin eklemleme eğilimleri var. Bunları nasıl eklemleyeceğimizi bilemiyoruz. Gönüllü çalışmak isteyenlerin sayısı çok arttı, doğrudan doğruya büroya gelmek, burada çalışmak isteyen çok sayıda insan var.

Öte yandan, sayfalarını okuyuculara açmak ve katılımcılık sağlamak konusunda Bianet'e daha eleştirel yaklaşan gazeteciler de vardır. Bunlardan Elif Gençkal, Bianet'in daha önce iletişim kurduğu kesimlerden ya da dernekler vb. kuruluşlardan olan kişilerin yazılarına daha fazla yer verdiği düşüncesindedir:

Haberler benim gözlemlerime göre genellikle daha önce iletişim kurulmuş insanlar ya da dernekler gibi yerlerden oluyor. Yani, hiç tanımayan biri ben haber yaptım falan, ben görmedim ama belki de oluyordur. Ama genel süreçte benim anladığım kadarıyla tanınmış insanlar oluyor başka şehirlerde ve onlarla iletişim halinde olunuyor. Bu insanlar da dediğim gibi bir derneğin başkanı, üyesi, bir şeyi olabilir veya yani bir şeyde falan da olabilir devletle ilişkili yerlerde insanlar da. Ama bu insanlar kesinlikle özgürce düşüncelerini yani dile getirip bu yazılarını Bianet'e gönderiyorlar ve bu yazılar Bianet'te çıkıyor. Zaten Bianet'i bir gazete olarak düşünürsek haberleri bizler yapıyoruz, editörler ve muhabirler. Ama yani köşe yazısı genellikle yazı gönderen insanlardan oluşuyor.

Bawer Çakır da, Bianet'i yazı göndermek konusunda hevesli insanları kazanmak için yeterli davranmamakla eleştirmektedir. Bununla birlikte, Bianet ekibinden ayrılmış olan Çakır'ın genel olarak da eleştirel bir tavır gösterdiği hatırlanmalıdır:

Herkesin gazeteci olabileceğini düşünüyorum. Herkesin yaşadıklarına ve yaşananlara dair sözünü söyleyebileceğini de. Bu her zaman "afilli" cümleler olmayabilir de. Mühim olan olabildiğince herkesin söz üretebilmesi. Bu nedenle imkânların gelişmesini, bu hiyerarşinin ortadan kalmasını hayırlı görüyorum. Bianet hem yerel muhabir ağı, hem olabildiğince herkese açık kapısı ve iletişim öğrencilerine yönelik eğitimleriyle bu damarı hep canlı tutmaya çalışıyor. Ancak Bianet de her yazı yazana sayfalarını açan bir kurum değildi. Bazı yazılar çeşitli nedenlerle yayınlanmıyordu. Bu konuda -şartları da dâhil ederek söylüyorum bunu- hevesli insanları kazanmak konusunda çok yeterli davranılmıyordu. Bu, elbette sabır ve zaman isteyen bir süreç. Ancak iddiası katılımcı bir mecra yaratmak olan bir kurum için eksik kaldığı görüşümdedir.

Görüleceği gibi, Bianet'te yöneticilerden muhabirlere kadar tüm çalışanlar okuyucularla sıkı bir bağ ve aidiyet duygusu kurulabildiğini ve bu bağ ekseninde Bianet'in haber üretim sürecinde dışarıdan yoğun bir katkı geldiğini belirtmektedirler. Bianet ekibinde yer alıp bu konuda daha eleştirel yaklaşan gazeteciler bile, insanların Bianet aracılığıyla söz üretebildiklerini ve düşüncelerini

özgürce ifade edebildiklerini vurgulamakta, ancak katılımcı bir medya olarak bu sürecin daha da geliştirilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmektedirler.

Bianet gazetecileri, haber üretim süreci içerisindeki en önemli kazanımlarını, kim olduklarını hiçbir zaman bilmedikleri, bazılarıyla hiç karşılaşmadıkları, Türkiye’den ve dünyanın her yerinden yaygın bir katkıda bulunan bir muhabirler ve yazarlar ağına sahip olmaları şeklinde vurgulamaktadır. Gün başladığında haber merkezinde az miktarda haber ve veri olsa da, gündemi takip eden ve burada “denilmesi gereken şeyi söylemek için mecra arayan” inanlar mutlaka belirli haber malzemeleri göndermektedirler. Nitekim Bianet editörleri böyle düzenli bir etkileşimin varlığını doğrulamakta ve yayımlandıktan sonra başka pek çok sitede de alıntılanan, yeniden dolaşıma giren analizler, tespitler, gözlemler ve söyleşiler, video ve fotoğrafların akışını vurgulamaktadır. Bu haber akış sürecine dâhil olan bazı okuyucularla zaman zaman tanıştıklarını belirten editörlerin, günlük haber üretim sürecinde çoğunlukla tanımadıkları insanlarla böyle simbiyotik bir hayatı sürdürdükleri gözlenmektedir. Bu anlamda kendilerini “başka türlü bir medya ve habercilik pratiği girişimi” olarak adlandırmaktadırlar.

İncelenen haberler, sitenin biçim ve içerik yapısı ve Bianet ekibinin kişisel deneyimleri ışığında, Bianet’e gerçekten de haber merkezinde yer almayan yerel medya temsilcilerinden ve profesyonel gazeteci olmayan kişilerden yoğun bir şekilde günlük haber, fotoğraf ve makale akışı olduğunu gözlemlenmiştir. Bu bakımdan medyaya dair önemli alternatiflik ölçütlerinden biri olan “haber üretim sürecine okuyucuların etkin bir şekilde katılımının” Bianet açısından geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim ortalama bir internet haber portalında ya da herhangi bir ana akım gazete/internet sitesinde örneğine rastlanmayacak şekilde, sadece

makalelere 1676 farklı yazarın imza koymuş olması¹³⁷ Bianet'in katılımcı medya olarak tanımlanabilmesi için önemli etkenlerden birisidir.

4.1.11 Bianet'te internet teknolojisi: "İnternet varlık nedeni"

Yeni medya ve özellikle internet teknolojisi radikal/alternatif yayıncılığın önünde yeni imkânlar yaratmaktadır. Bu imkânlar, özellikle yayıncılık için gerekli maliyeti düşürmesinin yanı sıra yeni medyanın temel tanımlayıcı özellikleri açısından değerlendirilebilir. Rogers'a göre bu özellikler, etkileşim (interaction), kitesizleştirme (demassification) ve eşzamansızlıktır (asynchrony) (Rogers'dan aktaran Geray, 1994: 7-8). Etkileşim özelliği geleneksel medyadaki tek yönlü işleyişi değiştirmekte ve medya tüketicisinin üretim sürecine görece daha etkin bir biçimde katılımına imkân tanımaktadır. Kitesizleştirme özelliğiyle yeni medya, büyük bir kullanıcı grubu içinde her bireye özel içerik sunabilmektedir. "Kitesizleştirme genel olarak, kitle iletişim sisteminin kontrolünün mesaj yapıcıdan alıcıya doğru kayması demektir. Kitesizleştirme sayesinde sistemin kontrolü yavaş yavaş alıcıya doğru kaymaktadır" (Timisi, 2003: 82). Eşzamansızlık özelliğiyle yeni medya aracılığıyla üretilen ve yayılan içerikler, alıcının almak istediği zaman görülebilmektedir.

Yeni medyanın bu özellikleri, toplumsal hareketler, sosyal ağlar ve küçük grupların interneti radikal şekilde kullanımlarını arttırdığı kadar, internet üzerinden bağımsız haber yayıncılığı yapan web siteleri bakımından düşünüldüğünde katılımcı haber üretimi açısından da olumlu katkılar yapmaktadır. Ayrıca büyük bir kullanıcı grubu içindeki çeşitli grupların amaç ve ihtiyaçlarına uygun enformasyona ulaşma seçenekleri görece artarken, genel çoğunluktan farklı seslerin de ifade edilmesi için

¹³⁷ 2011 yılı Ekim ayı itibarıyla.

uygun bir zemin yaratılması mümkün olmaktadır. Nitekim Atabek de internetin kolaylıkla sansürlenemez doğasına ve alternatif yayıncılık için taşıdığı potansiyele işaret etmiştir:

En son “yenilik” olarak belirgin bir optimizmle karşılanan internetin, alternatif olanaklar açısından diğerleriyle karşılaştırıldığında daha üstün olduğu görülecektir. Şüphesiz internet alt yapısı da (bilgisayarlar, routerler, serverlar vb.) fiziki olarak kontrol edilebilirler. Ancak bu tür sansür, diğer araçların sansürüyle kıyaslandığında, ontolojik olarak olanaksız bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Fiziki olarak LAN ve WAN bağlantı koparıldığında, artık internetten söz etmek olanaksızlaşır. Dolayısıyla, internet var ise, network bağlantıları da var demektir. Bu nedenle ontolojik açıdan internetin fiziki sansürü kategorik olarak olanaksızlaşmaktadır. “Soft” filtreleme ve alınan/gönderilen verilerin izlenmesi/kaydedilmesi ise interneti bir yandan olağanüstü bir denetim mekanizmasına dönüştürürken, diğer yandan da bu tür tekniklere karşı hızla geliştirilen çözümler karşısında internet bir özgürlük coğrafyası halini alabilmektedir. Global ölçekte dayanışma olanakları bakımından internet, eski teknolojilerle karşılaştırıldığında, oldukça önemli potansiyeller taşımaktadır. Bunlara ek olarak internet, okuyucu/izleyici ile etkileşimli bir yayıncılık bakımından da diğerlerine göre üstünlükler taşımaktadır (Atabek, 2001: parag. 9).

Bianet’te de internet teknolojisinin ve yeni medyanın -geleneksel medyaya kıyasla- hem maliyetleri düşürücü etkisi hem de okuyucularla etkileşim bakımından aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan Bianet gazetecilerinin internetin kendilerine sağladığı imkânları nasıl değerlendirdikleri ve okuyucuları üretim sürecine dâhil etmekte internetin kullanım düzeyleri sorgulanmıştır.

Nadire Mater, internet teknolojisinin Bianet’e önemli avantajlar sağladığını belirtmekte ve bu avantajları özellikle üretim maliyetleri bakımından değerlendirmektedir:

Kesinlikle avantaj sağlıyor. Sonuçta biz bir gazete çıkaramazdık. Yani nereden fon alsak bunun altından kalkılamazdı. Bu tabii ki çok önemli. Ama internet de o kadar bedava değil yani. Hadi kendi bloğunu yap, kendi sayfanı yap, bu öyle olmuyor tabii bizim için yani. Bianet’in mesela 10 yıllık arşivi var, bu arşivin sürekli arkada veri tabanlarında kullanır durumda olması gerekiyor. Yeni bir tasarım yapılmaya kalkışıldığında büyük bir felaket haline geliyor aslında o. Ben her defasında acaba yok olur mu bizim arşivimiz diye endişe ediyorum. Tabii hayatı çok kolaylaştırdığını söylemek gerekiyor internet teknolojisinin. Ama bizim mesela internetin hızından daha çok yararlanmamız gerektiğini düşünüyorum. Hep bunun için böyle bir çaba içindeyiz.

Öte yandan Mater, internet teknolojisinin Bianet'in haber havuzu olarak kullanılmasına da imkân verdiğini belirtmekte ve internet teknolojisini yaygınlık ve bilinirlik açısından da Bianet'e yararlı bulmaktadır:

Tabii yaygınlık açısından da önemli, çünkü Bianet'in haber havuzu olarak görülmesi ve dolayısıyla alınıp bir sürü yerde kullanılması söz konusu oluyor. Mesela ben deniyorum, bir haberimizin en kilit olabilecek cümlesini Google'a koyuyorum kaç yerde çıkmış diye, bir bakıyorum ne kadar çok yerde alınmış. Ya da zaten biz Medya Takip'e üyeyiz, oradan da görebiliyoruz.

Kimi gün oluyor ki biz onlarca yerde alınmış oluyoruz ki bu geçmişte kaynak gösterilmeden yapılıyordu, şimdi çoğunlukla kaynak gösterilerek yapılıyor. Bizim yerleştirmeye çalıştığımız evrensel değerler, etik değerler açısından bakıldığında bunu da biz çok önemsiyoruz, tek bir cümleyi bile haberlerimizde kesinlikle kaynak göstermeden almıyoruz, hiçbir kompleksimiz yok bu konuda. Veya hangi gazetede olursa olsun kıymetli bir haber çıkmışsa alıp onu pat diye koyuyoruz, gazetenin de ismini yazarak. Bize de böyle yapmaya başladılar artık.

Erol Önderoğlu, Bianet'te yeni medyanın sunduğu imkânların yeterince değerlendirilemediğini söylemekle birlikte bu konunun sürekli gündemlerinde olduğunu belirtmektedir:

Bianet'te nasıl kullanıldığına dair bir şeyler söyleyebiliriz, bir de aslında bu olanaklarının birlikte kullanıldığında nasıl bir ufuk sağladığına değinmek gerek. Bianet'te çeşitli kaygılarla -ki bunların büyük çoğunluğu teknik ve içeriğe de belirli asgari müdahale endişesinden kaynaklı- (içeriğe müdahale dediğim sövgü, nefret söylemi ve suçlarını barındırması açısından tabii ki) ve bu zamana kadar uygulamaya sokabildiğimiz kadarıyla bizim teknik yeteneklerimiz bakımından belirli bir kısmını kullanıyoruz biz bu internet araçlarının. Bunu her gün toplantılarda konuşuyoruz, haberlerin videoyla desteklenmesi veya çeşitli sitelerin mümkün olduğu kadar linklenmesi zaten tartıştığımız şeyler. Yani bu internetin kendisi dünya olarak bir yolculuk, o yüzden haberdan habere yolculuk etme insanların aklında ve günlük kullanıcıların alışkanlığı oldu artık, biz böyle her gün ihtiyaçlarını karşılayamasa bile.

Önderoğlu, genel olarak medya sektörünü de yeni medya konusunda yeterli görmemektedir:

Ama bugün bizim gazetecilik dünyamızda, Türkiye'deki gazetecilik dünyasında ben aslında özellikle teknolojik habercilik metotlarının aslında çok fazla yazı işlerine girmediğini düşünüyorum. Tabii ki erkenden internete sarılmış gazeteler var, bir şeylere öncülük ediyorlar, doğru. Tabii kendi medya ekonomisi yönlerini öne çıkararak da belirli araçları kullanıcılara özendiriyorlar ama bu internetin sağladığı habercilik olanakları her zaman olmayabiliyor, tıpkı okuru belirli fotoğraflara tıklattırma ya da bilgi vermeden merak uyandırıp ondan sonra üç beş defa tıklanmasının ardından bilgiye ulaştırmaları gibi, o zaman

bunlar başka bir amaca hizmet ediyor. Ama beni de daha çok ilgilendiren şey aslında haber yazım süreçleri, tabii ki böyle ufak tefek aşamalandıracaksınız bilgi verirken ama bu da etik kodlara tabi olabilmeli.

Burçin Belge, yazı işlerinde internetin getirdiği imkânlar ekseninde bir dönüşüm yaşandığından bahsetmektedir:

Dönüşümden şöyle belki söz edebiliriz, hani internet teknolojisi açısından. Bianet dinamik bir yer yani, hani projelerin gidişine baktığımız zaman da bunu net görebilirsiniz. Ama bunun yanı sıra şey de var mesela teknolojiadaki gelişmeleri de mümkün olduğunca kendine eklemeye, katmaya çalışan bir yer. Yani mesela burada işte bilmem kaç sene önce haber yaparken daha uzun, işte daha bağlama, perspektife bağlı bir şey yaparken, perspektifi sunmaya çalışsan haber yaparken mesela, şimdi işte internet teknolojilerindeki işte o gelişimden etkilenip, işte daha kısa daha kolay okunur ama işte arka plan bilgisini alabilmek için işte daha ziyade link veren, eski haberlere göndermen filan bir tarz tutturmaya çalışıyoruz. İşte mesela görsel kullanımıyla ilgili değişiklikler oldu, daha önce fotoğraf kullanmıyorduk her haberde. Ama artık fotoğraf var. İşte video eklemekten söz ediyoruz. Ses kaydından söz ediyoruz filan. Bianet'teki dönüşüm daha ziyade bu tarz, bu şekilde oldu bence.

Bianet ekibindeki diğer gazeteciler de internet teknolojisinin Bianet'in varlık nedeni olduğunu belirtmektedirler. "Aslında internet olmasa Bianet de olmazdı" diyen Erhan Üstündağ, Bianet'in basılı bir gazete olarak planlanamayacağını söylemekte ve "Belki de ilk defa yayıncılık maliyetleri bu kadar makul bir seviyeye düştü teknoloji sayesinde" demektedir. Elvan Kısmet de interneti hem katılımcılık hem de yayıncılık maliyeti açısından önemsemektedir:

Zaten internette ibaret her şey. Tabii ki katılımcılıkta büyük rolü var. Hızlı olması bir yana bütün içerik bu yolla paylaşılıyor, değiş tokuş oluyor. Ayrıca internetin maliyet olarak da avantajı var, Bianet'i gazete olarak basmanın maliyetiyle internet üzerinden yayın yapmanın maliyeti çok daha farklı oluyor.

Ayça Söylemez, gönüllü muhabirlik sistemiyle internet üzerinden haber akışına dikkat çekmektedir:

Tabii avantajları var. Sadece internet başında olmanın çok büyük dezavantajları da var. Ama tabii ki yani gönüllü muhabirlikle Türkiye'nin veya dünyanın çeşitli yerlerinden haber akıyor olması büyük bir avantaj. İnternet teknolojisi olmasa hem okunurlukta azalma olur hem de okuyan kitleyle iletişim imkânları azalır yani.

Bawer akır da Bianet'in özellikle internet kullanan kesimler arasında tanındığını ve gönüllü muhabirler bulduğunu belirtmektedir:

Bianet varlığını internet üzerinden sürdürüyor. İnternet nemsiz demek takdir edersiniz ki abesle iştigal olacaktır. Hızlı habercilik, anında yayıncılık gibi konularda internetin önemi tartışılamaz elbette. Bianet de bunu kullanıyordu. Ancak sorun internet medyasının yaygın medya kadar tanınır olmaması. Bu da haberlerin hazırlık süreçlerinde, benim için ise özellikte sokakta sorun yaratabiliyordu. Okuyucularının Bianet'le kurdukları ilişki üzerine çok söz söyleyemem ancak internet kullanan ve Bianet'i kendisine yakın bulan konuk yazarları ve gönüllü muhabirleri elbette vardı ve bu Bianet'e çok fazla şey kazandırdı.

İnternet teknolojisi, Bianet'in varlık nedeni olduğu kadar, alternatifliği için de önemli bir etkindir. Zira yeni medyanın sunduğu olanaklarla coğrafı ve sosyal kısıtlılıklar açılmakta, Bianet'in okuyucuları ile etkileşimi mümkün kılınmakta ve okuyucular ve yerel gazeteciler ile enformasyon alışverişi yapılabilmektedir. Nitekim Gencel Bek de yerelliğin artık sadece belirli bir coğrafya ile sınırlı olmadığının altını çizmekte ve "bir yandan, başka bir ülkede yaşıyor olsanız bile, doğduğunuz/büyüdüğünüz hâlâ bağlılık duyduğunuz ilde ya da ilçede neler olup bittiğinden yeni iletişim teknolojilerinin size sağladığı imkânlar aracılığıyla haberlenebilirsiniz" demektedir (2005: 137).

Bianet yazı işlerinde görev yapan gazetecilerin de dikkat çektiği gibi, internetin haber üretim sürecinin kolektifleşmesi ve gazeteci ile okuyucu arasındaki makasın daralmasında -Bianet rneğinde de görüleceği üzere- önemli payı bulunmaktadır. İnternetin coğrafı sınırları ortadan kaldırmak kadar teknolojik/finansal kısıtlılıkları aşmak konusunda Bianet'e sağladığı katkı, medya aktörlerinin kolektif üretim süreci içinde medya üretimine dahil olmasını kolaylaştırmaktadır. Bianet de, kolektif emeğin internet üzerinden haber üretim sürecine erişim kanallarını açık tutmakla alternatiflik için önemli bir lt yerine getirmektedir.

4.1.12 Kurumsal bir hedef olarak bilinirlik: “Amaç kâr değil”

Alternatif medya, ana akım medyadan farklı olarak hiçbir şekilde kâr amacı gütmemektedir. Alternatif medyanın ontolojik açıdan nihai hedefi egemen siyasal söylemi sarsmak, iktidarı elde etmek, toplumu değiştirmek/dönüştürmektir. “Kolektif kimlikler kurma gereksinimini yadsımak ve demokrasi politikasını sadece hakların kabul edilmesi için mücadele veren bir çıkar grupları ya da azınlıklar çoğulluğu olarak kavramak, iktidar ilişkilerine karşı kayıtsız kalmak demektir” (Mouffe, 1999: 350). Bu bakımdan alternatif medyanın sadece belirli grupların, belirli haklarına dikkat çekmek için çalışan kapalı devre bir iletişim ağı olmaktan öte, sivil toplumun harekete geçirilmesine ve kolektif kimlikler kurulmasına katkı sağlayarak mevcut hegemonik iktidar yapılarını ve onların söylemlerinin taşıyıcısı olan ana akım medyayı etkilemeyi amaçlayan bir yapıda olması gerekmektedir. Bunun için alternatif medya, ister istemez dolaşım ağlarını genişletmek ve modern sivil toplumun, kendini oluşturma ve kendini harekete geçirme (mobilization) süreçlerine dâhil olmak durumundadır. Alternatif medyanın dolaşım ağlarını genişletmesi, okunma oranı/bilinirlik/hit oranı bakımından bir hedefinin olmasını gerektirmektedir, aksi halde alternatif medyanın yayıncılık faaliyeti kendi kendine kumda oynamaya benzemekten öteye gidemeyecektir. Alternatif bir medya olarak Bianet’in kurumsal hedefleri içinde okunma oranı/bilinirlik konusunun nerede durduğunu anlamak da bu bakımdan önemlidir.

Ertuğrul Kürkçü, Bianet’in okunma oranı/bilinirlik konusunda önem verdiğini ve Türkiye’de en çok izlenen site olmamakla beraber nitelikli bir okuyucu kitlesine sahip olduğunu belirtmektedir. Kürkçü’ye göre bu bakımdan Bianet toplumda karar verme süreçlerinde bir şekilde devreye girmektedir:

Bilinirlik tabii çok önemli bence, herkes için önemli. Yani bütün bu çabalar ne için, daha çok sayıda insan ve daha nitelikli haberler ile ilişkiye geçsin diye. Yani siz onların bilmesine, aydınlanmasına, doğru karar vermesine ki doğru karar genellikle “benim istediğim gibi” manasına da geliyor, öyle karar vermesine yardımcı olmak istiyorsunuz. Tabii bu anlamda bilinmek, duyulmak, yön vermek önemli.

Ben, bizim bu manada Türkiye'nin en popüler sitesi ya da sitelerinden birisi olmadığını biliyorum ama ben öte yandan şunu da biliyorum; daha çok karar verme noktasında olanların -bu nokta ister siyasi yönden olsun, kültürel, sosyal yönden olsun, ister haberleşme yönünden olsun- Bianet'in ne dediğine bakmadan da geçmediklerini, karar verme mevkiinde olanların Bianet'in açısını merak ettiklerini biliyorum. Bu bizim için önemli. Yani karar verme süreçlerinde bir şekilde devreye girdiğimizi hissediyoruz; açıklamalardan, geri dönüşlerden, bilgilendirme gayretlerinden bunları anlayabiliyoruz.

Bununla birlikte Kürkçü, Bianet'in insanların dünyayı anlaması bakımından en önemli referans kaynağı olmasını istemekte, ancak bunun kaynaklarla sınırlı bir hedef olduğunu vurgulamaktadır:

Ama benim tabii ki en çok istediğim şeylerden bir tanesi yani buradan kaynaklanan haber, bilgi ve yorumların insanların dünyayı anlamaları bakımından en önemli referans kaynağı görmeleri olurdu. Fakat bu kadar çoğulcu bir toplumda bunun aslında en başarılı olduğunuz zaman bile bir ölçüde gerçekleşebileceğini ve öyle gerçekleşmesinin de daha iyi olduğunu düşünüyorum. Çünkü birden çok bakış açısı var ve bunlar birlikte yaşamak durumundalar, yani birinin diğerlerini silmesi çok akla da yakın değil, toplumsal tarih de bunun böyle olamayacağını bize söylüyor. Öyle delice hülyalar içerisinde değiliz ama bir nebze daha kendi hitap alanının tamamını kucaklamış olmasını isterdim. Tabii bu şununla ilgili; daha çok bunun için haber üretmemiz lazım, daha dakik olmamız lazım, tabii bu daha çok insanın çalışması demek, daha çok kaynak tüketmek demek, bunlar eldeki imkânlarla olmaz, yani böyle bir sınır var.

Yine de Kürkçü'ye göre Bianet daha fazla okunurluk için kendi etik değerlerinden taviz vermemektedir:

Biz sadece şuna bakabiliriz yani elimizdeki imkânı doğan etki bakımından verimli kullanıyor muyuz, bundan bir nebze şüphem var aslında. Bu daha iyi kullanılabilir, daha adanmış, daha sistematik bir çalışma, daha iyi tanıtım. Tabii bu daha çok ilişki demek. Şimdi her ne kadar biz ticari değilsek de bu haber dünyasının bir “show biz” tarafı var, yani kendinizi göstermeniz, hissettirmeniz, laklak yapmanız, bir haber çıkardıktan sonra 32 yeri arayıp “bak bizde şöyle bir haber var” diye konuşmanız, bir tür çığırtkanlık yapmanız gerekiyor. İşte biz biraz asil takılıyoruz bu açıdan, bunlar tabii doğru şeyler değil.

Nadire Mater'e göre okunma oranı/bilinirlik Bianet'in öncelikli hedefi değildir, ancak yine de Bianet daha çok okunmayı istemektedir. Bununla birlikte

Bianet, çoğu internet sitesinde sıklıkla görünen ve daha fazla “hit almaya” yönelik yöntemleri kullanmamaktadır:

Vallahi bu öncelikli hedefimiz değil. Ama tabii kim istemez daha çok okunsun, daha çok izlensin, daha çok kendinden söz edilsin. Ama biz daha sakin bir yerden gidiyoruz diye düşünüyorum ben. Çünkü hani öyle yapmaya kalksak çok daha farklı olabilir. Yani bir dolu internet sitesi var, ben onlara bakmıyorumdur bile ama bizden kaç kat daha fazla yapıyorlardır. Çünkü bunun çeşitli “trick”leri var, bunların hiçbirini biz yapmıyoruz. Yani çıplak kadın koymaktan tutun bir dünya şey yapıyorlar, işte biz onlar olmasın diye uğraşyoruz. Dolayısıyla biz öyle bakmadığımızdan sonuçta etkisi, tık sayısı açısından baktığımızda düşük olabilir, ancak etkisi açısından bakıldığında farklı.

Mater, tiraj/rating konusunu daha çok okunmak yerine haberciliğinin yarattığı etki ve dolayısıyla daha fazla referans alınmak bakımından değerlendirmektedir:

Mesela ben size söyleyeyim internethaber.com... Internethaber’e bakıyor olabilirsiniz, çünkü internethaber çok pratik olarak olan biten her şeyi görüyordur ama “Bianet’in haberine göre” diye bir şey mi daha çok gördünüz, “internethaber’in haberine göre” diye mi? Şimdi böyle baktığında Bianet’in daha fazla referans olduğunu düşünüyorum, umarım yanılmıyorumdur. Şimdi böyle baktığında daha başka bir şey yapılmış oluyor, çünkü orada şu yapılmıyor ki muhtemelen; muhabir çalıştıran yok, kendi haberlerini üretemiyorlar, çünkü bu büyük bir organizasyon, ona göre reklam alıyor, biz onu da almıyoruz. O da ayrı bir organizasyon meselesi dolayısıyla.

Kürkçü ve Mater gibi, Erol Önderoğlu da Bianet’in daha fazla okunmayı istediğini belirtmekte, ancak bunu ana akım medyanın yaptığı gibi ticari olarak değil, haberin unsurları bakımından gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır:

Aslına bakarsanız Bianet de tüm medya kuruluşları gibi bilinmek ister. İnsanlar Bianet’i bilsinler çünkü yaptığımız işe inanıyoruz, burada başka bir şeye tahvil edilen bir aktivite de yok, bu çalışmamız bilinsin, bu bilinç yayılsın. Bunun kaygısı bizde var. Ama diğer yandan internet mecrası veya büyük gruplara bağlı, hedefleri bizden bir milyon kez daha büyük olan medya kuruluşları internet sayfalarını başka bir şeye dönüştürüyorlar, tıklanma istiyorlar, biz de tıklanmayı istiyoruz yaptığımız işin görülmesi için, bundan gocunacak değiliz. Ama şu var, biz bunu ticari olarak değil, yine de haberin unsurları bakımından yapmak istiyoruz. Nicelikten çok nitelik önemli.

Önderoğlu, haberlere kattıkları art alanla ve haber kalitesi ile okunurluklarının arttığını ve çoğu okuyucu kesimi tarafından referans alındıklarını söylemekle birlikte, Bianet’in proje kapsamında yürütülen bir medya faaliyeti olmasından dolayı okunurluk konusunda rehavete kapılmadığını ifade etmektedir:

Ama benim daha çok güvendiğim şey aslında bizim yaptığımız haberlerin çeşitli internet platformlarından, havuzlardan veya belirli gazeteciler, profesyonel mecralardan düşmesi ve okunması, o şekilde geri dönüş olabilmesi belki, yeni yeni profillerle tanışmamız. Hedeflediğimiz şey bu tabii ki, ama biz kaygısız yaşıyor değiliz, nasılsa projeye çalışıyoruz ve hiçbir hedefimiz yok aslında diyemeyiz. Hiçbir kaygımız olmasaydı biz burayı her üç senede bir, her yıl açıp tekrardan kapatabilirdik yani. Hiçbir zaman bir ufkumuz, bir ileri hedefimiz hiçbir zaman olamazdı. Ama arayışlarımızı sürdürüyoruz, arayışsız diye bir şey de yok. Okunurluğu arttırmak istiyoruz ama bunu daha çok savunduğumuz değerlere yaraşır araçlarla yapmayı amaçlıyoruz.

Erhan Üstündağ da daha fazla okunmak istediklerini belirtmektedir; ancak bu, ticari bir kaygıdan dolayı değil savundukları gazetecilik değerlerini haberleri aracılığıyla yaymak istemelerinden kaynaklanmaktadır:

Daha fazla izlenmek tabii ki istiyoruz. Bunu istememizin nedeni buradan bir ticari gelir elde etmek değil de daha çok fikrin yaygınlaşması, yani savunduğumuz gazetecilik anlayışının ya da yaklaşımının yaygınlaşması için daha fazla okunmak istiyoruz.

Elif Gençkal, daha çok bilinmekle gazetecilik değerlerinden ödün vermemek arasındaki dengeyi vurgulayan bir diğer gazetecidir:

Daha çok bilinmeliyiz. Yani, daha çok bilinmek elbette ister, Bianet de ister. Ama bunun için yaptığımız çalışmalar önemli. Bianet daha fazla okunmak isteyeyim diye mesela hadi birazcık da magazin haberlerine bakalım demiyor. Mesela başka türlü bir duruşu var ve daha çok okunmak adına bu duruşu değiştirmiyor ama daha iyi işler yaparak belki işte sokağa çıkıp araştırmalar yapıp oradan ilginç birinin söylediği bir lafı alarak falan daha çok okunmayı arzu ediyor Bianet. İşte ben de muhabir olarak insanlarla ilginç konuşmalar yapmaya çalışıyorum. Yani, onların düşüncelerini yansıtan konuşmalar elbette. Bu anlamda bir daha fazla okunma yöntemi var.

Burçin Belge de okunurluğu kârlılık üzerinden değil, daha çok insana ulaşmak bakımından değerlendirmektedir:

Reyting denilebilir mi buna bilmiyorum ama okunur olmak elbette önemli. Yani bir sözünüz var ve bu sözün ne kadar çok insanın okuyor olduğu sizi ilgilendiriyor. Hem hitap ettiğiniz kitleye, daha geniş bir kitleye hitap edebilmek ve daha çok insan tarafından okunuyor olmak hepimizin isteyeceği bir şey elbette. Bu etkinlik ve prestij anlamında da önemli. Ama hani Bianet kâr amacı güden bir kuruluş değil, dolayısıyla bu okunurluğu, hani nasıl daha çok para kazanırım üzerinden değil de nasıl daha çok insana ulaşabilirim üzerinden kurgulayarak düşünüyoruz.

Aynı hassasiyete Bawer Çakır da dikkat çekmektedir:

Yayıncılık yapıyor, söyleyecek sözünüz olduğunu düşünüyor ve bunun için çalışıyorsanız elbette bilinmek isteyebilirsiniz. Bianet de bilinmek, sıklıkla başvuru bir kaynak olmak istiyordu. Sanıyorum ki bu hala Bianet için en önemli hedeflerden biri. Ancak bunu ticari bir kazançla dönüştürmek gibi bir amacı yok.

Görüleceği üzere Bianet yazı işlerinde görev yapan her gazeteci Bianet'in amacının daha fazla okunmak/bilinmek olduğunda hemfikirdirler. Ancak hepsi, Bianet'in bu konudaki tutumunu belirtmelerinin ardından; Bianet'in bunu ticari kaygılarla değil, kendi gazetecilik değerlerini yaymak, daha fazla insana ulaşarak birliktelik yaratmak, savunduğu değerleri yaygınlaştırmak gibi amaçlarla istediğini mutlaka vurgulamaktadırlar. Bunun yanı sıra, daha fazla okunmak için ana akım internet medyasının yaptığı gibi tıklanma sayısını arttıracak teknik hilelere ya da magazinleşmeye, aşırı görsel malzeme kullanımına, içerikle ilgisi olmayan dikkat çekici başlıklara başvurmadıklarını ve bunlara zaten karşı olduklarını belirtmektedirler.

4.1.13 Bianet'in ticari girişimlere mesafesi ve alternatiflik

Ana akım medyanın geniş finansman kaynakları ve reklam/ilan gelirlerine karşın endüstriyel yapılanmanın dışında konumlanan alternatif medya kuruluşları genellikle küçük bütçeler ile yaşamlarını sürdürmektedirler. Alternatif medya kuruluşları çoğunlukla üreticilerin kendi kaynaklarına, gönüllü katılıma, düşük maliyetli üretim tekniklerine ve alternatif dağıtım kanallarına dayanmaktadır. Albert, finansman konusunda ana akım ve alternatif medyayı şöyle karşılaştırmaktadır:

Özel veya devlet mülkiyeti olsun, ana akım bir medya kurumu çoğunlukla kârı azamileştirmeyi veya esas gelir kaynağı için seçkin bir izleyici/okuyucu kitlesini reklam veren kuruluşlara satmayı amaçlar. Böyle bir medya kurumu neredeyse her zaman toplumun tanımlayıcı hiyerarşik sosyal ilişkileriyle uyum içinde olacak ve onları pekiştirecek şekilde yapılanmıştır. Genellikle de öteki belli başlı toplumsal kurumlar, özellikle şirketler tarafından denetlenir ve onları denetler.

Buna karşın, (koşulları elverdiği ölçüde) alternatif bir medya kurumu kârını azamileştirmeye çalışmaz, gelir elde etmek için öncelikle izleyici/okuyucuları reklam veren kuruluşlara satmaz; dolayısıyla geniş ve seçkin olmayan bir izleyici/okuyucu kitlesini hedef alır. Böyle bir medya kurumu toplumun tanımlayıcı hiyerarşik sosyal ilişkilerini altüst etmek üzere yapılanmıştır; öteki belli başlı toplumsal kurumlardan, özellikle şirketlerden yapısal olarak esaslı şekilde farklıdır ve elinden geldiği ölçüde onlardan bağımsızdır (Albert, 1997: parag. 7-8).

Fouilhoux'a göre de haber siteleri ve özellikle internet, temsil ettikleri alternatif medya nitelikleriyle, salt enformasyonun farklı sunulmasının da ötesinde önemli bir amaca hizmet etmektedirler. Bu yeni medyaların en önemli özelliği, öncelikle, egemen/küresel medyanın kaçınılmaz biçimde tabi olduğu ticari vayörizm ve reklamcılıkla gizli anlaşma yapmayı reddetmeleridir (Fouilhoux'dan aktaran Köse, 2008: 84). Buna karşılık alternatif medya, sınırlı finansal kaynaklara bel bağlamasının üretimin sürekliliğinde ve geniş okuyucu/izleyici kitlelerine ulaşmasında sıkıntılar yarattığına dair eleştirilerle de karşılaşmaktadır. Alternatif medya üretim ve dağıtım kanallarını işler tutmak için mali kaynaklara bağımlıdır, bu yüzden sektördeki endüstriyel yapıdan bağışık olmakla beraber kapitalist sistemin tamamen dışında konumlandığı söylenemez. Yine de özellikle internet teknolojisinin sunduğu olanaklar sayesinde kapitalist sisteme direniş mümkün görünmektedir. Bu bakımdan alternatif medyanın doğasında var olan rizomatik değişkenlik ve tesadüfilik ekseninde, genelleyici tanımlar yerine her bir alternatif medya girişimini kendi özgün koşulları altında değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır. Unutulmamalıdır ki, sınırlı olanaklara rağmen, ancak alternatif medya halkın haber alma hakkını savunabilir ve gerçeğin bilgisini halka ulaştırabilir. Geniş ölçekli ana akım medya üzerindeki baskı, onu giderek daha pazar odaklı olmaya zorladıkça, alternatif medya, medya kuruluşları için üçüncü bir sektör olmanın hala bir seçenek olduğunu göstermektedir.

Bianet de diğer tım medya kuruluşları gibi finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Ancak her alternatif medya kuruluşunu kendi özgün koşulları altında değerlendirmek gerektiği düşüncesi, Bianet rneğinde bir kere daha geçerlilik bulunmaktadır. Zira Bianet reklam/ilan gelirlerinden yararlanmamakla birlikte, bir iletişim ağı projesinin şemsiyesi altında bulunmaktadır. Bu bakımdan büyük finansal kaynaklardan yine de mahrum olmakla birlikte, varlığını sürdürebilmek konusunda çoğu alternatif medya örneğine göre daha şanslıdır. Ancak bir proje kapsamında bulunması dolayısıyla çeşitli fonlardan yararlanıyor olması, Bianet'in bağımsızlığı ve alternatifliği hakkında çeşitli eleştirilere de konu olmuştur. Bu nedenle Bianet ekibinin, alternatif medyanın ticari girişimlere hangi mesafede durması gerektiği ve finansman açısından belirli kaynakları kullanmanın alternatifliklerini nasıl etkilediği konusundaki görüşleri değerlendirilmiştir.

Nadire Mater, öncelikle, çeşitli fonlardan yararlanıyor olmalarının bağımsızlıklarını nasıl etkilediğini açıklamaktadır:

Tabii bizim fon alamızla ilgili çok tartışmalar var. Ona da ben şöyle söyleyebilirim. Söylemeliyim, yani bunu herkes öğrenmek durumunda. Çünkü fon almak demek, bir yere proje sunman demek. Sunduğun proje üzerinden pazarlık yapılmıyor, proje kabul edilirse kabul edilmiş oluyor ve dolayısıyla sen o fonu alıyorsun, projede de yazdıklarını yapıyorsun. Biz altı yıl, iki dönem Avrupa Komisyonu'ndan fon aldık. Buna rağmen denemez ki Bianet Avrupa Birliği'nden yanadır ya da karşıdır. Yani ondan yana olmak, karşı olmak, hakkında yazmak gibi bir şey yok, bağımlılık yok yani; böyle bir durum var.

Ertuğrul Krk, Bianet'in finansal kaynak profilini çizerken, bir yandan da haberin kamusal olarak tkutilmesiyle finansal kaynakların kamusalığı arasındaki çelişkiye dikkat çekmektedir:

Bianet genel olarak yerel ve uluslararası bağış kaynaklarını kullanıyor, ticari bir faaliyet yürüterek para kazanmıyor. Zaten benim anladığım kadarıyla da kimse habere para ödemek istemiyor, yani haberin kamusal bir şey olması gerektiğine dair yaygın bir inanç var ve bence bu hiç boşuna değil. Fakat tabii haberin kamusal olarak tkutilmesiyle kaynakların kamusalığı arasında derin bir çelişki var, kamusal kaynak yok. O yüzden uluslararası bağış kuruluşlarına daha çok insan haklarını takip, kadın haklarını, ocuk haklarını takip bağlamında

verdiğimiz projelerden biz aslında bütün bunları aşan bir iş çıkarmaya çalışıyoruz, yani bir koyundan iki hatta üç post çıkartmaktır bizim yaptığımız.

Tabii hepsinden önemlisi bir insan gücü kaynağı kullanıyoruz karşılıksız. Şu ana kadar Bianet hiçbir haberi satın almak için para ödemedi, bu muazzam bir katkı demektir. Aslında bu tabii en önemli kaynak, insani sermaye. O açıdan Bianet'in en önemli başarısı bence burada, bu karşılıksız ya da aslında karşılığının sosyal olduğunu umarak Bianet'e katkıda bulunmuş insanlar.

Finansman açısından belirli kaynakları kullanmanın alternatifliği nasıl etkilediği konusunda Ertuğrul Kürkçü oldukça net bir tavır sergilemektedir:

Bence bizi hiçbir şekilde etkilemiyor! Çünkü yaptığımız sözleşmelerin hepsi esasen bizim savunageldiğimiz haklar bağlamı üzerindedir. Bu haklar bağlamı üzerinden hareket ettiğimiz için biz ezilenlerin, dışlananların, yoksulların, ötelenenlerin, dezavantajlıların davalarını takip etmeyi taahhüt etmiş oluyoruz. Zaten de yapmak istediğimiz şey bu. Bunlara kaynak ayıran kuruluşlar aslında çoğu kez Birleşmiş Milletler'in bu yöndeki direktifleri ya da Birleşmiş Milletler'e bu yönde verdikleri taahhütler dolayısıyla bu kaynakları tahsis ediyorlar. O yüzden bu ilişkinin meşruiyeti bizim için esasen Birleşmiş Milletler'in ezilenleri, aşağıdakileri koruyan sözleşmelerinin gerçekleşmesini zorlamak yönünde oluyor. O nedenle bu bizi taraflı kılar; mecburen biz bu sözleşmeler dolayısıyla hani kendimiz gönüllü olmasaydık da kendimizi ezilenlerin, yoksulların, kadınların, çocukların, emekçilerin haklarını korumakla yükümlü kılardık ama biz zaten buna gönüllüüz. Yani davamız bu olduğu için bu alanda kendimize bir karşılık buluyoruz.

Bu noktada Bianet'in herhangi bir şekilde tarafsızlık iddiasında olmadığını vurgulayan Kürkçü, kaynak sağladıkları kurumlara karşı eleştirel olmak konusunda kendilerini bağlayan bir şeyin olmadığını söylemektedir:

Bianet zaten hiçbir zaman tarafsızlık iddiasında değil. Biz taraflı bir mecrayız. Dediğim gibi biz sesi çıkmayanların, hakkı yenenlerin, hakkı teslim edilmeyenlerin tarafını tutuyoruz. Bu açıdan acımasız olduğumuzu söyleyebiliriz. Öte yandan bizim kaynaklarımıza, edindiğimiz yardımların kaynağı olan kurumlara, kişilere ya da uluslar üstü yapılara karşı onları eleştirden bağışık tutacağımıza dair hiçbir sözleşmemiz yok. Zaten öyle bir sözleşmede biz yapamayız prensip olarak. O yüzden Bianet'i açıp baktığımızda eleştirden bağışık kılınmış kimsenin, hiçbir kuruluşun olmadığını görürsünüz.

Haberlerinde kaynak sağladıkları kurumlar dâhil herkesi eleştirebileceklerini belirten Kürkçü, kaynaklarının kamusalının Bianet'in eleştireliliğini korumasında en önemli garanti olduğunu savunmaktadır:

Yani kaynakların sahipleriyle bizim aramızda kaynak sahiplerinin eleştirilmezliğini öngerektiren ne bir strateji, ne zihniyet, ne de bizi buna zorlayan herhangi bir şey var. Esasen bizim kaynaklarımızın kamusalılığı zaten

bence bunun en önemli garantisi. Çünkü işte demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü gibi konulara saygı gösterme temelinde kamusal kaynaklara bağlıyız, yani biz şirketlerden destek almıyoruz. Uluslararası kuruluşlar da kendi kamularının kontrolü altındalar. Ben tabii Türkiye’de yerel kamusal kaynakları daha geniş ölçüde değerlendirebilmemiz mümkün olsaydı bunu çok isterdim fakat Türkiye’de böyle bir kaynak tahsisi hemen hemen yok mesafesinde. O nedenle de biz bu kaynaklara ulaşamıyoruz. Fakat işte eşimiz dostumuz, kişisel temaslarımız dolayısıyla edindiğimiz şeyler var.

Bu kaynaklara ek olarak, ilan/reklam konusuna ne mesafede durduklarını da açıklayan Kürkçü, Bianet’in reklam konusunda çekinceleri olduğunu söylemektedir:

Reklam meselesinde biz biraz korkağız açıkçası. Reklamdan gelen gelire bir miktar masrafımızı pekâlâ karşılayabiliriz. Fakat daha önce bir kez Google reklamlarını kullanmak için Google’ın internet üzerindeki otomasyonundan yararlanmaya teşebbüs ettik. Fakat bu tabii internetin kötü yüzü; işte siz kadın haklarıyla ilintili bir haber sayfasına Google’ın kelime tabanlı arama yapan ilan motoruyla ilan alıyorsunuz ve kadın haklarının geçtiği bir sayfaya kadın satan internet üzerindeki bir kuruluşun ilanı düşebiliyor. Google burada kelime tabanlı olması açısından bütün her şeye karşı eşit mesafede olduğu için kadın hakları ya da kadın satışı gibi içinde kadın geçen her şeyi buluşturuyor ve her bir ilanı takip etmek, bunları “banlamak” vs. zor. Bunun astarı yüzünden pahalı hale geldi, tabii bizim izleyicimiz de çok dikkatli ve tabiri caizse kıldır, hiç afları yok, işte mesela bir MNG ilanı çıkınca vay efendim GDO’lu ürün satan firmanın reklamı vs. diye tepki gösteriyorlar; anladık ki biz bununla başa çıkamayacağız ve lanet olsun deyip Google reklamlarını terk ettik.

Bununla birlikte, Bianet’in aylık giderlerinin önemli bir meblağ tuttuğunu belirten Kürkçü bu miktarı açıklamakta ve bunun için seçici olmak koşuluyla reklama sıcak bakabileceklerini söylemektedir:

Fakat şimdi kendimiz seçerek ilan almak istiyoruz, işte kültür, sanat, kitap, kırtasiye vs. gibi. Bunun için başvuran da oluyor fakat henüz bir reklam alma stratejisi oluşturamadığımız için pek çok teklifi geri çevirdik bu korkaklıktan da ötürü, dur bakalım arkasından ne çıkacak diye. Sanırım en kötü yaptığımız iş bu yani. Bunda da ben övünülecek bir taraf görmüyorum, yani böyle mahcupça kendini över ya insanlar, bizim parayla alışverişimiz yok. Bizim böyle bir dünyada hem parayı iyi kullanmak hem de kaynakları iyi kullanmamız önemli, dolayısıyla böyle bir gelir kaynağını kullanamamak çok kötü. Fakat bu işin başında duranlar açısından böyle bir şey var yani, kötü performans var, bunu umarım bir şekilde halledeceğiz. Akmasa da damlar, çünkü neresinden baksanız işte burada her ay buranın dönebilmesi için yaklaşık 15-20 bin Euro paraya ihtiyaç var, Türk parasıyla işte bu 30-40 bin Lira civarında. İşte burada şu anda full kapasite çalıştığımız zaman 12-13 kişinin çalışması lazım, bütün masraflarıyla birlikte. Yani sadece kendisini götürebilmesi için bu kaynağın bir yerden gelmesi lazım.

Genel yayın yönetmeni Erol Önderoğlu ise daha makro bir bakışla, kuralların sermayenin elinde olduğu bir finansal yapılanmaya karşı çekincelerini belirtmekte ve sivil toplumun katkısını öne çıkarmaktadır:

Kuralsız veya kuralların finansın elinde olduğu bir yayıncılığın ne olduğunu, ne sonuçlar verdiğini zaten hepimiz gördük. Yani mümkün değil. Gazetecinin elinde güvence yokken bunun imkânı yok. O zaman da şöyle diyeceğiz, bu grupta çalışan bütün gazeteciler bir erdem, böyle bir şey yok. Biz dolayısıyla finansal yakınlaşmayı korkumuzla, çekincemizle okumayı biliriz. Ben böyle bir maceram olmasını istemem ama şöyle bir maceramın olmasını isterim; ben her zaman söylerim yani Türkiye’de özellikle profesyonel STK’lar, güçlü sendikal hareketler, onların üyelerinden belirli katkıları alternatif veya bağımsız medyaya, muhalif medya kanallarına aktarmaları bence en denenebilir şey. Bianet de ilk kuruluşunda TMMOB ve Türkiye Tabipler Birliği’nin gazetecilerle birlikte yaptıkları birlikte yaptıkları bir atılımın ürünü.

Önderoğlu, reklam konusundaki hassasiyetlerini de vurgulamakta ve reklamın maddi yönünü tartışmak için bağımsız bir işlerliği garanti edebilmeleri gerektiğini söyleyerek, yine de her koşulda işin toplumsal fayda yanını gözeteceklerini taahhüt etmektedir:

Reklam meselesinin sadece bir örneğini gösterebildik. O da daha çok kamuya yararlı olarak yapılan duyurular, faaliyetler, insani kampanyalar, bir kanser hastası bir tutuklunun serbest bırakılması çağrısına yer vermek, çok ticari olmayan faydalı bir kitabın tanıtımı, onun dışında bağımsız bir eğitim kurumunun düzenlediği yararlı bir etkinliğin duyurulması gibi konulara yer verdik daha çok. Ama herhalde yine böyle bir kaygımız mutlaka olacak. Yani finansal olana yakınlığımız gelecekte ne olacak onu bilmiyorum çünkü projeler her ne kadar bürokratik olsa da, her ne kadar oldukça rahat çalışabilme olanağı sağlasa da belirli bir başka o kadar da güvenilir, o kadar bağımsız bir işlerliği garanti edebilirsek belki bunun maddi yönünü tartışabiliriz. Ama her zaman bence işin içinde toplumsal fayda olacak, umuyoruz o kadar sıkışmayız ama işin toplumsal faydasını gözetme noktasında dururuz her zaman.

Erhan Üstündağ da finansman konusuna Kürkçü ve Önderoğlu gibi yaklaşmaktadır:

Reklam almıyoruz ama bir ara almayı düşündük, aldık da. Google reklamlarını almıştık, onu modere etmekte zorlandığımız için vazgeçtik ondan. Ben şöyle düşünüyorum yani sonuçta biz piyasanın dışında bir adacık değiliz, böyle bir şey zaten mümkün değil. Dolayısıyla ben var olan olanakların kendi amaçlarımız doğrultusunda kullanılabilirdiği ölçüde kullanılmasından yanayım ama bu her adımda eleştirel bir bakışı korumayı gerektirir. Reklam alırken mesela kitap reklamı almakla, işçilerin grev haklarının engellendiği bir reklamı almak arasında nitelik farkı var, bunları gözetmek gerekir

Üstündağ, Bianet'in çeşitli fonlardan yararlanmasının gazetecilik ilkelerini etkilemediği görüşündedir:

Şu ana kadar pratikte bizim açımızdan, bizim gazetecilik pratiğimizi bağlayacak herhangi bir sözleşmenin altına girmedik. Yani her projenin tabii ki kendi içinde gereklilikleri var ama bunlar daha çok usule yönelik gereklilikler. Onun için nasıl doldurulacağını belirleyen şeyler hiç olmadı şimdiye kadar. Dolayısıyla pratikte bizim gazetecilik faaliyetimizi etkilemedi bu. Ama ister istemez çok korunaklı bir alanda olmadığımız için biz istediğimiz kadar böyle olduğunu düşünelim ya da bilelim, bunun nasıl algılandığı gibi bir sorun da var. Yani siz de biliyorsunuz AB'den fon aldığı için AB yanlısı bir yer gibi gösterildi, bir dönem Soros'tan hiç fon alınmamasına rağmen Sorosçu oldu falan filan. Yani politik yönelimi orada bir algı yönetimi gibi bir mesele önümüze çıkıyor, sorunlu kısmı var ama dediğim gibi pratikte bizi bağlayan bir şey olmadı şimdiye kadar.

Elif Gençkal, alternatif yayıncılıkta çeşitli kaynaklardan yararlanmaktan daha çok bu kaynakların niteliğine önem vermektedir:

Aslında herhalde alınan kaynak önemli olsa gerek burada. Kaynağın niteliği olabilir evet. Asıl mesele bir kaynağa sahip olduktan sonra o kaynağa sahip olduğunuz diye sizin haberciliğinizde bunun bir fark yaratmaması. Yani, bir şeyleri desteklemek ya da bir şeyleri kötölemek zorunda kalmamanız, özgür haberciliğin devam edebilmesi. Bence Bianet'te bu gidiyor. Yani, Bianet'in derdi de bu olduğu için öyle bir şeye özen gösteriyor. Tam olarak mali yönden hiçbir yerden destek almadığını biliyorum ben Bianet'in, bir tek AB fonlarından devam ediyor yani.

Gençkal, Bianet'in AB fonlarından destek alması sonucu AB yanlısı bir yayın yapmadığı düşüncesindedir:

Sanmıyorum, zannetmiyorum yani öyle bir şey olduğunu. Ama zaten Bianet yani daha çok Türkiye ile ilgileniyor diye düşünüyorum.

Burçin Belge de, çeşitli finansal kaynaklardan yararlanmanın alternatif durumu zedelediğini ortaya koymaktadır:

O kadar çok değil, projecilikten de bahsederek düşünürsek -hani tartışmaya açık bir şey elbette ama- ben böyle iyi olduğumuzu düşünüyorum. Hani çok şey, reklam geliri derdine düşmek, işte bunun için bir takım arayışlara girmek, enerji ve kaynak buna ayırmak, hani bana çok tuhaf gelmiyor. Aslında hani bu yayının politikanızı belirlemediği sürece belki düşünülebilir ama bence böyle iyiyiz yani.

Belge, Bianet'in para kazanmak için değil belirli bir hedefi olduğu için yayıncılığa başladığını belirtmekte ve bu bakımdan olası kaynakları değerlendirmesinin doğal olduğunu söylemektedir:

Bu aslında bütün örgütlenmeler için düşünülebilir, hani proje yapmalı mı yapmamalı mı, para almalı mı almamalı mı? Ama burada ilkeler çok önemli bence ve kendinizi nasıl konumladığınız önemli. Bianet belli bir derdi olduğu için bu işi yapmaya başladı, hani önce bir ortada para vardı ve bu parayı alalım diye böyle bir proje ortaya konmadı. Zaten böyle bir iş yapılmak isteniyordu ve nasıl yapabiliriz, hayata geçirebiliriz diye düşünürken böyle bir kaynak çıktı. Ve Bianet'in mesela yayınlandığı kurumlar değişse de yayın ilkeleri değişmedi. Dolayısıyla çok sorunlu gelmiyor bana ama elbette tutup da işte savaşı, şiddeti, sansürü savunan yerlerden de para almayı zaten hiçbir zaman düşünmedi. Ve hani şey diye yazar zaten, buradan para alıyoruz ama organik bağ yoktur, işte yayınlarından kendisi sorumludur diye. Bu ilkeye dikkat ederek çalıştık her zaman.

Ayça Söylemez, çeşitli finansal kaynaklardan yararlanmanın tarafsızlığı etkileyebileceğini söylemekle birlikte, alternatif medyanın bu konuda fazla seçeneği olmadığını vurgulamaktadır:

Tabii ki tarafsızlığı etkileyebilir ama yani medyanın da bir yerden para bulması gerekiyor, öyle de bir durum var. Bunun daha çok kaynakların nereden bulunduğuyla ilgisi var. Medyanın maddi ilişkide olduğu yerle bir göbek bağı var mı ya da sahibinin sesi gibi mi davranıyor o çok önemli.

Söylemez, bu konuda Bianet'te haber içerikleri bakımından herhangi bir yönlendirmenin söz konusu olmadığını söylemektedir:

Bu konuda diğer alternatif medyayla Bianet farklı aslında, diğer alternatif medyada çok maddi kaynak olduğunu da söyleyemeyiz, fazla yok yani. Çalışanların da çoğu ücretsiz çalışıyor, öyle farkları var. Yani o anlamda bir genelleme yapılamaz bence. Ama dediğim gibi sahibinin sesi olmaması büyük bir fark. Eğer maddi kaynakların sağlandığı noktada içeriğe müdahale oluyorsa o zaman alternatif olamazsınız. Ancak Bianet kaynak sağladığı yerlerin lehine haber yazacak diye bir yönlendirme gelmiyor bize.

Bawer Çakır da alternatif medyanın finansal açıdan fazla seçeneği olmadığını işaret eden bir diğer gazetecidir:

Aslında alternatif medya için çok fazla seçenek yok. Ya sivil toplum kuruluşları ve alternatif medya kurumları için verilen fonlar ya da reklam. Hepsini iki yol var. Ve her ikisinin de kurum için otosansür üretmesi ihtimali var. Ne yazık ki muhalif olduğu için alternatif yolları seçen medya kuruluşları için bu ciddi riskler taşıyor. En nihayetinde size reklam ya da fon veren bir kurum/kuruluş

hakkında çok da fazla karşı söz söyleyemeyebiliyorsunuz. Hayatta kalmak için bu şekilde tavizler veriliyor. Ya da tam tersi, sırf size fon ya da reklam veren kuruluşun organizasyonlarını takip edip haberleştirmek durumunda kalıyorsunuz. Bu kısım mayınlı bir bölge olduğu için dikkat edilmesi gerekiyor. Bu nedenle gönüllü katkısı alternatif medyayı daha özgür kılabilir gibi geliyor bana. Ancak işte ekonomi de ortada, şartlar da. Yine de Bianet'te bu konuda bir denge olduğunu düşünüyorum.

Öte yandan Elvan Kısmet ise reklam kaynaklarının alternatif duruşa zarar vereceğini savunmaktadır, bununla birlikte Kısmet'e göre finansal kaynakların kamusal fonlara dayandırılması gayri ticariliği garanti etmektedir:

Reklam kaynakları kesinlikle alternatif duruşa zarar verecektir, çünkü paranın dini imanı olmaz diye bir şey var. Sanıyorum ki çok büyük kapsamlı bir reklama, çok geniş bir paraya kimse hayır diyemeyecektir. Ama fonlarla oluşturulacak ve ülke dışındaki fonlardan yararlanacak bir gazete, dergi ya da internet gazetesi çok daha akıllıca görünüyor bana. Çünkü bu fonlar çoğunlukla kamusal kaynaklara dayanıyor. Ticari bir mantığı olmadığı gibi, gayri ticariliği önkoşul olarak koyuyor çoğu.

Görüleceği gibi, Bianet diğer alternatif medya kuruluşları gibi finansman için çeşitli yollara başvurmaktadır. Her alternatif medya kuruluşunun kendisine özgü koşullarda sağladığı finansal kaynakları Bianet, AB ve sivil toplum kaynaklı çeşitli kamusal fonlar ve gönüllü çalışma desteği verenler aracılığıyla temin etmektedir. Bununla birlikte alternatif medya kuruluşlarının piyasa dışında izole bir adacık olarak konumlanması söz konusu değildir; bu nedenle finansal açıdan alternatif medya kuruluşları çeşitli seçenekleri değerlendirmekle birlikte Bianet'in reklam alma konusunda çekinceleri olduğu görülmektedir.

Bu noktada, Bianet bünyesinde görev yapan gazetecilerin kendi eleştirel ve alternatif duruşlarını korumak adına üç ana dinamiği öne çıkardıkları görülmektedir. Buna göre; Bianet kamusal fonlardan yararlanmakla beraber, bu fonlar ticari şirketlerden değil, AB ve UNICEF gibi uluslararası kuruluşlardan ve sivil toplum örgütleri ile meslek birliklerinden temin edilmekte ve Bianet adına haber üretim sürecinde toplumun dezavantajlı kesimlerini, kadınları ve çocukları gözetilen bir

söylem üretme garantisini içeren ayrıntılı sözleşmelerle düzenlenmektedir. Bianet zaten böyle bir söylem üretmeyi kendisine öncelikli amaç olarak benimsediğinden bu konuda bir çelişki ortaya çıkmamaktadır. Bu doğrultuda haber üretimi ve eğitim faaliyetlerinde eleştirelilik hem alternatif medyanın doğası gereği hem de finans kaynaklarının kamu yararı ekseninde çalışan kuruluşlar olması dolayısıyla korunabilmektedir. Bianet ekibinin alternatifliği korumak adına öne çıkardığı ikinci dinamik reklam konusundaki çekincevidir. Hâlihazırda Bianet reklam almamaktadır, ancak bütün Bianet ekibi bir alternatif medya kuruluşu için alınabilecek muhtemel reklamların gerek reklam verenler gerekse de reklamların içerikleri açısından alternatif medyanın kendi yayın ilkeleri ve alternatif söylemleri ekseninde seçilerek kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Üçüncü ve en önemli dinamik ise Bianet'in kâr amaçlı bir medya kuruluşu olmaması ve Bianet ekibinin gelecekte de kâr elde etmeye yönelik bir girişim içinde olmayacaklarını kurumsal olarak taahhüt etmeleridir. Bununla birlikte daha projenin başlangıcından itibaren Bianet'in aldığı fonlar da kâr amacı gütmemek koşuluyla sağlanmakta olup, bu bakımdan, araştırma kapsamında yapılan görüşmeler ekseninde, Bianet gazetecilerinin kamusal finansal kaynaklardan yararlanmalarına karşın inandıkları eleştirel değerleri ve alternatif duruşlarını değiştirmeleri yönünde üzerlerinde bir baskı olmadığı görülmektedir.

4.1.14 Devlet ve piyasayla ilişki: Diyalektik etkileşim

Alternatif medya, doğası gereği hem devlet hem de pazar/piyasadan bağımsızdır. Ancak alternatif medyaya dair özcü kuramsal yaklaşımlarda bu bağımsızlık çoğunlukla bir yalıtılmışlık ekseninde değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımlarda alternatif medya çoğunlukla ana akım medyayla ve devlet

kontrolündeki yayıncılık alanıyla düşmanca bir karşıtlık ve kutuplaşma ekseninde tanımlanmaktadır. Buna karşılık Bailey vd. sabit bir bakış açısı yerine alternatif medyanın kimliğine “ilişkisel” bir şekilde yaklaşılmasını ve akışkanlık ve belirsizlik olgularını ön plana çıkararak kimliklerin karşılıklı bir bağımlılık içinde olduklarının dikkate alınmasını önermektedirler (Bailey vd., 2007: 5). Bu doğrultuda medyanın özerk kimliğine ağırlık veren özcü yaklaşımlar yerine, alternatif medyayı diğer kimliklerle ilişkili olarak konumlandıran ilişkiseli bir yaklaşım olan rizomatik medya modeli daha net bir açılım sağlayabilir. Alternatif medya, bu model bakımından devlet ve piyasa arasında bir üçüncü sektör olarak değerlendirilebilir, devlet ve piyasadan tamamen yalıtılmış bir adacık olarak düşünülemez. Bu doğrultuda, devlet ve piyasayla yadsınamaz bağlantısı alternatif medyaya belirli avantajlar sağlamakta ve alternatif medya, kamusal ve ticari medya kuruluşlarının kesinliği ve katılımını sorgulama olanağına sahip olmaktadır. Ayrıca, sahip olduğu girift “tanımsızlığı” alternatif medyayı bir bütün halinde yasal olarak denetlenmesi güç bir oluşum haline getirerek onun bağımsızlığını da garanti edebilmektedir.

Bu bakımdan alternatif medyanın piyasa ve devletle ilişkisi hegemonya karşıtı bir zıtlık ilişkisi yerine hegemonya ötesi olarak tanımlanacak yeni ilişki biçimleri olarak kendisini göstermektedir. Hegemonya ötesi olmak, “alternatif medyanın yalnızca karşı bir enformasyon gücü olarak değil aynı zamanda sıradan insanların kendi kültürlerinin sembollerini ve dillerini de kullanmalarına olanak sağlayan” (Rodriguez, 2001: 4) esnek bir yapıya sahip olması demektir. Hegemonya bir kültür inşası sürecidir, hâkim sınıf hegemonyası tarafından dayatılan kültüre itiraz etmek “karşı enformasyondan” daha fazlasını gerektirmektedir. Bu bakımdan alternatif medya, yaratılmak zorunda olan yeni bir kültürün taşıyıcısıdır. Downing de

alternatif medyanın insan deneyiminin uzak ufuklarına dek uzanan incelikleri ve nüansları içeren yeni kültürleri oluşturmak ve biçimlendirmek için uygun bir sosyal değişim ortamı yarattığını belirtmektedir (2001: 14).

Bianet de alternatif bir medya kuruluşu olarak, toplumsal örgütlenmenin yeni biçimlerinin ve yaşam tarzlarının keşfedilebileceği, egemen çıkarlarca inşa edilen kuşatmanın dışında kalan özerk alanlar yaratmak amacıyla çalışmaktadır. Bu alanlar gerek devlet gerekse de piyasadan bağımsız olmakla birlikte, onlarla diyalektik bir ilişki içindedir. Bu diyalektik ilişkiyi Bianet örneğinde somutlaştırmak için, Bianet’te görev yapan gazetecilerin kendilerini piyasa ve devletle kurdukları bağlantı bakımından nasıl konumlandıklarını sorgulanmıştır.

Ertuğrul Kürkçü, özellikle piyasanın hareket alanının daraltılacağı ve yerini kamu yayıncılığının alacağı ideal bir tablo çizmekte ve Bianet’in bu tabloda daha etkin bir yerde konumlanabileceğini açıklamaktadır:

Ben bütün bu mücadelelerimizin Türkiye’de süregidecek ya da süregitmekte olan politik mücadelenin parçası olduğunu düşünüyorum. Piyasanın hâkimiyet alanının en azından ortadan kaldırılamıyorsa bile bir dönem için daraltılması ve bunun yerini kamunun alması, -kamu dediğim zaman da devleti değil, kâr amacı gözetmeyen yurttaş girişimlerini kastediyorum-, devletin de yurttaşların kontrolü arttığı nispette buralara kaynak aktarması, dolayısıyla TRT’nin şimdi Tayyip Erdoğan’ın sesi olması durumuna hem bu kamu medyası açısından son verilmesi, oranın çoğulculuğu hem de yurttaş girişimlerine kamunun kaynak aktarması gibi iletişim siyasetinde, iletişim statükosunda bir dönüşüm olması gerektiğini düşünüyorum. Eğer bu olabilirse ki olması imkânsız diye bir şey yok, bu olabilirse o zaman Bianet ölçeğinde pek çok kuruluş yeni haber kaynakları olarak devreye girebilir. Bunlar kamu medyasıyla entegre olabilirler, ortaklaşa çalışabilirler. Bianet’in temsil ettiği anlayış pekâlâ TRT’nin kanallarında vb. ortaya çıkabilecek yeni iletişim mecralarında hâkim olabilir.

Bu ideal durumun gerçekleşmesi halinde Bianet’i ortaya çıkaran ilişkiler düzeninin de değişeceğini söyleyen Kürkçü, şu andaki mücadelelerinin bir çeşit “öncü savaşı” olduğunu söylemektedir:

O zaman belki de zaten Bianet’i böyle sürdürmeye ihtiyaç kalmaz. Çünkü Bianet’i ortaya çıkartan ilişkiler düzeni şöyle; mutlak hükümet, devlet kontrolünde olan devasa, medusa gibi bir kamu radyo televizyonu, doğrudan

doğruya sermaye hâkimiyeti altındaki bir yaygın medya sektörü ve küçük iktidarlar etrafında dönen bir yerel medya ve bunların hepsini belirleyen piyasa ve devlet var.

Bu tabii Bianet'i bugün çok anlamlı kılıyor ama burada mesela piyasanın ve devletin hâkimiyetindeki bir nebze gerileme pekâlâ o alanlardan çekilen kaynağın bu taraflara akması anlamına gelebilecektir. O zaman hani Bianet'i sürdürmekten çok bu alanı yeni bir organizasyona kavuşturmak önemli olacaktır. Öyle baktığımızda bizimki tabiri caizse bir çeşit öncü savaşı. Öncü savaşı bütün savaşın bir dönemi olabilir. Bundan sonra devreye yeni mekanizmaların girmesi gerek. Fakat ben bu dönemi o kadar kötü geçirmedığımızı, kafamızdaki tasavvurun bir bölümünü ortaya koyabildiğimizi düşünüyorum.

Erhan Üstündağ, Bianet'i hem devletten hem de piyasadan bağımsız olarak görmekle birlikte, bu bağımsızlık ilişkisinin bir karşıtlık olmadığını belirtmektedir:

Organik olarak hem devletten hem piyasadan tamamen bağımsız olması gerektiğini düşünüyorum, öyle zaten. Ama dediğim gibi bunu bir karşıtlık olarak ben görmüyorum, yani tabii ki ana akım medya içinde de çok farklı yönelimler var ve kurumdan kuruma, kişiden kişiye, gazeteciden gazeteciye değişen oranlarda farklı bakışlar var gazeteciliğe. Dolayısıyla, bunu tamamen dışlayan bir yerde durmuyoruz bence salt ana akım da değil, yerel medya bizim önemli odaklarımızdan biri, dolayısıyla biz hem yaptığımız işle bir çeşit eleştirel katkı sunmak bir yandan var olanı dönüştürmek için destek sunmak, bir yandan da hem kendimizi sorgulayarak hem de var olan durumu sorgulayarak yeni çözümler üretmeliyiz devamlı, onu yapmaya çalışıyoruz.

Üstündağ, devleti iletişimin kamusal yönünü desteklemek için zorlamak gerektiğini, bu zorlama için de devletin dışlanamayacağını vurgulamaktadır:

Ama devletle ilişkisi açısından orada da şunu söyleyebiliriz, sonuçta yani egemen devlet anlayışı öyle değil ama devleti iletişimin kamusal değerini destekleyecek ve dolayısıyla buraya yatırım yapacak bir şey olarak buna zorlamamız gerekiyor. Yani sonuç itibarıyla devlet dediğimiz şey yurttaşların birlikteliklerinden oluşan bir aygıtısa yurttaşların çıkarına çalışması için onu da zorlamamız gerekiyor, onu da tamamen dışlayamayız bence anarşizan bir şekilde. Zaten var olan şeye de baktığımızda sonuçta Bianet'te de insanlar çalışıyor ve maaş alıyorlar, bir sürü masrafı var vs. yani onun gelirleri de her ne kadar kâr amacı gütmeyen bir yer de olsa kamusal fonlardan sağlanıyor yani. Bunların şu anda artık uluslararası fonlardan geliyor olması Türkiye'de böyle kamusal bir nosyonun fazla gelişmemiş olmasından.

Üstündağ'ın bu noktada söyledikleri karşılaştırmalı perspektiften Türkiye'de medya sistemi düşünüldüğünde doğruluk payı taşımaktadır. Zira Türkiye'de medya alanındaki alternatif ve küçük ölçekli girişimlerin yararlanabilmesi için herhangi bir kamusal fon bulunmamaktadır. Bu noktada Türkiye'deki yapı, Kuzey Avrupa

ülkelerinde uygulanagelen “Demokratik Korporatist Model”den oldukça farklıdır. Hallin ve Mancini, bu modelin özellikleri arasında; güçlü bir yerel basın ve kamu hizmeti yayıncılığının varlığı, yayıncılık sisteminde özerklik, gazetecilerin özerkliği için yasal düzenlemeler ve tekelleşmeye karşı toplumsal çeşitliliğin temsili için basın teşvikleri olduğunu belirtmektedirler (2004: 262). Bu anlamda, “karşılaştırmalı perspektiften bakıldığında, basının gelişimi açısından Türkiye’deki medya sistemi ile Güney Avrupa ülkeleri arasında bazı benzerlikler görmek mümkündür” (Gencel Bek, 2010: 109). Özellikle Akdeniz ülkelerine benzer şekilde Türkiye’de yerel ve alternatif basının güçlenmesi için kamusal fonların olmadığı, kamu hizmeti işlevi zayıflamış baskın bir devlet medyasının yanı sıra büyük sermaye gruplarının kontrolünde olan ana akım ticari medyanın hâkim olduğu bir medya sisteminin varlığından söz etmek mümkündür.

Üstündağ’a göre, bu yapı içinde Bianet ana akımın yanında ya da karşısında konumlanmamıştır, çünkü tüm muhalefet olanaklarını kullanarak ana akım medyayı dönüştürmeyi hedeflemektedir:

Türkiye’de ana akım medyanın sonuç olarak belki en kısa ifadesiyle siyasi iktidardan ve sermaye iktidarından bağımsız düşünülmemeyeceğini düşünüyorum. Tabii ki kendi arasında nüansları olan bir medya alanından bahsediyoruz. Fakat belki şunu söyleyebilirim, son dönemde ana akım medyada yeni bir dizilimin ortaya çıktığını ben düşünüyorum. Bunun da esas Türkiye’nin politik ve iktisadi dönüşümü ile ilgili olduğunu düşünüyorum, medya da bence bunu yansıtıyor aslına bakarsanız. Aslında başta da söyledim [Bianet’in] bunun karşısında ya da yanında olmak gibi bir derdi yok, esas olarak buranın içinden çıkarabilecek tüm muhalefet olanaklarına da kullanarak kendisi ile birlikte ana akım medyayı da dönüştürmek gibi ulvi ve sonsuz bir hedefi var diyebiliriz.

Bianet’i bir karşıtlık ilişkisi içinde konumlandırmayan bir diğer gazeteci Elif Gençkal’dır:

Bianet’in bu alanların karşısında ya da yanında olmak gibi bir derdi yok bence. İyi tarafı da o diye düşünüyorum. Çünkü sadece yani haber yapmaya çalışıyor ve bu haberleri de Türkiye’deki dengeyi gözeterek yapmaya çalışıyor. Yani çok fazla bir haber yapıldıysa Bianet onun üzerine çok fazla gitmiyor belki, daha

duyulmayan şey üzerine gidiyor vb. ama yani Bianet'in ana akımın karşısında haber yapmak gibi bir derdi yok diye düşünüyorum.

Nadire Mater, Bianet'i eleştirelilik ekseninde konumlandırmakta ve bazı durumlarda hem devlete ait medyanın hem de ana akım ticari medyanın benzer söylemleri kullandığını belirtmektedir; Mater'e göre eleştirelilik ve karşıtlık arasında bir fark vardır, bu bakımdan Bianet eleştireliliğiyle belirli bir konuma oturtulabilir:

Neyi eleştirdiğine bağlı tabii. Sonuç olarak sermayeden, iktidardan bağımsızlıkla ilgili bir şeyden söz ediyoruz aslında. Yani eleştirel olmak için eleştiri yapmıyoruz. Diyelim ki içki yönetmeliğiyle ilgili biz mesela halen bir haber yapabilmiş değiliz, bu haftaki hareketlilikten dolayı. İçki yönetmeliğini habere alırken bir tanesi veryansın ediyor, öteki de savunuyor; fakat hakikate baktığında aslında iki tarafın da pekâlâ yönetmeliğin kendisiyle bağlantılı olarak haber yapmadığını görüyorsun, dolayısıyla buradaki eleştirelilik karşı olmakla eleştirel olmak arasındaki fark gibi. Çünkü bugün mesela Ergenekon davasını daha savunarak izleyen yayınlar var, orduya daha eleştirel olarak yaklaşanlar var. Orada bir karşıtlık var yani, ama belli bir çerçevede karşıtlık var. Dolayısıyla bunlar fazla bir şey ifade etmiyor. Hani dedim ya “yandaş candaş” meselesinde, düşman derken “kandaş” oluyorlar sonuçta.

Ama özgürlükçü bir yerden değil tabii bütün bunlar. Şimdi burada bir serbest tartışma ve eleştirelilik yok yani. Burada esasında bütüne karşı olmak var. “Bu dava olmamalıydı diyor” birisi mesela, şimdi biz böyle bir şey söylemiyoruz. Bu kadar eleştirel olanlar mesela Kuddusi Okkır öldüğünde, biz ilk haberleri yapanlardandık. Kuddusi'nin eşine gittik, bulduk, onunla konuştuk. Çok eleştirilen İnsan Hakları Derneği basın toplantısı için Kuddusi Okkır'ın eşini oraya davet etti. Orada sorunları dile getirildi. Dolayısıyla biz Ergenekon'da Ceza Muhakemeleri Kanunu çerçevesinde mi, genel olarak insan hakları anlamında mı ne tür sorunlar var biz onları yazdık. Ama diğerleri daha sonra yazdılar. Eleştirelilikle karşıtlık arasında böyle bir fark olduğunu söyleyebilirim.

Bianet gazetecileri Bianet'i öncelikle bağımsızlık ve eleştirelilik kimlikleriyle tanımlamaktadırlar. Bu kimlikler dolayısıyla Bianet'i piyasa ve devletten ayırdıkları görülmektedir, bununla birlikte Bianet'in bağımsızlık ilişkisinin ticari ve kamu medyasından tamamen dışlama ve karşılıklı bir düşmanlık, kutuplaşma olarak görülemeyeceği kanaatindedirler. Bianet gazetecilerine göre Bianet ana akım medyanın karşısında değil ana akım medyayı değiştirmek üzere onun yanı başında var olmaktadır. Bu anlamda Bianet bakımından bu konumlanış iki yönlü işlemektedir, birincisi Bianet kendi etkisini ana akıma medyaya duyurmaktadır, diğer

tarafından yaygın medyayı kendi ilgi alanlarında çalışmaya zorlamaktadır. Bianet'in ana akım medyanın yerini almak gibi bir hedefinin olmadığı görülmektedir. Diğer yandan, Bianet'in alternatif medya olarak kendi doğasından kaynaklanan ve medya alanını ve toplumu etkileyip dönüştürmeyi amaçlayan makro bir hedefinin olduğundan bahsedilebilir. Çünkü bugünkü yaşam tarzı, üretim tarzı, bugünkü kültür, bugünkü iktisadi koşullar topyekûn bir değişime uğramaksızın, yaygın medyanın kendisinden başka bir şey olmasını beklemek anlamlı değildir. Sonuç olarak da bu hedef doğrultusunda Bianet'in -rizomatik bir alternatif medya örneği olarak- gerek piyasayla gerekse de devletle bir dışlama yerine kaçınılmaz diyalektik bir etkileme ilişkisi içinde bulunduğunu söylemek mümkündür.

4.1.15 Ana akım medyayı dönüştürme amacı: “Ulvi hedef”

Kuramsal tartışmada değinildiği üzere, alternatif medyaya rizomatik yaklaşım ana akım medya karşısında bazı yaklaşımlarca verilen “düşmanca” konum tarafından yaratılan katı ayrımı daraltmakta, böylece alternatif medyanın ana akım medyayı kendi varlık nedenleri doğrultusunda etkileme imkânını göz ardı etmemektedir. Alternatif medya kâr amacı gütmemekle birlikte, yayın politikasını şekillendiren siyasal bir amaçlılığa sahiptir. Alternatif medya toplumda sesi duyulamayan, ayrımcılığa uğrayan, dışlanan ve ötekileştirilen topluluk ve kesimlerin sesini duyurma amacıyla çalışmaktadır; bununla birlikte alternatif medyanın sadece haber üretim sürecini ve haber metinleriyle verilen mesajları dönüştürmek değil, ana akım medyayı ve toplumu değiştirmek gibi makro bir hedefi vardır. Bu bakımdan, ana akım medya değişecekse bunun alternatif bir yayıncılık anlayışının itici ve ilham verici çabalarıyla mümkün olacağı söylenebilir. Bianet de alternatif bir medya

olarak, benzer hedefleri paylaşmakta ve medya sektörünü etkileme, dönüştürme amacını sıklıkla ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, ana akım medyayı etkileme fikrini Bianet gazetecilerinin ne ölçüde paylaştıkları ve bunu kendi gazetecilik pratikleri bakımından nasıl ifade ettikleri sorgulanmıştır.

Ertuğrul Kürkçü, Bianet'in ana akım medyayı dönüştürmek gibi bir hedefinin var olduğunu, hatta kısmen bunu da başardıklarını söylemektedir:

Ana akım medyayı etkilemek diye bir amaçtan söz edebiliriz. Ben bunu kısmen de yaptığımızı düşünüyorum. Mesela şimdi kadın hakları, çocuk hakları, ifade özgürlüğü, siyaseten doğrucu bir dil, çatışma dilinden geriye çekilme, barış gazeteciliği yapma konusundaki iddiaların editöryal düzeyde kısmen karşılık bulduğunu ben görüyorum. Bunu şeyden görebiliriz mesela; Milliyet gazetesinde, Hürriyet gazetesinde, sol mecralarda, çeşitli televizyon kanallarında, bizim savunmakta ısrarlı olduğumuz pek çok temanın kısmi karşılıklar bulduğunu, eril, çatışmacı dilin giderek medyada gerilemekte olduğunu, bunda bizim de bir payımız olduğunu söyleyebilirim. İkincisi, bu haberde devletin ve sermayenin değil yurttaşın merkeze alınması konusundaki ısrarın kısmen karşılık bulduğunu, tabii çok yılışık bir popülizm şeklinde tezahür etse de, bu kaygının giderek arttığını söylemek mümkün.

Kürkçü, ana akım medya üzerinde haber dili açısından ve haberde yurttaşın merkeze alınması şeklinde bir etkileri olduğunu belirtmekle birlikte, ana akımdaki sendikasılaştırma ve çalışma koşullarının daha fazlasına izin vermediğini söylemektedir. Kürkçü'ye göre ana akımda görev yapan gazeteciler birey olarak bu durumu istemekle birlikte, kurumsal yapılar medyada dönüşüm yaşanmasını güçleştirmektedir:

Aslında bunlar daha katlanarak artabilirdi eğer medya tamamen sendikasılaştırılmış olmasa. Çünkü gazeteci arkadaşlarımızın çoğu aslında bizim gibi düşünür ve yapmak da ister, ben bunları biliyorum, tanıyoruz da birbirimizi. Ama nihayet Türkiye'de siyaset gazetelerde başlıklar yoluyla yapılıyor ve ne kadar düzgün bir haber yapılmış olsa bile, onun takdim şekli bir bütün olarak haberin içeriğini altüst ediyor, o yüzden yüksek editöryal düzeyde çok karşılık bulmuş olmasa da muhabir ve editörlerin nispeten özerk oldukları bütün alanlara bu anlayışın sızmakta olduğunu söyleyebilirim.

Kürkçü'nün sözlerinden, gazeteciler tek tek bireyler olarak düşünüldüğünde eleştirel bir düşünce ve habercilik tarzı benimseyebilmelerine rağmen aslında bu

konudaki sorunun genel olarak medya sistemine dair bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Gazeteciler bireysel olarak eleştirel düşüncüyü habercilik pratiklerine yansıtmaya çalışsa da mevcut sorunlu sistem buna izin vermemektedir. Bu bakımdan Kürkçü'nün vurguladığı gibi, ana akımdaki gazetecilerin kendi etraflarını sarmalayan medya sisteminin kısıtlayıcılığından dolayı pek çok haber metnini değerlendirilmek üzere Bianet'e aktarmaları anlamlıdır. Kürkçü, ana akım medyada görev yapan gazeteciler arasında bu bakımdan Bianet'e her geçen gün artan bir ilgi olduğunu söylemekte ve kimi zaman müstear isimle Bianet'te yazan ya da kendi gazetelerinde basılmayacağını bildiği haberleri Bianet'e aktaran ana akım gazetecilerin varlığından bahsetmektedir:

Bunları yapan müstear isimle yazan ya da haberlerini bize geçen arkadaşların sayısında giderek artış oldu. Fakat tabii şey de var, yaygın medyanın bu konuda çalışanları üzerinde bir terörü de var. Tabii bu bir psikolojik bariyer oluşturuyor. Ama böyle bir yardımlaşma ve dayanışma hep oluyor. Ne zaman biz arkadaşlarımızdan bizde olmayan bir bilginin doğrulanmasını istesek, kaynak sorsak onlardan bu bilgileri ediniyoruz. Bir de tabii şey var Bianet'in -sadece Bianet desem de olur, çünkü sadece internette olan başka bir yayın yok bu manada- Bianet'in konu tasarımları ve sürece yaklaşımlarının ortaya çıkarttığı bir dizi yeni yüz ya da fikir var. Ben onların büyük bir hızla yenilik aradıkları için bunların kendi skalalarına göre kabul edilebilir olanlarını yaygın medyanın çok büyük bir hızla keşfettiğini ve devraldığını görüyorum. O yüzden Bianet bir şekilde şey de denilebilir, yaygın medyada uzman görüşü, beyanı konusunda bir sıçrama tahtası olarak iş görüyor. Tabii sıçrayan arkadaşların hiçbirisi ben bir yere sıçrayayım diye Bianet'le bir temasa girmiş değiller. Ben bizim açımızdan da o fikirlerin, o bilginin, o bilgi kaynağının yaygınlaşması bakımından önemli, iyi yaptığımızı düşünüyoruz ve bu da bizim için çok önemli.

Kürkçü, ana akım medyadaki meslektaşlarıyla eğitim çalışmaları sırasında da bir etkileşimlerinin olduğunu açıklamaktadır:

Ayrıca yaygın medyadaki biz bütün dürüst ve işinin ehli gazetecilerle birlikte eğitim süreçlerinde çalışıyoruz zaten. Tabii bu söylediğime dair bizim bazı kriterlerimiz var, işinin ehli ne demek, dürüst ne demek, siyaseten doğru ne demek bunlara uyduğunu düşündüğümüz bütün arkadaşları bu son beş senedir sürdürdüğümüz ve iletişim fakültelerinden o yıl mezun olan öğrenciler için yaptığımız Okuldan Haber Odasına [OHO] programı için özellikle davet ediyoruz. Tabii taşraya daha sık gittiğimiz önceki yıllarda bütün eğitim çalışmalarımıza bu tür arkadaşlarımızı da kattık, onlar da bu işten zevk aldılar

doğrusu. Dolayısıyla yaygın medyayla da bir çeşit etkileşim içerisinde olduğumuz doğru.

Öte yandan Ertuğrul Kürkçü, Bianet örneğinde, ana akım medyadan öğrendikleri şeyler olduğunu da vurgulamaktadır, Kürkçü'ye göre hiç bitmeyen karşılıklı bir etkileşim ve öğrenme süreci süregitmektedir:

Bizim de mesela yaygın medyadaki arkadaşlarımızdan en çok öğrendiğimiz şey haber yazımındaki yalınlık ve çabukluk. Yani biz ona daha geç sahip olduk. Onlar çok daha çabuk ve yalın yazıyorlar. Tabii bu bir sathileşmeyi de beraberinde getirir bile çabukluk yalınlık çok önemli, zaten bu okur kitlesinin artıp artmaması da kısmen onunla ilgili. Şimdi biz mesela arayüzümüzü değiştirdikçe onu fark ettik, eskiden yeni yüze geçmeden önce Bianet'te okurların geçirdikleri süre ile ondan sonra geçirdikleri süreler arasında yarı yarıyadan fazla bir fark oldu. Çünkü şimdi başlık ve spotlara bakarak aşağı yukarı haberin tamamını anlayabiliyorlar, yani "scroll down" yaptıkları zaman, sayfayı yukarıdan aşağıya kaydırarak zaman bütün haberlere büyük bir hızla göz atmış oluyorlar. Hâlbuki eski arayüz de bu imkânı veriyordu ama o hem biraz daha küçük ölçekliydi hem de haberin içerisine girmeye illa zorluyordu insanları, şimdi o kadar zorlamıyor. O nedenle bu kısa ve özlü ifadeler mesajlar okurlara daha büyük kolaylık sağlıyor.

Yani bu yaygın medyanın da her şeyini yabana atmamız gerekmiyor, kimi etkili oldukları yollar, usuller var. Onların gazeteci sezgisi mesela bazı şeylerin niye haber olması gerektiğini bizden daha çabuk görmelerine yardımcı oluyor. Tabii bu kafayı da buradan eksik etmeyi düşünmüyoruz, o yüzden biz genellikle arkadaşlara güne gazeteleri okuyarak başlamalarını tavsiye ediyoruz. Fakat çalışanlar çok büyük çoğunlukla güne gazetelere bakarak başlama alışkanlığına sahip olmayan kuşaktan geliyorlar, gazetelerin gözden düştüğü bir kuşaktan. O nedenle de bu konuda internete bakmak ya da seçtikleri şeylere bakmak daha önemli geliyor fakat giderek bunun anlamını kavriyorlar, yani hepimiz yetişmeye devam ediyoruz özetle.

Burçin Belge'ye göre de etkileşim karşılıklıdır ve ana akım medyanın da Bianet üzerinde bazı etkileri olmuştur:

Burada çok farklı habercilik yapıyoruz aslında, bu anlamda evet hani mesela hız, pratiklik, işte alana indiğimiz zaman, sahada çalışırken, işte dışarıda çalışırken bir takım şeyleri daha önceki gazeteci, yani gazetecilik deneyimimi sıfırlayarak burada tekrar başlamadım, böyle söyleyeyim ben, kendimden yola çıkarak konuşacak olursam... Daha önce de evet, belli bir pratiğim vardı. Ve o pratiğin üzerine gelip burada işte önce muhabirlik sonra editörlük yaptım. Ve evet o deneyimin faydası oldu ama burada bir sürü şey çok fazla değişti ve çok dönüştü. Habere bakış değişince zaten haberde görmeye çalıştığımız şey de değişiyor. Ve dolayısıyla hani evet belli bir katkısı olmuştur mutlaka ama dönüşümde.

Nadire Mater, özellikle hak haberciliği ve haber dili konusunda Bianet'in ana akıma etkisinin olduğunu belirtmektedir:

Hak haberciliği açısından bakıldığında terminolojik olarak bir kere akademinin bize söylediğine göre bunu biz yerleştirdik, bu hak haberciliği terimi sonuç olarak bizimle birlikte ortaya çıktı. İşte kadın odaklı, çocuk odaklı gibi laflar şimdi yayıldı mesela. Bunların ölçümü çok mümkün olmamakla birlikte basının bütünü de bir miktar etkilediğimizi düşünüyoruz. Yani dil açısından da mesela. Zaman zaman köşe yazarları değişiyorlar, insanın hoşuna giden tartışmalar oluyor terminolojik olarak, o öyle denir bu böyle denir diye. Bunlar bizim kendimizi çok hırpalayarak neredeyse oturtmaya çalıştığımız şeyler. En basitinden, sıfat kullanımı meselesi gibi. Ben hep söylüyorum medyada sıfat ve fiil problemi vardır esas olarak. Bütün bunlarda aslında giderek bir gelişme olduğunu görüyoruz, hepsi bizim yüzümüzden oldu demiyorum tabii.

Mater, Bianet'in geçmişte "hak haberciliği ödülü" verdiğini, bu ödülü de ana akım medyadan bir gazetecinin aldığını belirtmekte ve ana akım medyada kendi haberlerinin ve dikkat çektikleri konulara yer verildiğini gördüklerini söylemektedir, bu durum Mater'e göre Bianet'ten etkilenildiğinin göstergesidir:

Şimdi hak haberciliğini konuşuyoruz, mesela biz Kasım 2006'daki uluslararası medya forumunda hak haberciliği ödülü verdik. Devamını getirecektik beceremedik. Ödülü biz Radikal gazetesinden Timur Soykan'a verdik, çünkü hak haberciliği yapıyordu. Radikal'den yine İsmail Saymaz'ın haberlerini mesela bazen bizimkiler de görüyor, "aa bunu İsmail de yapmış" diyorlar, bırak yani o Radikal'de çıkıyor, buna üzülme gerekmiyor. Bunlar yapılıyor. Hani bu adlandırmayla aslında yapılmaya başlandı. Bunu çok önemsiyoruz. Ayrıca da gazetelerde, televizyonlarda çalışan arkadaşlarımızdan edindiğimiz bilgiye göre genel olarak Bianet'e bakılıyor. Haber toplantılarında aslında bir katkısı oluyor. Kimi gazetenin konumuna göre değişiyor bu etki. Birgün gazetesi alıyor bizden basıyor ya da Evrensel aynen koyuyor ama Hürriyet gazetesi en uç örnek olarak o da şunu yapıyor, bunu zaman zaman fark ediyoruz; okuyor, oradan aynı doğrultuda bir haber yapıyor ama bizim haberi kullanmıyor. Bu bizi sevindiriyor tabii, güzel bir şey yani.

Mater, meslek kuruluşlarından sıkça davet aldıklarını, özellikle hak haberciliği ve nefret söylemiyle ilgili konularda Bianet'in önemli bir referans kaynağı haline geldiğini söylemektedir. Mater'e göre bunda çıkardıkları kitapların da etkisi vardır, Mater, pek çok ana akım gazetecide kendi yayınlarının bulunduğunu ve zaman zaman bunlardan yararlandığını ifade etmektedir:

Dolayısıyla bu habercilik anlayışlarının tartışılması açısından şunu da söylemek gerekiyor; yani Gazeteciler Cemiyeti'nden, diğer gazetecilik örgütleri ya da

uluslararası düzeyde insan hakları kuruluşlarından biz çok sık davet alıyoruz. Bu tür toplantılarda mesela nefret söylemiyle ilgili bir panel varsa Bianet'ten birisi olacak deniyor. Hatta bazen şöyle oluyor, biz “şu an imkânsız yani, gelemeyiz şu anda” dediğimiz zaman “ama olmaz ki” diyorlar. Tabii çağırmasalar da üzülürüz orası ayrı mevzu. Hani Bianet'in buralarda artık mutlaka olması gerekiyor diye görülüyor. Tabii kitapların da bunda çok etkisi oldu. Çünkü kitapları biz hem yerel medyaya hem yaygın medyaya, hepsine ücretsiz olarak dağıttık. Hemen bütün istihbarat servislerinde, haber müdürlerinde, köşe yazarlarında bu kitapların çoğu var. Sonuçta zaman zaman köşe yazılarında falan bunların okunduğunu, buradan bir tartışma yürütüldüğünü görüyoruz. Yani hep birlikte bütün bu toplamda etkilememek imkânsız diye düşünüyoruz.

Erol Önderoğlu, gazetecilerin birbirleriyle çeşitli ortamlarda etkileşimde bulunduğunu belirtmekte ve bu etkileşimi yeterli bulmaktadır. Özellikle dil ve etik kurallar konusunda alternatif medyaya kıyasla farklı bir duruşları olduğunu belirten Önderoğlu'na göre ana akım medyanın bu duruşu benimsemesinin önünde bazı bariyerler vardır:

Bence gazetecilerin birbirleriyle etkileşimi yeterli. Yani adliye muhabirleri adliyede, magazin muhabirleri etkinliklerde etkileşiyor, aslında o gündelik etkinliklerin bir sonuca yol açması gerekir. Ama bu dilin, özellikle bu dilin sayfalarda yer etmemesinin nedeni aynı cinsel saldırıya uğrayan çocuğun adının, fotoğrafının illa yayınlanması, illa bir kadını o güç durumda gösteren fotoğrafın yayınlanması, arka kapak güzeli verilmesi gibi uygulamalar mesela. Buna karşı duruştan kolay kolay vazgeçmememiz boşuna değil. (...) Özellikle gazete yönetimleri, medya yöneticileri bakımından buna yeltenmemelerinin nedeni ilk başta şey gibi görünüyor, “kadının fotoğrafını basmadan, biz arka sayfa güzeli kullanmadan yapamayız” diyebilirsiniz ama şey de diyebiliyorsunuz “bizim okurlarımız henüz o dili kavrayabilmiş değil, biz bile henüz oturabilmiş değiliz, biz benimsiyoruz ama okurlarımız benimsemez”. Çünkü bu dilin esaslı bir şekilde değişmesi gerekiyor. (...) Ama bence Türkiye'deki medya yapılanmasının gazetecinin zihninde biraz şizofrenik bir sonucu var. Biz kendi açımızdan iki kişi öyle değişik, öyle konulardan söz edebiliyoruz ki, o kadar ilericiyiz ki ama bu gazetede yayınlanacak bir dil ve bir ilgi değil, rolümüzü oynuyoruz yazı işlerinde çünkü gazetenin ilişkileri bakımından, tepe ilişkileri bakımından bir bariyeri var. Bunun okur profili bakımından bir bariyeri var.

Erhan Üstündağ, Bianet'in ana akım medyayı doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan etkileyebildiğine dair nüvelerin olduğunu ifade etmekte ve eşitlikçi bir dil ve haklara saygı bağlamında ana akım medyanın geçirdiği dönüşümde Bianet'in katkısını ortaya koymaktadır:

Bunun nüvelerini bence birkaç alanda görüyoruz, birincisi en azından şunu biliyoruz, ana akım medyada dostlarımız olduğu için Bianet'i takip eden ve Bianet'teki haberlerden ve bakış açılarından yararlanan ve oradan kendilerine haber çıkaran doğrudan iktibas edenler çok az ama fikri alıp onun üzerine işleyenler var. Bunu biliyoruz. Ben belki de Bianet'in salt Bianet'in etkisi olmasa bile kadın hakları, çocuk hakları gibi alanlarda ha keza insan hakları alanında, ifade özgürlüğü alanında belli bir etki yarattığını düşünüyorum. Bunların, işte yani en azından benim burada olduğum 6 sene içerisinde ana akım medyada hem nitelik hem de sayısal olarak daha fazla ele alınan konular haline geldiğini görüyorum ama bunu sırf Bianet'in etkisi olarak değerlendirmek doğru olmaz tabii ki. Burada bir politik dönüşümden bahsediyoruz çok farklı kesimlerin çabaları var. Ama Bianet de buna katkı sunanlardan biri oldu bence.

Elvan Kısmet, başka bir iletişim düzeninin mümkün olduğuna ve alternatif medyanın Bianet örneğinde ana akımı değiştirmek gibi bir amacı olduğuna inanmaktadır, ancak Kısmet bu sürecin oldukça zorlu olduğu düşüncesindedir:

Alternatif medyanın, özellikle Bianet örneğini düşünürsek ana akımı, sektörü dönüştürmek gibi bir iddiası var tabii ki. Başka türlü bir iletişim mümkün çünkü ve olmalı da zaten. Ama bu bence kolay bir süreç değil, çünkü kökleşmiş kurumlardan ve devletin içinden beslenen, yani iktidar tarafından desteklenen, çok derin bütçeler, çok derin ana akım medya araçları kullanan gazetelerden ve iletişim kaynaklarından bahsediyoruz. Ama işte Radikal'e, Birgün'e, Taraf'a baktığımızda bu tarz iletişim kaynakları arasında çok derin bir etkileşim olduğunu görmemek bence mümkün değil yani.

Kullanılan dil, olayları körükleyici değil de, akılda kalan soruları unutturmamak, üstünü kapatmamak, daha çok deşmek açısından bence evet etkisi var. Belki örneğin Hürriyet üzerinde şu noktada değil fakat başka bir takım medya araçlarında, başka bir takım medya kuruluşlarında evet görülebilir bu etki. Bir karşıtıktan çok diyalektik ilişkiler içinde zaten bütün dünya dönüyor.

Elif Gençkal'a göre bu, demokratik bir mücadeledir:

Bu şey gibi geliyor bana, yani demokratik bir mücadele veriyor gibi geliyor bana Bianet. Çünkü değiştirmeye çalışıyorsunuz, bir şeyler daha farklı olsun, daha farklı duyurulsun istiyorsunuz. Ya da olduğu gibi duyurulsun yani bir şeylerden şikayetçisiniz, kendiniz oturup bir şey yapıyorsunuz ve o da başlangıç noktası oluyor. Yani, hani bu ana akım medyayı ne kadar dönüştürüyor, ne kadar etkiliyor bu tartışılabilir ama Bianet gayet emin bir yoldan devam ediyor gibi geliyor bana. Kendisinden başlayarak dönüştürüyor gibi bir şey.

Burçin Belge, Bianet'in ana akım medyaya olan etkisini özellikle toplumsal cinsiyet ve kadın odaklı habercilik üzerinden açıklamaktadır:

Ben böyle bir etki olduğunu düşünüyorum. Çünkü hani biz burada kadın odaklı habercilikten söz etmeye başladığımızda yaygın medyada böyle bir şey yoktu.

Hani küçük küçük şeyler vardı, Hürriyet'in kampanyası filan daha sonra başladı ama bu mesela sonra sonra gelişti, mesela kadınlarla ilgili haberlerin artışı bundan sonra oldu. Elbette ki bu bütün dünyada gelişen hani bir takım olaylar, trendlerle de ilgilidir ama...

Belge'ye göre bu etki akademik çalışmalarda da görülebilir:

Ya da bir hak haberciliği, yurttaş gazeteciliği kavramları Bianet gündeme getirdiğinde hani çok da fazla gündemde değildi. Belki teoride biraz tartışılıyordu, tartışılıyor muydu aslında bu da konuşmaya çok açık... Sevda Alankuş'un falan kitaplarına hani baktığımız zaman hani Bianet'in yayınlarına, bunu daha net görebiliriz yani... Yurttaş gazeteciliği, yurttaş, hak haberciliği kavramları daha sonra mesela yaygın medyanın gündeminde daha fazla yer bulmaya başladı. Mine Gencil Bek'in bir çalışması vardı hani birkaç sene önce British Council'de... Kimler yer bulabiliyor medyada falan gibi... Mesela o zaman da ben çok paralellikler görmüştüm araştırma yaptığım zaman. Bu anlamda evet, bence bu salt Bianet'in dönüştürücü gücüdür demek hani ne kadar gerçekçi olur bilmiyorum ya da bunu destekleyecek bir şey arkasından söyleyemem belki ama böyle olduğunu düşünüyorum.

Ayça Söylemez, ana akım medyadaki sahiplik yapıları nedeniyle alternatif medyadan etkilenmenin zor olduğunu ancak gazetecilerin bireysel olarak etkilenebileceğini söylemektedir:

Bir etkileşim var mutlaka ancak ana akım medyanın böyle dertleri olmadığı için ben çok fazla etkilediğini düşünmüyorum. Ana akım medyanın çalışanları Bianet'e bakıyor evet, ancak birincisi zaten böyle bir etkileşim anlamında ana akımda çalışan bir editör istese de Bianet'teki dili kullanamaz zaten. Hani kendisi bireysel olarak etkileniyordur, ancak bunu doğrudan yansıtamaz gazetesine. İkincisi, habercilik anlayışı olarak da dediğim gibi bir sürü ana akım gazete, sahibinin sesi konumunda olduğu için bunu değiştirmesi çok mümkün değil. Ancak haber dili konusunda, kadınlara, çocuklara yönelik haberlerde özenli davranılması konusunda bir etki olabilir, oluyordur.

Alternatif medyanın ana akıma etkisi konusunda karamsar olan tek gazeteci Bawer Çakır'dır. Çakır, alternatif medyanın şu anki yapısıyla ana akım medyayı belirli bir ölçüde düzeltbildiğini ifade etmektedir:

Gerçekçi olmak gerekirse Türkiye'deki alternatif medyanın yaygın medyayı çok da etkilediğini düşünmüyorum. Özellikle iktidar tarafından manipüle edilen yaygın medyanın alternatif medyayı görece gözünü yok. Örneğin Bianet'in 3 ayda bir hazırladığı Medya Gözlem Raporu çok önemli bir kaynak olmasına ve Türkiye'deki gazetecilerin yaşadıkları ihlallere dair olmasına rağmen yaygın medya bunu ısrarla görmezden geliyor. Ordunun ve/veya iktidarın sesi olmaktan başka bir şey yapmayan yaygın medya için alternatif medyada çıkan çok önemli bir haber çoğu zaman önemsiz kınıyor. Alternatif medya şu an ancak yaygın medyayı biraz dürtebiliyor. Hepsi bu. Yurtdışındaki örneklerinin

aksine alternatif medya hala belli bir çevrenin takibinde. Ancak bunun yıllar geçtikçe genişleyeceğine inanıyorum.

Bianet ekibinde görev yapan gazeteciler alternatif medyanın -Türkiye örneğinde de Bianet'in- ana akım medyayı etkilemek ve habercilik anlayışı ile haber dilini dönüştürmek gibi bir hedefinin olduğu konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte özellikle ana akım medyadaki sahiplik yapısı, editöryal denetim ve gazetecilerin örgütsüzlüğü gibi etkenlerle mevcut tabloda genel bir dönüşümden çok ana akım gazetecilerin bireysel olarak etkilenmesinin daha olası olduğunu ve bunun örneklerine rastlandığını ifade etmektedirler. Ayrıca Bianet gazetecilerinin görüşlerinden, iletişim sürecinin yalnızca bir anının, haber üretiminin dönüştürülmesiyle yetinilemeyeceği, sürecin bütün bileşenleri bir arada dönüştürülmedikçe var olan habercilik pratiğine bir alternatif sunmanın mümkün olmayacağı anlaşılmaktadır. Bianet gazetecileri dönüşüm fikriyle, hak savunusu odaklı bir habercilik tarzını, sesi duyulmayanları, ezilenleri hayatın bütün alanlarında haber yaparken merkeze almayı, ezilenler lehine politikalar oluşturmayı ve hayatı dönüştürmeyi anlatmaktadır. Bu da habercilik anlayışının yeniden ezilenlerden yana bir bakışla, toplumda görünemeyenleri güçlendirecek, görünür kılacak, onların sözünü aktaracak bir şekilde düşünülmesi, görülmesi, kurulması ve oluşturulması anlamına gelmektedir. Bunun için, hem bireysel hem de kurumsal ölçekte Bianet gazetecilerinin insan haklarında farkındalık yaratmak, haklara yönelik ihlalleri izlemek, ana akım medyanın yaptığı ya da görmezden geldiği hak ihlallerinden daha öte, daha kapsamlı bir habercilik yapmayı amaçladıkları görülmektedir.

4.1.16 Bianet'in Türkiye'de medya sektörüne bakışı: Otosansürlü medya

Sevda Alankuş, medya sektörünü ve alternatif -kendi deyimiyle “başka”-medyanın bu tablodaki konumunu tanımlarken “1980’li yıllar ile birlikte, yeni sağ politikaların radyo ve televizyon yayıncılığı alanında da kendini hissettiren etkileri, deregülasyon ve özelleştirme dalgaları, kamu yayıncılığı yapan medya gibi başka-medya’yı da, ticari medyanın rekabetiyle artık başedemez hale getirdi. Böylelikle zaten medya ortamının kıyısında kendisine yer bulabilen, ekonomik güçlükler içerisinde bulunan bu başka-medya örnekleri birer birer ortadan kalkmaya başladı” demektedir (2008b: 122-123). Alankuş’a göre ayakta kalmaya devam eden alternatif medya örnekleri ise ya marjinalleşmiş ya da birçok özelliklerinin ticari medya tarafından taklit edilmeye başlanmasıyla, bazıları özgüllüğünü bazıları da içeriklerindeki radikalliği kaybederek ana akım ortamının bir parçası haline gelmiştir. Türkiye’de özellikle internet haberciliğine bıkkınlığında, haber sitelerinin hemen tamamının haber kaynaklarının ana akım medya kuruluşları ya da ana akıma haber servisi yapan haber ajansları olduğu görülmektedir. Özellikle muhalif ya da alternatif yayıncılık yaptığı iddiasında olan medya kuruluşlarının ana akımla aynı kaynaktan beslenmesi bu anlamda dikkat çekicidir. Bu bakımdan, ana akım medya alternatif medyanın bazı özelliklerini taklit ederken, muhalif kimlik taşıyan medya kuruluşları da ana akımla aynı kaynaktan beslenmeye başlamışlardır. Bu tablo ekseninde, her anlamda ticari anlayışa göre yapılmış medya ile “örgütlü sivil toplum geleneğinin yeterince güçlü olmamasından ötürü ve örneği başka coğrafyalarda çok az görülebileceği üzere, yayıncılık alanında kamusal yayıncılık kisvesi altında sürdürülen devlet tekeli” (Alankuş, 2008b: 130) temsil eden ‘kamu yayıncılığından’ oluşan iki kutuplu bir medya ortamı sektöre hâkim durumdadır. Bu

tabloya karşılık, muhalif medyanın ise gelişim sürecinin henüz çok başlarında olduğu söylenebilir.

Medya sahipliğine, düzenlemelere ve reformlarına dair konular ana akım medya tarafından nadiren ele alınmaktadır, öncelikle kendi alternatifliğini tanımlama noktasından hareket eden alternatif medyanın içeriğinin önemli bir bölümü ise bu gibi konulara ayrılmıştır. Bu bakımdan Bianet'in yukarıda bahsedilen medya ortamına dair görüşleri ve özellikle Türkiye örneğinde alternatif medyanın geleceğine dair paylaştıkları beklentileri değerlendirmek önem taşımaktadır.

Erol Önderoğlu, Bianet'in geçmişte medya eleştirisine daha fazla yer verdiğini söylemekte, günümüzde ise medyada genel olarak etik bir bilinçlenme olduğundan bahsetmektedir:

Bu sorunun yanıtını geçmişte çok daha rahat verebilirdim. Hatırlıyorum bundan çok fazla değil 5-6 yıl öncesine kadar Bianet'te çok fazla medya eleştiri yazılarına yer verirdik. Yani cinsel saldırıya uğrayan çocuğun kimliğinin açık edilmemesi, benzer durumdaki kadının kişisel ayrıntılarına girilmemesi, suçun tarifinin özendirilmemesi gibi bir sürü artık bugün klasikleşmiş diyebileceğimiz eleştirel yayınlarımız vardı. Şimdi bakıyoruz medyada bu açıdan potansiyel olarak tamamen diyemesek bile belirli bir bilinçlenme var. Biz söylemesek bile, burada yazıyor olmasak bile medya ombudsmanlarına gönderilen mesajlarda, sitelerde bu konuda alınan görüşlerde veya tematik örgütlenmelerde buna ciddi bir tepki olduğunu görüyorsunuz. Bunda kısmi olarak payımız bence bizim de var, biz arkadaşlarımızı eleştirip kulaklarımızı tıkamadık, bu canlı toplantılarda oldu.

Önderoğlu, medya üzerindeki siyasal baskıların sıklıkla gündeme geldiğini ancak finansal baskılardan kimsenin bahsetmediğini belirterek, asıl önemli sorun olarak sektördeki finansal baskıya işaret etmektedir:

Ben şunu fark ediyorum, Türkiye'de medya yapılanmasını bozan çok önemli bir yön var, o da medya üzerindeki finansal baskıları hiçbir şekilde baskı olarak tanımlama eğilimi gösterilmemesi. Politik baskılardan çok rahat söz ediyoruz. Ben 15-16 yıldır bunları bizzat da ölçüyordum. Kamu makamlarından gelen baskılar, yargıçlardan gelen baskılar, polisin sokakta gazeteciyi hedef alması vs. Bunlar çok arkaik parametreler oldu, medya çok başka bir yerde.

Bence medyanın şu anda bulunduğu noktada en önemli baskılardan bir tanesi finansal nitelikli doğrudan otosansür baskıları. Bu kadar çok günlük gazete olup de bu kadar az finansal eleştiriye yer verebilen ben çok fazla bilmiyorum, yani

Türkiye az çok düzenlenen bir ülke. Balkanlardaki ülkeler gibi kaotik bir durumdan çıkmış falan değil. Türkiye'deki medya ortamının bir sekteye uğramasına rağmen bir konumu var, tamam bugünkü medya okuryazarı çok az ama bu gazetelerin her birisinin bir tarihi var.

Önderoğlu, sektörün durumunu böyle özetledikten sonra Türkiye'de alternatif medyanın geleceğini yorumlamaktadır. Önderoğlu'na göre alternatif medya ne çok kötü durumdadır ne de hedeflere ulaşılabilmiştir:

Bence alternatif yayıncılığın Türkiye'deki geleceği Türkiye'nin geldiği siyaset ortamına baktığınız zaman ne çok kapalı ne de çok hedeflerine ulaşabilmiş bir durumda. Burada her zaman alternatif medyanın rolü çok büyük; denetleyici, suni sınırları kırabilen, risk almayı bilen, rahatlık yerine insanları kazanmayı seven, bu postürdeki gazetecinin Türkiye'de yeri her zaman çok büyük olacak. Çok uzun sürelerle böyle olacak, ister durum daha kötüye gitsin, ister durum daha iyiye gitsin. Çünkü ilerideki durumlar da çok parlak değil, medya başka sorunlarla yüzleşecek. Çok önemli yani gazetecinin rolü açısından, gazeteciler için bir cennet aslında Türkiye. Ama buna uygun araçlar bulabilecek miyiz, hepimiz işte Evrensel'in, Bianet'in, Açık Radyo'nun, Yüksekova Haber'in kaldığı kadar böyle mi kalacağız?

Önderoğlu'na göre muhalif yayınlar bugünkü halleriyle kalsalar bile etkileri olacaktır:

Böyle kalsak bile etkimiz her zaman var. Biz de daha önemli, daha görünür olmak istiyoruz elbette ama bizim gibi kurumları bazen siyaset kendi eliyle ortaya çıkarıyor, her zaman sorgulanacak şeyler olduğu için ortaya çıkıyoruz, illa manipüle etmek için değil. Ama yani muazzam iş yapıyorlar, Hakkari Yüksekova gazetesinin sitesi, şaşırtan işler yapıyorlar bölgelerinde cesaretle. Açık Radyo var, periyodik olarak bağış kampanyaları düzenleyen bir kuruluş. Entelektüel dünyaya hitap ediyorlar, çok ideal bir yayın çizgisi üzerinde gidiyorlar ama görüyorsunuz işte onlar neyse biz de öyleyiz, biz neyse onlar da öyle.

Erhan Üstündağ, alternatif yayıncılık bakımından medya sektöründe Bianet'in tek örnek olarak kalmayacağına inanmaktadır:

Bianet tabii ki tek başına değil burada belki Türkiye'de muhalefetin etkisi ya da boyutu neyse muhalif ya da alternatif medyanın etkisi ya da boyutu da o ölçüde. Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde muhalif bir hareket geliştiği oranda muhalif medyanın da gelişebileceğini düşünüyorum. Bianet'in yalnız olmadığını tek bir örnek olmadığını defalarca vurgulamak lazım. Benzer çabalar gösteren çok farklı yayınlar var, onlar arasında farklı bir yerde duruyor olabilir yapısı itibarıyla vs. Ama bütün bu farklı kesimlerin ortak çabasının bir sonucu açacak eğer yol açacaksa diye düşünüyorum, yoksa tek başına yapılacak çok fazla bir şey yok.

Elvan Kısmet de Bianet dışında örnekler konusunda iyimserdir:

Aslında her ne kadar çok yozlaşmış olduğunu düşünsek de, takip ettiğim ve içinde bulunmak istediğim bir takım yerler var. Güzel şeyler yapıyorlar da bence, Dipnot TV gibi. Hem eleştiren, hem eleştirirken de sizi çok germeyen şeyler de var, her şey o kadar yozlaşmış değil bence. Ama Bianet bence çok daha kaliteli ve çok daha güzel şeyler söyleyen insanlara hitap ediyor. Dipnot'u herkes açar okur ama Bianet'i bence çok daha rafine, çok daha duyarlı insanlar okuyorlar ve takip ediyorlar. O açıdan Bianet daha önde.

Burçin Belge de sektörde yeni alternatif yayınların yer alacağını belirten gazetecilerdendir, Belge alternatif medyanın geleceğini internet ve sosyal medyaya paralel olarak görmektedir:

Alternatif medyanın geleceği ile ilgili konuşacak olursak da bence internet ve sosyal medya yayılmaya devam ettiği sürece ve etkinliği arttıkça alternatif kanalların ve alternatif seslerin duyulma imkânı da artacak. Hani bunun etkisi, etkinliği filan da şeye bağlı olarak gelişecek diye düşünüyorum, yani bu kanallar güçlendikçe etkisi de bir süre sonra artacaktır mutlaka diye düşünüyorum. Mutlaka ileride alternatifler çıkacaktır yani çok yaratıcı fikirler çıkacaktır yani, mesela Açık Radyo'nun işte bu okur destek projesi gibi...

Ayça Söylemez, alternatif medyanın mevcut durumunun iyi olmadığını söylemekle birlikte, geleceğe dair olumlu düşüncelere sahiptir:

Geleceğini çok iyi görüyorum. Yani şu anki durumu kötü alternatif medyanın ama geleceğini iyi görüyorum. Tabii yani içinde bulunduğumuz konjonktürle de alakalı, insanlar daha alternatif, daha kendileri gibi bir medya arıyorlar. Bunun etkisi var birincisi. İkincisi, böyle girişimler de çok fazlaştı, hangisi oluyor olmuyor o hiç önemli değil. Yani sonuçta üç tanesi olmuyorsa bunlardan bir tanesi mutlaka olacaktır, o yüzden ben çoğalacağını düşünüyorum, bunun da güzel bir şey olacağını düşünüyorum

Görüleceği üzere, Bianet'te görev yapan gazeteciler, Türkiye'de medya sektörünün siyasal ve ekonomik baskıların kısılcında ve örgütsüzlük, çalışma şartlarının olumsuzluğu gibi etkenler sonucu kendi içinde değişime ihtiyaç duyan bir yapıda olduğunun altını çizmektedirler. Buna paralel olarak ana akım medyanın haber dili eleştirilmekle birlikte, geçmişe kıyasla etik değerler konusunda görece bir bilinçlenmenin varlığından bahsetmektedirler. Bununla birlikte bu bilinçlenmede Bianet gibi eleştirel yayınların sürekli gündemde tuttuğu ayrımcılık, kadın hakları,

çocuk odaklı habercilik gibi konularda toplumda görülmeye başlanan hareketliliğin de payı olduğunu söylemektedirler. Bu tabloya karşılık, eleştirel ve muhalif kimlikli yayınların geleceği bakımından Bianet gazetecilerinin iyimser bir yaklaşım içinde oldukları görülmektedir. İnsanların, özellikle internet ve sosyal medya temelli yeni medya ekseninde artan çeşitlilik doğrultusunda kendi ilgi, sosyal ve coğrafi yaşam alanlarını doğrudan kucaklayan medya kurumları arayışı içinde olmalarının bu iyimserlikteki temel güdü olduğu söylenebilir.

4.2 Yerel Gazetecilerin Katılımcılıkları Üzerine Uygulama

Robertson, günümüz küreselleşmesini; tikelciliğin evrenselleşmesini ve evrenselciliğin tikelleşmesini içeren ikili bir sürecin kurumsallaşma biçimi olarak tanımlamaktadır: “Günümüz küreselliği, birlik ve bütünleşme süreçleriyle ne kadar içsel ise, yerel/alt otantik söylemlerin canlanması ve kabul görmesi süreçleriyle de o kadar içseldir” (Robertson, 1999: 269-291). Hall’a göre de küresel olarak tanımlanan olgu, her zaman eklemlenmiş tikelliklerden oluşmaktadır (1998: 94). Bu bakımdan “küreselleşmenin sonuçlarını diyalektik bir süreç olarak değerlendirmek gerekir; küreselleşme ve yerelleştirme, homojenleşme ve farklılaşma, merkezileşme ve âdem-i merkezileşme, çatışma ve çeşitlilik-melezlik birbirlerini dışlayan zıtlıklar değil, aynı anda birlikte yan yana varlar” (Kırca, 2005: parag. 2).

Yeni küresel medya ortamının özellikleri de küresel dinamiklerin yerellik ve küresellik bakımından birbirini tamamlayan iki yüzü tarafından belirlenmektedir. Günümüzde küresel medya ortamının baskın aktörleri, sermaye birleşmeleri ve tekelleşme yoluyla küresel medya pazarı üzerinde tam bir hâkimiyet kurmuşlardır. Alankuş’a göre ulusaşırı medya işletmeleri, kurdukları ortaklıklar ya da doğrudan

satın almalarla yapılanma, sermaye ve dil/içerikleri bakımından giderek yerelleşmektedir. Alankuş, küresel medya ortamının bu görüntüsünü tamamlamak üzere, ulusal ölçekten yerel ölçüğe kayıldığında, ulusal medya pazarının kıyısında sisteme tutunmaya çalışan, ülkesel/yaygın/merkez medya ile gerek pazar payları gerekse yayıncılık kalitesi anlamında rekabet etmesi mümkün olmayan, bu nedenle de, her zaman siyasal baskılar olmasa bile, önemli ekonomik güçlüklerle baş etmek zorundaki sivil/yerel medya ile karşılaşıldığını söylemekte ve küresel medya ortamının eşitsizler lehine dönüştürülmesi projelerinde özellikle yer verilmesi gereken medyanın, sivil/yerel medya olduğunu söylemektedir (2001: parag. 12).

Benzer bir tablo çizen Gencil Bek de -ticari ya da kamusal- ana akım medyanın bağımlılık ilişkisine dikkat çekmekte ve bu ortamda yerel medyanın varlığını yaşamsal önemde görmektedir:

Yaygın medya (ticari ya da kamusal) devletle, hükümetlerle, daha özelde siyasilerle ve bürokratlarla yakın ilişki içerisindedir. Onlara doğrudan ya da dolaylı maddi destek alma, haber kaynağı olarak sürekli referansına başvurma gibi konularda bağımlıdır. Bu nedenle ulusal/yaygın medyada yer alan haberlerdeki konular ve ifade edilen görüşler, söz konusu bağımlılığın izlerini taşır. (...) Tüm bu nedenlerden dolayı, ayrıca ulusal/yaygın diye adlandırılan medya daha çok başkent ve metropollerden, başka ifadeyle merkezden haber verdiği için, yerel ölçekte bir medyanın varlığı yaşamsaldır (2005: 134-135).

Yerel medya, yukarıda değinilen görüşlerde de ortaya koyulan tablo bakımından ulusal/küresel ölçekte medya ortamının demokratikleştirilmesi için önemli bir potansiyele sahiptir. Bunun için de yerel medyanın küresel süreçlerle etkileşim içinde alternatif bir söylem ve örgütlenme geliştirebilmesi önem taşımaktadır. Yerel medya bunun için yerellikleri dışlayan baskın söylemleri yerinden etmeli, bunun yanı sıra yerel/sivil medyalar arası yatay örgütlenme ağları oluşturarak, bu ağlara dâhil olmalıdır. Alankuş, bu konuda yerel/sivil medyalar arası internet temelli ya da dolayimli yatay ağların varlığının, ulusal ve küresel medya

ortamlarını madunlar (subalterns) lehine tersine çevirmesinin beklenemeyeceğini, ancak çoğulculaşmasına ve radikal demokratik dönüşümlere uygun kamusal, siyasal, kültürel ortamların yeşermesine katkıda bulunmasının beklenebileceğini vurgulamaktadır (2001: parag. 20).

Bu bakımdan, yerel medyanın pazar/piyasa mantığı içinde ticari medyayla rekabet etmeye çalışan mevcut yapılanması yerine, hem yerellikleri gündeme taşıyarak medya ortamının demokratikleşmesine katkı verebileceği hem de varlığını sürdürmek konusunda elini güçlendirebileceği alternatif ağlara katılması anlam taşımaktadır. Bu doğrultuda Türkiye örneğinde bir ilki başlatan ve yerel medyayı alternatif bir ağ örgütlenmesi içinde buluşturmayı hedefleyerek yerel medyaya varlığını sürdürmek için alternatif yollar öneren BİA'nın rolü önemlidir.

BİA'nın kuruluş amacı yerel medya kuruluşlarının dâhil olacakları bir haber havuzu yaratarak ve program üretimi konusunda destek vererek tüm yerel medya kuruluşlarını bir ağ içinde buluşturmak, yerel medyaya yönelik eğitim programları yürütmek ve hukuksal danışmanlık vermektir. “Yerellerin sesi olmak” sloganıyla faaliyete geçen BİA, hedefini ana akım medya karşısında sivil toplumun kendisini ifade edebilmesinin aracı olarak güçlü bir yerel/sivil medya ağı olarak koymuştur. BİA, kurulduğu günden bu yana giderek artan bir etki sağlamaktadır. Bu etkinin iki aşamalı olduğundan söz etmek mümkündür; BİA öncelikle sanal ortamda bir ağ kurmuş, ardından bu ağı gerçek hayata uyarlayarak, yani yerel ve bağımsız gazetecilerle, genel olarak kendi fikrine başka mecralar bulamayan ya da bu mecraları tercih etmeyen insanlarla bir insani ağ oluşturmuştur. Bu ağ üzerinde yerel gazeteciler ve bağımsız yayın organları Bianet'in başlıca haber kaynakları olmuştur. BİA da buna karşılık çoğu kez haberleri ne kendi imkânlarıyla üretebilecek personeli

ve finansal imkânı olan ne de başka bir kaynaktan elde edebilecek imkânları bulunan yerel medya kuruluşları için herhangi bir biçimde telif sorunu doğurmaksızın özgürce haberlerini kullanma imkânı tanımıştır.

Başlangıçta BİA, yerel medya kuruluşları için bir haber havuzu oluşturmak projesiyle yola çıkmıştır. Ancak haber havuzu projesi çeşitli nedenlerle istenen sonucu henüz vermemiş, buna karşılık bu yapı planlandığından başka bir şekilde gelişme göstererek Bianet'in kendisi başlı başına bir haber portalı halini almıştır.

Ertuğrul Kürkçü, bu süreci şöyle özetlemektedir:

Yerel medyanın haber üretimini bir ortak haber havuzunda, bir çanakta toplamak ve bundan herkesin eşit ve adil olarak pay almasını, böylece birbirlerinin haberlerini beslemesini ve çeşitlendirmesini ümit ediyorduk. Ancak yerel medya açısından haber değiş tokuşu ve haberlerin niteliğinin iyileşmesi onların ayakta kalmalarının en önemli şartı değilmiş, onu gözlemledik. Çünkü yerellik dolayısıyla örneğin Fatsa'da olan herhangi bir şeyin Ünye'dekini bile ilgilendirmesi o kadar söz konusu olmayabiliyor, dolayısıyla birbirlerinin haberlerine talip değillerdi. İkincisi bu haberlerin birinden diğerine aktarılması için geçecek zaman, eldeki teknolojiyi yeterince kullanamamaktan dolayı büyüyordu. O zaman internet teknolojisi henüz bu kadar gelişmiş değildi.

Kürkçü, bu nedenlerden dolayı küçük haber ortamlarının bir havuzda buluşması hedefine henüz ulaşamadıklarını, ancak diğer yandan Bianet'in başka bir şekilde başlı başına bir haber ortamı yaratabildiğini söylemektedir:

Fakat esas büyük iddia, yani bu küçük haber ortamlarının bir araya gelerek yaygın ve büyük bir etkili mecra oluşturması iddiasının henüz gerçekleşmediğini söyleyebilirim. Bu açıdan baktığımızda bu başlangıç hedeflerinin kısmen gerisinde olduğumuzu, hatta en önemli iddia bakımından gerisinde olduğumuzu söyleyebiliriz. Fakat beri yandan da bu iddianın bir bakıma gerçekleştiğini de söyleyebilirim. Bu paradoksal gibi görünen şey, o zaman bu ilk başlangıçta, yani kökünde bu haber mecralarının birleştirilmesi amacıyla bir ara yüz olarak düşündüğümüz Bianet, kendisi bir haber ortamı haline geldi. Böylece başlangıçta öngörülen ufku aşarak sadece yerel medya ve yerel habercilerin bir araya geldikleri bir zemin değil, internet üzerinden haber alışverişi yapan, haber tüketicisi olan ya da internet üzerinde olmayıp fikirlerin ve haberlerin üreticisi olan çok değişik yerlerde, mekânlarda, değişik kökenlerde, değişik fikirlerde insanların bilgi, haber, siyaset paylaştıkları bir yeni ortam oluştu. Bu açıdan baktığımız da bir yeni mecranın oluşturulmasına katkıda bulunduğumuzu söyleyebiliriz.

Kürkçü'nün işaret ettiği gibi Bianet, yerel medyanın haberlerini birbirleriyle paylaştığı bir haber havuzu işlevi görmekten daha çok, yerel medya temsilcilerinin ürettiği yerel kaynaklı haberlerin bireysel haber okuyucularıyla buluştuğu küresel bir haber portalı haline dönüşmüş ve yerel medyanın ana akım medyayla ticari rekabet zorunluluğunun ortadan kaldırılmasına katkı sağlamıştır. Bu noktada katılımcı haber üretim sürecinin yerel ölçekte de sürdürülebilmesi Bianet'in alternatifliğini korumasına önemli ölçüde imkân tanımıştır. Çünkü Bianet web sitesinde yer alan haberlerin önemli bir bölümü Bianet haber merkezinin çekirdek yazı işleri kadrosu yerine bizzat yerel gazeteciler tarafından üretilen ya da kaynak olarak yerel gazetecilerin kullanıldığı içeriklerden oluşmuştur. Bu bakımdan Bianet'in demokratik bir medya yapılanmasına destek verdiğini söylemek mümkündür. Zira

Demokratik/alternatif bir yerel medya için, okuyucu/dinleyici/izleyicinin üretime katılımı şarttır. Medya çalışanları tüm toplum kesimlerinin sorunlarını, gereksinimlerini, gündemlerini bilemez. Dolayısıyla medya kullanıcılarının bir yayın organında kendisini, kendi yaşam deneyiminden parçaları, sorunları, çözümleri görmesi (zaten bu olmadığında o yayın organını okumayacak ya da dinlemeyecektir) için medya çalışanlarının toplumla daha yakın ilişki kurması ve kişilerin tüketici olarak pasif konumdan çıkarak aktif bir şekilde medya ile etkileşmesi gerekir (Gencel Bek, 2005: 138)

Bu anlamda Bianet'in, yerel medyaya telif hakkı engeli olmaksızın haber servisi yapan bir ağ olması kadar, yerel haber üretim sürecinin bizzat okuyucular ve yerel gazeteciler tarafından üretilen çıktılarını ulusal ve küresel okuyucularla buluşturan katılımcı bir medya olmayı başarabildiği görülmektedir. Söz konusu katılımcı haber üretim sürecinde yerel gazetecilerin konumunu ortaya koymak ve katılımcı haber üretim sürecinin işlerliğini yerel gazetecilerin gözünden somutlaştırmak için Bianet haber üretim sürecine bir şekilde dâhil olan ya da Bianet ile yerel medya eğitim programları aracılığıyla tanışıp etkileşim içinde olan yerel gazetecilerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapılacak yerel medya temsilcileri “kartopu örneklem” (Kümbetoğlu, 2008: 99) tekniğine uygun olarak, Bianet web sitesinde çıkmış olan yerel kaynaklı haberlerle, Bianet yerel medya eğitimi seminer raporlarında yapılan taramalar ve Bianet gazetecileri ile yerel medya temsilcilerinin kendilerinden alınan referanslarla belirlenmiştir. Tarama sonucunda belirlenen gazetecilerden çalışma kapsamında bilgi vermeyi kabul eden 19 yerel medya temsilcisiyle yapılan görüşmeler Aralık 2010-Mart 2011 tarihleri arasında yüzyüze ve telefon aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılanlar dışında, araştırmaya dâhil edilmek üzere belirlenen gazetecilerden Adıyaman, Ardahan ve Mersin’den birer, İzmir’den iki gazeteci olmak üzere 5 yerel medya temsilcisinden görüşme talebine olumlu yanıt gelmemiştir.

Yarı yapılandırılmış açık uçlu soruların yer aldığı görüşme formunda (EK-2) yer verilen sorularla yerel gazetecilerin:

- Bianet ile etkileşimlerinin nasıl ve ne zaman başladığı ve hangi dinamikler üzerinden yürüdüğü,
- BİA tarafından düzenlenen yerel medya eğitim seminerleri ve hukuksal destek biriminden yararlanma düzeyleri,
- Bianet’in haber üretim sürecine nasıl ve ne düzeyde katılım sağladıkları,
- Bianet haber üretim sürecine katılımlarında editöryal süreçlerin nasıl işlediği,
- Bianet ağından alınan programları/haberlerin kendi yerel medya kuruluşlarında kullanım düzeyleri,
- Bianet sitesini okuyucu olarak takip etme düzeyleri ve takip ettikleri öncelikli konular,

• Yerel medyanın ana akım medyaya karşı alternatif ve eleştiri odağı olma düzeyine ve Bianet’in bu süreçteki rolüne dair düşünceleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Araştırma kapsamına dahil edilen yerel gazetecilerin listesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 24: Yerel Medya Temsilcileri Görüşmecisi Listesi

Adı	Kurumu	Şehir	Görevi/Unvanı
Bülent Kutlutürk	Yeni Gün Gazetesi	Malatya	Gazete Sahibi
Coşkun Efendioğlu	Önder Gazetesi	Milas-Muğla	Genel Yayın Yönetmeni
Cumhur Kılıççioğlu	Mücadele Gazetesi	Siirt	Gazete Sahibi
Diren Keser	Gün TV	Diyarbakır	Genel Yayın Yönetmeni
Doğan Sönmez	Venus Radyo	Manavgat - Antalya	Genel Yayın Yönetmeni
Emrullah Özbeş	Haber 49 Gazetesi	Muş	Yazı İşleri Müdürü
Faruk Tandoğan	Aktif Radyo	Trabzon	Genel Yayın Yönetmeni
Gürkan Kılıç	Sakarya Radyo Televizyonu	Sakarya	Genel Yayın Yönetmeni
Hediye Eroğlu	Bugün Mersin Gazetesi	Mersin	Editör
İrfan Aktan	Express Dergisi	İstanbul	Muhabir
Makbule Efe	Medya FM	Samsun	Genel Yayın Yönetmeni
Mihriban Amanoğlu	Mersin 33 Gazetesi	Mersin	Editör
Nadiye Gürbüz	Demokrat Radyo	İzmir	Yayın Koordinatörü
Necip Çapraz	Yüksekova Haber Gazetesi	Yüksekova-Hakkari	Gazete Sahibi
Saliha Yayla	Yeni Giresun Gazetesi	Giresun	Haber Müdürü
Serkan Tultak	Radyo Ülkü	Mersin	Genel Yayın Yönetmeni
Seyrani Soluğan	İmece Gazetesi	Mersin	Yazı İşleri Müdürü
Songül Özbakır	Özgür Radyo	İstanbul	Yayın Koordinatörü
Yakup Önal	Şarköy’ün Sesi Gazetesi	Şarköy - Tekirdağ	Yazı İşleri Müdürü

4.2.1 Yerel gazetecilerin mesleki profili: Yerel ve tecrübeli

Araştırma kapsamında görüşme yapılan gazetecilerin mümkün olduğunca Türkiye’nin farklı kent ve coğrafi bölgelerinde görev yapıyor olmalarına özen gösterilmiştir. Bu nedenle araştırmaya dâhil edilen 19 yerel gazetecinin 15 ayrı kentte görev yaptıkları görülmekte olup, hemen her coğrafi bölgeden yerel medya temsilcisine ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma kapsamına dâhil edilen yerel medya

temsilcileri belirlenirken kadın gazetecilerin mümkün olduğunca fazla sayıda olmasına özen gösterilmiştir. Yerel gazetecilerin görev ve unvan bakımından da dengeli olarak dağıldığı görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen gazetecilerin ikisi editör, üçü gazete sahibi, yedisi genel yayın yönetmeni, ikisi yayın koordinatörü, üçü yazı işleri müdürü, biri haber müdürü ve biri de muhabirdir. Gazete sahibi olan yerel gazetecilerin editöryal işlevlerinin olmayacağı düşünülebilir, ancak yerel medya kuruluşlarında genellikle kısıtlı personel sayısı olmasından dolayı gazete sahipleri de bizzat editöryal görevler üstlenmekte, gazete sahipliğinin yanı sıra köşe yazmakta ve genel yayın yönetmenliği ve/veya yayın koordinatörlüğü de yapabilmektedirler.

Araştırma kapsamına dâhil edilen yerel gazeteciler mesleki tecrübe bakımından değerlendirildiğinde oldukça uzun yıllardır gazetecilik mesleğiyle uğraştıkları görülmektedir. Yerel gazeteciler en az 10 yıldır gazetecilik yaptıklarını belirtirken, araştırma örnekleminin ortalamasının 15 yıl olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan gazetecilerin mesleki profilleri şöyledir:

Tablo 25: Yerel Gazetecilerin Mesleki Profili

Adı	Kısa Bilgi
Bülent Kutlutürk	Malatya Yenigün gazetesinin sahibi, fiilen genel yayın yönetmenliği yapıyor. 15 yıllık gazeteci.
Coşkun Efendioğlu	Milas Önder gazetesinin 19 yıldır yayın sahibi ve genel yayın yönetmeni. 2003 yılından bu yana tabloid boyda günlük gazete çıkarıyor.
Cumhur Kılıççoğlu	Siirt Mücadele gazetesinde yayın sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü. 60 yıldır gazetecilik yapıyor.
Diren Keser	Diyarbakır Gün Radyo TV’de yayın yönetmeni. Radyo müdürlüğünün ardından radyo ve televizyonun genel yayın yönetmenliğini yaptı.
Doğan Sönmez	Manavgat’ta 18 yıldır yayın yapmakta olan Manavgat Venüs Radyo TV Yönetim Kurulu Başkanı ve aynı zamanda Doğan Haber Ajansı Manavgat muhabiri. Daha önce 6 yıl Anadolu Ajansı, İhlas Haber Ajansı, Akşam gazetesi deneyimi var.
Emrullah Özbey	Muş Haber 49 gazetesinde imtiyaz sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü. 9 yıldır gazetecilik yapıyor.
Faruk Tandoğan	Trabzon Radyo Aktif’in sahibi, habercilik boyutundan daha ağırlıklı olarak yayın yönetmenliği ve iletişim işletmeciliği yapıyor.

Gürkan Kılıç	Sakarya Radyo Televizyonu ve Adapostası gazetesinde genel yayın yönetmeni. Gazetecilikte 18. yılı.
Hediye Eroğlu	Bugün Mersin Gazetesi'nde 4 yıldır editör. 10 yıldır gazetecilik yapıyor. 2000 yılında günlük yerel Yeni Gazete'de gazeteciliğe başladı. Burada 3 yıl çalıştıktan sonra 3 yıl ulusal Dünya gazetesinin Mersin muhabirliğini yaptı.
İrfan Aktan	Express Dergisi'nde muhabir. 2001 yılında gazeteciliğe başladı. 2002'den itibaren Bianet'e de yazmaya başladı. Daha sonra Diyarbakır Gün gazetesinde editörlük, Birgün gazetesinde editörlük, Nokta dergisinde "röportajcılık", Aktüel ve Newsweek Türkiye dergisinde muhabirlik yaptı.
Makbule Efe	Samsun Medya FM radyosunda çalışıyor. Yönetim kurulu başkanı, yayın yönetmeni ve programcı. Gazetecilikte 18 yılı.
Mihriban Amanoğlu	Türkiye'nin günlük yayınlanan ilk ve tek kadın gazetesi olan Mersin 33 gazetesinde editör. 10 yıldır gazeteci. Radyo Ses, Mersin İmece, Birgün, Bugün Mersin, Taraf gazeteleri şu ana dek görev yaptığı yerler.
Nadiye Gürbüz	İzmir Demokrat Radyo ve İstanbul Etkin Haber Ajansı'nda genel yayın koordinatörü. 14 yıldır gazeteci. Atılım gazetesi, Özgür Bakış gazetesi ve Özgür Radyo'da görev yaptı.
Necip Çapraz	Yüksekova Haber gazetesi ve yuksekovahaber.com sitesinde imtiyaz sahibi, köşe yazarı ve muhabir. 21 yıldır gazetecilik yapıyor.
Saliha Yayla	Yeni Giresun gazetesinde haber müdürü. 20 yıldır gazeteci. Giresun İleri, Ekspres, Özgür Gündem ve Birgün gazetelerinde görev yaptı.
Serkan Tultak	Mersin Radyo Ülkü'de yayın koordinatörlüğü, radyo haberciliği, internet sitesi editörlüğü ve haber spikerliği yapıyor. 17 yıldır gazeteci. Günlük bir yerel gazetede ve 5 ayrı haber portalında köşe yazarlığı yapıyor.
Seyrani Soluğan	Mersin İmece gazetesinde bir yıldır yazı işleri müdürü olarak görev yapıyor. 1996 yılından bu yana çeşitli TV ve gazetelerde çalıştı.
Songül Özbakır	2006 yılından bu yana Özgür Radyo'nun genel yayın koordinatörü. 2004 yılından bu yana radyocu.
Yakup Önal	Tekirdağ Şarköy'ün Sesi gazetesinde yazı işleri müdürü. Sabah gazetesi muhabiri. Hürriyet'in seyahat ekine gezi yazıları yazıyor. 10 yıldır gazeteci.

Görüleceği gibi, yerel gazeteciler oldukça uzun çalışma geçmişine sahiptir. Bununla birlikte aralarında sadece yerel medya değil ulusal medya kuruluşlarında görev yapmış olan gazeteciler de bulunmaktadır, bu bakımdan genel olarak yerel medya ile ulusal medya sektörünü karşılaştırabilecek deneyime sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca araştırma kapsamındaki yerel gazetecilerin geniş mesleki deneyime sahip olmalarının yanı sıra farklı medya kurumlarında ve farklı kentlerde görev yapmaları bakımından yerel medya sektörünü Türkiye genelinde temsil edebilecek yeterliğe sahip bir örneklem oluşturduklarını söylemek mümkündür.

4.2.2 Yerel gazetecilerin Bianet ile iletişimi: Gönüllü temsilciler

Bianet'in yayın yaptığı 10 yıllık sürede hem yerel gazeteciler için eğitim kanalı oluşturduğu, hem de yerel gazetecilerin katkısıyla içeriğini geliştirdiği görülmektedir. Hatta bu gelişim çizgisi içinde Bianet'in hak odaklı habercilik, yurttaş haberciliği, barış gazeteciliği gibi kavramları uzun süre önce dillendirmeye başlamış olması dikkat çekicidir. Bu gelişim çizgisinde yerel medya Bianet'in önemli sacayaklarından birisini oluşturmuştur. Araştırma kapsamında yer alan yerel gazetecilerin Bianet ile kurdukları iletişim ve etkileşim sürecinin nasıl ve ne şekilde başladığını ve hangi faaliyetleri kapsadığını anlamak bu bakımdan önem kazanmaktadır.

Coşkun Efendioğlu, Bianet'in kuruluş sürecinde yer alan aktif yerel gazetecilerden birisidir. Efendioğlu'na göre, kendileri adına bu sürecin başlangıcı Ertuğrul Kürkçü'nün bölgelerine gelişidir:

Bianet'in kuruluş sürecinde bizzat yer aldım. Bu amaçla Ertuğrul Kürkçü'nün bölgemize gelerek, gazetecilerle görüşmek istemesiyle, yapılmak istenenleri dinledim ve sonra Ege Bölgesi toplantılarına katıldım ve giderek sürecin aktif girişimcilerinden oldum. Ankara'daki ilk kuruluş toplantılarında ve sonrasında bulundum. Bianet'in yaklaşık 4-5 yıl süreyle, yürütme kurulunda görev yaptım. İlk AB fonuyla yürütülen çalışma sonrasındaki BİA2'de Danışma Kurulu olarak oluşturulan organda yer aldım. Halen bazı eğitim çalışmalarına katılıyorum.

Bianet'in kuruluş sürecinde yer alan ve ilk günden beri Bianet'le iletişimini sürdüren bir diğer gazeteci Cumhur Kılıççıoğlu'dur. Kılıççıoğlu kendisini bir "Bianet gönüllüsü" olarak görmektedir:

Bianet'in kurulduğu ilk günden beri başladı diyebilirim. 2001'de İzmir'de toplanan Kuruluş Konferansına katılmamla başladı ve orada danışma kurulu üyeliğine seçildim. Bundan sonra Bianet'e sürekli haber geçmeye başladım. İlk önce elle yazdıklarımı fakslıyordum. Bugünse bu işbirliğimiz her alanı kapsamaktadır. Eğitim seminerlerine katıldım. Hukuki yardım aldım, her etkinliğinde bulunmaktayım.

Bianet'in kuruluş sürecinde yer alan yerel gazetecilerden bir diğeri de Makbule Efe'dir:

BİA projesiyle 1990'ların sonunda, Ertuğrul Kürkçü ile yaptığımız görüşmeyle tanıştım. Ülkenin dört bir yanında hak haberciliği temelinde bir üretim sürecini, bilgiyi, zorlukları paylaşmak, bu arada da yalnız olmadığımızı hissetmek çok önemliydi. Kuruluş konferansına davet almıştım buradaki arkadaşlarım tarafından. Bu toplantılara katıldım ve ardından aktif olarak sorumluluk almaya başladım. Şimdi kuruluş sürecinden beri proje yürütme kurulu üyeliği yapmaktayım. Ardından eğitim seminerlerine katıldım. Bununla beraber haber ve program alanında yani üretim süreçlerinde de görev aldım. Hem üretimde hem de üretilen programların kendi radyomuzda kullanımını açısından işbirliğimiz oldu. Sonrasında bugüne kadar geldik.

Diren Keser de Bianet'in kuruluşundan beri iletişimini sürdürmektedir:

Bianet'le kuruluşundan bu yana iletişimimiz devam etmektedir. Orada görev yapan gazeteci arkadaşlar vasıtasıyla haberleşmeye başladık. Ardından bu iletişim sürdü. Şu anda sürekli bir sürekli kontak olmamakla birlikte özellikle haberler dolayısıyla ilişki kurmaktayız.

Necip Çapraz da Keser gibi, Bianet'in kuruluşundan itibaren haber alışverişi yapan gazetecilerdendir:

Bianet'in ilk kuruluş yıllarından beri önceleri az olsa da, özellikle web yayıncılığından sonra sürekli iletişim halindeyiz. Telefon, mail ve yılda birkaç defa İstanbul'a gittiğimde haber merkezlerini bizzat ziyaret ederim. İletişimimiz haberin her alanında sürüyor, bu nedenle sürekli iletişim halindeyiz. Haber sitemizde de Bianet'in yaptığı haberleri düzenli olarak paylaşıyoruz. Bu nedenle zaten Bianet'te çalışan tüm çalışanları tanıyorum.

Saliha Yayla, Ertuğrul Kürkçü ile olan siyasi çalışmaları dolayısıyla Bianet'i tanıdığımı, kuruluş sürecinde yerel medya için davet geldiğinde iletişim kurduklarımı ve o günden bu yana Bianet ile aile ilişkisi içinde olduklarımı söylemektedir:

Diyaloğumuz 15 yıl önceden başladı. Siyasi görüş olarak Ertuğrul Kürkçü ile tanışan biriydim, o yıllar aynı partilerde mücadele ediyorduk. Bu vesileyle Bianet'i biliyordum. Yerel gazetelere seminer daveti gelince çok heyecanlandım. İlk olarak Trabzon'da yapılan toplantıya katıldım. Tam 15 yıl önce. Nadire hanımla da tanıştık ve seminerlerde konuşma yapanlar da aynı mücadele içinde tanıdığım kişilerdi. Sağlıklı bir iletişim olunca ve de hayata genel olarak aynı pencereden bakınca haber alışverişlerimiz oldu, halen de olmakta.

Bülent Kutlutürk, Bianet'i uzun süredir bilmesine rağmen Bianet ile tanışmasının bölgelerindeki bir haber konusunda olduğunu belirtmektedir:

Bianet’i uzun süredir biliyorum, ancak ilk ilişkimiz Malatya’da 18 Nisan 2007 tarihinde işlenen Zirve Yayınevi cinayetlerinin ardından ilimize gelen bir Bianet çalışanı, Erol Önderoğlu ile paylaştığımız haberler üzerinden başladı. Bianet yetkilileri ile telefon veya elektronik posta yolu ile iletişim kuruyorum. Aramızdaki koordinasyon genelde haber işbirliği üzerinedir. Malatya yerelinde Bianet’in araştırdığı konularda veya hazırladığı haberlerde yardımcı oluyoruz. Ayrıca Bianet de Yenigün gazetesine bilgi ve hukuksal konularda fikrî destek vermektedir.

Doğan Sönmez, yerel medya kuruluşu olarak mesleki eğitim imkânlarını araştırdıkları bir dönemde, Bianet’in kuruluş çalışmaları için gelen bir davetle Bianet’le tanışmıştır:

Hasbelkader radyoculuğa başlamıştık diğer yerel meslektaşlarımın da olduğu bir grupta bundan 18 yıl önce. Ancak ne ben ne de ülke genelinde neredeyse çoğumuz mektepli değildik; tabiri caizse alaylıydık hepimiz. Aslında biz yayıncıları eğitmesi gereken çok kuruluş vardı ama nedense ortada kimse yoktu. Bianet ile ilk iletişimimiz sanırım 1997 yılı gibi bize gelen ve Antalya’da ilk yapılan toplantıya davet eden faks ile başladı. Manavgat’tan yola çıktık gazeteci, televizyoncu arkadaşlarım ve radyocu olarak eşimle birlikte ben. Nadire Hanım karşıladı bizi, projeden bahsetti, dinledik ama açıkçası bugünlere kadar gelineceğini düşünmeden. O günden itibaren iletişimimiz halen devam etmektedir. BİA yetkilileri ile gerek direkt, gerek telefonla her an iletişimimi gerçekleştirebilmekteyim. BİA tarafından gerçekleştirilen seminerlerden bölgemizi ilgilendirenlerin tamamına katıldım. Hukuksal olarak destek yanında halen haber ve program işbirliğini sürdürmekteyim.

Emrullah Özbey’in Bianet’le tanışma süreci hukuksal destek alma konusunda olmuştur, sonraki dönemlerde de iletişim eğitim çalışmaları dolayısıyla sürmektedir:

2004 yılında Bianet ile ilk olarak hukuksal danışmanlık alma konusunda irtibat sağladım. Erol [Önderoğlu] beyle görüşmeler yaptık. Daha sonra eğitim seminerleri aracılığıyla bu ilişkimiz devam etti ve halen hukuksal danışmanlık konusunda bilgi almaktayım. Bianet tarafından organize edilen tüm eğitim seminerlerine de katılıyorum.

Faruk Tandoğan ise, Bianet’le yerel medya eğitim atölyeleri aracılığıyla tanışmıştır:

Bağımsız İletişim Ağı ile 2000’li yılların başında yerel medya eğitim atölyeleri aracılığı ile tanıştım. Ben ve yayıncı arkadaşlarımla birlikte eğitim atölyelerine katıldık, habercilikle ilgili ilk bilgilenmelerimizi edindik diyebilirim. Bu süreç sonrasında ilişki bizlerden kaynaklanan nedenlerden dolayı yürümedi, haber havuzuna düzenli haber üretimimiz olmadığı için katkı sağlayamadık, ancak habercilik dışında yapılan paket programlardan yararlandık ve yayınlarımızda kullandık. Bu programların bize katkısı olduğunu söyleyebilirim. Bianet ile

olumlu faydalı etkileşimlerimiz oldu, düzenli haber üretimimiz olduğunda paylaşmayı iş birliği yapmayı umuyoruz.

Gürkan Kılıç da eğitim çalışmaları sayesinde Bianet’le tanıştığını, ancak daha sonraki dönemlerde iletişimi aynı yoğunlukta sürdüremediklerini belirtmektedir:

Yanlış hatırlamıyorsam 2001 yılında başladı. O dönemde Bianet tarafından düzenlenen eğitimlere iştirak etmiştik. Sonraki dönemlerde irtibatımız koptu. Yerel seçim döneminde telefonla bilgi alışverişi yaptık ama bununla sınırlı kaldı.

Hediye Eroğlu’nun Bianet’le iletişimi haber alışverişi aracılığıyla başlamıştır. Eroğlu, Bianet’ten kendisinin haberdar olduğunu söylemekte ve “mesleki gelişimime katkı sunacağını düşünerek haberlerimi gönderdim” demektedir:

Bianet ile yaklaşık 5 yıl önce iletişime geçtim. Haberlerimi onlara internet üzerinden gönderdim ve Bianet’te bu haberlerim yayınlanmaya başladı. Bianet’in dünya ve ülkenin gündemini yüzeysel takipten ziyade daha detaylı incelemesi ve araştırmacı ağırlıklı hizmet vermesi işbirliği yapmak istememdeki en önemli etkidir. Ayrıca mesleki gelişime katkı sunan çalışmaları da büyük bir ihtiyaca cevap vermektedir.

Mihriban Amanoğlu da haber ve program yapım sürecinde Bianet’le tanışmıştır:

Bianet’le tanışıklık 2002 yılında Mersin Radyo Ses’te çalışırken başladı. Çalıştığım radyonun genel yayın yönetmeninin Bianet için hazırladığı haberler dolayısıyla tanıdım. Sonraki süreçte takip ettiğim haberleri Bianet’e göndermeye başladım. Daha sonraları bu haber alışverişi düzenli bir şekilde gelişti ve Bianet dostlarımdan birisi oldum.

Bianet’le ilişkisi haber alışverişi sayesinde başlayan bir başka yerel gazeteci de Nadiye Gürbüz’dür:

Gazeteci olarak ilk Bianet ile Özgür Radyo’da çalışırken ilişki kurdum. Özgür Radyo ile Bianet haber paylaşımı, eğitim çalışmaları, hukuksal danışmanlık vb. gibi konularda ortak çalışmalar yapıyordu. Daha sonra Demokrat Radyo’da çalıştığım dönemde benzer çalışmalar yaptık. Bu süre içerisinde İzmir’deki haberleri Bianet ile paylaşmaya başladık. O dönemden bu yana Demokrat Radyo ile Bianet haber havuzu konusunda alışveriş içinde bulunuyor. Bunun dışında İzmir’deki etkinlikleri ve haberleri de izleyip Bianet’e destek veriyoruz haber ve görsel malzeme konusunda.

Songül Özbakır da Özgür Radyo dolayısıyla Bianet’le iletişim içinde olduklarını ifade etmektedir:

Başından beri sürecin içindeyiz aslında. Özgür Radyo Bianet'in kuruluş çalışmalarında yer aldı. Kuruluş toplantılarının planlama aşamasında biz de davet almıştık, sonra bu toplantılara katıldık ve kuruluş çalışmalarına katkı verdik. Sonraki aşamalarda Bianet'e haber vermeye başladık. Özgür Radyo ile Bianet arasındaki ilişki sonraki yıllarda eğitim seminerlerine katılmak biçiminde sürdü.

İrfan Aktan, Bianet'le bir arkadaşı aracılığıyla iletişim kurduğunu ve daha sonra bu ilişkinin geliştiğini belirtmektedir:

Bianet'le bir arkadaşım aracılığıyla tanıştım. Bianet koordinatörleriyle önce e-posta üzerinden tanıştım ve sonra da telefonla iletişimimi sürdürdüm. Bianet editörlerinin yönlendirmesiyle yerelde -Ankara'da ve Güneydoğu'da- haberlerimi sürdürdüm. Aynı zamanda Bianet'in muhtelif eğitimlerine de katıldım. Bianet'e telifli olarak yazarlık yaptım.

Benzer Şekilde Seyrani Soluğan da kişisel tanışıklık sayesinde Bianet'le iletişim kurduğunu ve ilişkinin haber alışverişi ile eğitim çalışmaları ekseninde sürdüğünü söylemektedir, ancak Soluğan son dönemlerde iletişim kopukluğu nedeniyle haber akışının kesildiğini vurgulamaktadır:

Kişisel olarak tanıdığım arkadaşlar vardı. Daha önce haber alışverişi yapıyorduk. Bir kez de Bianet tarafından düzenlenen eğitim seminerine katıldım. Ancak birkaç yıldır iletişim kopukluğu oldu. Dolayısı ile haber akışı da durdu.

Serkan Tultak, Bianet ile doğrudan bağlantı kurmadığını, iletişiminin bölgelerinde yapılması planlanan nükleer santralle ilgili bir haberden dolayı başladığını söylemektedir. Tultak'a göre haberlerinde farklı bir noktadan muhalif bir bakış sergilemeleri Bianet ile paralellik göstermektedir:

Bianet ile doğrudan bir bağlantımız olmadı. Zaman zaman yaptığımız ve yaygın medyada yer alan haberlerimizin neticesi bir bağ kurulmuş olması bir yana, Mersin'in en güzel koylarından birine yapılması planlanan nükleer santrale karşı duran yazım yerel gazetede yer almıştı. Bianet'in, kentte görev yapan radyo, TV ve gazete çalışanlarına yönelik hazırladığı haberde bu konu işlenmiş ben de görüşümü ifade etmiştim. Bianet ile bağlantımız doğrudan bu şekilde oldu ilk defa. Mersin'de haber olarak bazı ilkleri yapmamız dikkatlerden kaçmadığı gibi, yaygın medyada da yer alması, farklı bir bağ yolu olabilir diye düşünüyorum. İsmi hatırlayamadığım birçok kişi ile yapılan bu haberler kimini memnun ederken kimini de rahatsız etmiştir. Bu anlamda farklı bir noktada durmaya ve muhalif bir tavır sergilemeye çalışıyoruz. Bianet ile de bu bakımdan bir paralellik kurduğumuzu söyleyebilirim.

Benzer şekilde, Yakup Önal da haber yaparken karşılaştıkları sıkıntılara Bianet'in ilgi göstermesi sayesinde Bianet'le tanıştıklarını ve iletişim sürecini başlattıklarını belirtmektedir:

Bianet ile tanışmamız, yerel gazetemizin kültür ve sanat köşesinde yayınlanan "Pinokyo ve Dokuz Cüceler" adlı masalın AKP'li belediye ve meclis üyeleri tarafından dava edilmesi aşamasında başladı. Dava Bianet'te haber oldu. Davanın gelişmeleri boyunca ilişki kuruldu. Bize bir otobüs seyahat firmasının saldırısı ve CHP'li belediye meclis üyesinin hakaret ve tehditleri de yine Bianet tarafından haberleştirildi. Davamızla ilgili hukuki yardım gördük. İletişimimiz çoğunlukla telefon, internet ortamıyla kuruldu. Bir kez de İstanbul'daki ofisleri ziyaret edildi.

Yerel gazetecilerin Bianet ile ilişkilerinin üç farklı şekilde başlayıp geliştiği görülmektedir. a) Gazetecilerin bir kısmı Bianet ile kuruluşundan itibaren etkileşim ve işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu gazetecilerin BİA projesinin kuruluşunda yer alan ve fikir önderliği yapan isimler arasında yer aldıkları görülmektedir. BİA projesinin oluşum sürecinde, haber ajansı benzeri büyük çaplı bir girişim yerine, mevcut küçük ölçekli girişimleri birbirine bağlayan bir iletişim ağı kurulmuş ve BİA kurucuları bir yerel medya envanteri oluşturmuşlardır. Bu tarama sonucunda planlanan ve Türkiye'nin sekiz farklı yöresinde yapılan bölgesel toplantılarda, yerel medyanın sorun ve ihtiyaçları yerel gazetecilerle birlikte tartışılmıştır. BİA proje yürütme kurulunda yer alan bir dizi yerel medya yöneticisi de bu süreç içinde çalışmalara ve kuruluş sürecine dâhil olmuşlardır. Bunun sonucunda Bağımsız İletişim Ağı projesi, Türkiye'nin her yerindeki onlarca yerel gazeteci, televizyoncu ve radyocunun ortak düşüncesi olarak şekillenmiştir. Bölgesel toplantılar sırasında sağlanan ortak zemin neticesinde, kendi bölgelerini temsil yetkisi edinen 20'yi aşkın yerel haberciyle Türkiye Mimmar ve Mühendis Odaları Birliği ve Türk Tabipler Birliği yetkililerinin katılımıyla; Nisan 1997'de TMMOB genel merkezinde düzenlenen toplantıda, bir bağımsız iletişim ağı oluşturma hedefi ilan edilmiş ve BİA'nın

kurulmasının ardından 3 Şubat 2001’de BİA 6. Proje Yürütme Kurulu toplantısında alınan karar doğrultusunda, dokuz bölgede eğitim toplantıları yapılmıştır.

b) Yerel medya temsilcilerinin bir kısmının kuruluş konferansından itibaren BİA ile işbirliğine başladıkları, önemli bir kısmının da eğitim toplantıları sonucunda BİA ile tanışarak, Bianet ile koordinasyon içinde haber üretimi gerçekleştirmeye başladıkları görülmektedir. Yerel gazetecilerin Bianet ile tanışmalarının ikinci şeklinin bu haber üretim süreci doğrultusunda olduğu görülmektedir. Yerel gazeteciler bölgeleriyle ilgili yerel haberleri ve ulusal/küresel haber konularının kendi bölgeleriyle ilgili yansımalarını Bianet üzerinden yayınlama ve böylece Bianet’in haber üretim sürecine katılma imkânı bulmuşlardır. Ayrıca bölgeleriyle ilgili haberlerde ya da yerel medya kuruluşları olarak bizzat kendi mesleki çalışma koşullarıyla ilgili haberler ve hak ihlallerinde Bianet için haber kaynağı olarak da işlev görmüşlerdir.

c) Yerel gazetecilerin Bianet’le tanışmalarının üçüncü şekli de yerel medya eğitim çalışmaları ve hukuksal destek dolayısıyla olmuştur. BİA’nın karşılaştıkları mesleki sorunların hukuksal çözümlerinde yerel gazetecilere destek vermesinin yanı sıra, farklı kentlerde düzenlediği ve iletişim alanından akademisyenler ile çeşitli tecrübeli gazetecilerin katılımıyla yürütülen seminer ve atölye çalışmaları da önemli miktarda yerel gazetecinin Bianet ile tanışarak, haber üretim sürecine katılımlarını sağlayan bir başka gelişme olmuştur. Nitekim araştırma kapsamında görüşülen gazeteciler de bu süreci doğrulamaktadır.

4.2.3 BİA'nın yerel gazetecilere desteği: Eğitimden haberciliğe

Yukarıda değinildiği üzere, yerel gazetecilerin BİA ve onun haber vitrini olarak Bianet ile tanışmalarında ve haber üretim sürecine katkı sağlamaya başlamalarında önemli paylardan birisi de BİA'nın yerel medyaya mesleki eğitim ve hukuksal danışmanlık konularında verdiği desteklerdir. Bağımsız İletişim Ağı projesinin özellikle BİA ve BİA2 olarak bilinen ilk iki aşaması süresince, yerel medyada görev yapan habercilerin yanı sıra, hak örgütleri temsilcilerine ve hak savunucuları olarak avukatlara yönelik olmak üzere, 8 farklı eğitim çalışması gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalarda yerel gazetecilerin hak haberciliği yapmanın önemi ve biçimleri konusunda düşünmelerini ve uygulamaya geçmelerini sağlamak, diğer yandan habercilik yaparken neden oldukları hak ihlallerini ortadan kaldırmalarına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bununla birlikte BİA bünyesinde kurulan Hukuki Destek Birimi, ifade özgürlüğü konusunda karşılaşılan yasal sorunlarla ilgili olarak ve özellikle “AB Uyum Yasaları” olarak bilinen yasaların ortaya çıkardığı koşullara uygun olarak yerel medyaya destek ve danışmanlık sağlamıştır. Ayrıca Bianet, yerel gazetecilerin karşılaştıkları ifade özgürlüğüne ve mesleki haklara yönelik yasal ihlalleri de haberleştirerek yerel medyanın sesini duyurmasına imkân vermiştir. Böylelikle BİA, Bianet üzerinden hak haberciliği yapan bağımsız bir haber sitesi olmakla birlikte, bizzat Bianet deneyiminin bir uygulama modeli olarak sunulduğu bir hak odaklı habercilik eğitim merkezi ve hukuksal danışma birimi halini almıştır.

Bu sürecin, Bianet'in sivil toplum misyonu taşıması ve yerel medyayı hak odaklı habercilik konusunda dönüştürme ve ana akım medyayı bu yönde etkilemesi kadar, kendi haber üretim süreci bakımından da önemi bulunmaktadır. Zira gerek

eğitim, gerekse de hukuksal danışma faaliyetleri sayesinde yerel medya temsilcileri arasında Bianet'in bilinirliği de artmış ve giderek daha fazla sayıda yerel haberci Bianet'in katılımcı haber üretim sürecine dahil olarak Bianet'in alternatifliğine katkı sağlamışlardır.

Araştırma kapsamında görüşülen yerel medya temsilcilerinden 13' BIA'nın yerel medya eğitim seminerlerine doğrudan katıldıklarını belirtirken, 6'sı da bu seminerlere katılmadıklarını söylemişlerdir; bununla birlikte eğitim çalışmalarına katılmadığını belirten 6 yerel gazeteciden ikisi çalıştıkları kurumlardan başka gazetecilerin bu çalışmalara katıldığını, biri de eğitim çalışmalarına katılmamakla beraber BIA'nın eğitsel dokümanlarından yararlandıklarını ifade etmektedirler.

Yerel medya eğitim çalışmalarına katıldıklarını belirten gazetecilerin tamamı bu seminerlerin kendileri için oldukça yararlı olduğunu ve yeni ufuklar açtığını vurgulamaktadırlar. Eğitim seminerlerine katılan gazetecilerin bu çalışmaları farklı açılardan yararlı buldukları görülmektedir; buna göre bazı gazeteciler seminerleri özellikle hak haberciliği konusundaki katkılar bakımından yararlı bulmaktadırlar:

Pek çoğuna katıldım. Özellikle hak haberciliği ile ilgili olan seminerlerden, kendi formasyonuma karşın, önemli artılar elde ettiğimi söyleyebilirim. Güzel atölye çalışmaları yapıyordu. İletişim alanının akademisyenleriyle de iyi bir ilişki olduğundan, belki de en başarılı olduğu konulardan biri bu eğitim çalışmaları alanı diyebilirim. (Coşkun Efendioğlu - Milas nder Gazetesi)

Bianet tarafından düzenlenen kadın hakları haberciliği ve ocuk hakları haberciliği seminerlerine katıldım. Katıldığım seminerler sayesinde yaptığım haberlere daha çok zen gösteriyorum. Daha önce gözümüzden kaçan şeyleri daha kolay fark ediyor ve okurlarımıza aktarabiliyoruz. Bianet tarafından organize edilen yerel medya eğitim seminerleri gerçekten yerel gazetecilik yapanlar için çok önemli. Herhangi bir gazetecilik eğitimi almadan gazetecilik hayatını sürdüren meslektaşlarını Bianet sayesinde daha fazla bilgi ve birikime sahip olarak, gazetecilik dilini çok rahat çözdüler. Bölgede gazetecilik yapan çoğu arkadaşımız kısıtlı imkânlarla bunu yapıyor. Gazetecilik konusunda eğitim alan fazla yoktur. Bunun için Bianet'in eğitimi ve gazetecilik diline dair gösterdikleri işimize yaramakta. (Emrullah zbey - Muş Haber 49 Gazetesi)

Bu güne kadar Bianet'in gerçekleştirdiği 3-4 seminere katıldım. Ege Bölgesi'nde gerçekleştirdikleri "Kadın Hakları ve Kadın Haberciliği Eğitim Programı"

üzerine bir çalışmada, Demokrat Radyo’da çalışan kadın muhabirler ve haber müdürümüzle birlikte yer aldık. Özgür Radyo’da çalıştığım dönem de “Medya Özgürlüğü ve Bağımsız Gazetecilik İzleme ve Haber Ağı” projesi kapsamında yerel medya eğitim seminerine katıldım. Bütün bu çalışmaların hem benim için hem de katılan yerel medya temsilcisi arkadaşlarımız için öğretici ve çok yararlı olduğunu söyleyebilirim. (Nadiye Gürbüz - İzmir Demokrat Radyo)

Evet, çok katıldım. Ben ve bir iki arkadaşım iki kez de İstanbul’da yapılan seminerlere, etkinliklere katıldık. Dünya çapında isim yapmış meslektaşlarımızla tanıştık, mutlu olduk ve de bu mesleğin diğer ülkelerdeki durumuna ilişkin bilgiler edindik. (...) Elbette mesleki yaşamıma çok yararlı oldu bu seminerler. Bir defa ben ve katılan diğer kadın arkadaşlarım için yerelde egemen olan erkek bakış açısının ötesinde kadın bakış açısını da yerleştirmemize vesile oldu. Gazete sayfalarına genelde hep erkeklerin açıklamaları ve erkek fotoğrafları giriyordu, artık ben duyarlı olup mümkün olduğunca eşitlemeye çalışıyorum. Eşitlenmesi mümkün değil ama en az da olsa kadın kimliği de görünür oluyor böylece. Ben zaten mesleğimi insan hak ve özgürlüklerine saygılı yapıyorum ancak daha bir saygılı, daha bir özenli olmamı sağladı. Duyarlılığımı artırdı. Hak haberciliği ilkesinin beynime kazınmasını sağladı. Biliyorum ki benim olduğu gibi seminerlere katılan diğer arkadaşlarım da bilgilerden yararlandılar ve yazılarında bunları esas almaya çalıştılar. Bazıları unutup gitse de kimileri bu bilgileri dağarcığına yerleştirdi, ben meslektaşlarımda bunu hissediyorum, görüyorum. (Saliha Yayla - Yeni Giresun Gazetesi)

Bazı gazeteciler de seminerlerin özellikle eşitlikçi bir haber dili kurmayı öğrenmeleri konusunda katkıları olduğunu vurgulamaktadırlar:

Bu eğitim seminerleri bize yararlı oldu diyebilirim. Haberciliğin etik değerlerini önemsemeye başladık, etki altında kalmadan haberin dışına çıkmadan haber yapılması gerektiğini öğrendik. Aynı şekilde program yaparken de kullanılan dil konusunda dikkatimizden kaçan şeyleri hatırlamış olduk. (Faruk Tandoğan - Trabzon Radyo Aktif)

Bianet tarafından düzenlenen yerel medya eğitim seminerine bir defa katıldım. Özellikle mesleğe başladığım ilk yıllarda böyle bir eğitimden geçmek ufkumu açtı ve kalitenin önemini kavramama yardımcı oldu. Ayrıca mesleğin başında böyle bir eğitim almak, genel gazetecilik alışkanlıklarına ve ayrımcı bir dilin kullanımına karşı daha baştan bir farkındalık oluşturmamı sağladı. (Hediye Eroğlu- Bugün Mersin Gazetesi)

Doğrudan Bianet’e çalıştığım için farklı kurumsal ilişkiler söz konusu değildi. Yerel medya eğitim seminerlerine katıldım. Bu esnada hem yerel gazetelerde çalışan muhabirlerin deneyimlerini dinleme ve anlama olanağı buldum, hem de eğitimcilerin “Bianet gazeteciliğine” dair fikirlerinden faydalandım. Bu eğitimler habere ve haberciliğe bakışıma önemli katkılar sağladı. Özellikle eşitlikçi bir haber dili konusunda kendimi geliştirme fırsatına sahip oldum. (İrfan Aktan - Express Dergisi)

Hemen hemen tamamına yakın diyebileceğim düzeyde katılım gerçekleştirdik. Bunların mesleki farkındalık, evrensel haber dili ve etiği bakımından geliştirici katkıları kuşkusuz çok önemli oldu. (Makbule Efe - Samsun Medya FM)

Bianet'in Adana'da 2006 yılında düzenlediği "Kadın ve Çocuk Hak Haberciliği" eğitim seminerine katıldım. Mesleki anlamda gelişmeye Bianet'in eğitim seminerinin önemli katkısı olduğuna inanıyorum. Özellikle "çocuk" ve "kadın" konusunda haber yazarken kullanılan dili ve bu dilin önemini öğrendim. Yurttaş haberciliği konusunda ufukum gelişti. Bu da bugün çalıştığım kadın gazetesindeki göreve başlamamda büyük etken oldu. (Mihriban Amanoğlu - Mersin 33 Gazetesi)

Eğitim seminerlerinin haber dili konusundaki katkıları kadar, haber yazımı ve sayfa tasarımı gibi teknik bilgiler açısından yararlarımı öne çıkaran gazeteciler de vardır:

Evet, bu seminerlere katıldım. Yerel medya eğitim seminerleri ufuk açıcı olmuştur. Mizanpajdan dil kullanımı ve yaratıcılık konusunda büyük katkısı olmuştur. Gazetecilik üzerine yeni bakış açıları kazandı bence. (Cumhur Kılıççioğlu - Siirt Mücadele Gazetesi)

BİA tarafından düzenlenen tüm yerel medya seminerlerine büyük bir zevkle katıldığım gibi pek çok faydasını gördüm ve hala da görmekteyim. Öğrendiğimiz tüm bilgileri de gerek kendi kurumumda gerekse farklı kurumlarda çalışan meslektaşlarımla paylaştım. Mesleğimizde bizim için ışık olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Seminerlerde çok değerli hocalardan aldığımız eğitim ile bugünlere geldik. Kısacası BİA dediğimiz Bağımsız İletişim Ağı, bizim öğretmenimiz oldu. İzmir'de diksiyon derslerinde koca koca insanlar konuşmayı öğrendik neredeyse yeniden. Sonra seminerler peş peşe gelmeye başladı. Atölyeler kuruldu biz yereller için. Gazete sayfaları, radyo mikrofonları ve televizyon kameraları masaya yatırıldı, iyi bir röportajın nasıl yapılması gerektiğinden tutun iyi bir haber metni nasıl yazılırsa, sayfa düzeninin nasıl olması gerektiğine kadar öğrendik. (Doğan Sönmez - Manavgat Venüs Radyo)

Görüleceği gibi, yerel gazeteciler eğitim seminerlerinin kendileri için farklı açılardan yararlı olduğunu belirtmektedirler. Diğer yandan Yüksekova Haber Gazetesi'nden Necip Çapraz ise eğitim çalışmalarına katılmamasına rağmen, Bianet tarafından yayımlanan eğitsel kitaplardan yararlandıklarını söylemektedir:

Bianet tarafından düzenlenen eğitim seminerlerine katılmadım. Ancak onların kullandığı habercilik dili konusunda ürettikleri dokümanlarından yararlandık. Çıkardıkları kitaplar, kılavuzlar bizim için çok yol gösterici oldu. Mutlaka bizimle paylaşıyorlar sağ olsunlar. Düzenli olarak geliyor bize.

Görüşme yapılan gazetecilerin ifadelerinden, eğitim çalışmalarında edindikleri bilgileri kendi gazetecilik pratiklerine de yansıttıkları anlaşılmaktadır. Bu gazetecilerin olumlu düşüncelerine karşın, görüşme yapılan gazetecilerden biri de eğitim çalışmalarını yararlı bulmamıştır. Sakarya Radyo Televizyonu'ndan Gürkan Kılıç yerel medya eğitimlerinin kendilerine katkısı olmadığını belirtmektedir:

Pek fazla bir katkısı olmadı diyebilirim. Haber yazımı üzerine bazı bilgiler aldık. Ancak teknik bilgilerle sınırlı kaldı.

Görüleceği üzere yerel medya eğitim çalışmalarına katılan ya da kendi kurumlarından başka meslektaşlarının katıldığını belirten yerel medya temsilcilerinin hemen hemen tamamı bu seminerlerin kendilerine mesleki açıdan büyük yararı olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu yararların ise özellikle haber yazım teknikleri ve sayfa tasarımı, alternatif habercilik dilinin öğrenilmesi, ayrımcı bir dil yerine eşitlikçi bir haber dilinin kullanımı ve etik konularında olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmalara katılan gazeteciler, hak haberciliği ilkelerini öğrendiklerini ve özellikle kadın ve çocuk haberlerinde ana akım haber alışkanlıklarından nasıl kurtulmak gerektiğine dair eşitlikçi haber yazım tekniklerini içselleştirdiklerini söylemektedirler.

Diğer yandan BİA'nın yerel gazetecilere verdiği destek ve sağladığı etkileşim sadece eğitim çalışmalarıyla sınırla kalmamış, ayrıca hukuksal danışmanlık hizmetlerini de kapsamıştır. Araştırma kapsamında görüşülen yerel gazetecilerden 7'si BİA'dan hukuksal danışmanlık desteği aldıklarını söylerken 12 gazeteci ise hukuksal destek almaya ihtiyaç duymadığını belirtmiştir.

Coşkun Efendioğlu, hukuksal destek alan gazetecilerdendir:

Hukuksal destek biriminden sevgili Erhan Üstündağ'ın takibiyle bir iki kere faydalandık. Yargılandığımız çeşitli davalar nedeniyle hukuk biriminin de desteğini aldık, onların sıkı bir şekilde gelişmeleri izlediğini de eklemeliyim, bize çok yardımları oldu.

Cumhur Kılıççioğlu da yasal takibata uğradıklarında BİA'dan destek almıştır:

İşbirliğimiz eğitimle sınırlanmadı. Bianet'in hukuksal biriminde yararlandım. Özellikle Fikret İlkiz¹³⁸ ile Erol Önderoğlu'na ebedi minnettarlığımız vardır. Onlardan çok yararlandım ve uyarılarına kulak verdim. Yazdıklarımızdan dolayı sık sık takibata maruz kaldığımız oldu, bu durumda hukuksal olarak fikir aldık. Arkadaşlar bize çok yardımcı oldular, minnettarlığımızı her zaman söyleriz kendilerine.

Emrullah Özbey de hukuksal danışmanlık konusunda sürekli BİA ile iletişim kurduklarını ve haklarını öğrendiklerini belirtmektedir:

Hukuksal olarak da Bianet hukuk danışmanı ve Erol Önderoğlu'ndan sürekli hukuksal destek alıyorum. Yazılarımız bazen tekzip ve dava konusu olabiliyor. Bu noktada gazetecilerin haklarını öğrenebiliyor ve ona göre savunma yapabiliyoruz.

Doğan Sönmez, sadece hukuksal destek almadıklarını aynı zamanda BİA ile etkileşim içinde oldukları süreç boyunca hukuk, mesleki haklar ve hak haberciliği konusunda sürekli yeni şeyler öğrendiklerini vurgulamaktadır:

Bugüne kadar geçen süre içerisinde sık sık hukuksal destek alarak birçok konuda yardım aldık. Bizler toplum olarak hak hukuk nedir bilmezken bir anda BİA, hakları öğretmeye başladı. O da neymiş derken, insan hakları ile tanıştık. Hiçbir şeyin insan hakkından üstün olamayacağını öğrendik hocalarımızdan, tabii ki hak haberciliğini en başta. Sonra kadın hakları haberciliği, çocuk hakları haberciliğini yerel gazeteci, radyocu ve televizyoncu meslektaşlarımızla birlikte masaya yatırarak tartıştık ve öğrendik. Yayınlarımızda artık haberciliğe ve haklara daha farklı gözlerle bakmaya başladık ve yayınlarımıza da bunu yansıtık. İşte yıllar önce o günlerde BİA'nın biz yerellere öğrettiği ve uyguladığımız hak haberciliğinde bugün yaygın medyaya baktığımızda nedense hala bir adım ileri yol kat etmediklerini üzüntüyle görmekteyiz.

Görüleceği üzere, Sönmez ve diğerleri gibi, hatta “Hakkımda açılan dava ile ilgili Bianet avukatlarından Fikret İlkiz'den bilgi konusunda destek aldım” diyen Mihriban Amanoğlu ve “Hukuki destek konusunda yoğun oldu ilişkilerimiz. Özellikle davama bakan avukatımın telefon düzeyinde görüşmeleri oldu sık sık” diyen Yakup Önal gibi yerel gazeteciler, gerek kendilerinin gerekse de avukatlarının basın hukuku ve güncel mevzuat konusunda Bianet hukuk danışmanlarından destek aldıklarını belirtmektedirler. Saliha Yayla gibi bazı gazeteciler ise hukuki destek

¹³⁸ Fikret İlkiz, avukat, BİA ve NTV hukuk danışmanıdır.

almamış olmakla birlikte, danışmak istediği konularda sorularına yanıt bulabildiğini söylemektedir:

Hukuki destek alamadım, böyle bir gereksinimim de olmadı. Olsaydı hiç tereddütsüz talep ederdim. Ama Bianet yazarı avukat Fikret İlkiz'in Giresun'da verdiği semineri izledim, sorularım oldu, cevaplarımı aldım, bilgilendim. Yine Bianet'in seminerinde hukuk alanında konuşan avukat Hülya Gülbahar'ın da bilgilerinden yararlandım.

Bununla birlikte gazetecilerin ifadelerinden sadece hukuksal konular ve gazetecilerin hakları konusunda bilgi edinmedikleri, aynı zamanda kendileriyle ilgili davaların ve hak ihlallerinin Bianet tarafından haberleştirilmesi yoluyla da yerel gazetecilere destek verildiği anlaşılmaktadır. Bianet'in, gazetecilerin uğradıkları yasal takibatları ve mesleki faaliyetleri nedeniyle uğradıkları hak kayıplarını haberleştirmek yoluyla yerel gazetecilerin seslerini duyurmasının örneklerini yerel gazeteciler de kendi deneyimleri dolayısıyla vermektedirler.

Bu gazetecilerden Nadiye Gürbüz, hukuksal destekten yeterince yararlanmadığını söylemekle birlikte, Bianet'in, yaşadığı dava sürecini gündemde tuttuğunu belirtmektedir:

Hukuksal destek konusunda yeterince yararlanamadığımı söyleyebilirim. Ancak Bianet benim dava sürecimi yakından takip etti ve haber yaparak gündemde tuttu, bunu takip ettiler yani.

Necip Çapraz da doğrudan danışmanlık almamakla birlikte Bianet'in haber ve moral destek yoluyla kendilerine destek olduğunu söylemektedir:

Bianet'in hukuksal alanından yararlanma şansımız olmadı. Doğrudan bir danışmanlık almadık. Ama bizim karşılaştığımız hukuksuzluk ve baskılarda sürekli takip ettiler, davaların süreçlerini bizzat gündeme taşıyarak moral ve motivasyonumuzu yükselttiler. Her zaman haberleriyle olsun, destekleriyle olsun yanımızda bulduk bütün çalışanlarını.

Seyrani Soluğan, gazetecilik faaliyetleri sonucu yargılanması sürecinde Bianet'in kendisiyle ilgili haber yaparak destek verdiğini belirten yerel gazetecilerdendir:

Hiç hukuksal destek almadım. Gazetede yaptığım bir haberden dolayı 9 ay hapis cezası aldım. Bu süre içerisinde Cumhurbaşkanı'na ve Adalet Bakanı'na yargılamamın ve mahkûmiyetimin yasal olmadığı konusunda dilekçeler yazdım. Adalet Bakanlığı talimatıyla Yargıtay usulen davamı bozdu ve beraatime karar verdi. Ancak zaten hapis yatmış olduğum için bir anlamı olmadı. Sadece sicilimi temizleyebildim. Bu konuda Bianet'te haberler çıktı, sağ olsunlar arkadaşlar böyle destek verdiler.

Sonuçta, görüşme yapılan yerel gazetecilerin ifadeleriyle de örneklenebileceği üzere, BİA'nın yerel medyaya üç farklı düzlemde destek verdiğini söylemek mümkündür. BİA, yerel medya eğitim programları kapsamında düzenlediği seminer ve atölye çalışmalarıyla yerel medyanın gazetecilik standartlarını yükseltmesine katkı sağladığı kadar, yerel gazeteciler arasındaki bilinirliğini de arttırmakta, böylelikle giderek daha fazla sayıda gazeteci ve yerel medya kuruluşunu haber ağına katarak katılımcı gazetecilik sınırlarını genişletmektedir. Aynı durum BİA'nın hukuksal danışma birimi faaliyetleri için de geçerlidir. BİA, medyadaki tarafsızlık söyleminin aksine, ana akım medya ve hegemonik resmi ideolojiyle onun hâkim söylemleri karşısında dezavantajlı olan yerel medyadan yana taraf olmakta ve bu taraflılığını habercilik pratiklerinin yanı sıra sağladığı bilgi desteğiyle eyleme geçirmektedir. BİA'nın hukuksal destek işlevi, eğitim çalışmaları kadar yaygınlık kazanamamış olmakla birlikte, yerel gazeteciler arasında mesleki dayanışma ağlarını güçlendirmesi ve hak haberciliğine özendirici etkisi bakımından dikkate değerdir. BİA'nın yerel medyaya desteğinin somutlaştığı üçüncü düzlem de, yerel gazetecilerin gazetecilik faaliyetleri nedeniyle uğradıkları yasal takibatları ve hak ihlallerini Bianet aracılığıyla haberleştirmek yoluyla gündemde tutması ve gazetecilerin uğradığı haksız fiillere karşı bir sivil toplum baskısı oluşmasına katkı sağlamasıdır. Böylelikle, ana akım medyada yer bulamayan yerel gazetecilerin mesleki sorunlarının Bianet aracılığıyla gündeme taşınması kadar,

yerel gazetecilerin de Bianet aracılığıyla kendi seslerini duyurmalarına imkân tanındığı ve katılımcı gazetecilik pratikleri hayata geçirildiği anlaşılmaktadır.

4.2.4 Yerel gazetecilerin Bianet haber üretim sürecine katılımı

Alternatif medyanın yalnızca karşıt bir enformasyon gücü olması değil, aynı zamanda sıradan insanların kendi kültürlerinin sembollerini ve dillerini de kullanmalarına olanak sağlaması gerekmektedir (Rodriguez, 2001: 3). Bu bakımdan alternatif medyaya dair pek çok kuramsal yaklaşımda okuyucu/izleyicilerin sadece medya içeriğinin tüketicileri değil aynı zamanda aktif katılımcılar olarak tekrar tanımlandığı görülmektedir (Downing, 2001: 8). Alternatif medya, katılımcılığa imkân veren yapısıyla kamusal enformasyonun çeşitliliğini arttırmakta ve ana akım medyanın kuşatmasından bağımsız bir söylem alanı oluşturabilmektedir. Böylelikle alternatif medya, bireylerin ana akımın görmezden geldiği veya hafife aldığı fikir ve isteklerini bir grup veya toplumsal hareket içinde aktarmaları için ortam sağlamaktadır.

Katılımcı gazetecilik anlayışı doğrultusunda, ana akım medyanın kuşatmasına karşı bağımsız bir söylem alanının yaratılmasında en önemli uygulama alanlarından birini yerel medya oluşturmaktadır. Zira siyasal/ekonomik seçkinler merkezli bir habercilik anlayışı yerine halka ve halkın sorunlarına yeterince temsil şansı tanıyan dengeli bir haberciliğe elverişliliği açısından yerel medya kilit bir noktadadır. Alternatif medyanın yerel ve bağımsız medya kuruluşları ile arasındaki organik bağlar bu bakımdan oldukça önemlidir. Bianet gibi alternatif haber ağlarının yerel ölçekli medya ile oldukça yoğun ve iki yönlü bir etkileşim içinde olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre, yerel gazeteciler, bağımsız gazeteciler ve bağımsız yayın

organları Bianet'in başlıca haber kaynaklarını oluşturdukları gibi, bu gazetecilerin Bianet'i kendi haberlerini aktardıkları başlıca mecralardan biri kıldıkları görülmektedir. Bu bakımdan yerel gazeteciler hem Bianet'in okuyucu kitlesine dâhil olmakta hem de Bianet'in katılımcı haber üretim süreci aracılığıyla kendi gazetecilik pratiklerini bizzat yerel ölçeğin ötesine taşımaktadırlar. Böylelikle Bianet örneğinde de "okuyucu ve gazeteci arasında hiyerarşik olmayan ilişkilerin kapsamı bu ikili ayrımı (gazeteci-okuyucu) birbirinin içinde eriterek native reporter (katılımcı muhabir/haberci) aktivist-gazeteci gibi yeni melez formlar yaratmaktadır" (Atton, 2003b: 269). Alternatif medyada okuyucu ve gazeteci arasındaki yakın ve hiyerarşik olmayan ilişkilerin ve etkileşimin varlığı Bianet haber merkezinde görev yapan gazetecilerin ifadelerinde oldukça net olarak gözlenmiştir, bununla birlikte söz konusu ilişkinin varlığını ve Bianet'in katılımcı haber üretim sürecine yerel gazetecilerin ne ölçüde dâhil olduğunu yerel medya temsilcilerinin gözünden de somutlaştırmak önem taşımaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen yerel gazetecilere;

- Doğrudan doğruya haber göndermek yoluyla Bianet'in haber üretim sürecine katkı verip vermedikleri,
- Bianet'e gönderdikleri haberlere haberi yazanın bilgisi ve isteği dışında editöryal müdahalede bulunulup bulunulmadığı,
- Haber metni yerine sadece gönderdikleri fotoğrafların kullanılıp kullanılmadığı,
- Bianet'te yayınlanmak üzere gönderdikleri ancak kullanılmayan haberleri olup olmadığı sorulmuştur.

Yerel gazetecilerden 15'i Bianet'in haber üretim sürecine doğrudan doğruya katıldıklarını söylerken, 4'ü Bianet'e doğrudan haber yazmadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte doğrudan haber yazmadıklarını belirten gazetecilerin kendi bölgeleriyle ilgili konularda Bianet haber merkezine bilgi ve belge desteği verdikleri anlaşılmaktadır. Bianet'e doğrudan haber yazımı, Bianet'in kendi başına bir haber portalına dönüşmesiyle görece azalmakla birlikte, özellikle bölgelerindeki haberlerde yerel gazetecilerin kaynak ve gönüllü muhabir olarak katkı yapma oranlarının arttığı görülmektedir.

Gönderdikleri haberlerin Bianet web sitesinde düzenli olarak kullanıldığını belirten Bülent Kutlutürk, Bianet'te zaman zaman kendilerinin de haber öznesi olduklarını söylemektedir:

Evet, Bianet'in haber üretimine katkılarımız olmuştur. Ve gönderdiğimiz haber, yazı ve fotoğraflar Bianet sitesinde kullanılıyor. Şu ana kadar sayısını tam olarak hatırlamamakla birlikte 5-6 civarında haberimiz yayınlanmış olabilir. Haberlerin konusu, yerel seçim, kadın hakları, adliye haberleri (dava takibi vs.) şeklindedir. Ayrıca bana ve yazı işleri müdürümüze verilen hapis cezası da Bianet'te kapsamlı olarak haber yapılmıştır. Bölgemizde bile pek çok basın örgütü ve medya kuruluşu bunu görmezden gelirken Bianet bizimle ilgili haberlere sık sık yer verdi.

Kutlutürk, gönderdikleri haberlerde geniş kapsamlı bir değişiklik yapılmadığını vurgulamaktadır:

Haberlerimiz mutlaka kaynak gösterilerek yayınlanıyor. Haberlerde çok önemli değişiklikler yapılmıyor. İçeriği genelde bizim yazdığımız şekliyle çıkıyor. Haberin bütünü yerine sadece fotoğrafımızın kullanıldığını hatırlıyorum.

Kutlutürk, kendisini bir nevi bölge temsilcisi gibi görmese de karşılıklı paylaşım olduğunu belirtmektedir:

Bölge temsilcisi demesek de gönüllü bir dayanışma var elbette. Buraya muhabir göndermelerine gerek kalmıyor çünkü biz haberi kendimiz takip edip kendi gazetemizle birlikte Bianet'te yazabiliyoruz.

Coşkun Efendioğlu, zaman zaman Bianet editörlerinin de kendilerinden belirli bir konuda haber yapmalarını istediğini ve bazı durumlarda da Bianet'in kendi

gazetelerinden ya da internet sitelerinden haberi doğrudan alarak yayınladığını belirtmektedir. Efendioğlu da haberlerine önemli bir editöryal müdahale olmadığı görüşündedir:

Ben ilk dönemler bazı haberleri geçtim. Herhalde 8-10 haberimiz bu şekilde yer almıştır. Bazen de, merkezdeki editörlerin isteğiyle haberler yaptım. Ama bazılarını onlar bizim gazeteden ya da internet sitesinden alarak da yayınladılar. Daha çok BİA editörleri, gazetemizden zaman zaman bazı önemli haberleri kendileri edit ederek siteye koyuyorlar. Kesinlikle bizim ismimizle çıkıyor. Dediğim gibi mutlaka edit ediliyor bir şekilde. Ama aynen çıktığını ya da yerel bilgilerin kısaltılarak verildiğini de hatırlıyorum. Tabii fotoğraflarımız da kullanıldı. Bazen Bianet muhabirleri de belli konularda ayrıntı istediler, katkıda bulduk. Yazdığımız haberlere önemli bir müdahale olmamıştır, ama bir editasyon sürecinden geçerek yayımlandığını biliyorum.

Cumhur Kılıçcıoğlu, Bianet ağına bugüne kadar 1000'e yakın haberle katkı sağladıklarını söylemektedir. Kılıçcıoğlu, Bianet'e yazmayı kendi gazetelerine yazmaktan farklı görmemektedir:

Evet, katkı veriyoruz. Kuruluşundan beri Bianet ağı için haber gönderdik. Gönderdiğimiz haberler sitede kullanılıyor, ayrıca bunlar arşivlenmekte ve araştırmacılar için kaynak oluşturmaktadır. Gönderdiğim bine yakın haber ve makaleden büyük bölümü yayınlanmıştır. Konu kısıtlaması yok. Bütün yazın türlerine eşit gözle bakılıyor bence. Kanaatim odur ki kendi, gazetemizde yazmaktan farklı değil bizim için.

Kılıçcıoğlu, gönderdiği bütün haberlerin kendi imzasıyla çıktığını ve bazen haberde şekli düzeltmeler yapıldığını söylemektedir; bunun dışında bölgelerindeki haber konusu olaylar hakkında da Bianet yetkilileri ile sürekli tartışabildiklerini vurgulamaktadır:

Bütün haberler isim ve imzama yayınlanmaktadır. Bugüne kadar hep böyle oldu. Muhakkak kaynak veriyorlar. Gerektiğinde olumlu düzeltmeler yapılmaktadır. Bunlar bizim yazı eksikimizden biraz belki. Ama haber yine bizim haberimiz olarak kalıyor. Yine gönderdiğimiz resimler de kullanılıyor. Her konuda destek ve bilgi veriyoruz bizden istendiğinde. Bölgemizdeki olaylarla ilgili oradaki arkadaşları bilgilendiriyoruz, İstanbul'a gittiğimizde tartışmalar yapıyoruz gündem üzerine.

Kılıçcıoğlu gibi, Bianet'e çok sayıda haberle katkı yapan gazetecilerden biri de Saliha Yayla'dır:

Evet, katkı veriyorum, kurumumuz da veriyor. Evet, ilettiğim haber, foto haber sitesinde yer alıyor. Bu konuda çok duyarlılar. Şimdi açıkçası ben ara sıra haber iletiyorum. Diyelim 50'nin üzerine haber, 30 kadar aldıkları demeç ya da röportaj, bir o kadar da makale oldu şu ana kadar. Toplam 150'e yakın bir ileti olmuştur. Benim imzam olmadan, çalıştığım gazetede çıkan haberlerin de arada kullanıldığını düşünürsek iletişimimiz gayet iyi sayılır. Kurumumuza gelince, bizim yaptığımız haberleri uygun bulduklarında gazete ismi belirterek kullanıyorlar. Bu da bizi mutlu ediyor.

Bizzat kendi gönderdikleri haberler kadar, Bianet'in de gazetelerinden haber olarak kullandığını belirten Yayla, zaman zaman gönderdikleri haber ve yazıların Bianet'te manşet olacak kadar öne çıkabildiğini söylemektedir:

Haberler isimle çıkıyor. Manşet olabildi, makalelerim de ilk sıralardan çıkabildi. Ama ben de özenli yazıyorum, hak ediyorum hani, bilmem belki de torpilliyim! Değişiklik yapılmıyor. Sadece düzenleniyor. Örneğin ben haberlere başlık atmayabiliyorum o zaman onlar atabiliyor. Bu güne kadar anlamını bozacak bir tek uygulama yapılmadı. Sansüre uğramadım anlayacağınız. İfade bozukluklarım olmuşsa da sağ olsunlar düzeltiyorlar. Karizmamı çizdirmiyorlar yani!

Nadiye Gürbüz de Bianet'e kendilerinin haber göndermelerinin yanı sıra bazı haberlerini Bianet'in de internet sitelerinden alarak kullanabildiğini söylemektedir:

Demokrat Radyo'da görev yapan tüm gazeteci arkadaşların haberleri radyomuzun demoktradyo.com sitesinde yayınlanmaktadır. Haberlerimizi imza kullanarak yayınlamamaktayız. Bianet sitemizi düzenli olarak takip eder ve ihtiyaç duyduğu haberi, bilgiyi, fotoğrafı buradan temin eder. Bazı durumlarda da biz haberi kendilerine göndeririz ve bunlara yer verilir bianet.org sitesinde. Bu biçimiyle Demokrat Radyo'dan yararlanarak 50 civarında habere, bilgiye yer vermiştir Bianet. Ayrıca şahsıma ait, "Metropolde Yerel Radyoculuk" konusuna ilişkin bir yazıma yer verilmiştir.

Gürbüz, gerek kendi gönderdikleri, gerekse de Bianet'in web sitelerinden aldığı haberlerde mutlaka kaynak gösterildiğini vurgulamaktadır:

Bianet ile haberlere ilişkin kurduğumuz ilişki az önce söylediğim eksende yürüyor. Mutlaka bizi kaynak gösteriyorlar. Haberler üzerinde değişiklik yapma, kısaltma ve ekleme yapma hakkı Bianet'e aittir. Kimi haberlerimiz üzerinde bu biçimde değişiklikler yapıldı. Ama çok büyük kapsamlı değil. Daha çok biçimsel oluyor.

Bianet'e yazmayı kendi gazetelerine yazmaktan farklı görmeyen Cumhuriyetçi Kılıçcıoğlu gibi Makbule Efe de Bianet'in haber üretim sürecine sık sık katkı

verdiklerini, bölgelerindeki haberleri hem kendi radyolarında hem de Bianet’te değerlendirmek üzere topladıklarını söylemektedir:

Evet, kuruluşum ve ben bu katkıyı çeşitli düzeylerde çeşitli zamanlarda değişen yoğunlukla vermeye çalışıyoruz, bunlar Bianet tarafından görülüyor. Son olarak 27 Ocak’ta “kadına yönelik şiddet” gerçekliği üzerinden oldu. Sık sık haber, makale ve röportajlarımızla katkı veriyoruz. Bazen de bizim bölgemizdeki haberleri takip ediyoruz Bianet için, bunlardan hem kendi radyo haberlerimizde yararlanıyoruz hem de Bianet’e giriyor. Bazen kurum imzası bazen de şahsen imzayla oluyor, haber yorumu, röportaj aynen kimi düzenlemelerle ya da öz itibarıyla korunarak veriliyor.

Makbule Efe’nin süreklilik gösteren haber akışına karşın, Diren Keser, haber katkısının istendiği zaman ortaya çıktığını söylemekte ve Bianet’te kendilerinin de haber konusu olduklarını vurgulamaktadır:

İstendiği zaman bir katkı ortaya çıkıyor. Arada bir yazılan haberlerle katkı verdiğimiz oluyor. Özellikle bölgemizdeki haberler, insan hakları ihlalleri, kadın cinayetleri gibi konularda istendiğinde bilgi ve haber veriyoruz. Haber olarak sayı hatırlamıyorum ama arada destek veriyoruz. Bunun yanı sıra biz de haber olduk, Bianet’te bizimle ilgili haberler de çıktı.

Bianet’e düzenli olarak haber göndermekle birlikte, kendilerinin de haber konusu olarak Bianet’te yer aldığını belirten bir diğer yerel gazeteci Emrullah Özbey’dir:

Evet, Bianet’in haberlerine katkı veririm. Bianet’e haber atıyorum genelde. Özellikle kadın ve çocuk haberlerinin yanı sıra Bianet sitesinde benim de konu olduğum birçok haber vardır. Bizim hukuksal olarak durumumuzla ilgili haberler de çıkmıştır. Ortalama şu ana kadar 30 haberim yayınlanmıştır. Genelde bölgesel haberler attık. Haberler genelde benim adıyla veya başında bulunduğum Haber 49 gazetesi adına yayınlanıyor. Haberde tashih yapılması haberlerin içeriklerine göre değişiyor. Genelde şimdiye kadar attığım haberlerin çoğu aynen yayınlandı.

Makbule Efe gibi, haber akışında sürekliliği vurgulayan Doğan Sönmez, Bianet’in kuruluşunda planlanan haber havuzu fikrinin kendisini oldukça heyecanlandığını belirtmekte ve o dönemde başlayan haber akışının halen devam ettiğini söylemektedir:

Elbette Bianet’in haber üretim sürecine katkı verdim. Birlikte neler yapılabileceği konuşulurken ortak haber havuzu gündeme getirilince bende

heyecan doruğa çıktı işte o an. Ve ben interneti bırakın bilgisayar kullanmayı bile beceremezken haberler akmaya başladı Bianet sayfalarında. Manavgat'ta Venüs Radyo mikrofonları da artık gökyüzüne açılmış, güzel yurdumun diğer köşelerinden havuza düşen haberleri dinleyenlerine ulaştırırken Manavgat haberleri de Bianet sayfalarında yer almaya başladı. Yıllardır da bu işlemler zaman zaman aksasa bile sürüp gitmekte.

Sönmez, gönderdiği haberlerin hem Bianet hem de diğer yerel yayınlar tarafından kullanıldığını söylemekle birlikte, son yıllarda kullanılan haber oranının düşmesinden yakınmaktadır:

Gönderdiğim haber ve fotoğraflar gerek Bianet haber sitesinde gerekse diğer üyeler tarafından sık sık kullanılmıştır. Fotoğraf konusunda (...) çektiğim fotoğrafların tamamı da Bianet haber sitesinde yayınlanmıştır. Geçmiş yıllarda Bianet haber sitesinde daha yoğun olarak çıkan haberlerime son yıllarda pek yer verilmediğini de üzümlere belirtmek isterim. Ben yine arada bir haber gönderiyorum. Ama sanıyorum benzer haberler farklı yerlerden de giriyor artık.

Sönmez, haberlerinin Bianet'te daha az kullanılmasından yakınmakla birlikte, gönderdiği haberlerin mutlaka kendi imzasıyla yayınlandığını söylemekte ve haber metinlerinde içeriğe müdahale olmadığını ifade etmektedir:

Evet, gönderdiğim haberler Doğan Sönmez / Manavgat Venüs Radyo imzası ile çıktı. Haberlerin içeriğinde büyük çaplı değişiklik olmamakla birlikte elbette düzeltmeler yapılıyor. Düzeltme dediğim daha çok Bianet'in haber üslubuna dair şekli şeylerdir. Haber biz girmesini istediğimiz şekilde yayınlanıyor yoksa.

Hediye Eroğlu da, son dönemde fazla haber katkısı yapmadıklarını söyleyen gazetecilerdendir:

Uzun süre boyunca aktif olarak katkı verdik. Yazdığımız haberler ve makaleler Bianet sitesinde yer buldu. Son dönemlerde ne yazık ki Bianet'in haber üretim sürecine katkı sunamıyorum ancak sunmak istiyorum. Şu ana dek kaç haberimin yayınlandığını bilmiyorum ama çalıştığımız süre içerisinde oldukça fazla haberim yayınlandı. Bianet'e gönderdiğim haberlerin çoğu benim imzam ile kullanıldı. Bazı haberlerde imzamızın olmamasının nedeni her habere imza atmamamız. Ancak haberlerim olduğu gibi kullanılmakta, herhangi bir değişiklik yapılmıyor.

Seyrani Soluğan da Sönmez ve Eroğlu gibi haber katkısı son dönemlerde azalan gazetecilerdendir. Bununla birlikte Soluğan, şu ana dek gönderdikleri haberlere herhangi bir müdahale olmadığını da belirtmektedir:

Geçtiğimiz yıllarda yayınlanıyordu ama uzun süredir haber göndermedik. Gönderdiğimiz haberler sitede yayımlandı. Özellikle yerel konularda burada yaşayanların gözüyle bilgiler verdik bazı haberlerde. Ortalama haberi tam hatırlayamıyorum, epeydir haber gönderemedik. Evet, benim ismimle çıkıyordu ve genel olarak aynen kullanılıyordu. Çok ufak bazı düzeltmeler oldu ama bunlar da imla vs. konularda oldu. Kısaltma veya kesme yapmadılar. Bizim yazdığımız gibi çıktı haberimiz.

İrfan Aktan da bir süredir Bianet'e yazma fırsatının olmadığını söylemekle birlikte, 200'e yakın haberinin Bianet'te yer aldığını ifade etmektedir:

Bir süredir Bianet'e yazma fırsatım olmuyor. Bianet'te 200 civarında haber ve makalemin yayımlandığını tahmin ediyorum. Bianet'e güncel konular, öğrenciler, mülteciler, Kürtler, kadınlar, eşcinseller dâhil farklı alanlardaki mağdurları konu edinen yazı ve haberler yazdım.

Çok çeşitli konularda haberler yazdığını söyleyen Aktan, konu belirlenmesinde bir yönlendirmeye karşılaşmadığını, ayrıca gönderdiği haberlerde geniş çaplı bir değişiklik yapılmadığını vurgulamaktadır:

Hayır, yönlendirme olmadı zaten belirli bir gündem var sonuçta. Ben de gündeme dair kafamdakileri Bianet'e gönderdiğim zaman değerlendirildi. Yolladığım haberler veya yazılar elbette bir editörün kontrolünden geçiyor. Yazı veya haberlerin içeriğine benden habersiz müdahaleler yapılmıyor. Ancak haberde eksik olan unsurlar varsa, editörün uyarısıyla bu eksiklikler gideriliyor. Genel olarak haberlerde geniş çaplı değişiklikler yapılmıyor. Daha ziyade haberin perspektifine -ayrımçı unsurlar barındırıp barındırmadığına- ve unsurlarının tamamlanıp tamamlanmadığına bakılır. Bunlar açısından sorun olmayınca zaten büyük bir düzeltmeye gerek kalmıyor.

Mihriban Amanoğlu, haber yazımının yanı sıra etkileşimi farklı boyutlarda da sağlamaktadır. Amanoğlu, doğrudan haber yazımı kadar Bianet muhabirlerinin yazdıkları haberlerde de görüş belirtmektedir:

Eğitim seminerinden önceki ve sonrasındaki sürede haber desteği verdim. Haberlerim Bianet'in internet sitesinde kullanıldı ancak epeyce olduğu için sayısına ilişkin bir fikrim yok. Haber yazmanın dışında Bianet muhabirlerinin kendi hazırladığı haberler için de zaman zaman görüş belirttim, makaleler kaleme aldım. Yazdığım her şey haber sitesinde yer aldı. Haberlerim ismimle yayımlandı. Editöryal müdahale olarak çok büyük değişiklikler olmadı.

Necip Çapraz ise diğer yerel gazeteciler gibi Bianet'in haber üretim sürecine katkı verdiklerini söylemekle birlikte, karşılıklı etkileşimin bir diğer boyutunu vurgulamaktadır; buna göre, yerel medya olarak Bianet haberlerine kaynak olmanın

yanı sıra bölgelerindeki başka kaynaklara ulaşma konusunda da Bianet'e katkı sağlamaktadırlar:

Kaynaklara ulaşma ve kaynak olma noktasında katkılarımız oldu. Kendimiz haber yazdığımız ya da doğrudan bilgi verdiğimiz gibi bölgedeki kaynaklara ulaşma açısından da destek verdik. Özellikle bizim ilgi alanımıza giren bir konuda sadece bölgemizi değil ulusal çaptaki okuyucuları da ilgilendireceğini düşündüğümüz anda Bianet ağına koyuyoruz haberi. Hem okunma oranımız artıyor hem de bölgeyle ilgili haberleri ilk elden vermiş oluyoruz. Özelde yerelde ama ulusal boyutta etki eden, siyasi, ekonomi, adliye ve güvenlik konularında haber ve makalelerimiz yayınlandı. Zaten Bianet arama motorunda Necip Çapraz ve Erkan Çapraz diye bakılırsa Bianet'e katkımız görülecektir. Gönderdiğimiz haber ve makaleler genelde bizim isim ve imzamızla kullanıldı. Genelde aynen kullanılıyor, bir değişiklik olmadı. Bianet muhabirlerin yazdığı haberlere de katkımız oluyor ayrıca.

Haber kaynaklarına ulaşmak konusunda katkı veren bir diğer gazeteci Bülent Kutlutürk'tür:

Bianet'in kendi muhabirlerinin yazdığı haberler için talep edildiğinde destek ve bilgi veriyoruz. Genelde haber konularıyla ilgili ya da bölgemizden bazı haber kaynaklarına ulaşmak konusunda konuşuyoruz. Malatya'daki haber konularını ve etkinlikleri izleyip haberleştiriyoruz.

Bianet'in haber üretim sürecine düzenli olarak ya da belirli aralıklarla katılan yerel gazeteciler kadar, görüşülen bazı gazeteciler de haber alışverişi içinde olmadıklarını ya da haberden çok program üretimi konusunda işbirliği yaptıklarını belirtmektedirler. Bunlardan Faruk Tandoğan, düzenli haber üretmedikleri için Bianet'e katkı veremediklerini ancak BİA'dan radyo programları aldıklarını söylemektedir:

Düzenli olarak kendi özel haberimizi üretmediğimiz için haber üretim sürecine katkı veremiyoruz, verebiliyor olsaydık bianet.org'da yayınlanırdı mutlaka. Daha çok program aldığımızı söyleyebilirim.

Gürkan Kılıç ise ulusal haber konularına değinmedikleri gerekçesiyle Bianet'e haber göndermediklerini söylemekte, bununla birlikte kendi sitelerinden haber paylaşımının mümkün olduğunu belirtmektedir:

Açıkçası hayır. Haber konusunda bir katkımız olmadı. Zaten biz genellikle yerel konularla ilgilendiğimiz için kendi yayınlamızda değerlendiriyoruz

yazdıklarımızı. Ama bizim sitemizden alınması mümkün tabii. Genel olarak ulusal haberlere pek değinmiyoruz. Bu yüzden olmadı diyebilirim yani.

Yakup Önal, şimdiye kadar haber göndermediklerini, ancak kendilerinin haber konusu olduklarını söylemektedir:

Bianet'in kapısının haberlerimize açık olduğunu bilmeme rağmen, şimdiye kadar kendi başımıza gelen gelişmeler dışında haberlerimiz gönderilmediği için yayınlanmadı.

Songül Özbakır da çok fazla haber gönderimi yapmadıklarını belirtmekte ve bunun nedenini Bianet ile aynı kentte bulunmaları olarak göstermektedir:

Radyomuz, Bianet'in ilk kuruluş sürecinde haber verdi. Ancak sonraki yıllarda Bianet'in kendi haber merkezini kurması ve aynı ilde bulunuyor olmamız nedeniyle haber verme ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Aslında başlangıçta bir havuz olarak düşünülmüştü, sonra sonra bu yapı başka şekilde oluştu. Bununla birlikte zaman zaman bizden malzemeler de kullanıldığı olmaktadır.

Serkan Tultak ise düzenli haber gönderimi yapmamalarına rağmen, özellikle çevre sorunlarına dair bölgeleriyle ilgili konularda yapılan haberler için görüş bildirerek katkı sağladıklarını ifade etmektedir:

Haber gönderimi hiç yapmadım. Ancak bizim bölgemizle ilgili konularda, dediğim gibi, özellikle nükleer santralle çevrenin mahvedilmesi tehdidine karşı muhalif yazılarımız konusunda görüş bildiriyoruz zaman zaman. Bundan sonra haber paylaşımı yapacağım. O zaman ne şekilde kullanılıyor veya değerlendiriliyor daha iyi fikir sahibi olabilirim.

Görüleceği gibi, görüşme yapılan yerel gazetecilerin çoğunluğu kendi yazdıkları haberleri Bianet aracılığıyla yayımlayabilmekte ve Bianet'in haber üretim sürecinde katılımcılığı sağlamaktadırlar. Nitekim Bianet arşivi üzerinde yapılan çevrimiçi taramalarda da haberlerde mahreç, kaynak ve haber sahibi olarak çok farklı bölge ve yerel gazetecilerin görüldüğü görülmektedir. Bu durum da Bianet'in katılımcı haber üretim sürecini etkin olarak işletmesine dair bulguları doğrular niteliktedir. Diğer yandan, bazı gazeteciler son dönemde haber katkılarının düştüğünü belirtmektedirler. Haber katkısının düşmesinde Bianet'in başlı başına bir haber portalına dönüşmesinin etkisi olduğu kadar, bu etkinin ağırlıklı olarak yerel

gazetecilerin kendi çalışma koşullarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu durumda etkisi olduğu görülen bir diğer gelişme de Bianet'in bilinirlik düzeyinin artmasına paralel olarak farklı yerel gazetecilerce aynı bölgeden ve benzer konularda haber gönderiminin artması ve bu haberler arasında bir kısmının bu benzerlik nedeniyle değerlendirilememesidir.

Son dönemde haber katkısının düştüğünü belirtmiş olan yerel gazetecilerin genellikle son dönemde kendilerinden Bianet'e haber akışının azaldığına işaret edenler olduğu görülmektedir. Ayrıca doğrudan haber gönderiminin azaldığı noktada yerel gazetecilerin haber kaynağı olarak kullanılma düzeyinin korunduğu gözlenmiştir. Bu bakımdan bazı gazetecilerce dile getirilen haber katkısının azalmasını Bianet'in yerelden kopması olarak yorumlamak güçtür. Bu bakımdan, yerel gazetecilerin Bianet aracılığıyla yayınlanmak üzere gönderdikleri, ancak çeşitli nedenlerle değerlendirilmeyen haberlerin oranını anlamak da bu noktada anlamlı olacaktır. Çünkü yerel gazeteciler Bianet'in haber üretim sürecine aktif olarak katıldıklarını ifade etmekle birlikte, gönderdikleri haberlerin çok küçük bir kısmının değerlendirmeye alınması durumunda bu katılımın Bianet'in alternatiflik ölçütü olarak kullanılması anlamlı olmayacaktır.

Bu nedenle haberlerini kendi medya kuruluşlarıyla birlikte Bianet aracılığıyla yayınladığını söylemiş olan yerel gazetecilere değerlendirmeye alınmayan haberlerin oranı da sorulmuştur. Yerel gazetecilerin 5'i dışında tüm gazeteciler gönderdikleri haberlerin tamamının değerlendirildiğini belirtmektedirler. Gazetecilerin önemli çoğunluğu, yayınlanmak üzere gönderdikleri tüm içeriğin Bianet sayfalarında yer bulduğunu ve şu ana dek kullanılmayan bir haberlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bazı haberlerinin değerlendirilmediğini söyleyen gazetecilerin ise bu haberlerin

nicelik olarak önemli bir miktarda olduğuna dair bir ifade kullanmadıkları görülmüştür.

Bu gazetecilerden Doğan Sönmez, çok sayıda haberinin Bianet'te yer bulamadığını söyleyen tek gazetecidir. Sönmez, söz konusu haberlerin sadece yereli ilgilendirdiği için kullanılmamış olabileceğini belirtmektedir:

Hem de pek çok oldu. Özellikle ilk dönemlerde Manavgat'ta olan her türlü haberleri geçiyordum, belki de sadece yereli ilgilendirdiği için yayınlanmadığını düşünüyorum. Hayır, haberler kullanılmadığında tarafıma herhangi bir gerekçe bildirilmedi.

Cumhur Kılıçcıoğlu, kullanılmayan haberlerinin olduğunu söylemekle birlikte bunların "haklı nedenlerle" değerlendirilmediğini belirtmektedir, bununla birlikte Kılıçcıoğlu bu nedenlerin ayrıntılarını vermemiştir:

Elbette haklı nedenlerle değerlendirilmeyen çalışmalarımız da olmaktadır. Bunlar belli bir konuyu kapsamıyor. Kullanılmama gerekçesi bildirilmemiş, biz de sormaya gerek görmemiştir.

İrfan Aktan, haberlerinin birkaç defa kullanılmadığını söylemekte ve kullanılmama gerekçesi olarak haberin güncelliğini yitirmesi ya da haber değeri gibi teknik nedenleri göstermektedir:

Birkaç defa kullanılmayan haberim veya yazım oldu. Kullanılmama gerekçesi de bana bildirildi. Bunun içinde haberin güncelliğini yitirmesi veya haber değeri taşımaması dâhil pek çok gerekçe yer alıyor.

Aktan, bu gerekçeler dışında, haberlerinin yayın ilkelerine uymaması gibi bir gerekçeyle kullanılmamasının söz konusu olmadığını söylemektedir:

Hayır, bu konuda bir sıkıntı yaşamadık. Genellikle güncel olmadığı için değerlendirilmediği söylendi. Zaten bu da çok sık tekrar eden bir durum olmadı.

Necip Çapraz da değerlendirilmeyen haber sayısının çok az olduğunu vurgulamaktadır:

Çok değil. Gönderdiğimiz ancak değerlendirmeye alınmayan haber sayısı uzun zaman içinde tahminen 3'ü geçmez. Gerekçe ise bildirilmedi.

Saliha Yayla ise sadece bir haberinin kullanılmadığını söylemektedir, ancak Yayla'ya göre aynı çalışmasının haber yerine makale formatında yeniden değerlendirilmesi önerilmiştir:

Hatırladığım sadece bir tane oldu. O da ben yerele ilişkin yazdığım bir haberi duygusal davranıp atmıştım. İçerik kısa ve tamamen yerele aitti. Evet, beni aradılar ve bu konuda haber değil de makale yazarsam yayınlacaklarını söylediler, yazdım ve yayınlandı. Giresun'a bir park açılmıştı. Can Yücel adının verildiği. Bir Cansever/şiiirsever olarak bunun haberini atmıştım. Çok da kısaydı. O girmedi, bunun üzerine yazdığım makale yazarlar bölümünde ilk sıradan yayınlandı.

Görüleceği üzere, yerel gazetecilerin özellikle bölgelerindeki haber ortamlarından gönderdikleri haberlerle Bianet'in haber üretim sürecinde katılımcılığı sağlamak adına önemli katkı verdikleri anlaşılmaktadır. Yerel gazetecilerin Bianet'e gönderdikleri haber konularının genellikle bölgelerindeki çevre sorunları, yerel seçimler, yerel adliye haberleri, kadın hakları ve kadın cinayetleri, insan hakları ihlalleri, öğrencilerin sorunları ve yerel medyanın adli kovuşturmaları gibi haber başlıklarından oluştuğu görülmekte olup, yerel gazetecilerin herhangi bir konu kısıtlamasına tabi olmadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca yerel gazeteciler tarafından gönderilmiş olmasa bile sıklıkla Bianet'in yerel medya kuruluşlarının gazete ya da internet sitelerinden haber olarak kullandığı görülmektedir.

Diğer yandan yerel gazeteciler sadece yayına hazır biçimiyle haber alışverişi yapmamaktadırlar, aynı zamanda Bianet'in çekirdek yazı işleri kadrosu ile sürekli bir iletişim ve etkileşim içinde oldukları da görülmüştür. Bianet ekibinin yerel gazetecilerle kendi muhabirleri gibi gündem üzerine düzenli olarak görüş alışverişinde buldukları hem Bianet editörlerinin hem de yerel gazetecilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Bu noktada Bianet ile yerel gazetecilerin etkileşiminin dört ana ekseninde şekillendiğinden söz edilebilir. Buna göre:

a) Yerel gazeteciler Bianet'e doğrudan haber yazımı yoluyla kendi yerel haberlerini ulusal/küresel mecrada paylaşımına açmakta ve aynı zamanda Bianet'te katılımcı haber üretim kanallarını işler tutmakta, böylece habercilik pratiklerinin demokratik şekilde örgütlenmesine imkân vermektedirler;

b) Doğrudan ve sürekli haber akışı sağlamayanlar dâhil görüşülen tüm yerel gazeteciler bölgeleriyle ilgili haber konularında Bianet yazı işlerinin çekirdek kadrosuna bilgi, belge aktararak ve görüş bildirerek haber kaynağı olmakta ve aynı zamanda haber üretimine dolaylı katkı sağlamaktadırlar;

c) Yerel gazeteciler bölgelerindeki haber kaynaklarına ulaşmak konusunda Bianet yazı işleri kadrosuna yardımcı olmakta ve gerektiğinde haber kaynakları nezdinde referans olmaktadır;

d) Yerel gazeteciler kendi gazetecilik faaliyetlerinden kaynaklanan hak ihlali, yargılama ve cezai yaptırımlar gibi nedenlerle Bianet haberlerinde doğrudan haber öznesi de olmaktadır.

Sonuçta, Bianet'in haber üretim sürecine katılan yerel gazetecilerin çok büyük bir kısmı, istedikleri zaman Bianet'te kendi haberlerini yayınlama şansını bulmaktadır. Bununla birlikte, yerel gazetecilerin ifadelerinden Bianet'te çeşitli nedenlerle değerlendirmeye alınmayan haberlerinin nicelik olarak oldukça az miktarda olduğu ve genellikle teknik (güncellik vb.) nedenlerle değerlendirilmediği anlaşılmakta olup, bu durumun Bianet'te katılımcı gazetecilik sürecinin işlerliğini olumsuz yönde etkileyecek bir engel oluşturmadığı görülmektedir.

4.2.5 Bianet okuyucusu olarak yerel gazeteciler: Daimi haber kaynağı

Yerel gazetecilerin haberlerini Bianet ağında yayınlamak Bianet haber üretim sürecinde katılımcılığı sağlaması sadece tek yönlü bir haber akış kanalı üzerine kurulmamıştır. Bianet gibi alternatif haber ağlarının yerel ölçekli medya ile oldukça yoğun ve iki yönlü bir etkileşim içinde olduğunu söylemek mümkündür. Yerel medya kuruluşları da herhangi bir telif hakkı bedeli söz konusu olmaksızın Bianet ağından aldıkları haberleri kendi yerel haber ortamlarında yayınlatabilmektedirler.

Yerel medyanın Bianet ağından haber olarak kullanımı aynı zamanda yerel gazetecilerin okuyucu olarak da Bianet'i düzenli olarak takip etmelerini gerektirmektedir. Bu bakımdan yerel gazeteciler hem Bianet için haber üretimine katkı sağlamak hem de okuyucu olarak Bianet hedef kitlesinin önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Yerel gazetecilerin bu konumlanışı, karşılıklı etkileşimi mümkün kılması ve gazeteci ile okuyucu arasındaki makası daraltması bakımından da anlamlıdır. Bu sürecin yerel gazeteciler açısından nasıl işlediğini anlamak için yerel gazetecilere;

- a) Bianet ağından alınan haberleri kendi yerel medya kuruluşlarında kullanıp kullanmadıkları,
- b) Kullanıyorsa bu haberleri hangi ölçütlere göre seçtikleri,
- c) Aylık/haftalık ortalama kaç haber kullandıkları,
- d) Bianet'i aynı zamanda okuyucu olarak takip etme düzeyleri sorulmuştur.

Görüşme yapılan gazetecilerden 14'ü Bianet'ten aldıkları haberleri düzenli olarak kendi yerel haber ortamlarında kullandıklarını belirtirken, Bianet ağından haber kullanmadıklarını belirten gazetecilerin sayısı 5'tir. Bazı yerel gazeteciler

Bianet kaynaklı haberleri oldukça yoğun olarak kullandıklarını ifade etmiş, bazıları da süreklilik göstermese de özellikle belirli bir konuyla ilgili haberleri kullanmayı tercih ettiklerini söylemişlerdir.

Bianet haberlerini kendi medyasında yoğun olarak kullanan yerel gazetecilerden biri Coşkun Efendioğlu'dur. BİA'nın kuruluş sürecinde yer alan gazetecilerden biri olan Efendioğlu, Bianet haberlerini, halkın tekelci medya dışında bir mecradan haber alabilmesi için yayın yapma anlayışı doğrultusunda değerlendirdiklerini belirtmektedir:

Ben Bianet ağındaki haber ve yorumları oldukça yoğun kullanıyorum. Genellikle yaygın basında yer almayan odaların açıklamalarını, röportajları, Fikret İlkiz başta olmak üzere bazı yorumları, Şadiye Dönümcü'nün yazılarını okurlarımızla paylaşıyorum. Mutlaka mahreç gösteririm. Zaten biz BİA'yı kurarken de, özellikle TMMOB ve TTB'nin halkı aydınlatma çabalarının büyük medyada özellikle yok sayılma çabalarına karşın, halkın tekelci medyanın etkisi dışında bir mecradan bilgi edinebilmesi kaygısını gütmüştük. Bu anlamda, gerçek bir gazetecilik mecrası oluşturmayı hedeflemiştik. Uzun yıllardır yaygın basının da yerel muhabir ağını oluşturan yerel basın çalışanlarının, yaygın basında yer almayan haberlerinin, bu anlamda gerçeklerin, BİA ağı üzerinden tüm ülkeye ve dünyaya duyurulmasını amaçlamıştık. Bu amaç doğrultusunda bugün pek çok haberden yararlanıyoruz.

Makbule Efe, Bianet'ten her gün haber kullandıklarını belirtmektedir:

Evet, düzenli olarak haber bültenlerimizde yer veriyoruz. Son derece ilkeli bir dille yazılmış haberler bizim dinleyicilerimiz tarafından da beğeniliyor diye düşünüyoruz. Günlük olarak 2-3 haber kullandığımız oluyor.

Cumhur Kılıçcıoğlu da Bianet haberlerini yoğun olarak kullanmaktadır.

Kılıçcıoğlu, Bianet haberlerine özellikle kendi bölgelerini ilgilendirmesi durumunda öncelik vermektedir:

Bianet'in bütün yayınlarından yararlanıyor ve kendi gazetemizde yayınlıyoruz. Kullandığımız haberlerde genellikle güncel ve yerel olaylar ağırlıktadır. Haber değeri olması ve yayıncılık anlayışıyla örtüşmesi bizim için önemli oluyor. Özellikle yerel konulardaki haberler Güneydoğu ve Siirt'i ilgilendiriyorsa öncelik veriyoruz. Günlük çıkarken hemen her gün kullanıyorduk Bianet haberlerini. Şimdi haftada bir veya daha az kullanıyoruz.

Kılıçcıoğlu gibi Seyrani Soluğan da kendi b6lgeleriyle ilgili haberleri kullanmaktadır:

Evet, arada bir kullandığımız oldu. Havuzdan yararlandık. Daha 6nce g6n6n olaylarını ve ulusal politika haberlerini kullanıyorduk. 6zellikle bizim b6lgeomizi ilgilendiren ancak bizim gidemediğimiz yerlerdeki haberleri kullandığımız oldu yani.

Nadiye G6rb6z ise daha 6ok kendi b6lgeleri dışındaki haberleri tercih ettiklerini belirtmektedir:

Bianet'in daha 6ok, Ege B6lgesi dışındaki haberlerinden yararlanıyoruz. Kullandığımız haber sayısı 6ok değişken. Haftada 5-10 haber arası diyebiliriz. Kendi haber b6ltenlerimizde Bianet havuzundan alınan haberlere yer veriyoruz d6zenli olarak.

Bianet haberlerini yoğun olarak kullanan gazetecilerin yanı sıra Bianet ağından daha az haber kullanan gazeteciler de bulunmaktadır. Bu gazetecilerden Diren Keser, 6zellikle Bianet haber arşivinden yararlandıklarını s6ylemektedir:

Değerlendiriyoruz evet. 6zellikle dosya haber ve arşiv haberlerinden faydalanıyoruz. Bu konuda Bianet'in 6ok geniş bir arşivi var. İnternet 6zerinden kolayca elde edebiliyoruz arşiv haberini. Kullandığımız şeyler g6ndeme g6re değişiyor. Ama aylık olarak en az 3-5 arası haberimiz Bianet'ten geliyor.

Keser ve "6zelikle siyaset ve insana dair haberleri ortalama ayda 5-6 defa değerlendiriyoruz" diyen Hediye Eroğlu gibi, Saliha Yayla da ayda 3 ila 5 habere yer verdiklerini s6ylemektedir:

Evet değerlendiriliyor. 6evreye dair, hukuksal haberler 6ncelikli oldu. Antidemokratik uygulamalarla ilgili haberleri kullanıyoruz. Ayda 3-5 haber olabiliyor.

Haber kullanımının yoğunluğu dışında dikkat 6eken bir husus da haberlerin se6imindeki 6l66tlerdir. Kullanacakları haberleri b6lgesel dağılıma g6re se6en gazeteciler kadar belirli konulardaki haberleri tercih eden gazeteciler de vardır. Emrullah 6zbey, 6zellikle meslektaşlarıyla ilgili haberleri izlemektedir:

Genelde meslektaşlarımın hukuksal haberlerini Bianet sitesinden alıp kullanıyorum. En az haftalık ortalama bir haber alıyorum. Haber havuzu olması

ve bunun için bir ücret istenmemesi bizim için avantaj. Ajansa abone olmak imkânımız maddi olarak yok çünkü.

Mihriban Amanoğlu ise kadın, çocuk ve çevre konularındaki haberleri özellikle kullandıklarını söylemektedir:

Bianet'in haberlerini gazetemizde kullanıyoruz. Yararlandığımız temel haber kaynaklarından birisini Bianet oluşturuyor. Özellikle kadın, çocuk ve çevre haberlerini kullanıyoruz. Sayısı havuza düşen haberlerin ve gündemin yoğunluğuna göre değişiklik gösteriyor.

Necip Çapraz da kadın, çocuk ve çevre haberleriyle birlikte yoksulluk ve insan haklarına dair haberlerle ilgilenmektedir:

Bianet her gün takip ettiğimiz haber sitelerinin başında gelir. Çevre, insan hakları, çocuk hakları, kadın hakları, yoksulluk, evrensel hukuk boyutundaki değerlendirmeleri bizim için çok önemli. En az ayda 15 haber kullanıyoruz. Bianet'in haber çizgisini benimsediğimiz için genelde barış dili kullanıyor. Ayrıca bizim de içinde bulunduğumuz "öteki medya" veya "alternatif medya" boyutunda ele aldığımızda her tür haberini rahatlıkla kullanıyoruz. Yayıncılık anlayışımızla örtüşme noktası önemli etkidir.

Özellikle çevre konusundaki haberleri kullanan bir başka gazeteci Serkan Tultak'tır:

Haberlerini takip ediyor ve zaman zaman kullanıyoruz. Kendi haberlerimizde yer veriyoruz, özellikle çevre konularında sağladıkları haberleri internet sitesinden alıyoruz zaman zaman.

Bianet ağından haber alınması kadar, BİA tarafından üretilen radyo programlarını bedelsiz olarak alarak kendi medyasında kullanan yerel gazeteciler de vardır. Bu gazetecilerden Doğan Sönmez hem Bianet haberlerini düzenli olarak kullanmakta hem de radyo programlarına yer vermektedir:

Evet, Bianet haber sitesinden aldığım haberleri radyomuzda değerlendiriyorum. Özellikle alternatif olduğundan dolayı pek çok haberi halkı bilgilendirmek adına kullanıyorum. Neredeyse her gün kullanıyorum. Bianet'in hazırladığı Kadının Penceresi, Çocuk Radyosu ve Tarihte Bugün programlarını bugün bile hala yayınlamaktayız.

Faruk Tandoğan da Bianet'i haber kaynağı olarak kullanmanın yanı sıra üretilen programları da değerlendirdiklerini belirtmektedir:

Haber kaynağı olarak kullanıyoruz, adet olarak bir istatistiğimiz yok ama ayda 5 haberin üzerindedir. Ürettikleri programları ise değerlendirdik. Tabii ki önce yayıncılık anlayışımız ile ilgili olması, genel gündemle ve bölgemizle ilgili olması etkili oluyor.

Görüleceği üzere görüşme yapılan yerel gazetecilerin çoğunluğu Bianet ağından haber alarak kendi yerel medya kuruluşlarında değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, daha az sayıda olmakla birlikte Bianet ağından çeşitli nedenlerle haber kullanmadıklarını söyleyen yerel gazeteciler de vardır. Bu gazetecilerden Songül Özbakır, kendi haber merkezlerinin etkin olarak işlemesinden dolayı Bianet haberlerine ihtiyaç duymadıklarını söylemektedir, diğer yandan Özbakır, Bianet'in habercilik anlayışıyla kendilerinininkinin benzeştiğini de vurgulamaktadır:

Özgür Radyo olarak kendi haber merkezimiz, yazarlarımız ve programcılarımız var. Dolayısıyla Bianet'ten çok fazla haber almıyoruz. Yayıncılık anlayışımızın paralel olması nedeniyle bir dayanışma ve aynı tarafta durma durumu söz konusu oluyor. Bu bakımdan haberlerimizin ve habere yaklaşımımızın benzeştiğini söylemem mümkün.

Yakup Önal, daha çok yerel haberlere yer verdikleri için haber almamaktadır:

Bianet'ten çok sık haber kullanmıyoruz. Daha çok yerel haberleri işliyor ve kendi kamuoyumuzu yaşanan gelişmeler konusunda bilgilendiriyoruz.

Haber seçiminde öncelikli ölçütlerinin yerellik olması nedeniyle Bianet'ten haber almayan bir diğer gazeteci Bülent Kutlutürk'tür:

Bianet ağından alıp kullandığımız haber pek olmuyor. Yerel gazete olduğumuz için temel kriterimiz haberin yerel olmasıdır. Bununla beraber Malatya ile ilgili bir haber olduğunda değerlendirebiliriz.

Benzer bir gerekçe Gürkan Kılıç tarafından öne sürülmektedir:

Hayır. Biz de almadık hiç. Dediğim gibi daha yerel konularla ilgilendiğimiz için çok ilgilenmedik.

İrfan Aktan ise aylık periyotla yayın yaptıkları için haber kullanmadıklarını söylemektedir:

Express aylık bir dergi olduğu için Bianet'teki güncel haberleri kullanma olanağımız olmuyor. Ancak bir dosya ya da inceleme olunca değerlendirebiliriz tabii, bu konuda Bianet'in bir kısıtlaması yok.

Görüleceği gibi Bianet ağından haber kullanmadıklarını belirten yerel gazetecilerin temel gerekçeleri haberlerde yerelliğin kendileri için öncelikli ölçüt olmasıdır. Bianet ağından haber kullanımı konusu genel olarak değerlendirilecek olursa; Bianet'te yayınlanmak üzere haber göndermeyen yerel medya kuruluşlarının dahi Bianet ağından haber kullandıkları anlaşılmaktadır. Yerel gazetecilerin kullanacakları Bianet haberlerini haber konusunun buldukları coğrafi bölgeye yakınlığına (yerelliğe) göre ya da ilgilendikleri belirli konulara göre seçtikleri görülmüştür. Yerel gazetecilerin ifadelerinden, kendi yayınlarında kullanmak üzere ağırlıklı olarak kadın sorunlarıyla ilgili haberleri, çocuk haberlerini ve çevre haberlerini tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan yerel medya kuruluşları sınırlı bütçelerle yayıncılık yaptıklarından ve haber ajanslarına abone olamadıklarından dolayı Bianet haberlerinin telif hakkı ücreti olmamasının kendileri için önemli avantaj sağladığı söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Bianet ve isteyen bütün yerel radyo/gazeteler arasında haber ile program üretimi/paylaşımı temelinde yatay bir dayanışma ağının hayata geçirilebildiği görülmektedir.

Bianet'le karşılıklı yürütülen haber alışverişine dayalı etkileşim aynı zamanda yerel gazetecilerin Bianet'i okuyucu olarak da takip etmelerini sağlamakta ve yerel gazeteciler bizzat haber üretim sürecine dâhil olan okuyucular olarak da Bianet'in katılımcı gazetecilik pratiklerinin temel bileşenlerinden birisini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, yerel gazetecilere Bianet web sitesini okuyucu olarak takip etme düzeyleri ve ağırlıklı olarak ne tür haberleri takip ettikleri sorulmuştur.

Görüşme yapılan gazetecilerden 17'si Bianet haberlerini bireysel okuyucu olarak da takip ettiklerini belirtirken, iki gazeteci Bianet haberlerini okumadıklarını

söylemişlerdir. Bianet’i takip etmediklerini söyleyen gazetecilerden biri olan Faruk Tandoğan, “Ben idari işlerimden dolayı çok düzenli takip edemiyorum ama haber aktaran arkadaşlarımız takip ediyor” derken, Bianet’i takip etmeyen diğer gazeteci Gürkan Kılıç’tır:

Okuyucu olarak çok nadir. 9 yıldır 2 veya 3 kere internet sitesini ziyaret ettim. Bazen gazetecilik ile ilgili konularda araştırma yaparken, arama motorlarımdan da karşıma çıktığımı hatırlıyorum.

Kılıç’ın Bianet’i takip etmemesi -kendisiyle yapılan mülakatın genelinden de anlaşıldığı üzere- kişisel olarak Bianet’e karşı daha eleştirel bir duruş benimsemiş olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Bianet haberlerini bireysel okuyucu olarak takip ettiklerini söyleyen gazetecilerden ikisi Bianet’in internet tarayıcılarında açılış sayfası olduğunu söylemektedirler. Bu gazetecilerden Coşkun Efendioğlu, özellikle ana akım medyada yer almayan haberler için Bianet’i takip etmektedir:

Takip ediyorum. Hatta hâlâ başlangıç sayfamdır. Dediğim gibi oda ve sendikaların ve diğer kimi kurumların, yaygın basında yer almayan açıklamaları ve bu merkezdeki haberleri okurum.

Bianet’i açılış sayfası yapan bir diğer gazeteci olan Cumhur Kılıçcıoğlu da Bianet haberlerini “farklılık” ekseninde değerlendirmektedir:

Açılış sayfamızın başında www.bianet.org bulunmaktadır. Önce bütün başlıklar ve kısa özetleri okurum. Ağırlıklı olarak mesleki haberleri ve genel güncel haberleri okurum. Çünkü Bianet daima madalyonun arka yüzünü göstermekte ve duyduklarımızı sağlam bir temele oturtmaktadır. Diğer yayınlardan çok farklı bir alanda duruyor benim için.

Saliha Yayla, Bianet web sitesinin bilgisayarındaki sık kullanılanlar bölümünde ekli olduğunu belirtmektedir. Yayla, en doğru haberi Bianet’in yazdığı inancıyla Bianet’i temel haber kaynağı olarak kullanmaktadır:

İnanın günde en az 15 kez giriyorum. Bilgisayarımnda sık kullanılanlara ekli. Ben en sağlıklı haberleri bu siteden izliyorum. İnanırdıcı olduğundan. Özür dilerim ama sanki Bianet öz, diğerleri üvey gibi geliyor bana. En doğruyu Bianet yazar diye kazımışım beynime. Öyle de zaten. Ben tüm haberleri takip

ediyorum ancak kadın sorunlarına ilişkin, siyasi partilere ve sendikal mücadelelere ilişkin haberleri daha bir özenle takip ediyorum.

Doğan Sönmez, Bianet'i web sitesinden takip etmenin yanı sıra haber aboneliği olduğunu ve e-posta ile haber bültenlerini aldığını ifade etmektedir:

Bianet haber sitesi ilk günden bu yana zaten sık kullandığım siteler arasında. Üstelik her gün e-mail adresime günlük haber akışı gelmektedir. Dolayısıyla tüm haberlerden bilgi sahibi oluyordum. Haber ayırımım yoktur, gerek kişilik gerekse mesleğim nedeniyle de her türlü haberi takip ederim.

Bianet'i takip eden diğer gazeteciler de benzer gerekçelerle Bianet haberlerini yakından izlediklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte ağırlıklı olarak takip ettikleri haber konuları şöyle şekillenmektedir:

Ağırlıklı olarak Kürt sorunu ile ilgili olanlar, insan hakları haberlerini, sendika haberlerini ve Hrant Dink haberlerini takip ediyorum. Bu konularda çoğu yerde bulamadığım bilgilere erişebiliyorum aslında. (Bülent Kutlutürk)

Çıkan bütün haberlere bakıyorum. Ama özellikle özel ve dosya haberleri takip ediyorum. Belirli konularda derinlemesine bilgi veriyor dosya haberler, yaygın medyada bunu elde edemiyorsunuz. (Diren Keser)

Bianet sitesini günlük takip ediyorum ve günlük tüm haberlerini okuyorum. Bu haberlerden bizim bölgemizi ilgilendirenleri kendimiz de değerlendiriyoruz genelde. (Emrullah Özbey)

Bianet'i okuyucu olarak takip ediyorum. Mesleğim gereği siyaset ve yaşam haberleri öncelikli ancak ekonomiyi özellikle takip ediyorum. (Hediye Eroğlu)

Günlük olarak bakıyorum, hak haberleri, kadın, çocuk, çevre önceliklerim. Bu konularda haberler çıktığında biz de değerlendiriyoruz öncelikli olarak. (Makbule Efe)

Bianet'i tanıdığımdan günden itibaren düzenli takip ettim. Kadın haberleri ağırlıkta oldu takip ettiğim haberler içinde. Feminist eylemlere, kadına şiddete, çocuk ve kadın haklarının ihlallerine yönelik başka bir yerde bulamayacağımız haberleri Bianet'te bulabiliyorum. (Mihriban Amanoğlu)

Elbette. Takip ediyorum. Daha çok kadın haberleri bölümünü takip ediyorum. (Nadiye Gürbüz)

Evet, sık sık takip ediyorum. Politika haberlerini takip ediyorum daha çok. Farklı bir açıdan bakmaları bizim için de yararlı oluyor. (Seyrani Soluğan)

Bianet'in haberlerini takip ediyorum. Hemen hemen tüm haberlerine göz gezdiriyorum. Özellikle bizimle aynı paralelde olduklarını düşünüyorum. Bazen bizim gözümüzden kaçan gündemi yakalamamıza yardımcı oluyor. Çünkü hem yerel tabanda hem de muhalif duruşa sahip yayınlar içinde kendine ait bir

gündem yaratabiliyor. Zaten ana akım medyadan, ulusal yayınlardan çok farklı olduğunu söylemeye gerek bile yok. (Songül Özbakır)

Görüleceği üzere, yerel gazeteciler Bianet'in haber üretim sürecine katkı vermek ve Bianet kaynaklı haberleri kendi yerel medya kuruluşlarında kullanmak kadar, okuyucu olarak da Bianet haberlerini yoğun olarak takip etmektedirler. Yerel gazetecilerin Bianet'i okuyucu olarak takip etmelerindeki temel nedenlerin Bianet'in yayın anlayışının ana akımdan farklı olması ve alternatif bir medya örneği olarak ana akımın görmezden geldiği haberlere yer vermesi olduğu anlaşılmaktadır. Yerel gazetecilerin özellikle takip ettiklerini ifade ettikleri haber konuları olarak yerel konular, azınlıklara ilişkin haberler, kadına yönelik şiddet, çocuk haberleri, çevre sorunları ve güncel siyasi haberler öne çıkmıştır.

4.2.6 Yerel ve alternatif bir eleştiri odağı olarak yerel medya

Küresel sermaye destekli yaygın medya, küresel pazarlardaki yayılmasını yerel koşullara uydurarak nüfuz alanını, dolayısıyla ana akım haber kodlarını yerel ölçekte de hâkim kılmaya çalışmaktadır. Alankuş'a göre, küresel ticari medya ortamına hâkim olmaya çalışan medya devleri, kurdukları yerel/ulusal ortaklıklar ya da doğrudan satın almalar yoluyla yapılanmalarını, sermayelerini, dilleriyle içeriklerini yerelleştirmektedirler.

Ancak bu söz edilen küreselleşme/yerelleşme, medya devlerinin (...) hâkim yayıncılık anlayışının yerelerde tekrarlanması anlamına gelmektedir. Ticari medya sadece, ürünlerini kapitalist pazarın mantığına uygun olarak farklı yerel tüketicilerin beğenilerine, tercihlerine, gereksinimlerine göre çeşitlendirmiş olmaktadır. Böylelikle medya devleri, görece olarak küçük yerel/bölgesel pazarlar üzerindeki hâkimiyetleri üzerinden küresel pazar içindeki toplam paylarını daha da artırmaktadır (Alankuş, 2005a: 102).

Böyle bir yerelleşmenin özgürleşimci ya da eşitlikçi/demokratik bir yanı olmadığı kolayca görülmektedir. Bu bakımdan bu eşitsiz, dengesiz ve güçlüden yana

küresel medya ortamına direnebilecek alternatif haber kaynaklarının varlığı medya ortamının demokratikleşmesi bakımından zaruridir.

Yerel medya, tıpkı sivil toplum örgütlerinin gördüğü gibi işlev görerek bireylere kendisiyle benzer sorunlara, koşullara ve deneyimlere sahip insanlarla ilişkiye geçmek ve sorunlarına ortak çözüm yolları aramak üzere yeni iletişim kanalları açmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde 4756 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ve benzeri yasal mevzuatla getirilen yayıncılık çerçevesi, medya alanındaki girişimlere ticari olmaktan başka bir şans tanımayarak sivil toplum medyasının önünde ciddi bir engel oluşturduğundan, bu hegemonik yapıyı sarsmakta yerel medyaya ciddi bir sorumluluk düşmektedir. Yerel medyanın bu bakımdan “ticari işletmeler oldukları halde rekabet halinde olmak yerine birbirleriyle haber/program değişimine gidip, ticari hiç bir nitelik taşımayan yatay dayanışma biçimleri geliştirmiş” (Alankuş, 2005a: 114) olmaları yerel bir alternatif ve eleştiri odağı olarak çalışmalarını ve medya ortamını demokratikleştirmeye katkı sağlamaları açısından önem taşımaktadır.

Yerel medyanın büyük sermayeli medya kuruluşlarına karşı yerel bir alternatif ve eleştiri odağı oluşturmak konusundaki rolü bu bakımdan bizzat yerel gazetecilerin ifadelerinde somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Bianet ve benzeri haber ağlarıyla üretilen alternatif içerik ve fikirlerin bu role katkısının neler olabileceğine dair yerel gazetecilerin görüşlerine başvurulmuştur.

Yerel medyanın yaygın ana akım medya karşısında alternatif bir eleştiri odağı oluşturması konusunda yerel gazetecilerin çoğunlukla iyimser olmakla birlikte mevcut sorunlar bağlamında kendilerinden çok da emin olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu gazetecilerin en iyimserlerinden birisi olan Bülent Kutlutürk, yerel medyanın

gelişimine paralel olarak büyük sermayeli medyanın da dönüşebileceği inancındadır. Kutlutürk, yerel medyayı birleştiren dayanışma ağlarına öncelikle eğitim işlevi yüklemektedir:

Oluşturuyor bence. Yerel basın geliştikçe büyük sermayeli medya ve ajanslar için de bir eleştirel bakış getirebilir. Bu gibi ağlarınsa yerel basın için öncelikle eğitici bir rolü olabilir. Buna çok ihtiyaç var. Özellikle “hak haberciliği” konusunda gazetecilere yeni bir ufuk kazandırılması için çalışmalar yapılabilir. Ayrıca büyük sermayeli medya ve ajansların haber değeri görmediği, ancak toplumu yakından ilgilendiren “emek” eksenli haberler, azınlıkların ve “öteki”leştirilenlerin yaşamları ve sorunlarıyla ilgili araştırma ve haberler konusunda bilgi ve belge dayanışması, fikirsel katkı gibi konularda yerel basının güçlenmesi için ortak çalışmalar yapılabilir.

Toplumun nabzının yerel medyada attığını savunan Coşkun Efendioğlu da yerel medyanın alternatif bir eleştiri odağı oluşturduğuna inanmaktadır:

Elbette oluşturuyor ve oluşturmalıdır da. Alternatif haberlerin katkısı da çok büyük olabilir. Zaten Bianet’in kuruluş çalışmalarına başlarken, bu amacı gerçekleştirmek üzere yola çıktık. Çünkü gerçek anlamda gazetecilik ilkeleri, hâlâ büyük ölçüde yerel medyada daha yaygın olarak vardır. Ve toplumun gerçek nabzı da buralarda atıyor.

Bu konuda iyimser olan bir diğer gazeteci Cumhur Kılıçcıoğlu’dur; Kılıçcıoğlu kendi gazetesinin tirajıyla büyük gazetelere karşı fikir üretebildiğini söyleyerek, bunda Bianet’in katkısını vurgulamaktadır:

Bence oluşturmuştur tabii. Yani alternatif içerik ve fikirlerin yerel ağırlıklı olmasının katkısı büyük olacaktır. Örneğin Siirt Mücadele gazetesi, önce yerel, sonra bölgesel, sonra ulusal ve en sonra da evrensel yayın yaptığı inancındadır. Ülke okuyucusu yerel medyaya yönlendirilerek bir mukayese olanağına kavuşturulmalıdır. O zaman görülecektir ki yerel basın keşfedilmiş olacak ve asla tiraj yönünden de onlardan geri kalmadığı anlaşılacaktır. Örneğin gazetemizin www.mucadelegazetesi.com sitemiz günde 100.000 yani ayda ortalama üç milyon tık almaktadır. Bu çok önemli bir tiraj bizim için. Bölgede büyük gazetelere karşı bir söz söyleyebiliyoruz. Bunda Bianet’ten öğrendiklerimizin ve işbirliğimizin katkısı çöktür.

Benzer şekilde, Necip Çapraz da habere yerel bir bakış ve eleştiri odağı oluşumu noktasında Bianet’in katkısını vurgulamaktadır:

Yerel medyanın büyük sermayeli medya kuruluşlarının etkisinden kurtulması habere yerel bir bakış ve eleştiri odağı oluşturmasında Bianet’in ve benzeri haber ağlarıyla üretilen alternatif içerik ve fikirlerinin katkısı çöktür. Sermaye ve siyasi baskının olmadığı medya kuruluşları daha objektif oluyor. Belli bir

sermaye grubu veya siyasi baskıyla göbek bağı olan hiçbir haber ağı tam bağımsız olamaz. Biz de bu baskından uzak kalmaya çalışıyoruz elimizden geldiğince. Bianet'in bu anlamda bize getirisi vardır diyebilirim.

Serkan Tultak, yerel medyanın büyük sermayeli medyaya ciddi bir alternatif oluşturduğunu söyleyerek, kendi bölgelerinde yerel radyoların dinlenme oranlarının daha fazla olmasını buna örnek olarak göstermektedir:

Yerel medya, yaygın veya sizin ifadenizle büyük sermayeli medya kuruluşlarına ciddi bir alternatif olmaktadır. Öyle ki Mersin'de yaygın medyanın radyolarından daha çok yerel radyolar dinlenir. Bizim katılmadığımız, ancak bazı kuruluşların katıldığı dinlenme oranları ile ilgili araştırmalar da bunu net bir şekilde ortaya koyuyor. Yerel medyanın Mersin genelindeki bu başarısına rağmen yaygın medyanın yaptıkları büyük yatırımlar karşısında bizlerin ayakta durması sadece bir mucize olarak açıklanabilir. (...) Bu nedenle sadece Bianet değil, tüm kanalların ve yolların daha güçlü kılınması her ne kadar çok kabul görmese de bunun sağlanması hepimiz için elzemdir. Yerel medyaya mesleğim icabı radyo açısından baksam da internet, televizyonlar veya gazeteler için de durum çok farklı değil.

Seyrani Soluğan da kendi bölgelerindeki yerel medyanın güçlü olmasından hareketle alternatif oluşturdukları kanısındadır:

Bence alternatif oluşturuyor. Çünkü çoğu zaman bizim bölgemizde olan olaylara karşı ulusal medyanın kayıtsız kaldığını görüyoruz. Diğer taraftan bizim bölgemizde çok güçlü bir yerel medya var. İnsanların bizi takip ettiğini biliyorum. Bianet ise genel anlamda tanınırlık açısından sivil toplum kuruluşları ile irtibata geçmeli. Günlük rutin çalışma programımız olduğu için bu konuda biz yeterince tanıtıma katkı sunamıyoruz. Ancak sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerini arttırlarsa daha fazla katkı verebilirler diye düşünüyorum.

Kendi medya kuruluşunda yaşadıkları deneyimden hareket ederek alternatif oluşturduklarını belirten bir diğer gazeteci Faruk Tandoğan'dır. Bununla birlikte Tandoğan, yerel medyanın varlığını sürdürebilmek için karşılaştığı sıkıntıları ortaya koyarak, bunun zorluğuna dikkat çekmektedir:

Bizim Radyo Aktif olarak kendi adımıza oluşturmaya çalıştığımızı söyleyebilirim. Çok açılı bakış geliştirmemize ve bunu haber alıcılarımızla paylaşmamamıza çeşitlilik ve farklılıkların zenginliğinden rahatsız olunması yerine beslenilmesi gereken bir kaynak yaratıyor bence bize. Bu fikirlerin işlenmesi sonucunda faydasının yine bu kaynağın sosyolojik gelişmesine katkı sağlayacağına inanıyorum. Mutlaka yerel bakışın geliştirilmesi önemli ama öncelikle asgari yaşam şartlarını elinde tutabilen kuruluşların bunu yapabilmesi daha mümkün, yaşadığımız zaman diliminde bu oldukça zor görünüyor, yine de umutluyuz.

Görüşme yapılan bazı yerel gazeteciler ise iyimserliği paylaşmakla birlikte çeşitli çekinceler ortaya koymaktadırlar. Bu gazetecilerden Diren Keser, yerel bir ağ oluşturma noktasındaki eksikliklere dikkat çekmektedir:

Evrensel değerleri özümseyen ve bu yönde alternatif oluşturan bütün yayınlar ve kuruluşlar ciddi bir birikim oluşturuyor ve bu da önemli bir etki yaratıyor. Yayın hayatına başladığından bu yana Bianet'in gerçekleştirdikleri ve diline bakıldığında önemli bir misyonu yerine getirdiğini düşünüyorum. Bununla beraber bağlantı ve yerel bir ağ oluşturma noktasında eksiklikler taşıyor. Bunun sebebini ise genelleşememesi olarak görüyorum. Kendilerini daha iyi anlatırlarsa bu süreci daha da hızlandıracaklardır ve daha güçlü bir organizasyon haline geleceklerdir.

Hediye Eroğlu da Bianet benzeri ağların daha geniş bir ölçeğe yayılması gerektiğini savunmaktadır:

Yerel medyanın büyük sermayeli medya kuruluşlarına karşı yerel bir alternatif ve eleştiri odağı olduğu bir gerçek. Bianet ve benzeri haber ağlarıyla üretilen alternatif içerik ve fikirlerin buna katkısı büyüktür bence. Ancak Bianet'in tabana yayılma alanını genişletmesi gerektiğine inanıyorum. Ayrıca Bianet benzeri ağları özellikle yerel ölçekte yayılması şart diye düşünüyorum. İnternet çağında bu o kadar da zor olmamalı aslında.

Doğan Sönmez, yerel medyaya daha fazla bilgi aktarımı olması gerektiğini söyleyerek BİA'nın şu ana kadar olan katkısını vurgulamaktadır:

Elbette oluşturuyor, ancak yerellere daha fazla bilgi aktarımı olmalı, eğitimlerin üstelik artarak sürmesinin gerekliliğine inanıyorum. Şahsım adına öncelikle belirtmek isterim ki, öğrendiğimiz bilgilerin temelinde BİA vardır. Bianet alternatif içeriğiyle zaten bunu kanıtlamıştır. Bugüne kadar olduğu gibi bundan böyle de BİA ile birlikte çalışmaktan mutluluk duyacağımı ve destekleyeceğimi belirtmek isterim.

Mihriban Amanoğlu, yerel medyanın bir alternatif oluşturduğunu söylemekle birlikte, buna karşı toplumda yerel medyaya dair bir bilincin olmamasını bir açmaz olarak nitelendirmektedir:

Yerel medya, demokrasi bilincinin gelişmesi, katılımcılık ve çoğulculuk anlamında bir alternatif oluyor benim fikrime göre. Zira bu bilinç yerelden başlar. Bunun açmazı ise, Türk toplumunda yerel medya bilincinin oluşmaması. Yerel medya, hem devlet hem özel sektörden yeterli desteği göremediği için vatandaşa ulaşma noktasında alternatif projeler üretilmiyor. Bianet, bu noktada verdiği eğitim seminerleri ile önemli bir katkı sunuyor. Ayrıca yerel haberlerimizi ulusal bir ağda paylaşma şansı buluyoruz. Bu anlamda Bianet gibi

siteler devlet ve özel sektörden gelmeyen desteği yerellere sağlayabilir diye düşünüyorum.

Saliha Yayla, çoğu yerel medya kuruluşunun farklı bir bakış getirmek gibi bir derdinin olmadığından yakınmaktadır:

İsterse oluşturur ama herkesin böyle bir derdi yok. Sisteme entegre olabiliyorlar. Büyük sermayeli medya kuruluşunun yerel versiyonu olanlar da az değil ama yine de daha saf, daha dürüst, daha insani ve daha demokratik. Yani çoğu daha temiz kalabiliyor. Bianet'in hak haberciği yapılması yönündeki mücadelesi ayakta alkışlanacak kadar önemli. Bu konudaki emekleri çok büyük. Kuşkusuz mesleğin daha saygın, daha ilkeli yapılmasını sağlıyorlar. Temel ilkeleri; emeğe saygı, kardeşlik, demokrasi, özgürlük ve insan hakları. Bu evrensel değerlerden taviz vermeden görevlerini yapmaya çalışıyorlar. Cins ayrımcılığının, şiddetin karşısındalar, tartışmasız eşitlikten yanalar. Bu doğrultuda üretilen fikirlerin de önemli bir eleştiri odağı oluşturacağına inanıyorum.

Songül Özbakır, yerel medyanın alternatif ve eleştiri odağı olmasının bağımsızlık ve muhaliflikle paralel olduğunu savunmaktadır. Özbakır'a göre, Bianet'in rolü, yerel medya kuruluşlarının yerel iktidar odaklarına bağımlı olduğu bir ortamda daha da fazla önem kazanmaktadır:

Bence ulusal yayınlara karşı yerel medyanın mücadelesi eşitsizlerin mücadelesidir. Ekonomik açıdan ciddi sıkıntılarla boğuşan, varlık-yokluk savaşı veren yerel medyanın bu mücadelesi bu nedenlerden dolayı daha da önem kazanıyor. Özellikle yerel gelişmelerin ülke gündemine taşınmasında ve sorunların çözümünde yerel medyanın rolü büyük. Yerel medyanın alternatif ve eleştiri odağı olması onun bağımsız ve muhalif olmasına bağlıdır diye düşünüyorum. Çünkü birçok yerel medya kuruluşu ana akım medyayla ya da o yerelin iktidar odağıyla bağımlı bir ilişki içinde. Bu da onun alternatif ya da muhalif duruşunu zedeliyor. Bianet benzeri medya kuruluşlarının ürettiği haber, yazı, programın böylesi bir ortamdaki rolü daha da önem kazanıyor.

Gürkan Kılıç, yerel medyanın bir alternatif oluşturduğunu söylemekle birlikte, Bianet gibi organizasyonlara eleştirel bir bakış açısı getirmekte ve bu organizasyonların çeşitli projelerden yararlanmak üzere kurulduğunu söylemektedir:

Yerel medyanın alternatif oluşturduğunu düşünüyorum. Sonuçta büyük gazeteler televizyonlarda verilen konular belli. İnsanlar kendilerini ve kendi yaşadıkları yeri ilgilendiren şeyleri yerel medyada buluyorlar. Bence Bianet'in pek bir katkısı yok. Çünkü bu türlü organizasyonların AB veya diğer eğitim fonlarından kabul ettirilen projelerden istifade etmek amacıyla kurulduğunu ve kullanıldığını düşünüyorum. Marmara Depremi'nden sonra kurulan deprem dernekleri gibi. Kaynak olduğu sürece sözde projeler bahanesiyle binlerce dolar

aylık aldılar. Şimdi hiçbiri ortalarda yok. Diğer yandan Bianet kanımca çok da farklı bir alternatif getirmemiştir.

Yerel medyanın büyük sermayeli medya kuruluşları yanında bir alternatif haber kanalı ve eleştiri odağı oluşturması konusunda çekincelerini belirten yerel gazeteciler kadar yerel medyanın henüz bu konumdan uzak olduğunu belirten ve sürece daha eleştirel bakan yerel gazeteciler de vardır. Nadiye Gürbüz, hak haberciliği yapan yerel medya kuruluşlarının sayıca az olduğunu savunmakta ve bu nedenle yerel medyanın çoğunlukla alternatif oluşturamadığını savunmaktadır. Bununla birlikte Gürbüz'e göre Bianet ve benzeri ağlar yerel medyayı güçlendirme potansiyeline sahiptir:

Yerel medya, tekel medyasına karşı bir alternatif aslında. Ama Türkiye'de yerel medyanın büyük bir kısmının alternatif rolünü oynayabildiğini söylemek mümkün değil. Bu rolü oynayan yerel medya kuruluşları ağırlıklı hak haberciliği anlayışıyla hareket eden, muhalif kimliğe sahip, ezilenlerden yana taraf olanlardır. Maalesef bunların sayısı da oldukça az. Var olanlar da sürekli baskı altında. Bianet ve benzeri haber ağlarının muhalif, halktan, sesi duyulmayan, görünmeyenlerden yana habercilik yapması yerel medyayı güçlendirir. Tersinden aynı habercilik anlayışındaki yerel medya da bu tür haber ağlarını zenginleştirir, geliştirir.

Yakup Önal, finansal sıkıntılar nedeniyle yerel gazetecilerin resmi ilan alabilmek için uğraştığını, bu durumda da yeterince bağımsız hareket edemedikleri için yerel medyanın yeterli eleştiri odağı oluşturamadığını söylemekte; ancak Bianet gibi ağların yayılmasının bu tabloyu değiştirebileceğini de vurgulamaktadır:

10 yıldır yerel medya sektöründeyim. Yeterince eleştiri odağı oluşturduğunu düşünmüyorum. Yaşanılan yerin küçüklüğü, insan ilişkilerinin içiçeliği, resmi ilan alan gazetenin yeterince bağımsız hareket edememesi, ticari kayıplar düşüncesi gibi nedenlerden ötürü birçok yazılması gereken konuların sayfalarda yer alıp, kamuoyunun bilgilenmesi ne yazık ki sağlanamıyor. İstisnai olarak bizim tür gazeteler de mahkemelerde açılan davalarla sindirilmeye çalışılıyor. Yerel gazetelerin büyük sermayeli basın yayın kuruluşlarına alternatif olacağını düşünmüyorum. Yerel gazetelerin çoğu, resmi ilan alabilmek için faaliyet gösteriyor gibi bir durum var. Gerçek gazeteci, gazete kimliği ile hareket etmiyor. Ancak Bianet türü ağlar yayılırsa tabii bu tablo değişebilir. Bianet biz gazeteciler için önemli işlevi olan bir kuruluş.

Önal gibi, Emrullah Özbey de yerel medyanın reklam/resmi ilan arayışı yerine sadece habercilikle uğraşmayı seçmesi durumunda maddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir. Özbey, yerel medyanın yaygın medyaya haber desteği verirken, haber almak konusunda böyle bir destekten yoksun olduğunu tespit etmektedir; Özbey'e göre işbirliği ağları bu tek yönlü akışı kırmaya katkı sağlayabilir:

Aslında yerel basının da şimdi geneli sermaye basını durumuna geldi. Yerel gazetecilikte ya kamu ihale kurumları için gazeteler mevcut ya da sermaye diye nitelendirdiğimiz iş adamları kendi reklam ve güçlerini ortaya koymak için yerel gazeteciliği kullanıyorlar. Yerel gazetecilikte gerçek anlamda haber yapan gazeteleri genelde ekonomik sıkıntılar beklemektedir ve belirli bir süre ekonomik sıkıntılar yaşayan bu tür gazeteler kapanma yoluna gidiyor. Yerel gazetelerin kamu ihale ilanlarından artılarak gerekli ekonomik destek verilirse çok daha kaliteli bir gazetecilik anlayışı ortaya çıkacağından eminim. Yerel habercilik aslında yaygın medyaya büyük oranda haber desteği vererek yaygın medyayı beslemekte. Buna karşılık haber almak konusunda böyle bir destek alınamıyor. Yerelle işbirliği içinde böyle farklı ve halkın sesi olacak yayınlar artarsa hem bizim etkimiz artacak hem de sermaye basını bize daha fazla kulak kesilecek. Bu yüzden Bianet ve benzeri haber ağlarının yerel medya eğitim seminerlerini çoğaltarak daha fazla yerel gazeteciye ulaşması gerektiği inancındayım.

İrfan Aktan, yerel medyanın yaygın medyadaki ana akım habercilik dilini kullanması nedeniyle alternatif oluşturamadığına inanmaktadır. Aktan'a göre Bianet bu dili değiştirmeye çalışmaktadır, ancak yapısal dönüşümün gerçekleşmesi bu çabaların daimi olmasına bağlıdır:

Yerel medyanın yaygın medya karşısında herhangi bir açıdan alternatif oluşturacak düzeyde etkili bir dil, hak haberciliği vs. yaptığını gözlemlemiyorum ne yazık ki. Yaygın medyadaki muhafazakâr-milliyetçi, militarist, cinsiyetçi dilin yerel medyada da kullanıldığını düşünüyorum. Bianet, yerel gazetecilere verdiği eğitimlerle bu dili kısmen de olsa değiştirmeye çalıştı. Ancak bu konudaki çabalar daimi olmadığı için yerel medyada yapısal bir dönüşüm de gerçekleşmiyor. Bianet gibi mecraların artması, bu konudaki çabaları daha da anlamlı kılacaktır.

Makbule Efe ise yerel medyanın tam olarak alternatif olmayı başaramadığını söylemekte ve bunun alternatif içeriklerin paylaşılmasıyla mümkün olacağını vurgulamaktadır:

Bütün bütüne bunu gerçekleştirdiğinizi söyleyemem, öyle olmalı benim de murat ettiğim bu yönde güçlü bir duruş. Karadeniz'in kıyıcığında 18 yıldır güç ve çıkar ilişkisinin kirli eleğine takılmadan evrensel değerlerin yol göstericiliğinde dirençle işimizi yapmaya çalışan bir yayın kuruluşuyuz. Alternatif içerikleri üreterek ve paylaşarak bu güçlü duruşu gerçekleştirebiliriz diye düşünüyorum.

Görüleceği üzere, yerel medyanın bir alternatif ve eleştiri odağı olarak çalışması ve medya ortamını demokratikleştirmeye katkı sağlaması konusunda, yerel medyanın mevcut yapısıyla bir alternatif ürettiğini savunan gazeteciler kadar, bu konuda çeşitli çekinceler ortaya koyan ve bazı koşulların değişmesi gerektiğine işaret eden gazeteciler de vardır. Bununla birlikte bazı yerel gazeteciler de daha eleştirel bir bakış sunmuş ve yerel medyanın henüz bir eleştiri odağı ve alternatif duruş üretebilecek konumda olmadığını vurgulamışlardır. Bu gazetecilerin çoğunlukla, yerel medyanın içinde olduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle bağımsızlık konusunda arzulanan düzeye gelemediğini ifade ettikleri görülmüştür. Ekonomik sıkıntıların ağırlıklı olarak reklam ve resmi ilan nedeniyle yaşanan kısıtlılıklarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte yerel medyanın bir alternatif ve eleştiri odağı oluşturması konusunda karamsar olan gazeteciler dâhil olmak üzere görüşme yapılan hemen tüm yerel gazeteciler Bianet ve benzeri yatay dayanışma ağlarının önemine vurgu yapmakta ve gerek eğitim, gerekse de haber paylaşımı faaliyetlerinin süreklilik ve yaygınlık kazanması durumunda yerel medyanın içinde olduğu olumsuz döngünün kırılabilceğini ifade etmektedirler.

Yerel medya temsilcileri, bu konuda yerel medyaya düşen sorumluluk kadar Bianet'ten de beklentileri olduğunu belirtmektedirler. Bülent Kutlutürk bu konuda şunları ifade etmektedir:

Bianet'in başka bazı yolları da deneyerek hak haberciliğine dayanan alternatif bir gazetecilik anlayışını geliştirmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu yollar, çeşitli yayınlar çıkarmak olabilir, kapsamlı konferanslar olabilir, illerde temsilcilikler oluşturarak yerelle sürekli bir ilişki içinde olmak olabilir v.s...

Necip Çapraz da Bianet ve benzeri ağların Türkiye ölçeğinde yaygınlaşması beklentisindedir:

Aslında Bianet ve benzeri kuruluşların Türkiye çapında örgütlenmesi ve sadece haber üzerine ortak ekonomi yaratılması haberciliğe daha fazla katkı sunar. Bu nedenle Bianet'in ulusal bir örgütlenmeyle ve bağımsız habercilikle başka alternatif medyalar olabilir.

Saliha Yayla'nın beklentisi sürekliliktir:

Beklentim; kuşkusuz kesintisiz yayın hayatının sürmesidir. Toplumu doğru yönlendiriyor. Seminerleri de kesintisiz sürsün isterim.

Sonuç olarak, yerel gazetecilerin yaygın medyanın boşluğunu eleştirel bir sesle doldurmak konusunda yerel medyaya bakışlarında ılımlı bir iyimserlik görülürken; Bianet ve benzeri yatay dayanışma ağlarının yerel medyayı daha güçlü kılacağına ve öncelikle yerel medyada ardından da yaygın medya sathında yapısal bir dönüşüm başlatabileceğine inançlarının oldukça kuvvetli olduğu gözlenmiştir. Hâlihazırdaki eşitsiz ve bağımlı yaygın medya ortamında, farklı bir ses olarak yerel gazetecilerin talep ve uyarılarının dikkate alınmasıyla, ayrıca Bianet ve benzeri yatay iletişim ağlarının yerel medyayı daha güçlü kılması ve katılımcı/paylaşımçı habercilik teknikleriyle sürece daha etkin dâhil etmesiyle medya ortamının demokratikleştirilmesi sağlanabilir. Çünkü ancak “anti-tekelci düzenlemeler gerçekleştirilmediği; kamu hizmeti yayıncılığı çok kültürlülük politikaları doğrultusunda ve özerk olarak yeniden yapılandırılmadığı sürece, farklı kamuların seslerini duyurmalarına izin vermeyecek olan mevcut yaygın medya ortamının, ancak güçlü bir yerel/sivil medyanın varlığıyla” (Alankuş, 2005a: 15) katılımcı/paylaşımçı bir yapıya özendirilmesi mümkün olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada, “yerleşik ve kurumsallaşmış siyaseti açıkça reddeden veya ona meydan okuyan kitle iletişim biçimi” (Mutlu, 1995: 35) olarak alternatif medya kavramı incelenmiştir. Bu çalışma, ana akım medya gerek haber değerleri ve habercilik dili açısından, gerekse de organizasyon yapısı ve istihdam politikası açısından sorunlu bir işleyiş sergilediği için, başka türlü bir iletişim ortamının mümkün olduğu inancı üzerine bina edilen alternatif medya türlerinin birer direniş odağı ve değişim kaynağı olarak konumlandırılabilceğini savunmaktadır.

Bu çalışmada alternatif medya, hegemonik medya ve iktidar yapılarına karşı direniş odağı olarak Türkiye ölçeğinde somutlaştırılan bir örnek üzerinden değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye’deki en etkin alternatif medya örneği olduğu varsayılan Bianet’in özgün yapı ve işleyişi üzerinden bir tartışma geliştirilmiş; böylece, uygulanabilir bir alternatif medya örneği üzerinden, medya alanında nasıl bir alternatif yaratılabilir, nasıl bir gazetecilik pratiği oluşturulabilir, farklı kaynaklar nasıl değerlendirilebilir gibi sorulara yanıt aramak ve karşı hegemonik bir söylem geliştirmek için uzun vadede alternatif medya olanaklarının nasıl gerçekleştirilebileceğine dair bulgu, sonuç ve öngörülere ulaşmak amaçlanmıştır.

Bu amaç, öncelikle kuramsal olarak “alternatif medya nedir”, “ana akımdan farklı medya olarak tanımlanabilir mi” sorularına yanıt aramayı gerektirmiştir. Bu yanıt arayışı doğrultusunda çalışmanın kuramsal altyapısı, alternatif medya literatürü içinde şekillenen model oluşturma girişimlerinden yararlanarak kurulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde söz konusu kuramsal tanımlama girişimleri ve tarihsel gelişim süreci boyunca alternatif medya örnekleri incelendiğinde, “alternatif medya”

tanımının kendi içinde sorunlu olduğu görülmüştür. Alternatif medya kavramı, ana akımın dışında olanı ve muhalif bir alanı vurgulamak için işlevseldir; bununla birlikte kendi içinde farklılıklar ve çelişkiler barındırmakta ve geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Hatta farklı coğrafyalarda bile alternatif medya tanımları ve yapılarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu bakımdan alternatifliğin sıradan insanların iletişim sürecine dâhil olup olmamasına ve gündelik yaşam pratiğine dair bir ölçüt olarak düşünülmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer yandan, alternatif medya ticari ve/veya devlet mülkiyetindeki ana akım medyayla mecburi ilişkilere girmektedir. Bu doğrultuda alternatif medya kurumlarının da kendilerine nihai olarak ana akım medyayı dönüştürmek gibi bir hedef koydukları görülmüştür. Bu bakımdan, alternatif medyaya dair getirilen tanımların determinist bir bakışla sadece bir tepkisellik ve karşıtlık ifadesini vurguladığı söylenemez. Alternatif medyaya determinist yaklaşımları eleştiren Bailey vd., “alternatif” kavramının değişkenliğini ortaya koymakta ve alternatif medyanın çok farklı şekillerde -yalnızca ana akım medyayla ilişkisi dolayısıyla değil fakat aynı zamanda topluluk medyası, sivil toplum medyası ve rizomatik medya olarak- tanımlandığını göstermektedirler (Bailey vd.: 2007: XI). Bu doğrultuda tez çalışmasının kuramsal çatısını oluşturan ilk bölümde alternatif medyanın “değişken” ve “tesadüfi” doğası ve tanımsal olarak sınırlarının muğlaklığı ekseninde “determinist” olmayan yaklaşımlar incelenmiştir.

Bu yaklaşımların en bilinen örneklerinden birini ortaya koyan Bailey vd., alternatif medyayı çeşitlilik ve ilişkisellik kavramları aracılığıyla açıklamakta ve alternatif medyayı tanımlamaya yönelik dört farklı model olduğunu belirtmektedirler. Bu modellerden ilkinin oluşturduğu alternatif medya türü “topluluğa hizmet medyasıdır”.

Topluluğa hizmet etmesiyle tanımlanan alternatif medya uygulamalarında yayıncı ve topluluk arasındaki ilişki ön plandadır. “Ana akım medyaya alternatif olarak alternatif medya” ikinci modeli oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, “alternatif” kavramı üzerine odaklanmaktadır. Üçüncü yaklaşım alternatif medyayı “sivil toplumla” bağlantılandırmaya odaklanmaktadır. Alternatif medyayı sivil toplumun bir parçası olarak gören yaklaşım bu medyanın ticari medya ve devlet medyası arasında bir “üçüncü alan” olacağı düşüncesinden hareket etmektedir. Diğerlerinden daha kapsayıcı olan dördüncü yaklaşım alternatif medyayı bir “köksap” (rizom) olarak tanımlamaktadır. Rizomatik yapılar, ayrık olmasına karşın aslında eylemsel olarak aynılık gösteren, fakat birlik ve bütünlüğü olmayan çoklukları anlatmaktadır. “Rizomatik” yaklaşımın alternatif medyaya uyarlanması üç ana boyut öne çıkmaktadır; a) alternatif medyanın sivil toplum kavşaklarındaki rolü, b) bu medyanın değişken ve önceden nitelendirilemez oluşu ve c) pazar ve devletle olan karşılıklı bağlantısı. Bu metaforla, alternatif medyanın farklı karakterdeki hareket ve mücadelelerden gelen insanların karşılaştıkları ve işbirliği yaptıkları bir kavşak noktası olarak görülmesine vurgu yapılmaktadır. Pazar ve devletle olan karşılıklı bağlantısı ise alternatif medyanın, kamusal ve ticari medya organizasyonlarının kesinliği ve katılığını sorgulama olanağına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım, diyalektik bir bakışla aynı zamanda alternatif medyanın zorunlu olarak ana akım medyanın tam olarak karşısında konumlanacağı düşüncesini de belli ölçülerde ortadan kaldırmaktadır.

Bazı belirgin özellikleri doğrultusunda, Bailey vd. tarafından geliştirilen dörtlü tipoloji içinde yer alan “köksap/rizom yaklaşımının” tez çalışması için açılım sağlayabileceği görülmüştür. Bu yaklaşım sosyolojik bir bakış açısıyla ana akım

medya karşısında edinilen “düşmanca” konum tarafından yaratılan katı ayrımı daraltmakta, böylece alternatif medyanın ana akım medyayı kendi varlık nedenleri doğrultusunda etkileme imkânını göz ardı etmemektedir. Ayrıca kurumsal ve yerleşik katı bir hiyerarşiden ve durağan ve sabit bir yapıdan çok değişime açık ve demokratik bir yapının alternatif medyanın ana tanımlayıcı özellikleri olduğunu vurgulaması ve alternatif medyanın piyasa ve devletle etkileşimini “hegemonya ötesi” olarak tanımlanan yeni ilişki biçimleri ekseninde konumlandırması dolayısıyla, tez çalışması köksap/rizom yaklaşımına dayanarak yürütülmüştür.

Bu yaklaşımların yanı sıra, “alternatif medya nedir” sorusuna yanıt vermek üzere çalışmada değinilen ayrıntılı bir başka tipoloji Fuchs ve Sandoval (2009, 2010) tarafından geliştirilmiştir. Nesnel ve öznel toplumsal teoriler açısından bir alternatif medya tanımı yapan bu tipolojide “alternatif medyanın asıl amacı, eleştirel içeriklerin geniş kitlelere ulaştırılmasının sağlanması mı olmalı (nesnel yaklaşım), yoksa medya ürünlerine erişimin yaygınlaştırılması ve üretim aşamasında görev alanların desteklenmesi mi olmalı (öznel yaklaşım) sorusu” irdelenmektedir. Bu tipolojide “yapısal yönlere” odaklanan tanımlayıcı yaklaşım nesnel, “aktörlere” daha fazla yönelen öznel olarak adlandırılabilir.

Öznel yaklaşım medya aktörlerine ve bunların alternatif medyayı yaratma yollarına odaklanmakta ve özgürleşimci bir medyanın kurulması için belirleyici faktörün medya üreticileri ile tüketiciler arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması olduğunu vurgulamaktadır. Öznel yaklaşım, alternatif medyanın “katılımcı medya” olarak kavranmasına dair bir iddiaya sahiptir. Nesnel yaklaşım ise daha çok alternatif medya yapılarına yöneliktir ve alternatif medyayı “eleştirel medya” olarak kavramaktadır. Bu yaklaşım alternatif medyanın eleştirel medya içeriği üretmek

yoluyla kapitalist ana akım medyanın ideolojik karakterini reddederek özgürleşimci potansiyelini fark edebileceğini ortaya koymaktadır. Fuchs ve Sandoval, öznel ve nesnel yaklaşımın yanı sıra, diyalektik toplumsal teoriye dayanan bir alternatif medya kavramsallaştırması daha geliştirmekte ve içerik düzleminde radikal eleştirelliği sürdüren ancak üretim süreçleri ve ekonomik ürün biçimi bakımından mutlaka alternatif olmayan bu diyalektik yaklaşımın “nesnel ve öznel yaklaşımlar arasındaki ikiliğin” üstesinden gelme amaçlı olduğunu belirtmektedirler.

Bu çalışmada, -özellikle kolektif bir haber ağı olan Bianet örneği açısından düşünüldüğünde- araştırmanın amacına uygunluk açısından öznel bir bakış açısının açılım sağlayacağı görülmüştür. Bu doğrultuda çalışmadaki uygulamalı alan araştırmasıyla toplanan verilerin değerlendirilmesi, Bailey vd. tarafından geliştirilen “rizom/köksap yaklaşımının” yanı sıra, okuyucu ve üreticiyi bütünleştiren katılımcı üretim süreçleri yoluyla hem yapıyı, hem içeriği, hem de toplumsal değişimin medyada sunumunu belirleyen “öznel yaklaşım”ın sağladığı bakış açısı doğrultusunda yapılmıştır.

Alternatif medya, özellikle ana akım medyanın ve bu medyaya dair geleneksel kuramsal yaklaşımların eksikliklerini ortaya koyan, ancak buna karşın güncel ve alternatif bir model geliştirmek konusunda aynı ölçüde farklı bakış açıları üretmeyen eleştirel iletişim çalışmalarına uygulamalı bir araştırma uzamı sunmak konusunda dikkate değerdir. Bu doğrultuda çalışmada çok yönlü bir bakışla, alternatif medyanın sivil toplum alanı, topluluklar ve toplumsal hareketlerle ilişkisi de değerlendirilmiştir. Birinci bölümde yürütülen tartışma bakımından, alternatif medyanın içinde konumlandığı kültür ve mevcut iktidar yapılarının tablonun sadece bir yönünü oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan alternatif medyanın aynı

zamanda izleyici/dinleyici/okuyucu ve gazetecilerce kullanım yolları, belirli topluluklarca yaratılan veya desteklenen çeşitli yönleri, bu medya tarafından yaratılan ağlar ve en önemlisi toplumsal hareketlerle ilişkileri açısından da dikkate alınması gerekmektedir. Çalışmada değinilen tartışmalar sonucunda bütün bu dinamiklerin ortak temasının “direniş” olduğu görülmüştür. Bu bakımdan çalışmada değinilen yaklaşımların alternatif medyayı kitle kültürüne karşı direnen bir güç olarak işlev gören muhalif kültürün bir parçası ve karşı hegemonya için bir araç olarak konumlandıklarını söylemek mümkündür. Bu konum, alternatif medyanın ulusal ve uluslararası toplumsal hareketlerle bağlantısı dolayısıyla feministlerin, eşcinsellerin, çevrecilerin, küreselleşme karşıtlarının, insan hakları savunucularının ve savaş karşıtı kuruluşların sesi olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Alternatif medya, toplumsal hareketlere dâhil olan insanların diğerleriyle iletişim kurmalarını mümkün kılmakta, hâkim iktidar yapılarıca üretilen politikalara karşı destek, dayanışma ve birlik oluşturmaktadır. Bu bakımdan alternatif medyaya giderek toplumsal yapının ve üretim ilişkilerinin yeniden tasarlanmasında daha önemli roller yüklendiği görülmektedir. Alternatif medya bu rolleri aracılığıyla Murdock’un dikkat çektiği, “geleneksel kamu hizmeti kurumlarının ve ticari medya endüstrilerinin ulusal veya uluslararası düzeyde yeni yurttaşlık ve kültür oluşumlarının meydan okumasını karşılayamamaları” nedeniyle “farklılığı tanıyan ve ihtilafları hoşgören yeni bir kamusal iletişim uzamı” (Murdock, 1992: 40) arayışına yanıt olabilecektir.

Çalışmada değinilen tartışmalarda görüldüğü üzere alternatif girişimler eşitsiz ve hegemonik iletişim ortamına karşı bir meydan okuma içermektedirler. Bu meydan okuma ekseninde alternatif medya, küreselleşme sürecinde toplumsal hareketlere kaynaklık eden uluslararası ve yerel muhalif eylemler sayesinde, bütün toplumsal

hareketleri birbirine yaklaştırmak ve yerellikleri birbirine bağlayarak küresel demokrasi için bir alternatif yaratmak işlevini yüklenmiştir. Dünyada ve Türkiye’de alternatif medya kuruluşları, bu işlevin farkına varan muhalif konumlarca giderek daha fazla sahiplenilmektedirler. Bu doğrultuda, alternatif medya kuruluşlarının alternatifliğinin, küresel sermaye egemenliğindeki ana akım medyanın inşa ettiği haber yapılarına karşı toplumsal muhalefet kesimleriyle birlikte eylemci bir tutum benimsemelerinde ve dayanışma olanakları sunabilmelerinde yattığını söylemek mümkündür. Bu bakımdan çalışmada alternatif medyanın ontolojik temelini “başka bir dünya talep edenlerce” ortaya koyulan yeni küresel toplumsal hareketlerden ayırmanın mümkün olmadığı görülmüştür.

Alternatif medyanın tanımlanmasına ve alternatiflik ölçütlerinin belirlenmesine ilişkin kuramsal yaklaşımlar ışığında, bu çalışma, alternatif medyanın söz konusu muhalif girişimlerle bağlarına değindikten sonra, alternatif medyanın Türkiye ölçeğindeki durumunu Bianet örneğiyle somutlaştırmaya ve Bianet örneği üzerinden çeşitli öngörülerde bulunmaya odaklanmıştır. Bunun için çalışma kapsamında, BİA ve onun haber vitrini olarak Bianet örneğinde ayrıntılı bir uygulamalı araştırma yapılmıştır. Söz konusu araştırma dört temel ayaktan oluşmuştur. Öncelikle Bianet web sitesine dair nitel bir analiz ve Bianet haber merkezinde 12-18 Temmuz 2009 ve 17-22 Ocak 2011 tarihlerinde katılımcı gözlem, derinlemesine mülakatlar ve alanda tutulan notlar yoluyla yürütölen etnografik vurgulu bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Uygulamalı araştırmanın üçüncü ayağını Bianet haber merkezi çalışanlarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler; dördüncü ayağını ise Bianet ile etkileşim içinde olan yerel gazetecilerle yapılan derinlemesine görüşmeler ve bunların değerlendirmeleri oluşturmuştur.

Uygulamalı araştırma kısmında, öncelikle Bianet web sitesine dair nitel bir analiz yapılmıştır. Bianet web sitesinin genel görünüm özelliklerinin incelenmesinin ardından içerik, tasarım, işlevsellik ve kullanıcı değerlendirmesi sonucunda: Bianet web sitesinin BİA projesinin amaç ve hedefleri doğrultusunda şekillendiği ve buna uygun içeriklere sahip olduğu anlaşılmıştır. Bianet web sitesinin teknik açıdan bir takım eksikleri bulunmakla birlikte, içerik üretimine katılım ve içeriklerin harici platformlarda paylaşımı bakımından etkin bir kullanıcı etkileşimine sahip olduğu görülmektedir. Bianet web sitesinin içeriklerine erişimdeki pratiklik ve sayfalardaki düzenli sıralama sayesinde kolay dolaşılabilir bir site olduğu ve site içinde çeşitli bağlantılar verilmesi yoluyla okuyucuya farklı kaynak ve haber konularının art alanına erişim bakımından kullanıcı kolaylığı sağlandığı görülmüştür. Ziyaret kaynaklarının genel değerlendirmesinde Bianet'in kalıcı bir okuyucu profilinin oluştuğu ve yurt içi ve dışından ziyaretçi oranlarının da düzenli olarak arttığı görülmektedir. Bianet'in kâr amacı gütmemesi dolayısıyla söz konusu ziyaretçi artışının ticari bir karşılığının olmaması Bianet'in alternatif medya olarak tanımlanması açısından anlamlıdır. Ayrıca 2010 yılı istatistikleri itibarıyla Bianet ana sayfasının günlük ortalama 11 bin civarında ziyaret aldığı görülmekte olup, bu sayı bir alternatif yayın için oldukça önemli bir orandır. Öte yandan Bianet'in birçok gazete, web sitesi ve radyo için bir tür ajans işlevi görmesi dolayısıyla bileşik etkisinin görünenden daha yüksek olması da kullanıcı sayısındaki artış kadar anlamlıdır. Ayrıca, hem okuyucuların internette haber kaynağı olarak doğrudan doğruya Bianet web sitesine giriş yapma eğilimlerinin arttığı, hem de arama motorları haricindeki diğer sitelerde Bianet'e daha fazla referans verildiği ve böylelikle Bianet'in bilinirliğinin giderek arttığı gözlenmiştir.

Tez çalışmasının uygulamalı araştırma kısmının ikinci ayağını Bianet haber merkezi analizi oluşturmuştur. Bu analizin ilk bölümünde Bianet haber merkezi mekansal yapısı bakımından incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Bianet haber merkezinin, gerek bulunduğu konum, gerek yerleşimi ve gerekse de çalışma mekanı olarak düzenlenmesi bakımından aşırı profesyonelleşmiş ve hiyerarşik bir düzeni yansıtmadığı, kurumsal örgütlenmenin dikey hiyerarşik bir yapılanma yerine yatay ve demokratik olarak kurulmasına imkân verecek bir düzende olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışma pratikleri ve gündelik yaşam alışkanlıkları bakımından Bianet haber merkezinde gözlenen düzen, çalışanların toplumsal hareketlere katıldıklarını/destek verdiklerini ve haberciliğe paralel olarak siyasal aktivist kimliği taşıdıklarını göstermiştir. Haber merkezi analizinin ikinci kısmında, Bianet’te görev yapan gazeteciler arasındaki ilişki ve etkileşime yönelik grup dinamiği incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Bianet’te herkesin, eşit biçimde üretim sürecine katılımını mümkün kılacak bir grup dinamiği yarattığı görülmüş olup; çalışanların “genel yayın yönetmeni, muhabir, şef, editör” gibi ast-üst şeklindeki örgütlenmenin yarattığı hiyerarşinin yatay bir yapılanma içinde eritilmesi için çaba gösterdikleri gözlenmiştir. Haber merkezi analizinin son kısmını Bianet’in işleyiş yapısı ve yazı işleri pratiklerine dair yapılan nitel inceleme oluşturmuştur. Bu inceleme sonucunda en dikkat çekici bulgular, Bianet çalışanlarının kendilerini “haklardan yana” konumlandırmaları, haber kaynaklarının ana akımdan farklılık göstermesi, yerel gazetecilerden haber kaynağı olarak yoğun şekilde katkı alınması, habercilik dilinin ana akım medyaya kıyasla daha eleştirel, eşitlikçi yapıda ve ayrımcı ifadelerle kapalı olması, haberlerde yerel ve merkez dengesinin gözetilmesi olmuştur. Sonuçta Bianet’te örgütsel olarak hiyerarşiden uzak, yatay, eşitlikçi ve katılımcı bir

yapılanmanın varlığı ile kamusal alandan dışlanmış olan ve/veya azınlıkta kalan kesimlerin kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan habercilik pratikleri ekseninde alternatiflik kıstaslarına dair bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular bakımından Bianet'in kuramsal yaklaşımlarda öngörülen alternatiflik ölçütlerini karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Uygulamalı araştırmanın üçüncü ayağında Bianet çalışanlarıyla yapılan derinlemesine mülakatlar yer almıştır. Burada özellikle mülakatlara temel oluşturan görüşme sorularının tasarımı, tez çalışmasında benimsenen kuramsal temele uygun olarak, haber üretim sürecinde katılımcılığı, kurumsal yapıda yatay hiyerarşinin varlığını, eleştirel içerik üretimini ve toplumsal hareketler ile habercilik ilişkilerinin nasıl kurulduğunu ortaya koymuştur.

Bianet gazetecileri ile yapılan mülakatlarda elde edilen ilk bulgu Bianet'in kurumsal siyasal kültürü ile Bianet gazetecilerinin uyumlarıdır; ancak buna karşın bazı gazetecilerin ana akım habercilik dilinden kurtulamadıkları görülmektedir. Bianet'te görev yapan gazeteciler farklı mesleki tecrübeler ve geçmiş çalışma deneyimlerine sahiptir. Bunların içerisinde mesleğe yani başlayan ve/veya ana akım medyada görev yapmış gazetecilerin de olduğu görülmektedir. Bu konuda Bianet yönetiminin özellikle ana akım medyada görev yapmış olan ya da mesleğe yeni başlayıp alternatif bir habercilik dilini kuramamış olan gazetecilerle çalışırken bazı uyum sorunları yaşandığı gözlenmiştir, nitekim proje danışmanı Nadire Mater'in ifadelerinden de böyle bir uyumsuzluğun varlığı anlaşılmıştır. Ana akımdan gelen gazetecilerin özellikle haber dilinde belirli şablonlara sahip olmaları Bianet haber diliyle uyumsuz olmalarına neden olmaktadır. Görüşme yapılan bazı gazetecilerin “tarafsızlık” konusunda farklılaşan görüşleri de bu anlamda dikkat çekmiştir. Zira

özellikle ana akımda çalışmış olan ya da mesleğe yeni başlamış olan bazı gazetecilerin ezilenler lehine taraflı bir yayıncılık yapma iddiasındaki Bianet'i konumlandırırken “objektiflik” “tarafsızlık” gibi kriterlerden hareket etmeleri hala ana akımın haber dilinden kurtulamadıklarını göstermektedir; bu noktada hâkim meslek ilkelerinin özellikle genç gazetecilerin kafasında çok kolay değişmediğini söylemek mümkündür. Buna karşılık Bianet'in yayın politikasını tarif eden Nadire Mater'in “dengeli, etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik” kavramının “tarafsızlık yerine geçtiğini” belirtmesi dikkat çekicidir. Ertuğrul Kürkçü de Bianet'in herhangi bir şekilde tarafsızlık iddiasında olmadığını ve sesi çıkmayanların, hakkı yenenlerin, hakkı teslim edilmeyenlerin tarafını tuttuklarını vurgulamaktadır.

Bu bağlamda dikkat çeken bir başka bulgu da, bu taraflılık ekseninde Bianet'in haberlerinde finansal kaynak sağladıkları kurumlar dâhil herkesi eleştirebilme iddiasında olmasıdır. Nitekim Bianet gazetecilerinin, finansal kaynak sağladıkları kurumlara karşı eleştirel olmak konusunda kendilerini bağlayan bir engelin olmadığını özellikle vurguladıkları görülmüştür. Bu noktada demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü gibi konulara saygı gösterme temelinde ve kâr amacı gütmemek koşuluyla sağlanan kamusal kaynakların, Bianet'in varlık nedeni ve temel amaç olarak ortaya koyduğu eleştirelilikle çelişmediği savunulmuştur.

Bianet gazetecilerinin Bianet'in alternatifliğini nasıl kurdukları konusunda yapılan incelemede; Ertuğrul Kürkçü gibi Türkiye'de sol siyasetin ve öğrenci hareketlerinin önemli isimlerinden olan daha eski kuşak gazeteciler “direniş” kavramından hareket ederken, daha genç gazetecilerin “bağımsızlık” kavramına yaptıkları vurgu dikkat çekmiştir. Bağımsızlık vurgusu özellikle Türkiye'deki medya sektörü bağlamında düşünüldüğünde, bu tanım kapsamına giren medya

kuruluşlarının da yapı ve içerik bakımından kendi aralarında da ciddi bir bakışma olduğu her zaman söylenemez; bu medya kuruluşlarının sürekli birbirlerini takip ettiği, ortak bir bağlam oluşturdukları pratikte her zaman deneyimlenememektedir. Bu bakımdan alternatiflik için biraz daha dar bir tanım aralığından bakmak gerekmektedir. Bu nedenle bir yandan ana akım habercilik değerlerine karşı durmak, bir yandan da kamusal görünürlük kazanmak için sahip buldukları, içinde yaşadıkları konuların ne kadar elverişli olduğunu her bir deneyimin kendi özgül alanında gözden geçirmek gerekmektedir. Bianet de kendi özgül alanında değerlendirildiğinde, bağımsızlık bir şekilde -bağımlı olan- ana akım medyadan ayrı, öteki bir medya olmayı da getirmektedir. Ötekilik ise ister istemez bir “direnış” ilişkisini ve ana akımı etkileme amacını ortaya çıkarmaktadır ki, bu da Bianet’in, kuramsal yaklaşımlarda ortaya koyulan alternatif medya modellerine benzer şekilde bir direniş odağı ve toplumsal değişim kaynağı olarak konumlandırılabilmesini sağlamaktadır.

Alan araştırmasında öne çıkan bir diğer bulgu, Bianet’te editörler ve genel yayın yönetmenliği görevleri bakımından rotasyon uygulamasının Bianet’in alternatif yapılanması ve toplumsal hareketlerle ilişki bakımından önemli göstergelerden biri olmasıdır. Uluslararası alternatif medya literatüründe ortaya konan alternatiflik ölçütleri hatırlandığında, özellikle Planton ve Deuze (2003: 345) tarafından dikkat çekildiği üzere alternatif medyada hiyerarşinin tüm sorunların kaynağı olarak tanımlandığı ve editöryal kolektife vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye örneğinde Bianet’te oldukça özgün olan bu uygulama sayesinde önemli bir alternatiflik ölçütünün karşılandığını söylemek mümkündür.

Bununla birlikte Bianet editörleri rotasyon uygulaması sonucu ilginç örneklerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Rotasyonda Bianet kadın haberleri editörünün bir erkek olması sonucu, bu editör bir feminist bir organizasyonun yaptığı bir toplantıyı izlemek üzere gittiğinde, erkek olduğu gerekçesiyle feministler tarafından toplantıya alınmamıştır. Bu noktada proje danışmanı Nadire Mater, feministlerin Bianet’le içiçeliğini vurgulamış ve editöryal yapıları hakkında söz hakları olabildiğini ve görüş bildirebildiklerini söylemiştir. Bu bakımdan alternatif medyanın toplumsal hareketlerle ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde Bianet’in feministler gibi çeşitli gruplarla olan organik bağı dikkat çekmektedir.

Tez çalışmasında değinildiği gibi, alternatif medya ve toplumsal hareketler iç içedir (Downing, 2001: 391). Bianet’in toplumsal hareketlerle ve azınlık gruplarıyla ilişkisi bağlamında yapılan analizde de Bianet gazetecilerinin birbirleriyle örtüşecek şekilde genel olarak Bianet’in toplumsal hareketler, hak örgütleri ve her türden azınlık grupları ile ilişkisini organik bir bağa dayandırdıkları görülmektedir. Bununla birlikte, bu noktada önemli bir bulgu, bu kesimlerle “gazeteci” mesafesinde durmak ile gerektiğinde aktivist kimliğiyle iç içe geçmek noktasında Bianet ekibinin çelişkili düşüncelere sahip olmasıdır. Yine de toplumsal hareketler ve azınlık gruplarıyla organik bir bağ kurduklarına inanan Bianet çalışanlarının çoğunlukta oldukları görülmektedir.

Bazı gazeteciler de, sivil toplum kavramına kişisel olarak olumsuz bir anlam yüklemeleri ya da sivil toplum örgütlerinin çalışma şekillerini farklı değerlendirdikleri için Bianet’e bir sivil toplum misyonu yüklememişlerdir. Ancak çoğunlukla Bianet gazetecilerinin “Bianet’i sivil toplum kuruluşu gibi çalışan bir medya kuruluşu olarak” konumlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan

Bailey vd.nin “rizomatik medya” kavramsallaştırmasına (2007: 5) uygun olarak, Bianet’in sivil toplumla bağlantılı kuruluş ve hareketlerin kavşak noktasında yer alan alternatif medya örneklerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Hatırlanacağı gibi, rizom metaforuyla, alternatif medyanın farklı karakterdeki hareket ve mücadelelerden gelen insanların karşılaştıkları ve işbirliği yaptıkları bir kavşak noktası olarak görülmesine vurgu yapılmaktadır. Bianet de, BİA’nın kuruluşundan itibaren sivil toplum örgütleriyle etkileşim içinde evrilmiştir. Gelinek noktada feministler, eşcinseller, gençlik örgütlenmeleri, azınlık grupları, meslek örgütleri, sendikalar, hak savunucuları, sanatçılar, akademisyenler gibi farklı hareket ve mücadelelerden gelen insanlar bir yandan Bianet aracılığıyla kendi fikir ve sorunlarını dillendirirken bir yandan da Bianet’in yarattığı çoğul alternatif kamusal alanlar çerçevesinde birbirleriyle iletişim ve etkileşim olanaklarını güçlendirmektedirler. Bu bakımdan Bianet rizomatik bir alternatif medya olarak bir etkileşim ve iletişim uzamı yaratılmasını kolaylaştırmakta ve bu hareketlerin sonuç ve ürünlerini, -verdikleri mücadeleler arasındaki bağlantıları kurmalarına da izin vererek- hem daha geniş halk kesimlerine ve hem de diğer muhalif hareketlere aktarmaktadır.

Bianet’in okuyucu profili üzerine yapılan incelemede de ilgi çekici bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre, Bianet’in okuyucuları ile yoğun bir etkileşim içinde olduğu ve okuyucularının Bianet’in haber üretim sürecine bizzat katılabildiği görülmektedir. Bianet gazetecileri Bianet okuyucularını hem birbirine benzeyen hem de heterojen olan bir kitle şeklinde tarif etmektedirler. Okuyucuların radikal ve enternasyonalist solcu eğilimlere ilgi gösteren, nispeten düzene daha dışarıdan bakan ancak Bianet’in savunduğu ilkelerle de kendi aralarında entelektüel ve siyasi düzlemde bir yakınlık

kuran heterojen bir kitle olduğu gör÷lmektedir. Bununla birlikte Bianet gazetecileri, örneğin AKP'ye sempati duyan ya da militarist eğilimleri olan okuyucuların Bianet'e yakın durmadığını düşünmekte; ancak bu kesimler ve bu kesimlerin karar vericilerinin de Bianet'i takip ettiğini vurgulamaktadırlar. Bu doğrultuda Bianet'in kendisini takip etmeyen kesimleri ilgilendiren haber konularını da izlediğini tespit etmek mümkündür.

Bianet'in ticari ve kamusal ana akım medya ile ilişkisi boyutunda da ilgi çekici bulgulara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, Bianet'in gerek piyasayla gerekse de devletle bir dışlama yerine kaçınılmaz diyalektik bir etkileme ilişkisi içinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Bianet gazetecileri de Bianet'in ana akımın tam karşısında konumlanmadığını ve ana akımın içinden çıkarabilecek tüm muhalefet olanaklarını da kullanarak kendisiyle birlikte ana akım medyayı da dönüştürmek gibi “ulvi ve sonsuz bir hedefi” olduğunu belirtmektedirler. Yapılan analizde Bianet'in ana akımın yerine değil, onu değiştirmek üzere ana akımın yanı sıra var olmak gibi bir hedefi olduğu anlaşılmıştır. Bu bakımdan da Bianet rizomatik bir alternatif medya örneği olarak değerlendirilebilir.

Tez çalışmasında uygulamalı araştırmanın son ayağında, Bianet'te haber üretim sürecinde katılımcı haber üretim sürecinin en önemli bileşenlerinden birini oluşturan yerel gazetecilerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle alternatif medyanın “katılımcı medya” olarak kavranmasına dair “öznel” bir yaklaşım ortaya koyulmuştur. Görüşmelerde elde edilen verilerle Türkiye örneğinde bir ilki başlatan ve yerel medyayı alternatif bir ağ örgütlenmesi içinde buluşturmayı hedefleyerek yerel medyaya mevcut sektörel yapılanma dışında varlığını sürdürme seçenekleri sunan BİA'nın bu rolü açıklanmıştır.

Bu görüşmelerden çıkan -ve Bianet haber merkezine dair analiz sonuçlarının da doğruladığı- en dikkat çekici ve özgün bulgu, kuruluşunda planlanandan farklı şekilde, Bianet'in yerel medyanın haberlerini birbirleriyle paylaştığı bir haber havuzu işlevi görmekten daha çok, yerel medya temsilcilerinin ürettiği yerel kaynaklı haberlerin bireysel haber okuyucularıyla buluştuğu küresel bir haber portalı haline dönüşmüş olması ve yerel medyanın ana akım medyayla ticari rekabet zorunluluğunun ortadan kaldırılmasına katkı sağlamasıdır. Bu bakımdan yerel bir hedefle yola çıkan Bianet'in küresel bir portala dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Yerel gazetecilerin de doğruladığı gibi BİA'nın yerel medyaya üç farklı düzlemde destek verdiği görülmüştür. BİA, yerel medya eğitim programları kapsamında düzenlediği seminer ve atölye çalışmalarıyla yerel medyanın gazetecilik standartlarını yükseltmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca BİA'nın hukuksal destek işlevi, yerel gazeteciler arasında mesleki dayanışma ağlarını güçlendirmesi ve hak haberciliğine özendirici etkisi bakımından dikkate değerdir. BİA'nın yerel medyaya desteğinin somutlaştığı üçüncü düzlem de, yerel gazetecilerin gazetecilik faaliyetleri nedeniyle uğradıkları yasal takibatları ve hak ihlallerini Bianet aracılığıyla haberleştirmek yoluyla gündemde tutması ve gazetecilerin uğradığı haksız fiillere karşı bir sivil toplum baskısı oluşmasına katkı sağlamasıdır. Yerel medyayla eğitimler, karşılıklı haber alış verişi ve yerel gazetecilerle bire bir haber kaynağı olarak ilişki kurmak ana akım medyanın uyguladığı filtreleri aşmayı, birinci elden habere ulaşmayı ve haberi yaygınlaştırmayı sağlamaktadır.

Yerel gazetecilerle yapılan derinlemesine mülakatlar sonucunda, Bianet ile yerel gazetecilerin etkileşiminin dört ana ekseninde şekillendiği ortaya çıkmıştır. Buna göre: a) Yerel gazeteciler Bianet'e doğrudan haber yazımı yoluyla kendi yerel

haberlerini ulusal/küresel mecrada paylaşımına açmakta ve aynı zamanda Bianet'te katılımcı haber üretim kanallarını işler tutmakta, böylece habercilik pratiklerinin demokratik şekilde örgütlenmesine imkân vermektedirler; b) Doğrudan ve sürekli haber akışı sağlamayanlar dâhil görüşülen tüm yerel gazeteciler bölgeleriyle ilgili haber konularında Bianet yazı işlerinin çekirdek kadrosuna bilgi, belge aktararak ve görüş bildirerek haber kaynağı olmakta ve aynı zamanda haber üretimine dolaylı katkı sağlamaktadırlar; c) Yerel gazeteciler bölgelerindeki haber kaynaklarına ulaşmak konusunda Bianet yazı işleri kadrosuna yardımcı olmakta ve gerektiğinde haber kaynakları nezdinde referans olmaktadır; d) Yerel gazeteciler kendi gazetecilik faaliyetlerinden kaynaklanan hak ihlali, yargılama ve cezai yaptırımlar gibi nedenlerle Bianet haberlerinde doğrudan haber öznesi de olmaktadır.

Görüşme yapılan yerel gazetecilerin çoğunluğu Bianet'in haber üretimine aktif olarak katılmanın yanı sıra Bianet ağından haber alarak kendi yerel medya kuruluşlarında değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Hem yerel medya hem diğer yayın organları bağımsız bir haber kaynağı olarak Bianet'in internette yayınladığı haberleri herhangi bir telif ödemeksizin kullanabilmektedirler, böylece haber üzerindeki mülkiyetin kırılmasına katkı sağlanmaktadır. Yerel gazetecilerin kullanacakları Bianet haberlerini haber konusunun buldukları coğrafi bölgeye yakınlığına (yerelliğe) göre ya da ilgilendikleri belirli konulara göre seçtikleri görülmüştür. Ayrıca görüşme yapılan gazetecilerin büyük çoğunluğunun Bianet'i okuyucu olarak da takip ettikleri görülmüştür. Bu bakımdan Bianet ile okuyucu kitlesi ve yerel gazeteciler arasında karşılıklı bir etkileşim ve katılımcı bir üretim sürecinin varlığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada, alternatif medyaya dair kuramsal temel ışığında ve Bianet örneğinde yürütülen ve farklı basamaklardan oluşan uygulamalı araştırma sonucunda, BİA ve onun haber vitrini olarak Bianet'in;

- Kâr amacı gütmeyen, özgün bir alternatif medya projesi olduğu,
- Sadece habercilik faaliyetleri değil aynı zamanda eğitim, hukuksal danışmanlık ve sosyal sorumluluk faaliyetleri yürüttüğü,
- Toplumsal hareketler ve sivil toplumu oluşturan unsurlarla; etnik, dini ve cinsel kimlikler bakımından toplumun genelinden farklılaşan, azınlıkta kalan kesimlerle organik bağlar kurduğu ve toplumsal muhalefete destek verdiği; böylelikle bu grup ve hareketlerin kitle iletişim sürecine daha etkin düzeyde katılımına imkân tanıyarak, yerellik ve komşuluk ilişkilerine dair sıcak siyasal gündem konularına, azınlık gruplarına ve yerel kültürel görünümlere bir ifade alanı sağlayabildiği,
- Web sitesinin BİA projesinin başlangıcından beri kesintisiz yayın yapan ve okuyucu katılımına yönelik kanalları işler tutan etkin bir haber sitesi olduğu,
- Haber merkezinin mekansal düzeni, organizasyon yapısı ve habercilik pratikleri bakımından katı dikey hiyerarşi yerine yatay hiyerarşik bir yapıda kurulduğu, böylelikle kurumsal yapılanmanın daha dengeli ve demokratik yollarını sergilediği; kolektif ve aşırı profesyonellikten uzak bir örgütlenmeyle ana akımdan radikal biçimde farklı ve eleştirel bir içerik ürettiği,
- Alternatif medyanın doğasında olduğu gibi, tarafsızlık iddiası taşımadığı ve ana akım medya tarafından dışlanan ve sesi duyulamayan kesimler lehine taraf olduğu,

- Devlet ve piyasa temelli ana akımla zorunlu etkileşimi yadsımayıp, ana akım medyayı değiştirme kapasitesine sahip olduğu iddiasıyla çalıştığı,
- Haber merkezinde çalışan gazetecilerin alternatif medyaya yönelik ölçütler ve “tarafsızlık”, “dengecilik” gibi kavramlara yaklaşımları bakımından çelişkili bir yapı gösterdikleri, bununla birlikte alternatifliklerini direniş ve bağımsızlık ekseninde kurdukları,
- Haber merkezinde çalışan gazetecilerin siyasal olarak ortaklaştıkları ancak habercilik açısından bazı çelişkileri bulunduğu; ırkçılık, ayrımcılık vb. konularda hassasiyetlerini vurgulamak noktasında oldukça titiz oldukları ancak gazetecilik pratiklerinde bunu kurmakta zaman zaman zorlandıkları,
- Bununla birlikte habercilik pratikleri bakımından ırkçılığa, ayrımcılığa, ötekileştirmeye ve cinsiyetçiliğe mesafeli duran eşitlikçi bir söylem ve dili genel olarak kurabildiği,
- Haberlerde ana akımın görmezden geldiği konu ve kesimlere sıklıkla ve sürekli yer verdiği, gündeme ve olaylara tersine bir bakış geliştirmeye odaklandığı,
- Haber üretim sürecinde okuyucularından ve yerel gazetecilerden sürekli ve yoğun bir şekilde katkı alarak katılımcı haber üretim sürecini etkin bir şekilde işler tuttuğu,
- Yerel medyayı güçlendirme amacı doğrultusunda habercilik dışında da çeşitli faaliyetler ve danışmanlık yoluyla yerel gazetecilerle sürekli ve dinamik bir bağ kurduğu ortaya konmuştur.

Alan araştırmasıyla desteklenen bu bulgular sonucunda; Bianet’in yerel ve azınlıktaki kimlikleri/kültürleri marjinalleştiren, ötekileştiren, evcilleştiren ya da

metalaştıran ana akım medyanın hegemonik söylemi karşısında alternatif bir söylem geliştirdiğini söylemek mümkündür. Bianet enformasyonun/içeriğın sermayeden ve devletten bağımsızlaşması; medya mülkiyeti ve kontrolünün topluma aktarılması için Türkiye’de ve dünyada enformasyonun yeniden üretilmesi ve dağıtılmasının maddi ve manevi araçları üzerindeki ticari egemenliğe karşı toplumsal yararı egemen kılan bir bağımsız medya oluşturma çabasının bileşenlerinden biri olmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Bianet, rizomatik ve katılımcı bir medya örneği olarak, Türkiye örneğinde etkin ve özgün bir alternatif medya girişimidir.

Bu saptamayla birlikte; tez çalışmasında ulaşılan bulgular ve gazetecilerden sağlanan veriler sonucunda Türkiye’de alternatif medya ortamına dair bazı öngörülerde bulunmak da mümkündür:

Öncelikle alternatif medyanın ayrımcılık karşıtı bir dil oluşturmak ya da farklı toplumsal kesimleri temsil etmek bakımından henüz işin başında olduğu söylenebilir, bu bakımdan alternatif medyanın büyük meydan okumalarla karşı karşıya bulunduğunu düşünmek mümkündür. Türkiye’de alternatif medyanın henüz bir sektör olduğu söylenemez. Fakat yerel medyanın bir alternatife dönüşmek bakımından asgari altyapıya sahip olduğu düşünülebilir, nitekim bunu yapabilen medya kuruluşları vardır. Yerel medyanın sermaye gruplarından bağımsız olması önem taşımaktadır. Medyayı bağımsızlıktan uzaklaştıran en önemli etken editöryal öncelik ve değerlerle medya sahibinin çıkarları arasındaki mesafenin daralmasıdır. Dolayısıyla yerel medya bu açıdan büyük mali çıkarlarla bağlı değildir. Bununla birlikte yerel medya en azından varlığını sürdürebilmek için reklam vb. finans kaynaklarına bağımlılık, resmi ilan dolayısıyla yerel yöneticilerle iyi geçinme zorunluluğu gibi engellerle karşı karşıyadır. Bu nedenle eninde sonunda süreci

tanzim eden, belirleyen esas olarak pazar/piyasa ise ve pazar/piyasaya son verilmemişse bunun karşısında alternatif girişimlerinin gücünün sınırlı kalacağı öne sürülebilir. Ancak alternatif yayıncılığın, tam da bu yüzden pazar/piyasa hâkimiyeti son buluncaya kadar sürdürülmesi gereken bir mücadele olarak görülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda bağımsız haber kaynaklarıyla simbiyotik bir ilişki kurulması durumunda pekâlâ her medyanın birbirini yeniden besleyebileceği imkânlar bulunabilir. Bu durumda dil de birbirine aktarılarak yeni baştan kurulabilir. Bu dili aktarmak noktasında yerel medya, ana akım yaygın medyaya kıyasla yurttaşlara çok daha yakındır; yani bir şehirde ya da ilçede yayın yapan bir gazete, televizyon ya da radyo aslında izleyici/dinleyici/okuyucuların yakından tanıdığı insanlar, hatta “komşuları” hakkında yayın yapmaktadır ve bu yayın yurttaşlar tarafından yakından izlenir, yayında gerçeğe aykırılık olması durumunda hızla geri besleme yapılması imkânı vardır. Yerel medyanın önemli bir kısmının bulunduğu bölgede doğru bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür, bu bakımdan yerel ölçekte muhalefetin ve yurttaşın dili ve gözü konumunda olan gazete, radyo ve televizyonların varlığı yadsınamaz. Dolayısıyla haberciliğin yerel medyaya dayandırılarak yeniden kurulması çabasının giderek ana akım medyaya yönelik bir faaliyetten daha önemli olmaya başlayacağı söylenebilir.

Burada en önemli şey bir gönüllüler ortaklığı oluşturmak ve onun sinerjisine güvenmektir, doğru zamanda uygulanacak bir fikir ve proje olduğunda buna bir şekilde kamusal kaynak yaratmak mümkün kılınabilmektedir. Diğer taraftan, hemen hiç değerlendirilmemiş kaynaklar da mevcuttur; örneğin sendikaların, odaların, meslek birliklerinin, kamu yararına derneklerin alternatif ve bağımsız yayıncılık faaliyetlerini destekleyebilecekleri düşünülebilir. Bu anlamda işçi yayınları, sektörel,

kurumsal yayınlar için kaynak yaratmak mümkündür, bu tür yayınlar ‘blogger’lık gibi bireysel girişimlerden çok daha sistemli ve etkin olabilirler.

Bütün bunlar alternatif yayıncılık adına önemli bir potansiyel oluşturmakla birlikte, mevcut yapısıyla alternatif medyanın en başarılı görüldüğü alan özellikle ayrımcılığı aşma bakımından taşıdığı güçtür; çünkü alternatif medya kurumlarının etkileşimde oldukları kesimlerle yakın bağlar içinde olduğu söylenebilir. Böylelikle, yayın politikalarını saptarken, haber dilini kurarken, haberi örgütlerken kaçınılmaz bir biçimde, ayrımcılığa uğrayanları iletişim sürecine dâhil etmektedirler. Bu bakımdan temel bir kıstastan yola çıkmak mümkündür; ayrımcılığın nesnesi olan toplumsal gruplarla ilişki düzeyi, aslında geleneksel ve yaygın olana karşı bir dil oluşturma bakımından en önemli somut gerçekliktir. Örneğin kadına karşı ayrımcı bir dile karşılık gelebilecek bir meydan okuma için alternatif medyanın hem kadın hareketiyle, hem kadınlarla bir bütün olarak temas halinde olması, onların mücadelesini tanıyor olması, hem de haberin üretiminde kadınlara ayrıcalıklı bir yer vermesi gerekmektedir. Yoksa erkek egemen dili kırmak bakımından “erkek egemen dil kırılmalıdır” fikrinin kendisi medyayı ileriye götüremez. Bu açıdan ana akım medyada seslerini duyuramayan, dışlanan ve ayrıştırılan kesimlerle onların hayatla mücadeleleri içinde buluşmak ve bakışmak en önemli noktayı oluşturmaktadır. Fakat bu kesişme her şeyin garantisi değildir, böyle bir buluşma olmaksızın toplumda dezavantajlı olan kesimler seslerini duyuramaz, ancak böyle buluşulduğu için de otomatik olarak bunun ayrımcılık karşıtı bir sonuç vermesi beklenemez. Bu nedenle ikinci bir ihtiyaç, aslında sadece bağımsızlık ya da sadece alternatiflik iddiası değil aynı zamanda toplumda dezavantajlı olan kesimlerin hayat ve mücadelelerini paylaşmak ve onların dilini devralmaktır. Bu anlamda hayata bakarken toplumda

baskın olmayan kesimlerin de olduğu yerden bakmak ve sözü bu konumdan kurmak terminolojiyi doğru kullanmaktan daha öte bir eylemdir. Eğer bir öncelik hiyerarşisi düşünülecek olursa alternatif medyanın ana akım medyaya karşı en başarıyla yapabileceği şeyin esas olarak Türkiye’de sınıf, etnisite, din/mezhep ve cinsiyet ayrımcılığı noktasındaki hak ihlalleriyle mücadele bakımından olduğu düşünülebilir.

Alternatif medyanın önündeki bu mücadele oldukça zordur. Ancak bu durum medya eleştirisinin bir sonuç vermeyeceği, alternatif ve bağımsız çabaların anlamlı olmayacağı anlamına gelmemektedir. Üstelik alternatif medya girişimleri bugün 1990’lı yıllarda olduğundan çok daha elverişli bir ortama sahiptir, çünkü bu ortamı kolaylaştıran teknolojik bir altyapı vardır. İnternet, günümüzde bir fikri olan ve bunu inanlara ulaştırmak isteyen herkesi, bir internet bağlantısı ile bilgisayar ve/veya cep telefonu içeren küçük bir yatırımla küçük ölçekli bir medya girişimcisi yapabilir durumdadır. Bu açıldığından bakıldığında böylesi teknolojik imkânlar ana akım medyanın karşısındaki en önemli tehdidi oluşturmaktadır. İnsanlar söz söylemek ve söylenen sözleri işitmek bakımından birincil mecra olarak ana akım medyaya artık mecbur değillerdir.

Bu imkânlar ekseninde, ana akım medyanın kurmadığı özgürleşmiş ve alternatif bir dili bu alanda kurabilmek pekâlâ mümkündür. Bununla birlikte alternatif ve bağımsız medyanın ana akım medyadaki gazetecilik pratiklerini de bir şekilde etkilediğinden söz edilebilir, buradaki en önemli unsur insani sermayedir. Bu insani sermayeyi oluşturan ve daha eğitim sürecinden başlayarak eleştirelliği öğrenen, bağımsız medya kaynaklarından beslenebilen iletişimci/gazeteci kuşaklarının, sektörde yer bulduğça, ana akım medya sahipliğine ve editöryal sürece karşı kendi değerlerini dayatabilecekleri söylenebilir. Bu etki henüz oldukça bireysel

ölçekte kalsa da, medya sektöründeki mesleki örgütlenme oranı arttıkça eleştirel değerleri içselleştirmiş meslek mensuplarının editöryal süreçler üzerinde hak iddia etme bakımından etki alanları da genişleyebilecektir.

Ana akım medyanın dışında bağımsız ve alternatif bir medya, güçlü bir yerel medya ve yurttaş gazeteciliği gibi yeni akımlar ve pazar/piyasa yapısının yanı başında işleyen habercilik süreçleri olmazsa ana akım medya içindeki bu etkilenme sürecinden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Eğer ana akım medya değişebilecekse, alternatif medyanın bu etkisinin sürmesi gerekmektedir. Bu bakımdan alternatif medya deneyimlerinin çoğalması şarttır. Türkiye özelinde düşünüldüğünde alternatif medya deneyimlerinin büyük bir hızla çoğalmadıkları söylenebilir, ancak tekil girişimlerin kendi aralarında oluşturdukları ağların haber alma, haberi yayma, habere sahip olma açısından giderek artan bir etkide bulunduğu görülmektedir. Burada kastedilen, yurttaşların kendi hayat ve mücadelelerinin bilgisini üretmekte ve yaymakta özgür oldukları bir ortamdır. Bunun için, yurttaş denetiminin olduğu bir kamusal ve bu kamusallığın kendisini toplumsal hayattaki değişikliklere ritmik bir biçimde uyduracağı ve toplum ile etkileşim içinde olacağı bir ilişki durumu bir arada sağlanabilirse, bizzat ana akım medyadan dışlanan kesimlerin dili toplumda durmaksızın yayılan dil olacaktır. Bu durumda ana akım medyadan dışlanmış olanların haklarını savunan ya da onların adına konuşanlar gazeteciler değil, örneğin emekçiler, kadınlar, çiftçiler, gay/lezbienler, çocuklar ve yaşlıların bizzat kendileri olacaktır; böylece, bu grupların her biri kendileri hakkında haber yapmak, kendi hayatlarını öyküleştirmek, kendi dünyalarından bilgi vermek ve bunu yeniden üretmek bakımından hak sahibi oldukları, haber üretim sürecini denetleyebildikleri

ve karar mekanizmalarına katılabildikleri durumda, aslında toplum kendi kendisiyle iletişime geçiyor durumda olabilecektir.

Sonuçta, bir yandan mümkün olan her durumda alternatif medyanın güçlenmesi için çaba göstermek kadar, diğer yandan da ana akım medya içinde de eşitlikçi bir dil kurmak, editöryal bağımsızlığı sağlamak için mücadele etmek, emek süreçlerinin yeniden düzenlenmesi için örgütlenmek ve nihayet medyaya kârın değil toplumsal yararın egemen olmasının doğru olduğunu durmaksızın dillendirmek ve bu bakımdan bir eğilim yaratmak gerekmektedir. Eğer toplumda hem sosyal ve siyasal bir değişim söz konusu olacaksa, hem de medyada bir değişim olacaksa alternatif medya olmaksızın böyle bir değişim olamayacağını söylemek mümkündür. Bu nedenle Paolo Freire'nin "Ezilenlerin Pedagojisi"nde ortaya koyduğu ideal her zaman hatırlanmalıdır:

Daha tam insan olmanın bir tahrifi olduğundan daha az insan olmak, ezilenlerin er geç kendilerini bu hale getirenlere karşı mücadele etmesine yol açar. Bu mücadelenin anlam taşıması için ezilenler, (insanlığı yaratmanın bir yolu olan) insanlıklarını yeniden kazanma peşinde, misilleme olarak ezenlerinin ezenleri haline gelmemelidirler; hem ezilenlerin hem de ezenlerin insanlığını yeniden sağlayanlar olmalıdırlar. O halde, ezilenlerin büyük insani ve tarihi görevi şudur: Kendilerini ve aynı zamanda da ezenlerini özgürleştirmek... (Freire, 2010: 22).

Bu mücadeleye girişmek bazen önce azınlıkta kalmayı göze almak anlamına gelmektedir. Alternatif medya, büyük bir çoğunluk alternatif olan fikri benimsediği için değil; insanlar hayata dair eşitsizliklere itiraz ettiği sırada bu itirazı dillendirebildiği için başarılı ve anlamlı olabilir. Hem geniş bir okur kesimine hitap edip hem de radikal bir tavrı korumanın mümkün olması için temel kıstaslar, ortaya koyulan "itirazın" gerçekliği ve bunun dile getirildiği ortamın herkes için erişilebilir olup olmadığıdır. Alternatif medyanın ortaya koyduğu itiraz gerçekse ve bu itirazın dillendirildiği ortamla, bu ortamdaki üretim faaliyeti herkes için ulaşılabilsen, bu

durumda alternatif medya girişimlerinin çoğalmasa ihtimali vardır. Toplumsal bir harekete, aykırı ya da muhalif bir gruba, azınlıktaki bir sese ortam sağlamak öncü olmayı gerektirmektedir, bu bakımdan çoğu zaman bir yalnızlık dönemi her zaman var olacaktır. Öte yandan, bu açığı kapatmak için kitlenin genel beğeni ve değerleriyle çatışmamayı seçmek alternatif medyanın ruhuna aykırıdır. Alternatif medya itiraz sahibiyle bütünleştiği nispette çoğalabilir. Bu bakımdan en önemli sorun ana akım karşısında bir güç odağı olarak çoğunluk olmak değil, çoğunluğa seslenenlerin gerçekten çoğunluğun sesi olabilecekleri şekilde toplumsal itirazı sürdürmektir. Bu itiraz sürdürüğe başka bir iletişim düzeninin mümkün olduğuna dair umut her zaman var olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abel, Richard (1997), "An Alternative Press. Why?", *Publishing Research Quarterly*, Vol. 12 (4), Winter, ss. 78-84.
- Adaklı, Gülseren (2006), **Türkiye’de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri**, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ak, Nevzat (2003), **AB Sürecinde Sivil Toplumun Yeri ve Önemi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akdeniz, Yaman (2009), **Racism on the Internet**, Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Al, Umut; Bahşıoğlu, Hatice (2000), "Türkiye’deki Üniversite Kütüphanelerine Ait Web Sitelerinin İçerik Açısından Değerlendirilmesi", *Bilgi Dünyası*, 1 (2), ss. 307-329.
- Alankuş, Sevda (2000), "Yerellik(ler), Yerelliğin İmkânları ve Yerel Medya", **Global/Yerel Eksende Türkiye** içinde, (Der.) A.Y. Sarıbay; E.F. Keyman, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Alankuş, Sevda (2001), "Alternatif Olarak Yerel Medya ve BİA", <http://www.bianet.org/bianet/medya/908-alternatif-olarak-yerel-medya-ve-bia>’dan 11 Mayıs 2010’da erişildi.
- Alankuş, Sevda (2005a), "Demokratik Bir Medya Ortamı İçin Yerel/Sivil Medya ve Yeni İmkânlar", **Medya ve Toplum** içinde, (Der.) S. Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, ss. 99-132.
- Alankuş, Sevda (2005b), "Önsöz: BİA ‘Radyo ve Radyoculuk’ Seminerleri ile Elinizdeki Kitapçık Üzerine", **Radyo ve Radyoculuk** içinde, (Der.) S. Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, ss. 33-62.
- Alankuş, Sevda (2005c), "BİA ve BİA Eğitim Çalışmaları Üzerime", **Medya ve Toplum** içinde, (Der.) S. Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, ss. 15-32.
- Alankuş, Sevda (2008a), "Türkiye’de ‘Başka’ Bir Demokrasi İçin, ‘Başka’ Bir Medya ve Habercilik", **Uygun Adım Medya** içinde, (Der.) İ. Cangöz, Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Alankuş, Sevda (2008b), "Demokrasi ve ‘Başka-Medya’ İlişkisi: Türkiye’deki Yaygın-Dışı Medya Ortamını Anlamak Üzere Teorik Bir Çerçeve", **Başka Bir İletişim Mümkün:**

- İstanbul Uluslararası Bağımsız Medya Forumu Bildiriler** içinde, (Der.) S. Çelenk, İstanbul: IPS İletişim Vakfı.
- Alankuş, Sevda (2009), “Önsöz: Hak Haberciliği İçin BİA Artık Bir Okul”, **Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına** içinde, (Der.) S. Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı.
- Alankuş, Sevda; Atabek, Ümit (Der.) (2005), **Habercinin El Kitabı 3: Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya**, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Albert, Michael (1997), “What Makes Alternative Media Alternative? Toward a Federation of Alternative Media Activists and Supporters – FAMAS”, Z Magazine, <http://www.zcommunications.org/what-makes-alternative-media-alternative-by-michael-albert/>’den 1 Nisan 2009’da erişildi.
- Albert, Michael (2008), “Alternative Publishing And Its Problems”, Z Net, <http://www.zcommunications.org/znet/viewArticle/16562/>’den 1 Nisan 2009’da erişildi.
- Alexander, Jan; Tate, Marsha (2005), “Evaluate Web Pages”, Wolfgram Memorial Library, Widener University, <http://www.widener.edu/libraries/wolfgram/evaluate/>’den 21 Mayıs 2011’de erişildi.
- Altun, Murat (2005), **The Photocopied 1990s: Youth, Culture, and Fanzines**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Armstrong, David (1981), **A Trumpet to Arms: Alternative Media in America**, Boston: South End Press.
- Arsan, Esra (2006), “Are They Still Amateurs?: Professional Role Perceptions and Job Satisfaction of Online Journalists in Turkey”, Bildiri, ‘Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim’ Uluslararası Konferansı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, <http://mimoza.marmara.edu.tr/~csutcu/PROCEEDI.PDF>’den 10 Temmuz 2008’de erişildi.
- Aslanoğlu, Rana (2000), “Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme”, **Global Yerel Eksende Türkiye** içinde, (Der.) A.Y. Sarıbay; F. Keyman, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

- Atabek, Gülseren Şendur; Atabek, Ümit (Der.) (2007), **Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik, Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Atabek, Ümit (2001a), **İletişim ve Teknoloji**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Atabek, Ümit (2001b). “Alternatif Medya ve İletişim Teknolojileri”, 2. Ulusal İletişim Kongresi, İstanbul, <http://mediaif.emu.edu.tr/pages/atabek/docs/altermedya.html>’den 1 Nisan 2009’da erişildi.
- Atabek, Ümit; et al. (2006), “Siber Uzayda Sendikalar: Yeni Olanaklar Yeni Sorunlar”, Bildiri, İNET-TR 2006, XI. Türkiye’de İnternet Konferansı, Ankara, <http://inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/92.doc>’dan 18 Şubat 2008’de erişildi.
- Atılğan, Gökhan (2002), **Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi**, İstanbul: TÜSTAV Yayınları.
- Atılğan, Gökhan (2007), “Anti-emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920–1971)”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi**, Cilt 8, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 661–704.
- Atton, Chris (1996), **Alternative Literature: A Practical Guide for Librarians**, Aldershot: Gower.
- Atton, Chris (1999), “A Re-assessment of the Alternative Press”, *Media, Culture & Society*, Vol. 21, ss. 51-76.
- Atton, Chris (2001), “Approaching Alternative Media: Theory and Methodology”, International Communication Association (ICA) OurMedia Conference, Washington DC, ABD, <http://www.ourmedianet.org/papers/om2001/Atton.om2001.pdf>’den 28 Ocak 2009’da erişildi.
- Atton, Chris (2002a), **Alternative Media**, Londra, Thousand Oaks: Sage.
- Atton, Chris (2002b), “News Cultures and New Social Movements: Radical Journalism and the Mainstream Media”, *Journalism Studies*, Vol. 3, No. 4, ss. 491-505.
- Atton, Chris (2003), “Reshaping Social Movement Media for a New Millennium”, *Social Movement Studies*, Vol. 2, No. 1, ss. 3-15.
- Atton, Chris (2003b), “What is ‘Alternative’ Journalism?”, *Journalism*, Vol. 4(3), ss. 267-272.

- Atton, Chris (2004), **An Alternative Internet: Radical Media, Politics and Creativity**, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Atton, Chris (2007a), "Current Issues In Alternative Media Research", *Sociology Compass*, Vol. 1, No. 1, ss. 17-27.
- Atton, Chris (2007b), "A Brief History: The Web and Interactive Media", **The Alternative Media Handbook** içinde, (Der.) K. Coyer; T. Dowmunt; A. Fountain, Oxon: Routledge, ss. 59-65.
- Atton, Chris (2008), "Alternative Media and Journalism Practice", **Digital Media and Democracy: Tactics in Hard Times** içinde, (Der.) M. Boler, Cambridge: MIT Press, ss. 213-227.
- Atton, Chris (2011a), "Zines", **Encyclopedia of Social Movement Media** içinde, (Der.) J.D.H. Downing, Thousand Oaks, California: Sage Publications, ss. 565-567.
- Atton, Chris (2011b), "Alternative Media", **Encyclopedia of Social Movement Media** içinde, (Der.) J.D.H. Downing, Thousand Oaks, California: Sage Publications, ss. 15-20.
- Atton, Chris; Hamilton, James (2008), **Alternative Journalism**, Londra: Sage.
- Avcı, Güven (2000), "Türkiye’de Arayışlara Bir Örnek: İdris Küçükömer", **Türkiye’de Sivil Toplum Arayışları** içinde, İstanbul: Wald Yayınları, ss. 33-47.
- Aziz, Aysel (1973), **Radyo ve Televizyona Giriş**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 480.
- Bailey, Olga G.; Harindranath, Ramaswami (2006), "Ethnic Minorities, Cultural Difference and the Cultural Politics of Communication", *International Journal of Media and Cultural Politics*, Vol. 2, No. 3, ss. 299-316.
- Bailey, Olga Guedes; Cammaerts, Bart; Carpentier, Nico (2007), **Understanding Alternative Media**, Berkshire: Open University Press.
- Baker, Ulus (1995), "Medyaya Nasıl Direnilir", *Birikim*, Sayı 68-69, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyaziyazdir.aspx?dyid=1710>’den 10 Temmuz 2010’da erişildi.

- Bali, Rıfat N. (2002), **Tarz-ı Hayattan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barber, Benjamin (1995), **Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset**, (Çev.) M. Beşikçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Barbier, Frederic; Lavenir, Bertho Catherine (2001), **Diderot'dan İnternete Medya Tarihi**, (Çev.) K. Eksen, İstanbul: Okuyan Us Yayın.
- Başaran, Funda (2000), **İletişim ve Emperyalizm: Türkiye'de Telekomünikasyonunun Ekonomi-Politiği**, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Başaran, Funda; Geray, Haluk (Der.) (2005), **İletişim Ağlarının Ekonomisi: Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Başaran, Funda (2009), "Alternative Communication on Internet in Turkey", COST Action 298: Participation in the Broadband Society" Conference Proceedings, Vol. 1, Copenhagen, ss. 407-415.
- Başkan, Filiz (2000), "Küreselleşme, Sivil Toplum ve Fethullah Gülen", **Global Yerel Eksende Türkiye içinde**, (Der.) A.Y. Sarıbay; F. Keyman, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Bektaş, Arsev (2000), **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Benhabib, Şeyla (1999), "Kamusal Uzam Modelleri", **Modernizm, Evrensellik ve Birey: Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkılar** içinde, Ş. Benhabib, (Çev.) M. Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 122-161.
- Bennett, Tony (1988), "Theories of the Media, Theories of Society", **Culture, Society and the Media** içinde, (Der.) M. Gurevitch et al., New York: Routledge.
- Bennett, W. Lance (2003), "Communicating Global Activism: Strengths and Vulnerabilities of Networked Politics" *Information, Communication & Society*, Vol. 6, No. 2, ss. 143-168.
- Berger, Peter L. (1997), "Four Faces of Global Culture", *National Interest*, Fall 97, Issue 49, <http://bss.sfsu.edu/fischer/IR%20305/Readings/four.htm>'den 24 Eylül 2010'da erişildi.
- Bilgin, Vedat (2010), **Türkiye'de Değişimin Dinamikleri**, Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Binark, Mutlu; Kılıçbay, Barış (Der.) (2005), **İnternet, Toplum, Kültür**, Ankara: Epos Yayınları.

- Binark, Mutlu (Der.) (2007), **Yeni Medya Çalışmaları**, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Binark, Mutlu; Gencil Bek, Mine (2007), **Eleştirel Medya Okuryazarlığı: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar**, İstanbul: Kalkedon.
- Binark, Mutlu (2010), “Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Tüketilmesi”, **Yeni Medyada Nefret Söylemi** içinde, (Der.) T. Çomu, İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss. 11-53.
- Birsen, Haluk (2005), “İnternet Haberciliği ve Aktif İzlerkitle İlişkisi Çerçevesinde Etik Tartışmalar”, Selçuk İletişim, Cilt. 3, Sayı. 4, ss. 68-79.
- Borton, James (2004), “OhmyNews and ‘Wired Red Devils’”, AsiaTimes Online, <http://www.atimes.com/atimes/Korea/FK25Dg01.html>’den 6 Aralık 2010’da erişildi.
- Botein, Stephen (1980), “Printers and the American Revolution”, **The Press and the American Revolution** içinde, (Der.) B. Bailyn; J.B. Hench, Worcester: American Antiquarian Society, ss. 11-57.
- Bourdieu, Pierre (1984), **Distinction: a Social Critique of the Judgement of Taste**, Londra: Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1993), **Sociology in Question**, Londra: Sage.
- Bourdieu, Pierre, (1999), **Televizyon Üzerine**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Brecht, Bertolt (1932). “The Radio as a Communication Apparatus”, **Bertolt Brecht on Film and Radio** içinde, (Der.) M. Silberman, Londra: Meuthen, ss. 41-46.
- Buechler, Steven M. (1995), “New Social Movement Theories”, *Sociological Quarterly*, Vol. 36, No. 3, ss. 441-464.
- Cammaerts, Bart (2007), “Blogs, Online Forums, Public Spaces and Extreme Right in North Belgium”, *Media Technologies and Democracy in an Enlarged Europe: The Intellectual Work of the 2007 European Media And Communication Doctoral Summer School*, (Der.) N. Carpentier; vd., Tartu: Tartu University Press, ss.137-151.
- Cantek, Levent (1994), “Sarı Sayfalarda Muhalefet”, *Birikim*, Sayı. 60, ss. 78-88.
- Cantek, Levent (2002), **Türkiye’de Çizgi Roman**, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Cantek, Levent (2004), "Gırgır Efsanesine Dışarıdan Bakmak", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 129 Eylül, ss. 16-18.
- Carpentier, Nico, Rio Lie, Jan Servaes (2003), "Community Media: Muting the Democratic Media Discourse", *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, Vol. 17, No 1, ss. 51-68.
- Carpentier, Nico; Cammaerts, Bart (2006), "Hegemony, Democracy, Agonism and Journalism: An Interview with Chantal Mouffe", *Journalism Studies*, Vol. 7, No. 6, ss. 964-975.
- Carpentier, Nico; et al. (Der.) (2006), **Researching Media, Democracy and Participation**, The Intellectual Work of the 2006 European Media and Communication Doctoral Summer School, Tartu: Tartu University Press.
- Castells, Manuel (1996), **The Rise of the Network Society - The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I**, Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel (1997), **The Power of Identity - The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. II**, Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel (1998), **End of Millennium - The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. III**, Oxford: Blackwell.
- Ceyhan, Çağdaş (2008), **Anaakım Medyaya Karşı Alternatif Medya: Alternatif Gazeteler Olarak Ahali ve Mülksüzler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Charon, Jean Marie (1992), **Medya Dünyası**, (Çev.) K. Alemdar; R. Kaya, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coleman, James S. (1994), **Foundations of Social Theory**, Cambridge: Harvard.
- Comedia (1984), "The Alternative Press: The Development of Underdevelopment", *Media, Culture & Society*, Vol. 6, ss. 95-102.
- Coşkun, Mustafa Kemal (2007), **Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler**, Ankara: Dipnot Yayınları.

- Coşkunserçe, Ozan; Dursun, Özcan (2008), “Web Sitelerinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler”, 8th International Educational Technology Conference Proceedings, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, ss. 888-893.
- Couldry, Nick (2003), “Beyond the hall of mirrors? Some Theoretical Reflections on the Global Contestation of Media Power”, **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde, (Der.) N. Couldry; J. Curran, Londra: Rowman & Littlefield, ss. 39-54.
- Couldry, Nick; Atton, Chris (2003), “Introduction”, *Media, Culture & Society*, Vol. 25, ss. 579-586.
- Cox, Jordan; Dale, Barrie (2002), “Key Quality Factors in Web Site Design and Use, an Examination”, *International Journal of Quality & Reliability Management*, Vol. 19, No. 7, ss. 862-888.
- Coyer, Kate (2007), “If it Leads it Bleeds: The Participatory News Making of the Independent Media Center”, **Global Activism, Global Media** içinde, (Der.) W. De Jong; M. Shaw; N. Stammers, Londra: Pluto, ss. 165-178.
- Coyer, Kate (2007b), “Mysteries of the Black Box Unbound: The Alternative History of Radio”, **The Alternative Media Handbook** içinde, (Der.) K. Coyer; T. Downmunt; A. Fountain, Oxon: Routledge, ss. 15-28.
- Coyer, Kate; Downmunt, Tony; Fountain, Alan (Der.) (2007), **The Alternative Media Handbook**, Oxon: Routledge.
- Cunliffe, Daniel (2000), “Developing Usable Web Sites - A Review and Model”, *Internet Research*, Vol. 10, No. 4, ss. 295-308.
- Curran, James (1994), “Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek”, (Çev.) S. İrvan, İLEF Yıllık '93, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, ss. 215-243.
- Curran, James (2002), “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, **Medya Kültür Siyaset** içinde, (Der.) S. İrvan, İstanbul: Alp Yayınevi, ss. 181-261.

- Curran, James (2003), "Global Journalism: A Case Study of the Internet", **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde, (Der.) N. Couldry; J. Curran, Londra: Rowman & Littlefield, ss. 227-242.
- Çaha, Ömer (1999), **Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Çaha, Ömer (2003), **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Çakır, Hamza (2006), "Tarihimizin İlk Mizah Dergisi Diyojen'in Kapatma Cezalarına Yine Mizahi Yoldan Gösterdiği Tepkiler", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı. 15, ss. 161.172.
- Çakmur, Barış (1998), "Kültürel Üretimin Ekonomi Politikası", Kültür ve İletişim, Sayı: 1(2), Yaz, ss. 111-148.
- Çelenk, Sevilay (1998), "Video'nun Sunduğu Olanaklar: Görüntünün Alternatif Kullanım Biçimleri", Birikim, Sayı: 110, ss. 50-53.
- Çelenk, Sevilay (Der.) (2008), **Başka Bir İletişim Mümkün: İstanbul Uluslararası Bağımsız Medya Forumu Bildiriler**, İstanbul: IPS İletişim Vakfı.
- Çelenk, Sevilay (2010), "Ayrımcılık ve Medya", **Televizyon Haberciliğinde Etik Sorunlar** içinde, (Der.) B. Çaplı ve H. Tuncel, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi – Fatusch B.V., ss. 211-228.
- Çelik, Aziz (2007), "Yeni Sorun Alanları, Eğilimler ve Arayışlar: Sendikaların Yeni Dünyası", **Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar** içinde, (Der.) F. Sazak, Ankara: Epos Yayınları.
- Çetinkaya, Y. Doğan (2008), "Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler", **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim** içinde, (Der.) Y.D. Çetinkaya, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 15-65.
- Çeviker, Turgut (1989), "Karikatürün Dokundukları, Dokunmadıkları", Hürriyet Gösteri, 100. Sayı Özel Eki, Nisan 1989.
- Çomu, Tuğrul (Der.) (2010), **Yeni Medyada Nefret Söylemi**, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Çubukçu, Aydın (2007), “TDKP-Halkın Kurtuluşu: Gerilladan Partiye”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi** içinde, (Haz.) M. Gültekingil, Cilt 8: Sol, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 724-743
- D’Arcy, Margaretta (2000), **Galway’s Pirate Women: A Global Trawl**, Galway: Women’s Pirate Press.
- Dagron, Alfonso Gumucio (2001), “Call Me Impure: Myths and Paradigms of Participatory Communication”, Bildiri, ICA Pre-Conference on Alternative Media “Our Media, Not Theirs”, Washington, 24 May 2001.
- Dagron, Alfonso Gumucio (2004), “The Long and Winding Road of Alternative Media”, **The SAGE Handbook of Media Studies** içinde, (Der.) J. Downing; D. McQuail; P. Schlesinger; E. Wartella, Thousand Oaks: Sage, ss. 41-63.
- Dağtaş, Erdal; Derelioğlu, Gökhan (1999), “Geleneksel Yayıncılığa Alternatif Bir Medya Modeli Olarak İnternet Yayıncılığının Konumu ve Önemi”, *Kültür ve İletişim*, 2(2), Yaz, ss. 63-100.
- Day, Rosemary (2008), **Community Radio in Ireland: Participation and Multi-flows of Communication**, Creskill: Hampton Press.
- December, John (1994), “Challenges for Web Information Providers”, *Computer Mediated Communication*, Vol. 1, No. 6, ss. 8-14, <http://www.ibiblio.org/cmc/mag/1994/oct/webip6.html>’den 28 Mayıs 2011’de erişildi.
- Deleuze, Gilles; Guattari, Felix (1987), **A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia**, Londra: Athlone.
- Demirel, Tanel; Heper, Metin (1996), “The Press and the Consolidation of Democracy in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 32, No. 2, ss. 109-123.
- Diamond, Larry (1994), “Toward Democratic Consolidation”, *Journal of Democracy*, Vol. 5, No. 3, ss. 4-17, http://muse.jhu.edu/login?uri=/journals/journal_of_democracy/v005/5.3diamond.pdf’den 10 Eylül 2010’da erişildi.
- Dickinson, Margaret (1999), **Rogue Reels: Oppositional Film in Britain 1945-90**, Londra: British Film Institute.

- Dirini, İlden (2010), “Okur Yorumlarıyla Yeniden Üretilen Nefret Söylemi”, **Yeni Medyada Nefret Söylemi** içinde, (Der.) T. Çomu, İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss. 55-93.
- Dirlik, Arif (2008), “Pasifik Perspektifinde Toplumsal Hareketler: Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı Üzerine Düşünceler”, **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim** içinde, (Der.) Y.D. Çetinkaya, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 65-83.
- Doğan, Mehmet (2005), “Web Standartları”, <http://www.mmistanbul.com/makale/title/web-standartlari>’ndan 10 Mayıs 2011’de erişildi.
- Doğanay, Ülkü (2004), “Rethinking Democratic Procedures: Democracy and Deliberative Experiences in Turkey’s LA21 Process”, *Political Studies*, Vol. 52, No. 4, ss. 728-744.
- Downey, John; Fenton, Natalie (2003), “New Media, Counter Publicity and the Public Sphere”, *New Media & Society*, Vol. 5, No. 2, ss. 185-202.
- Downumt, Tony (1993), **Channels of Resistance**, Londra: British Film Institute.
- Downumt, Tony; Coyer, Kate (2007), “Introduction”, *The Alternative Media Handbook* içinde, (Der.) K. Coyer; T. Downumt; A. Fountain, Oxon: Routledge ss. 1-12.
- Downing, John D. H. (1984), **Radical Media: The Political Experience of Alternative Communication**, Boston, MA: South End Press.
- Downing, John D.H. (1995), “Alternative Media and the Boston Tea Party”, **Questioning the Media: A Critical Introduction** içinde, (Der.) J. Downing; A. Mohammadi, A. Sreberny-Mohammadi, Thousand Oaks: Sage, ss. 238-251.
- Downing, John D.H. (1995b), “Media, Dictatorship and the Reemergence of ‘Civil Society’”, **Questioning the Media: A Critical Introduction** içinde, (Der.) J. Downing; A. Mohammadi, A. Sreberny-Mohammadi, Thousand Oaks: Sage, ss. 184-204.
- Downing, John D.H.; vd. (2001), **Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements**, Londra, Thousand Oaks: Sage.
- Downing, John D.H. (2003a), “Audiences and Readers of Alternative Media: The Absent Lure of the Virtually Unknown”, *Media, Culture & Society*, Vol. 25, ss. 625-645.

- Downing, John D.H. (2003b), "The IMC Movement beyond the West", **Representing Resistance: Media, Civil Disobedience and the Global Justice Movement** içinde, (Der.) A. Opel; D. Pompper, Westport, CT: Praeger, ss. 241-258.
- Downing, John D.H. (2008), "Social Movement Theories and Alternative Media", *Communication, Culture & Critique*, Vol. 1, No.1, ss. 40-50.
- Downing, John D.H. (2009), "Uncommunicative Partners: Social Movement Media Analysis and Radical Educators", *Kurgu: Online International Journal of Communication Studies*, Vol.1.
- Downing, John D.H. (Der.) (2011), **Encyclopedia of Social Movement Media**, Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Duncombe, Stephen (1997), **Notes from Underground: Zines and the Politics of Alternative Culture**, Londra: Verso Publications.
- Dursun, Çiler (1998), "Türkiye'de İşçi Sınıfı Kimliğinin Medyada Temsili: 1970-1997", *Toplum ve Bilim*, Sayı. 78, ss. 210-243.
- Dursun, Çiler (2001), **TV Haberlerinde İdeoloji**, Ankara: İmge.
- Dursun, Çiler (2008), **Kadına Yönelik Aile içi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Elmas, Esra; Kurban, Dilek (2011), **İletişimsel Demokrasi-Demokratik İletişim: Türkiye'de Medya: Mevzuat, Politikalar, Aktörler**, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Elwes, Catherine (2005), **Video Art: A Guided Tour**, Londra: I.B. Taurus.
- Emerson, Robert (2005), "Participant Observations and Fieldnotes", **Handbook of Ethnography** içinde, (Der.) P. Atkinson vd., New Delhi: Sage.
- Enzensberger, Hans Magnus (1976), "Constituents of a Theory of the Media", **Raids and Reconstructions: Essays on Politics, Crime and Culture** içinde, (Der.) H.M. Enzensberger, vd., Londra: Pluto Press. ss. 20-53.
- Ergil, Doğu (2000), "Identity Crises and Political Instability in Turkey", *Journal of International Affairs*, No. 54(1), ss. 43-59.

- Falk, Richard (1996), "An Inquiry into the Political Economy of World Order", *New Political Economy*, Vol. 1, No. 1, ss. 13-26.
- Falk, Richard (2005), **Yırtıcı Küreselleşme: Bir Eleştiri**, (Çev.) A. Çaksu, İstanbul: Küre Yayınları.
- Featherstone, Mike (1993), "Global and Local Cultures", **Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change** içinde, (Der.) J. Bird vd., Londra: Routledge, ss. 169-187.
- Fenton, Natalie (2006), "Another World Is Possible?", *Global Media and Communication* 2, No. 3, ss. 355-367.
- Fernback, Jan (1997), "The Individual Within the Collective: Virtual Ideology and the Realization of Collective Principles", **Virtual Culture: Identity and Community in Cybersociety** içinde, (Der.) S. Jones, Londra: Sage, ss. 36-54.
- Fincancı, Yurdakul (1991), **Sivil Toplum**, İstanbul: TÜSES Yayınları.
- Fiske, John (1992), "The Cultural Economy of Fandom", **The Adoring Audience: Fan Culture and Popular Media** içinde, (Der.) L.A. Lewis, Londra: Routledge, ss. 30-49.
- Flew, Terry (2007), "A Citizen Journalism Primer", Bildiri, Communications Policy Research Forum 2007, University of Technology Sydney, <http://eprints.qut.edu.au>'den 1 Nisan 2009'da erişildi.
- Foran, John (2008), "Devrim ve Küreselleşme: Chiapas'tan Seattle ve Ötesine", **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim** içinde, (Der.) Y.D. Çetinkaya, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 85-111.
- Ford, Tamara; Gil, Geneve (2001), "Radical Internet Use", **Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements** içinde, (Der.) J. Downing, Londra, Thousand Oaks: Sage, ss. 201-234.
- Fountain, Alan (2007), "Alternative Film, Video and Television", **The Alternative Media Handbook** içinde, (Der.) K. Coyer; T. Downmunt; A. Fountain, Oxon: Routledge, ss. 29-46.
- Fountain, Nigel (1988), **Underground: The London Alternative Press, 1966-74 (Comedia)**, Londra: Routledge.

- Fraser, Nancy (1992), "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy", **Habermas and the Public Sphere: (Studies in Contemporary German Social Thought)** içinde, (Der.) C. Calhoun, Cambridge, MA: The MIT Press, ss. 109-142. [Fraser, Nancy (2005), "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı", **Kamusal Alan** içinde, (Der.) M. Özbek, İstanbul: Hil Yayınevi, ss. 103-132.]
- Frederick, Howard (1992), "Computer Communications in Cross-Border Coalition Building: North American NGO Networking Against NAFTA", *Gazette*, No. 50, ss. 217-241.
- Frederick, Howard (1993), "Computer Networks and the Emergence of Global Civil Society", **Global Networks: Computers and International Communication** içinde, (Der.) L.M. Harasim, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, ss. 283-295.
- Freire, Paulo (2010), **Ezilenlerin Pedagojisi**, (Çev.) D. Hattatoglu; E. Özbek, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Friedland, Lewis A. (1996), "Electronic Democracy and the New Citizenship," *Media, Culture and Society*, Vol. 18, ss. 185-212.
- Fuchs, Christian (2008), **Internet and Society: Social Theory in the Information Age**, Londra: Routledge.
- Fuchs, Christian; Sandoval, Marisol (2009), **Civil Media: For, Within, or Against Capitalism?: Towards a Theory of Critical Media**, Salzburg: ICT&S Center.
- Fuchs, Christian; Sandoval, Marisol (2010), "Towards a Theory of Critical Media", *Telematics and Informatics*, Vol. 27, ss. 141-150.
- Garnham, Nicholas (1992), "The Media and the Public Sphere", **Habermas and the Public Sphere** içinde, (Der.) C. Calhoun, Londra: MIT Press, ss. 359-376.
- Garnham, Nicholas (2001), "Bir Kültürel Materyalizm Teorisine Doğru", (Çev.) S. Çelenk, *Praxis*, Güz (4), ss. 126-143.
- Garnham, Nicholas (2006), "Contribution to a Political Economy of Mass Communication". **Media and Cultural Studies: KeyWorks** içinde, (Der.) M.G. Durham; D. Kellner, Malden/Oxford/Carlton: Blackwell, ss. 201-229.

- Gencil Bek, Mine (2001), “Medyada Cinsiyetçilik ve İletişim Politikası”, İletişim, Sayı: 10, ss. 213-235.
- Gencil Bek, Mine (2003), “Küreselleşme, Ulus-Devlet ve İletişim: Avrupa Birliği’nin Türkiye’deki İletişim Politikalarına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de İletişim Politikaları** içinde, (Der.) M.G. Bek, Ankara: Ümit Yayıncılık. ss. 237-286.
- Gencil Bek, Mine (2004), “Turkish Journalists’ Views on Their Profession and the Mechanisms of News Production in the Changing Media Environment”, Boğaziçi Journal, Vol. 18. (1-2), ss. 43-57.
- Gencil Bek, Mine (2004b), “Research Note: Tabloidization of News Media: An Analysis of Television News in Turkey”, European Journal of Communication, Vol. 19, No. 3, ss. 371-386.
- Gencil Bek, Mine (2005), “Yerel Politika ve Yerel Medya”, **Medya ve Toplum** içinde, (Der.) S. Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, ss. 133-147.
- Gencil Bek, Mine (2010), “Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye’de Medya Sistemi”, Mülkiye Dergisi, Cilt. XXXIV, Sayı. 269, ss. 101-125.
- Geray, Haluk (1994), **Yeni İletişim Teknolojileri**, Ankara: Kılıçarsan Matbaacılık.
- Geray, Haluk (1997), “İletişim, Bilgi Toplumu ve Küreselleşme”, **Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme** içinde, (Der.) I. Kansu, Ankara: İmge Yayınevi.
- Geray, Haluk (1999), “1980 Sonrası Yeni Teknolojiler ve İkitelli Medyası”, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar** içinde, (Der.) K. Alemdar, İstanbul: AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, ss. 108-121.
- Geray, Haluk (2002), **İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Geray, Haluk (2005), “Birikim Düzenleri, Yeniden Yapılanma ve Küreselleşme”, **İletişim Ağlarının Ekonomisi: Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet** içinde, (Der.) F. Başaran; H. Geray, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Geuss, Raymond (2007), **Kamusal Şeyler, Özel Şeyler**, (Çev.) G. Koçak, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gibbs, Patricia L.; Hamilton, James (2001), “Alternative Media in Media History”, *Media History*, Vol. 7, No. 2, <http://www.informaworld.com/10.1080/13688800120092192>'den 19 Ağustos 2010'da erişildi.
- Giddens, Anthony (1979), **Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis**, Londra: Macmillan.
- Giddens, Anthony (1984), **The Constitution of Society**, Berkeley: University of California Press.
- Giddens, Anthony (1990), **The Consequences of Modernity**, Cambridge: Polity Press.
- Girgin, Atilla (2009), **Türkiye’de Yerel Basın**, İstanbul: Der Yayınları.
- Golding, Peter; Murdock, Graham (1991), “Culture, Communications and Political Economy”, **Mass Media and Society** içinde, (Der.) J. Curran; et al., Londra: Edward Arnold, ss. 15-32.
- Göker, Gamze (2010), “Yeni Toplumsal Hareketler ve İnternet İlişkisi”, *KaosGL*, http://www.kaosgl.com/icerik/yeni_toplumsal_hareketler_ve_internet_iliskisi'den 10 Eylül 2010'da erişildi.
- Göle, Nilüfer (2000), “80 Sonrası Politik Kültür”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme** içinde, (Der.) E. Kalaycıoğlu; A. Y. Sarıbay, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gramsci, Antonio (1971), **Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**, Londra: Lawrence and Wishart.
- Güney, Serhat (2009), **Tüm Yönleriyle Topluluk Radyoları**, İstanbul: Punto Yayınları.
- Gürcan, Halil İbrahim; Batu, Çiğdem (2002), “Haber Sitelerinde İçerik Kalitesine Yönelik Bir Analiz”, Bildiri, VIII. Türkiye’de İnternet Konferansı, İstanbul: 19-21 Aralık 2002.
- Gürcan, Halil İbrahim (2003a), “Analysing of the Turkish News Sites”, Bildiri, *Communication in the Millennium: A Dialogue Between Turkish and American Scholars* içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, ss. 203-210.

- Gürcan, Halil İbrahim (2003b), “Haber Sitelerinde İçerik ve Tasarıma Yönelik Değerlendirme Ölçütlerine Bir Yaklaşım”, Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 4, ss. 90-99.
- Gürkan, Nilgün (1998), **Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güzel, Şehmus (1993), **Türkiye’de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)**, İstanbul: Sosyalist Yayınlar.
- Haas, Tanni (2004), “Alternative Media, Public Journalism and the Pursuit of Democratization”, *Journalism Studies*, Vol. 5, No. 1, ss. 115-121.
- Habermas, Jurgen (1989), **The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society**, Cambridge: Polity Press. [(2003), Kamusalığın Yapısal Dönüşümü, (Çev.) T. Bora, M. Sancar, İstanbul: İletişim Yayınevi.]
- Habermas, Jurgen (1992), “Further Reflections on the Public Sphere”, **Habermas and the Public Sphere** içinde, (Der.) C. Calhoun, Londra: MIT Press, ss. 421-461.
- Hall, Stuart (1998), “Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik”, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi** içinde, (Der.) A.D. King, (Çev.) G. Seçkin; Ü.H. Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, ss. 39-61.
- Hall, Stuart (1999), “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, (Der.) M. Küçük, Ankara: Ark Yayınevi, ss. 77-126.
- Halleck, DeeDee (2002), **Hand-Held Visions: The Impossible Possibilities of Community Media**, New York: Fordham University Press.
- Hallin, Daniel; Mancini, Paolo (2004), **Comparative Media Systems: Three Models of Media and Politics**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamilton, James (2000), “Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities”, *Journal of Communication Inquiry*, Vol. 24, No. 4, ss. 357-378.
- Hamilton, James; Atton, Chris (2007), “Theorizing Anglo-American Alternative Media: Toward a Contextual History and Analysis of US and UK Scholarship”, *Media History*, Vol.7, No. 2, ss. 119-135.

- Harcup, Tony (2003), “‘The Unspoken – Said’: The Journalism of Alternative Media”, *Journalism*, Vol. 4, No. 3, ss. 356-376.
- Harcup, Tony (2005), “‘I’m Doing This to Change the World’: Journalism in Alternative and Mainstream Media”, *Journalism Studies*, Vol. 6, No.3, ss. 361-374.
- Hardt, Hanno; Brennen, Bonnie (1993), “Introduction: Communication and the Question of History”, *Communication Theory*, No. 3, ss. 130-136.
- Harrison, Stanley (1974), **Poor Men’s Guardians: A Record of the Struggles for a Democratic Newspaper Press, 1763-1973**, Londra: Lawrence & Wishart.
- Harvey, David (2000), **Spaces of Hope**, Berkeley: University of California Press.
- Haynes, Richard (1995), **The Football Imagination: the Rise of Football Fanzine Culture**, Aldershot: Arena Publications.
- Heper, Metin (2000), “The Ottoman Legacy and Turkish Politics”, *Journal of International Affairs*, No. 54(1), ss. 63-80.
- Hind, John; Mosco, Stephen (1985), **Rebel Radio**, Londra: Pluto Press.
- Holhut, Randolph T. (2010), “A Brief History of American Alternative Journalism in the Twentieth Century”, <http://www.brasscheck.com/seldes/history.html>’den 14 Temmuz 2010’da erişildi.
- Horkheimer, Max; Adorno, Theodor (1947), **Dialectic of Enlightenment**, Londra: Verso.
- Horkheimer, Max (2005), **Geleneksel ve Eleştirel Kuram**, (Çev.) M. Tüzel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Howard, Philip N. (2002), “Reading Summary for Network Organizations, Theories of Collective Action”, <http://faculty.washington.edu/pnhoward/teaching/mms/readingsummary.pdf>’den 10 Eylül 2010’da erişildi.
- Howard, Philip N. (2002b), “Network Ethnography and the Hypermedia Organization: New Media, New Organizations, New Methods”, *New Media & Society*, Vol. 4, No. 4, ss. 550-574.
- Howley, Kevin (2005), **Community Media: People, Places and Communication Technologies**, Cambridge: Cambridge University Press.

- Hoynes, William (2003), "Branding Public Service: The 'New PBS' and the Privatization of Public Television", *Television & New Media*, Vol. 4, No. 2, ss. 117-130.
- Hyde, Gene (2002), "Independent Media Centers: Cyber-Subversion and the Alternative Press", *First Monday*, Vol. 7, No. 4, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/944/866>'den 22 Ağustos 2008'de erişildi.
- Jankowski, Nicholas; Prehn, Ole (Der.) (2002), **Community Media in the Information Age**, Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Jankowski, Nicholas (2003), "Community Media Research: A Quest for Theoretically Grounded Models", *Javnost – The Public*, Vol. 10, No. 1, ss. 5-14.
- Jones, Steven (1997), **Virtual Culture: Identity and Community in Cybersociety**, Londra: Sage.
- Jones, Steven (Der.) (1999), **Doing Internet Research: Critical Issues and Methods for Examining the Net**, Londra: Sage.
- Jones, Steven G. (1995), "Understanding Community in the Information Age", **Cyber Society: Computer-Mediated Communication and Community** içinde, (Der.) S.G. Jones, Londra: Sage, ss. 10-35.
- Ilgaz, Ceyda (2000), **Küreselleşme ve 1980 Sonrası Türk Toplumuna ve Basınına Yansıması**, İstanbul: Doğan Ofset.
- İleri Ülkü (2009), **Türkiye'de Toplumsal Değişimin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri**, Ankara: Tühis Yayınları.
- İnsel, Ahmet (2003), **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, İstanbul: Birikim Yayınları.
- İnuğur, M. Nuri (1993), **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul: Der Yayınları.
- Kahraman, Hasan Bülent (2002), **Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye: 1980 Sonrası Zihinsel, Toplumsal, Siyasal Dönüşüm**, İstanbul: Everest Yayınevi.
- Kalaycıoğlu, Ersin (1999), "Türkiye'de Siyaset", **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri** içinde, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, İstanbul: WALD Yayınları.

- Kasaba, Reşat; Bozdoğan, Sibel (2000), “Turkey at a Crossroad”, Journal of International Affairs, No. 54(1), ss. 1-17.
- Kazancıgil, Ali (2000), “Türkiye’de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme** içinde, (Der.) E. Kalaycıoğlu; A. Y. Sarıbay, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kaya, Raşit (2009), “Neoliberalizmin Türkiye’ye Siyasal Etkileri Üzerine Değerlendirmeler ve Tartışma Öğeleri”, **Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm** içinde, (Der.) N. Mütevellioğlu; S. Sönmez, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 235-260.
- Kazgan, Gülten (2002), **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, Gülten (2004), **Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keane, John (Der.) (1993a), **Sivil Toplum ve Devlet**, (Çev.) L. Köker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keane, John (1993b), **Despotizm ve Demokrasi: Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**, (Çev.) L. Köker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keane, John (2002), “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri”, **Medya Kültür Siyaset** içinde, (Der. ve Çev.) S. İrvan, İstanbul: Alp Yayınevi, ss. 295-337.
- Kejanlıoğlu, Beybin; Çelenk, Sevilay; Adaklı, Gülseren (Der.) (2001), **Medya Politikaları: Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Dinamikleri**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kejanlıoğlu, Beybin (2003), “Medya ve Toplum İlişkisi ve Küreselleşmenin Yerel Medyaya Sunduğu Olanaklar”, **Medya ve Toplum** içinde, (Der.) S. Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Kejanlıoğlu, Beybin (2004), **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kellner, Douglas (1990), **Television and the Crisis of Democracy**, Boulder: Westview Press.
- Kellner, Douglas (1997), “Marxism and the Information Superhighway”, <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays>’den 22 Ağustos 2008’de erişildi.

- Kellner, Douglas (2004), “Tabandan Küreselleşme: Radikal Demokratik Bir Teknopolitikaya Doğru”, **Kamusal Alan** içinde, (Der.) M. Özbek, İstanbul: Hil Yayınevi, ss. 715-735.
- Kessler, Lauren (1984), **The Dissident Press; Alternative Journalism in American History**, Newbury Park: Sage.
- Keşişoğlu, Garbis (2009), “Vatandaş Gazeteciliği ve Blog’lar”, Dünya’da Medya, http://www.dunya.com/vatandas-gazeteciligi-ve-blog%E2%80%99lar-garbis-kesisoglu_119_60051_yazar.html’den 10 Mayıs 2011’de erişildi.
- Keyman, E. Fuat (Der.) (2002), **Liberalizm, Devlet, Hegemonya**, İstanbul: Everest Yayınları.
- Keyman, E. Fuat; İçduygu, Ahmet (2003), “Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses”, *Journal of Citizenship Studies*, Vol.7, No. 2, ss. 219-234.
- Keyman, Fuat (2004), “Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum”, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No. 3, İstanbul Bilgi Üniversitesi, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_3.pdf’den 1 Ağustos 2011’de erişildi.
- Kırca, Süheyla (2005), “Küreselleşme, Kimlik, Ulusal Kültür”, *Radikal* 2, (25 Aralık).
- Kışlalı, Ahmet Taner (2007), **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, Ankara: İmge Yayınevi.
- Kidd, Dorothy (2003) “Become the Media: The Global IMC Network”, **Representing Resistance: Media, Civil Disobedience and the Global Justice Movement** içinde, (Der.) A. Opel; D. Pompper, Westport, CT: Praeger, ss. 224-258.
- Kidd, Dorothy; Barker-Plummer, Bernadette; Rodriguez, Clemencia (2005), “Media Democracy from the Ground Up: Mapping Communication Practices in the Counter Public Sphere”, Social Science Research Council, Program Background Papers, New York, <http://programs.ssrc.org/media/publications/rodrig-plummer-kidd.8.final.doc>’dan 22 Ağustos 2008’de erişildi.
- Kidd, Dorothy (2011), “Indymedia (The Independent Media Center)”, **Encyclopedia of Social Movement Media** içinde, (Der.) J.D.H. Downing, Thousand Oaks, California: Sage Publications, ss. 267-270.

- Kiesler, Sara; Siegel, Jane; McGuire, Timothy W. (1988), "Social Psychological Aspects of Computer-Mediated Communication", **Computer-Supported Cooperative Work** içinde, (Der.) S. Mateo, CA: Morgan Kaufman, ss. 657-682.
- Koçak, Cemil (2002), "Siyasal Tarih (1923-1950)", **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980** içinde, (Der.) S. Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Koloğlu, Orhan, (2003), "Babıâli'den İkitelli'ye Geçerken Gazetecilik", **Türkiye'de Gazetecilik** içinde, (Der.) L.D. Tılıç, Ankara: ÇGD Yayınları.
- Koloğlu, Orhan, (2006), **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Komsuoğlu, Ayşegül (Der.) (2008), **Türkiye'de Siyasal Muhalefet**, İstanbul: Bengi Yayınları.
- Kongar, Emre (2004), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Ankara: Remzi Kitabevi.
- Kovancı, Onur (2001), "Yeni Toplumsal Hareketler ve Hükümet Dışı Örgütler (NGO)", Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı: 55, <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=33>'den 10 Eylül 2010'da erişildi.
- Kozanoğlu, Can (1995), **Pop Çağı Ateşi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, Eser (1998), **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, Ankara: Vadi Yayınevi.
- Köker, Eser (2000), "Feminist Alternatif Medya Üzerine", Yıllık 95-96'dan Ayrı Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Köker, Eser; Doğanay, Ülkü (2007), "Ignoring Radical Media in Communication Studies in Turkey", *Eurolimes*, Vol. 3, ss. 18-22.
- Köker, Levent (1998), "Ulusal Kimlik ve Devlet Meşruiyeti: Türkiye'nin Demokratik Deneyiminin Çelişkileri", **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası** içinde, (Der.) E. Özdalga; S. Persson, (Çev.) A. Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss.83-96.
- Köksalan, M. Emre (2010), **Alternatif Televizyon: Olanaklar ve Uygulamalar**, İstanbul: Punto Yayınları.
- Köse, Hüseyin (2007), **Küresel Akıntıya Karşı Sivil Arayışlar: Alternatif Medya**, İstanbul: Yirmidört Yayınevi.

- Köse, Hüseyin (2008), “İnternette ‘Açık’ ve Demokratik Yayıncılık: ‘Sanal Ortam Günlükleri’ ve ‘Wiki’ler”, Marmara İletişim Dergisi, Sayı 13, ss. 83-94.
- Kurbanoglu, Serap (2002), “WWW Bilgi Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, ss. 11-25.
- Kuruoğlu, Huriye (2006), **Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kutlu, Tezcan Özkan; Bekiroğlu, Onur (2010), “Türkiye’de Yurttaş Gazeteciliği Bağlamında İnternet Haberciliği: Bianet Örneğinde Kentsel Dönüşüm Projesiyle İlgili Haberlerin Analizi”, Selçuk İletişim Dergisi, Vol. 6, No. 2, ss. 254-269.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2008), **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küpçük, Selçuk (2007), “Müziğin Protestosu, Protestonun Müziği”, Kertenkele Edebiyat ve Düşünce Dergisi, Mayıs/Temmuz, Sayı 12, <http://selcukkupcuk.blogspot.com/2008/01/mziin-protestosu-protestonun-mzii.html>’den 12 Ağustos 2010’da erişildi.
- Kürkçü, Ertuğrul (2006), “Medya Konuşmaları VII: İnternet Gazeteciliği”, <http://www.acikradyo.com.tr/default.aspx?mv=a&aid=14777&cas=943>’den 1 Nisan 2009’da erişildi.
- Kürkçü, Ertuğrul (2008), “Bir Bağımsız Medya Deneyimi Olarak Bianet”, **Başka Bir İletişim Mümkün** içinde, (Der.) S. Çelenk, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, ss. 67-73.
- Laclau, Ernesto; Mouffe, Chantal (1985), **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**, Londra: Verso. [(1993), Hegemonya ve Sosyalist Strateji, (Çev.) A. Kardam, İstanbul: Birikim.]
- Lewis, Peter (Der.) (1993), **Alternative Media: Linking Global and Local, Reports and Papers on Mass Communication**, No. 107, Paris: UNESCO Publishing.
- Livingstone, Sonia; Lunt, Peter (1994), **Talk on Television: Audience Participation and Public Debate**, Londra, Routledge.
- Livingstone, Sonia (2003), “On the Challenges of Cross-National Comparative Media Research”, *European Journal of Communication*, 18 (4), ss. 477-500.

- Löker, Koray (2009), “Alternatif Medyanın Güvenlik Kavramıyla İlişkisi”, **Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi: Sınırlar ve İmkanlar** içinde, (Der.) V. Aytar; A. Çavdar, İstanbul: Tesev Yayınları, ss. 138- 143.
- Machin, David (2002), **Ethnographic Research for Media Studies**, Londra: Hodder Arnold Publication
- Macpherson, Don (1980), **British Cinema Traditions of Independence: British Cinema in the Thirties**, Londra: British Film Institute.
- Marcuse, Herbert (1972), **Counterrevolution and Revolt**, Boston: Beacon Press.
- Makal, Ahmet (1999), **Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946**, Ankara: İmge Kitabevi.
- McLaughlin, Lisa (1993), “Feminism, the Public Sphere, Media and Democracy (Review Essay)”, *Media, Culture and Society*, No. 15, ss. 599-620.
- McLaughlin, Lisa (1995) “From Excess to Access: Feminist Political Agency in the Public Sphere”, *Javnost - The Public*, Vol. 2, No. 4, ss. 37-50.
- Meikle, Graham (2002), **Future Active: Media Activism and the Internet**, New York: Routledge/Pluto.
- Melucci, Alberto (1989), **Nomads of the Present**, Londra: Radius.
- Melucci, Alberto (1991), “Toplumsal Hareketler ve Gündelik Yaşamın Demokratikleştirilmesi”, *Birikim*, Sayı: 24, ss. 55-62.
- Melucci, Alberto (1996), **Challenging Codes: Collective Action in the Information Age**, Cambridge: Cambridge University.
- Mete, Yücel (2008), **Alternatif Medya Biçimi Olarak İnternet: Bağımsız İletişim Ağı (Bianet) Üzerine Bir Araştırma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Mills, Juline; Law, Rob (2005), **Handbook of Consumer Behaviour, Tourism and the Internet**, Binghamton: The Haworth Hospitality Press.
- Minority Press Group (1980), **Here is the Other News: Challenges to the Local Commercial Press**, Londra: Minority Press Group.

- Mouffe, Chantal (1999), “Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen”, **Demokrasi ve Farklılık** içinde, (Der.) S. Benhabib, (Çev.) Z. Gürata; C. Gürsel, İstanbul: Wald, ss. 347-363.
- Mutlu, Erol (1995), **İletişim Sözlüğü**, Ankara: Ark Yayınevi.
- Navaro, Ilana (2004), “ABD’de Alternatif Medya”, **Kamusal Alan** içinde, (Der.) M. Özbek, İstanbul: Hil Yayınevi, ss. 677-687.
- Negt, Oskar; Kluge, Alexander (1991), “Kamusal Alan ve Deneyim: Burjuva ve Proleter Kamusal Alanların Örgütlenmesi Üzerine”, (Çev.) A. Doğukan, Defter, Sayı. 16, (Nisan/Temmuz), ss. 65-76.
- Neville, Richard (1995), **Hippie, Hippie, Shake: The Sixties**, Londra: Bloomsbury.
- Nielsen, Jakob (2000), **Designing Web Usability**, Indianapolis: New Riders Publishing.
- Nigg, Heinz; Wade, Graham (1988), **Community Media**, Zürih: Regenbogen-Verlag.
- O’Sullivan, Tim (1994), “Alternative Media”, **Key Concepts in Communication and Cultural Studies** içinde, (Der.) T. O’Sullivan; J. Hartley; D. Sounders; M. Montgomery; J. Fiske, Londra: Routledge.
- O’Sullivan, Tim; Dutton, Brian; Rayner, Philip (1994), **Studying the Media: an Introduction**, Londra: Arnold Press.
- Oliver, Kevin; Wilkinson, Gene; Bennett, Lisa (1997), “Evaluating the Quality of Internet Information Sources”, Bildiri, Ed-Media/Ed-Telecom, Calgary, Kanada, <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED412927.pdf>’den 28 Mayıs 2011’de erişildi.
- Ostertag, Bob (2006), **People’s Movements, People’s Press: The Journalism of Social Justice Movements**, Boston: Beacon Press.
- Özcan, Başak (2011), “Türkiye’de Kadın Hareketinin Dünü, Bugünü”, Yurtsuz Dergisi, <http://www.yurtsuz.net/News.aspx?tt=turkiye'de-kadin-hareketinin-dunu-bugunu&newsid=617&fileid=613>’den 13 Ekim 2011’de erişildi.
- Öktem, Altay (2006), **Şeytan Aletleri: Genel Kültürden Kenar Kültüre Fanzinler ve Öteki Kitaplar**, İstanbul: Everest Yayınları.
- Öngören, Ferit (1983), **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi: 1923-1983**, Ankara: İş Bankası Yayınları.

- Öngören, Ferit (1983b), “Türk Mizah ve Karikatürü”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** içinde, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1434-1439.
- Özdemir, Hikmet (2002), “Siyasal Tarih (1960-1980)”, **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980** içinde, (Der.) S. Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özgüden, Doğan (1988), “Türkiye’de Sol Yayıncılığın Gelişimi”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 2002-2003.
- Özkan, Abdullah (2006), “Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri”, TASAM, Stratejik Rapor, No. 15, İstanbul: Tasam Yayınları.
- Özüğurlu, Metin (1994), “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet’e: Örgütlü İşçi Hareketi ve Demokratikleşme Süreci”, **Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi** içinde, (Der.) A. Işıklı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pajnik, Mojca; Downing, John (2008), “Introduction: The Challenges of Nano-Media”, **Alternative Media and the Politics of Resistance** içinde, (Der.) M. Pajnik; J. Downing, Ljubljana: Peace Institute, ss. 7-16.
- Parks, Malcolm R.; Floyd, Kory (1996) “Making Friends in Cyberspace”, *Journal of Communication*, Vol. 46 No. 1, ss. 80-97.
- Payne, Jenny Gunnarsson (2009), “Feminist Media as Alternative Media? A Literature Review”, *Interface*, Vol. 1, No. 2, ss. 190-211.
- Peck, Abe (1985), **Uncovering the Sixties; the Life and Times of the Underground Press**, New York: Pantheon.
- Pekman, Cem (1997), **Televizyonda Özelleşme**, İstanbul, Beta Yayınevi.
- Pekman, Cem (2005), “Medya Sahipliğinin Düzenlenmesi Sorunu: Küresel Çerçeve ve Türkiye Örneği”, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik** içinde, (Der.) M. Gencel Bek; D. Kevin, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Peissl, Helmut; Tremetzberger, Otto (2008), “Community Media in Europe: Legal and Economic Contexts of the Third Broadcast Sector in 5 Countries”, *Austrian Regulator for Telecommunications and Broadcasting*, <http://www.communitymedia.eu>

Ağustos 2008'de erişildi.

- Phillips, Angela (2007), "The Alternative Press", **The Alternative Media Handbook** içinde, (Der.) K. Coyer; T. Dowmunt; A. Fountain, Oxon: Routledge, ss. 47-58.
- Pickard, Victor W. (2006), "Assessing the Radical Democracy of Indymedia: Discursive, Technical, and Institutional Constructions", *Critical Studies in Media Communication*, Vol. 23, No. 1, ss. 19-38.
- Pickard, Victor W. (2007). "Alternative Media", **The Encyclopedia of Media and Politics** içinde, Der. T.M. Schaefer; T.A. Birkland, Washington, DC: CQ Press, ss.12-13.
- Pimlott, Herbert (2000), "Mainstreaming the Margins: The Transformation of Marxism Today", **Media Organizations in Society** içinde, (Der.) J. Curran, Londra: Arnold, ss. 193-211.
- Planton, Sara; Deuze, Mark (2003), "Indymedia Journalism: A Radical Way of Making, Selecting and Sharing News?" *Journalism*, Vol. 4, No. 3, ss. 336-355.
- Poster, Mark (1997), "Cyberdemocracy: Internet and the Public Sphere", **Internet Culture** içinde, (Der.) D. Porter, New York: Routledge, ss. 202-216.
- Poyraz, Bedriye (2007), **Direnişle Piyasa Arasında: Alevilik ve Alevi Müziği**, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ramonet, Ignacio (2003), "Le Cinqüième Pouvoir", (Set the Media Free), (İng. Çev.) E.Emery, *Le Monde Diplomatique*, Ekim 2003, <http://mondediplo.com/2003/10/01media>'dan 10 Ocak 2010'da erişildi.
- Rees, Al (1999), **A History of Experimental Film and Video**, Londra: British Film Institute.
- Rheingold, Howard (1993), **The Virtual Community: Finding Connection in a Computerized World**, Londra: Secker & Warburg.
- Riedel, Eric vd. (1998), "Electronic Communities: Assessing Equality of Access in a Rural Minnesota Community", *Social Science Computer Review*, Vol. 16, No. 4, ss. 370-390.
- Robertson, Roland (1995), "Glocalization: Time, Space and Homogeneity-Heterogeneity", **Global Modernities** içinde, (Der.) M. Featherstone vd., Londra: Sage Publications, ss. 25-44.

- Robertson, Roland (1999), **Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, (Çev.) Ü.H. Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Rodriguez, Clemencia (2001), **Fissures in the Mediascape: An International Study of Citizens Media**, New Jersey: Hampton Press Communication Series.
- Rodriguez, Clemencia (2003), “The Bishop and His Star: Citizens’ Communication in Southern Chile”, **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde, (Der.) N. Couldry; J. Curran, London: Rowman & Littlefield, ss. 177-194.
- Rowbotham, Sheila; Beynon, Huw (2001), **Looking at Class: Film, Television and the Working Class in Britain**, Londra: Rivers Oram Press.
- Rowe, Chip (1995), **The Book of Zines: Readings from the Fringe**, New York: Owl.
- Rowe, Chip (1997), “A Short History of Fanzines”, <http://www.zinebook.com/resource/history.html>’den 10 Eylül 2011’de erişildi.
- Rowley, Jennifer (1998), **The Electronic Library**, Londra: Library Association Publishing.
- Rucht, Dieter (2004), “The Quadruple ‘A’: Media Strategies of Protest Movements since the 1960s”, **Cyberprotest. New Media, Citizens and Social Movements** içinde, (Der.) W. van De Donk; vd., New York: Routledge, ss. 29-56.
- Rush, Ramona (1999), “Theories and Research to Live By: Communications and Information in the 21st Century”, **Toward Equity in Global Communication** içinde, (Der.) R.C. Vincent, K. Nordenstreng, M. Traber, New Jersey: Hampton Press, ss. 67-91.
- Sandoval, Marisol (2009), “A Critical Contribution to the Foundations of Alternative Media Studies”, *Kurgu: Online International Journal of Communication Studies*, Vol. 1.
- Sanlı, Leyla (2005), **Politik Kültür ve Toplumsal Hareketler**, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Sarıbay, Ali Yaşar; Keyman Fuat (Der.) (2000), **Global Yerel Eksende Türkiye**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Sarıbay, Ali Yaşar (2000), “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi”, **Global Yerel Eksende Türkiye** içinde, (Der.) A.Y. Sarıbay; E.F. Keyman, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Sarıbay, Ali Yaşar (2000b), **Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

- Schiller, Herbert (1997), "Manipulation and the Packaged Consciousness", **The Political Economy of the Media** içinde, (Der.) P. Golding; G. Murdock, Cheltenham/Brookfield: Elgar, ss. 423-437.
- Scott, Alan (1990), **Ideology and the New Social Movements**, Londra: Routledge.
- Scott, James C. (1995), **Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar**, (Çev.) A. Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Servaes, Jan (1999), **Communication for Development: One World, Multiple Cultures**, Cresskill, N.J: Hampton Press.
- Shoemaker, Pamela; Reese, Stephen D. (1997), "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi", **Medya Kültür Siyaset** içinde, (Der.) S. İrvan, Ankara: Ark Yayınevi, ss. 127-178.
- Sholle, David (1995), "Access Through Activism: Extending the Ideas of Negt and Kluge to American Alternative Media Practices", *Javnost - The Public*, Vol. 2, No. 4, ss. 21-35.
- Smith, Alastair G. (1997), "Testing the Surf: Criteria for Evaluating Internet Information Resources", *The Public-Access Computer Systems Review*, Vol. 8, No. 3, <http://info.lib.uh.edu/pr/v8/n3/smit&n3.html>'den 28 Mayıs 2011'de erişildi.
- Smith, Matthew (1999), "Strands in the Web: Community-Building Strategies in Online Fanzines", *The Journal of Popular Culture*, No: 33, ss. 87-99.
- Smythe, Dallas (1997), "Communications: Blindspots of Western Marxism", **The political Economy of the Media** içinde, (Der.) P. Golding; G. Murdock, Cheltenham/Brookfield: Elgar, ss. 438-464.
- Soley, Lawrence C.; Nichols, John S. (1987), **Clandestine Radio Broadcasting: A Study of Revolutionary and Counterrevolutionary Electronic Communication**, New York: Praeger.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi** (Der.) (1988), Cilt 6-7, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sowards, Stephen W. (1997), "Save the Time of the Surfer: Evaluating Web Sites for Users", *Library Hi Tech*, Vol. 15, No. 3-4, ss. 155-158.

- Soydan, Ersoy (Tarihsiz), “Dünyada Alternatif Radyoculuk”, Ankara: Radyo İlef Kütüphanesi, <http://www.ilef.ankara.edu.tr//radyo/yazi.php?yad=3711>’den 11 Mayıs 2010’da erişildi.
- Sönmez, Mustafa (2003), **Filler ve Çimenler – Medya ve Finans Sektöründe Doğan / Anti Doğan Savaşı**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sparks, Colin (1994), “Civil Society and Information Society as Guarantors of Progress”, **Information Society and Civil Society: Contemporary Perspectives on the Changing World Order** içinde, (Der.) S. Splichal; A. Calabrese; C. Sparks, Indiana: Purdue University, ss. 21-49.
- Sreberny, Annabelle (1998), “Feminist Internationalism: Imagining and Building Global Civil Society”, **Electronic Empires** içinde, (Der.) D.K. Thussu, Londra: Arnold, ss. 208-222.
- Sreberny-Mohammadi, Annabelle; Mohammadi, Ali (1994), **Small Media, Big Revolution: Communication, Culture and the Iranian Revolution**, Minneapolis: University of Minnesota.
- Sreberny-Mohammadi, Annabelle; Mohammadi, Ali (1997), “Small Media and Revolutionary Change: a New Model”, **Media in a Global Context: A Reader** içinde, (Der.) A. Sreberny-Mohammadi vd., Londra: Arnold, ss. 220-235.
- Stedman, Charles (1969), **The History of the Origin, Progress, and Termination of the American War**, New York: Arno Press.
- Stoll, Clifford (1995), **Silicon Snake Oil**, New York: Doubleday.
- Strinati, Dominic (1995), **An Introduction to Theories of Popular Culture**, Londra; New York: Routledge.
- Sunar, Lütfi (Der.) (2005), **Sivil Bir Kamusal Alan**, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sümer, Burcu (2009), “The Media System in Turkey”, **International Media Handbook** içinde, Baden-Baden: Hans Bredow Institute, ss. 672-684.
- Sümer, Burcu (2010), “The Impact of Europeanization on Policy-Making in Turkey: Controversies, Uncertainties and Misfits in Broadcasting Policy (1999-2009)”, Ankara Üniversitesi ATAUM Araştırma Dizisi, No: 35.

- Şahin, Köksal (2000), “Çok Partili Dönem Öncesi Türkiye’de Demokratik Gelişim ve Basının Bu Süreçteki Yeri”, *Bilgi*, Sayı 3(2), ss. 63-80.
- Şaylan, Gencay (1995), **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şenol Cantek, Funda (2007), “Okurunun Gazetesi/Gazetesinin Okuru: Hürriyet Gazetesi Yorum Sayfası Üzerine”, *Toplum ve Bilim*, Bahar, Sayı: 109, ss. 66-96.
- Talas, Cahit (1992), **Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tazegül, Murat (2005), **Modernleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Babil Yayınları.
- Tester, Keith (1992), **Civil Society**, Londra: Routledge.
- Thernborn, Göran (1999), “Sivil Toplumun Ötesi: Demokratik Deneyimler ve Ortadoğu’ya Uygunlukları”, **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası** içinde, (Der.) E. Özdalga; S. Persson, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 61-73.
- Thompson, John B. (1997), “Kamusal Alanın Dönüşümü”, (Çev.) S. Alankuş, **İLEF Yıllık ’94**, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, ss. 241-262.
- Tilly, Charles (2008), **Toplumsal Hareketler: 1768-2004**, (Çev.) O. Düz, İstanbul: Babil Yayınları.
- Timisi, Nilüfer (2003), **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Toffler, Alvin (1980), **The Third Wave**, New York: Bantam.
- Tomlinson, John (1997), “Cultural Globalisation and Cultural Imperialism”, **International Communication and Globalisation** içinde, (Der.) A. Mohammadi, Londra: Sage, ss. 170-190.
- Tomlinson, John (1999), **Kültürel Emperyalizm: Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tonga, Necati (2008), “Türk Edebiyatı Tarihinde Mühim Bir Mecmua: Akbaba (1922–1977)”, *Turkish Studies*, Vol. 3(2), ss. 665-679.
- Topuz, Hıfzı (1996), **100 Soruda Başlangıcından Bugüne Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Topuz, Hıfzı (2003), **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basını**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tosun, Gülgün Erdoğan (2001), **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi (Türkiye Örneği)**, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Touraine, Alain (1981), **The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Touraine, Alain (1985), "An Introduction to the Study of Social Movements", *Social Research*, Vol. 52, No. 4, ss. 749-787.
- Törenli, Nurcan (2004), **Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Törenli, Nurcan (2007), "Çağdaş Kamu Yönetimi-Yönetişim Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış: Bilgi Toplumunda İnsani Kalkınmanın Bir Aracı Olarak Kamusal İlgi Gereksiniminin Karşılanması", **İdare Etmek mi? Yönetmek mi?** içinde, (Der.) S. Engin, İstanbul: Sistem Yayıncılık, ss. 285-305.
- Traber, Michael (1985), "Alternative Journalism, Alternative Media", *Communication Resource*, No. 7, Londra: World Association for Christian Communication.
- Trachtenberg, Alan (1982), **The Incorporation of America: Culture and Society in the Gilded Age**, New York: Hill & Wang.
- Tuncel, Hakan, (1993), "Bab-ı Ali'den İkitelli'ye", *Birikim Dergisi*, Sayı 64, s. 33-38
- Tunçay, Mete (1994), **Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)**, İstanbul: BDS Yayınları.
- Turgut, Nükhet (1984), **Siyasal Muhalefet**, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Uçak, Nazan; Çakmak, Tolga (2009), "Web Sayfası Kullanılabilirliğinin Ölçülmesi: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Web Sayfası Örneği", *Türk Kütüphaneciliği*, Sayı. 23 (2), ss. 278-298.
- Uzun, Ruhdan (2006), "Gazetecilikte Yeni Bir Yönelim: Yurттаş Gazeteciliği", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 16, ss. 633-656.
- Vatikiotis, Pantelis (2005), "Communication Theory and Alternative Media", *Westminster Papers in Communication and Culture*, Vol. 2, No. 1, ss. 4-29.

- Vegh, Sandor (2003), "Classifying Form of Online Activism: The Case of Cyberprotest Against the World Bank", **Cyberactivism: Online Activism in Theory and Practice** içinde, (Der.) M. McCaughey; M. D. Ayers, New York: Routledge, ss. 71-96.
- Vera-Zavala, America (2006), **Katılımcı Demokrasi: Dünyadaki Katılımcı Demokrasi Deneyimleri**, (Çev.) N. Aras, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Waltz, Mitzi (2005), **Alternative and Activist Media**, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Wapner, Paul (1994), "Environmental Activism and Global Civil Society", *Dissent*, Vol. 41, No. 39), ss. 389-393.
- Wapner, Paul (1995), "Politics Beyond the State: Environmental Activism and World Civic Politics", *World Politics*, Vol. 47, No. 3, ss. 311-340.
- Waterman, Peter (1990), "Reconceptualising the Democratization of International Communication", *International Social Science Journal*, No. 123, ss. 77-91.
- Waters, Malcolm (1995), **Globalisation**, Londra: Routledge.
- Wheeler, Deborah L. (1998), "Global Culture or Culture Clash: New Information Technologies in the Islamic World - A View from Kuwait", *Communication Research*, Vol. 25, No. 4, ss. 359-376.
- Williamson, H. Anthony (1991), "The Fogo Process: Development Support Communications in Canada and the Developing World", **Communication in Development** içinde, (Der.) F. Casmir, Norwood: Ablex, ss. 270-287.
- Wilson, Ralph (2011), "12 Website Design Decisions Your Business or Organization Will Need to Make", *Web Marketing Today*, <http://www.webmarketingtoday.com/articles/12design.htm>'den 10 Nisan 2011'de erişildi.
- Wright, Steve (2004), "Informing, Communicating and ICTs in Contemporary Anti-Capitalist Movements", **Cyberprotest New Media, Citizens and Social Movements** içinde, (Der.) W. van De Donk, vd., New York: Routledge, ss. 77-93.
- Yalansız, Nedim (2006), **Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002**, İstanbul: Buke Kitapları.

- Yavuz, Uğur; Bakan, Uğur (2010), “Türkiye’de Web Tabanlı Haber Sitelerinin Tasarım-Ergonomi Düzeylerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı 18, ss. 107-116.
- Yılmaz, Aytekin (1998), “Türkiye’de Demokrasinin Gelişimi ve Sorunlar”, Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı II, Sayı 23-24.
- Yılmaz, Aytekin (2003), **Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar**, Ankara: Vadi Yayınları.
- Young, Stacy (1997), **Discourse, Politics and the Feminist Movement**, Londra: Routledge.
- Zald, Mayer N.; Guidry John; Kennedy, Michael (Der.) (2000), **Globalizations and Social Movements: Culture, Power, and the Transnational Public Sphere**, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Zald, Mayer N.; McCarthy, John D. (1977), “Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory”, *American Journal of Sociology*, Vol. 82, No. 6, ss. 1212-1241, <http://www.jstor.org/pss/2777934>’den 10 Eylül 2010’da erişildi.
- Zarat, David (1996), “Petitions and the ‘Invention’ of Public Opinion in the English Revolution”, *American Journal of Sociology*, Vol. 101, No. 6, ss. 1497-1555.

ÖZET

Alternatif Medya ve Bianet Örneği:

Türkiye’de Alternatif Medyaya Dair Etnografik Çalışma

Bu çalışmada, yerleşik ve kurumsallaşmış siyaseti reddeden veya ona meydan okuyan kitle iletişim biçimi olarak “alternatif medya” kavramı incelenmiştir. Çalışma, ana akım medyanın ayrımcı, dışlayıcı ve eşitsiz yayın politikasına karşı alternatif medya arayışlarını ve bu arayışın Türkiye ölçeğinde bir alternatif medya örneği ile somutlaştırılmasını konu etmektedir. Çalışma, ana akım medyanın ekonomik ve siyasi iktidar odaklarıyla kurduğu çıkar ilişkisi bağlamında neden olduğu hak ihlalleri nedeniyle, “hak odaklı haberciliğin söz konusu ihlallere bir yanıt olabileceği” varsayımı üzerine temellenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmada Türkiye’deki en etkin alternatif medya örneği olduğu varsayılan Bianet’in özgün yapı ve işleyişine dair bir araştırma yapılarak, nasıl bir alternatif gazetecilik pratiği oluşturulabilir sorusuna yanıt aramak amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak üzere, Bianet web sitesi ve yerel gazeteciler üzerine ayrıntılı bir uygulamalı araştırma ve nitel analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda Bianet’in etkin ve özgün bir alternatif medya örneği olduğu ortaya konmuş ve Türkiye özelinde öngörülere ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Bianet as a Model of Alternative Media:

An Ethnographic Study on Alternative Media in Turkey

This research focuses on “alternative media” concept as a form of mass communication to be utilised for challenging corporate and institutionalised politics. It elaborates possibilities for establishing alternative media against the discriminatory, exclusionary, monotonic broadcasting policy in mainstream media and looks into how alternative media can be institutionalised in the Turkish context by focusing on a specific case. This research brings attention to mainstream media’s violations of rights as a result of the interest based ties they establish with different economic and power elites. It is argued in this research that these violations can be challenged by establishing rights based journalism practices. In this light, by analysing the organisational structure and the workings of the most effective alternative media organisation in Turkey -Bianet- this research aims at finding an answer to the question on what kind of an alternative journalism practice can be established. In order to do so, an extensive field research among local journalists working with Bianet and a detailed qualitative analysis of the organisation’s website were conducted. The research concludes that Bianet offers an important model of an effective and a genuine alternative media and suggests further insights on the topic in the Turkish context.

EKLER

EK 1: Bianet Çalışanları İçin Derinlemesine Görüşme Soru Formu

1. Bianet içindeki görev tanımınız/unvanınız nedir? (Muhabir, editör, yazı işleri müdürü, yayın yönetmeni vb.) Kaç yıldır gazetecilik yapmaktasınız? Hangi kurumlarda görev yaptınız?
2. Kendinizi nasıl bir politik kültüre sahip olarak görüyorsunuz?
3. Alternatif medyayı nasıl tanımlarsınız? Bianet sizce alternatif midir, neden?
4. Bianet'in organizasyon yapısı nasıldır, hiyerarşik yapılanma bakımından Bianet'i nasıl değerlendirirsiniz?
5. Bianet haber üretim sürecini nasıl gerçekleştirir? Haber üretim sürecinin aşamaları nelerdir?
6. Bianet'te habercilik konusunda (size verilen) bir çerçeve var mıdır, Bianet'te haber nasıl bir editöryal perspektiften geçerek yayına sunulur?
7. Toplumdaki her türden azınlık gruplarıyla ve toplumsal hareketlerle habercilik ilişkilerinizi nasıl kurarsınız?
8. Sizce Bianet'in okuyucuları kimlerdir, Bianet ile aralarındaki etkileşimi nasıl değerlendirirsiniz?
9. Medya üreticileri ile tüketiciler arasındaki ayrımın ortadan kaldırılmasını habercilik pratikleri açısından nasıl değerlendirirsiniz? Okuyucu ve üreticiyi bütünleştiren katılımcı üretim süreçleri Bianet'in habercilik pratiklerine nasıl yansıyor?
10. Habercilik ve finansman açısından internet teknolojisi size ne gibi avantajlar sağlamaktadır? Okuyucuları üretim sürecine dahil etmenizde internetin kullanım düzeyi nedir?
11. Türkiye'deki medya ortamını nasıl değerlendirirsiniz, Bianet'in bu ortamdaki konumu nedir?
12. Alternatif medyanın ticari girişimlere hangi mesafede durması gerektiğine inanıyorsunuz? Finansman açısından belirli kaynakları kullanmak sizce alternatifliği nasıl etkiler?
13. Alternatif medya, bir sivil toplum girişimi olarak düşünülebilir mi, bu açıdan Bianet'in konumu nedir?
14. Alternatif medyanın ana akım medyayı kendi varlık nedenleri doğrultusunda etkileme imkânı var mıdır, Bianet bu imkânı nasıl değerlendiriyor?
15. Alternatif medyanın piyasa ve devletle kurduğu karşılıklı bağlantıyı nasıl değerlendiriyorsunuz, Bianet bu bakımdan nasıl konumlanmaktadır?
16. Kuruluş amaçlarınız açısından öncelikli kurumsal hedefinizi nasıl tanımlarsınız? "okunma oranı/bilinirlik" bu hedefler açısından nerede durmaktadır?

EK 2: Yerel Medya Temsilcileri İçin Derinlemesine Görüşme Soru Formu

1. Hangi medya organında görev yapmaktasınız?
2. Görev tanımınız/unvanınız nedir? (Yayın sahibi, muhabir, editör, yazı işleri müdürü, yayın yönetmeni vb.) Kaç yıldır gazetecilik yapmaktasınız? Hangi kurumlarda görev yaptınız?
3. Yerel bir gazeteci olarak Bianet ile etkileşiminiz ve iletişiminiz nasıl ve ne zaman başlamıştır? Bianet yetkilileri ile nasıl iletişim kurmaktasınız? Aranızdaki bu işbirliği/koordinasyon hangi faaliyetleri (eğitim seminerlerine katılma, hukuksal danışmanlık alma, haber ve program alanında işbirliği vb.) kapsamaktadır?
4. Bianet tarafından düzenlenen yerel medya eğitim seminerlerine katıldınız mı, katıldıysanız bu çalışmanın size (ve/veya kurumunuzdaki diğer gazetecilere) nasıl bir mesleki katkısı olmuştur? Bianet'in yerel gazeteciler için hukuksal destek biriminden hiç yararlandınız mı?
5. Medya kuruluşunuz (ya da şahsınız) Bianet'in haber üretim sürecine katkı veriyor mu? Veriyorsa sizin tarafınızdan gönderilen haber ve içerikler Bianet haber sitesinde kullanılıyor mu? Şu ana dek ortalama kaç haberiniz yayınlandı?
6. Sizin tarafınızdan gönderilen haberler Bianet'te sizin isminiz/imzanız ile mi çıkıyor? Gönderdiğiniz haberin metninde büyük çaplı bir değişiklik ya da kısaltma yapılıyor mu yoksa haber aynen mi kullanılıyor?
7. Gönderdiğiniz ancak değerlendirilmeyen haber ya da bilgi/belge/fotoğraf oldu mu? Olduysa bunların konusu genel olarak nedir, bu haberlerin kullanılmama gerekçesi size bildirildi mi?
8. Bianet ağından alınan programları/haberleri kendi medya kuruluşunuzda değerlendiriyor musunuz? Değerlendiriyorsanız özellikle ne tür programları/haberleri kullanıyorsunuz? Bianet ağından haftalık/aylık ortalama kaç haber kullanıyorsunuz?
9. Bianet sitesini okuyucu olarak da takip ediyor musunuz? Ağırlıklı olarak ne tür haberleri takip ediyorsunuz?
10. Sizce yerel medya büyük sermayeli medya kuruluşlarına karşı yerel bir alternatif ve eleştiri odağı oluşturuyor mu? Bianet ve benzeri haber ağlarıyla üretilen alternatif içerik ve fikirlerin buna katkısı neler olabilir?
* Bianet ile olan etkileşiminize dair sizin eklemek istediğiniz başka bir düşünceniz ya da beklentiniz var mı?